Міністерство освіти і науки України

Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
кафедра політичних наук і права
Центр соціально-політичних досліджень «Politicus»

X ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА:

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ

30 квітня 2026 р.

м. Одеса

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК І ПРАВА
ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «POLITICUS»

X ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
з міжнародною участю

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ

30 квітня 2026 року

м. Одеса

УДК 321(477)(063)
DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Ушинського
(протокол від 28 травня 2026 року № 14)

Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Одеса, 30 квітня 2026 року. Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2026. 583 с.

Рецензенти:
Кокорєв О. В., доктор політичних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри журналістики, соціальних комунікацій і ІТ-права Державного університету Інтелектуальних технологій і зв'язку.
Петінова О. Б., доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Організаційний комітет конференції:

Наумкіна С. М. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права Університету Ушинського;

Музиченко Г. В. – проректор з наукової роботи, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права Університету Ушинського;

Гедікова Н. П. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права Університету Ушинського;

Проноза І. І. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права Університету Ушинського;

Каменчук Т. О. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права Університету Ушинського;

Таску-Ставре М. – доктор політичних наук, професор, професор Бухарестського університету (Румунія);

Хевцуріані А. – доктор наук у сфері міжнародних відносин, професор факультету права та міжнародних відносин, Грузинський технічний університет (Грузія).

У збірнику матеріалів X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів» представлено результати наукових досліджень науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, молодих науковців та практиків із вітчизняних і зарубіжних закладів вищої освіти та наукових установ, об'єднаних прагненням до осмислення актуальних викликів державотворення, суспільного розвитку та післявоєнної відбудови України.

Матеріали збірника охоплюють широкий спектр актуальних проблем сучасної політичної, правової, економічної та соціогуманітарної науки. У наукових доповідях і дослідженнях висвітлено питання розвитку та модернізації політичних інститутів і процесів сучасної держави, правових та економічних механізмів відбудови України, інформаційної безпеки та протидії гібридним загрозам в умовах глобальних трансформацій. Значну увагу приділено філософським засадам державотворення, соціальним практикам і менеджменту соціокультурного розвитку, а також питанням євроінтеграції, транскордонної співпраці, міжнародних партнерств і регіональних стратегій сталого розвитку в умовах сучасних політичних та соціальних змін.

Збірник відображає високий рівень наукової дискусії та міждисциплінарного підходу до аналізу суспільно-політичних процесів, сприяє розвитку наукової комунікації та міжінституційної співпраці. Матеріали конференції становлять практичний і науковий інтерес для дослідників, викладачів, здобувачів освіти, представників органів державної влади, місцевого самоврядування та фахівців у сфері політичних, правових, економічних і соціогуманітарних наук.

Матеріали подано в авторській редакції. За зміст та достовірність наведених фактів, цитат і даних відповідальність несуть автори.

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2026
© Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ПРОЦЕСИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ, МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Бутирін Євген	МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	14
Барановський Фелікс, Проноза Інна	ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ	18
Горобець Василь	ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВОЛОНТЕРСТВО ТА САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ	21
Дмитрашко Світлана, Пештерєва Ольга	ПОПУЛІЗМ І ПОЛІТИЧНА ПОЛЯРИЗАЦІЯ ЯК ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ЛАНДШАФТУ	23
Железков Андрій	СИНТЕЗ АНТИДЕМОКРАТИЧНИХ ПРАКТИК: СТРАТЕГІЇ ВНУТРІШНЬОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ЕКСПАНСІЇ В XXI СТОЛІТТІ	27
Завгородня Юлія	ЦИФРОВЕ ВОЛОНТЕРСТВО ТА ІТ-АРМІЯ ЯК НОВІ СУБ'ЄКТИ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ	30
Каприця Роман	ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТА БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ	33
Кміта Н., Сенюк О.	ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	36
Кобець Юлія	БЛОКЧЕЙН ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ПОТЕНЦІАЛ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ	40
Колєснік Маргарита	БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК МЕХАНІЗМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У 2026 РОЦІ	43
Колодяженський В.	ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ	46
Косенко Микола	ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ Е-ДЕМОКРАТІЇ: ДОСВІД ФРН ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ	49
Краснопольська Тетяна	ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	52
Лисенко Юлія	ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАНІ	55
Ломака Іванна	ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	58
Малашенко Людмила	ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ	61

Микитей Артем	ІНСТИТУЦІЙНА АРХІТЕКТУРА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ СУДІВ	66
Мініцький Валерій	КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: СИНЕРГІЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	70
Мозолюк-Боднар Людмила	ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОЇ АДАПТАЦІЇ	74
Музиченко Ганна	ВЕТЕРАНИ ЯК НОВІ ПОЛІТИЧНІ АКТОРИ	77
Наумкіна Світлана	ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ БЕЗПЕКИ В СХІДНІЙ ЄВРОПІ	81
Ніколаєва Майя, Кадук Наталя	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ТА ДЕМОКРАТІЇ	85
Обухов Петро	МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЕЛЕКТОРАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ	88
Позняк Вікторія	РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОЦЕСАХ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	92
Поляков Андрій	ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО	96
Приходько Сергій	ДЕМОКРАТІЯ XXI СТОЛІТТЯ: КРИЗА ЛЕГІТИМНОСТІ	99
Рогоза Анна	ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: КОНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ	102
Самойлов Олексій	КОНСЕРВАТИЗМ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ	104
Сокур Олексій	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	106
Швець Світлана	ЦИФРОВА ПАРТИСИПАЦІЯ: ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ	109
Яковлева Лілія	ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	111

СЕКЦІЯ 2. ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ І ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Астапова Діана	ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	116
Баймуратов Михайло, Кофман Борис	МІЛІТАРНИЙ МУНІЦИПАЛІЗМ: ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ІДЕНТИФІКАТОРІВ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ	118
Балацька Анна	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	126
Баранов Сергій	ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИРОБЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО - ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	130

Варенюк Ангеліна	ПРАВОВИЙ СТАТУС ТУРОПЕРАТОРА ЯК СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТУРИЗМУ	135
Вільчинська Наталія	МЕНЕДЖМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЯК ОСНОВА АНТИКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМТВА У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ	137
Водяницька Олена	ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ТА МЕТОДИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	141
Деревянкін Сергій	ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПРОЦЕСАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	144
Долженков Олександр	РЕПАРАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ	146
Ковінько Марина	ЕКОНОМІЧНА ЖУРНАЛІСТИКА У ВИМІРІ ГАЛУЗЕВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ	148
Колісник Вероніка, Харитонова Аліна	ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	152
Корбут Анастасія	ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ І ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	156
Кравчук Світлана	ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ ЯК ІМПЕРАТИВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ	159
Куріченкова Марія	ЦИФРОВІ НАВИЧКИ ЯК ДРАЙВЕР ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ІННОВАЦІЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІЗНЕС-ОСВІТИ	163
Кухтюк Юлія	ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИМИ ЗАХОДАМИ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	165
Лук'яненко Емма, Кириченко Сергій	ЦИФРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ЯК РЕСУРС ДЕРЖАВНОГО РОЗВИТКУ	168
Маковій Віктор	ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФРАУДАТОРНОСТІ У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	170
Манікало Володимир	МІНІМІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНИХ РИЗИКІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЯК ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.	174
Миронюк Віра	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТУРОПЕРАТОРІВ ЯК МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	178
Осадчук Матвій	IGAMING-ІНДУСТРІЯ ЯК СЕГМЕНТ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	180
Петінова Оксана Карастан Сергій	КОМПЛЕКСНА МОДЕЛЬ ЧИННИКІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ	184
Повар Павло	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРНИХ БІРЖ	190
Полуяктова Ольга Шабля Дарина	РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МАКРОЕКОНОМІЧНІЙ СТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ	194

Пономаренко Юрій	ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	198
Попова Діана	ПІДПРИЄМНИЦТВО У ВОЄННИЙ ЧАС: АДАПТАЦІЯ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ	202
Рибак Андрій	ПРЕЗУМПЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ ЩОДО ЗНИКНЕНЬ, НЕЗАКОННИХ ЗАТРИМАНЬ ТА СМЕРТЕЙ У ЗОНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	205
Рожко Ілона **Герасимович В.**	АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТОДИ УТИЛІЗАЦІЇ РОСЛИННИХ РЕШТОК У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	209
Сафонов Олександр	ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ І ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ В СФЕРІ АПК	212
Слободяник Тетяна, **Шевченко Захар**	РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ	214
Старченко Анастасія **Кириченко Сергій**	ВНУТРІШНІЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ФІНАНСУВАННЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	217
Тимирзянова Марія	ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЗМІНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	221
Ткаченко Катерина, **Бобокал Олена**	РОЛЬ МОЛОДІ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	224
Товпига Карина **Ковбан Андрій**	РЕКВІЗИЦІЯ ТА КОНФІСКАЦІЯ ЯК ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	227
Тритяк Марія **Шевчук Вікторія**	ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	230
Чайка Тетяна	ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ І ПРОБЛЕМИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	232
Чалик Вадим, **Чернишева Софія**	СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ВИКЛИКІВ	236
Чемерисов Олександр	ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ДЕСТРУКТОРІВ ІНВЕСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	239
Чернишева Софія	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ОБМЕЖЕННЯ	243
Фролов Михайло, **Чернишева Софія**	НОТАРІУС ЯК СУБ'ЄКТ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ: ОБОВ'ЯЗКИ ТА РИЗИКИ	246
Яголковська Єлизавета **Шевчук Вікторія**	НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПІДСТАВИ, ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА	250
Korohodova Olena **Chernenko Natalya** **Hlushchenko Yaroslava**	COMMUNITY RESILIENCE IN CRISIS AND MIGRATION CHALLENGES: INTEGRATING INTERNATIONAL TRANSFORMATIONAL DIMENSIONS	252

Gardus Maksym	STATE REGULATION OF ENERGY STORAGE SYSTEM DEVELOPMENT IN UKRAINE AS A TOOL FOR ENSURING POWER SYSTEM STABILITY	257

СЕКЦІЯ 3. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Антонюк Артем	ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРТИВНИХ САНКЦІЙ У СФЕРІ КІБЕРСПОРТУ: МЕХАНІЗМИ ІЗОЛЯЦІЇ АГРЕСОРА В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ	262
Буга Володимир	ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС	265
Бищук Людмила	ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	266
Водяницька Олена, Алескерова Юлія	МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ МІЖНАРОДНИХ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ	269
Волобоєва Злата, Габорець Ольга	СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ	273
Гнєзділов Владислав	РИЗИКИ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ ЧЕРЕЗ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ	275
Загалевич Валентина	ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК НОВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ	278
Каменчук Тетяна	ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ПРИКЛАД СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ	282
Каретна Ольга	СОЦІАЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ ТА МАНІПУЛЯЦІЯ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ ЯК КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ ГІБРИДНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: МЕТОДИ ТА ЗАХИСТ	286
Кобзей Наталія	ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО МЕДІАДИСКУРСУ	290
Кобус Олена, Бондаренко Степан	ЙМОВІРНІСНІ МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ІНЦИДЕНТІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	294
Ковалевська Лейла	ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ У ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ	297
Колесников Максим	ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ВІД ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОГО ПРИМУСУ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ	301
Кочин Владислав, Мальцев Вадим	ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ПРІОРИТЕТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ГІБРИДНИМ ВИКЛИКАМ	305
Кресан Валерія	ЦИФРОВИЙ АКТИВІЗМ І «TELEGRAM-ДЕРЖАВА»: НОВІ ФОРМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	308

Кудля Ірина	ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	311
Кузнецова Людмила, Литвиненко Оксана	ГІБРИДНІ ВІЙНІ ЯК СУЧАСНИЙ ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ	314
Лєжнєв Олександр	ВІЗУАЛЬНА МОВА РЕКЛАМИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ЇЇ ГЕНДЕРНІ ВИКЛИКИ В КОНТЕКСТІ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ	317
Литвиненко Роман, Кочина Валентина	ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ ПРАВООХОРОНЦІВ ІЗ ДЖЕРЕЛАМИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	322
Мордзинська Надія	КОГНІТИВНА БЕЗПЕКА ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ	325
Пехник Алевтіна, Бахметьєв Андрій	ТЕХНОЛОГІЇ DEEPFAKE І АУДІОПІДРОБОК У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ	327
Поправка Марія	ПОНЯТТЯ ТА ТИПИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ	331
Рибчук Олег, Рибчук Олена	ДІАЛОГІЧНІСТЬ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ У СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ КОНФЛІКТАХ	336
Ростецька Світлана	СУЧАСНЕ РАБСТВО ЯК РИЗИК ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ	339
Селезньова Ольга	МАНІПУЛЯЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ	341
Скриль Сергій	МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ДЕКОНСТРУКЦІЇ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ	343
Тафінцева Світлана, Мотозюк Людмила	ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО МАНІПУЛЯТИВНИХ» ВПЛИВІВ	345
Чернецький Олексій	ІНТЕГРАЦІЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЦИФРОВЕ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ	348
Шишкін Олексій	МОВА ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР	350
Шпаківська Карина	ПРАВО НА ЦИФРОВЕ ЗАБУТТЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ГІДНОСТІ ОСОБИ	354
Яковлев Денис	ЧОРНИЙ» PR ЯК РЕМАНЕНТ ДЕСТРУКЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ДОВІРИ	357
Цимбал Сергій	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ФАКТОР ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	361
Pronoza Inna	MECHANISMS OF INFORMATION INFLUENCE ON POLITICAL DECISION-MAKING IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION AND HYBRID THREATS	365

СЕКЦІЯ 4. ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ, СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Атаманюк Зоя	СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ	368
Громико Олександра	ВІДМІННОСТІ ВИСТУПІВ АДВОКАТА І ПРОКУРОРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА СУДОВОГО ПЕРЕКОНАННЯ	370
Копитко Вікторія	КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНЕ ЗНАЧЕННЯ	373
Коткова Анна	КОСТЮМ ЯК МЕТАЗНАК У ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АРТИСТА (НА ПРИКЛАДІ НОМЕРА ГУРТУ ZIFERBLAT «BIRD OF PRAY» ДЛЯ ПІСЕННОГО КОНКУРСУ «ЄВРОБАЧЕННЯ»)	375
Лісеєнко Олена	МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК У КУЛЬТУРНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	379
Малімон Віталій	ДЕРЖАВНА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНОГО КАПІТАЛУ СУСПІЛЬСТВА: ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ	382
Мельник Мирослава	ВУЛИЧНИЙ ПЕРФОРМАНС ЯК СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА ПУБЛІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ	386
Сухорукова Анна Мальченко Анна	ВПЛИВ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА	390
Мацука Вікторія	КУЛЬТУРНІ ХАБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ГРОМАДИ В СИСТЕМІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	392
Nykyporets Svitlana	MEDIA LITERACY AND CRITICAL THINKING IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES AS A TOOL FOR COUNTERING RUSSIAN DISINFORMATION	395
Піскун Катерина	ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	400
Полонка Іванна	ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	405
Роговенко Анжела	СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ В МЕДІА ТА ДИСКУРС СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	408
Ромма Юлія, Чернобук Валентина	МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНІЙ ДИСКРИМІНАЦІЇ	411
Храбан Тетяна	ЖІНОЧИЙ ГЕРОЇЗМ ЯК РЕСУРС ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ДИСКУРСИВНИЙ ВИМІР	414
Цвєткова Анна	ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: КРОС КУЛЬТУРНІ РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	417
Чернишева Софія	РОЗВИТОК І ЗАКРІПЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРИНЦИПІВ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ПРАКТИКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	419

Шувар Наталія, Закалик Галина	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ УВАГИ РЕАБІЛІТОЛОГІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	423
Янківська Анастасія	ІСТОРИЧНА КОНЦЕПЦІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ІДЕОЛОГІЧНИЙ ФУНДАМЕНТ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	427
Chaban Nelya	BIOECONOMY AND BIOTECHNOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP: THEORETICAL APPROACHES AND CONTEMPORARY INTERPRETATIONS	429
Krokhmal Oleksandr	UKRAINIAN MENTALITY BETWEEN TRADITION AND MODERNIZATION: A PHILOSOPHICAL ANALYSIS	434
Severynchyk Oleksii	EVERYDAY LIFE PRACTICES OF UKRAINIAN MIGRANTS ABROAD AS A FOCUS OF SOCIOLOGICAL RESEARCH: ADAPTATION, INTEGRATION AND CONFLICTS	436

СЕКЦІЯ 5. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ТРАНСКОРДОННА СПІВПРАЦЯ ТА МІЖНАРОДНІ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ

Андрусик Владислав	СТРАТЕГІЯ WINWIN ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ ВІДБУДОВИ НАПІВПРОВІДНИКОВОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ	442
Бабіна Валентина	РЕГІОНАЛЬНІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	446
Беньковський Сергій	ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ РЕФОРМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ	449
Галіцан Ольга	ПРОГРОМАДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ВИМІРАХ ІННОВАТИЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЕДУКАЦІЙНОГО СТРАТЕГУВАННЯ	452
Гедікова Наталя	ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ ЗМІН МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	455
Громико Олександра	ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ	458
Даник Вадим	ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З НАВІГАЦІЙНОЇ ВАХТИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	461
Дерев'янко Ігор	ІНСТИТУЦІЙНА ТА БЕЗПЕКОВА АСИМЕТРІЯ У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ З НАТО	463
Дидик Олександр	АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: МІЖ ЗОВНІШНЬОЮ ОБУМОВЛЕНІСТЮ ЄС ТА ВНУТРІШНІМИ БЕЗПЕКОВИМИ ІМПЕРАТИВАМИ	466
Іванова Наталія Федосова Олександра	УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ПАРТНЕРСТВ У ФРАНКОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ (ANNUAIRE FRANÇAIS DE RELATIONS INTERNATIONALES)	470
Іванова Наталія Василега Софія	ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕСЬКОЇ МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ В ДЗЕРКАЛІ ФРАНКОМОВНОЇ АНАЛІТИКИ (СІЧЕНЬ 2026 РОКУ)	474

Канюс Інна **Дьякова Альона**	ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	478
Климова Світлана, **Волоснікова Наталія** **Яцина Вікторія**	УКРАЇНА І ЄС: НОВІ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗИ	482
Корогодова Олена, **Черненко Наталя,** **Глущенко Ярослава**	ВПЛИВ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ У ЄВРОПІ НА ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У МЕЖАХ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ	485
Лазорчик Віктор	ТРАНСКОРДОННІ ЕКОНОМІЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ ЯК ВИКЛИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	488
Маршаєв Вадим	ГОЛОВУВАННЯ ДАНІЇ В РАДІ ЄС (ЛИПЕНЬ – ГРУДЕНЬ 2025 Р.): ВНЕСОК У ПРИСКОРЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	492
Мілова Марія	ПРОБЛЕМНА ЄВРОПА: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	494
Naumkina Svitlana, **Khevtsuriani Amiran**	TRANSBORDER COOPERATION AS AN INSTRUMENT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION: THE INSTITUTIONAL AND COMMUNICATIVE DIMENSION	498
Павленко Артем, **Тимошенко Наталія**	КОНЦЕНТРАЦІЯ КАПІТАЛУ ТА СТРУКТУРА ПОПИТУ ЯК ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ	500
Павлік Вікторія **Соколовський Максим**	МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	504
Павлович Анна, **Тимошенко Наталія**	РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ПАРТНЕРСТВ У МАКРОЕКОНОМІЧНІЙ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ	507
Соколовська Ольга	УКРАЇНА У НОВОМУ СВІТОПОРЯДКУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІД ОБ'ЄКТА ДО СУБ'ЄКТА	509
Столяренко Оксана, **Столяренко Олена**	ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ВИКЛИКИ	513
Тодоров Ігор	ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ (2022-2026 РР.)	516
Харламов Михайло	ДО ПИТАННЯ ПРО ТРАНСКОРДОННУ ВЗАЄМОДІЮ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЗІ СЛУЖБАМИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЗАХІДНИХ	519
Хачик Євгеній	ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ТРАНСКОРДОННА СПІВПРАЦЯ ТА МІЖНАРОДНІ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ	521
Юрженко Альона, **Дягилева Олена,** **Кононова Олена**	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ПІДГОТОВКИ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМ ПОДВІЙНИХ ДИПЛОМІВ У ХЕРСОНСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ МОРСЬКІЙ АКАДЕМІЇ	523
Юрченко Микола, **Ніцевич Аліна**	ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	527
Ярмолинська Яна	ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ: ВІД ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ ДО ОНТОЛОГІЧНОЇ	530

РЕФЛЕКСІЇ

Antonova Toneva Adriana	DEMOCRATIC TRANSFORMATION AND EUROPEAN GOVERNANCE STANDARDS IN CONDITIONS OF CONTEMPORARY SECURITY CHALLENGES	534
Taşcu-Stavre Miroslav	UKRAINIAN–ROMANIAN CROSS-BORDER COOPERATION AS AN INSTRUMENT OF EUROPEAN INTEGRATION	537

СЕКЦІЯ 6. РЕГІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Бондар Віта	ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ: РОЛЬ ГРОМАД У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ВІДБУДОВИ	540
Вареник Софія, Тимошенко Наталія	ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ЯПОНІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ	543
Гавриленко Анна, Гринько Віталій	ІННОВАЦІЙНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ЗАЛІЗНИЧНОЮ ЛОГІСТИКОЮ В УМОВАХ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ	547
Гранін Даніїл	ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ МЕДІА ДО СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ	548
Гринько Віталій	СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНИХ ПОСЛУГ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН (РЕГІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ)	551
Козловська Людмила, Чернишов Олександр	РОЛЬ МІГРАНТІВ-БІЖЕНЦІВ ВІД ВІЙНИ В УКРАЇНІ 2022-2026 РР. В ЛОКАЛЬНИХ СТРАТЕГІЯХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЄС	554
Петришина Дар'я, Бурковська Анна	СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	558
Попазогло Артур	ПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР	561
Постернак Ірина, Постернак Сергій, Постернак Олексій	ЕНЕРГОЕФЕКТИВНА СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОДЕСИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА ВИКЛИКІВ	565
Проноза Інна, Ляшенко Софія	РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	569
Хлистун Єгор, Бодирєв Дмитро	ПЕРЕДОВІ ПІДХОДИ У ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАВООХОРОНЦІВ: ПОТОЧНИЙ СТАН І МАЙБУТНІЙ РОЗВИТОК	575
Shkurov Yevhen	BRANDING IN THE CONTEXT OF FORMING THE CITY'S VALUE PROPOSITION	578

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ І ПРОЦЕСИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ, МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Бутирін Є. О.,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук та права
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ ТА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У різні періоди історії бібліотеки вважалися важливими центрами розвитку культури та освіти, які забезпечували вільний доступ до інформації. Вони акумулюють і зберігають знання, набуті людством, що сприяє піднесенню інтелектуального й морального потенціалу суспільства, формуванню світогляду та задоволенню різноманітних інформаційних потреб. В Україні бібліотеки поділяються за значенням на національні, загальнодержавні, республіканські, обласні, міські, районні, селищні, сільські [1]. Згідно із загальноукраїнським дослідженням, стан фондів публічних бібліотек в Україні до початку повномасштабного вторгнення з боку рф у 2022 р. нараховувалось приблизно 15 тис бібліотечних закладів. Після початку повномасштабної агресії частина бібліотек була ліквідована та реструктуризована, ще частина повністю зруйнована або опиналася на тимчасово-окупованих територіях (приблизно 3 тис бібліотечних закладів) [2]. За офіційною інформацією Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, станом на 01.01.2023, кількість публічних бібліотек становила 13 486, а на 01.01.2024 р. – 12 908 бібліотечних просторів [2]. До прикладу, у шістдесятимільйонній Італії функціонують 3,5 тис бібліотек, а у 85-мільйонній Німеччині – 9 тис бібліотек [3].

У 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [4], який також торкнувся й бібліотечних закладів. Одним зі складових етапів декомунізації було перейменування бібліотек, пов’язаних із радянськими та російськими діячами. До вступу в дію Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» всього 69

бібліотечних закладів носили ім'я українських письменників [5]. Однак, більша частина бібліотечних закладів носила імена російських та радянських письменників: ім. В. Маяковського (6 бібліотек), ім. А. Чехова (6 бібліотек), ім. В. Короленка (6 бібліотек), ім М. Некрасова (5 бібліотек), ім. М. Лермонтова (5 бібліотек), ім. О. Пушкіна (4 бібліотеки), ім. М. Горького (4 бібліотеки), ім. О. Купріна (3 бібліотеки), ім. А. Гайдара (3 бібліотеки), ім. О. Блока (2 бібліотеки), ім. О. Герцена (2 бібліотеки), ім. В. Катаєва (2 бібліотеки), ім. М. Островського (2 бібліотеки), ім. М. Свєтлова (2 бібліотеки), ім. К. Симонова (2 бібліотеки). Частина бібліотек була перейменована радянською владою на імена тих, кого «героїзували» після Другої світової війни: І. Бевз, В. Лягін, Ш. Кобер, В. Хоменко, О. Матросов, З. Космодем'янська, С. Чекалін, В. Котик, В. Дубінін, У. Громова, С. Ковпак, О. Кошовий та ін. [5]. Щодо українських бібліотечних закладів, названих на честь зарубіжних письменників, то, за інформацією культурно-видавничого проєкту «Читомо», в Україні існує тільки одна бібліотека на честь Адама Міцкевича в місті Києві [5].

Перші бібліотечні заклади в Україні були перейменовані після початку дії Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Наприклад, у 2015 р. відбулося перейменування «Одеської національної Ордена Дружби народів наукову бібліотеку ім. М. Горького» на «Одеську національну наукову бібліотеку». [6]. Також на підставі рішення Київської міської ради № 336/1340 від 10 листопада 2016 р. були перейменовані «Бібліотека ім. В. Чапаєва» на «бібліотеку ім. І. Світличного» та «Бібліотека ім. В. Чкалова» на «Бібліотеку Солом'янську» [7].

Треба зазначити, що більшість російських прізвищ, на честь яких були названі українські бібліотечні заклади, не підпадали під дію п. 6 ст. 7 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [4]. Водночас, за даними культурно-видавничого проєкту «Читомо», напередодні повномасштабного вторгнення з боку рф в Україні залишалося 77 бібліотечних закладів, названих на честь діячів країни-агресорки (20 «російських» бібліотек розміщені в Києві, 13 − у Харкові, 7 − в Одесі, 7 − у Краматорську, 6 − у Маріуполі, 3 − у Мелітополі, 2 − у Чернігові) [5].

Масове перейменування бібліотечних закладів почалося тільки після вступу в дію у 2023 р. Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» [8]. Наприклад, на підставі рішення Київської міської ради 9 листопада 2022 р. були перейменовані бібліотечні заклади, які носили імена російських та радянських

діячів культури, учасників Другої світової війни та ін.: «Бібліотеку ім. В. Котика» на «Бібліотеку на Межигірській»; «Бібліотеку ім. Ф. Достоєвського» на «Бібліотеку ім. Г. Сковороди; «Бібліотеку ім. М. Лермонтова на «Бібліотеку ім. І. Шамо; «Бібліотеку ім. О. Новікова-Прибоя» на «Бібліотеку ім. М. Слабошпицького» та ін. [9].

Наступним етапом декомунізації та деколонізації бібліотечних закладів стало актуалізація бібліотечних фондів. Фактично це процес оновлення, очищення та адаптації бібліотечних колекцій до сучасних інформаційних, культурних і суспільних потреб, особливо актуальний в умовах збройної агресії рф проти України [10].

За інформацією генерального директора Одеської національної наукової бібліотеки Іріни Бірюковой,з 200 млн документів, які зберігаються в бібліотечних фондах України 102 млн російською мовою [11]. Треба зазначити, що на території західних областей ситуація з російськомовною літературою у бібліотечних закладах набагато краще, порівняно зі східними областями. За інформацією директора «Львівської муніципальної бібліотеки» Василя Кметя, кількість російськомовної літератури вкладається в межі 15 відсотків[12].

Треба зазначити, що списання літератури з бібліотечних фондів−це доволі складний, а іноді й суперечливий процес. Напередодні цього процесу, а також у період безпосереднього списання російської та радянської літератури відбувалися справжні дискусійні баталії між науковцями, письменниками, літературознавцями, тощо. Особливо емоції зашкалювали під час обговорення списання російської класичної літератури та творів українських радянських письменників.

У період з 2022 р. по травень 2024 р. в українських публічних бібліотеках були списані понад 26 мільйонів книжок (у 2022 р. з бібліотек списали 12 млн 971 тис. книжок, а у 2023 − 13 млн 165 тис, з них 17 млн 448 тис видань, відповідно, були російською мовою). Найбільше вилучили російських книг на Вінниччині (1 млн 187 тис) та Полтавщині (1 млн 991 тис). А от найменше фонди змінювалися в регіонах, які були тимчасово окупованими російськими військами: у Донецькій області (251 тис), у Херсонській (108 тис), у Луганській області взагалі не списували книжки [13].

Література:

1. Бібліотека імені Івана Світличного для дітей. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%.

2. Бібліотеки України: осередки культурного надбання. URL : https://mcsc.gov.ua/news/biblioteky-ukrayiny-oseredky-kulturnogo-nadbannya/.

3. Трансформація публічних бібліотек у центри розвитку громад. URL : https://www.prostir.ua/?news=transformatsiya-publichnyh-bibliotek-u-tsentry-rozvytku-hromad.

4. Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 26. Ст. 219. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text. (дата звернення: 01.03.2026 р.)

5. Гюстон. У нас проблеми. Більшість бібліотек носять назви діячів культури рф, ніж України. URL : https://chytomo.com/kh-iuston-u-nas-problemy-bilshe-bibliotek-nosiat-imena-diiachiv-kultury-rf-nizh-ukrainskykh/.

6. Перейменування бібліотеки. URL : https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=1260.

7. Бібліотека імені Івана Світличного для дітей. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%

8. «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2023. № 65. Ст. 221. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text.

9. Чапаєв, Пушкін, Нєкрасов: з назв шкіл та бібліотек у Києві приберуть імена російських та радянських діячів. URL: https:// suspilne.media/kyiv/613811-capaev-puskin-nekrasov-z-nazv-skil-ta-bibliotek-u-kievi-priberut-imena-rosijskih-ta-radanskih-diaciv/.

10. Актуалізація бібліотечних фондів в умовах військової агресії російської федерації. URL : https://zounb.zp.ua/resourse/zaporizkyy-kray/zaporizhzhya-bibliotechne/fahova-osvita/bibliografichni-idei-ta-tehnologii/.

11. Дерусифікація – декомунізація – деколонізація. Частина 3 Загальна присутність у культурі. URL : https://www.youtube.com/watch?v=z-TyJGYbzdk.

12. Фонд тоталітарного читання: чому у Львові збережуть книги радянського періоду. URL : https://suspilne.media/lviv/534381-fond-totalitarnogo-citanna-comu-u-lvovi-zberezut-knigi-radanskogo-periodu/.

13. З українських публічних бібліотек за два роки списали 66% книжок російською мовою. URL : https://suspilne.media/culture/750451-66-z-usih-spisanih-knizok-z-ukrainskih-publicnih-bibliotek-za-ostanni-dva-roki-rosijskou-movou/.

Барановський Ф. В.,
доктор політичних наук,
професор кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна
Проноза І. І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний розвиток демократичних держав супроводжується суттєвими змінами у функціонуванні політичних інститутів та формах взаємодії між владою і громадянами. Традиційна модель представницької демократії, яка тривалий час вважалася найбільш ефективною формою організації політичної влади, сьогодні дедалі частіше демонструє кризові ознаки. Зниження довіри до парламентів, політичних партій та урядів, поширення політичного абсентеїзму, посилення популістських рухів і зростання суспільного запиту на безпосередню участь громадян у процесах ухвалення рішень свідчать про необхідність переосмислення класичних механізмів політичного представництва. У науковому дискурсі ці процеси нерідко пов’язують із феноменом «постдемократії», за якого формальні демократичні процедури зберігаються, однак реальний вплив громадян на політичний процес поступово зменшується [2].

Однією з ключових причин трансформації представницької демократії є зміна характеру взаємодії між суспільством і політичними елітами. Політичні партії дедалі менше виконують функцію представництва інтересів соціальних груп і все частіше функціонують як професійні електоральні структури, орієнтовані насамперед на утримання влади. Це призводить до послаблення партійної ідентифікації виборців та зростання недовіри до інститутів влади загалом. Водночас активний розвиток цифрових технологій та соціальних мереж змінює сам характер політичної комунікації, роблячи її більш швидкою, емоційною та персоналізованою. За таких умов традиційні представницькі

механізми вже не здатні повною мірою забезпечити ефективний зв'язок між державою та громадянами [6].

Важливим проявом кризи представницької демократії є політичний абсентеїзм. У багатьох демократичних країнах спостерігається зниження явки виборців, особливо серед молоді. Значна частина громадян не вірить у здатність виборчих процедур реально впливати на державну політику. У результаті формується ситуація, коли демократичні інститути формально функціонують, однак рівень суспільної довіри до них постійно зменшується. Це створює сприятливі умови для розвитку популізму та радикалізації політичного дискурсу.

У відповідь на кризу представницьких механізмів у сучасній політичній теорії активно розвиваються концепції деліберативної та партисипаторної демократії. Деліберативна демократія акцентує увагу на важливості публічного обговорення суспільно значущих рішень. У межах цієї концепції легітимність влади визначається не лише результатами голосування, а й якістю суспільного діалогу, рівнем відкритості політичного процесу та можливістю громадян брати участь у дискусіях щодо ключових питань державної політики [4].

Партисипаторна демократія, своєю чергою, передбачає безпосереднє залучення громадян до процесів ухвалення рішень на різних рівнях управління. Найбільш поширеним прикладом такої участі є бюджети участі, у межах яких мешканці громад отримують можливість визначати напрями використання частини місцевого бюджету. Подібні практики набули значного поширення в європейських країнах і поступово інтегруються в систему місцевого самоврядування України. Їхнє значення полягає не лише у вирішенні локальних проблем, а й у формуванні відповідального громадянства та розвитку політичної культури участі [1].

Суттєвий вплив на трансформацію демократії має цифровізація політичних процесів. Розвиток електронного врядування, електронних петицій, цифрових платформ для консультацій із громадськістю створює нові можливості для взаємодії між державою та суспільством. Сучасні цифрові технології дозволяють громадянам оперативно реагувати на політичні рішення, брати участь у громадських обговореннях та здійснювати громадський контроль за діяльністю органів влади. Водночас цифровізація породжує і нові виклики, серед яких проблема дезінформації, інформаційних маніпуляцій та цифрової нерівності між різними соціальними групами.

Окремої уваги заслуговують новітні форми громадянської участі, зокрема громадянські асамблеї та громадянські журі. Їхня сутність полягає у залученні випадково відібраних громадян до обговорення складних політичних питань та підготовки рекомендацій для органів влади. Подібні практики

використовувалися в Ірландії, Франції та деяких інших країнах під час обговорення конституційних змін, екологічної політики та соціальних реформ. Перевагою таких механізмів є поєднання принципів представництва, суспільного діалогу та фахової експертизи [5].

Український контекст розвитку демократії має власну специфіку. З одного боку, для України характерний традиційно низький рівень довіри до політичних інститутів, що є наслідком тривалого посткомуністичного переходу, корупційних проблем та політичної нестабільності. З іншого боку, українське суспільство демонструє високий рівень громадянської мобілізації та здатність до самоорганізації. Особливо яскраво це проявилося після початку повномасштабної війни у 2022 році, коли волонтерські ініціативи, громадські організації та цифрові платформи стали важливими елементами взаємодії між суспільством і державою.

Важливу роль у розвитку цифрової демократії в Україні відіграє платформа «Дія», яка забезпечує доступ до державних послуг та окремих механізмів електронної участі громадян. Поширення електронних сервісів свідчить про поступове формування нової моделі взаємодії між державою та суспільством, у якій цифрові технології стають важливим інструментом демократичного врядування. Водночас умови воєнного стану обмежують можливості реалізації окремих форм прямої демократії, зокрема проведення виборів і референдумів, що актуалізує пошук альтернативних механізмів підтримання легітимності влади та суспільного діалогу.

Таким чином, сучасна представницька демократія перебуває у стані глибокої трансформації. Криза традиційних політичних інститутів не означає відмови від демократичної моделі загалом, а свідчить про необхідність її адаптації до нових соціальних та технологічних умов. У сучасних державах поступово формується гібридна модель демократії, у межах якої представницькі інститути поєднуються з механізмами прямої, цифрової та деліберативної участі громадян. Для України цей процес має особливе значення, оскільки розвиток нових форм громадянської участі може стати важливим чинником зміцнення демократичного врядування та підвищення довіри до державних інститутів.

Література:

1. Barber B. R. Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age. Berkeley : University of California Press, 2004. 320 p.
2. Crouch C. Post-Democracy. Cambridge : Polity Press, 2004. 200 p.
3. Fung A., Wright E. O. Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance. London : Verso, 2003. 312 p.

4. Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge : MIT Press, 1996. 631 p.

5. Keane J. Power and Humility: The Future of Monitory Democracy. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 295 p.

Горобець В. В.,
аспірант 3 року навчання
спеціальності 052 «Політологія»
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса,Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВОЛОНТЕРСТВО ТА САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ

Повномасштабна війна стала потужним каталізатором трансформації громадянського суспільства в Україні. В умовах воєнного стану традиційні форми громадської участі зазнали суттєвих змін, поступившись більш гнучким, децентралізованим і швидким механізмам взаємодії. Одними з ключових інструментів соціальної мобілізації стали волонтерство та самоорганізація громадян, які забезпечили оперативну реакцію на виклики війни.

Громадські ініціативи трансформувалися з переважно інституціоналізованих форм (громадські організації, фонди) у мережеві, горизонтальні структури, що функціонують на засадах довіри, взаємодопомоги та швидкої комунікації. Важливу роль у цьому процесі відіграють цифрові технології, зокрема соціальні мережі та месенджери, які стали платформами для координації дій, збору ресурсів та поширення інформації.

На думку Т. Мадриги, «волонтерство не лише як соціальну практику, а передусім як елемент структури громадянського суспільства та канал політичної суб'єктивації громадян» [3], тобто це інструмент реалізації волі народу в обхід повільних бюрократичних процедур. Це створює прецедент, де суспільство не чекає рішень зверху, а самостійно визначає порядок денний, що є найвищим проявом демократичної зрілості. Як відзначають І. Дробуш та С. Іщук, «до Революції гідності та російської військової агресії розпочатої в 2014 році, рівень волонтерської діяльності в Україні був низьким. Під час цих подій почалося

зростання громадської активності через залучення до волонтерства, яке стало потужною рушійною силою багатьох суспільних процесів» [2]. Тобто, Волонтерство в умовах воєнного стану трансформувалося з тимчасової емоційної реакції суспільства у сталий інституційний феномен. Воно сформувало паралельну, більш гнучку та адаптивну систему управлінських практик, інтегровану в державні процеси. У такому контексті волонтерський рух поступово набуває ознак впливового суб'єкта публічного управління, який функціонує поряд із формальними інституціями, доповнюючи та підсилюючи їх.

У процесі трансформації громадських ініціатив в умовах воєнного стану особливого значення набувають конкретні практики волонтерства та самоорганізації, що демонструють ефективність горизонтальних форм взаємодії.

Зокрема, показовою є діяльність фонду Повернись живим [1], який з початку повномасштабного вторгнення значно розширив масштаби допомоги Збройним Силам України, зосередившись не лише на забезпеченні амуніцією, а й на високотехнологічних рішеннях (тепловізори, безпілотні системи, навчальні програми для військових). Це свідчить про перехід волонтерства від ситуативної допомоги до системної підтримки обороноздатності. Іншим прикладом є платформа United24 [4], яка поєднує державну ініціативу з громадянською участю та міжнародною підтримкою. Вона стала інструментом глобальної мобілізації ресурсів, дозволяючи громадянам різних країн долучатися до фінансування гуманітарних, медичних і оборонних проєктів.

Важливу роль у самоорганізації відіграють локальні ініціативи, що виникають на рівні громад. Наприклад, у містах і селах активно функціонують волонтерські штаби, які координують евакуацію населення, розподіл гуманітарної допомоги та підтримку внутрішньо переміщених осіб. Такі ініціативи часто не мають формального статусу, однак демонструють високу ефективність завдяки швидкості прийняття рішень і довірі між учасниками.

Література:

1. БФ «Повернись живим». URL: https://savelife.in.ua/
2. Дробуш І., Іщук С. Волонтерська діяльність в громадах: актуальні питання правової регламентації. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/53-2.pdf
3. Мадрига Т. Б. Волонтерство як суспільно-політичний феномен: понятійно категоріальний аналіз. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://politicus.od.ua/6_2025/5.pdf
4. United24. URL: https://u24.gov.ua/uk

Дмитрашко С. А.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна
Пештєрєва О. Я.,
студентка 4 курсу спеціальності «Політологія»,
Навчально-науковий інститут психології та суспільних наук,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

ПОПУЛІЗМ І ПОЛІТИЧНА ПОЛЯРИЗАЦІЯ ЯК ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТИЧНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ЛАНДШАФТУ

На початку XXI ст. фактор популізму та тенденція політичної поляризації стали одними із головних тем політичного дискурсу викликів демократичного розвитку та зворотного авторитарного транзиту. Існує політична і наукова необхідність дослідити фактори і причини впливу популізму на політичну сцену та посилення політичної поляризації.

Сучасний популізм не є одноманітним, він відрізняється від країни до країни, має різні форми та цілі. Д. Коваль в інтерв'ю М. Мирному характеризує популізм як особливий стиль мислення, своєрідну «ментальну мапу», що формується через виховання, соціальне оточення та споживання медіаконтенту. «Популізм межує з іншими політичними мапами, такими як конспірологізм, релігійна чи політична віра» [3]. Масове охоплення мобільним інтернетом полегшило отримання псевдонаукової інформації про складні політичні явища та вплинуло на очікування громадян щодо діяльності правлячих еліт. Популізм як ідеологія має здатність приєднуватися до класичних ідеологій, утворюючи політичні доктрини правого й лівого типу. Наприклад, можливе поєднання «правої» критики мультикультуралізму з «лівою» вимогою соціального патерналізму, яке представлене в програмі Національного Фронту у Франції. У наслідок гнучкого поєднання ідей «крайнє правого» з ідеями «крайнє лівого» толку утворився сучасний популізм нового типу, який не пов'язаний жорстко з соціально-економічними кризами, не є маргінальним явищем політичного ландшафту багатьох країн. Громадяни підтримують популістські партії, тому що вимагають справедливості, тоді як популісти у більшості випадків демонізують

професійних політиків, політичні еліти та проголошують програми, насичені простими рішеннями складних проблем. Праворадикальний популізм у Франції, Угорщині, Італії; антиамериканський популізм у Філіппінах; антимігрантські, на межі нового расизму, дії ICE у США; антиамериканізм в ісламських країнах є свідченням високої активності популістських сил в державах з різними політичними системами. За даними You Gov, на прийдешніх парламентських виборах 2026 р. у Шотландії на 20 мандатів може розраховувати популістський рух Reform UK Н. Фараджа. Традиційні «важковаговики» — Лейбористська та Консервативна партії — матимуть вдовольнятися приблизно 15 і 7 місцями відповідно, причому останню переженуть «зелені» із 11 кріслами та ліберальні демократи із 9.[4]

Політична поляризація поступово стає характерною рисою сучасних демократій. Впливовість популістських політичних партій визначається їх опосередкованим впливом на громадянське суспільство та формуванням антагоністичної політичної культури. Суспільства можуть розколюються на протилежні політичні табори як це було, наприклад, коли з'явились табори у США: «демократи» проти «республіканців» у 2016 та 2020 рр. Крило Д.Трампа MAGA в Республіканській партії є проявом впливу праворадикального популізму на системну партію та зміни демократичного політичного дискурсу на авторитарний. Небезпека в тому, що поляризація виходить за межі політичних дискусій і проникає в сім'ї, дружні стосунки, професійні спільноти, у наслідок чого, формуються ехокамери. Демократичні суспільства опиняються перед ерозією довіри громадян як до системних політичних партій, так і до громадянського суспільства. Поміркковані, центристські політичні сили не тільки втрачають підтримку виборців, але й самі вимушені перехоплювати у популістів риторику. Проте у високополяризованих суспільствах люди готові підтримати антидемократичні методи, якщо це допоможе перемогти політичних опонентів. Навіть, якщо вдається зберігати політичну стабільність, зовнішні гравці прагнуть використовувати політичну поляризацію у передвиборчий період з метою підтримки приходу до влади лояльних сил. До таких інструментів зовнішнього впливу неодноразово вдавалася Росія у виборах 2004, 2010 року в Україні.

На посилення популізму в країнах Європейського Союзу не впливає економічна криза, скоріше впливають антисистемні настрої мас, які незадоволені складною трансформацією сучасного суспільства. Власне, популісти чітко позначають «свій – чужий», тому ця «ясність» сприймається виборцями як доказ того, що популістські партії є єдиними позасистемними партіями в представницьких демократіях. На політичну мобілізацію мас впливає також політико-культурний фактор незадоволення безальтернативного

мультикультуралізму, який підтримували правлячі кола Німеччини або Франції. Так, М. Ле Пен, змінила явний расизм на критику ісламізації, економічний лібералізм на соціальний протекціонізм, відкритий євроскептицизм на вибіркову критику ЄС. Одним із показових прикладів впливу популізму є роль британської партії UKIP в ініціюванні британського загальнонаціонального референдуму щодо виходу з ЄС.

Практично двадцятирічне правління В. Орбана, яке завершується у наслідок парламентських виборів 12 квітня 2026 р, тим не менш доводить, що воно носило перехідний авторитарний характер, оскільки провести повністю контрольовані вибори, умовах знаходження держави в демократичному Європейському Союзі, не вдалося. Прогнози на перемогу Орбана не справдилися, оскільки відбулася електоральна революція. Новий прем'єр-міністр П. Мадяр переміг, апелюючи до почуття несправедливості сільських районів Угорщини, які суттєво відрізнялися в своєму розвитку від столиці. «Безапеляційна відмова від співпраці із іншими «старими» опозиційними силами дала Петеру Мадяру можливість здобути статус «нового обличчя», незаплямованого репутаційними скандалами. В результаті партія «Тиса» перемогла не лише за пропорційною системою, але й у мажоритарних округах» [1].

Звернемо увагу на той факт, що популізм підриває ліберальний порядок, часто є передвісником авторитаризму. Сучасні авторитарні режими зміцнюють свої позиції та розширюють міжнародну кооперацію. Технологічний авторитаризм КНР є моделлю «цифрової диктатури», що поєднує економічний розвиток із тотальним контролем через системи соціального кредиту. РФ використовує комбінацію військової агресії, дезінформації, економічного шантажу та підтримки популістських рухів у демократичних країнах для підриву ліберального порядку. Повномасштабна війна проти України є кульмінацією цієї стратегії. Білоруська сателітна диктатура демонструє як популістська риторика поєднується з масовими репресіями, веде до відсутності правової держави. Посилюється міжнародна координація дій авторитарних режимів, формується геополітична вісь Пекін – Москва – Пхеньян та політична коаліція авторитарних держав. Вони не ховають своїх намірів, відкрито кидають виклик демократичним державам, презентуючи авторитаризм як ефективну альтернативу. В наукових дискусіях, протистояння авторитарних тенденцій з демократичними цінностями класифікують як системну війну, що прагне змінити світовий ліберальний порядок. «Ми – в центрі такої кризи. Вона є системною в тому сенсі, що це не просто сукупність регіональних конфліктів в різних частинах світу, яких стало більше, але прояв масштабного перерозподілу впливу й сили в глобальному

масштабі. Цей перерозподіл потягне за собою зміни в міжнародному порядку, бо правила гри пов'язані із балансом сил» [2].

Отже, можемо виснувати, що сучасний популізм може бути новим способом представництва інтересів громадян в демократичних державах, а може бути істотним фактором режимної трансформації. Особливо в оновленні політико-адміністративних еліт та більшого акценту на плебісцитарний характер участі громадян в політичному процесі, а також більшої демагогії в системних партіях проти ліберальних цінностей. Однак, цілком можливо, що сучасний популізм носить неліберальний характер і є антагоністом політичному лібералізму та веде до політичної поляризації і глибоких зрушень в суспільно-політичному житті. Наприклад, зміни стосуються електоральних настроїв суспільних груп, у наслідок чого, популісти мають своїх представників у представницькій владі, очолюють виконавчу владу або впливають на рішення загальнонаціональних референдумів. Що, в кінцевому результаті, змінює політичний партійний ландшафт, заснований на консенсусі та радикалізує суспільні групи, оскільки значна частина виборців бачить в популістах альтернативу традиційним центристським системним партіям. Але у демократій є шанс залишитися ефективними, якщо будуть діяти спільно, дотримуватися норм, як це видно по результатам в Угорщині, де авторитаризм остаточно не переміг, оскільки держава є членом Європейського Союзу.

Література:

1. Герасимчук С. Диво на Дунаї. IPG – журнал. 15. 04. 2026. URL : https://www.ipg-journal.io/ua/regioni/jevropa/divo-na-dunaji-2886/ (дата звернення 15.04.2026)

2. Капітоненко М. Чим не Третя світова? IPG – журнал. 10.03.2026. URL : https://www.ipg-journal.io/ua/regioni/svit/tretja-svitova-2847/ (дата звернення 15.04.2026)

3. Мирний М. Що таке популізм, чим небезпечний і як його практикують на виборах. ZMINA. 21 жовтня 2020. URL : https://zmina.info/articles/shho-take-populizm/ (дата звернення 15.04.2026).

4. You Gov UK. Платформа політичних і соціальних даних. 11 квітня 2026 р. URL : https://yougov.com/en-gb/articles/54511-first-yougov-mrp-of-the-2026-holyrood-election-suggests-the-snp-could-win-a-majority (дата звернення 17.04.2026).

Железков А.І.,
аспірант кафедри політичних теорій
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

СИНТЕЗ АНТИДЕМОКРАТИЧНИХ ПРАКТИК: СТРАТЕГІЇ ВНУТРІШНЬОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ ТА ЗОВНІШНЬОЇ ЕКСПАНСІЇ В XXI СТОЛІТТІ

Сучасні тоталітарні та авторитарні політичні системи суттєво трансформувалися особливо після протестів та мітингів, що характеризували повалення класичних недемократичних режимів наприкінці XX – початку XXI ст. («третя хвиля демократизації»). Політична еліта формує та концентрує владу в своїх руках через свою поведінку та характер прийняття рішень (при таємних намірах порушити демократичну систему). Проблема стає досить актуальною, враховуючи зростання авторитарних тенденцій не тільки в регіонах гібридних держав, зумовлених історичними аспектами політичного розвитку, але й в країнах які вважалися повноцінними демократіями та стійкими філософсько-правовими ліберальними традиціями. Класичний тип автократії, що базується на авторитетності політичного лідера, є менш поширеним явищем та стосується регіонів з менше розвиненими мережами поширення інформації. Загалом навіть при наявності сучасного технологічного розвитку суспільство в цілому має залишатися на традиційних засадах формування та виховання поколінь з консервативним шляхом (держави африканського континенту, Центральної та Південної Америки). Але при широкій обізнаності громадськості, розвитку мережевого простору та рівня залучення до інформації – утримувати владу політичному лідеру, навіть з урахуванням авторитетності очільника уряду (автократа), буде важко [4].

В таких випадках більшість автократичних режимів трансформуються за допомогою ідеології, при їхній вибірковості та бажанні довгостроково утримувати владу в своїх руках, політичні еліти, автократи та їх оточення виявляють привабливість до радикальних ідеологічних доктрин (які, звісно, за контекстом можуть змінити на власний розсуд). Так, серед сучасних політичних режимів йде консолідація влади в тоталітарних тенденціях, партійна система підсилює владу політичного лідера. Відомі науковці Х. Лінц та Х. Арендт також вказують що в акценті монополізму політичної сили зникають плюралізм, вільні вибори, прозорість діяльності державних органів та стирання кордонів між гілками влади. На відміну від традиціоналістичних суспільств з їх

авторитарними режимами (навіть при наявності партійної боротьби, відсутня ідеологічна складова та дуже низький вплив останньої на суспільство), в державах, де протягом останніх десятиліть була сильна ідеологічні складова, формується авторитарно-тоталітарний політичний режим з обома елементами [1; 2].

В таких режимах завдяки партійній присутності можна отримати тотальний контроль та лояльність суспільства (що було проблемою авторитаризму) та покращити інститут лідера «вождя», при цьому необов'язково щоб «вождь» відповідав дійсності постаті офіційної пропаганди, а якщо урахувати довготривалість правління диктаторів, то для суспільства створюється «міраж» його могутності. В пострадянських країнах, в яких демократичні процеси були «замасковані» та протягом 35 років незалежності (Казахстан, Білорусь, РФ), політична еліта залишалася незмінною, це призвело до періоду стагнації та монополізації однією партією всіх державних структур. Хоча офіційної заборони інших політичних сил немає, проте система ієрархізована під вплив «вождя» та партії, яку він створив [3]. В даному випадку держава перетворюється на парадокс «міражів» та ідеологічного радикалізму, щоб зайняти інформаційно електорат та утримувати його лояльність і згуртованість. Цікавим фактом є те що у вище згаданих країнах еліти живуть минулим та не можуть запропонувати розвиток політичної системи (президенти – фактичні диктатори, очільники урядів мають вік в діапазоні більше 70 років, а влада не є панацеєю для нових рішень та здорового глузду).

Суспільство існує в вакуумі, побудованому владою, відволікається на інші внутрішні (за протоколом пропаганди - пошук ворогів емігрантів та сіоністів чи шпигунів) чи зовнішні питання (гібридна війна та вторгнення в сусідні держави, з виправданням своїх «героїчних вчинків» для внутрішньої аудиторії). Наприклад, підтримка уряду Ірану терористичних організацій та політика направлена проти Ізраїлю, ЄС, США, допомога РФ у збройній агресії проти України. Діяльність уряду РФ, який по «штучно» створеним причинам розв'язав війну, вторгнувшись в Грузію в 2008 році, в Україну в 2014 році, та поширивши свої агресивні дії з 24.02.2022 року. Як наслідок, у внутрішній та зовнішній політиці відбувається радикалізація атмосфери, мілітаризація суспільних думок та консолідація навколо «правильного шляху» влади. Важливо відмітити що цьому сприяє недалекоглядність, відсталість суспільства, яке деградує під впливом пропаганди, міфів та стереотипів (що вигідно можновладцям), перемістивши рівень розвитку суспільство до стану середньовіччя.

Таким чином, можна констатувати що сучасні авторитарні та тоталітарні режими поєднуючи свої елементи для утримання влади, вдаються до

радикалізованих політичних доктрин та дій, руйнації інформаційного плюралізму. Подібні політичні системи винищують своє суспільство в освітньому та культурному аспекті, та несуть загрозу для регіонів та всього світу в цілому. Прикриваючи відсутність досягнень та соціальної справедливості (хоча внутрішня аудиторія вважає це неможливою мрією та вважають що вони під тиском режиму живуть «в найкращій країні»), диктатори та їх прибічники вдаються до погроз на міжнародній арені, вторгнень та захоплювань територій інших держав, що спричиняє велику кількість жертв. Водночас постає критичне питання щодо спроможності міжнародної системи безпеки та її інституцій адекватно відповідати на виклики сучасності. В умовах локальних воєн та гібридного поширення радикальних ідеологій (від неофашизму до ксенофобії) чинна архітектура безпеки демонструє невідповідність динаміці глобальних загроз, що ставить під удар майбутнє всього людства.

Аналізуючи динаміку розвитку згаданих режимів, можна виокремити три ключові сценарії, що визначатимуть політичну карту найближчих десятиліть:

Перший – трансформація в «цифрові ГУЛАГи». У середньостроковій перспективі ми спостерігатимемо остаточний перехід від «інформаційного авторитаризму» (маніпуляцій) до цифрового тоталітаризму. Завдяки системам соціального кредиту та ШІ-контролю, режими намагатимуться подолати «проблему вождя» (старіння еліт), замінивши харизму лідера алгоритмічним примусом. Це створить ілюзію стабільності, яка насправді буде глибокою консервацією відсталості.

Другий – пастка мілітаристської ескалації. Оскільки внутрішні ресурси для розвитку вичерпані, єдиним джерелом легітимності для таких держав залишатиметься «зовнішня перемога». Прогноз невтішний: кількість локальних та проксі-конфліктів зростатиме. Режими типу РФ або Ірану намагатимуться створити «Інтерпол диктаторів» (мережу взаємодопомоги недемократичних країн, що дозволить їм обходити санкції та спільно придушувати протести).

Останній – незворотій розрив із реальністю (ефект «чорного лебедя»). Головною загрозою для таких систем залишається біологічний фактор та ієрархічна закритість. Оскільки еліти (70+ років) живуть минулим, вони неминуче припустяться фатальної помилки у розрахунках (miscalculation), недооцінивши або технологічний прогрес Заходу, або рівень внутрішнього відчаю власного суспільства. Це призведе до хаотичного розпаду систем, який може стати як вікном можливостей для демократії, так і джерелом тривалого хаосу в регіонах.

Література:

1. Поліщук І. О. Авторитаризм як геополітичний феномен. *Політичне*

життя. 2025. С. 120-124. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.1.9

2. Скрипнюк О. О. Сучасний авторитарний режим: характерні риси та прояви. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2020. № 2 (12). С. 18-23. https://doi.org/10.15587/2523-4153.2020.210869

3. NEW REPORT: Election Manipulation and Armed Conflict Drove 18th Consecutive Year of Decline in Freedom. 2024. *Freedom House*. https://freedomhouse.org/article/new-report-election-manipulation-and-armed-conflict-drove-18th-consecutive-year-decline

4. Schedler A. Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 2006. 267 p.

Завгородня Ю. В.,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних теорій,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

ЦИФРОВЕ ВОЛОНТЕРСТВО ТА ІТ-АРМІЯ ЯК НОВІ СУБ'ЄКТИ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

Сучасні збройні конфлікти характеризуються глибокою трансформацією форм і методів ведення війни, що зумовлено стрімким розвитком цифрових технологій. У цьому контексті особливої уваги набувають нові суб'єкти, які діють у кіберпросторі, зокрема цифрові волонтери та ІТ-армія. Їхня активність стала невід'ємною складовою спротиву в умовах російсько-української війни, демонструючи ефективність мережевої самоорганізації громадян.

Актуальність теми також визначається розмиванням традиційних меж між цивільним населенням і учасниками бойових дій. ІТ-армія виступає прикладом новітньої форми участі громадян у війні, де ключову роль відіграють цифрові навички, доступ до інформації та здатність до швидкої координації. Це породжує нові виклики для правового регулювання, зокрема щодо визначення статусу таких учасників і дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

Крім того, дослідження цифрового волонтерства та ІТ-армії є важливим для розуміння еволюції гібридних війн, у яких інформаційний та кіберпростір стають стратегічними аренами протистояння. Узагальнення українського досвіду дозволяє не лише оцінити ефективність цих форм участі, але й окреслити

перспективи їх використання у зміцненні національної безпеки та стійкості держав у майбутньому.

Так, «попри надзвичайно складні обставини, Україна демонструє здатність швидко адаптуватися до змін і оперативно реагувати на нові потреби, впроваджуючи актуальні цифрові рішення для підтримки населення, зміцнення стійкості та прискорення відбудови»[1].

Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» «волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги»[3]. В свою чергу «цифрове волонтерство» варто розуміти, як дистанційна допомога з використанням інтернету, що охоплює протидію дезінформації, кібербезпеку, SMM, переклади та навчання.

Тому, основні напрямки цифрового волонтерства можна виділити такі, як: інформаційна та кібербезпека (протидія дезінформації, блокування ворожих ресурсів, навчання кібергігієні); технічна підтримка (створення сайтів, адміністрування баз даних, налаштування ПЗ для громадських організацій); контент та SMM (ведення сторінок у соцмережах для зборів, написання текстів, переклади, графічний дизайн); аналітика та OSM (обробка даних, картографування, пошук інформації з відкритих джерел (OSINT); онлайн-навчання (навчання цифровій грамотності та надання психологічної/юридичної підтримки онлайн).

Однак, умови російсько-української війни продемонстрували, що в сучасному протистоянні варто виділити таке поняття, як ІТ-армія. Цифрове волонтерство — це добровільна, соціально спрямована діяльність, що здійснюється дистанційно через мережу Інтернет. Воно розглядається як інструмент зміцнення громадянського суспільства та соціальної підтримки в умовах криз. ІТ-армія — це унікальне світове явище «краудсорсингової волонтерської наступальної кіберсили», яка функціонує як децентралізована мережа добровольців під стратегічною координацією державних інституцій.

Так, цифрове волонтерство фокусується на «інформаційному опірі» та цифровій грамотності населення. Натомість ІТ-армія виконує роль «складного адаптивного механізму», що доповнює можливості державних спецслужб у кіберпросторі. Обидва явища демонструють розмивання кордонів між цивільним і військовим секторами в цифрову епоху.

У зв’язку з цим варто підтримати думку авторського колективу, Івашової Л. М., Жовнірчика Я. Ф., Кудряшова Р. О., де волонтерство як феномен громадської та народної дипломатії є важливим чинником забезпечення національної безпеки. Воно сприяє не лише зміцненню обороноздатності

держави, а й забезпеченню соціальної стабільності, розвитку кібербезпеки та посиленню міжнародної підтримки. У складних умовах сучасного світу волонтерство постає одним із ключових інструментів, що об'єднує громадян, зміцнює національну єдність і дає змогу ефективно протистояти як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам[4].

Узагальнюючи викладене, доцільно констатувати, що цифрове волонтерство та ІТ-армія виступають якісно новими формами громадянської участі у забезпеченні національної безпеки в умовах трансформації сучасних збройних конфліктів. Їх поява зумовлена розвитком цифрових технологій і зміщенням значної частини протистояння у кібер- та інформаційний простір. Цифрові волонтери забезпечують інформаційний супровід, протидію дезінформації, підвищення цифрової грамотності населення та підтримку соціальної стійкості, тоді як ІТ-армія виконує більш складні завдання у сфері кібероперацій, доповнюючи функціонал державних інституцій. Водночас обидва явища засвідчують ефективність мережевої самоорганізації суспільства та формування нових моделей взаємодії між державою і громадянами, що ґрунтуються на довірі, швидкості комунікації та спільній відповідальності за безпековий простір.

Разом із тим, активізація таких форм участі актуалізує низку теоретико-правових і практичних викликів, пов'язаних із визначенням правового статусу учасників цифрового спротиву, дотриманням норм міжнародного гуманітарного права та забезпеченням належного рівня координації їх діяльності. Подальше осмислення українського досвіду цифрового волонтерства та ІТ-армії дозволяє розглядати їх як важливі елементи гібридної війни та складові механізму зміцнення національної стійкості. У цьому контексті волонтерство загалом, набуває значення не лише інструменту соціальної підтримки, але й чинника громадської та народної дипломатії, що сприяє консолідації суспільства, посиленню міжнародної підтримки та формуванню позитивного іміджу держави на глобальному рівні.

Література:

1. Завгородня Ю. В. Політика цифровізації органів місцевого самоврядування в період воєнного стану. *Держава і право. Зб. наук парць.* Вип. 98. 2025. URL: https://derzhava-i-pravo.com.ua/articles/98-313.pdf

2. Кривенко Ю. В. Іт-відносини та волонтерський рух в Україні / Ю. В. Кривенко // Часопис цивілістики : наук.-практ. журн. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Є. О. Харитонов (заст. голов. ред.), К. Г. Некіт (відп. секр.) [та ін.]. Одеса, 2017. Вип. 26. С. 56-59.

3. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 42. С. 435.

4. Івашова Л. М., Жовнірчик Я. Ф., Кудряшов Р. О. Волонтерство як феномен розвитку громадської та народної дипломатії задля забезпечення національної безпеки // Державне управління. 2024. № 18. URL: file:///C:/Users/38096/Downloads/Inv+18-2024_St19.pdf

Каприця Р. О.,
аспірант кафедри політичних теорій
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТА БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

У сучасних умовах розвитку України комунікативні стратегії політичних еліт набувають визначального значення для забезпечення ефективної взаємодії між владою та суспільством, формування публічної довіри й підтримання суспільної стійкості. Стрімка цифровізація політичного простору та зростання ролі соціальних мереж суттєво трансформують характер політичної комунікації, переводячи її з традиційних медійних форматів у площину постійної інтерактивної взаємодії. Водночас ці процеси супроводжуються новими викликами, зокрема емоціоналізацією політичних повідомлень, поширенням дезінформації та спрощенням політичного дискурсу.

Особливої актуальності дослідження комунікативних стратегій політичних еліт набуває в умовах воєнного стану та триваючої широкомасштабної війни, коли політична комунікація виконує функції суспільної консолідації, мобілізації ресурсів і зміцнення міжнародної підтримки держави. За таких обставин ефективність комунікативних стратегій безпосередньо впливає на рівень національної стійкості та здатність держави протидіяти зовнішнім загрозам. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу трансформації політичної комунікації в сучасному українському контексті.

Якщо на попередніх етапах незалежності основними каналами політичного впливу виступали традиційні медіа, передусім телебачення, то в умовах цифровізації дедалі більшого значення набули соціальні мережі, цифрові

платформи, короткі формати звернень і комунікація в режимі постійної присутності. Така зміна середовища розширила можливості для прямого контакту між політичними елітами й аудиторією, але водночас підвищила ризики спрощення політичного змісту, емоціоналізації повідомлень і заміщення програмної аргументації медійною видимістю [2, с. 127–129]. У цьому контексті важливо враховувати висновок М. Остапенка про те, що політична комунікація не зводиться до передачі інформації, а передбачає змістовну взаємодію між суб'єктами політики [4, с. 135–138]. Однак цифрове середовище нерідко стимулює саме поверхневі форми політичного реагування, орієнтовані на швидкий ефект, а не на системне пояснення рішень. Це створює додаткову суперечність: чим вищою стає технічна швидкість комунікації, тим складніше зберігати її змістову глибину та відповідальність. Тому цифровізація не усуває базових проблем політичної комунікації еліт, а лише переводить їх у нову технологічну форму.

На сучасному етапі розвитку України аналіз комунікативних стратегій політичних еліт неможливий без урахування умов воєнного стану та триваючої широкомасштабної війни. У таких обставинах політична комунікація виконує значно ширші функції, ніж у стандартному політичному процесі, оскільки вона має забезпечувати суспільну консолідацію, підтримувати довіру до державних інститутів, сприяти мобілізації ресурсів і формувати міжнародну переконливість української позиції. Нормативно-правовим підтвердженням особливого режиму функціонування держави є Указ Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 12.01.2026 № 40/2026, яким строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 3 лютого 2026 року на 90 діб [5]. За цих умов комунікативні стратегії політичних еліт мають бути не лише ефективними, а й виваженими, достовірними та суспільно відповідальними. В. Ковалевський підкреслює, що політична комунікація здатна впливати на ціннісну динаміку суспільства [3, с. 29–33]. У воєнний період ця властивість посилюється, оскільки від якості публічного повідомлення залежить не лише ставлення громадян до влади, а й рівень національної стійкості. Саме тому сучасний український контекст радикально загострює вимоги до комунікативних стратегій еліт і переводить цю проблему в площину національної безпеки.

Отже, трансформація комунікативних стратегій політичних еліт України є закономірною відповіддю на зміни політичного та інформаційного середовища, зумовлені цифровізацією і функціонуванням держави в умовах воєнного стану. Перехід від домінування традиційних медіа до активного використання соціальних мереж і цифрових платформ розширив можливості взаємодії влади з суспільством та сприяв формуванню нових форматів політичного діалогу,

водночас актуалізувавши ризики емоціоналізації дискурсу, дезінформації та спрощення політичних меседжів.

В умовах воєнного стану політична комунікація виходить за межі функцій представництва і легітимації влади, стаючи ключовим чинником суспільної консолідації, підтримання довіри до державних інститутів і забезпечення національної стійкості. Новим у межах цієї теми є акцент на воєнному стані як чиннику, що радикально змінює функціональне навантаження політичної комунікації: за таких умов вона має оцінюватися не лише за здатністю мобілізувати чи переконувати, а й за внеском у суспільну консолідацію, публічну відповідальність і стійкість держави. Такий підхід дозволяє вийти за межі вузького аналізу політичних технологій і глибше розкрити зміст сучасних комунікативних процесів.

Проведений аналіз засвідчує, що цифровізація не усуває системних проблем політичної комунікації, а лише трансформує їх, що зумовлює потребу в інституціоналізації відповідальних комунікативних практик, орієнтованих на прозорість, послідовність і довгострокове формування суспільної довіри.

Подальший розвиток комунікативних стратегій політичних еліт має ґрунтуватися на поєднанні технологічних можливостей цифрового середовища з принципами достовірності, відкритості та суспільної відповідальності, що сприятиме зміцненню демократичного врядування та підвищенню ефективності державної політики. Перспективи подальших досліджень пов’язані з аналізом впливу цифрових комунікацій на формування суспільної довіри та вивченням міжнародного досвіду стратегічних комунікацій у кризових і воєнних умовах.

Література:

1. Балабан Р. В. Політичні партії України на шляху до політичного класу. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 38. С. 77–93. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/balaban_politychni.pdf

2. Ганжуров Ю. Політична комунікація: проблеми структуризації. *Політичний менеджмент*. 2004. № 2. С. 121–129. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/ganzhurov_politychna-1.pdf

3. Ковалевський В. О. Політичні комунікації як інструменти ціннісної динаміки сучасної України. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2011. Вип. 4. С. 29–38. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kovalevsktyi_politychni.pdf

4. Остапенко М. Політична комунікація: теоретичні аспекти дослідження. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. С. 135–144. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/ostapenko_politychna.pdf

5. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 12.01.2026 № 40/2026. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/40/2026

6. Рудич Ф. Політичний клас. Правляча еліта: її місце і роль в утвердженні незалежності Української держави. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2007. Вип. 36. С. 265–275. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rudych_politychnyipdf.pdf

Кміта Н. А.,
студент 3 курсу юридичного факультету,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна
Сенюк О. О.,
студентка 3 курсу юридичного факультету,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Політичні інститути в Україні доцільно розуміти як нормативно впорядковану систему органів, механізмів і стійких форм політичної взаємодії, через які здійснюються формування, організація, реалізація, контроль і легітимація публічної влади. Їх структура охоплює, з одного боку, інститути державної влади - Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, судову владу, органи конституційної юрисдикції та інші державні органи, а з іншого - інститути політичного представництва і участі, зокрема політичні партії, виборчу систему, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства та механізми політичної комунікації.

Трансформація політичних інститутів України в умовах збройної агресії не може розглядатися як ситуативний відступ від звичайної моделі конституційного функціонування держави. Йдеться про самостійну стадію еволюції публічної влади, у межах якої інститути демократії, представницького правління,

підконтрольності влади суспільству та механізми державного управління проходять перевірку на ефективність, адаптивність і витривалість.

Нормативне підґрунтя воєнної інституційної трансформації вибудуване таким чином, щоб зберегти безперервність здійснення публічної влади та не допустити втрати її легітимності. Конституція України встановлює, що у разі спливу строку повноважень Верховної Ради України в період дії воєнного стану такі повноваження тривають до моменту початку роботи новообраного парламенту після припинення відповідного правового режиму.

За умов воєнного стану інститут президентства об'єктивно посилює свою координаційну роль, оскільки саме на ньому значною мірою зосереджуються питання оборонної політики, зовнішньополітичної взаємодії, санкційного механізму та мобілізації матеріальних і організаційних ресурсів держави. Разом із тим таке посилення не слід ототожнювати з утвердженням необмеженої персоналізованої влади. Запровадження воєнного стану та кожне його продовження потребують схвалення парламентом, а заборона припинення повноважень основних органів державної влади прямо передбачена законом.

Верховна Рада України, своєю чергою, не була усунута з механізму здійснення державної влади, а лише трансформувала форми своєї участі у політичному процесі. Європейська Комісія зазначає, що в умовах дії воєнного стану парламент спроможний реалізовувати свої повноваження, зокрема у сфері парламентського контролю за діяльністю виконавчої влади та в межах законодавчої процедури, лише частково ефективно, що зумовлено об'єктивними воєнними обмеженнями [1]. У 2025 році було відновлено пряме транслювання відкритих пленарних засідань, переглянуто порядок діяльності парламентських комітетів у бік підвищення прозорості, посилено інституційну незалежність Рахункової палати та поновлено проведення «Години запитань до Уряду».

Найбільш виразно інституційна перебудова в умовах війни проявилася на рівні місцевого самоврядування. Якщо до 2022 року децентралізація переважно сприймалася як інструмент модернізації територіальної організації влади, то після початку повномасштабного вторгнення вона набула значення механізму забезпечення стійкості держави. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в умовах воєнного стану і підготовки до набуття членства України в Європейському Союзі» від 12 грудня 2025 року прямо фіксує, що до початку широкомасштабної агресії в Україні було сформовано 1469 територіальних громад та 136 районів, а органи місцевого самоврядування, спираючись на набутий рівень організаційної спроможності, забезпечили здійснення заходів

територіальної оборони, евакуації населення, підтримки сил оборони, а також прийому мільйонів внутрішньо переміщених осіб [2].

Поряд із цим збройна агресія зумовила появу особливого інституційного утворення змішаного характеру - військових адміністрацій. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», вони становлять собою тимчасові державні органи, які можуть утворюватися з метою гарантування дії Конституції України, забезпечення оборони держави, цивільного захисту населення, підтримання громадської безпеки і порядку, охорони об'єктів критичної інфраструктури, а також захисту прав і свобод людини та громадянина [3].

Одночасно із нормативним оформленням діяльності військових адміністрацій було розширено обсяг одноособових управлінських повноважень сільських, селищних та міських голів у тих громадах, де бойові дії не ведуться і військові адміністрації не утворені. Зазначений Закон надав їм можливість у спрощеному порядку спрямовувати бюджетні кошти на забезпечення потреб Збройних Сил України, приймати рішення стосовно пошкоджених чи аварійних об'єктів нерухомості, визначати тимчасову структуру виконавчих органів відповідної ради, а також призначати працівників і керівників комунальних підприємств, установ та організацій.

Воєнний стан традиційно супроводжується підвищеними ризиками для інституційної самостійності судової влади, однак українське законодавство в цій частині закріпило низку принципових гарантій. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» прямо встановлює, що здійснення правосуддя на території, де введено такий режим, належить виключно судам, утвореним відповідно до Конституції України. При цьому будь-яке скорочення чи штучне прискорення форм судочинства прямо забороняється. У разі неможливості функціонування окремих судів унаслідок бойових дій закон допускає зміну територіальної підсудності справ або місцезнаходження суду, проте не допускає утворення надзвичайних чи спеціальних судових органів [3].

Разом із тим повноцінне функціонування системи правосуддя в умовах війни все ще залишається проблематичним. У Звіті Європейської Комісії за 2025 рік зафіксовано окремі позитивні зрушення у сфері судової реформи, зокрема щодо процедур добору суддів та впровадження окремих інструментів електронного правосуддя. Також у документі акцентовано увагу на наявності суттєвого кадрового дефіциту, надмірного процесуального навантаження на суддівський корпус, затягуванні заповнення вакантних посад у Конституційному Суді України, а також на потребі подальшого посилення незалежності органів прокуратури [1].

Повоєнне відновлення України не слід розуміти виключно як сукупність інженерно-будівельних заходів, спрямованих на реконструкцію знищеного житлового фонду, транспортної інфраструктури чи енергетичного комплексу. За розрахунками Уряду України, Європейської Комісії та Організації Об'єднаних Націй, уже станом на 2025 рік обсяг ресурсів, необхідних для відновлення та реконструкції держави упродовж найближчих десяти років, оцінювався у 524 мільярди доларів США, тоді як нестача фінансування лише для покриття першочергових потреб на 2025 рік сягала 9,96 мільярда доларів США.

У структурі повоєнних перетворень самостійного значення набуває виборча проблематика. Європейська Комісія прямо вказує, що ключовими викликами під час підготовки перших виборів після завершення війни стануть належне гарантування політичних прав громадян, які переміщені як у межах держави, так і за її кордоном, а також забезпечення виборчих прав військовослужбовців. За таких умов Центральна виборча комісія у січні 2026 року вже підтримала пропозиції, спрямовані на законодавче врегулювання специфіки організації та проведення загальнодержавних виборів після припинення або скасування правового режиму воєнного стану [4].

Отже, наведені обставини дають підстави для висновку, що збройна агресія не призвела до нівелювання української демократії, а лише перевела її у стан правового самозбереження та інституційної консолідації.

У свою чергу, повоєнне відновлення стане своєрідним тестом на спроможність держави повернути тимчасово запроваджені винятки у конституційно допустимі межі, відновити повноцінне функціонування конкурентного виборчого процесу, гарантувати рівний і справедливий доступ громадян до участі у ньому.

Література:

1. Ukraine Report 2025. Генеральний директорат з питань розширення та східного сусідства, Європейська Комісія. 4 листоп. 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 18.04.2026).

2. Деякі питання реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в умовах воєнного стану і підготовки до набуття членства України в Європейському Союзі : Постанова Каб. Міністрів України від 12.12.2025 № 1748. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1748-2025-п#Text (дата звернення: 18.04.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 4 берез. 2026 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 18.04.2026).

4. ЦВК звітує про свою діяльність. Центральна виборча комісія. 30.03.2026. URL: https://cvk.gov.ua/novini/tsvk-zvituie-pro-3.html (дата звернення: 18.04.2026).

Кобець Ю.В.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук
Карпатського національного університету і
мені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна

БЛОКЧЕЙН ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ПОТЕНЦІАЛ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

В умовах цифрової трансформації держави та посилення суспільного запиту на прозорість і підзвітність владних інституцій блокчейн-технології постають як інноваційний механізм протидії корупційним схемам у публічному секторі.

Корупція та організована злочинність є одними з найбільших викликів, що стоять перед системою публічного адміністрування в Україні, оскільки підривають економічну стабільність, негативно впливають на довіру громадян до державних інститутів і створюють несприятливе середовище для ведення бізнесу. В умовах, коли організована злочинність активно проникає в політичну та економічну сферу, впровадження ефективних антикорупційних механізмів набуває надзвичайної актуальності. Соціологічні дані підтверджують гостроту проблеми: майже половина населення (44%) оцінює корупцію як найбільш серйозну проблему в Україні, ще 36% вважають її досить серйозною [1].

Традиційні підходи до боротьби з корупцією в системі державного управління часто виявляються малоефективними через можливість маніпулювання інформацією, відсутність надійних механізмів верифікації даних та непрозорість адміністративних процедур. Саме тому блокчейн, завдяки своїм ключовим властивостям, децентралізації, незмінності даних і криптографічному захисту, здатен забезпечити безпрецедентний рівень прозорості та безпеки транзакцій у публічному секторі.

Блокчейн – це децентралізована технологія розподіленого реєстру, що забезпечує незмінність записів, прозорість транзакцій, можливість незалежної перевірки та суттєво зменшує вплив людського чинника на прийняття рішень. Саме ці характеристики визначають її унікальний потенціал для протидії корупції у сфері публічних фінансів. Серед ключових антикорупційних властивостей технології особливого значення набувають: незмінність записів, яка унеможливлює фальсифікацію фінансових даних після їх внесення до реєстру; прозорість транзакцій, що робить усі операції відкритими та доступними для перевірки; децентралізація, яка усуває єдину точку контролю та знижує ризик зловживань; а також смарт-контракти, що автоматизують виконання умов угод без втручання посередників.

Міждисциплінарний аналіз практик провідних країн засвідчує ефективність інтеграції блокчейну з системами електронного врядування, відкритих даних, штучного інтелекту та цифрової ідентичності. Естонія впровадила блокчейн для захисту державних реєстрів через систему X-Road, що забезпечило цілісність даних та унеможливило їх несанкціоновану зміну. США використовує технологію для відстеження бюджетних витрат і аудиту державних контрактів через Міністерство фінансів, тоді як Сінгапур інтегрував її в систему державних закупівель, забезпечивши повну прозорість тендерних процедур. Південна Корея застосовує блокчейн для верифікації документів та моніторингу публічних фінансових потоків, а ЄС у рамках Директиви 2014/24/EU запроваджує відповідні рішення для аудиту використання структурних фондів та бюджетних коштів.

У сфері антикорупційного контролю блокчейн демонструє найвищу ефективність у кількох ключових напрямах. У державних закупівлях автоматична реєстрація тендерів і контрактів унеможливлює «закриті» схеми та змову учасників. Бюджетний моніторинг забезпечує відстеження руху коштів від джерела до кінцевого отримувача в режимі реального часу. Аудит та фінансовий контроль здійснюються через незалежну перевірку транзакцій без залучення посередників. Реєстрація майна та активів на основі блокчейну запобігає шахрайству із землею та нерухомістю, що підтверджує досвід Грузії. Окремим важливим напрямом є цифрова ідентифікація посадових осіб у системах е-декларування [2].

Україна вже має певний досвід цифровізації антикорупційних механізмів через платформи ProZorro, Дія та е-декларування, проте потенціал блокчейну залишається недостатньо використаним. Серед пріоритетних напрямів адаптації технології до українського контексту виділяються: інтеграція блокчейну в систему ProZorro для унеможливлення маніпуляцій із тендерною

документацією; створення блокчейн-реєстру оборонних закупівель для контролю в умовах воєнного стану; впровадження децентралізованого моніторингу міжнародної допомоги та коштів на відновлення; а також розвиток нормативно-правової бази та інституційної спроможності для регулювання блокчейн-рішень.

Розподілений реєстр являє собою інноваційну систему хронологічно впорядкованої бази даних із криптографічно захищеними та незворотними записами транзакцій, інформація з якої розповсюджується між усіма учасниками мережі. Визначальною особливістю технології є децентралізоване зберігання інформації та верифікація через мережеві алгоритми консенсусу. Принцип децентралізації управління повністю усуває централізовані контролюючі структури: кожен вузол мережі зберігає повну реплікацію історії транзакцій, що суттєво підвищує загальну надійність системи та забезпечує її стійкість до кібератак. Принцип транспарентності, своєю чергою, забезпечує детальну документацію всіх операцій у окремих блоках, доступних для перегляду усім учасникам екосистеми, що унеможливлює будь-які несанкціоновані спроби модифікації зафіксованої інформації. Важливим компонентом блокчейн-екосистеми є смарт-контракти – спеціалізовані програмні протоколи для автоматичного виконання договірних умов без залучення посередницьких структур, що мінімізують ризики людського фактора в корупційних схемах.

Антикорупційний потенціал блокчейну реалізується через кілька ключових механізмів. Прозорість та незмінність даних унеможливлюють приховану модифікацію інформації, роблячи державні закупівлі, бюджетні видатки та адміністративні рішення повністю відкритими для громадського контролю. Децентралізація управління виключає ситуації, коли окрема посадова особа чи група можуть одноосібно змінювати дані або надавати необґрунтовані привілеї. Автоматизація через смарт-контракти дозволяє регламентувати процедури прийняття рішень та розподілу ресурсів на основі заздалегідь визначених правил, а аудит у реальному часі суттєво спрощує виявлення підозрілих операцій та аномалій в адміністративних процесах. У контексті електронного урядування блокчейн може ефективно протидіяти корупції у сферах державних закупівель, реєстрації майна та землі, податкових операцій, соціальних виплат, ліцензування та дозвільних процедур [3]/

Блокчейн-технологія має значний потенціал для формування в Україні цифрової екосистеми публічного фінансового управління нового покоління – стійкої, автоматизованої та заснованої на довірі. Її ефективне впровадження потребує комплексного підходу, що поєднує технологічні рішення, інституційні реформи та відповідне законодавче забезпечення.

Література:

1.Возняковська К.А., Біленець Д.А., Марчук В.В. Антикорупційні механізми у системі публічного адміністрування як засіб боротьби з організованою злочинністю у сфері господарювання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право.* 2024. Вип. 84: частина 3. С.44-48.

2. Затонацька Т., Таюрський І. Блокчейн як механізм антикорупційного контролю у публічних фінансах: міжнародний досвід і перспективи для України. *Економіка і суспільство*. 2025. №76. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6316/6259

3. Коржов С.С. Інтеграція блокчейн-технологій у системі електронного урядування як механізм протидії корупційним схемам. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2025. №3. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/333963/322855

Колєснік М. М.,
здобувачка другого року навчання
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК МЕХАНІЗМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У 2026 РОЦІ

В умовах воєнного стану держава має одночасно вирішувати два завдання: забезпечувати комплектування Сил оборони та не допустити зупинення органів влади, критичної інфраструктури, оборонних підприємств, транспорту, енергетики, зв'язку та інших сфер, без яких не працює економіка. Саме для цього законодавство передбачає механізм бронювання військовозобов'язаних працівників. У статті 24 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» прямо визначено, що бронювання здійснюється для забезпечення функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій в особливий період [1]. Тому бронювання не можна розглядати як пільгу для окремого роботодавця. Його призначення полягає у збереженні тих трудових ресурсів, без яких держава не зможе підтримувати оборону та економічну

стійкість одночасно.

Станом на 2026 рік цей механізм уже працює не лише через паперові погодження, а й через електронний порядок. Постанова Кабінету Міністрів України № 76 визначає, що бронювання здійснюється за списками військовозобов'язаних в електронній формі засобами порталу Дія [2]. На порталі Дія прямо вказано, що бронювання доступне для підприємств оборонно-промислового комплексу та підприємств, критично важливих для забезпечення потреб Збройних Сил України. Там само зазначено, що заява опрацьовується протягом 24 годин, а працівника з порушенням військового обліку у визначених випадках можна забронювати на 45 днів один раз на рік [3]. У березні 2026 року Міністерство економіки повідомило про запуск безшовного продовження бронювання працівників через Дію, а також підтвердило, що відповідні заяви можуть подавати керівники, підписанти або уповноважені особи підприємств, внесених до Єдиного переліку [4]. Це свідчить про те, що держава намагається перевести процедуру в більш швидкий і передбачуваний формат.

Разом із тим у практиці 2025–2026 років проблеми нікуди не зникли. Найперше, для роботодавця вирішальним є не саме бажання забронювати працівника, а наявність у підприємства статусу критично важливого або належність до визначених категорій. Без цього скористатися механізмом неможливо [2; 3]. Далі виникає питання стабільності правил. У 2025–2026 роках уряд неодноразово змінював порядок бронювання: дозволив перебронювання без 72-годинної паузи, запровадив окремі правила для 45-денного бронювання працівників з неврегульованим військовим обліком, а також передбачив можливість бронювання понад 50 відсотків військовозобов'язаних за рішенням Міноборони [5; 7]. Для держави такі зміни зрозумілі, бо війна потребує швидкого коригування рішень. Але для підприємств це означає постійну потребу стежити за новими умовами, підтверджувати критичний статус і фактично працювати в режимі безперервної адаптації.

Окреме практичне значення має те, що бронювання напряму пов'язане з наявністю ключових кадрів. Для багатьох підприємств питання стоїть не абстрактно, а дуже просто: якщо немає фахівців, не працює виробництво, не виконується контракт, зупиняється логістика або ремонт, не надаються послуги, від яких залежать інші галузі. У науковій літературі справедливо підкреслюється, що бронювання дозволяє зберегти кадровий потенціал критично важливих підприємств і має не лише мобілізаційне, а й виразне економічне значення [6, с. 60–61; 8, с. 602]. Разом із тим ті самі дослідження звертають увагу на недостатню стабільність правового механізму бронювання та постійні зміни правил, що створює для роботодавців додаткові організаційні труднощі [6, с. 62; 8, с. 593].

Отже, проблема у 2026 році полягає вже не в самому існуванні бронювання, а в тому, щоб цей механізм був достатньо швидким, зрозумілим і передбачуваним для тих, хто реально забезпечує функціонування держави та економіки.

На наш погляд, подальше вдосконалення має йти у кількох напрямах. По-перше, правила підтвердження критичності підприємств і подальшого продовження бронювання мають бути максимально стабільними в межах хоча б одного визначеного періоду. По-друге, необхідно зберігати і розвивати електронний алгоритм через Дію, оскільки саме він зменшує кількість зайвих контактів, скорочує строки та робить процедуру менш залежною від суб'єктивного чинника [6, с. 60–61]. По-третє, підприємствам потрібні не лише зміни до порядку, а й своєчасні офіційні роз'яснення щодо того, як застосовуються нові правила на практиці. По-четверте, особливо для ОПК, енергетики, транспорту, зв'язку та інших критичних сфер важливо зберігати можливість оперативного бронювання тих працівників, без яких реально не виконується оборонне або економічне завдання.

Таким чином, у 2026 році бронювання військовозобов'язаних працівників в Україні є не другорядною процедурою, а одним із ключових механізмів збереження трудових ресурсів у воєнній економіці. Воно дозволяє поєднати мобілізаційні потреби держави з необхідністю забезпечувати роботу критично важливих підприємств і установ. Водночас ефективність цього механізму залежить від того, наскільки зрозумілими, стабільними та практично придатними є правила його застосування. Саме тому подальше вдосконалення бронювання має бути спрямоване не лише на контроль, а й на забезпечення передбачуваності процедури для тих суб'єктів, від яких реально залежить функціонування економіки України в умовах війни.

Література:

1. Боброва Ю. Ю. Правовий механізм бронювання військовозобов'язаних в Україні: відповідність викликам у ретроспективному аналізі. Нове українське право. 2025. Вип. 6. С. 56–62.
2. Бронювання працівників / Портал Дія. URL: https://diia.gov.ua/services/bronyuvannya-pracivnikiv (дата звернення: 24.03.2026).
3. Бухтіярова І. Г., Осіпова Я. С. Адміністративно-правова характеристика бронювання військовозобов'язаних працівників в особливий період. Журнал «Перспективи та інновації науки». 2025. № 2(7). С. 592–603.
4. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час : постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.2025 № 1608.

5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1608-2025-%D0%BF (дата звернення: 24.03.2026).

6. Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час : постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2023 № 76. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/76-2023-%D0%BF (дата звернення: 24.03.2026).

7. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993

8. № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3543-12 (дата звернення: 24.03.2026).

9. У Дії запустили можливість безшовного продовження бронювання працівників / Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. 18.03.2026. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/c913ecc8-103e-4562-95c6-c0bec4488ea1?lang=uk-UA&title=Broniuvannia (дата звернення: 24.03.2026).

10. У Дії запустили нову можливість бронювання працівників для підприємств оборонного сектору / Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. 13.03.2026. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/cfdad9e6-78e0-4494-9397-f2a944ea2b9c?isSpecial=true&lang=ukUA&title=UDiiZapustiliNovuMozhlivistBroniuvannia (дата звернення: 24.03.2026).

Колодяженський В. В.,
студент 3 курсу юридичного факультету,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Для сучасної держави децентралізація є не просто адміністративною реформою, а способом перебудови всієї архітектури публічної влади, за якої центр перестає бути єдиним вузлом формування політики, а реальні компетенції, ресурси й відповідальність переміщуються ближче до громадянина.

У правовому вимірі ця трансформація спирається на чіткі конституційні та законодавчі засади. Конституція визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення, закріплює його матеріальну і фінансову основу, а також відносить до компетенції громад управління комунальним майном, затвердження програм розвитку, бюджетів і місцевих податків. Базовий Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» конкретизує систему та гарантії місцевого самоврядування, правові засади організації і діяльності його органів та посадових осіб [1].

У політологічному сенсі децентралізація є механізмом, який одночасно змінює вертикаль влади, територіальну основу держави, канали представництва інтересів та моделі підзвітності. Нормативною рамкою такого підходу в європейському просторі виступає Європейська хартія місцевого самоврядування, розроблена в межах Ради Європи.

Хартія визначає місцеві органи влади як одну з головних підвалин демократичного режиму і пов’язує якісне місцеве врядування з такими принципами, як демократична легітимація, децентралізація, субсидіарність, організаційна та фінансова автономія громад, а також обов’язок вищих рівнів влади консультуватися з місцевими органами у справах, що їх стосуються. У цьому значенні децентралізація не руйнує державу, а наближає її до стандарту ефективного врядування, в якому влада є одночасно ближчою до людини і краще вбудованою в правову систему [2].

Українська модель децентралізації розгорталася як послідовність взаємопов’язаних кроків. Правовий механізм укрупнення базового рівня був створений Законом «Про добровільне об’єднання територіальних громад» 2015 року. Далі реформа перейшла від етапу добровільного об’єднання до формування нової територіальної основи влади для всієї країни. У 2020 році в Україні було сформовано 1469 територіальних громад, які покрили всю територію держави, а на субрегіональному рівні замість 490 було утворено 136 районів [3].

Найочевидніший наслідок децентралізації полягає в переміщенні центру повсякденного публічного рішення на рівень громади. Це проявляється не лише в розширенні повноважень рад і виконавчих органів, а й у зміні суспільного сприйняття того, де саме знаходиться «близька» влада. Не менш важливим виміром є фінансова децентралізація, бо саме вона перевіряє, чи здатні нові інститути діяти самостійно, а не лише формально існувати. Система місцевих фінансів загалом виявила стійкість, але відновлення виявилося дуже нерівномірним. Порівняно з довоєнним 2021 роком власні доходи місцевих бюджетів загалом по країні були нижчими на 6,7 відсотка, а найбільші втрати

зафіксовано в громадах регіонів, що найбільше постраждали від бойових дій і окупації, зокрема в Донецькій та Луганській областях. Отже, децентралізація посилила фінансову суб'єктність громад, але одночасно зробила видимими масштаби міжтериторіальної асиметрії, яку тепер уже не можна приховати за уніфікованою централізованою схемою.

Ще одним критично важливим наслідком є професіоналізація місцевого самоврядування. Новий Закон «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 2023 року визначає місцеву службу як публічну, професійну, політично неупереджену та ефективну, орієнтовану на інтереси територіальних громад. Роз'яснення Національного агентства України з питань державної служби показують, що цей закон передбачає розмежування статусу службовців і виборних посадових осіб, відкриті конкурси, щорічне оцінювання, професійний розвиток, кадровий резерв, дисциплінарну відповідальність і нові підходи до оплати праці [4].

Особливу увагу слід приділити співвідношенню автономії та законності, бо саме тут часто проходить межа між справжньою децентралізацією і прихованою рецентралізацією. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування» запровадив спеціальні процесуальні механізми судового розгляду справ про законність актів місцевого самоврядування та визначив рамки державного нагляду, зокрема з боку місцевих державних адміністрацій щодо актів, прийнятих на виконання делегованих державою повноважень [5].

Іншими словами, інституційна зрілість децентралізованої держави визначається не лише широтою місцевої автономії, а й тим, наскільки точно, пропорційно і правово врегульовано механізм контролю за додержанням Конституції та законів. Без цього децентралізація ризикує або перетворитися на фрагментацію, або знову скотитися до адміністративної опіки з боку центру.

Отже, децентралізація в сучасній державі є механізмом інституційної трансформації тому, що вона змінює не один сектор, а всю систему публічного врядування. У випадку України це проявилося в переході від розпорошеної, фінансово слабкої та надмірно централізованої моделі до системи, де громада стала базовим рівнем влади, отримала більше фінансової суб'єктності, вищу суспільну легітимність і реальніші можливості впливати на розвиток території.

Література:

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 12 квіт. 2026 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення: 23.04.2026).

2. Європейська хартія місцевого самоврядування. Страсбург, 15 жовт. 1985 р. Страсбург : Рада Європи, 2024. 200 с. URL: https://rm.coe.int/european-charter-of-local-self-government-/1680b0fbec (дата звернення: 23.04.2026).

3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII : станом на 14 трав. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text (дата звернення: 23.04.2026).

4. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 02.05.2023 № 3077-IX : станом на 11 берез. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text (дата звернення: 23.04.2026).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування : Закон України від 05.11.2025 № 4677-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4677-20#Text (дата звернення: 23.04.2026).

Косенко М.С.,
аспірант кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ Е-ДЕМОКРАТІЇ: ДОСВІД ФРН ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ

В умовах цифрової трансформації політичних систем електронні петиції перетворюються з формального права на звернення у динамічний механізм соціотехнічної взаємодії між суспільством та державою. Вони забезпечують можливість громадянам безпосередньо звертатися до органів державної влади, висловлювати свої пропозиції, вимоги та ініціативи, що сприяє більш відкритому та інклюзивному політичному процесу. У цьому контексті особливий інтерес становить досвід Федеративної Республіки Німеччина, яка є однією з перших країн, що запровадила електронні петиції на національному рівні.

Правова основа функціонування петицій у Німеччині закріплена в Основному законі, який гарантує кожному право звертатися з індивідуальними або колективними петиціями до компетентних органів і парламенту [1]. Важливим етапом розвитку цього інституту стало створення у 2005 році електронної платформи Бундестагу, що дозволила подавати петиції онлайн. Це значно розширило доступ громадян до участі в політичному житті та спростило процедуру взаємодії з владою [2].

Ключовою особливістю німецької моделі є роль Комітету з питань петицій (Petitionsausschuss), який виступає своєрідним «парламентським омбудсменом», забезпечуючи верифікацію кожної ініціативи. Електронна система петицій у Німеччині передбачає чітко визначену процедуру подання, розгляду та реагування на звернення громадян. Після подання петиції вона проходить перевірку на відповідність формальним вимогам, після чого публікується на офіційному порталі. Громадяни мають можливість підтримати петицію шляхом підписання, що є важливим елементом формування громадської думки. Якщо петиція набирає визначену кількість підписів, вона може бути розглянута на відкритому засіданні комітету Бундестагу з петицій [3]. Значною перевагою електронних петицій є їхня доступність та оперативність. Завдяки використанню цифрових технологій громадяни можуть подавати петиції незалежно від місця проживання, що особливо актуально в умовах глобалізації та мобільності населення. Крім того, електронні петиції сприяють підвищенню прозорості діяльності органів влади, оскільки процес їх розгляду є відкритим і доступним для громадськості [4].

Водночас, незважаючи на позитивні аспекти, електронні петиції в Німеччині мають і певні недоліки. Однією з основних проблем є обмежений вплив петицій на реальні політичні рішення. Хоча петиції можуть привертати увагу до важливих суспільних питань, їх результати не завжди мають обов’язковий характер для органів влади. Це може знижувати мотивацію громадян до участі в цьому процесі та викликати недовіру до ефективності інструменту [5]. Відсутність прямої кореляції між підтримкою петиції та обов’язковим законодавчим результатом зумовлює ризик формування «цифрового скептицизму» серед виборців.

Крім того, існує проблема нерівномірної участі громадян у процесі подання та підтримки петицій. Дослідження показують, що активність громадян значною мірою залежить від рівня їх цифрової грамотності та доступу до інтернету. Це створює ризик виключення певних соціальних груп із процесу прийняття рішень, що суперечить принципам демократичної рівності [6].

Не менш важливим є питання якості петицій. Велика кількість звернень може ускладнювати їх ефективний розгляд та знижувати загальну якість прийняття рішень. У цьому контексті важливим завданням є вдосконалення механізмів відбору та пріоритезації петицій, а також підвищення рівня громадянської відповідальності за їх зміст [7].

Попри зазначені проблеми, досвід Німеччини свідчить про значний потенціал електронних петицій як інструменту прямої демократії. Вони сприяють розвитку громадянського суспільства, підвищують рівень політичної культури та залучають громадян до процесу управління державою. Важливою умовою ефективності цього інструменту є постійне вдосконалення правових та організаційних механізмів його функціонування, а також забезпечення рівного доступу до участі для всіх громадян.

Узагальнюючи, можна зазначити, що електронні петиції є важливим елементом сучасної демократичної системи, який поєднує традиційні принципи прямої демократії з можливостями цифрових технологій. Електронні петиції у ФРН поєднують принципи прямої демократії з цифровими технологіями. Право на звернення через платформу Бундестагу (з 2005 р.) закріплене в Основному законі та передбачає чітку процедуру: при наборі 50 000 підписів звернення розглядає профільний комітет. Попри високу інституціоналізацію та прозорість, німецька модель має недоліки: обмежений вплив на політичні рішення, ризики цифрового розриву та складність фільтрації значної кількості звернень, що потребує вдосконалення механізмів їх пріоритезації.

Досвід Німеччини має високу прогностичну цінність для України, особливо в контексті розвитку сервісів «Е-петиція» на порталі «Дія» та сайтах органів місцевого самоврядування, оскільки дозволяє побачити шлях трансформації цифрового інструменту в сталу парламентську процедуру. Порівняльний аналіз свідчить, що якщо німецька система тяжіє до виваженої експертної оцінки через роботу Petitionsausschuss, то українська модель відзначається швидшою мобілізацією громадян та технологічною зручністю завдяки інтеграції з BankID, хоча часто має більш медійний та резонансний характер впливу. Подальша адаптація німецьких практик в Україні має враховувати особливості вітчизняної політичної культури та потребу в створенні дієвого «зворотного зв'язку», щоб уникнути перетворення цифрової демократії на форму декларативної участі, забезпечуючи реальний вплив громадських ініціатив на процес управління державою.

Література:

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/

2. Petitionen Startseite. *Deutscher Bundestag*. URL: https://epetitionen.bundestag.de/

3. Lindner R., Riehm U. Electronic Petitions and Institutional Modernization: International Parliamentary E-Petition Systems in Comparative Perspective. *JeDEM - EJournal of EDemocracy and Open Government*. 2009. № 1(1). P. 1–11. URL: https://doi.org/10.29379/jedem.v1i1.3

4. Chadwick A. Internet Politics: States, Citizens, and New Communication Technologies. Oxford University Press, 2006. 400 p. URL: https://www.andrewchadwick.com/internet-politics-states-citizens-and-new-communication-technologies

5. Coleman S., Blumler J. The Internet and Democratic Citizenship: Theory, Practice and Policy. Cambridge University Press, 2009. 221 p. URL: https://doi.org/10.1017/CBO9780511818271

6. Open government and citizen participation. *OECD*. URL: https://www.oecd.org/en/topics/open-government-and-citizen-participation.html

7. UN E-Government Survey 2024. *United Nations.* URL: https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2024

Краснопольська Т. М.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних теорій
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

У сучасних міжнародних відносинах цифрова дипломатія трансформувалася з допоміжного комунікаційного інструменту на стратегічний актив державного управління та економічного просування. Вона забезпечує публічне представлення інтересів держави в мережі, а також виступає механізмом реалізації стратегії економічного розвитку, особливо в умовах глобальної турбулентності останніх років. Аналіз світової та вітчизняної практики підтверджує, що ефективна цифрова присутність прямо корелює з обсягами залучених прямих іноземних інвестицій, темпами зростання експорту

високотехнологічних послуг та формуванням сталого бренду держави як інноваційного хабу.

Цифрова дипломатія в економічному контексті охоплює широкий спектр інструментів: від використання алгоритмів великих даних для аналізу ринків до просування національних стартап-екосистем через соціальні платформи. Західні країни, зокрема Великобританія, США та Естонія, вже інтегрували цифровий складник у свої стратегії економічного мистецтва управління державою. Наприклад, Естонія через програму e-Residency створила унікальний прецедент «цифрової нації», де державна дипломатія працює на залучення «цифрових кочовиків» та іноземних капіталів без фізичної присутності інвесторів у країні [5]. Це забезпечує залучення податкових надходжень та розвиток внутрішнього IT-ринку, фактично перетворюючи цифрову інфраструктуру на експортний товар.

Досвід ЄС демонструє перехід до «геополітики технологій». ЄС визначає цифрову політику невід'ємною частиною зовнішніх дій союзу, спрямованою на встановлення глобальних стандартів у сфері штучного інтелекту та захисту даних [7]. Для економічного розвитку це означає створення безпечного та прогнозованого середовища для транскордонної цифрової торгівлі, що є критичним для країн з експортоорієнтованими сервісними економіками.

Для України цифрова дипломатія в період 2022–2026 років стала питанням виживання та відновлення. За даними досліджень, Україна здійснила безпрецедентний стрибок у цифровому розвитку, піднявшись з 30-го місця у 2022 році на 16-е у 2024 році за індексом розвитку електронного урядування, що є найбільш динамічним процесом цифровізації в світі [4]. Екосистема «Дія» стала не просто інструментом надання послуг, а брендом, який МЗС України використовує для просування українських технологічних рішень на міжнародній арені. Це створює підґрунтя для цифрової дипломатії та цифровізації дипломатичних відносин, де Україна виступає донором інноваційного досвіду для інших країн, що своєю чергою стимулює експорт українського програмного забезпечення.

Економічний ефект такої цифровізації в Україні проявляється через динаміку експорту комп'ютерних послуг. Попри війну, частка послуг, наданих через комп'ютерні мережі, у загальному обсязі українського експорту перевищила 63%, що ставить країну в один ряд із США, Великобританією та Японією [1, с. 16]. Цифрова дипломатія тут відіграє роль «м'якої сили», формуючи імідж України як держави, що поєднує високу технологічну стійкість із відкритістю до інвестицій у сектори військових та екологічних технологій технологій. Вона виступає стратегічним містком між національною безпекою та

економічним зростанням: через гнучкі партнерства з глобальними Big Tech компаніями та просування власних інноваційних екосистем, таких як «Дія», Україна не лише зміцнює свою військову стійкість за допомогою ШІ та систем зв'язку, а й закладає фундамент для інтеграції в єдиний цифровий ринок ЄС, що є ключовим фактором довгострокового економічного розвитку [7].

Згідно з дослідженнями 2024–2025 років, інтеграція ШІ в роботу дипломатичних відомств дозволяє проводити предиктивну аналітику економічних ризиків та оптимізувати торговельні місії [6]. Використання великих даних допомагає дипломатам виявляти потенційні ніші для національних виробників у режимі реального часу, минаючи бюрократичні затримки традиційної звітності. Зокрема, Н. Піпченко зазначає, що в епоху штучного інтелекту дипломатія стає більш персоналізованою та орієнтованою на конкретні бізнес-кейси, що безпосередньо впливає на швидкість ухвалення інвестиційних рішень [3].

Проте слід зазначити, що попри успіхи, існують і ризики, пов'язані з «цифровим авторитаризмом» та маніпуляціями в кіберпросторі. Державна стратегія повинна балансувати між відкритістю для інвестицій та захистом критичної цифрової інфраструктури. Для України ключовим завданням на 2026 рік залишається перехід від екстреної «дипломатії виживання» до стратегічного використання цифрових інструментів для залучення капіталу в повоєнну відбудову. Це передбачає не лише активність у Twitter чи Facebook, а створення спільних з міжнародними BigTech-компаніями платформ для управління проектами відновлення [2].

Цифрова дипломатія сьогодні – це не просто комунікація, це цифрова архітектура економічної потужності держави. Вона забезпечує швидкість, прозорість та глобальне охоплення, які є критичними для залучення інвестицій у світі, що змінюється. Україна, маючи унікальний досвід цифрової стійкості, отримує шанс стати світовим лідером у цьому напрямі, конвертуючи свій технологічний бренд у конкретні економічні показники та стратегічне лідерство в регіоні.

Література:

1. Біленко Ю. Світові ринки цифрових технологій та експортна позиція україни. *Цифрова дипломатія України: синергія реального і віртуального: матеріали міжнародної наукової конференції. Львів, 24 листопада 2023 р. / Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. С. 15-17 с. https://www.ispc.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/Conference-proceedings-11-2023.pdf

2. Кононенко В., Комарова Т. Цифрова дипломатія як засіб стратегічної комунікації держави. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2024. Вип. 45. С. 15-20. https://doi.org/10.26565/2220-8089-2024-45-02

3. Піпченко Н. Дипломатія в епоху штучного інтелекту. *Україна дипломатична*. 2024. Вип. XXV. С. 805–813. https://doi.org/10.37837/2707-7683-2024-35

4. E-Governance Academy. (2025). Ukraine is digital by design: Resilience and trust, embedded in governance. https://ega.ee/ukraine-digital-by-design/

5. Jermalavičius T. Small State Power in the Digital Era: Insights from the Estonian experience. *American Academy in Berlin*. 2018. URL: https://www.americanacademy.de/small-state-power-in-the-digital-era/

6. Mostafaei H. et al. Applications of artificial intelligence in global diplomacy: a review of research and practical models. *Sustainable Futures*. 2025. Vol. 9. Art. 100486. https://doi.org/10.1016/j.sftr.2025.100486

7. Omelianenko V. EU's and Ukraine's approaches to digital diplomacy in the geopolitics of technologies. Foreign Policy Council "Ukrainian Prism", 2023. 20 p. https://prismua.org/wp-content/uploads/2023/05/Digitalization_Ukraine_EU.pdf

Лисенко Ю. В.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій,
Київський Національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ІНСТИТУЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Громадянське суспільство в Україні займає особливе місце у функціонуванні політичної системи суспільства. Хоч громадянське суспільство вважають позадержавною ланкою, проте його вплив на сферу публічної політики і роль у прийнятті політичних рішень та артикуляції суспільних інтересів невпинно зростає. Трансформаційні процеси характерні для сучасного етапу функціонування громадянського суспільства в Україні. Вони проявляються у гнучкості й адаптивності інституційної структури, розширенні функціонального

потенціалу, новітніх способах комунікації між інститутами громадянського суспільства, посиленні ролі недержавних інституцій у підтриманні інституційного балансу держави та суспільства.

Формування сучасного громадянського суспільства в Україні відбувалося у кілька етапів, що спонукало до пошуку найбільш оптимальної моделі функціонування громадянського суспільства як демократичної інституції в умовах політичної модернізації. Характерною ознакою сучасних демократичних режимів вважають наявність активного, зрілого громадянського суспільства і його інституційну інтеграцію в усі суспільно-політичні, культурні і економічні процеси держави [3; 203]. Громадянське суспільство пройшло шлях складного розвитку від ситуативних форм захисту групових інтересів до структурованої системи інститутів, чітких механізмів взаємодії, які присутні в усіх сферах суспільно-політичного життя і виконують важливі, невід'ємні функції діалогу і взаємодії в демократичному суспільстві.

Українське громадянське суспільство, як елемент політичної системи, на сучасному етапі власної інституційної трансформації активно реагує на політичні, соціальні, економічні, екологічні, безпекові та інші виклики. Вітчизняні науковці все частіше актуалізують проблему пошуку конструктивної моделі взаємодії між громадянським суспільством та політичними елітами в умовах зовнішніх викликів, пов'язаних з глобальними трансформаційними процесами сьогодення [1].

Аналіз проблематики трансформації громадянського суспільства доводить, громадянське суспільство є базовим осередком, де формується публічна довіра, відбувається експертиза рішень влади та вибудовуються канали відповідальної участі громадян у політичних процесах [2]. Громадянське суспільство набуває нових форм завдяки глобалізації, розвитку інформаційних та комунікативних технологій, мережі Інтернет. Неурядові організації та мережеві організації як-от Amnesty International чи Greenpeace, діють на глобальному рівні, захищаючи права людини та навколишнє середовище. Соціальні мережі та онлайн-платформи дозволяють громадянам організовувати кампанії, миттєво обмінюватися інформацією та брати участь у вирішенні соціальних проблем [2; 210 - 212].

Сучасне українське громадянське суспільство, функціонуючи в умовах політичної і безпекової нестабільності, не припиняє бути рушієм позитивних суспільно-політичних змін. Це доводять дослідження особливостей інституційного становлення, функціонування та розвитку громадянського суспільства в Україні як в умовах демократичних перетворень, так і у період російсько-української війни. [2, 4]. Інституційна трансформація українського

громадянського суспільства в умовах воєнного стану обумовлена розвитком волонтерського руху та активізацією локальних ініціатив громадських активістів. Окрім того, представники громадського сектору на перспективу визначають і стратегічні завдання, а саме: зміцнення самих організацій, поліпшення їхньої стійкості; також участь у відбудові та розбудові країни в період після завершення війни. На думку О. Корнієвського, характеристиками сучасного громадянського суспільства в Україні вважають: самоврядність та здатність вирішувати соціальні, політичні, економічні й безпекові питання без втручання держави; розвиток альтернативних каналів комунікації через соціальні мережі та незалежні ЗМІ; відокремленість від держави, яка залишається партнером, але втрачає монополію на політичну владу; множинність інститутів, що задовольняють інтереси різних соціальних груп; активізацію мілітарних і гуманітарних ініціатив, волонтерства та протестного руху [4, с.40]. Варто зауважити, що інституційна трансформація громадянського суспільства в Україні обумовлена об'єктивною потребою демократичних перетворень, модернізацією політичної системи суспільства, майбутньою повоєнною відбудовою.

Актуальність впливу громадянського суспільства на суспільно-політичне життя, його трансформація і подальше функціонування в умовах викликів воєнного стану та у перспективі повоєнного відновлення України не викликає сумніву.

Література:

1. Безрук, О. О., Денисенко, І. Д., Куц, Г. М. Громадянське суспільство та політична еліта в умовах нових викликів: комунікативний та безпековий виміри. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. №10. URL: https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/256

2. Бикадорова, Н. О., Новоскольцева, Л. О. Громадянське суспільство в системі стримувань і противаг демократичного врядування за умов політичної поляризації. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. №18. URL: https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/481

3. Загальна теорія політики [Електронний ресурс] : навч. посіб. / [Н. А. Бабарикіна, Ю. В. Лисенко, О. М. Науменко та ін.]; Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. – Електрон. текстові дані. – Київ : КНЕУ, 2025. – 344 с. https://drive.google.com/file/d/14oSZe0gzEy95ctpRAixKvq7yMSgNQso/view?usp=sharing

4. Корнієвський О. А. Особливості інституціоналізації громадянського суспільства України в умовах воєнного стану. *Політичне життя.* 2024. № 1. С. 40 - 44.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pollife_2024_1_8.

Ломака І. І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
м. Івано – Франківськ, Україна

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У світі, котрий невпинно змінюється й еволюціонує, підтримання стійкості у соціумі стає значущим завданням. Питання стабільності має велике важення для будь-якого суспільства й держави. Політична стабільність виникає внаслідок дії на політичну формацію суспільства безлічі чинників: довіри громадян до уряду, згоди між елітами щодо вектору розвитку країни, поступового економічного зростання, соціального добробуту, характеру політичної культури, міцної державності, сприятливих міжнаціональних та міжконфесійних взаємин, тощо. Прикметно, що для повноцінного розвитку політичної системи необхідна врівноваженість у всіх цих сферах.

Концепція політичної стабільності є заплутаною та багатовимірною, що й ускладнює її однозначне визначення. Однак загальна ідея зводиться до того, що політична система вважається стійкою, коли вона спроможна зберігати свій функціональний стан, ефективно вирішувати суперечності та уникати кардинальних трансформацій у політичному ладі та урядуванні. Дослідники та науковці сходяться на думці, що політична стабільність – це комплексна й багатоаспектна категорія, яка відображає загальну оцінку взаємодії ключових політичних акторів, результативності роботи владних інституцій, спроможності політичного проводу та суспільства загалом реагувати на виклики часу та розв'язувати поточні проблеми, при цьому зберігаючи рівновагу і необхідний рівень консенсусу між головними політичними силами [1].

Таким чином, стабільність означає належне функціонування політичного апарату, його інституцій, а також відсутність збоїв у роботі державних органів та достатній авторитет цієї системи. Це також проявляється у дотриманні законодавства та інших регулятивних актів, а також у застосуванні мирних, безконфліктних методів політичної боротьби. Важливим об'єктивним складником стабілізації є відсутність політичної напруженості.

З погляду суб'єктивного сприйняття, політична стабільність дає пересічним громадянам відчуття захищеності та спокою, гарантії законом, а

також політичного комфорту й певності у спроможності задовольнити власні потреби та сподівання.

Атрибутами політичної стабільності є такі механізми: системність, позитивна динаміка розвитку, відсутність загострень, активна участь громадянського суспільства та передбачуваність еволюційних процесів.

З огляду на стрімкий розвиток суспільства, поняття стабільності має багато аспектів і використовується у різних контекстах. У сучасному науковому обговоренні термін "стабільність" (з латинського «stabilis» – постійний, непохитний) найчастіше означає незмінність розвитку певних елементів, що дає їм змогу функціонувати без перешкод протягом тривалого часу. Стабільність як характеристика, що визначає ефективність роботи та життєдіяльність, простежується у всіх сферах суспільного життя. У світлі гуманітарних наук, стабільність зазвичай розглядається не як абстрактна ідея, а в контексті конкретних площин соціуму, як-от економічна, політична, культурна тощо.

Серед дослідників існують розбіжності в оцінці властивостей та ознак політичної стабільності. Деякі автори зосереджуються на її визначенні через брак певних явищ, наприклад, насильства чи змін, тоді як інші наголошують на наявності певних рис, таких як, тривалість роботи уряду, легітимність законодавчого режиму, відсутність докорінних змін.

Паралельно з цим, політична стабільність може бути розглянута крізь призму "системної стійкості" і вимірюється за допомогою таких загальних макроіндикаторів, як соціальне благополуччя, рівень економічного зростання, спроможність уряду накопичувати й розподіляти ресурси та багато іншого. Науковці підкреслюють, що ігнорування змін не завжди є показником сталості, і не кожна зміна важливих рис політичного об'єкта свідчить про його нестабільність [2, с. 151].

Американський соціолог Талкотт Парсонс вважає, що система є стійкою або перебуває в стані відносної рівноваги, якщо взаємовідносини між її структурою та процесами, що відбуваються всередині неї, а також між нею та її оточенням залишаються незмінними [3, с. 522].

Відомий польський вчений, автор концепції "шокової терапії" наприкінці 80-х років минулого століття, Л. Бальцерович, висловлював іншу думку щодо поняття стабільності. Він стверджував, що "політична стабільність має важливе значення лише для можливості створення та підтримки змінних фундаментів розвитку, особливо в економічному контексті". Фактор власності може бути найбільш вагомим і впливовим аспектом в стабілізації економічного життя [4, с. 53].

У загальному розумінні, політична стабільність - це широке поняття, яке може вживатися у різних розуміннях, як-от сталий уряд, стабільна політика, сталий режим та інші. Політична стабільність може бути динамічною або застійною і залежить від рівня демократичності держави. Проте жодна з цих форм стабільності не є абсолютною, і кожна має свої недоліки. Наприклад, застійна політична стабільність може спричинити розпад держави, тоді як динамічна й надмірно висока стабільність може призвести до втрати системою здатності до адаптації. Політична система, що здатна розробити інструменти для досягнення стійкості, зможе успішно імплементувати політичні рішення та позитивно впливати на суспільство.

Стабільність та її протилежність - нестабільність - є двома різними сторонами розвитку соціуму, і спроба перетворити одну з них на абсолютну та безальтернативну тенденцію може призвести до руйнування суспільства. Коли соціум трансформується, він не може зберегти той самий рівень стабільності. Прикладом може слугувати дослідження Г. Соотла, який розглядає поняття стабільність й нестабільність. На його думкою, стабільність – це результат розвитку суспільств, які, до речі, не завжди були стабільними у процесі свого існування. Важливо відзначити, що сама стабільність розглядалася як одна з ключових цілей і цінностей цих суспільств, і для досягнення стабільності вони створювали не лише механізми розв'язання соціальних конфліктів, але також механізми, спрямовані на зближення структур і складових суспільної системи [5, с. 92].

За версією М.В. Шаповаленка, політична стабільність, з одного боку, містить у собі потенціал до змін, а з іншого - уособлює процес формування й підтримання віри в оптимальність та ефективність наявної системи, яка найбільш відповідає цінностям і традиціям конкретного суспільства. Він виділяє основні вияви такої стійкості: відсутність конституційних криз, уникнення застосування сили тощо. Одним із чинників стабілізації є наявність соціальних механізмів для запобігання протестам, законне розв'язання конфліктів, своєчасна інституціалізація соціально-економічних змін та інше.

Отже, феномен політичної стабільності - це складне явище, яке вивчають із різних наукових позицій. Необхідно зважати на те, що політична стабільність - це динамічний процес, який адаптується до змін і викликів у політичній системі. Вона є наслідком роботи політичної системи та умовою її ефективності. Також важливо заручитися підтримкою суспільства, що слугує свідченням сталості та легітимності влади. Нестабільність є антиподом політичної стабільності.

Головним виміром політичної стабільності є забезпечення порядку, що виявляється через результативну діяльність владних структур, їхню легітимність

та сталість норм і цінностей політичної культури. Сильний вплив на політичну стабільність має активна підтримка політичної влади з боку населення, що засвідчує схвалення суспільством діяльності урядовців. Підтримка та позитивні оцінки з боку суспільства допомагають уникнути сутичок, свідчать про єдність громади та є своєрідним індикатором ефективності роботи політичної системи.

Література:

1. Політологічний енциклопедичний словник / [упорядн. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенко]. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. К. : Генеза, 2004. 736 с.
2. Маційвський Ю. Політична криза: теоретичний аналіз / Ю. Маційвський // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Політичні науки. 2008. Вип. 3. С. 146-161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoap_2008_3_15
3. Парсонс Т. Система сучасних суспільств. / за ред. М. С. Ковальової. Аспект Прес, 1997. 270 с.
4. Бальцерович Лешек. Свобода і розвиток. Економіка вільного ринку / Лешек Бальцерович. Львів, 2000. 280 с.
5. Соотл Г. Революції та конфлікти у житті суспільства: моделі розвитку революційних криз. Лекції з політології. Центр «Сакала». Таллінн: Панор-прес, 1991. 123 с.

Малишенко Л. О.
кандидат політичних наук,
доцент, викладач-методист
Одеський торговельно-економічний фаховий коледж
м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

У XXI столітті цифрова трансформація стала визначальним чинником розвитку державності та суспільства. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу державного управління сприяє формуванню нових моделей взаємодії між владою та громадянами, підвищенню ефективності управлінських процесів і зміцненню демократичних інститутів. В умовах глобалізації, а також в контексті воєнних викликів, зокрема для України,

цифровізація політичних інститутів виступає не лише інструментом модернізації, а й чинником забезпечення національної стійкості.

Цифровізація політичних інститутів є складовою процесу цифрової трансформації держави, що передбачає інтеграцію цифрових технологій у всі сфери функціонування влади. Вона базується на концепції електронного урядування, яка передбачає використання інформаційних технологій для оптимізації діяльності державних органів та підвищення доступності адміністративних послуг.

Згідно з даними ООН (UN E-Government Survey), рівень розвитку електронного урядування визначається індексом EGDI, який є комплексним показником трьох важливих вимірів електронного урядування, а саме: надання онлайн-послуг, телекомунікаційного зв'язку та людського потенціалу[1].

В рейтингу EGDI 2024 вказано, що Україна посідає 30 місце у світі за рівнем розвитку електронного урядування. Порівняно з 2022 роком, вона піднялася на 16 позицій і наразі має індекс 0.8841. У першу трійку за цим показником входить Данія, Естонія та Сінгапур.

Також примітно, що у рейтингу EGDI 2024 Україна вперше обігнала середній індекс розвитку цифрових державних послуг у Європі, який складає 0.85 проти 0.88 в України. Середній рівень EGDI у світі складає 0.64.

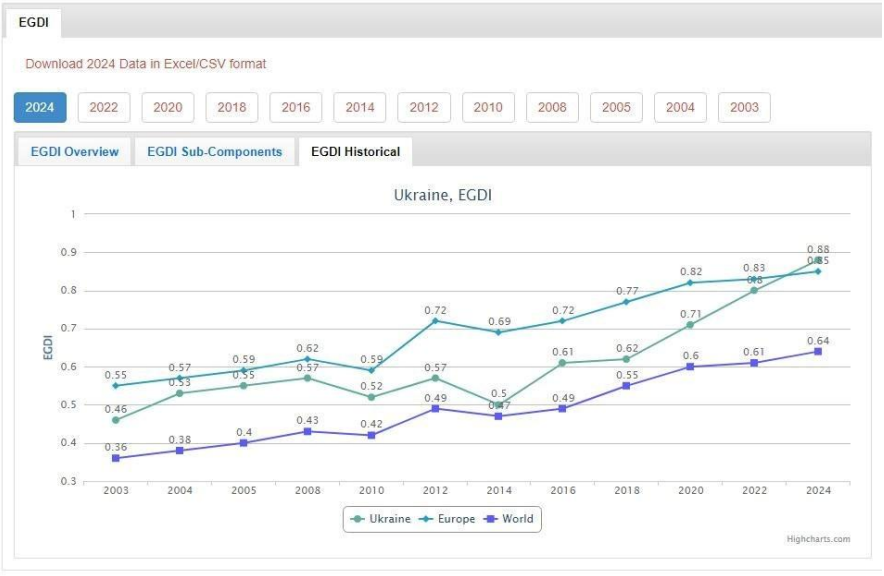

Дані EGDI https://dev.ua/news/e-government-development-index-1726837703 [4].

Цифровізація політичних інститутів охоплює декілька ключових напрямів:

1. Електронне урядування та цифрові послуги. В Україні реалізація цього напряму здійснюється через діяльність Міністерство цифрової трансформації України, створеного у 2019 році. Одним із ключових досягнень є запуск

платформи Дія, яка станом на березень 2026 рік налічує біля 24 мільйонів користувачів і надає доступ до понад 150 державних сервісів на порталі (на 2024 р. – понад 20 мільйонів користувачів, понад 100 державних послуг) [2].

2. Розвиток електронної демократії. Цифрові інструменти (електронні петиції, онлайн-консультації, громадські бюджети) сприяють залученню громадян до процесу прийняття рішень. Наприклад, система електронних петицій до Президента України дозволяє громадянам ініціювати розгляд суспільно важливих питань за умови збору 25 тисяч підписів.

3. Відкриті дані та прозорість влади. Україна входить до числа лідерів у сфері відкритих даних у Східній Європі. За рейтингом Open Data Barometer, країна демонструє стабільне зростання рівня відкритості державних даних, що сприяє зниженню корупції та підвищенню довіри до влади.

4. Цифровізація виборчих процесів. Хоча в Україні повністю електронне голосування ще не впроваджене, активно розвиваються електронні реєстри виборців, цифрові інструменти моніторингу виборів та інформаційні платформи.

Важливо зазначити, цифровізація політичних інститутів суттєво змінює характер публічного управління, забезпечуючи:

– підвищення ефективності управління (скорочення часу обробки інформації, автоматизація процесів);

– зниження корупційних ризиків (мінімізація людського фактору);

– підвищення прозорості діяльності органів влади;

– розвиток сервісної держави, орієнтованої на потреби громадян.

За оцінками Світового банку, цифровізація державних послуг може зменшити адміністративні витрати на 20–30%. В Україні запровадження електронних сервісів дозволило скоротити час отримання деяких послуг у кілька разів (наприклад, реєстрація бізнесу онлайн займає до 24 годин).

Цифровізація також сприяє формуванню нової моделі взаємодії «держава – громадянин», яка базується на принципах відкритості, доступності та партнерства.

Попри значні переваги, цифровізація супроводжується низкою проблем та ризиків, що обумовлені і об’єктивними й суб’єктивними факторами. А саме:

1. Одним із найсерйозніших ризиків є зростання загроз у сфері кібербезпеки. У процесі цифровізації державні інститути стають залежними від інформаційно-комунікаційних систем, що робить їх вразливими до кібератак.

У контексті сучасних викликів, зокрема російсько-українська війна, Україна стала об’єктом масштабних кібероперацій. Наприклад: у 2021–2025 роках зафіксовано тисячі спроб атак на державні реєстри, енергетичну

інфраструктуру та урядові ресурси про що свідчить відповідна статистика AIN: 2021 рік - 1350 інцидентів; 2022 рік - 2194; 2023 рік - 10 кібератак на день, повідомляв керівник СБУ Василь Малюк; 2024 рік - 4315; 2025 рік – 6000[3].

Це свідчить про необхідність посилення системи кіберзахисту, впровадження сучасних технологій шифрування та підготовки фахівців у сфері кібербезпеки.

2. Цифровізація несе ризик поглиблення соціальної нерівності через нерівномірний доступ до цифрових технологій. Так звана «цифрова прірва» проявляється у: різному рівні доступу до інтернету (місто — село); обмежених можливостях для соціально вразливих груп; недостатньому рівні цифрових навичок у частини населення.

За оцінками міжнародних організацій, навіть у країнах із середнім рівнем цифровізації до 20–30% населення має обмежений доступ до цифрових послуг. В Україні, попри активний розвиток платформи Дія, частина громадян (особливо люди похилого віку) стикається з труднощами у користуванні електронними сервісами.

Це створює ризик виключення певних категорій громадян із процесів державного управління та отримання публічних послуг.

3. Цифровізація передбачає обробку великих обсягів персональних даних, що актуалізує проблему їх захисту. Недостатній рівень інформаційної безпеки може призвести до: витоку конфіденційної інформації; незаконного використання персональних даних; втрати довіри громадян до державних інститутів.

Особливо актуальним це питання є у контексті інтеграції цифрових сервісів та створення єдиних державних реєстрів. Відсутність належного контролю або технічних рішень може спричинити серйозні наслідки, включаючи маніпуляції з даними громадян.

4. Цифрове середовище створює сприятливі умови для поширення дезінформації, пропаганди та маніпуляцій громадською думкою. У межах гібридної війни інформаційні технології активно використовуються для: впливу на виборчі процеси; дискредитації державних інституцій; створення панічних настроїв у суспільстві.

Використання соціальних мереж і цифрових платформ дозволяє швидко поширювати неправдиву інформацію, що підриває стабільність політичної системи. Це вимагає розвитку механізмів протидії дезінформації та підвищення рівня медіаграмотності населення.

5. Зростаюча залежність держави від цифрових систем створює ризик критичних збоїв у разі технічних проблем або кібератак. Відмова цифрових

сервісів може призвести до: блокування доступу до адміністративних послуг; порушення роботи державних інституцій; втрати даних.

Особливо небезпечними є збої у функціонуванні стратегічних систем (реєстри населення, податкові бази, системи електронного документообігу).

6. Ефективна цифровізація потребує належного рівня цифрової грамотності як серед громадян, так і серед державних службовців. Проте на практиці спостерігається: недостатня підготовка кадрів у сфері цифрового управління; опір змінам з боку частини управлінського апарату; обмежене розуміння можливостей цифрових технологій. Це уповільнює впровадження інновацій та знижує ефективність реформ.

7. Цифровізація випереджає розвиток нормативно-правової бази, що створює правові прогалини у регулюванні цифрових процесів. Основні проблеми: відсутність чітких стандартів обробки даних; складність правового регулювання штучного інтелекту; питання відповідальності за цифрові рішення.

Крім того, постають етичні питання щодо використання алгоритмів у прийнятті управлінських рішень, зокрема ризики дискримінації або упередженості алгоритмів.

Отже, цифровізація політичних інститутів є ключовим фактором модернізації публічного управління, що забезпечує підвищення ефективності діяльності державних органів, розвиток електронної демократії та зміцнення довіри громадян до влади. Досвід України свідчить про значний потенціал цифрових технологій у трансформації державного управління, особливо в умовах кризових викликів.

Водночас вирішення проблем цифрового публічного управління, особливо в умовах війни, потребує системного підходу, що поєднує технологічні, організаційні та соціальні заходи. Ключовими напрямами є посилення кібербезпеки, розвиток інфраструктури, підвищення цифрової грамотності та удосконалення законодавства.

Комплексна реалізація цих заходів дозволить не лише мінімізувати ризики, а й забезпечити стійкий розвиток цифрової держави, здатної ефективно функціонувати навіть в умовах кризових викликів.

Література:

1. Губарєва І. О., Бука С. А., Бєлікова Н. В. Оцінка рівня цифровізації економіки України та країн – членів ЄС. Проблеми економіки. 2023. № 4 (58). С. 14-21. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2023-4_0-pages-14_21.pdf

2. Кількість користувачів онлайн-сервісу державних послуг "Дія" збільшилася до 24 мільйонів. URL: https://epravda.com.ua/biznes/kilkist-koristuvachiv-servisu-diya-zbilshivsya-do-24-milyoniv-819254
3. Платформа AIN (Інтернет видання та аналітика). URL: https://ain.ua/2026/02/20/za-2025-rik-proti-ukrayini-zdiisnili-priblizno-6000-kiberatak/
4. Україна зайняла п’яте місце у світі за рівнем розвитку цифрових державних послуг і перше за залученістю громадян. URL: https://dev.ua/news/e-government-development-index-1726837703

Микитей А. О.
аспірант спеціальності 052 «Політологія»
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

ІНСТИТУЦІЙНА АРХІТЕКТУРА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ СУДІВ

Незалежність та доброчесність судової влади є фундаментальною умовою існування демократичної правової держави. Без довіри громадян до судів неможливі ні верховенство права, ні захист прав людини, ні ефективна боротьба з корупцією, ні інвестиційна привабливість країни. Для України, яка перебуває одночасно у стані воєнного конфлікту та процесу інтеграції до Європейського Союзу, питання судової доброчесності набуває подвійної гостроти: з одного боку, ЄС прямо обумовлює подальший рух України реформою судової системи; з іншого - воєнний стан створює ризики концентрації влади та ослаблення системи стримувань і противаг.

Водночас проблема доброчесності судів - це не суто правова, а глибоко політична проблема. Судова система не існує у вакуумі, вона вбудована у систему політичних відносин, де перетинаються інтереси виконавчої влади (яка прагне контрольованих судів), парламенту (який визначає законодавчі рамки), судової корпорації (яка прагне автономії та самозбереження), громадянського суспільства (яке вимагає прозорості) та міжнародних партнерів (які ставлять умови). Саме цей перетин інтересів визначає реальний, а не декларований, рівень судової доброчесності. Комплексний аналіз інституційної архітектури

забезпечення доброчесності — як системи взаємодії ВККС, ВРП, НАБУ та ГРД - залишається недостатньо дослідженим, особливо в контексті подій 2022–2026 років.

Інституційна архітектура забезпечення доброчесності судів в Україні складається з чотирьох ключових елементів, кожен з яких виконує специфічну функцію у загальній системі, але водночас перебуває у складних відносинах взаємозалежності з іншими елементами.

Вища кваліфікаційна комісія суддів є центральним органом у системі добору суддів. Її повноваження охоплюють конкурсний відбір кандидатів на посаду судді, кваліфікаційне оцінювання діючих суддів та внесення рекомендацій щодо призначення та звільнення. Саме ВККС є тим «фільтром», через який проходять усі, хто претендує на посаду судді або прагне зберегти її. Від ефективності цього фільтру залежить, чи потраплять до судової системи доброчесні фахівці, чи продовжуватимуть працювати ті, хто не відповідає стандартам. Історія ВККС в Україні є показовим прикладом інституційної нестабільності. Комісія неодноразово переформатовувалася, розпускалася та створювалася заново. У 2019 році, після тривалого періоду нефункціонування, процес відновлення ВККС став одним із центральних питань судової реформи. Ключовою інновацією стало залучення міжнародних експертів до процесу добору членів ВККС: конкурсну комісію на паритетних засадах було сформовано з представників України та міжнародних партнерів. Ця модель стала відповіддю на системну недовіру до здатності судової корпорації самостійно забезпечити доброчесність власного кадрового відбору.

Вища рада правосуддя є конституційним органом, відповідальним за забезпечення незалежності судової влади. До її повноважень належить внесення подань Президенту щодо призначення суддів, розгляд дисциплінарних справ, прийняття рішень про звільнення суддів, забезпечення функціонування органів суддівського самоврядування. ВРП - це, по суті, вищий орган управління судовою системою. Проблема ВРП полягає у тому, що цей орган тривалий час сам був об’єктом критики за недоброчесність. Частина членів ВРП обиралася з’їздами суддів, адвокатів та прокурорів, тобто корпоративними спільнотами, які мали власні інтереси у збереженні статус-кво. Це призводило до ситуації, коли орган, покликаний гарантувати доброчесність, сам не відповідав стандартам доброчесності. Реформа ВРП за участю міжнародних експертів, розпочата у 2022–2023 роках, стала одним із ключових бенчмарків Європейської Комісії для оцінки прогресу України на шляху до членства в ЄС.

Національне антикорупційне бюро України виконує функцію правоохоронного органу, спеціалізованого на виявленні, розслідуванні та

документуванні корупційних злочинів, у тому числі у сфері правосуддя. НАБУ є зовнішнім контрольним механізмом щодо судової системи: якщо ВККС та ВРП - це внутрішні регулятори, то НАБУ -зовнішній правоохоронний інструмент, здатний ініціювати кримінальне переслідування суддів за корупційні діяння. Роль НАБУ у забезпеченні судової доброчесності є принципово важливою, оскільки жодна система внутрішнього саморегулювання не є достатньою без зовнішнього примусового механізму. Досвід показує, що судова корпорація, залишена наодинці з питаннями власної доброчесності, схильна до корпоративної солідарності та захисту «своїх». НАБУ, спеціалізований антикорупційний суд та Спеціалізована антикорупційна прокуратура створюють ланцюжок зовнішнього контролю, який доповнює внутрішні механізми ВККС та ВРП. Водночас ефективність цього ланцюжка залежить від політичної волі: спроби обмежити повноваження НАБУ, призначити «лояльного» директора або обмежити бюджет - це політичні, а не правові рішення.

Громадська рада доброчесності є інститутом громадського контролю за судовою системою та складається з представників громадянського суспільства - правозахисних організацій, антикорупційних НГО, академічної спільноти та медіа. Її основна функція - надання висновків щодо відповідності кандидатів на посаду судді (а також діючих суддів) критеріям доброчесності та професійної етики у процесі кваліфікаційного оцінювання, яке проводить ВККС. ГРД є інституціоналізованою формою участі громадянського суспільства у формуванні судової влади. Це принципово відрізняє українську модель від більшості європейських систем, де добір суддів здійснюється виключно професійними органами без формалізованої участі громадськості. Водночас ГРД має лише дорадчі повноваження: ВККС може не погодитися з негативним висновком Ради і рекомендувати кандидата до призначення. Це створює напругу між формальним статусом ГРД (дорадчий орган) та її фактичною роллю (критичний фільтр доброчесності, висновки якого мають значну суспільну та політичну вагу).

Аналіз функціональних зв’язків між зазначеними інституціями дозволяє виділити кілька ключових проблем інституційної архітектури забезпечення доброчесності судів:

- конфлікт між незалежністю судової влади та підзвітністю суспільству. Незалежність є конституційною гарантією, без якої суди перетворюються на інструмент політичної влади. Але незалежність без підзвітності створює ризик корпоративної замкненості та безкарності. Знаходження балансу між цими двома цінностями є ключовим політичним завданням судової реформи;

- інституційна нестабільність. За роки незалежності ВККС розпускалася та створювалася заново кілька разів; ВРП зазнавала реформування; повноваження ГРД змінювалися. Така нестабільність підриває довіру до інституцій та знижує їхню ефективність, оскільки кожна нова ітерація потребує часу для інституційного становлення;

- залежність від зовнішнього чинника. Участь міжнародних експертів у доборі членів ВККС та реформуванні ВРП є вимушеним, але ефективним кроком. Водночас це ставить питання про суверенність судової системи та ризик перетворення реформи на «зовнішнє управління». Дискусія між прихильниками «внутрішнього» (національного) та «зовнішнього» (за участю міжнародних партнерів) підходів до реформування є однією з центральних у сучасному українському політичному дискурсі

- розрив між формальними повноваженнями та реальним впливом. ГРД має лише дорадчі повноваження, але її висновки створюють потужний суспільний тиск. НАБУ має правоохоронні повноваження, але ефективність його роботи залежить від готовності судів (у тому числі ВАКС) виносити обвинувальні вироки. ВККС має повноваження добору, але її рішення можуть бути заблоковані ВРП. Ця мережа взаємних залежностей створює систему, де жодна інституція не є самодостатньою, а ефективність залежить від координації між усіма елементами;

- вплив воєнного стану. В умовах війни виникають додаткові ризики: спокуса відкласти реформи «до перемоги», обмеження прозорості з міркувань безпеки, зниження суспільного контролю через фокус уваги на фронті. Водночас саме війна створює «вікно можливостей» для глибоких інституційних трансформацій: суспільство мобілізоване, міжнародні партнери активно залучені, а опір реформам з боку старих еліт ослаблений.

Таким чином, з політологічної точки зору, інституційна архітектура забезпечення доброчесності судів є відображенням ширшої проблеми демократичного транзиту. У транзитних суспільствах, до яких належить Україна, демократичні інститути формуються в умовах конкуренції між демократичними та авторитарними тенденціями. Судова система стає полем битви: демократичні сили прагнуть зробити суди незалежними та підзвітними; авторитарні - контрольованими та лояльними. ВККС, ВРП, НАБУ та ГРД це інструменти демократичного контролю, ефективність яких залежить не лише від їхнього інституційного дизайну, а й від загального стану демократії в країні.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами).

2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII (в редакції від 04.06.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення 21.04.2026)

3. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII (в редакції від 15.04.2024). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1798-19#Text (дата звернення 21.04.2026)

4. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII (редакція від 23.05.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text (дата звернення 21.04.2026)

Мініцький В. В.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна
Науковий керівник: **Проноза І. І.**
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: СИНЕРГІЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Війна в Україні стала тим надважким іспитом, який перевіряє на міцність кожного з нас і все те, на чому тримається наше суспільство. Те, що раніше здавалося звичним, такі терміни як: соціальний захист, робота державних установ, підтримка ближнього – сьогодні потребує надзвичайних зусиль і нових рішень [3, с.17-21].

Збройний конфлікт повністю змінив бачення на те, як держава виконує свої соціальні функції, фактично змусивши її переглянути пріоритети, інструменти та масштаби втручання у соціальну сферу. Колись, те що вважалося стабільним і передбачуваним, на сьогодні потребує швидких рішень та адаптації до вже нових реалій. За результатами дослідження провідного експерта з економіки праці Е. Лібанової, понад 35% об’єктів соціальної інфраструктури було пошкоджено або

знищено, що серйозно вплинуло на можливість забезпечувати людей стандартними послугами [4, с. 215]. За цими даними стоять не просто статистичні втрати, а реальні життєві історії людей, які втратили доступ до медицини, освіти чи соціальної підтримки. Е. Лібанова у своїй праці зазначила те, що значна частина соціальної інфраструктури зазнала пошкоджень, і як наслідок обмежує доступ населення до базових послуг та створює додатковий тиск на державу [5, с.211-214]. У таких умовах залучення громадянського суспільства є не лише бажаним, а об'єктивно необхідним для компенсації обмежених ресурсів держави.

Відбудова країни в умовах війни – це іспит на нашу людяність і стійкість. Крім відновлення енергетики та житла, перед нами стоїть складний виклик: заново об'єднати суспільство, підтримати тих, хто втратив дім, і гідно зустріти ветеранів. Ми не можемо просто повернутися до того, як було раніше. Потрібен новий підхід, де в центрі уваги – людина, а головним рушієм змін є активне суспільство, яке бере відповідальність за власну долю [1, с.2].

Застарілі методи, коли держава вирішувала все одноосібно, лишаються в минулому. Сьогодні на зміну їм приходить ідея спільної дії – коли кожен із громадян має право голосу в тому, як відбудовувати власне місто або село. Це і характеризується як «відновлення за участі громадськості» і має триматися на чесності, відкритих даних та праві громад самостійно приймати рішення [1, с.3]. На даний момент вже є приклади того, як волонтери та звичайні громадяни роблять неможливе під час війни, і тому саме така енергія має стати фундаментом майбутнього держави.

На зміну схем та рішень, які приймалися виключно в державних кабінетах має приходити жива модель співпраці, яка залучатиме суспільство до кожного етапу, від самої ідеї до перевірки результатів. І такий етап має перетворити відбудову із суто технічного процесу на спільну справу, де прозорість і децентралізація є ключовими запобіжниками. Як зауважує провідний фахівець у політичній сфері С. Дуга, в переломні та тяжкі моменти, які зараз охоплюють нашу державу, створюється нова якість стосунків між суспільством. Взаємна довіра та готовність діяти разом мають перетворитися у потужний ресурс, який можна охарактеризувати як потужний «соціальний фундамент», на якому триматиметься подальша повоєнна відбудова держави [2, с.82-87].

Поєднання вищезазначених підходів дозволяє сформулювати авторську концепцію моделі повоєнної відбудови. В основі якої лежить ідея, що успішне відновлення країни можливе лише через реальну співпрацю держави та активних громадян, де політико-соціальні та економічні показники невіддільні від

соціальної згуртованості та взаємної довіри. Така модель передбачає інтеграцію трьох взаємопов'язаних компонентів:

Таб.№1 Систематизація компонентів моделі повоєнного відновлення України

Компонент	Сутність	Ключова ідея	Практичне значення
Соціально-капітальний	Формування довіри, солідарності та активності громадян через волонтерство і самоорганізацію;	Суспільство саме стає ресурсом відновлення;	Зменшення навантаження на державу, швидке вирішення локальних проблем;
Інфраструктурно-соціальний	Відновлення соціальної інфраструктури та базових послуг (освіта, медицина, соцзахист);	Якість життя населення як основа стабільності;	Повернення нормального функціонування суспільства та зниження соціальної напруги;
Партисипативно-управлінський	Залучення громадян до прийняття рішень і контролю відбудови	Громадяни як співучасники управління;	Прозорість, зниження корупції, ефективніше використання ресурсів;

Запропонована концепція повоєнної відбудови України базується на такій ідеї, що ефективне відновлення неможливе тільки за рахунок держави, воно потребує коплексності та активної участі самого суспільства. Суть якої, полягає у поєднанні трьох ключових напрямів: розвитку соціального капіталу, відновлення критично важливої інфраструктури та залучення громадян до управлінських процесів.

На відміну від традиційних підходів, де держава виступає основним і майже єдиним суб'єктом відбудови, у даній моделі акцент робиться перш за все на партнерстві. Громадяни, громади та громадські організації не просто отримують допомогу, але й беруть безпосередню участь у відновленні, характеризуючи це як «від ініціювання проєктів до контролю їх реалізації».

Таб.№2 Механізми реалізації повоєнного відновлення України

Напрям реалізації	Зміст	Очікуваний результат
Громадський контроль за відбудовою;	Створення механізмів моніторингу використання ресурсів, участь громадськості у наглядових процесах;	Підвищення прозорості та зниження корупційних ризиків;
Підтримка місцевих ініціатив і громад;	Розвиток локальних проєктів, підтримка самоорганізації населення;	Швидке вирішення локальних проблем та підвищення соціальної згуртованості;
Залучення громадських організацій;	Участь НУО у реалізації соціальних програм (допомога ВПО, ветеранам, відновлення соціальних послуг);	Підвищення ефективності соціальної політики та адресності допомоги;
Партнерство держави, бізнесу і громадянського суспільства;	Формування тристоронньої моделі взаємодії для відновлення економіки та інфраструктури;	Синергія ресурсів і прискорення процесу відбудови;

Практичне значення концепції полягає в тому, що вона забезпечує залучення громадянського суспільства до першочергових процесів відновлення, підвищує прозорість управління ресурсами та зменшує корупційні ризики. Крім того, підтримка місцевих ініціатив і партнерство між державою, бізнесом та громадськістю дозволяє оперативніше реагувати на потреби громад та ефективніше відновлювати соціальну інфраструктуру.

Таким чином, запропонована модель повоєнного відновлення України дозволяє поєднати соціальні, політичні та економічні аспекти розвитку з активною участю громадянського суспільства. Через що, реалізація сприятиме не тільки відновленню інфраструктури, а й формуванню нової якісної сфери суспільних відносин, заснованих на довірі, співпраці та відповідальній справі перед державою в цілому.

Література:

1. Бушок О. О. Концепція повоєнного відновлення в історичній ретроспективі. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2025. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/328228

2. Дуга С. Ю. Трансформація людського капіталу України: роль соціальної довіри та економічних чинників у повоєнному відновленні. *Трансформаційна*

економіка. 2025. № 4 (13). С. 82–87. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-13.

3. Єлагін В. П. Трансформація соціальної держави в умовах війни: інституційні виклики та інноваційні моделі відновлення. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 8. С. 16–22. DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.8-3

4. Лібанова Е. Соціальні наслідки воєнних конфліктів в Україні: колективна монографія / за ред. Е. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2022. 379 с.

5. Лібанова Е. М. *Соціальні наслідки війни та виклики повоєнного відновлення України*. Журнал: «Демографія та соціальна економіка» 2023, №2, с. 210–218.

Мозолюк-Боднар Л. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правових та інформаційних технологій
Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна»
м. Хмельницький, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОЇ АДАПТАЦІЇ

Надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу у червні 2022 року, а також започаткування переговорного процесу в червні 2024 року суттєво активізували та якісно поглибили процес правової адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Упродовж 2023–2025 років формується Національна програма адаптації законодавства, яка є комплексним стратегічним документом, спрямованим на досягнення повної відповідності праву Європейського Союзу (acquis ЄС) [1; 2].

Водночас реалізація зазначених процесів супроводжується низкою суттєвих викликів, серед яких — значний обсяг і складність acquis ЄС, обмежений рівень інституційної спроможності державних органів, необхідність технічної модернізації, дефіцит фінансових ресурсів, а також вплив умов воєнного стану [2; 3].

1 квітня 2026 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС)», що стало важливим етапом у систематизації та практичному забезпеченні євроінтеграційного курсу держави [4].

Поряд із інституційними та нормативними зрушеннями, вагомою проблемою залишається невідповідність запозичених правових моделей національним правовим традиціям і рівню правосвідомості суспільства, що ускладнює їх належне сприйняття та ефективну імплементацію.

Окрему групу проблем становлять інституційні та правозастосовні, труднощі, зумовлені недостатнім рівнем професійної підготовки суб'єктів правозастосування, відсутністю усталеної єдиної практики тлумачення правових норм, а також недостатньою координацією між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади.

Додатковим викликом виступає вплив зовнішньополітичних чинників і глобалізаційних процесів, які, з одного боку, сприяють гармонізації правових систем, а з іншого — можуть призводити до надмірної уніфікації та втрати елементів національної правової ідентичності. Як зазначає В. В. Риков, глобалізаційні процеси мають подвійний характер, поєднуючи як позитивні, так і негативні наслідки, зокрема у сфері безпеки [5, с. 208].

Водночас перспективи розвитку правової адаптації в Україні залишаються значними. У сучасних умовах вона виступає ключовим інструментом модернізації національної правової системи, забезпечуючи її наближення до європейських стандартів та підвищення ефективності правового регулювання.

Одним із важливих напрямів є посилення впливу цифрових технологій та процесів інформатизації суспільства. Розвиток електронного урядування, цифрових судових систем, застосування штучного інтелекту у правовій сфері та розширення онлайн-послуг зумовлюють необхідність активного запозичення та впровадження передового зарубіжного досвіду.

У сучасних умовах правові системи держав активно взаємодіють у сфері регулювання цифрової економіки, захисту персональних даних, кібербезпеки та електронної комерції. Така взаємодія сприяє формуванню нових правових механізмів міжнародного характеру, що потребують узгоджених підходів на глобальному рівні.

Ще одним важливим напрямом є поступове зближення національного законодавства з міжнародними та регіональними правовими стандартами. У сучасному правовому просторі спостерігається тенденція до конвергенції романо-германської та англо-американської правових сімей через взаємне запозичення правових інститутів.

У цьому контексті правова адаптація виступає інструментом забезпечення сумісності правових систем, що має особливе значення для розвитку міжнародної торгівлі, інвестиційної діяльності та транскордонного співробітництва.

Перспективи її розвитку також пов’язані з підвищенням рівня правової культури суспільства. Ефективність імплементації іноземних правових моделей значною мірою залежить від ступеня їх суспільного сприйняття та відповідності правосвідомості населення.

Розвиток юридичної освіти, правової науки та системи професійної підготовки правників сприяє глибшому розумінню іноземного правового досвіду та його якісній імплементації у національну правову систему. Важливу роль у цьому процесі відіграє доктринальна правова робота, що формує теоретичне підґрунтя для правових реформ.

Не менш важливим є зміцнення інституційної спроможності держави. Ефективна правова адаптація потребує належного рівня розвитку законодавчих, виконавчих і судових органів, здатних не лише запозичувати, а й належним чином імплементувати іноземний правовий досвід.

У цьому контексті особливого значення набувають судова реформа, модернізація правоохоронної системи та вдосконалення державного управління, що мають забезпечити узгодженість дій різних гілок влади у процесі впровадження нових правових інститутів.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що в Україні в умовах демократизації правової системи відбуваються глибокі трансформаційні процеси, спрямовані на оновлення законодавства та його гармонізацію з міжнародними стандартами.

Одним із ключових інструментів цих змін виступає правова адаптація як тривалий процес приведення національної правової системи у відповідність до зовнішніх правових вимог та стандартів.

Правова адаптація може бути як результатом цілеспрямованої правотворчої діяльності та системних реформ, так і наслідком поступового впливу у процесі правозастосування. Водночас її не слід розглядати виключно як безумовно позитивне явище, оскільки вона передбачає зовнішній вплив на відносно самостійну систему національного права.

У процесі впровадження нових правових елементів можливі як труднощі їх сприйняття, так і поступове оновлення застарілих правових конструкцій. Найбільш ефективним підходом є поєднання нормативного рівня адаптації, що забезпечує закріплення правових новел у законодавстві, та практичного рівня, на якому відбувається їх апробація у правозастосуванні та науковій діяльності.

Отже, ефективна правова адаптація передбачає органічне приведення запозичених правових елементів у відповідність до соціальних, економічних, культурних та правових особливостей України. Лише за таких умов вона може виступати дієвим інструментом євроінтеграційного розвитку та модернізації

національної правової системи. Таким чином, попри наявні виклики, правова адаптація має значні перспективи як механізм наближення національного законодавства до сучасних міжнародних стандартів.

Література:

1. Дяченко С., Мельник В., Науменко Д. Переговори України про вступ до Європейського Союзу: реформи, проведені за десять років, та виклики, що стоять перед нами. 12.11.2024. URL: https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/768-ukraine-s-accession-negotiations-with-the-european-union-reforms-undertaken-in-ten-years-and-the-challenges-ahead (дата звернення: 23.04.2026).
2. Бандурка С. С. Правова система Європейського Союзу та генезис нормативно-правового регулювання відносин між Україною та Європейським Союзом. *Адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Київ, 10 жовтня 2025 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 376 с.
3. Фатхутдінова О. В. Адаптаційні процеси в українському законодавстві щодо приведення до вимог ЄС. *Юридична Україна*. 2024. № 10 (262). С. 5–15.
4. Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС): Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2026. №438. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2026-%D0%BF#Text
5. Риков В. В. Вплив глобалізацій них процесів на економічну безпеку України. *Право та державне управління.* 2020. №2. С. 204-210.

DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10-77-81

Музиченко Г. В.,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна
ORCID ID: 0000-0002-7890-9615

ВЕТЕРАНИ ЯК НОВІ ПОЛІТИЧНІ АКТОРИ

Повномасштабна війна, яка вже п'ятий рік поспіль триває в Україні, чинить значний вплив не тільки на державну політику, а й породжує потужні соціально-політичні трансформації в суспільстві. Масштаб залучення населення до

Збройних сил, високий рівень суспільної довіри до армії та криза легітимності традиційних політичних інститутів створюють умови для появи військових і ветеранів як нових політичних акторів.

За прогнозами Міністерства у справах ветеранів України, після завершення війни кількість ветеранів та членів їхніх сімей може сягнути 5–6 млн осіб, що об’єктивно перетворює цю групу на один з ключових соціальних резервів політичної участі [2].

Традиційно ветерани в політологічних дослідженнях розглядалися в контексті реінтеграції. Разом із роззброєнням та демобілізацією, реінтеграція є ключовим елементом пакету мирних ініціатив, що впроваджуються ООН та Світовим банком з початку 1990-х років. Проте у сучасній політичній науці ветерани дедалі частіше розглядаються як самостійні агенти постконфліктної трансформації.

На відміну класичному підходу наразі поширюється концепція *war veteranship,* запропонована Н. Вігінк та Р. Спренкелсом, яка трактує ветеранський статус як специфічну форму поствоєнного громадянства, що наділяє його носіїв символічним та політичним капіталом. На їх думку, це специфічна форма післявоєнного громадянства, пов'язана з боротьбою за політичний вплив, конструюванням ідентичності, правами та привілеями [5].

Розуміння ветеранства як особливої форми післявоєнного громадянства перегукується з давньою традицією розгляду військової служби крізь призму громадянського обов'язку: солдатська служба може бути обов'язком перед державою (наприклад, призов) або сприйматися як «найвища жертва» заради нації. Таке трактування участі у війні як виняткового виду обов’язку пов’язане з ідеєю, що в післявоєнних суспільствах учасники війни мають право на моральне та матеріальне визнання. Крім того, колишні військові зазвичай політично активніші за середньостатистичну людину що підкреслює: вони не «розчиняться» і не стануть «такими, як усі»[5, с. 428].

Концепція ветеранства розширює концепцію реінтеграції, підкреслюючи політичну та соціальну роль ветеранів. «Замість того, щоб припускати, ніби колишні бійці мають «повернутися» в суспільство, концепція ветеранства розміщує їх всередині суспільства, привертаючи увагу до управлінських ролей інституцій воєнного часу та соціально-політичних траєкторій учасників бойових дій протягом війни та після її завершення» [5, с. 428].

Такий підхід до визначення статусу ветеранів означає відхід від «реінтеграції» як центральної проблеми і надає можливість подолати стійкі розбіжності в мисленні науковців та практиків. Йдеться про розрізнення між колишніми учасниками бойових дій на «глобальних периферіях», які нібито

варті лише короткострокової допомоги з реінтеграції, з одного боку, та ветеранами війни у «західних країнах», чиї пенсійні схеми рідко піддаються сумніву, з іншого.

Таким чином, концепція ветеранства може посилити діалог між кейсами Глобального Півдня та Глобальної Півночі, а також бути корисним концептуальним підґрунтям для формування ветеранської політики в Україні.

В Україні поняття «ветеран» має чітке юридичне визначення, яке дещо відрізняється від західних стандартів. Головна особливість полягає в тому, що статус ветерана в нас часто прив'язаний не до факту звільнення зі служби (як у США чи ЄС), а до факту участі у бойових діях. Стаття 4 Закону «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» зазначає: «Ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни» [1]. Це охоплює людей, які служили під час поточної війни, а також в АТО/ООС у Донецькій та Луганській областях, ветеранів Другої світової війни, війни в Афганістані, миротворчих місій і навіть осіб, які отримали поранення під час Революції Гідності.

Опитування громадської думки свідчать про високий рівень довіри суспільства до українських військових, а також про широку підтримку участі ветеранів в українській політиці. Про це свідчать і вітчизняні, і зарубіжні дослідження. Зокрема. результати соціологічного моніторингу, проведеного Центром Разумкова у листопаді 2025 року, фіксують глибоку асиметрію довіри до державних та суспільних інститутів. У той час як рівень недовіри до традиційних політичних суб'єктів (Верховної Ради — 76%, Уряду — 73%, політичних партій — 71,5%) досяг критичних позначок, мілітарний сектор зберігає безпрецедентну легітимність. Зокрема, довіра до Збройних Сил України становить 92%, а до добровольчих формувань — 78% [3].

Такий дисбаланс створює об'єктивні передумови для інституціалізації ветеранів як нових акторів політичного процесу. Проте, результати проведених Westminster Foundation for Democracy у липні 2024 року фокус-групових дискусій вказують на амбівалентне сприйняття цієї тенденції: «Респонденти загалом позитивно ставляться до ідеї участі ветеранів у політичних процесах, проте висловлюють низку застережень. Головні занепокоєння пов'язані з ризиком встановлення військової диктатури, обмеженням прав і свобод, а також надмірним радикалізмом. Серед основних критеріїв до ветеранів із політичними амбіціями респонденти виділяють освіченість, доброчесність та чесність» [4].

Українська реальність в цьому контексті не виглядає винятковою. На подібну амбівалентність звертали увагу Н. Вігінк та Р. Спренкелс, коли

зазначали, що «ветерани часто відіграють особливі, а іноді й привілейовані ролі у післявоєнному державотворенні, оскільки вони мають унікальну можливість висувати вимоги до держави, ризикувавши власним життям. Понад те, вони можуть накопичити організаційні навички та авторитет або ж уособлювати загрозу відновлення насильства» [5, с. 428].

Автори на основі аналізу ветеранських політик Мозамбіку та Сальвадора, доводять, що концепт насилля справді має місце і справляє певну загрозу для суспільств. Це пояснюється тим, що з одного боку, участь у війні розглядається як «привілейоване місце морального виробництва», що виражається в готовності померти і вбивати. Ті, хто ризикував життям і жертвував своїм добробутом заради колективної справи, мають право вимагати морального визнання. Жертви, принесені ветеранами, створюють «суспільні борги», які мають бути повернуті. З іншого боку, доведена здатність ветеранів до насильства може використовуватися для чинення тиску. При цьому ветерани можуть вдаватися до (загрози) насильства, як приховано, так і відкрито, у своїх колективних діях, тому побоювання українців щодо можливої військової диктатури, констатованою Westminster Foundation for Democracy, є цілком природніми та зрозумілими.

Тому вже зараз варто усвідомити, що ветеранство не є просто «залишком» війни; це категорія ідентичності, яка конструюється, оспорюється та узгоджується самими ветеранами, державою та суспільством. Замість того, щоб зосереджуватися на тому, як колишні бійці стають «такими, як усі», варто пам’ятати, що ветеранство є невід'ємною частиною того, як збройний конфлікт трансформує держави та суспільства. На кону стоїть не просто реінтеграція, а реальне становище ветеранів у суспільстві та, як наслідок, форма самого політичного устрою.

Таким чином, ветерани в сучасній Україні стають важливим політичним актором, які в найближчій перспективі стануть активними рушіями політичних змін. Залучення ветеранів до публічного управління може виступити інструментом подолання дефіциту довіри до влади, за умови, що цей процес буде супроводжуватися належною освітньою підготовкою та дотриманням принципів демократичного контролю над силовим сектором.

Література:

1. *Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального статусу*: Закон України: Закон України №3551-XII від 22.10.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

2. *Скільки ветеранів отримає Україна після війни: у Кабміні назвали цифру.* URL: https://kurs.com.ua/novost/1422030-skolko-veteranov-poluchit-ukraina-posle-voini-v-kabmine-nazvali-cifru

3. *Ставлення громадян України до політичних сил, потреба в нових політичних силах та нових політиках* (листопад 2025 р.): соціологічне дослідження. Центр Разумкова. 2025. 24 листопада. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-ukrainy-do-politychnykh-syl-potreba-v-novykh-politychnykh-sylakh-ta-novykh-politykakh-lystopad-2025r

4. Public opinion in times of war: political preferences, trust, and ideological sentiments in Ukraine. *Westminster Foundation for Democracy.* 2024. 15 May. URL: https://www.wfd.org/what-we-do/resources/public-opinion-times-war-political-preferences-trust-and-ideological

5. Wiegink N., Sprenkels R. Beyond Reintegration: War Veteranship in Mozambique and El Salvador. *Development and Change*, 2020, 53(2), pp. 424–447. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/dech.12576 DOI: https://doi.org/10.1111/dech.12576

DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10-81-84

Наумкіна С. М.,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна
ORCID ID: 0000-0002-2268-5181

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ АРХІТЕКТУРИ БЕЗПЕКИ В СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, стала визначальним фактором трансформації системи міжнародної безпеки та зумовила глибокі структурні зміни в архітектурі безпеки Східної Європи. Зазначені події продемонстрували кризу існуючих механізмів колективної безпеки, зокрема неефективність інструментів стримування агресії та обмеженість міжнародно-правових гарантій безпеки [1].

У сучасних умовах формування нової архітектури безпеки відбувається під впливом комплексу воєнно-політичних факторів, серед яких ключовими є: зміна балансу сил у регіоні, інституційна трансформація міжнародних безпекових організацій, зростання ролі національної стійкості держав, а також активізація регіональних форматів співпраці.

Одним із визначальних чинників є зміна стратегічного балансу сил у Східній Європі. Згідно з даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI), у 2022–2023 роках спостерігалося суттєве зростання військових витрат держав регіону, що свідчить про їхню переорієнтацію на політику стримування та оборони [9]. Польща, країни Балтії та інші держави значно посилили свої збройні сили, що стало відповіддю на зростання загроз з боку Росії.

Ключову роль у трансформації безпекового середовища відіграє Організація Північноатлантичного договору. Прийняття нової Стратегічної концепції НАТО у 2022 році закріпило визначення Росії як «найбільш значної та прямої загрози безпеці союзників» [6]. У межах реалізації цієї концепції Альянс здійснив низку заходів, спрямованих на посилення східного флангу, зокрема розгортання додаткових бойових груп, збільшення чисельності сил швидкого реагування та підвищення рівня військової готовності.

Важливим елементом нової безпекової архітектури стало розширення НАТО за рахунок приєднання Фінляндії у 2023 році та Швеції у 2024 році, що суттєво змінило геополітичну конфігурацію регіону та посилило позиції Альянсу в Балтійському регіоні [7]. Це також свідчить про зростання довіри до колективних механізмів безпеки та переосмислення політики нейтралітету в умовах нових загроз.

Паралельно з трансформацією НАТО відбувається посилення безпекової складової Європейського Союзу. У 2022 році ЄС ухвалив документ «Стратегічний компас», який визначає основні напрями розвитку спільної політики безпеки та оборони [8]. У межах цього підходу передбачено створення сил швидкого розгортання, зміцнення оборонно-промислової бази та посилення координації між державами-членами.

Особливого значення набуває роль України як ключового елементу нової архітектури безпеки. Українська держава фактично стала форпостом європейської безпеки, стримуючи агресію Росії та забезпечуючи стабільність у регіоні. Водночас Україна трансформується з об’єкта безпеки на активного суб’єкта формування безпекових політик, що проявляється у розвитку стратегічного партнерства з НАТО та ЄС, а також у просуванні власних безпекових ініціатив [2].

Суттєвим компонентом нової архітектури безпеки є розвиток регіональних форматів співпраці. Зокрема, важливу роль відіграють такі ініціативи, як Люблінський трикутник (Україна–Польща–Литва), Ініціатива трьох морів та Бухарестська дев'ятка. Ці формати забезпечують додаткові механізми координації політики безпеки, сприяють обміну інформацією та посиленню військової взаємодії.

Окрему увагу слід приділити концепції національної стійкості (resilience), яка стала одним із ключових елементів сучасної безпекової політики. Відповідно до аналітичних матеріалів Національного інституту стратегічних досліджень, стійкість держави визначається здатністю ефективно реагувати на кризові ситуації, адаптуватися до змін та відновлюватися після впливу загроз [3]. Український досвід демонструє, що високий рівень суспільної мобілізації, ефективна взаємодія державних інституцій та підтримка міжнародних партнерів є критично важливими для забезпечення безпеки.

В умовах сучасних конфліктів значно зростає роль гібридних загроз, які поєднують військові та невійськові інструменти впливу. Кібероперації, інформаційно-психологічні кампанії, економічний тиск та енергетичний шантаж стають важливими складовими воєнно-політичного протистояння [5]. Це обумовлює необхідність формування комплексного підходу до безпеки, який передбачає інтеграцію різних секторів державної політики.

Крім того, важливим аспектом є трансформація міжнародно-правових механізмів забезпечення безпеки [7]. Порушення основоположних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН, зокрема принципів суверенітету та територіальної цілісності держав, продемонструвало обмеженість існуючих гарантій безпеки [10]. У зв'язку з цим актуалізується питання реформування міжнародних інституцій та створення нових механізмів забезпечення безпеки.

Суттєві зміни відбуваються також у сфері оборонно-промислової політики. Країни Європи активізують розвиток власного оборонного виробництва, зменшуючи залежність від зовнішніх постачальників та зміцнюючи стратегічну автономію. Це проявляється у збільшенні інвестицій у військові технології, розвитку спільних оборонних проєктів та модернізації збройних сил [8].

Узагальнюючи, слід зазначити, що формування нової архітектури безпеки в Східній Європі є багатовимірним процесом, який охоплює військові, політичні, економічні та соціальні аспекти. Війна в Україні стала каталізатором цих процесів, сприяючи переосмисленню підходів до забезпечення безпеки та формуванню нових механізмів міжнародної взаємодії.

Перспективи розвитку безпекової архітектури регіону пов'язані з подальшим зміцненням євроатлантичної єдності, інтеграцією України до європейських та євроатлантичних структур, а також розвитком національного потенціалу стійкості. Важливим завданням залишається створення ефективної системи гарантування безпеки, яка відповідатиме сучасним викликам та забезпечуватиме стабільність у регіоні.

Література:

1. Вінічук М. В. Виклики і загрози національній безпеці України в контексті посилення дестабілізуючого впливу чинників війни. *Національна безпека: загрози та виклики : матеріали всеукра- їнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1* квітня – 12 травня 2024 року. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 38-40 (256 с.)

2. Про внесення змін до Стратегії національної безпеки України. Президент України; Указ від 06.01.2025 № 16/2025. 6 січня 2025 р. Стан: Чинний.

3. Резнікова О. Національна стійкість в умовах безпекового мінливого середовища. Київ: НІСД, 2022. https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01

4. Турчин Я., Ивасечко О. Виклики для співпраці держав-учасниць формату Бухарестської дев'ятки в умовах еволюції безпекових загроз на східних кордонах. *Гуманітарні візії.* 2022. Т. 8. № 1. https://doi.org/10.23939/shv2022.01.007

5. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). Threat Landscape (from July 2022 up to June 2023). №2580. 2023

6. NATO enlargement: Finland and Sweden. Research Briefing 11 March 2024 Number 9574 by Louisa Brooke-Holland.

7. NATO 2022 STRATEGIC CONCEPT Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022.

8. José Luis Pontijas Calderón. A strategic compass for security and defense of the European Union. Another document? Brussels, 2022.

9. Ten Challenges for the UN in 2025-2026. Special briefing. № 13. 09 September 2025.

10. Trends in World Military Expenditure, 2023. /Nan Tian, Diego lopes da Silva, Xiao liang and lorenzo Scarazzato/. SIPRI Fact Sheet, April 2024.

Ніколаєва М. І.,
перший проректор,
кандидат політичних наук, доцент, професор
кафедри політології
факультету міжнародних відносин, політології, соціології,
ОНУ імені І. І. Мечникова,
Кадук Н. І.,
кандидат політичних наук, доцент,
в.о. зав. кафедри політології,
ОНУ імені І. І.Мечникова
м. Одеса, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ТА ДЕМОКРАТІЇ

Цифровізація політичних інститутів є визначальною тенденцією розвитку сучасної держави, що трансформує не лише інструменти управління, але й саму логіку функціонування політичної системи. У XXI столітті цифрові технології виступають каталізатором інституційних змін, сприяючи переходу від ієрархічних до мережевих моделей політичної взаємодії, що відповідає концепції мережевого суспільства [1].

Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах війни, гібридних загроз та інтенсивної цифровізації суспільства, де інформаційний простір стає ключовим полем політичної боротьби. Україна у цьому контексті є унікальним прикладом держави, що одночасно здійснює цифрову модернізацію та протидіє масштабним безпековим викликам.

Центральна ідея тез – визначити вплив цифровізації на трансформацію політичних інститутів та визначити ключові тенденції розвитку цифрового управління і демократії з урахуванням сучасних практичних кейсів. Цифровізація у політичному вимірі розглядається як комплексний процес, що охоплює інституційні, технологічні та комунікативні трансформації. Вона пов’язана з розвитком електронного урядування, цифрової демократії управління потоками інформації та даних, що формує нові владні відносини у контексті data-driven governance [3]. Таким чином, цифровізація трансформує не лише інструменти управління, але й саму структуру влади у сучасному суспільстві [1; 3].

Сучасні дослідження підкреслюють, що цифровізація змінює природу влади, переводячи її у площину управління потоками інформації та даних [6]. У

цьому контексті держава виступає не лише як інституційний актор, але і як цифрова платформа, що забезпечує взаємодію між різними соціальними групами.

Україна демонструє один із найбільш показових прикладів цифрової трансформації держави в умовах екзистенційної кризи. Впровадження цифрових сервісів дозволило забезпечити безперервність державного управління навіть в умовах воєнного стану. Ключовим інструментом цифровізації стало використання мобільного застосунку Дія, який забезпечує доступ громадян до адміністративних послуг, цифрових документів та механізмів взаємодії з державою. Розширення функціоналу цього інструменту, зокрема впровадження цифрових документів і сервісів підтримки населення, свідчить про формування моделі «держави у смартфоні». В умовах війни цифрові інструменти використовуються також для: координації гуманітарної допомоги; інформування населення; мобілізації громадянської активності; протидії інформаційним операціям. Цей досвід підтверджує, що цифровізація може виступати фактором підвищення інституційної стійкості держави [8].

У глобальному вимірі одним із найбільш успішних прикладів цифрової трансформації є досвід Естонії, яка впровадила систему електронного урядування, відповідно до сучасних міжнародних стандартів цифрового урядування [5], що забезпечує майже повну цифровізацію державних послуг. Використання електронної ідентифікації, цифрового підпису та онлайн-голосування створює ефективну та прозору модель управління. Іншим важливим кейсом є практика Європейський Союз щодо регулювання цифрового простору, зокрема боротьби з дезінформацією та забезпечення цифрових прав громадян [2]. У США цифрові платформи відіграють ключову роль у політичній комунікації, що проявляється у використанні соціальних мереж під час виборчих кампаній. Водночас це супроводжується ризиками маніпуляцій та інформаційного впливу.

Цифровізація суттєво змінює структуру політичної комунікації, перетворюючи її на динамічну, децентралізовану та мережеву систему. Соціальні платформи забезпечують прямий зв’язок між владою та громадянами, що сприяє демократизації політичного процесу. Разом із тим виникають нові виклики: поширення дезінформації; алгоритмічне маніпулювання інформаційними потоками; фрагментація публічного дискурсу [4]. Особливо небезпечним є використання цифрових технологій у гібридних війнах, де інформаційні операції стають елементом політичного впливу.

Цифрові технології розширюють можливості участі громадян у політичному процесі через такі інструменти, як електронні петиції, онлайн-консультації та цифрові платформи участі. В Україні активно розвиваються

механізми електронної демократії, що сприяють підвищенню прозорості влади та залученню громадян до процесу прийняття рішень.

Проте існують обмеження: цифрова нерівність; загрози кібербезпеки; ризики втручання у виборчі процеси [7].

Аналіз сучасних процесів дозволяє виділити такі тенденції: формування цифрової держави як нової інституційної моделі; інтеграція штучного інтелекту у політичне управління; зростання ролі кібербезпеки; розвиток платформної демократії; посилення ролі даних у прийнятті політичних рішень.

Отже, цифровізація виступає ключовим фактором трансформації політичних інститутів сучасної держави, змінюючи механізми управління, політичну комунікацію та форми демократичної участі. Український досвід демонструє, що цифрові технології можуть підвищувати інституційну стійкість держави навіть в умовах війни. Водночас цифровізація створює нові ризики, пов’язані з інформаційними загрозами та кібербезпекою, що потребує формування ефективних механізмів регулювання. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку моделей цифрової демократії, які забезпечують баланс між технологічною ефективністю та демократичними цінностями.

Література:

1. Castells M. *The Rise of the Network Society*. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010 (reprint 2022).
2. European Commission. *Code of Practice on Disinformation*. Brussels, 2022.
3. Kitchin R. *The Data Revolution: A Critical Analysis of Big Data, Open Data and Data Infrastructures*. 2nd ed. London: Sage, 2021.
4. Margetts H., John P., Hale S. *Political Turbulence: How Social Media Shape Collective Action*. Princeton: Princeton University Press, 2016 (reprint 2022).
5. OECD. *Digital Government Review*. Paris: OECD Publishing, 2023.
6. Pierre J., Peters B.G. *Governance, Politics and the State*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2022.
7. United Nations. *E-Government Survey 2024*. New York: UN, 2024.
8. World Bank. *GovTech Maturity Index 2023*. Washington, DC: World Bank, 2023.

Обухов П. Г.,
аспірант спеціальності 052 «Політологія»
кафедри політичних наук і права
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЕЛЕКТОРАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ

У сучасних демократіях виборчі кампанії дедалі більше супроводжуються використанням маніпулятивних технологій, що істотно впливають на електоральну поведінку громадян. Традиційні інструменти політичної конкуренції поступово поступаються місцем прихованим формам впливу, спрямованим на емоції, когнітивні упередження та інформаційну вразливість виборців. Цифровізація політичної комунікації значно посилює ці процеси: соціальні мережі, таргетована реклама та алгоритмічні механізми поширення контенту формують інформаційні «бульбашки», в межах яких виборець часто не усвідомлює зовнішнього впливу на власні політичні уподобання. Унаслідок цього знижується прозорість виборчого процесу, посилюється суспільна поляризація та підривається довіра до демократичних інститутів. За таких умов дослідження маніпулятивних технологій у виборчих кампаніях набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє виявити механізми прихованого впливу, оцінити їх політичні наслідки та окреслити підходи до захисту електорату в умовах сучасної медіатизованої політики.

Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком інноваційних медійних і цифрових технологій, які суттєво трансформують характер політичної комунікації та виборчих процесів. У сучасних умовах маніпулятивні техніки дедалі частіше виступають одним із ключових інструментів впливу політичних акторів на електоральні настрої та результати голосування. Розвиток соціальних мереж, таргетованої реклами та алгоритмічного поширення контенту створює нові можливості для прихованого впливу на виборців, що ускладнює забезпечення прозорості та чесності виборчих кампаній. Унаслідок цього зростають ризики інформаційних маніпуляцій, посилюється поляризація суспільства та знижується рівень довіри до демократичних інститутів. За таких умов дослідження маніпулятивних технологій у виборчих кампаніях набуває особливої значущості як для розуміння сучасних політичних процесів, так і для пошуку ефективних механізмів протидії деструктивному інформаційному вплиу.

Виходячи з того, що вибори є кульмінаційним моментом у політиці, а виборчі технології – складовою виборчих кампаній, які, у свою чергу, є сферою застосування політичних технологій, задля розмежовування вище зазначених понять загально прийнято вважати виборчими «усі технології підготовки та проведення виборчих кампаній» [5]. Згідно з цим визначенням, до області виборчих технологій відносять тактику та стратегію виборчих кампаній, які побудовані на застосуванні певних технік. Тобто, по суті, виборчі технології – це та сукупність елементів, прийомів, методів та стратегій, якими користуються і політики, і партії перед виборами задля отримання перемоги.

Перш, ніж переходити до технік маніпулювання, потрібно надати розуміння поняттям «тактика» та «стратегія». Так, за думкою Г. Почепцова, під тактикою розуміють «оптимальний розподіл наявних ресурсів між заходами кампанії» [5]. Тобто, в площині виборних технік, ефективна тактика полягає перш за все у вмінні раціонально використати той ресурс, який існує в передвиборчому штабі, на різні заходи та методи. Що ж стосується стандартизації поняття «стратегії», то тут все значно складніше. Серед сучасних підходів вивчення виборчих технологій важливе місце займає класифікація підходів до побудови стратегій виборчих кампаній. До них належать: апаратний підхід, маніпулятивний, соціально-економічний, проблемний, комплексний, проблемно-адресний, рекламний, наївний підхід та модель ідеального кандидата. Можна говорити про виборчі технології як складний механізм взаємозв’язку між усіма ланками, які втілюються на практиці завдяки технікам впливу на масову свідомість.

Більшість вчених виділяють маніпулятивний підхід як один із основних, що направлений на правильне «вкидання» у кампанію певних сюжетів, які зазвичай не мають нічого спільного з виборами. Вони зауважують, що прихильники цього підходу вбачають у виборцях «якусь наївну істоту з дуже великими вухами, спеціально призначеними для розвішування на них «локшини» [5]. Попри це, техніки маніпулювання досить складні у своєму розумінні і не завжди можуть бути розпізнані як навмисні дії, а не випадковий збіг обставин. А тому з кожним роком вони стають більш вишуканими і їх все важче стає ідентифікувати. Але єдиною та незмінною є кінцева мета їх використання – вони є важелем впливу на електорат. Звичайно, що існують легітимні шляхи донесення своєї позиції та поглядів до електорату, проте більшість українців не читають навіть передвиборчі програми [2], і тому схильні голосувати емоціями. Вони легко піддаються впливу популістів [3], переважно надають значення яскравим обіцянкам та гучним заявам, а не детальному плану дій партій та кандидатів. Тому техніки маніпулювання набувають особливої

необхідності у використанні партіями – адже весь час треба відігравати на емоціях, знаходити нові рішення та підходи, аби електорат не зрозумів всю суть такої діяльності партії.

Зазвичай, використання маніпулювання є зрозумілим та відвертим явищем, але коли справа доходить до політичної сфери, то далеко не кожен виборець здатен розпізнати як і коли вплинули на його думку. Маніпулювання під час виборчої кампанії набуває різних форм: від маніпулювання даними та рейтингами до вербального маніпулювання.

Аналізуючи виборчі програми партій на парламентських виборах 2019 року, спостерігається тенденція постановки акцентів на такі теми, як війна та мир, мова (надання російській мові статусу другої офіційної або навпаки надання пріоритету українській мові), напрямок розвитку країни (європейський чи російський шлях), низький рівень життя українців (низька зарплатня, високі тарифи і т. д.). Але найголовнішою проблемою є те, що ні ці політичні кандидати, ні представники та лідери партій не зазначають у який спосіб будуть проводити ці реформи і з яких джерел отримувати фінансування для підтримки соціальних проєктів. Тобто, є гучна заява, яка сформована на реальній проблемі, але шляхи вирішення не озвучуються. Це так зване «звернення до емоцій» [4], коли суспільству пропонується вирішення нагальної проблеми досить легким та простим шляхом. І розрахунок здійснюється на те, що побачивши перспективу вирішення своїх проблем, люди не будуть глибше задумуватися та аналізувати, що саме було запропоновано. А довіряється обіцянкам кращого та легшого життя.

І однією із таких, найбільш болючих тем для українців є загальний рівень життя – забезпеченість зарплатами та пенсіями, медичними послугами та низькими тарифами. Чим і намагалися маніпулювати під час виборів до парламенту 2019 року, обіцяючи захмарне зниження цін та поліпшення умов життя. Так, найяскравішими прикладам можна вважати Всеукраїнське об’єднання «Батьківщина», яка у своїй передвиборчій програмі «Новий курс» (ця ж програма була представлена від Юлії Тимошенко на президентських виборах 2019 року) поставила пріоритетом досягнення миру, підвищення соціального рівня населення та економічне зростання країни. У програмі є наступні тези: «ціну на газ для населення буде знижено в 2 рази», «мінімальну пенсію буде піднято до рівня 3094 грн», «буде скасовано 37 податків», «базова зарплата освітян не може бути нижча за 3 мінімальні». 21 пункт «реформ» і лише декілька пунктів щодо додаткових джерел надходжень у бюджет з рахунок яких і буде підвищення рівня життя та скасування податків, серед яких загальні фрази, на кшталт: «Рішуча боротьба з офшорами… ВВП України зросте приблизно на

10%» [1]. Це яскравий приклад застосування маніпулятивного підходу, про який було згадано раніше.

Підводячи підсумок дослідження, зазначимо, що так чи інакше, усі техніки маніпулювання націлені на утвердженні у свідомості людини певних ідей, уявлень, тверджень. Вищезгадані приклади маніпулювання навколо газової теми та загалом теми благополуччя народу мають на меті сформувати когнітивний образ світу у виборця, тобто внести у свідомість електорату чіткий стереотип, що крім цієї партії ніхто не зможе розібратися з наявними проблемами та покращити стан справ у країні. І як показують зазначені приклади, дві ідеологічно різні партії можуть застосовувати абсолютно схожі тактики, зачіпати однакові тема, аби вплинути на свідомість пересічного виборця у звичайний час, і з розрахунком на масовий вплив в умовах передвиборчої боротьби. Так, лише один із трьох рекламних постів, білбордів, роликів чи заяв, випущених в період передвиборної агітації, не має на меті зачепити емоційну складову виборців. І так чи інакше, більшість тої інформації, яка отримується електоратом в період політичної боротьби, є маніпулятивного характеру.

Література:

1. 11 років пропаганди: як Кремль змінював інформаційну стратегію в Криму. Інститут масової інформації. URL: https://imi.org.ua/monitorings/11-rokiv-propagandy-yak-kreml-zminyuvav-informatsijnu-strategiyu-v-krymu-i67079 (дата звернення: 22.04.2026).

2. 11 років пропаганди: як Кремль змінював інформаційну стратегію в Криму. Інститут масової інформації. URL: https://imi.org.ua/monitorings/11-rokiv-propagandy-yak-kreml-zminyuvav-informatsijnu-strategiyu-v-krymu-i67079 (дата звернення: 22.04.2026).

3. Академія Української Преси (АУП). Медіаграмотність в умовах війни: аналітичний звіт. 2024. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/luman_web.pdf (дата звернення: 22.04.2026).

4. Комарова О. Рік скандалу довкола Гладковського («Свинарчука»): чи змінилося щось при Зеленському. Радіо Свобода. 2020. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/svynarchuk-gladkovsky-zelenskiy-poroshenko/30466745.html (дата звернення: 22.04.2026).

5. Передвиборна програма політичної партії «Опозиційна платформа – За життя» «Мир! Відповідальність! Турбота!». URL: https://zagittya.com.ua/ua/page/programma.html (дата звернення: 22.04.2026).

6. Пономаренко А. Українська журналістика в умовах гібридної війни. Дискурс сучасної журналістики. 2023. № 1. С. 89–96. (дата звернення: 22.04.2026).

Позняк В.М.,
здобувачка 4 року навчання
факультету економіки, менеджменту та психології
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
Державного торговельно-економічного університету,
Науковий керівник: **Приліпко С. М.,**
доцент., доктор державного управління
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОЦЕСАХ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Роль громадськості у розробці та впровадженні державної антикорупційної політики набуває критичної значущості в умовах трансформації системи публічного управління в Україні та реалізації євроінтеграційного курсу. Корупція продовжує залишатися ключовою загрозою національній безпеці, підривати економічний розвиток і знижувати довіру населення до державних інституцій, що вимагає системного та комплексного підходу до її подолання. У цьому контексті роль громадськості не обмежується допоміжною функцією, натомість стає основним чинником, який формує і забезпечує ефективність антикорупційної політики.

Антикорупційна політика держави охоплює широкий спектр правових, організаційних, інституційних та превентивних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та нейтралізацію корупційних ризиків. Разом із цим ефективність таких ініціатив значною мірою залежить від рівня прозорості державних органів та їхньої відкритості до інтеграції з громадянським суспільством [1]. Сучасна громадськість вже не є пасивним спостерігачем – вона перетворюється на активного учасника формування публічної політики, здатного впливати на визначення пріоритетів антикорупційної діяльності.

Одним із ключових інструментів участі громадськості у формуванні антикорупційної політики виступає громадський контроль. Він охоплює

моніторинг діяльності державних органів, аналіз нормативно-правових документів, участь у громадських консультаціях та роботу у дорадчих і наглядових структурах [2]. Такі заходи сприяють посиленню відкритості публічного управління, запобігають зловживанням владою та створюють додаткові бар'єри для прояву корупції.

Важливу роль у цьому процесі відіграють громадські організації, спеціалізовані на боротьбі з корупцією. Вагомий приклад – Transparency International Ukraine [3], яка займає провідну позицію серед антикорупційних ініціатив у країні. Організація здійснює системний моніторинг державних закупівель, зокрема через розробку та експертну підтримку електронної системи Prozorro. Щороку її звіти виявляють сотні сумнівних процедур закупівель; ці дані передаються правоохоронним органам чи органам фінансового контролю. Окрім того, TI Ukraine співпрацює з владою, надаючи експертну допомогу у створенні стратегій і внесенні змін до законодавства.

Чималий внесок у боротьбу з корупцією робить також Центр протидії корупції (ЦПК) [4]. Його діяльність зосереджується на аналітичній та адвокаційній роботі. Організація бере активну участь у розробці законодавчих ініціатив, аналізує ефективність роботи антикорупційних структур і висвітлює спроби політичного втручання у розслідування. Завдяки роботі ЦПК ініційовано низку кримінальних справ проти високопосадовців, а також розроблено експертні рекомендації, які були враховані при створенні державних антикорупційних програм. Таким чином, залучення громадськості до процесів формування державної антикорупційної політики не лише посилює її ефективність, але й сприяє побудові прозорішого та більш відповідального механізму управління у відповідності до європейських стандартів.

Автомайдан відіграє значну роль у боротьбі з корупцією, об'єднуючи громадський активізм, журналістські розслідування та правозахисну діяльність [5]. Їхні розслідування щодо незаконного збагачення посадових осіб, суддів і представників правоохоронних органів стали основою для дисциплінарних заходів, звільнень і кримінальних проваджень, демонструючи реальний вплив громадськості на антикорупційні процеси.

Діяльність ІІС Ukraine (Національний Комітет Міжнародної торгової палати України) [6] є важливим елементом формування антикорупційної політики. Організація активно впроваджує принципи доброчесності, корпоративної етики та комплаєнсу у сфері публічно-приватної взаємодії. Вона надає рекомендації бізнесу щодо запобігання корупції, проводить освітні заходи й співпрацює із державними органами для інтеграції міжнародних стандартів прозорості, що особливо актуально в контексті євроінтеграції.

Медіа залишаються незамінним інструментом у боротьбі з корупцією відповідно до Закону України «Про медіа» [7]. Журналістські розслідування викривають корупційні схеми, створюють суспільний резонанс і стимулюють державні органи до дій. Спільна робота громадських організацій із журналістами значно підвищує дієвість антикорупційних зусиль. Участь громадськості у формуванні антикорупційної політики супроводжується певними труднощами, зокрема формалізмом консультацій, низьким рівнем правової культури населення та недостатнім урахуванням громадських пропозицій у прийнятті рішень.

Важливу роль у цьому відіграють публічні консультації, які створюють формальні механізми взаємодії між органами влади та суспільством. При належній організації вони дозволяють врахувати думки експертного середовища, громадських активістів і представників бізнесу під час підготовки нормативно-правових актів у сфері протидії корупції. Однак ефективність цього інструменту істотно залежить від готовності державних органів враховувати отримані пропозиції на практиці.

Особливу вагу має участь громадянського суспільства у роботі антикорупційних інституцій через наглядові та дорадчі органи. Включення представників активної громади до конкурсних комісій, громадських рад і комітетів із оцінки доброчесності посилює прозорість кадрових рішень і знижує ризик політичного впливу. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам належного врядування, сприяє підвищенню довіри до антикорупційних структур і зміцнює їхню легітимність.

Важливим аспектом діяльності громадськості є розбудова антикорупційної культури через освітні та інформаційні ініціативи. Організація тренінгів, публічних лекцій, інформаційних кампаній та спеціалізованих програм для молоді сприяє закріпленню цінностей чесності та неприйняття корупції. У довгостроковій перспективі саме такі кроки формують соціальну основу для сталих антикорупційних змін.

Особливої уваги заслуговує діяльність громадських організацій у виявленні корупційних ризиків на місцевому рівні. Завдяки безпосередній близькості до локальних громад активісти мають змогу оперативно відстежувати порушення у використанні бюджетних коштів, сфері земельних відносин, системі публічних закупівель та надання адміністративних послуг. Таким чином, громадський контроль на місцях стає важливим доповненням до функціонування центральних органів влади.

Окремий напрям діяльності громадськості зосереджений на моніторингу використання міжнародної фінансової допомоги та донорських коштів. У

контексті зростаючої зовнішньої підтримки України аналітичні центри та спеціалізовані організації займаються незалежним аналізом реалізації проєктів, оцінкою ефективності витрат, а також інформують суспільство про виявлені ризики. Це не лише підвищує підзвітність органів влади, а й зміцнює довіру партнерів на міжнародному рівні.

У перспективі розвитку антикорупційної системи важливою стає інтеграція громадянської участі ще на етапах розробки управлінських рішень. Включення громадськості на стадії аналізу проблеми та вибору можливих рішень дає змогу ідентифікувати корупційні ризики ще до ухвалення конкретних заходів. Це відповідає сучасним стандартам превентивного підходу до протидії корупції та сприяє підвищенню загальної якості державного управління.

Таким чином, громадськість виступає одним із фундаментальних учасників у розробці й реалізації антикорупційної політики. Її діяльність забезпечує дієвий контроль за владою, сприяє виявленню порушень і формує культуру нетерпимості до корупції. Лише синергія державних механізмів і активних громадянських ініціатив здатна створити основу для ефективної, прозорої та відповідальної системи управління в Україні. Поступове розширення можливостей для участі громадськості у створенні та реалізації антикорупційної політики є необхідною умовою для досягнення її ефективності. Синергія громадського контролю, експертної підтримки, просвітницьких заходів та співпраці з владою формує комплексний механізм протидії корупції, який відповідає сучасним викликам і європейським стандартам управління.

Література:

1. Автомайдан : офіц. сайт громадської організації. URL: https://automaidan.org.ua/

2. Білецький А. В. Досвід участі громадськості у запобіганні корупції в Україні: аналіз практики та проблеми взаємодії з державними органами. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 37–47. DOI: 10.21564/2414-990x.136.93223.

3. Кулик К. Д. Громадський антикорупційний моніторинг як важливий елемент запобігання корупції в Україні. *Правова держава*. 2025. № 59. С. 112–120. DOI: 10.18524/2411-2054.2025.59.340311.

4. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20

5. Центр протидії корупції : офіц. сайт громадської організації. URL: https://antac.org.ua/

6. IIC Ukraine (Асоціація «Національний комітет Міжнародної торгової палати України») : офіц. сайт. URL: https://iccua.org/en/

Transparency International Ukraine : офіц. сайт громадської організації. URL: https://ti-ukraine.org/

Поляков А.В.
аспірант спеціальності «Політологія»,
кафедри політології
факультету міжнародних відносин, політології та соціології
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Уявлення у людській свідомості про главу держави (одноосібного чи колективного) як верховного носія влади нерозривно пов’язано з існуванням самого інституту держави. Значним поштовхом у дослідженнях інституту глави держави на сучасному етапі стала поява у 1980-х рр. теоретико-методологічного підходу під назвою «новий інституціоналізм». На думку представників даного напряму, інститути необхідно розглядати не лише як формально-правові норми і пов’язані з ними процедури, а також і як неформальні практики, угоди, шаблони, суспільні цінності та символи, що розгортаються у часовому просторі. Тобто для того, щоби об’єктивно дослідити певний інститут, необхідно простежити шлях, який він пройшов в історичній перспективі.

Згідно з таким підходом, аналіз сучасного інституту президенства в України потребує розгляду історичних умов формування інституту глави держави на українських територіях. І тут перед дослідником постає принципове питання – який історичний період слід вважати за початок формування інституту глави держави в Україні? Більшість науковців зараховують до таких періодів часи Київської Русі та добу Козаччини, трактуючи інститути князівської, а згодом гетьманської влади саме як інститут глави держави. Але якщо розглядати даний інститут у сучасному розумінні за такими його неодмінними ознаками як конституційно-правовий статус, нормативно зафіксовані повноваження, наявність власної апаратної структури, то слід погодитися з українським правознавцем В. Сухоносом, який вважає, що формування інституту глави держави в Україні починається з Гетьманату Павла Скоропадського [5, с. 226].

Адже юридично Українська держава з'являється з моменту прийняття Центральної Радою IV Універсалу 9 (22) січня 1918 року, який, на відміну від попередніх трьох Універсалів, що закріплювали автономний статус Української Народної Республіки, проголошував самостійність УНР [1, с. 70–72].

Своїми нормативними актами Центральна Рада заклала основи інституційного оформлення принципу поділу влади на законодавчу і виконавчу гілки, але водночас цими документами передбачалася колективна модель верховної влади, без посади глави держави. Такий підхід цілком відповідав дореволюційним програмам українських політичних партій, наприклад, УСДРП, УПСР, УДП [3, с. 54–55; 68–77; 78–80], УРП [6, с. 132–138]. Всі вони у своїх програмних документах ставили за ціль побудову парламентської республіки без персоналізованої посади глави держави.

Конституції Української Народної Республіки, що мала назву «Статут про державний устрій, права і вольності УНР», прийняття 29 квітня 1918 р., також не закладала основи інституту глави держави, не містила згадок, яка посадова особа виконуватиме функції верховного головнокомандувача чи представлятиме державу на міжнародному рівні [1, с. 73–79]. Конституція не була реалізована, оскільки в той же день відбувся безкровний державний переворот, внаслідок якого Центральна Рада була розпущена, а на українських землях встановлено новий політичний режим – Гетьманат на чолі з П. Скоропадським.

Одразу ж П. Скоропадський оприлюднив два нормативно-правові акти – «Грамоту до всього українського народу» та «Закони про тимчасовий державний устрій України», якими кардинально змінювалася структура верховної влади на українських землях. «Грамота» обґрунтовувала необхідність зміни влади й проголошувала П. Скоропадського «Гетьманом всієї України» [1, с. 82–83]. «Закони про тимчасовий державний устрій» виконували роль конституції Гетьманату. Прикметно, що саме інституту глави держави у «Законах» відводилася домінуюча роль.

Згідно із документом, в руках гетьмана зосереджувалась вся повнота влади: він затверджував закони, призначав Отамана Ради Міністрів, який формував склад уряду і подавав його на затвердження гетьману, гетьман мав право розпустити уряд, він проголошувався командувачем армії та флоту, представляв Українську Державу у відносинах з іншими країнами, мав право амністувати засуджених, призначав склад суду [1, с. 84–86]. Як вважає історик Р. Пиріг, в Україні встановився авторитарно-бюрократичний режим із близькими до диктаторських повноваженнями глави держави. Однак гетьманат не можна вважати диктатурою у повному сенсі цього поняття внаслідок залежності гетьманської влади від німецького й австро-угорського командування [2, с. 452].

Водночас у «Законах» містилося положення, що проголошені норми діють тимчасово, до обрання Сойму. Крім того, певний демократизм містився у нормі про контрасигнацію розпоряджень гетьмана підписом Отаман-Міністра чи відповідного міністра. Хоча закони про тимчасовий державний устрій залишали поза увагою питання формування апарату глави держави, в короткі терміни була створена гетьманська адміністрація під назвою «Головна квартира гетьмана», яка являла собою військову структуру, де ключову роль відігравав штаб гетьмана. Гетьманська канцелярія займалася листуванням, прийомом прохань і скарг, гетьманська комендатура відповідала за охорону резиденції та офіційних заходів за участі глави держави. До складу штабу також входив Особливий відділ, який виконував функції розвідки та контррозвідки [2, с. 458–459].

За недовгий період Гетьманату була побудована централізована владна вертикаль, відбулася стабілізація фінансової системи, здійснювалися заходи для розвитку освіти, науки і культури. Водночас суверенітет Української Держави фактично був обмежений присутністю німецьких та австрійських військових контингентів. Плани гетьмана по створенню регулярної армії не були реалізовані через спротив німецького командування. Аграрна політика гетьмана, спрямована на задоволення інтересів поміщиків, викликала значні протести серед селян, які підживлювалися активною антигетьманською пропагандою українських лівих партій. Попри успіхи у зовнішній політиці сам гетьман вважав, що «Україна має всі підстави на існування, але лише як складова частина майбутньої російської федерації» [4, с. 234]. Подібних поглядів дотримувалася і значна частина міністрів, більшість з яких належали до загальноросійської партії кадетів, що ставила завданням перебудову Росії на федеративних засадах [1, с. 454].

Логічним втіленням таких поглядів стало видання 14 листопада 1918 р. «Федеративної Грамоти», у який йшлося про створення федерації з майбутньою небільшовицькою Росією. Щоправда слід врахувати, що до такого рішення гетьмана підштовхнули зовнішні обставини: поразка центральних держав у Першій світовій війні та революція в Німеччині залишали гетьмана без військової підтримки союзників. Оголошуючи «Федеративну Грамоту» П. Скоропадський прагнув покращити відносини з країнами Антанти, а також залучити на свій бік загони російських добровольців [7].

Повернення України від статусу самостійної держави до статусу автономії у другій половині 1918 р. викликало негативну реакцію серед українських політичних діячів та стало поштовхом до Антигетьманського повстання, внаслідок якого до влади в Україні прийшла Директорія УНР – тимчасовий колегіальний орган, який знову встановив на українських землях колективну модель верховної влади.

Таким чином політичний режим Гетьманату став першої спробою у ХХ ст. започаткувати на українських землях інститут одноосібного глави держави, підкреслюючи на символічному рівні зв'язок із традиційними моделями української державності доби Козаччини. У подальшому таку модель влади вдалося реалізувати після відновлення незалежності України.

Література:

1. Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. Київ : Філософська і соціологічна думка, 1992. 272 с.

2. Пиріг Р. Я. Державна служба в Гетьманаті Павла Скоропадського // Історія державної служби в Україні : у 5 т. Київ : Ніка-Центр, 2009. Т. 1. С. 449–474.

3. Самостійна Україна : збірник програм українських політичних партій початку ХХ століття / упоряд., авт. передм. і прим. О. Федьков. Тернопіль : РВВ упр. по пресі, 1991. 80, [3] с.

4. Скоропадський П. П. Спогади (кінець 1917 – по грудень 1918 року). С. 227–236 // Історія вчень про державу і право. Частина 3. Політико-правова думка XIX–XX століть : хрестоматія / уклад. В. В. Сухонос. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 247 с.

5. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 339 с.

6. Тисяча років української суспільно-політичної думки = One Thousand Years of Ukrainian Social and Political Thought : у 9 т. Київ : Дніпро, 2001.

Т. 6 : 90-ті роки XIX – 20-ті роки XX ст. / упоряд., прим. Т. Гунчак, Р. Сольчаник ; ред. тому В. Полковенко. 2001. 518, [1] с.

7. Федераційна грамота П. Скоропадського (14 листопада 1918 р.) [Електронний ресурс] // Українська революція 1917–1921. URL: http://ukr-revolution.history.org.ua/termin/federatsijna_gramota_p_skoropadskogo_14111918.

Приходько С. М.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології, історії і філософії
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

ДЕМОКРАТІЯ XXI СТОЛІТТЯ: КРИЗА ЛЕГІТИМНОСТІ

Сучасна демократія тривалий час вважалася найбільш ефективною формою політичної системи, що забезпечує участь громадян у прийнятті рішень, гарантує права і свободи та сприяє розвитку суспільства. Проте у XXI столітті демократичні системи дедалі частіше стикаються з викликами, які свідчать про

наявність системної кризи. Ця криза проявляється у зниженні довіри до фактично до усіх політичних інституцій, зростанні популізму, політичній поляризації та посиленні авторитарних тенденцій навіть у традиційно демократичних державах. У сучасному світі демократія стикається з численними викликами, які ставлять під сумнів її ефективність як політичної системи. Зниження довіри до політичних інститутів, поширення популістських рухів та посилення авторитарних тенденцій свідчать про наявність глибокої системної кризи. Ці процеси мають глобальний характер і потребують комплексного наукового осмислення.

Криза демократії – це комплексне явище, що характеризується ослабленням демократичних інститутів, процедур та цінностей. Вона не означає повного зникнення демократії, а більше відображає тенденцію втрати ефективності щодо її здатності адекватно й оперативно реагувати на сучасні виклики. Найбільш концентровано сутність кризи характеризують такі процеси: падіння рівня довіри громадян до органів влади, політичних партій інших політичних інститутів, електоральний абсентеїзм, розчарування у демократичних процедурах та інститутах, зростання рівня підтримки так званих «сильних лідерів», посилення суспільного попиту на популістські політичні сили. Загалом же кризу демократії слід розглядати як процес, який є похідним від посттоталітарних трансформацій. Невирішеність завдань перехідного періоду породжує втрату популярності і навіть певну делегітимації демократії як інституційної та ціннісної системи.

Серед найбільш визначальних чинників кризи демократії, які найбільш чітко пояснюють сутність цього явища, слід назвати такі. Насамперед це соціально-економічні фактори. Вони пов’язані з тим, що глобалізація та економічна нерівність призвели до того, що значна частина населення відчуває себе виключеною з процесів прийняття рішень. Нерівномірний розподіл ресурсів посилює соціальну напругу та недовіру до влади і насамперед до демократичних інститутів. Похідною від цієї групи передумов є криза представництва. Традиційні представницькі політичні інститути, зокрема, партії часто не спроможні повноцінно відображати інтереси громадян. Виборці відчувають віддаленість політичної еліти, що веде до апатії або підтримки альтернативних (часто радикальних) сил. Паралельно набуває розповсюдження, і відтак і популярності серед виборців популістські політичні сили. Популістські політики апелюють до емоцій громадян, пропонуючи прості рішення складних проблем. Це підриває довіру до демократичних процедур і інституцій. Особливої актуальності набув інформаційний чинник. Соціальні мережі та цифрові платформи змінили спосіб політичної комунікації. З одного боку, вони

розширили доступ до інформації, з іншого – сприяли поширенню фейків, маніпуляцій та інформаційних «бульбашок».

Основними проявами кризи демократії є такі тенденції. Передусім це політична поляризація, яка в сучасних умовах поширюється навіть у країнах стабільної і розвинутої демократії. Суспільства стають дедалі більш розділеними, що ускладнює досягнення компромісу. Політичні опоненти сприймаються не як конкуренти, а як вороги. Також слід відзначити певне скептичне ставлення громадян до інституту виборів як такого. Зокрема, сумніви викликає можливості дійсного відображення їх підсумків відповідно до реальних результатів волевиявлення. І як наслідок формується недовіра фактично до всіх інститутів влади. А це зумовлює стан делегітимації на лише владної, а й усієї політичної системи. Певним наслідком таких тенденцій є політична відчуженість громадян та їхнє небажання брати участь у громадському житті взагалі. Посилення цих процесів зумовлює фактичне згортання демократії. На цьому тлі активно розвиваються авторитарні тенденції.

Проблеми сучасного політичного розвитку полягає у вчасній диагностиці зазначених явища. Необхідно оперативно застосувати заходи щодо подолання кризи демократії. Вони базуються на таких підходах. Необхідно підвищувати рівень прозорості та підзвітності влади, забезпечувати демократичність виборчих системи для запровадження реального представництва інтересів громадян в органах влади. Але реалізація цих завдань не може бути справою виключно політиків. До цього має залучатися також громадськість. Активна участь громадян у політичному житті є ключовою умовою стабільної демократії. Вона має базуватися на належному рівні політичної культури. Освіта та розвиток критичного мислення допомагають громадянам краще розуміти політичні процеси та протидіяти маніпуляціям.

Криза сучасної демократії є складним і багатовимірним явищем, що охоплює політичні, соціальні та технологічні аспекти. Вона не означає краху демократії, але сигналізує про необхідність її адаптації до нових умов. Подолання цієї кризи можливе лише за умови комплексного підходу, що включає реформування інститутів, активізацію громадянського суспільства та розвиток політичної культури. Для України питання зміцнення демократії є особливо актуальним, адже від цього залежить не лише внутрішня стабільність, але й забезпечення національної безпеки і суверенітету.

Література:

1. Колодій А. Сучасна демократія і популізм: споріднені супротивники, 2019. URL: https://political-studies.com/?p=2240

2. Carothers T., Hartnett B. Misunderstanding Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*. 2024. Vol.35. № 3. Pp. 24-37.

3. Diamond L. Democracy's Arc: From Resurgent to Imperiled. *Journal of Democracy*. 2022. Vol. 23. № 1 Pp. 163-179.

Рогоза А. О.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: КОНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ

Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування є фундаментальною складовою механізму реалізації публічної влади в демократичній державі, що забезпечує узгоджене функціонування різних рівнів управління задля задоволення потреб населення та реалізації принципу народовладдя. В умовах сучасних трансформацій українського суспільства, зокрема децентралізації та функціонування держави в умовах воєнного стану, питання належного конституційного регулювання такої взаємодії набуває особливої актуальності [1; 4]. Конституційна модель цієї взаємодії визначається як цілісна система принципів, форм і механізмів, що регулюють розмежування повноважень, взаємний контроль та відповідальність суб'єктів публічної влади.

У сучасній правовій доктрині розрізняють декілька основних моделей, що визначають ступінь автономії місцевих громад. Англосаксонська модель (Велика Британія, США) базується на принципі відсутності прямого підпорядкування місцевих органів центральній владі, де контроль здійснюється переважно через судові органи або спеціальні фінансові інспекції. Континентальна модель (Франція, Італія), навпаки, передбачає інтеграцію місцевого самоврядування в загальну вертикаль публічної влади через інститут префектів, які здійснюють нагляд за законністю рішень місцевих рад. Змішана модель, яка притаманна Україні, намагається поєднати переваги обох підходів: забезпечити широку муніципальну автономію в межах власних повноважень та водночас зберегти державну вертикаль через місцеві державні адміністрації (а в перспективі - префектури) для координації та нагляду [3].

Нормативну основу цього процесу становить Конституція України, яка закріплює автономний характер місцевого самоврядування, водночас передбачаючи можливість делегування йому окремих повноважень виконавчої влади. Це зумовлює подвійну природу діяльності місцевих органів: з одного боку, вони діють як самостійні суб'єкти, що представляють інтереси громад, з іншого - як агенти держави, що виконують загальнонаціональні функції. Ефективність такої взаємодії прямо залежить від дотримання принципу фінансової самодостатності, оскільки без належного ресурсного забезпечення будь-яка автономія залишається формальною декларацією.

Важливе значення для формування сучасної української моделі має імплементація Європейської хартії місцевого самоврядування, зокрема принципу субсидіарності, який передбачає вирішення публічних справ на найближчому до громадян рівні, де це можливо з точки зору ефективності [2]. Проте сучасний стан взаємодії в Україні характеризується новими викликами, пов'язаними із запровадженням воєнного стану. Створення військових адміністрацій призвело до тимчасового перерозподілу компетенцій: відбулася необхідна централізація управлінських рішень для забезпечення оборони, що водночас створило ризики дублювання функцій та посилення адміністративного тиску на органи місцевого самоврядування (ОМС) [3].

Особливим аспектом взаємодії в кризовий період є механізм адміністративного нагляду. В умовах війни держава змушена посилювати контроль за законністю рішень ОМС, щоб уникнути дестабілізації правопорядку. Водночас подальше вдосконалення конституційно-правового регулювання має бути спрямоване на поступове відновлення повноцінного самоврядування на деокупованих територіях, посилення фінансової спроможності громад та остаточне законодавче розмежування компетенцій між державними структурами та громадами. Це дозволить побудувати стійку систему публічної влади, що відповідатиме як національним безпековим інтересам, так і європейським демократичним стандартам [1].

Література:

1. Барвіненко В. Місцеве самоврядування в Україні у 2024 р.: тенденції та перспективи розвитку. *Law. State. Technology.* 2024. № 1.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування. *Офіційний вісник України.* 1997. № 29. Ст. 192.

3. Круглашов А., Швидюк С. Місцеве самоврядування України в умовах війни: адаптація до нових викликів. *Літопис Волині.* 2024. № 30.

Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

Самойлов О.Ф.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
м. Київ, Україна

КОНСЕРВАТИЗМ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

В умовах сучасних викликів та глобальних загроз держави світу та Україна стоять перед необхідністю переосмислення власного суспільного ідеалу. Війна, економічна нестабільність, культурна криза – все це вимагає не лише швидких рішень, але й стратегічного підходу, який базується на міцних цінностях і здоровій ідеології. Консерватизм пропонує цей шлях, об'єднуючи любов до традицій, повагу до національної ідентичності та прагнення до стабільності.

Однією з основних ідей консерватизму є ідея спадкоємності. Це означає, що ми, як суспільство, є ланкою між нашими предками і майбутніми поколіннями. Як писав Роджер Скрутон, відомий британський філософ-консерватор, «збереження спадщини – це гарантія того, що наші діти отримають щось більше, ніж руїни». Відсутність традицій і національного коріння породжує хаос і страх перед майбутнім [6, с. 81].

Сучасні ліберальні ідеології часто заперечують історію, культуру та ідентичність задля ефемерних концепцій так званої «інклюзивності» чи «мультикультуралізму». Вони ігнорують той факт, що без власної культурної основи нація втрачає орієнтири. Консерватизм натомість наполягає: сила суспільства – у збереженні власних традицій і здатності інтегрувати нове, не руйнуючи старого.

Сучасний консерватизм є породженням Просвітництва. Але він звертається до умов життя людини, які можна спостерігати в будь-якій цивілізації в будь-який історичний період. Крім того, консерватизм є частиною філософського спадку, що своїм корінням сягає щонайменше часів Стародавньої Греції.

Класичний консерватизм сформувався наприкінці XVIII століття як реакція на ідеї Просвітництва та Французьку революцію. Його інтелектуальним засновником вважається Едмунд Берк, який у праці «Роздуми про революцію у Франції» (1790) обґрунтував пріоритет традиції, історичної спадковості та органічного розвитку суспільства. Саме у цій книзі виведено систему цінностей сучасного консерватизму, до яких Е. Берк відносив: 1) релігійні і духовні цілі політичної діяльності; 2) шанування моралі, традицій, національної культури,

патріотизму; 3) авторитет церкви, сім'ї, школи; 5) пріоритет інтересів держави над інтересами індивіда; 6) сильну ієрархічну владу; 7) прагматизм, здоровий глузд, скептицизм; 8) поступовість і обережність процесу соціальних змін; 9) історичну єдність минулого, сьогодення, майбутнього; 10) свободу і відповідальність [1].

Хоча, вперше термін «консерватизм» вжив 1818 року французький політик Франсуа-Рене де Шатобріан [8, с. 205], здебільшого саме в англомовних країнах політичні партії та рухи називають себе консервативними. Цей цікавий факт нагадує про величезний невизнаний розрив, що існує між тими країнами, які успадкували традиції англійського загального права і тими, де його не було

Щоб зрозуміти консерватизм, важливо осмислити його ключові засади. Перш за все, це віра в органічний розвиток суспільства, де традиції є не лише важливим елементом, але й основою для подальшого розвитку.

Збереження соціокультурної спадщини та здорового суспільного ладу визначається як ключова мета консерваторів.

У XXI столітті консерватизм перестає бути лише внутрішньополітичною платформою і дедалі більше визначає принципи міжнародної взаємодії – від політики безпеки до цивілізаційного самовизначення. Відбувається еволюція консервативної думки у кількох напрямках:

- традиціоналізм;
- християнський консерватизм;
- неоконсерватизм;
- національний консерватизм;
- геополітичний консерватизм.

Відтак, можемо стверджувати, що у міжнародних відносинах консерватизм тісно переплітається з політичним реалізмом: він виходить із того, що світова політика є сферою конкуренції держав, а не простором абстрактної універсальної моралі. Відтак головним завданням держави є забезпечення безпеки, стабільності та національного інтересу.

Консерватизм наголошує на пріоритеті державного суверенітету як основи міжнародної системи. На відміну від ліберального інтернаціоналізму, який акцентує увагу на наднаціональних інституціях і глобальному врядуванні, консервативний підхід підкреслює відповідальність національної держави перед власним народом.

Для держав, що перебувають у стані війни або геополітичної турбулентності, консервативна парадигма має особливу вагу. Вона підкреслює необхідність:

- стратегічного мислення;

- довгострокового планування безпеки;
- зміцнення інституційної спроможності держави;
- пріоритету національних інтересів у системі союзів.

У сучасних умовах глобальної нестабільності консерватизм виступає не як реакційна ідеологія, а як доктрина відповідальності, обережності та прагматизму.

Через акцент на суверенітеті, балансі сил, історичній тяглості та обережності в реформуванні міжнародного порядку, він формує інтелектуальну основу для відповідальної зовнішньої політики.

Література:

1. Edmund Burke. Reflections on the Revolution in France. London: Penguin, 1982.
2. Hans J. Morgenthau. The concept of the political. Pan Macmillan, 2012. 164 p.
3. Арістотель. Політика. Поетика. Харків: Фоліо, 2023. 512 с.
4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. Київ; Філадельфія. 1995. 470 с.
5. Офіційний сайт українського інституту консервативних досліджень та інновацій [Електронний ресурс]. URL: https://conservative.study/
6. Скрутон Роджер Консерватизм. Запрошення до великої традиції / пер. з англ. Катерина Диса. Київ: Наш Формат, 2022. 176 с.
7. Скрутон Роджер Як бути консерватором. / пер. з англ. Катерина Диса. Київ: Наш Формат, 2024. 232 с.
8. Шатобріан Рене. Замогильні записки. Харків, Фоліо, 2025. 794 с.

Сокур О. В.,
аспірант 2 курсу
спеціальності Політологія
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний етап розвитку державності характеризується переходом від індустріальної до цифрової парадигми врядування. Для України цей процес став

не просто питанням технологічного оновлення, а стратегічною умовою збереження суб'єктності та інституційної спроможності. В умовах глобальних криз – від пандемічних загроз до повномасштабної агресії – цифровізація виступила ключовим чинником модернізації політичної системи, дозволяючи підтримувати зв'язок між державою та громадянином у режимі реального часу. Цифровізація політичних інститутів – це системне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процеси прийняття рішень, надання послуг та взаємодії владних структур. У науковому дискурсі 2024–2026 рр. виокремлюють три рівні цієї трансформації: інструментальний рівень – використання цифрових платформ для автоматизації рутинних функцій (електронний документообіг); інституційний рівень – зміна самої структури державних органів, поява нових інституцій (наприклад, Міністерство цифрової трансформації) та перегляд застарілих бюрократичних процедур; антропологічний рівень – зміна політичної культури, де громадянин перетворюється з прохача на споживача високоякісного державного сервісу.

Теоретична база дослідження спирається на концепцію «Good Governance», де ключовими показниками є прозорість, підзвітність та участь. Цифровізація виступає технічним гарантом реалізації цих принципів, нівелюючи людський фактор та корупційні ризики. Україна продемонструвала світові «цифровий стрибок», оминаючи проміжні етапи повільної модернізації [1]. Центральним елементом цього процесу стала екосистема «Дія». Замість оцифрування хаосу, було проведено оптимізацію процесів. Принцип «цифровий за замовчуванням» став основою для модернізації інститутів реєстрації майна, бізнесу та актів цивільного стану. Впровадження інструментів «Опитування» у мобільному застосунку дозволило залучити мільйони людей до прийняття рішень (від вибору назв для об'єктів топоніміки до визначення пріоритетів у культурній сфері). Це модернізує інститут консультацій з громадськістю, роблячи його репрезентативним. Крім того, впровадження системи Vlasna та інших внутрішніх урядових платформ змінює культуру управління, роблячи роботу чиновника контрольованою та результативною. В цілому період 2022–2026 рр. став часом випробування українських інститутів на стійкість. Цифровізація довела свою ефективність як інструмент антикризового управління [2]. Так, Парламент та Уряд отримали можливість працювати в гібридному форматі. Електронний підпис (КЕП) та хмарні сховища даних забезпечили легітимність рішень навіть за фізичної відсутності посадовців у кабінетах. Запуск сервісів «єПідтримка», «єВідновлення» та цифровізація військового обліку (Резерв+) дозволили державі оперативно реагувати на потреби мільйонів переселенців та військовозобов'язаних. Це приклад

модернізації силових та соціальних інститутів, які раніше вважалися найбільш закритими. Створення «ІТ-армії» та співпраця з глобальними тех-гігантами (Microsoft, Google) зміцнили інституційну спроможність держави протистояти гібридним загрозам.

У той же час, попри успіхи, модернізація стикається з низкою критичних викликів, які можуть загальмувати розвиток політичних інститутів. Так, наприклад, концентрація великих масивів даних у руках держави створює спокусу «цифрового левіафана» – посилення контролю за громадянами. Необхідно вдосконалювати інститут омбудсмена з питань захисту даних. Модернізація виборчого законодавства у 2025–2026 р. має враховувати ці технологічні загрози.

Відтак, майбутнє українських політичних інститутів нерозривно пов'язане з європейським цифровим простором. Цифровізація в Україні трансформувалася з технічного допоміжного засобу в фундаментальний інструмент модернізації політичних інститутів. Український досвід довів, що в умовах глобальних викликів цифрова держава є більш стійкою, гнучкою та адаптивною, ніж традиційна бюрократична модель. Ключовим досягненням стало створення прямого цифрового каналу взаємодії «влада-громадянин», що сприяє демократизації суспільства. Подальша модернізація потребує балансу між безпекою даних та зручністю сервісів, а також обов'язкового врахування стандартів ЄС для повноцінної політичної інтеграції.

Література:

1. Гусєва Н. Ю., Філіпенко Л. В., Герасимович В. А. Політична комунікація в епоху цифрових технологій: можливості та ризики для демократії.Поітикус. 2024. № 5 С. 24-30.

DOI https://doi.org/10.24195/24149616.2024-5.4

2. Кабінет Міністрів України. Постанова від 29 жовтня 2025 № 1403. «Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо оптимізації та цифровізації процесів та послуг у сфері праці та зайнятості населення». *Назва Постанови в редакції Постанови КМ № 41 від 07.01.2026. Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 40 від 07.01.2026; № 41 від 07.01.2026.*

DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10-109-111

Швець С. Л.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна
ORCID ID: 0000-0002-2886-1537

ЦИФРОВА ПАРТИСИПАЦІЯ: ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ

В умовах кризи традиційних інструментів демократичної участі та зростаючого цифрового розриву, гейміфікація постає не як розважальний елемент, а як стратегічна когнітивна технологія. Вона трансформує пасивне споживання правової інформації на активну партисипацію, де ігрові механіки є системами репутаційного капіталу, інтерактивне моделювання наслідків та квестові сценарії стають каталізаторами залучення громадян до складних процесів законотворення, мінімізуючи бар'єри правового нігілізму та підвищуючи легітимність публічних рішень.

На думку К. Ресек, «зростання та диверсифікація публічних дебатів дозволили громадянському суспільству брати більшу участь у процесах прийняття рішень, що сприяло участі громадян, тобто взаємодії між громадянським суспільством та органами державної влади для вирішення проблем. Крім того, з розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій участь громадян поширилася в цифрову сферу, поступаючись місцем електронній участі або е-участі» [1]. Також, можна погодитися із дослідницею, що сучасні практики публічних консультацій та участі громадян у законотворчих процесах нерідко характеризуються низьким рівнем залученості та формалізованістю процедур. У зв'язку з цим актуалізується пошук інноваційних інструментів, здатних підвищити ефективність взаємодії між державою та громадянами.

Одним із таких інструментів виступають гейміфіковані платформи, що інтегрують ігрові механіки у процеси публічного управління. Їх застосування у сфері публічних консультацій та законотворення дозволяє не лише підвищити рівень участі, але й трансформувати сам характер політико-правової комунікації.

Фактично, гейміфікація передбачає включення ігрових елементів у неігрові середовища для мотивації та залучення користувачів. Такі елементи, як бали, значки, таблиці лідерів, випробування та винагороди, перетворюють

повсякденні завдання на захоплюючі дії. Роблячи взаємодію веселою та корисною, гейміфікація перетворює рутинні громадянські обов'язки на приємний досвід. Інтерактивні елементи покращують навчання, допомагаючи людям краще розуміти свої права, обов'язки та державні програми. Крім того, гейміфікація спрощує складні процеси, роблячи їх доступнішими та прозорішими. Уряди можуть використовувати гейміфікацію для підвищення залученості громади, пропонуючи винагороди за участь у громадських зустрічах, опитуваннях та громадських консультаціях. Гейміфіковані платформи також можуть відстежувати та винагороджувати волонтерську діяльність, заохочуючи більше громадян витрачати свій час та зусилля на громадські проекти, що сприяє відчуттю спільноти та спільної відповідальності [2].

Хоча гейміфікація дедалі частіше розглядається як ефективний інструмент підвищення громадянської участі, її впровадження у сферу публічних консультацій та законотворення не позбавлене суттєвих ризиків. За відсутності належного врахування специфіки правового контексту гейміфікація може не лише не посилити демократичні практики, а й дискредитувати саму ідею участі громадян. Однією з ключових проблем є тривіалізація правових процесів. Надмірне спрощення складних юридичних питань через ігрові механіки здатне сформувати у громадян хибне уявлення про законотворення як про легку та поверхневу діяльність. У такому випадку участь зводиться до формальних дій, а саме підтримки тієї чи іншої ініціативи без глибокого ознайомлення з її змістом. Це, у свою чергу, підриває усвідомленість участі та нівелює значення права як складної системи норм, що має реальні соціальні наслідки. Іншим суттєвим викликом є ризик маніпуляції поведінкою користувачів. Гейміфікація базується на використанні психологічних стимулів, зокрема механізмів заохочення, що можуть формувати так звані «петлі підкріплення». У контексті державного управління це створює небезпеку застосування маніпулятивних інтерфейсних рішень (dark patterns), які непомітно спрямовують вибір громадян у бажаному для суб’єкта владних повноважень напрямі. Таким чином, формально добровільна участь може набувати ознак прихованого впливу, що суперечить принципам прозорості та автономії волевиявлення [3].

Не менш важливим є питання цифрової нерівності. Гейміфіковані платформи, як правило, орієнтовані на користувачів із високим рівнем цифрової компетентності, що створює бар’єри для участі інших соціальних груп, зокрема людей старшого віку або осіб із обмеженим доступом до цифрових технологій. У результаті формується дисбаланс участі, коли найбільш активною стає лише частина суспільства, тоді як інші групи фактично виключаються з процесів публічного обговорення та прийняття рішень. Це може призвести до

викривлення представництва інтересів і, відповідно, до зниження якості демократичних процедур.

Отже, попри значний потенціал гейміфікації як інструменту залучення громадян, її використання у сфері права потребує виваженого підходу, що враховує як можливості, так і обмеження цього інструменту.

Література:

1. Gamification of Citizen Participation: A Systematic Mapping. URL: https://www.researchgate.net/publication/365119321_Gamification_of_Citizen_Participation_A_Systematic_Mapping
2. Gamification for Government: Enhancing Public Engagement. URL: https://www.swagsoft.com/post/gamification-for-government-enhancing-public-engagement
3. Gamification and new scenarios for digital participation: tools and methods. URL: https://cooperativecity.org/gamification-and-new-scenarios-for-digital-participation-tools-and-methods/

Яковлева Л. І.,
доктор політичних наук,
професор, професор кафедри соціології,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

В умовах російсько-української війни та соціально-економічних трансформацій сучасності особливого значення набуває проблема легітимності влади. Актуалізується необхідність переосмислення феномену легітимності у контексті нових викликів публічної політики. Традиційно, у демократичній державі легітимність влади визначається не лише законністю та електоральною основоположністю формування органів публічної влади та управління, а й здатністю держави реалізовувати публічну політику відповідно до суспільних інтересів, забезпечувати соціально-економічну стабільність, гарантувати безпеку та захист прав громадян. Саме ефективність публічної політики стає одним із ключових критеріїв оцінки громадянами діяльності державних інституцій [7, с. 267].

У сучасному науковому дискурсі аналіз публічної політики передбачає дослідження механізмів формування та реалізації управлінських рішень, їх впливу на суспільні процеси, а також оцінку спроможності держави реагувати на кризові виклики. Соціально-економічна політика держави є важливим складником публічної політики, оскільки безпосередньо впливає на рівень життя населення, соціальну стабільність, економічний розвиток та рівень інституційної довіри. В умовах війни соціально-економічна політика набуває стратегічного значення для легітимності влади, оскільки забезпечує обороноздатність та суспільну стійкість.

Окремі теоретичні положення щодо взаємозв'язку економічної результативності публічної влади та інституційної довіри були обґрунтовані у попередніх публікаціях [3; 6; 7]. Водночас умови воєнного стану потребують переосмислення механізмів реалізації публічної політики крізь призму кризового урядування, інституційної стійкості та адаптивної публічної політики. У цьому контексті легітимність публічної влади значною мірою залежить від здатності держави забезпечувати ефективне управління ресурсами, стабільність соціальної сфери, раціональність та прозорість ухвалення управлінських рішень [7, с. 268].

У межах аналізу публічної політики з точки зору забезпечення легітимності влади особливого значення набуває дослідження результативності соціально-економічної політики держави в умовах війни.

Дослідження Центру Разумкова свідчать, що протягом 2023–2026 рр. одним із ключових пріоритетів державної політики України стала підтримка оборонно-промислового комплексу, забезпечення функціонування енергетичного сектору, розвиток міжнародного фінансового співробітництва та стабілізація макроекономічної ситуації [2, с. 12–14].

Повномасштабне вторгнення спричинило масштабну економічну кризу, падіння валового внутрішнього продукту, інфляційні процеси, руйнування виробничої та енергетичної інфраструктури, а також суттєве зростання бюджетного дефіциту. За оцінками дослідників, у перші місяці війни економіка України втратила понад 30 % ВВП, що стало найбільшим економічним шоком за період незалежності держави [1]. У цих умовах державна політика була спрямована на адаптацію економічної системи до воєнних викликів, підтримку критично важливих секторів економіки та забезпечення макрофінансової стабільності.

У контексті аналізу публічної політики зазначені напрями набувають особливого значення, оскільки визначають рівень інституційного потенціалу держави та її здатність забезпечувати суспільну стійкість у кризових умовах.

Підтримка оборонно-промислового комплексу стала одним із центральних елементів публічної політики воєнного часу. «Оборонна економіка» виконує не лише безпекову, але й соціально-економічну функцію, оскільки стимулює розвиток внутрішнього виробництва, створення нових робочих місць та технологічну модернізацію. Публічна політика у цій сфері була спрямована на розширення виробництва озброєння, розвиток безпілотних систем, військових технологій та інтеграцію українського оборонного сектору в міжнародні виробничі ланцюги. Як зазначається у дослідженнях Центру Разумкова, важливим фактором економічної стійкості України стало активне нарощування виробництва безпілотних систем та розвиток нових форматів міжнародного оборонного партнерства [2, с. 12–14].

Одним із ключових напрямів адаптивної публічної політики стало забезпечення функціонування енергетичного сектору. Внаслідок систематичних атак на критичну інфраструктуру енергетична безпека перетворилася на базовий елемент державної стійкості. У відповідь держава реалізувала політику децентралізації енергетичних потужностей, модернізації енергомереж та залучення міжнародної технічної допомоги для відновлення пошкоджених об’єктів. Важливе значення має забезпечення стабільного енергопостачання для функціонування промисловості, оборонного сектору та соціальної інфраструктури [2, с. 12–14].

Суттєву роль у забезпеченні макроекономічної стабільності відіграло міжнародне фінансове співробітництво. В умовах воєнного часу міжнародна фінансова допомога стала ключовим інструментом підтримки функціонування державного бюджету, соціальної сфери та оборонних витрат. За оцінками міжнародних аналітичних центрів, загальний обсяг міжнародної підтримки України упродовж 2022–2025 рр. перевищив 267 млрд. євро [4]. Співпраця з Європейським Союзом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та країнами G7 дозволила уникнути макрофінансової дестабілізації, підтримати банківську систему та забезпечити виконання державою соціальних зобов’язань.

Водночас одним із пріоритетних напрямів державної політики стала стабілізація макроекономічної ситуації та адаптація внутрішнього ринку до умов воєнного часу. Поступова адаптація економічної системи до кризових умов відбувалася через реалізацію програм підтримки підприємництва, релокації бізнесу, розвитку внутрішньої логістики та стимулювання експорту. За даними Національного банку України, у 2023 р. зростання ВВП становило 5,3 %, а рівень інфляції знизився до 5 %, що свідчило про часткову стабілізацію економічної ситуації [3, с. 270].

Важливим складником соціально-економічної політики стала сприяння розвитку соціальної сфери та забезпечення соціального захисту. Соціальна політика в умовах війни виконує не лише функцію допомоги населенню, а й виступає важливим чинником суспільної консолідації. Підтримка внутрішньо переміщених осіб, соціальні виплати військовослужбовцям та їхнім родинам, забезпечення функціонування системи охорони здоров'я та освіти безпосередньо впливають на рівень суспільної довіри до держави [2, с. 21–24].

У контексті аналізу публічної політики важливого значення набуває проблема поєднання демократичних принципів із необхідністю оперативного ухвалення управлінських рішень у кризових умовах. Воєнний стан передбачає посилення ролі держави в управлінні економікою, концентрацію ресурсів на забезпеченні обороноздатності та обмеження окремих демократичних процедур. Водночас навіть за таких умов державна політика повинна базуватися на принципах прозорості, підзвітності та верховенства права [5, с. 56].

Комунікативний аспект державної політики в умовах війни набуває особливого значення, оскільки суспільство очікує від влади відкритої комунікації, прозорого інформування щодо використання державних ресурсів та ефективного реагування на кризові виклики. Недостатня прозорість або низька результативність державної політики можуть призводити до зниження рівня інституційної довіри та кризи легітимності.

Отже, соціально-економічна політика держави є фундаментальною основою легітимності публічної влади. Аналіз публічної політики свідчить, що ефективність публічного управління, здатність забезпечити економічну стабільність, соціальний захист населення та прозорість управлінських рішень визначають рівень інституційної довіри та суспільної підтримки влади. В умовах війни та післявоєнного відновлення саме результативність державної політики стає визначальним чинником політичної стабільності, демократичної стійкості та успішної трансформації України.

Література

1. Річний звіт 2023 рік. Національний банк України. *Фінансова фортеця* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf

2. Україна: від війни до миру та відновлення : аналітичні оцінки. *Центр Разумкова*. Київ, 2026. 27 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2026/04/23/2026-ISAR-monthly-March-UA.pdf

3. Яковлева Л. І., Яковлев Д.В. Громадська думка в управлінні: психологія впливу. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. № 57. С.233-237. DOI: https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.37

4. Bomprezzi, P., Cherepinskiy, D., Irto, G., Kharitonov, I., Nishikawa, T., & Trebesch, C. (2025). Ukraine support after three years of war: Aid remains low but steady and there is a shift toward weapons procurement. Kiel Institute for the World Economy. URL: https://www.kielinstitut.de/fileadmin/Dateiverwaltung/Subject_Dossiers_Topics/Ukraine/Ukraine_Support_Tracker/3rd_Aniv_Report.pdf

5. Controlling Corruption: The Social Contract Approach. By Rothstein Bo. Oxford: Oxford University Press, 2021. 208p.

6. Trushevych H., Yakovleva L., Yarova L. Bicameralism as a tool for economic development and political representation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2026. Vol. 12. No.1. P. 75-382. URL: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2026-12-1-375-382

7. Yakovleva L., Sokur N., Gniezdilova S. Economic Efficiency of Public Authority as the Basis of Legitimacy and Institutional Trust in Wartime. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2026. Vol. 12. No. 2. P. 267–277. URL: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2026-12-2-267-277

СЕКЦІЯ 2. ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ І ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Астапова Д. М.,
курсант 202 взводу навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України
Одеський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник*:* **Шевчук В. В.,**
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Захист честі, гідності та ділової репутації є одним із ключових інститутів особистих немайнових прав, що гарантуються як конституційним, так і цивільним законодавством України. В умовах здійснення оперативно-розшукової діяльності (ОРД) ця проблематика набуває особливої актуальності, оскільки саме у цій сфері виникає підвищений ризик втручання у приватне життя особи, а також поширення інформації, яка може не відповідати дійсності або формувати негативний соціальний образ особи. Відповідно до положень Цивільний кодекс України, зокрема статей 277, 297 та 299, кожна особа має право на повагу до честі, гідності та ділової репутації, а також на спростування недостовірної інформації [1]. При цьому цивільне законодавство виходить із презумпції недостовірності негативної інформації, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежне. У науковій літературі підкреслюється, що честь, гідність і ділова репутація становлять єдину систему немайнових благ, які підлягають правовому захисту незалежно від їх матеріального вираження [5, с. 443–449] .
Конституційні гарантії закріплені у статтях 28 та 32 Конституція України, які передбачають право кожної людини на повагу до її гідності та забороняють втручання в особисте і сімейне життя без законних підстав [2]. У свою чергу, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» прямо встановлює обов’язок правоохоронних органів діяти з дотриманням прав і свобод людини, що має принципове значення для оцінки законності їх дій [3]. Разом з тим, специфіка оперативно-розшукової діяльності, яка характеризується негласністю, використанням конфіденційних джерел та обмеженим доступом до інформації,

створює об'єктивні передумови для можливого порушення особистих немайнових прав. Найбільш типовими проявами таких порушень є передчасне розголошення інформації про причетність особи до правопорушення, витік службових матеріалів до засобів масової інформації, а також формування у суспільстві негативного уявлення про особу без належного судового підтвердження її вини. У наукових джерелах зазначається, що поширення навіть частково недостовірної або неповної інформації може кваліфікуватися як порушення права на репутацію [6, с. 586–609] . Цивільно-правові механізми захисту у таких випадках передбачають можливість звернення до суду з вимогами про спростування інформації, визнання її недостовірною, припинення її поширення та відшкодування моральної шкоди. Важливим є те, що відповідно до загальних положень цивільного права, моральна шкода підлягає компенсації незалежно від того, чи завдано матеріальних збитків, що підтверджується науковими підходами до розуміння особистих немайнових прав [6, с. 610–626] . У контексті оперативно-розшукової діяльності особливу складність становить процес доказування, оскільки джерела поширення інформації можуть бути засекреченими або належати до службової інформації. Це суттєво обмежує можливості особи щодо реалізації права на судовий захист. Водночас у теорії цивільного права підкреслюється, що сам факт поширення інформації вже є юридично значущим, незалежно від способу її отримання [5, с. 490–524] .

Важливе значення у формуванні стандартів захисту репутації має практика Європейський суд з прав людини, який розглядає право на репутацію як складову права на повагу до приватного життя, гарантованого статтею 8 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [4]. Зокрема, у справі «Pfeifer v. Austria» Суд зазначив, що захист репутації є елементом приватного життя особи, а у справі «Axel Springer AG v. Germany» сформулював критерії балансу між правом на свободу слова та правом на повагу до репутації [7; 8]. На національному рівні Верховний Суд також виходить із необхідності забезпечення презумпції невинуватості та недопустимості поширення інформації про особу як винну без відповідного судового рішення. У постанові від 27.02.2019 у справі № 761/26693/16-ц зазначено, що поширення недостовірної інформації є підставою для її спростування та компенсації моральної шкоди [9]. Таким чином, цивільно-правові механізми захисту честі, гідності та ділової репутації у сфері оперативно-розшукової діяльності є важливим елементом забезпечення прав людини, однак їх ефективність значною мірою залежить від можливості доступу до доказів, належного судового захисту та дотримання правоохоронними органами принципу законності. У сучасних умовах необхідним є посилення контролю за обігом інформації в межах ОРД, а

також удосконалення механізмів відповідальності за порушення немайнових прав особи.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: Цивільний кодекс України (текст)
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950.
5. Цивільне право України : підручник : у 2 ч. / за ред. Р. Б. Шишки. Київ : Ліра-К, 2022. 796 с. URL: Переглянути підручник (PDF)
6. Гейнц Р. М. Цивільне право України : методичні вказівки. Івано-Франківськ, 2022. URL: Методичні матеріали (PDF)
7. Борисова В. І., Іванова К. Ю., Карнаух Б. П., Ходико Ю. Є. Цивільне право України : посібник. Харків : Право, 2019. 248 с. URL: Посібник (PDF)
8. Рарасюк М. В. Цивільне право України (схеми). Львів, 2020. URL: Навчальний посібник (PDF)
9. Axel Springer AG v. Germany, no. 39954/08, ECHR 2012.

Баймуратов М. О.,
доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Української академії наук,
професор кафедри політичних наук і права,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського,
Кофман Б. Я.,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України
професор кафедри політичних наук і права,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського,

МІЛІТАРНИЙ МУНІЦИПАЛІЗМ: ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ІДЕНТИФІКАТОРІВ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ

Мілітарний муніципалізм (далі – ММ) – це нова наукова концепція, яка вперше запропонована і розроблена одними з авторів цієї статті, українськими вченими-конституціоналістами і муніципалістами М. О. Баймуратовим та

Б Я. Кофманом [1, с. 6-18; 2, с. 6-18] в межах мілітарного вчення про конституціоналізм. Вона описує трансформацію інституту МСВ в умовах воєнного стану, коли ТГ стають активними суб'єктами оборони та безпеки держави.

Згідно з цією концепцією, муніципалітет перестає бути лише органом надання послуг (садочки, дороги) і перетворюється на «локальну фортецю», що забезпечує виживання держави. Автори підкреслюють, що ММ виступає вимушеною, але об'єктивно необхідною стадією розвитку самоврядування в екстраординарних умовах існування і функціонування державності, тобто в умовах воєнного стану або стану війни. У цій моделі стратегічну роль відіграє муніципальна свідомість (правосвідомість) жителів-членів територіальної громади (далі – ТГ), що базується на ідеї, відповідно до якої кожна громада виступає складовою частиною загальнонаціонального спротиву. Отже, йдеться про те, що це фактично «муніципальна оборона», де місцеве самоврядування (далі – МСВ) та ТГ, що існують та функціонують в його умовах, виступає тиловим фундаментом для професійної армії.

Основними ознаками ММ, що виокремлюють М.О. Баймуратов і Б.Я. Кофман [3, с. 131-136], виділяючи специфічні риси, які відрізняють ММ від звичайного управління в мирний час – виступають такі:

А) *ММ як органічна частина мілітарного конституціоналізму* [1, с. 6-18; 2, с. 6-18] – отже: а) він не існує автономно та виступає похідним елементом більш ширшого явища – мілітарного конституціоналізму, у цій системі «конституціоналізм» виступає як загальна стратегія держави під час війни, а «муніципалізм» – як інструмент її реалізації на місцях; б) суть цього зв'язку проявляється у відносинах цілого та частини, отже МК є органічною частиною, тому що між ними спостерігається: єдина правова природа: коли мілітарний конституціоналізм змінює «правила гри» в усій державі (обмеження прав, посилення виконавчої влади) і впроваджує ці зміни на рівні міст та сіл; децентралізація оборони: коли конституціоналізм воєнного часу передбачає, що захист суверенітету – це обов'язок не лише армії, а всього суспільства, при цьому ТГ стають фундаментом, на якому тримається цей державний лад; легітимізація обмежень: коли через муніципальні органи реалізуються специфічні заходи воєнного стану (комендантська година, світломаскування, примусове вилучення майна), які санкціоновані конституцією; в) наведена залежність ММ та мілітарного конституціоналізму працює в єдиній структурі через залежність кількох рівнів: нормативний рівень: коли Конституція держави передбачає перехід до воєнного стану, при цьому муніципальне право адаптується через рішення місцевих рад та військових адміністрацій; інституційний рівень: коли

держава створює відповідну інституційно-управлінську вертикаль (Ставка Верховного головнокомандуючого, РНБО), в якій ТГ стають «низовими ланками» цієї вертикалі, зберігаючи при цьому ознаки самоврядування; функціональний рівень: коли головна функція конституції – це захист держави, а головною функцією муніципалітету стає забезпечення життєдіяльності та оборони в тилу; г) ознаки такої «органічності» зв'язку ММ та мілітарного конституціоналізму бачаться в наявності систем: конституційної безпеки: коли ТГ розглядається як суб'єкт, що забезпечує стабільність конституційного ладу «знизу»; синхронізації інтересів: коли приватні інтереси жителів ТГ тимчасово поступаються загальнодержавному інтересу перемоги, що закріплено на рівні конституційних принципів; трансформації суб'єктів: коли МСВ стає специфічною формою публічної влади воєнного часу, де межа між «державним» і «самоврядним» майже зникає. Отже, якщо мілітарний конституціоналізм – це «ідеологія та архітектура» виживання держави, то МК – це «цегла та бетон», з яких ця оборона будується на конкретній території.

Б) *Безпековий пріоритет:* коли головною метою ТГ стає не «добробут», а «безпека та виживання», при цьому її ресурси переорієнтовуються на потреби фронту та цивільного захисту. Суттю такого пріоритету виступає створення відповідного стану, за якого будь-яке рішення ОМСВ оцінюється через призму: "Чи сприяє це зміцненню оборони та захисту людей?" Цей пріоритет реалізується через три рівні: фінансовий («Бюджет виживання»): коли грошові ресурси ТГ спрямовуються не на благоустрій її території, а на закупівлю дронів, пікапів для ЗСУ, будівництво фортифікацій та ремонт укриттів; управлінський: коли швидкість прийняття рішень органами МСВ, в тому числі й через локальну нормотворчість, стає важливішою за довгі процедури – при цьому місцеві ради та військові адміністрації працюють як єдиний механізм цивільного захисту; гуманітарний: коли створюються запаси їжі, води, палива та медикаментів («пункти незламності»), забезпечення життєдіяльності ТГ в умовах блекаутів чи обстрілів.

В) *Тісна взаємодія з державою:* Відбувається стирання жорстких меж між місцевим самоврядуванням і державною владою (військовими адміністраціями) задля єдиної мети — оборони. Отже, якщо у мирний час МСВ прагне до автономії (незалежності від центру), але в умовах війни воно стає частиною єдиного державного оборонного механізму. Основними проявами цієї взаємодії виступає: а) єдина вертикаль управління: коли утворення військових адміністрацій (обласних, районних, міських), які поєднують у собі ознаки державного органу та місцевого самоврядування, стає реальністю сьогодення; б) спільне використання ресурсів: коли ТГ передають свої кошти (через субвенції)

та майно (техніку, приміщення) безпосередньо на потреби ЗСУ або державних оборонних програм; в) делегування надзвичайних повноважень: коли держава передає мерам та місцевим радам функції, які раніше були суто державними (наприклад, охорона правопорядку, мобілізаційні завдання, контроль за цінами); г) інформаційна єдність: коли ОМСВ стають головними провідниками державних рішень на місцях (оповіщення про небезпеку, роз'яснення наказів командування). Наведений підхід, особливо в контексті дослідження, що проводиться, виступає вельми важливим, бо забезпечує: швидкість реакції: коли держава не може ефективно керувати кожним селом із центру, тому саме тісна взаємодія дозволяє ТГ діяти як «руки» держави на місцях; легітимність: коли жителі-члени ТГ більше довіряють своїм місцевим лідерам – коли мер і держава діють спільно, мобілізація ресурсів відбувається ефективніше; логістична підтримка: ТГ забезпечують «тиловий фундамент» для державних військових з'єднань, що дислокуються на їхній території.

Г) *Мілітаризація ресурсів:* насамперед вона розуміється як процес переорієнтації всіх матеріальних, фінансових, людських та інформаційних активів ТГ на потреби оборони та безпеки – отже, передбачається переорієнтація використання місцевих бюджетів, комунальної техніки та майна для будівництва фортифікацій, допомоги ТрО та ЗСУ. Звідси це не просто «витрата грошей», а стратегічне переведення ресурсного потенціалу ТГ з режиму «розвитку» в режим «забезпечення фронту та тилу». Складовими елементами мілітаризації ресурсів [4, с. 220] ТГ виступає: 1. *фінансова мілітаризація*: а) пріоритетне фінансування потреб ЗСУ та ТрО з місцевого бюджету; б) закупівля за кошти ТГ техніки, дронів, засобів зв'язку та амуніції; в) виділення субвенцій (грошової допомоги) державним військовим структурам; 2. *матеріально-технічна мілітаризація*: а) використання комунальної техніки (екскаваторів, самоскидів) для будівництва фортифікаційних споруд; б) передача приміщень комунальної власності (шкіл, садочків, складів) для розміщення військових або ВПО; в) створення резервів палива, генераторів та будматеріалів на випадок руйнувань; 3. *людська та інтелектуальна мілітаризація:* а) залучення працівників комунальних підприємств до виконання оборонних завдань; б) перепідготовка кадрів для роботи в умовах надзвичайних ситуацій (цивільний захист, перша допомога); в) активізація волонтерського руху як органічної частини муніципального ресурсу; 4. *інфраструктурна мілітаризація*: а) адаптація підвалів та метро під укриття; б) облаштування критичної інфраструктури (водоканалів, енергомереж) засобами захисту від обстрілів; в) створення «пунктів незламності».

Правовою основою мілітаризації ресурсів виступає розуміння того, що вона у цій концепції не є «самодіяльністю». Вона базується на: а) законності: коли

використання ресурсів відбувається в межах воєнного стану та рішень військових адміністрацій; б) доцільності: коли ТГ витрачає ресурси там, де вона може бути ефективнішою за центральну владу (швидка закупівля, локальна логістика); в) солідарності: коли розуміння того, що без безпеки держави ресурси громади (парки, дороги) втратять будь-який сенс. Отже, ключовою відмінністю в цій сфері виступає розуміння того, що в мирний час ресурси – це інструмент комфорту; у ММ ресурси – це інструмент спротиву, коли будь-який актив ТГ розглядається як «патрон», який має наблизити перемогу або врятувати життя.

Г') *Мобілізаційна готовність:* розуміється як здатність ОМСВ швидко переводити життя ТГ на «військові рейки» (укриття, пункти незламності, евакуація), тобто в управлінському контексті це здатність як МСВ, так й ТГ миттєво перейти з мирного режиму на функціонування в умовах війни. Варто враховувати, що мобілізаційна готовність не лише військовий термін, а комплексний стан громади, який дозволяє їй стати надійним тилом або частиною оборонного рубежу. До основних складових мобілізаційної готовності відносяться наступні складові: 1. адміністративна готовність: що передбачає: а) наявність чітких планів дій на випадок окупації, обстрілів або блекаутів; б) здатність місцевих рад працювати дистанційно або в укриттях; в) швидке розгортання військових адміністрацій на базі цивільних мерій; 2. ресурсна мобілізація: що передбачає: а) ведення обліку техніки та майна, які можуть бути вилучені на потреби оборони (автотранспорт, будматеріали); б) наявність резервних фондів (грошових, продуктових, паливних) для автономного виживання ТГ та її жителів-членів громади; 3. підтримка призову та ТРО: що передбачає: а) організацію пунктів збору мобілізованих; б) допомогу в облаштуванні штабів територіальної оборони та блокпостів; в) співпрацю з територіальними центрами комплектування (ТЦК); 4. готовність системи цивільного захисту: що передбачає: а) належний стан укриттів та систем оповіщення (сирени); б) наявність планів евакуації населення та прийому внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

В основі мобілізаційної готовності на рівні ТГ [5] лежить розуміння того, що вона є «запобіжником» від хаосу. Якщо держава зверху оголошує мобілізацію, то саме муніципальний рівень забезпечує її практичне виконання на місцях. Без готовності громад загальнодержавна мобілізація буде неефективною. Отже, ця ознака формує стан «стиснутої пружини» – коли ТГ живе звичним життям, але в будь-яку хвилину готова перетворити будь-який пристрій, наприклад, кожен трактор на інструмент для окопів, а кожну будівлю, наприклад, школу – на шпиталь чи укриття.

Д) *Локальна стійкість (Resilience)* [6]: визнається в розумінні формування автономності ТГ, яка може функціонувати навіть в умовах ізоляції або тимчасової відсутності зв'язку з центральним урядом – тобто, це фактично її здатність витримувати надзвичайні навантаження, а також швидко відновлюватися після ударів та функціонувати в умовах автономності. Отже, під резільєнтністю ТГ можна розуміти «імунітет» громади, який дозволяє їй не розвалитися як соціальному та адміністративному організму, навіть якщо зв'язок із центральною владою тимчасово втрачено. До ключових складових локальної стійкості відносяться такі: 1. функціональна автономність: що передбачає а) здатність критичної інфраструктури (вода, тепло, світло) працювати на локальних ресурсах (генератори, свердловини); б) наявність альтернативних каналів зв'язку та управління; 2. ресурсна витривалість: що передбачає наявність: а) сформованих заздалегідь стратегічних запасів: продовольство, ліки, паливо, запчастини; б) можливості оперативно проводити аварійно-відновлювальні роботи власними силами громади; 3. соціальна згуртованість: що передбачає: а) високий рівень довіри між жителями-членами ТГ та місцевою владою; б) здатність людей до самоорганізації без вказівок «згори» (сусідська допомога, волонтерські мережі); 4. адміністративна адаптивність: що передбачає: а) готовність місцевих лідерів брати на себе відповідальність у критичних ситуаціях; б) наявність дублюючих систем управління (якщо одна будівля чи орган виведені з ладу, керування перехоплює інша ланка).

Резильєнтність МСВ та ТГ відіграє важливу роль для формування і існування ММ, бо фактично сприяє: а) децентралізації ризиків: якщо ворог атакує центр, країна виживає завдяки тому, що кожна ТГ – це окремий «живучий» вузол; б) тилова надійність: базується на розумінні того, що стійка ТГ не стає тягарем для армії, а навпаки – забезпечує військовим надійний тил, де працюють лікарні, пекарні та логістика; в) психологічна відсіч: коли ТГ швидко відновлюється (наприклад, прибирає скло чи латає дахи після обстрілу), це демонструє ворогу марність його зусиль і підтримує дух населення. Отже, простими словами, стан резильєнтності, це коли місто чи село схоже на бортову систему корабля з багатьма відсіками: навіть якщо один відсік затоплено, весь корабель залишається на плаву, а екіпаж знає, як залатати пробоїну власноруч.

Е) *Цивільно-військове співробітництво:* визначається як активна участь цивільного населення у волонтерстві та підтримці правопорядку разом із військовими структурами. Вона фактично базується на системі налагоджених робочих стосунків між місцевою ТГ (владою, бізнесом, мешканцями) та військовими підрозділами, що дислокуються на її території. Варто розуміти, що це не просто «допомога армії», а стратегічний союз, де цивільні та військові

ресурси об'єднуються для спільної оборони та життєдіяльності. До основних напрямків профільного співробітництва відносяться такі: 1. логістична підтримка: коли а) ТГ забезпечує військових приміщеннями, допомагає з ремонтом техніки, надає доступ до комунальних послуг (вода, електрика); б) військові, своєю чергою, можуть допомагати ТГ важкою технікою для розчищення завалів або будівництва захисних споруд; 2. безпека та правопорядок: коли здійснюється: а) спільне патрулювання вулиць силами поліції, ТрО та добровольчих формувань громади (ДФТГ); б) координація дій під час комендантської години та на блокпостах; 3. інформаційний обмін: коли: а) військові інформують місцеву владу про можливі загрози та правила безпеки; б) місцева влада допомагає військовим розуміти специфіку території, настрої населення та наявні локальні ресурси; 4. соціальна та медична допомога: коли: а) цивільні лікарні приймають поранених бійців; б) військові медики за потреби можуть надавати допомогу цивільному населенню в зонах, де зруйнована медична інфраструктура.

Цивільно-військове співробітництво виступає важливою частиною «ММ», бо це співробітництво перетворює ТГ на «територію-фортецю». Головними принципами тут виступають такі: а) єдність мети: коли зникає поділ на «ми (цивільні)» та «вони (військові)» – тут усі працюють на один результат; б) легітимізація присутності: коли місцева влада виступає посередником, пояснюючи мешканцям необхідність певних військових обмежень, що запобігає конфліктам; в) ефективність: коли ресурси використовуються максимально раціонально – наприклад, замість щоб везти продукти з іншого кінця країни, військові закуповують їх у місцевих фермерів (підтримка економіки «своєї» ТГ). Отже, результатом профільної співпраці виступає створення соціального капіталу війни – високого рівня довіри між армією та народом на рівні конкретного міста чи села. Це робить оборону не лише професійною (з боку ЗСУ), а й народною, завдяки участі широких верств населення. Але важливо розуміти, що всі наведені процеси повинні бути формалізованими, тобто, по-перше, повинні супроводжуватися і забезпечуватися за рахунок відповідної управлінської діяльності; яка, по-друге, супроводжується розробкою, прийняттям та виконанням, а у підсумку оформленням відповідних нормативно-правових актів локальної нормотворчості (далі – ЛН).

Звідси можна стверджувати, що ЛН є «фундаментом» ММ, оскільки вона дозволяє ТГ легітимізувати свою нову роль у системі оборони. Це процес, де загальнодержавні норми адаптуються під конкретні потреби безпеки окремого міста чи села. Підтвердженням цього виступають відповідні настанови, що роблять локальну нормотворчість іманентним (невід'ємним) елементом ММ, а

саме: А) *Правова автономія в умовах загрози*: коли ТГ створюють власні регламенти, цільові програми (наприклад, «Безпечне місто» або програми підтримки ТрО) та рішення виконкомів, які дозволяють оперативно виділяти кошти на мілітарні потреби, що не завжди деталізовано на рівні законів. Б) *Інституціоналізація безпеки*: коли через локальні акти створюються добровольчі формування (ДФТГ), муніципальні варти та системи цивільного захисту – без належного нормотворчого оформлення ця діяльність була б поза законом або неефективною. В) *Гнучкість у темпоральному аспекті*: варто розуміти, що МК передбачає швидку часову реакцію – а звідси саме локальна норма здатна врегулювати питання використання комунального майна для потреб оборони швидше, ніж це зробить центральна влада. Г) *Соціальний договір*: варто враховувати, що цей спосіб, що реалізується через юридичне закріплення відповідальності місцевої влади перед жителями-членами ТГ за їхній фізичний захист, перетворює «оборону» з обов'язку держави на спільну справу громади. Отже, по суті, без локальної нормотворчості ММ залишився б лише ідеєю, а не дієвим механізмом виживання територій.

Резюмуючи, можна зазначити, що системний аналіз елементів ММ свідчить про визначальну роль локальної нормотворчості органів місцевого самоврядування (далі – ОМСВ), що допомагає здійснювати відповідну управлінську діяльність профільного мілітарного спрямування, формуючи фактично якісно новий масив компетенційних повноважень профільних органів в екстраординарних умовах існування і функціонування державності.

Література::

1. Баймуратов М.О. & Кофман Б.Я. (2022). Мілітарний конституціоналізм: до питання про формування, розуміння і оформлення феноменології. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. (3), 6–18.

2. Баймуратов М.О. & Кофман Б.Я. (2022). Мілітарний конституціоналізм: до питання про формування, розуміння і оформлення феноменології. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. (4), 6–18.

3. Баймуратов, М., & Кофман, Б. (2024). Мілітарний муніципалізм: до визначення об'єктивно-доктринальних настанов до формування та функціонування. Матеріали конференцій МЦНД, (16.02.2024; Кременчук, Україна), 131–136. вилучено із https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/1034

4. Прінц В.А. Мілітаризація національної економіки України в умовах війни: виклики та обмеження. Інноваційна економіка. 2025. № 2 [102]. С. 219-225. DOI: https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.2.24

5. Лепіш Н.Я., Павлович-Сенета Я.П. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267567. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.382022

Балацька А. В.,
здобувачка вищої освіти
факультету публічного управління
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник: **Суббот А. І.**
доктор юридичних наук, професор,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Туристична діяльність в Україні є важливою складовою економічного, соціального та культурного розвитку держави, що зумовлює необхідність її ефективного правового регулювання. Сучасна система нормативно-правового забезпечення туризму спрямована на створення безпечних умов для туристів, розвиток туристичної інфраструктури, а також гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами.

Основу правового регулювання туристичної діяльності в Україні становить Конституція України, яка гарантує право громадян на відпочинок і свободу пересування. Спеціальним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про туризм», який визначає правові, організаційні та соціально-економічні засади здійснення туристичної діяльності, встановлює принципи державної політики у сфері туризму, регламентує права й обов’язки туристів, туроператорів і турагентів, а також окреслює повноваження органів державної влади. [1] Водночас важливу роль відіграють кодифіковані акти загального характеру — Цивільний кодекс України який регулює договірні відносини у сфері туристичного обслуговування, відповідальність сторін і відшкодування збитків. [2] Господарський кодекс України що визначає правові засади

здійснення господарської діяльності туристичних підприємств, включаючи питання ліцензування, підприємництва та економічних відносин. [3] доповнюють законодавче регулювання численні підзаконні акти, зокрема постанови Кабінету Міністрів України та накази центральних органів виконавчої влади наприклад, Постанова КМУ № 991 (2015 р.) – ліцензування туроператорів; Постанова КМУ № 803 (2009 р.) – категоризація готелів, які конкретизують і деталізують норми законів. [4] Таким чином, нормативно-правова база створює загальні засади функціонування туристичної сфери, на основі яких формуються та здійснюють свою діяльність її основні суб'єкти.

Суб'єкти туристичної діяльності в Україні — це фізичні та юридичні особи, які здійснюють діяльність у сфері організації, просування та реалізації туристичних послуг, і відповідно до Закону України «Про туризм» до них насамперед належать туроператори та турагенти. Туроператори — це юридичні особи, які формують, організовують і забезпечують створення туристичного продукту, а також можуть надавати супутні послуги та виступати посередниками у сфері туризму; вони мають право самостійно продавати сформовані тури та можуть також здійснювати турагентську діяльність, тоді як турагенти — це суб'єкти господарювання (юридичні або фізичні особи-підприємці), які займаються виключно посередницькою діяльністю з реалізації туристичних послуг туроператорів і не формують туристичний продукт самостійно [5]

Права та обов'язки цих суб'єктів визначені Законом України «Про туризм» і включають обов'язок надавати достовірну інформацію, забезпечувати безпеку туристів, виконувати умови договорів і дотримуватися вимог якості обслуговування, а також право здійснювати діяльність у межах законодавства та отримувати прибуток.[1] Водночас діяльність цих суб'єктів не може розглядатися ізольовано від державної політики у сфері туризму, оскільки саме держава визначає стратегічні напрями розвитку галузі, забезпечує контроль та створює умови для її функціонування, що реалізується через систему органів державного управління та спеціалізованих інституцій.

Державне регулювання та управління туризмом в Україні здійснюється системою органів державної влади, які формують і реалізують туристичну політику, забезпечують розвиток галузі та контроль за дотриманням законодавства. Відповідно до Закону України «Про туризм», державне регулювання у сфері туризму здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади, а також місцевими адміністраціями та органами самоврядування в межах їх компетенції, що передбачає формування державної політики, створення умов для розвитку туризму, ліцензування діяльності та забезпечення безпеки туристів.

[6] Основними функціями державного регулювання є визначення стратегічних напрямів розвитку туризму, формування нормативно-правової бази, контроль за дотриманням законодавства, ліцензування туроператорської діяльності, забезпечення безпеки туристів, а також участь у міжнародному співробітництві та розвитку туристичного іміджу держави, що загалом спрямовано на підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі та захист прав споживачів туристичних послуг. [7]

Попри наявність розгалуженої системи державного управління та визначених функцій регулювання, ефективність функціонування туристичної галузі значною мірою залежить від якості нормативно-правового забезпечення, яке сьогодні має низку суттєвих проблем. Проблеми правового регулювання туристичної діяльності в Україні є комплексними та пов’язані як із недосконалістю законодавчої бази, так і з недостатньою ефективністю механізмів її реалізації. Однією з ключових проблем є застарілість Закону України «Про туризм» та фрагментарність правового регулювання, що призводить до наявності колізій, прогалин і відсутності єдиної системи норм, які б відповідали сучасним умовам розвитку туристичного ринку та міжнародним стандартам Окремим викликом є вплив сучасних кризових факторів, зокрема пандемії COVID-19, воєнного стану та цифровізації, які суттєво змінили умови функціонування туристичної галузі, але не завжди отримали належне нормативне врегулювання, що особливо проявляється у питаннях безпеки туристів, ліцензування та адаптації ринку до нових умов. Крім того, проблемою залишається недостатня цифровізація туристичної сфери та відсутність єдиних стандартів управління, що ускладнює ефективне державне регулювання та розвиток галузі в цілому. [8, 9] Загалом це свідчить про необхідність комплексного оновлення законодавства, посилення контролю та адаптації туристичної політики України до сучасних викликів і міжнародних стандартів.

Виявлені проблеми та сучасні виклики логічно зумовлюють необхідність пошуку шляхів удосконалення правового регулювання туристичної діяльності, що визначає актуальні напрями його подальшого розвитку. Перспективи вдосконалення правового регулювання туристичної діяльності в Україні пов’язані насамперед із гармонізацією національного законодавства з нормами Європейського Союзу, впровадженням цифрових технологій у сферу туризму та підвищенням стандартів якості туристичних послуг. У контексті євроінтеграції ключовим напрямом є адаптація Закону України «Про туризм» до європейських стандартів, що передбачає уніфікацію правил ліцензування, сертифікації та безпеки туристів, а також розвиток сталого туризму відповідно до вимог ЄС [11] Важливим напрямом є також цифровізація туристичної сфери, яка включає

впровадження онлайн-платформ бронювання, електронних сервісів управління туристичними потоками та використання інформаційно-комунікаційних технологій, що підвищує ефективність управління галуззю та доступність послуг для споживачів [10] Загалом, комплексне оновлення правового регулювання, розвиток цифрових рішень та гармонізація зі стандартами ЄС створюють основу для модернізації туристичної галузі України та її сталого розвитку в умовах сучасних викликів.

Отже, аналіз свідчить, що правове регулювання туристичної діяльності в Україні є багаторівневою системою, що охоплює Закон України «Про туризм», норми Цивільного та Господарського кодексів, підзаконні акти та міжнародні договори. Попри наявність нормативної бази, система потребує вдосконалення через прогалини, застарілість окремих норм і недостатню ефективність механізмів контролю. Водночас сучасні виклики, зокрема воєнний стан, цифровізація та євроінтеграція, зумовлюють необхідність адаптації законодавства до нових умов.

Література:

1. Закон України «Про туризм». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 19.04.2026).
2. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 19.04.2026).
3. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 19.04.2026).
4. Нормативно-правова база туризму та курортів України. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: https://mindev.gov.ua/diialnist/napriamy/turyzm-i-kurorty/normatyvno-pravova-baza (дата звернення: 19.04.2026).
5. Ліцензія на туроператорську діяльність. URL: https://consulting.pp.ua/litsenziya-na-turoperatorsku-diyalnist/ (дата звернення: 19.04.2026).
6. Про туризм: стаття 7. URL: https://protocol.ua/ua/pro_turizm_stattya_7/ (дата звернення: 19.04.2026).
7. Про туризм: стаття 6. URL: https://protocol.ua/ua/pro_turizm_stattya_6/ (дата звернення: 19.04.2026).
8. Legal regulation of tourist activity in the context of Ukrainian legislation reform about tourism. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/367852015_Legal_regulation_of_tourist_ac

tivity_in_the_context_of_Ukrainian_legislation_reform_about_tourism (дата звернення: 19.04.2026).

9. Новий законопроєкт про туризм має на меті вирішення існуючих проблем у галузі. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4106553-novij-zakonoproekt-pro-turizm-mae-na-meti-virisenna-isnuucih-problem-u-galuzi-tkacenko.html (дата звернення: 19.04.2026).

10. Почерніна (або ін.). Стаття з туризмознавчого порталу. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/pochernina.htm (дата звернення: 19.04.2026).

11. Правові аспекти євроінтеграційних процесів в Україні та адаптація законодавства про туризм до законодавства ЄС. URL: https://yur-ukraine.com/pravovi-aspekty-yevrointegraczijnyh-proczesiv-v-ukrayini-j-adaptacziya-vitchyznyanogo-zakonodavstva-pro-turyzm-do-zakonodavstva-yevropejskogo-soyuzu/ (дата звернення: 19.04.2026).

Баранов С. О.,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових
дисциплін Інституту права та безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИРОБЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО - ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Військова агресія росії у відношенні України стала значним випробуванням для держави та її народу. Загальні економічні втрати України від військової агресії РФ на початок 2026 року оцінюються понад $1,7 трлн (втрачена виручка та прямі збитки). Соціально-економічні втрати, включаючи руйнування інфраструктури та зупинку бізнесу, сягають 667 млрд дол.. Екологічні збитки перевищили 6,4 трлн грн. [1].

Однак, за твердженням істориків, усі війни завершуються підписанням мирної угоди, тому владі України вже зараз потрібно проводити науковий пошук розробки повоєнних правових, організаційних та соціальних заходів з швидкого відновлення та подальшого розвитку держави.

На думку більшості науковців, вироблення такого організаційно-правового механізму відновлення України у повоєнний період є комплексним завданням, що

базується на інтеграції в ЄС, принципах сталого розвитку (build back better), прозорості та залученні приватних інвестицій. Цей механізм спрямований на прискорену відбудову критичної інфраструктури, економіки, соціальної сфери та територій регіонів.

Вважаємо за необхідне, визначити загально-теоретичне розуміння категорії організаційно-правовий механізм впливу на суспільних відносини.

Поняття механізму правового регулювання досліджувалось у працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Першим науковцем, якій запровадив у науковий обіг поняття «механізм правового впливу» вважають М. Г. Александрова. Він у своїх працях визначив та обгрунтував зміст головних складових цього механізму, що комплексно забезпечують поступове долучення права до впорядкування суспільних відносин [2, с. 189].

У дев'яностих роках XX століття питання вивчення предмета механізму правового регулювання було предметом дослідження широкого кола науковців: В. Б. Авер'янова, С. М. Гончарука, І. П. Голосніченка, Т. О. Коломоєць, С. В. Ківалова, В. К. Колпакова, В. В. Мазура, Б. В. Шейндліна та багатьох інших.

У тлумачному словнику сучасної української мови термін «механізм» визначено як внутрішню будову, систему, комплекс станів і процесів, що формують певне явище [3].

В останні роки, широкого поширення серед науковців отримав системний підхід до визначення природи механізму правового регулювання. Зокрема, йдеться про широкий комплекс юридичних засобів як керівної системи, за допомогою якої здійснюється цілеспрямований правовий вплив на суспільні відносини в державі.

Системний підхід ґрунтується на усвідомленні механізму правового регулювання як цілісної та динамічної системи, елементи якої цілком підпорядковані її управлінській меті. Вони мають притаманні їм особливості, які перекладаються на систему (тобто механізм) загалом, зумовлюючи її головні риси [4, с. 112].

На нашу думку, механізм правого регулювання управлінських відносин можна визначити як систему адміністративно-правових засобів та методів, організованих у певній послідовності та спрямованих на впорядкування, регулювання, закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин на підставі основоположних принципів права.

Вироблення такого організаційно-правового механізму відновлення України у повоєнний період повинно грунтуватися на загально визначених теоретичних засадах та враховувати особливості сучасного стану суспільних відносин та нагальних завданнях, що постають перед суспільством і державою в період повоєнного часу.

На нашу думку, сновні складові цього механізму повинні утримувати у собі наступні елементи: 1) правові основи та засади, що включають :

- спеціальне законодавство: прийняття законів, що регулюють відбудову економіки та вирішення соціальних питань, зокрема, щодо компенсації за пошкоджене та зруйноване майно, створення реєстру пошкодженого майна та створення сприятливих умов для залучення інвестицій та благодійної допомоги.

- Розробку та прийняття “Плану відновлення України”, який повинен грунтуватися на п'яти основних принципах: негайний початок дій, справедливий розподіл ресурсів, прискорена інтеграція в ЄС, відбудова кращого, ніж було, та стимулювання приватних інвестицій (за основу слід прийняти проєкт Плану відновлення (Recovery Plan), який був презентований 4 липня 2022 року в Лугано (Швейцарія), і складався з низки галузевих стратегії).

- Заходи щодо проведення Європейської інтеграціїї України, які б передбачали проведення практичних кроків з гармонізації українського законодавства з нормами ЄС, що дозволило б забезпечити верховенство права, протидію корупції та соціальну справедливість.

2. Формування та розвиток інституційної складової механізму відновлення, який утримував би у собі наступні елементи:

- відбір і підготовка якісного складу Національної ради з відновлення України від наслідків війни (консультативно-дорадчого органу при Президентові, на який покладається завдання розробки проєктів Плану відновлення України, була утворена Указом Президента України № 266/2022 від 21 квітня 2022 року).

- Системна робота державних інституцій: Кабінету міністрів України (як організаційного та координаційного центру), Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства, Міністерства розвитку громад та територій, Міністерства національної єдності України, Національної ради з відновлення України та профільних агенцій, відповідальних за інфраструктурні проекти з відновлення.

3. Розробку складових фінансово-економічного механізму відновлення, який включав би:

- механізм підтримки від ЄС для фінансування відновлення, реконструкції та модернізації (включає в себе чотирирічну програму Єврокомісії Ukraine Facility на 2024–2027 роки загальним обсягом до €50 млрд, що спрямована на фінансову підтримку державного бюджету, відновлення, реконструкцію та модернізацію України на шляху до ЄС. Програма фінансується через гранти та кредити, передбачає стимулювання інвестицій та технічну допомогу).

- Програму державно-приватного партнерства, яка передбачає створення умов для залучення приватних інвестицій, портфель проєктів, які б охоплювали об'єкти енергетики, транспортної інфраструктури: аеропорти, дорожнє господарство, морські і річкові порти та залізницю.

- створення спеціалізованих фондів відновлення, як національних так і міжнародних, де були б розміщені спеціальні рахунки для фінансової допомоги від міжнародних партнерів, інвесторів, гуманітарних організацій, волонтерів.

4. Заходи з організації міжнародної координації: робота Міністерства закордонних справ України з міжнародними партнерами, участь у конференціях (Брюсель, Лугано, Берлін, Париж, Лондон) для створення умов з забезпечення кредитних ресурсів на фінансування проєктів з відновлення та розвитку економіки та соціальної сфери.

5. Проведення заходів з активізації роботи територіальних громад в контексті організації громадського контролю, які передбачають:

- широке залучення населення громад, громадських організацій та громадянського суспільства для моніторингу процесів відбудови.

6. Юридичні заходи, щодо притягнення рф до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію та порушення інших норм міжнародного права, які б передбачали:

- утворення спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності за вчинення злочину агресії;

- утворення національного та міжнародного механізмів конфіскації майна рф, її громадян/інших осіб, які приймали участь у збройній агресії рф проти України або іншим чином підтримували її, задля компенсації завданої Україні шкоди.

7. Проведення комплексу організаційно - правових заходів щодо покращення роботи судових органів та органів прокуратури.

- Першочерговим завданням повинно стати відновлення у повному обсязі роботи Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, від яких залежить поповнення суддівського корпусу професійними і доброчесними кадрами, а також Служби дисциплінарних інспекторів.

Актуальним залишається питання оптимізації існуючої мережі місцевих судів. Саме укрупнення існуючої мережі місцевих судів, серед іншого, має на меті створення моделі "офісу судді", яка дозволить покращити умови оплати праці, та вирішити питання з судового навантаження.

Ще одним напрямком, який підвищить якість судових сервісів є розвиток електронного судочинства, цифровізація елементів судового процесу та покращення стану з виконання судових рішень.

- Виконання завдань з удосконалення системи органів прокуратури створить передумови для подальший розвиток прокуратури з урахуванням програмно-цільового методу. В результаті ми маємо на меті підвищення рівня ефективності діяльності органів прокуратури, зокрема щодо забезпечення виконання конституційних функцій і повноважень, покращення ресурсного забезпечення діяльності органів прокуратури, що є необхідним складником системних перетворень в умовах євроінтеграції.

Підсумовуючи викладене, на нашу думку, ключовими напрямками відновлення України у повоєнний час повинно стати реалізація наступних заходів: 1) проведення ретельного аудиту збитків: оцінка руйнувань та понесених втрат. 2) У сфері економіки та фінансів: відновлення та модернізація складових економіки, енергетична безпека, нова аграрна політика. 3) У сфері інфраструктури: відновлення промислового та житлового фонду, дорожнє будівництво, містобудування та модернізація регіонів. 4) Проведення природозберігаючих реформ та впровадження енергозберігаючих технологій («Зелена трансформація»), що передбачає орієнтацію на екологічні, енергоефективні та інклюзивні технології. 5) Розвиток постраждалих від бойових дій регіонів: проведення заходів з відновлення на основі локальних планів громад та регіональних стратегій.

Реалізація наведених складових механізму відновлення має забезпечити прозорість, швидкість та ефективність використання коштів, перетворюючи Україну на сучасну європейську державу.

Література:

1. Андрієнко Д., Горюнов Д., Маршалок Т. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії росії проти України до кінця 2026 року. Міністерство громад та територій. Київ, 2026. URL: https://kse.ua/ wp-content/uploads/2026/02/KSE-Institute_Losses-2026-Report-ua-2.pdf#:text.

2. Сімутіна Я. В. Щодо механізму правового регулювання трудових відносин у сучасних умовах. *Часопис Київського університету права.* 2015. № 3, с. 189.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. – 523 с.

4. Мазур В. В. Механізм цивільно - правового регулювання: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 36. Т. 1. С. 108–113. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr _2016_36(1)_26

Варенюк А. В.,
здобувачка вищої освіти
факультету публічного управління
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТУРОПЕРАТОРА ЯК СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Правовий статус туроператора як суб’єкта підприємницької діяльності у сфері туризму визначається сукупністю норм цивільного, господарського та спеціального законодавства, що закріплюють його особливе місце у системі суб’єктів туристичної діяльності та обумовлюють специфіку правового регулювання.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про туризм», туроператором визнається виключно юридична особа, створена згідно із законодавством України, для якої організація та забезпечення створення туристичного продукту є основним видом діяльності [1]. Таке визначення має не лише формальний, а й практичний характер, оскільки дозволяє чітко окреслити межі діяльності цього суб’єкта та відмежувати його від інших учасників туристичного ринку. Зокрема, на відміну від турагента, який здійснює реалізацію готового продукту, туроператор безпосередньо формує туристичний продукт і виступає його основним відповідальним суб’єктом.

Як суб’єкт права, туроператор наділений цивільною правоздатністю та дієздатністю відповідно до статті 80 Цивільного кодексу України [2], що забезпечує йому можливість самостійно набувати права та обов’язки, укладати договори та брати участь у цивільному обороті. У цьому контексті важливим є також положення статті 83 ЦК України [2], яке передбачає можливість створення юридичних осіб у різних організаційно-правових формах, що на практиці дозволяє суб’єктам господарювання обирати найбільш ефективну модель здійснення діяльності.

З позиції господарського законодавства туроператор виступає повноцінним суб’єктом підприємницької діяльності. Відповідно до статті 42 Господарського кодексу України [3], підприємництво є самостійною, ініціативною та систематичною діяльністю, що здійснюється на власний ризик з метою отримання прибутку. З огляду на це, туроператорська діяльність повністю відповідає зазначеним ознакам, оскільки пов’язана з організацією та реалізацією

туристичного продукту на комерційних засадах. Водночас стаття 55 ГК України [3] закріплює загальні характеристики суб'єкта господарювання, зокрема наявність відокремленого майна та самостійну відповідальність, що повною мірою притаманні туроператору.

Особливе значення у структурі правового статусу туроператора має обов'язковість ліцензування його діяльності. Так, відповідно до статті 17 Закону України «Про туризм» [1], здійснення туроператорської діяльності допускається лише за наявності відповідної ліцензії, що зумовлено необхідністю забезпечення належного рівня захисту прав споживачів. У свою чергу, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» (стаття 1) [4] визначає ліцензію як право суб'єкта господарювання на провадження певного виду діяльності, що свідчить про її правове значення як передумови здійснення такої діяльності. При цьому законодавець прямо забороняє використання найменування «туроператор» без отримання ліцензії, що підкреслює її невід'ємний характер.

Не менш важливим елементом правового статусу туроператора є його відповідальність перед споживачами туристичних послуг. Зокрема, відповідно до статті 20 Закону України «Про туризм» [1], саме туроператор є стороною договору на туристичне обслуговування та несе відповідальність за належне виконання зобов'язань. Такий підхід обумовлений тим, що саме він формує туристичний продукт і координує участь інших суб'єктів у його реалізації.

Крім того, стаття 15 зазначеного Закону [1] встановлює обов'язок фінансового забезпечення відповідальності туроператора перед туристами, що виступає додатковою гарантією захисту їх прав.

Отже, правовий статус туроператора характеризується поєднанням загальних ознак суб'єкта підприємницької діяльності та спеціальних вимог, встановлених законодавством у сфері туризму.

Така комплексність правового регулювання забезпечує належне функціонування туристичного ринку та сприяє ефективному захисту прав споживачів туристичних послуг.

Література:

1. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80 .

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 .

3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15 .

4. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/222-19 .

Вільчинська Н. Л.,
викладач економічних дисциплін
ВСП Технологічно – промисловий коледж
Вінницький Національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

МЕНЕДЖМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЯК ОСНОВА АНТИКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМТВА У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

У сучасних умовах воєнного протистояння та економічної турбулентності підприємства України функціонують під впливом безпрецедентних викликів, що зумовлюють необхідність трансформації управлінських підходів, удосконалення процесів планування та підвищення рівня стійкості бізнес-систем. Зовнішнє середовище характеризується високою динамічністю та невизначеністю, дестабілізацією логістичних ланцюгів, обмеженістю фінансових ресурсів, відтоком трудового потенціалу, а також зміною споживчих орієнтирів. За таких обставин результативність діяльності підприємств дедалі меншою мірою визначається матеріальними активами і водночас усе більше залежить від їх здатності до оперативної адаптації, впровадження інновацій та ефективного управління знаннями.

Традиційні підходи до антикризового менеджменту, що переважно зосереджені на скороченні витрат, оптимізації чисельності персоналу чи реструктуризації зобов’язань, втрачають свою ефективність у контексті забезпечення довгострокової стабільності. Такі заходи здатні лише частково нівелювати наслідки кризових явищ, проте не формують передумов для сталого розвитку в перспективі. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває інтелектуальний капітал як ключовий чинник антикризового управління, що забезпечує формування інноваційно-інтелектуального потенціалу підприємства.

Інтелектуальний капітал доцільно розглядати як інтегровану систему знань, компетенцій, досвіду, інформаційних технологій, організаційних механізмів, комунікаційних зв’язків та інституційних взаємодій, які створюють основу для генерування доданої вартості та формування стійких конкурентних

переваг. Він відображає сукупність нематеріальних ресурсів, що забезпечують здатність підприємства до створення, накопичення, трансформації та ефективного використання знань у процесі розроблення інноваційних продуктів, послуг і управлінських рішень.

У структурному аспекті інтелектуальний капітал репрезентується сукупністю взаємопов'язаних компонентів, зокрема людського, структурного та клієнтського (ринкового) капіталу. Людський капітал відображає рівень знань, професійних компетенцій, досвіду та інтелектуального потенціалу персоналу; структурний капітал охоплює внутрішні організаційні механізми, інформаційні ресурси та управлінські системи; клієнтський капітал характеризує якість зовнішніх взаємозв'язків підприємства та його ринкову позицію.

Людський капітал включає знання, навички, досвід, креативні здібності, ціннісні орієнтації та мотиваційні установки працівників. В умовах кризових трансформацій саме людський ресурс виступає визначальним чинником адаптаційної спроможності підприємства, оскільки здатність персоналу до навчання, інноваційного мислення, прийняття нестандартних управлінських рішень і ефективної командної взаємодії безпосередньо впливає на швидкість подолання кризових явищ.

Структурний капітал відображає внутрішню інфраструктуру підприємства, яка забезпечує акумуляцію, збереження та відтворення знань. До його складових належать організаційна культура, формалізовані бізнес-процеси, інформаційні системи, бази даних, об'єкти інтелектуальної власності (патенти, ліцензії), корпоративні технології та механізми управління знаннями. Його функціональна роль полягає у забезпеченні безперервності інтелектуальних процесів та збереженні організаційної пам'яті навіть за умов кадрових втрат.

Клієнтський (ринковий) капітал характеризує систему зовнішніх взаємодій підприємства, включаючи відносини з клієнтами, партнерами, постачальниками, інвесторами та інституційним середовищем. Він також відображає рівень довіри до підприємства, його ділову репутацію та силу бренду. У воєнний і післявоєнний періоди саме стабільність репутаційних позицій та здатність підтримувати ефективні партнерські зв'язки стають ключовими передумовами збереження конкурентоспроможності.

Таким чином, інтелектуальний капітал постає як стратегічний ресурс підприємства, що інтегрує індивідуальні та організаційні знання, управлінські компетенції, інформаційні технології, комунікаційні мережі та творчий потенціал персоналу в єдину цілісну систему. Така система формує основу для забезпечення адаптивності, інноваційності, гнучкості та стійкості підприємства до впливу зовнішніх шоків. В умовах воєнних дій, коли матеріальні активи

зазнають значних втрат або знецінення внаслідок руйнування, релокації чи зміни ринкової кон'юнктури, роль нематеріальних ресурсів, зокрема інтелектуального капіталу, істотно зростає.

У контексті воєнної економіки інтелектуальний капітал виконує функцію ключового антикризового чинника, забезпечуючи здатність підприємства до ефективного реагування на нестабільність зовнішнього середовища. Підприємства з високим рівнем розвитку людського, структурного та клієнтського капіталу характеризуються підвищеною адаптивністю, спроможністю до трансформації бізнес-моделей, впровадження інноваційних управлінських підходів та швидкого реагування на зміну ринкових умов. Наявність розвинених цифрових систем управління, ефективних комунікацій, високого рівня внутрішньої довіри та стійких партнерських відносин сприяє мінімізації втрат, підтриманню продуктивності та забезпеченню безперервності бізнес-процесів навіть за умов обмеженості ресурсного забезпечення.

Інтелектуальний капітал забезпечує трансформацію управлінської парадигми підприємства від реактивної до проактивної, за якої управлінські рішення формуються не лише як відповідь на кризові явища, а на основі прогнозування майбутніх тенденцій і ризиків. У цьому контексті ключового значення набувають аналітичні компетенції менеджменту, застосування сучасних інформаційних технологій для моделювання сценаріїв розвитку, а також формування організаційної культури, орієнтованої на гнучкість та інноваційність.

У післявоєнний період роль інтелектуального капіталу істотно посилюється, оскільки саме він виступає рушійною силою відновлення, структурної модернізації та інноваційного розвитку підприємств. Людський капітал забезпечує високий рівень професійної компетентності та здатність до опанування нових технологій; структурний капітал формує ефективні механізми управління знаннями та організаційні інструменти їх реалізації; клієнтський капітал сприяє відновленню довіри з боку споживачів і партнерів, зміцнюючи ринкові позиції суб'єкта господарювання.

Сучасні тенденції післявоєнного розвитку засвідчують, що конкурентоспроможність підприємств дедалі більше визначається їх інтелектуальною спроможністю до інновацій, зокрема здатністю генерувати, акумулювати та ефективно використовувати нові знання. Інтелектуальний капітал створює передумови для цифрової трансформації бізнес-процесів, розвитку інноваційних проєктів, активізації інвестиційної діяльності та розширення міжнародного співробітництва.

Отже, інтелектуальний капітал слід розглядати не лише як нематеріальний актив, а як стратегічний ресурс, що визначає життєздатність підприємства в умовах кризи, його здатність до швидкого відновлення та рівень конкурентоспроможності у післявоєнній економіці. Ефективне управління інтелектуальними ресурсами забезпечує формування гнучкої, інноваційно орієнтованої організаційної системи, здатної не тільки адаптуватися до кризових викликів, але й використовувати їх як імпульс для подальшого розвитку.

Управління знаннями, компетенціями та інтелектуальними ресурсами формує методологічну основу сучасного антикризового менеджменту, підвищує якість управлінських рішень, прискорює інноваційні процеси та забезпечує довгострокову стійкість і стратегічну стабільність підприємства. У післявоєнний період орієнтація на розвиток інтелектуального капіталу стане визначальним чинником економічного відновлення, технологічної модернізації та формування конкурентних переваг підприємств на глобальному ринку.

Узагальнюючи, слід зазначити, що в умовах воєнних викликів інтелектуальний капітал набуває стратегічного значення як ключовий фактор забезпечення адаптивності, стійкості та конкурентоспроможності підприємств. Його антикризова функція проявляється у здатності забезпечувати ефективне реагування на зовнішні зміни, підтримувати безперервність бізнес-процесів та формувати потенціал для подальшого розвитку. Взаємодія людського, структурного та клієнтського капіталу створює цілісне інтелектуально-організаційне середовище, яке здатне компенсувати обмеженість матеріальних ресурсів і забезпечити ефективне функціонування підприємства в умовах воєнної та післявоєнної економіки.

Література:

1. Тимошенко М.В., Петров В.А. Ідентифікація ризиків та особливості антикризового управління в умовах війни. Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку : матеріали 5-ої міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса : Державний університет «Одеська політехніка», 2022. С. 52–54.
2. Єпіфанова І., Болотнов Д. Місце стратегії в системі антикризового управління підприємствами. Вісник Хмельницького національного університету. 2022. № 3. С. 335–338.
3. Марачевська А. Практична цінність антикризового управління підприємством у воєнний та післявоєнний час в Україні. SWorldJournal. 2022. № 13-02. С. 8–13.

Водяницька О. О.,
злобувачка Хмельницького університету
управління та права ім. Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна
Науковий керівник: **Алескерова Ю. В.,**
доктор економічних наук.,
професор, професор кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету
управління та права ім. Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ТА МЕТОДИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Фінансова надійність страхової компанії виступає одним із визначальних чинників її здатності стабільно функціонувати в умовах економічної турбулентності. Вона характеризує можливість страховика своєчасно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, забезпечувати безперервність операційної діяльності та враховувати вплив як внутрішніх, так і зовнішніх ризиків. В умовах нестабільності фінансових ринків і зростання ризиковості господарського середовища питання підтримання належного рівня фінансової стійкості набуває особливої актуальності.

Фінансова стійкість страхової компанії є комплексною характеристикою, що відображає її здатність зберігати платоспроможність, ліквідність і фінансову рівновагу в довгостроковому періоді. На її формування впливає низка чинників, серед яких ключовими є обсяг власного капіталу, структура страхового портфеля, рівень організації ризик-менеджменту та ефективність інвестиційної діяльності.

Відповідно до законодавчої бази України, зокрема Закону України «Про страхування» [1], встановлено основні вимоги до фінансової діяльності страхових компаній, включаючи нормативи платоспроможності та правила формування страхових резервів. Дотримання цих норм є необхідною умовою забезпечення їх фінансової стабільності.

У науковій літературі фінансова стійкість страховика трактується як здатність підтримувати прийнятний рівень фінансових показників упродовж визначеного періоду навіть за несприятливого впливу зовнішніх факторів на грошові потоки [2, с. 151]. При цьому важливу роль в її оцінюванні відіграє

система фінансових коефіцієнтів, зокрема показники ліквідності, платоспроможності та рівень страхових виплат.

Для більш об'єктивної оцінки доцільно проаналізувати фактичні дані страхового ринку України. Одним із ключових індикаторів є рівень страхових виплат, який відображає співвідношення між обсягом здійснених виплат і отриманими страховими преміями.

На основі узагальнення інформації з відкритих джерел [3, 4] побудовано діаграму (рис. 1), що ілюструє рівень страхових виплат у провідних страхових компаніях України за останній період.

Аналіз представлених даних свідчить, що рівень страхових виплат у провідних страховиків знаходиться в межах 32–44%, що є оптимальним для підтримання фінансової стійкості. Такий рівень забезпечує баланс між виконанням зобов'язань перед клієнтами та збереженням достатнього фінансового потенціалу для подальшого розвитку.

Перевищення цього показника понад 80% може вказувати на підвищену збитковість і ризик втрати фінансової стабільності, тоді як занадто низькі значення можуть свідчити про обмеження у виплатах.

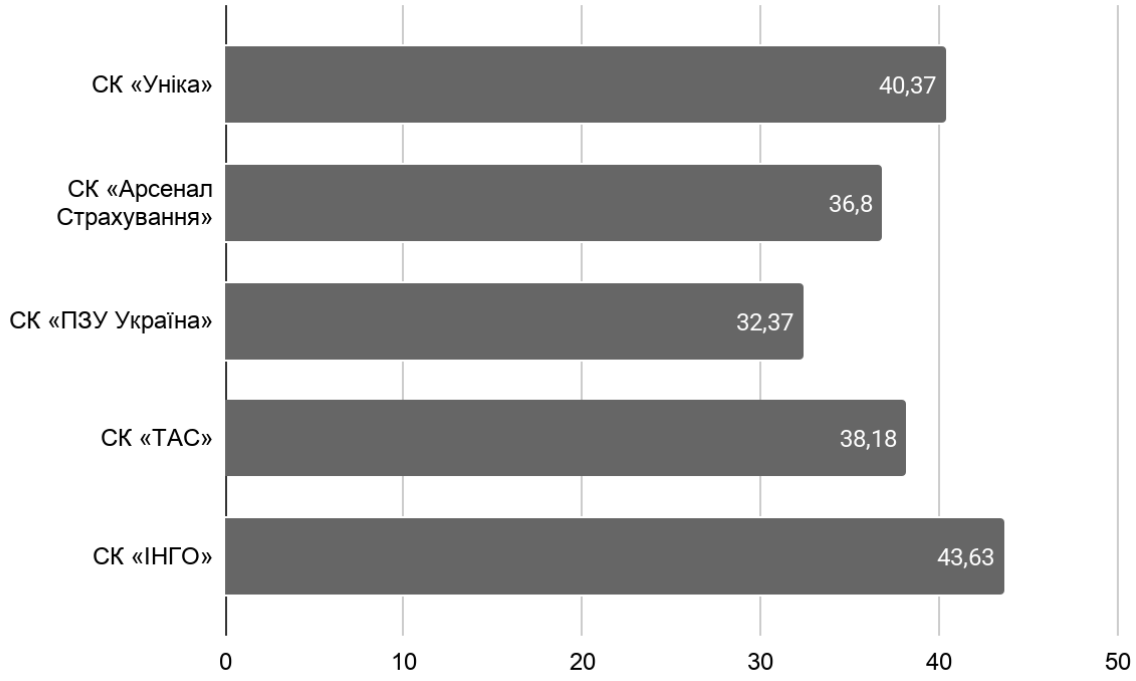

Рис. 1 – Рівень страхових виплат у провідних страхових компаніях України, %

Джерело: складено автором на основі джерела [3, 4]

Важливим аспектом забезпечення фінансової стійкості є також ефективне управління ризиками та диверсифікація страхового портфеля, що дозволяє

зменшити вплив окремих ризикових напрямів на загальний фінансовий стан страховика.

До основних заходів забезпечення фінансової стійкості страхової компанії належать:

1. формування достатнього обсягу власного капіталу;
2. створення та ефективне управління страховими резервами;
3. диверсифікація активів і страхового портфеля;
4. впровадження сучасних інструментів управління ризиками.

Комплексна реалізація цих заходів сприяє підвищенню фінансової стійкості страхової компанії та забезпечує її стабільний розвиток у сучасних економічних умовах.

Отже, фінансова стійкість є ключовою передумовою ефективного функціонування страховика та збереження його конкурентних позицій на ринку страхових послуг. Вона відображає здатність компанії виконувати свої зобов'язання та швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. У сучасних умовах її підвищення потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення системи управління, впровадження інноваційних рішень та адаптацію до нових економічних викликів.Суттєвим елементом фінансової стійкості також є ефективне управління ризиками та диверсифікація страхового портфеля, що дає змогу мінімізувати вплив окремих ризикових сегментів на загальний фінансовий стан компанії.

Література:

1. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX : станом на 1 січ. 2025 р.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text (дата звернення: 23.04.2026).

2. Федишин М., Попова Л., Кучерівська С. Фінанси страхових організацій : у схемах і таблицях : навч. посіб. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю.Федьков., 2023. 228 с.

3. Рейтинг страхових компаній України за рівнем виплат. URL: https://minfin.com.ua/ua/insurance/rating/payments/2025-12-31/ (дата звернення: 23.04.2026).

4. Рейтинг страхових компаній України 2026. URL: https://protektika.online/insurance-companies (дата звернення: 23.04.2026).

Деревянкін С. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПРОЦЕСАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку української державності характеризується необхідністю одночасного забезпечення безпекової стійкості та формування ефективної моделі повоєнного відновлення. У цьому контексті ключовим системоутворюючим принципом виступає доброчесність, яка набуває статусу не лише етичної категорії, а й фундаментального правового орієнтира функціонування публічної влади, розподілу ресурсів та реалізації відновлювальної політики держави.

У правовій площині доброчесність слід розглядати як комплексний міжгалузевий інститут, що охоплює сукупність норм, принципів та процедур, спрямованих на забезпечення законності, прозорості, підзвітності та запобігання корупційним практикам у діяльності суб'єктів публічного управління. Її значення особливо актуалізується в умовах повоєнної відбудови, коли держава оперує значними фінансовими ресурсами, зокрема міжнародною допомогою, що обумовлює підвищений рівень корупційних ризиків та необхідність їх нормативного мінімізації.

Ключовим нормативним фундаментом формування системи доброчесності в Україні виступає Закон України «Про запобігання корупції» [1], який закріплює правові та організаційні засади функціонування антикорупційної системи. Його значення полягає в тому, що він формує нормативну модель доброчесної поведінки публічних службовців, встановлюючи імперативні вимоги щодо запобігання конфлікту інтересів, здійснення фінансового контролю, подання електронних декларацій, а також дотримання етичних стандартів публічної служби. У такий спосіб доброчесність набуває ознак юридично закріпленого принципу публічного управління, що має безпосередній вплив на ефективність державної політики відновлення.

Правові механізми забезпечення доброчесності у процесах повоєнного відновлення доцільно розглядати як системну сукупність нормативних, інституційних та процедурних інструментів, спрямованих на запобігання,

виявлення та реагування на порушення антикорупційного законодавства. До них належать механізми публічних закупівель, системи фінансового контролю, електронні реєстри, а також інструменти громадського та міжнародного моніторингу використання публічних ресурсів.

Важливе значення має також концепт національної стійкості, який у науково-аналітичному вимірі розглядається як здатність держави ефективно функціонувати в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз, зокрема корупційних ризиків. У цьому контексті доброчесність виступає одним із ключових елементів інституційної стійкості держави, що забезпечує ефективність управлінських рішень у процесах відновлення [2].

Інституційний вимір забезпечення доброчесності передбачає функціонування спеціалізованих антикорупційних органів, органів фінансового контролю, судової системи, а також механізмів міжінституційної взаємодії. Водночас значну роль відіграють міжнародні оцінювальні інструменти, які дозволяють визначати рівень довіри до держави та ефективність її антикорупційної політики. Зокрема, Індекс сприйняття корупції Transparency International є важливим індикатором, що опосередковано впливає на інвестиційну привабливість держави та обсяги міжнародної допомоги [3].

Окремо слід наголосити на значенні правової культури доброчесності, яка передбачає не лише формальне дотримання правових норм, але й утвердження внутрішньої установки на нетерпимість до корупції в усіх сферах суспільного життя. Формування такої культури є довгостроковою передумовою ефективності правових механізмів та їх стійкості у часі.

Таким чином, правові механізми забезпечення доброчесності у процесах повоєнного відновлення України становлять багаторівневу систему нормативного та інституційного регулювання, спрямовану на формування прозорої, підзвітної та ефективної моделі управління ресурсами. Їх розвиток є визначальним чинником сталого економічного зростання, зміцнення довіри суспільства та інтеграції України до європейського правового простору.

Література:

1. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Стан: Чинний. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

2. Резнікова О. Національна стійкість в умовах безпекового мінливого середовища. Київ: НІСД, 2022. URL: https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01

3. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024. Berlin: Transparency International, 2024. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2024

Долженков О. Ф.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

РЕПАРАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила масштабні людські, матеріальні та інфраструктурні втрати, що актуалізує питання ефективних механізмів відшкодування завданих збитків. Одним із ключових інструментів такого відшкодування у міжнародному праві традиційно виступають репарації, які розглядаються як форма міжнародно-правової відповідальності держави за вчинення міжнародно-протиправного діяння.

Згідно з нормами сучасного міжнародного права, зокрема принципами, закріпленими у практиці міжнародних судових органів, держава-порушник зобов'язана повністю відшкодувати шкоду, завдану внаслідок протиправних дій. Це включає як матеріальні збитки (руйнування інфраструктури, економічні втрати), так і нематеріальні (людські жертви, моральна шкода). У цьому контексті важливим є застосування норм про державну відповідальність, кодифікованих у проєктах статей Комісії міжнародного права ООН.

На думку О. Бояринцева, «пріоритетними для української дипломатії та робочих груп, які розробляють механізми відшкодування шкоди, завданої агресією рф, мають бути: механізм створення спеціальної комісії по Україні; одночасне з комісією, створення компенсаційного фонду; зміни в національному законодавстві країн, у яких знаходиться майно рф та її громадян, що потрапили під дію санкцій» [1].

Також варто звернути увагу, що «обґрунтування репарацій агресією та порушенням Статуту ООН піднімає питання про те, хто є жертвою такого порушення - лише постраждала держава чи ті, хто постраждав від такого насильства. Строго кажучи, за міжнародним правом не існує індивідуального права на відшкодування за порушення jus ad bellum, оскільки первинною жертвою порушення суверенітету і територіальної цілісності є держава»[2]. Тобто, відсутній універсальний міжнародний механізм примусового стягнення репарацій без згоди держави-порушника. Історично репарації здебільшого

встановлювалися за результатами міжнародних договорів або рішень міжнародних судів, виконання яких залежить від політичної волі сторін.

Також, складним є питання ідентифікації та оцінки завданих збитків. Необхідність створення єдиного реєстру збитків, що вже частково реалізується Україною за підтримки міжнародних партнерів, є важливим кроком, однак потребує подальшої уніфікації методологій оцінки шкоди. «Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (RD4U), з'явився у 2023 році під егідою Ради Європи. Головна мета цієї структури - фіксувати збитки, завдані діями Росії в контексті повномасштабної війни.

На сайті Реєстру наголошують: він не є судом, трибуналом, компенсаційною комісією чи фондом. Його адміністрація не розглядатиме отримані заяви, не оцінюватиме збитки й не призначатиме виплат. А просто передасть отримані заяви й докази компенсаційній комісії, яку ще належить створити. Комісія їх перевірить, класифікує й ухвалюватиме рішення щодо сум компенсацій у кожному конкретному випадку»[4].

Варто зазначити, що дискусійним залишається питання використання заморожених активів Російської Федерації як джерела фінансування репарацій. Це викликає значні правові дебати щодо дотримання принципу суверенного імунітету держави та захисту права власності. Водночас у міжнародній практиці формуються нові підходи, які допускають обмеження імунітету у випадках грубих порушень міжнародного права.

Таким чином, репарації залишаються важливим, але складним інструментом відшкодування збитків, завданих Україні. Подолання існуючих правових викликів потребує поєднання міжнародно-правових механізмів, політичної волі держав та розвитку нових підходів до відповідальності за міжнародні злочини. Ефективна реалізація репараційного механізму може стати не лише засобом відновлення України, але й важливим прецедентом для зміцнення міжнародного правопорядку.

Література

1. Бояринцев О. Репарації без договору про капітуляцію: як Україна зможе отримати компенсацію за шкоду, завдану збройною агресією рф. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/reparaciyi-bez-dogovoru-pro-kapitulyaciyu-yak-ukrayina-zmozhe-otrimati-kompensaciyu-za-shkodu-zavdan.html

2. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/QUB_ReparationUkraine_WEB-1.pdf

3. Експертний звіт про засоби правового захисту та механізми відшкодування збитків особам, які постраждали від війни в Україні. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/-ouncil-of-europe-expert-report-on-reparations/1680aeae53

4. Куренкова О. Треба спершу подати заяву до Реєстру збитків. URL: https://suspilne.media/1114936-hocete-sob-rosia-zaplatila-za-vijnu-treba-spersu-podati-zaavu-do-reestru-zbitkiv-poasnuemo-ak-ce-zrobiti/

Ковінько М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики та реклами,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА ЖУРНАЛІСТИКА У ВИМІРІ ГАЛУЗЕВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Економічна журналістика у західній медійній традиції належить до найбільш розвинених форм галузевої журналістики, що поєднує публіцистичну практику, економічне знання, фінансову аналітику, бізнес-комунікацію і публічний контроль за ринковими процесами. Її суспільне значення зумовлене передусім тим, що сучасна аудиторія значною мірою сприймає економічні зміни через медіа.

Економічну журналістику досліджували Т. С. Гиріна, Н. І. Зикун, А Арресе, А. Дамстра, М. Букес, Р. Влігентгарт, К. де Сверт, А. Калогеропулос, Д. Тамбіні, Ф. Алакіл, Х. М. Свенссон, А. ван Дален, К. Х. де Врізе, Е. Альбек та Х. Луго-Окандо та інші. Дослідження економічних новин засвідчують, що медійне висвітлення економіки впливає на громадські оцінки, очікування і політичні судження, тому ця сфера має не лише інформаційну, а й суспільно-регулятивну вагу (Damstra et al., 2018). Понятійні межі цього напряму в західному журналістикознавстві формуються через взаємодію трьох близьких термінів: еконмоічна журналістика, бізнес-журналістика і фінансова журналістика. А. Арресе (2024) показує, що ці назви пов’язані з різними національними традиціями та редакційними культурами: економічна журналістика охоплює ширше висвітлення економічних процесів і політики, бізнес-журналістика зосереджується на компаніях, підприємництві, ринках і менеджменті, фінансова журналістика тяжіє до аналізу фінансових ринків, інвестицій, банківського

сектору, капіталу та ризиків. Їхнє перетинання створює багатовимірне поле, у якому галузевий аспект визначається тематикою, професійними компетентностями, типами джерел і способами подання складної інформації.

Як різновид галузевої журналістики економічна журналістика потребує спеціалізованої підготовки, здатності працювати зі статистикою, фінансовою звітністю, біржовими показниками, державними документами та експертними коментарями. Її професійна специфіка полягає у перевірці числових даних, поясненні економічної термінології та перетворенні абстрактних показників на зрозуміле суспільно релевантне повідомлення. У цьому сенсі економічний журналіст виконує роль посередника між експертним знанням і широкою аудиторією. У жанровому аспекті економічна журналістика функціонує як багаторівнева система інформаційних, аналітичних і пояснювальних форм. До її базових жанрових різновидів належать економічна новина, ділова замітка, ринковий огляд, аналітична стаття, коментар експерта, інтерв'ю з учасником економічного процесу, пояснювальний матеріал, прогноз, розслідування. Кожен із цих жанрів має власну комунікативну функцію: новина фіксує зміну економічної ситуації, огляд упорядковує динаміку ринку, аналітична стаття встановлює причинно-наслідкові зв'язки, інтерв'ю вводить у матеріал фахову позицію, а розслідування актуалізує питання відповідальності, прозорості й контролю. Для економічної журналістики особливо характерна жанрова гібридність, коли інформаційний виклад поєднується з елементами аналітики, довідки, інфографіки, експертного коментаря та прогностичного пояснення. Популярність журналістського допису в цьому жанрі багато в чому залежить від того, наскільки вдало автор поєднує факт, дані, експертну інтерпретацію та соціальний контекст, не втрачаючи точності й не спрощуючи складні економічні процеси до поверхового повідомлення.

Суспільна функція економічної журналістики охоплює інформування, пояснення, освіту аудиторії, контроль за ринковими й корпоративними практиками, а також формування підстав для усвідомленого ставлення до економічної політики. Спеціалізовані фінансові медіа орієнтуються на аудиторію, яка вже має інтерес до ринків і капіталу, тоді як масові економічні новини перекладають складні процеси мовою повсякденних наслідків. Через це, різні типи медіа різні по-своєму визначають новинну цінність економічної інформації, обирають джерела та встановлюють межі допустимого спрощення подачі (Arrese, 2024; Damstra & De Swert, 2020).

У суспільному вимірі економічна журналістика має значення як інструмент економічної грамотності, публічної підзвітності економічних акторів та демократичного контролю. Вона пояснює причини й наслідки інфляції,

безробіття, бюджетних рішень, податкової політики, ринкових змін і соціальних витрат, допомагаючи суспільству краще орієнтуватися в умовах нестабільності. Фахова економічна журналістика здатна знижувати простір для маніпуляцій, посилювати вимоги до прозорості влади й бізнесу, робити видимими інтереси різних соціальних груп і сприяти відповідальному обговоренню майбутнього суспільства. В ситуації, коли мільйони українців вимушено покинули домівки, економічна журналістика має значення також для пояснення трансферу людського капіталу, підприємницьких стратегій мігрантів, грошових переказів, житлової політики, навантаження на міську інфраструктуру, гендерного перерозподілу доглядової праці та умов повернення українців.

Висновки. Отже, економічна журналістика в західному дискурсі є розвиненою формою галузевої журналістики, що поєднує спеціалізоване знання, роботу з даними, професійну етику, критичну перевірку джерел і суспільну відповідальність. Її якість визначається здатністю журналіста пояснювати економічні процеси точно, доступно й контекстуально, з урахуванням інтересів різних груп аудиторії. Перспективними напрямами подальших досліджень залишаються цифрова трансформація економічної журналістики, її роль у кризових ситуаціях, структура джерел, вплив платформних метрик і критерії якості пояснення складних економічних процесів.

Література:

1. Гиріна, Т. С. (2024). Українська економічна журналістика як інформаційна складова залучення іноземного капіталу до відновлення Київщини. Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації, 1(57). https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2024.1(57).4

2. Зикун, Н. І. (2017). Економічна журналістика як концепт освітньої магістерської програми. В Innovations in science and education: Challenges of our time: Collection of scientific papers (pp. 233–236). IASHE. https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/6355/

3. Ковінько, М. (2024). Співвідношення понять «художня реальність» і «медійна реальність». В Образи сучасності в гуманітарному знанні: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (с. 252–257). Державний торговельно-економічний університет.

4. Ковінько, М. В., Алданькова, Г. В., & Пиголенко, І. В. (2025). Інтервенція рекламних повідомлень у комунікативну тканину сучасного міста та її суспільний аспект. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право, 1(65), 6–21. https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332516

5. Петренко-Лисак, А. О., Файвішенко, Д. С., & Ковінько, М. В. (2025). Гендерний аспект маркетингово-комунікаційного дискурсу суспільства в контексті розбудови цифровізованого міста. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права, (2), 44–49. https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-2-10

6. Файвішенко Д. С., Шкуров Є. В. Соціально-комунікаційний простір: тенденції, медіа, рефлексії війни. Економічна теорія та право. Kharkiv : Pravo, 2023. No. 1 (52). С. 105-123. http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/Economic-Theory-and-Law-2023-1.pdf

7. Alaqil, F., & Lugo-Ocando, J. (2021). Using statistics in business and financial news in the Arabian Gulf: Between normative journalistic professional aspirations and 'real' practice. Journalism Practice. https://doi.org/10.1080/17512786.2021.1930572

8. Arrese, Á. (2022). "In the beginning were the data": Economic journalism as/and data journalism. Journalism Studies, 23(4), 487–505. https://doi.org/10.1080/1461670X.2022.2032803

9. Arrese, Á. (2024). Vive la différence? Business journalism in its global uniformity and variety. In J. Weber & R. S. Dunham (Eds.), The Routledge companion to business journalism (pp. 325–339). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003298977-34

10. Damstra, A., & De Swert, K. (2020). The making of economic news: Dutch economic journalists contextualizing their work. Journalism. https://doi.org/10.1177/1464884919897161

11. Damstra, A., Boukes, M., & Vliegenthart, R. (2018). The economy. How do the media cover it and what are the effects? A literature review. Sociology Compass, 12(5), e12579. https://doi.org/10.1111/soc4.12579

12. Hurova I. V., Shkurov Y. V. Man in Digitized Urban Socio-Cultural Space. Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2023. Volume 24. PP. 75–87. https://doi.org/10.15802/ampr.v0i24.295321

13. Kalogeropoulos, A., Svensson, H. M., Van Dalen, A., De Vreese, C. H., & Albæk, E. (2014). Are watchdogs doing their business? Media coverage of economic news. Journalism. https://doi.org/10.1177/1464884914554167

14. Shkurov, Y. (2025). Media communications in the social dimension of the city Вісник Львівського університету. Серія Журналістика, 57, 98–105. https://doi.org/10.30970/vjo.2025.57.13294

15. Tambini, D. (2010). What are financial journalists for? Journalism Studies, 11(2), 158–174. https://doi.org/10.1080/14616700903378661

16. Torre Cantalapiedra, E., & Ots, I. (2025). Factores que influencian las respuestas políticas de Estados Unidos y Canadá a los refugiados ucranianos. Estudios Fronterizos, 26, Artículo e164. https://doi.org/10.21670/ref.2506164

17. Tandoc, E. C., Jr. (2014). Journalism is twerking? How web analytics is changing the process of gatekeeping. New Media & Society, 16(4), 559–575. https://doi.org/10.1177/1461444814530541

Колісник В.С., ХаритоноваА. Л.,
здобувачки 3 курсу ОП «Менеджмент бізнес-організацій»
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник: **Королюк Т. О.,**
к. е. н., доцент, доцент кафедри
національної економіки та публічного управління
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК МЕХАНІЗМ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Післявоєнна відбудова України є одним із найважливіших завдань сучасного етапу розвитку держави. Внаслідок повномасштабної війни було зруйновано значну частину транспортної інфраструктури, житлового фонду, об’єктів енергетики, промисловості та соціальної сфери. Це призвело не лише до матеріальних втрат, але й до уповільнення економічного розвитку країни в цілому. За різними оцінками, потреба у фінансових ресурсах для відновлення обчислюється десятками, а подекуди і сотнями мільярдів доларів. Очевидно, що державний бюджет не може самостійно забезпечити такі обсяги фінансування, особливо з урахуванням поточних видатків на оборону та соціальну підтримку населення. У зв’язку з цим виникає необхідність залучення альтернативних джерел інвестицій та пошуку ефективних механізмів мобілізації ресурсів. Одним із таких механізмів є публічно-приватне партнерство, яке дозволяє об’єднати фінансові, організаційні та управлінські можливості держави і бізнесу для реалізації суспільно важливих проєктів.

У законодавстві України використовується термін «державно-приватне партнерство», який закріплений у Законі «Про державно-приватне партнерство».

Згідно з цим законом, державно-приватне партнерство визначається як співробітництво між державою, органами місцевого самоврядування та приватними партнерами, що здійснюється на договірній основі та передбачає розподіл ризиків, ресурсів та відповідальності між сторонами [1]. Таке визначення підкреслює формалізований характер взаємодії та наявність чітких договірних відносин. Водночас воно дещо обмежує розуміння партнерства лише рамками держави як основного суб'єкта.

У науковій літературі більш поширеним є поняття «публічно-приватне партнерство» (ППП), яке має ширший зміст і відображає сучасні тенденції розвитку управління. Зокрема, воно охоплює не лише державні органи, але й інші публічні інституції, такі як органи місцевого самоврядування, комунальні підприємства. Дослідники визначають ППП як довгострокову взаємодію між публічним сектором і приватним бізнесом, спрямовану на створення, фінансування та управління об'єктами, що мають суспільне значення [2, с. 115-140]. Міжнародні організації, зокрема Світовий банк, розглядають ППП як інструмент залучення приватних інвестицій до реалізації інфраструктурних проєктів із розподілом ризиків між сторонами [3]. Таким чином, можна зробити висновок, що поняття «публічно-приватне партнерство» є більш комплексним, оскільки враховує сучасні процеси децентралізації та розширення повноважень місцевих громад. Саме тому його доцільно використовувати при аналізі механізмів відбудови України.

Публічно-приватне партнерство має ряд характерних особливостей, які визначають його ефективність як інструмента відбудови. По-перше, це довгостроковий характер співпраці, що дозволяє реалізовувати масштабні інфраструктурні проєкти, які потребують значного часу та ресурсів. По-друге, важливою рисою є розподіл ризиків між державою та приватним партнером. Це означає, що кожна сторона бере на себе ті ризики, які вона може ефективніше контролювати, що в результаті знижує загальний рівень невизначеності. По-третє, ППП передбачає залучення приватного капіталу, що є особливо важливим в умовах обмежених бюджетних ресурсів. Крім того, приватний сектор приносить сучасні управлінські підходи, інноваційні технології та досвід реалізації складних проєктів. У результаті це сприяє підвищенню якості виконання робіт, ефективності використання коштів та зменшенню строків реалізації проєктів.

Світова практика демонструє, що ППП є ефективним інструментом розвитку інфраструктури та економіки в цілому. У країнах Європейського Союзу ППП активно використовується у транспортній сфері, енергетиці, медицині та освіті. Наприклад, у Великій Британії реалізовано значну кількість проєктів у

межах моделі Private Finance Initiative, яка передбачає фінансування державних проєктів за рахунок приватних інвесторів із подальшим їх управлінням. У Франції та Німеччині ППП активно застосовується на рівні місцевих громад для розвитку комунальної інфраструктури [6;7]. Досвід міжнародних організацій свідчить, що успішність ППП залежить від кількох ключових факторів: прозорості процедур, чіткого правового регулювання, ефективного розподілу ризиків та належного контролю за виконанням проєктів [3; 4]. Для України цей досвід є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє уникнути типових помилок і сформувати власну ефективну модель партнерства.

У сучасних умовах ППП може ефективно використовуватися у різних сферах відбудови України. Насамперед, це транспортна інфраструктура, яка зазнала значних руйнувань і потребує масштабного відновлення. Важливим напрямом є також енергетика, зокрема модернізація електростанцій, розвиток відновлюваних джерел енергії та підвищення енергетичної безпеки. Крім того, ППП може застосовуватися у житловому будівництві, що є актуальним для забезпечення населення житлом, у медицині – для модернізації лікарень, та в освіті – для створення сучасної освітньої інфраструктури. Окрему роль відіграє комунальне господарство, зокрема водопостачання, теплопостачання та управління відходами. Особливе значення має використання ППП на рівні територіальних громад, які безпосередньо зацікавлені у швидкому та якісному відновленні місцевої інфраструктури.

Серед основних переваг ППП можна виділити можливість залучення значних обсягів приватних інвестицій без суттєвого збільшення навантаження на державний бюджет. Важливою перевагою є також підвищення ефективності управління проєктами, оскільки приватний сектор має досвід у реалізації складних інвестиційних проєктів та орієнтується на результат. Крім того, ППП сприяє скороченню строків виконання робіт, впровадженню інноваційних рішень та підвищенню якості послуг. У контексті відбудови України це дозволяє не лише пришвидшити процес реконструкції, але й зробити його більш сучасним та ефективним.

Разом із перевагами ППП має і певні ризики, які необхідно враховувати. Однією з основних проблем є недосконалість нормативно-правової бази, що може створювати труднощі при реалізації проєктів. Також існують корупційні ризики та недостатній рівень прозорості, що може негативно впливати на довіру інвесторів. Іншими проблемами є складність підготовки проєктів, необхідність значних початкових витрат, а також можливість конфлікту інтересів між державою та приватним партнером. Важливим фактором є низький рівень довіри між сторонами, що є характерною проблемою для української економіки.

Для мінімізації цих ризиків необхідно вдосконалювати законодавство, підвищувати прозорість процедур та забезпечувати ефективний контроль за реалізацією проєктів.

Отже, ППП є одним із найбільш перспективних механізмів мобілізації ресурсів для відбудови України. Воно дозволяє ефективно поєднувати можливості держави та бізнесу, залучати інвестиції, впроваджувати сучасні технології та підвищувати якість реалізації проєктів. Водночас ефективність цього механізму залежить від удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення прозорості та формування довіри між учасниками партнерства. У сучасних умовах ППП може стати одним із ключових інструментів не лише відновлення економіки, але й її подальшого розвитку та інтеграції у світовий економічний простір.

Література:

1. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text
2. Варнавський В. Г. Публічно-приватне партнерство: теорія і практика. Київ: Наукова думка, 2013. 384 с.
3. Public-Private Partnerships Reference Guide. *World Bank*. 2020. URL: https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/library/ppp-reference-guide-version-3
4. Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships. *OECD*. 2012. URL: https://www.oecd.org/governance/budgeting/PPP-Recommendation.pdf
5. Guidelines for Successful Public-Private Partnerships. *European Commission*. 2003. URL:https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/ppp_en.pdf
6. Public Private Partnerships in the EU: Widespread shortcomings and limited benefits. European Court of Auditors. 2018. URL. https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr18_09/sr_ppp_en.pdf
7. Private Finance Initiative (PFI) is a form of public-private partnership widely used in the UK. Wikipedia. URL. https://en.wikipedia.org/wiki/Private_finance_initiative

Корбут А. С.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Миколаївський національний аграрний університет України
м. Миколаїв, Україна

ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ І ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку України характеризується поєднанням глибоких трансформаційних процесів та необхідністю подолання наслідків повномасштабної збройної агресії. Відбудова держави виходить за межі суто інфраструктурних завдань і передбачає комплексне оновлення інституційної системи, економічної моделі та правового середовища. У цьому контексті особливого значення набуває формування ефективних правових та економічних механізмів, здатних забезпечити стійкий розвиток, модернізацію та інтеграцію України у європейський політико-економічний простір.

Правові механізми визначають нормативні рамки, що регулюють діяльність державних інституцій, бізнесу та громадянського суспільства, тоді як економічні механізми забезпечують інструменти фінансування, стимулювання та структурної перебудови економіки. Їхня взаємодія формує основу для ефективної післявоєнної відбудови та довгострокового розвитку держави.

Модернізація системи державного управління є ключовою умовою ефективного використання ресурсів відбудови. Реформа передбачає оптимізацію структури органів влади, підвищення їхньої інституційної спроможності, цифровізацію адміністративних процедур та посилення підзвітності.

Функціонування незалежних антикорупційних інституцій - НАБУ, НАЗК, ВАКС - є необхідною умовою забезпечення прозорості та підзвітності у процесі відбудови [3, с.10]. Їхня діяльність спрямована на запобігання корупційним ризикам, контроль за використанням бюджетних та міжнародних коштів, а також на формування довіри з боку міжнародних партнерів. Ефективна антикорупційна політика є фундаментом легітимності та результативності відбудовчих процесів.

Залучення інвестицій потребує створення стабільного та передбачуваного правового середовища. Україна впроваджує механізми державно-приватного партнерства [4, с. 16], спеціальні економічні режими [5, с. 20-25], інструменти підтримки стратегічних інвесторів [6, с. 15] та гарантії захисту прав власності. Особливе значення має судова реформа, оскільки саме ефективна судова система забезпечує реальний захист прав суб’єктів господарювання та сприяє підвищенню інвестиційної привабливості держави.

Розвиток електронного урядування, впровадження цифрових реєстрів, електронних дозволів та автоматизованих систем державних закупівель сприяє зменшенню бюрократичних бар'єрів, мінімізації корупційних ризиків та підвищенню ефективності управління. Цифровізація стає одним із ключових інструментів прискорення відбудови та модернізації держави .

Економіка України перебуває у стані структурної трансформації, зумовленої воєнними викликами та необхідністю відновлення критичної інфраструктури. Пріоритетними напрямами стають розвиток оборонно-промислового комплексу, модернізація енергетичної системи, відновлення логістичних маршрутів, підтримка аграрного сектору та стимулювання високотехнологічних галузей. Післявоєнна відбудова розглядається як можливість для формування інноваційної та експортно орієнтованої економіки.

Україна отримує значні обсяги фінансової допомоги від Європейського Союзу, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, країн G7 та інших партнерів. Ці ресурси спрямовуються на забезпечення макрофінансової стабільності, підтримку державного бюджету, реалізацію інфраструктурних проєктів та модернізацію енергетичного сектору. Міжнародна підтримка супроводжується вимогами щодо проведення реформ, що стимулює внутрішні інституційні зміни.

Створення спеціалізованих фондів дозволяє акумулювати ресурси для реалізації масштабних проєктів відбудови. Їхня діяльність охоплює реконструкцію житлового фонду, транспортної інфраструктури, енергетичних об'єктів та соціальних установ. Фонди виступають координаторами міждержавних, приватних та донорських ресурсів, забезпечуючи їхнє цільове та ефективне використання.

Державно-приватне партнерство є одним із ключових механізмів залучення приватного капіталу до відбудови. Воно дозволяє розподіляти ризики між державою та бізнесом, залучати інноваційні технології та управлінські практики, а також реалізовувати проєкти, що потребують значних інвестицій. ДПП активно застосовується у сферах енергетики, транспорту, водопостачання та соціальної інфраструктури.

Індустріальні парки та спеціальні економічні режими створюють сприятливі умови для локалізації виробництва, розвитку експорту та залучення інвестицій. Вони забезпечують податкові стимули, інфраструктурну підтримку та спрощені регуляторні процедури, що сприяє формуванню нової промислової політики України [5, с. 25].

Післявоєнний розвиток потребує інвестицій у людський капітал: модернізації системи освіти, програм перекваліфікації, підтримки ветеранів, стимулювання повернення трудових мігрантів та розвитку науково-інноваційного потенціалу. Людський капітал виступає основою довгострокового економічного зростання.

Правові та економічні механізми формують взаємодоповнювальну систему, у межах якої правові реформи забезпечують інституційну стабільність, а економічні інструменти створюють матеріальні передумови для їхньої реалізації. Ефективність відбудови залежить від здатності держави забезпечити верховенство права, прозорість регуляторного середовища та сприятливі умови для інвестицій.

Правові та економічні механізми розвитку і відбудови України становлять комплекс взаємопов'язаних інструментів, спрямованих на модернізацію держави, підвищення її інституційної спроможності та забезпечення стійкого економічного зростання. Ефективна відбудова потребує поєднання верховенства права, прозорості управління, інвестиційної привабливості, структурної модернізації економіки та розвитку людського капіталу . Реалізація цих завдань створить передумови для формування сучасної, конкурентоспроможної та інтегрованої у європейський простір України.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
3. Про засади державної антикорупційної політики : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua
4. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17
5. Про індустріальні парки : Закон України від 21 червня 2012 р. № 5018-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17
6. Про стимулювання інвестиційної діяльності : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua
7. Лібанова Е. М. Соціально-економічні виклики повоєнного розвитку України // Демографія та соціальна економіка. 2022. № 3. С. 3–19.
8. Жаліло Я. А., Білан О. С. Інституційні засади модернізації економіки України : монографія. Київ : НІСД, 2021. 256 с.

Кравчук С. М.
старший викладач кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
присяжна Шевченківського районного суду міста Львова
м. Львів, Україна

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ ЯК ІМПЕРАТИВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Стрімке поширення систем штучного інтелекту (далі – ШІ) у публічному управлінні, судочинстві, охороні здоров'я та соціальній сфері ставить перед правовою наукою принципове питання: чи здатна людина зберегти свою суб'єктність у взаємодії з алгоритмічними системами, що ухвалюють або суттєво обумовлюють юридично значущі рішення? Для України це питання набуває особливої гостроти в контексті паралельного вирішення двох стратегічних завдань: активного запровадження цифрових технологій в умовах воєнного стану та підготовки до виконання зобов'язань, що випливають із процесу вступу до Європейського Союзу. Наукова проблема полягає у відсутності в Україні цілісної теоретико-правової концепції регулювання ШІ, яка б виходила з примату людської гідності, а не з технологічної доцільності. Саме людська гідність, закріплена у статті 28 Конституції України [1], як невідчужувана та непорушна цінність, має слугувати системоутворювальним принципом будь-якого нормативного врегулювання відносин між людиною та алгоритмом. Метою цієї статті є доктринальне авторське обґрунтування такого підходу.

Категорія людиномірності розроблена та зустрічається у вітчизняній філософії права (насамперед у працях П. Рабіновича). Так, Рабінович П М. виокремлює значущість, власне, гідності людини як основи, фундаменту всієї системи її основоположних прав і свобод [2, с. 7]. В сучасній інтерпретації дана категорія означає, що право як соціальний регулятор має вимірюватися людиною, тобто оцінюватися за критерієм того, наскільки воно сприяє розвиткові й реалізації людського потенціалу. Цей принцип вперше науково пропонуємо визнати конкретизацією антропоцентричної парадигми правового регулювання в умовах технологічних трансформацій.

Стосовно штучного інтелекту принцип людиномірності набуває операційного змісту через три ключові вимоги. Першою чергою, через вимогу пояснюваності: особа, щодо якої система ШІ ухвалила рішення, яке зачіпає її права та інтереси, повинна мати право знати логіку та підстави такого рішення.

Другою чергою, особа має право на оскарження: зазначене рішення не може бути остаточним без можливості його перегляду людиною. Третьою чергою, гарантія права на мінімізацію дискримінаційних ризиків: алгоритмічне упередження (bias) є не лише технічною, а й правовою проблемою, що потребує нормативного вирішення. Ці вимоги кореспондують із доктриною «непорушного ядра» основних прав (нім. Wesenskern), сформованою Федеральним конституційним судом Німеччини [3] та сприйнятою українською конституційно-правовою доктриною. Алгоритмічна система, яка ухвалює рішення щодо свободи, майна чи здоров'я особи без можливості людського перегляду, фактично понижує людину до статусу об'єкта, а не суб'єкта правовідносин. Таке становище є несумісним із конституційним принципом людської гідності.

Аналіз міжнародно-правових стандартів свідчить про чіткий консенсус щодо центральної ролі людської гідності у регулюванні ШІ. Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект та права людини, демократію і верховенство права (CETS № 225) [4], відкрита для підписання у вересні 2024 року і підписана Україною, прямо встановлює, що держави-учасниці зобов'язані забезпечити, щоб діяльність у сфері ШІ здійснювалася з повагою до прав людини, демократії та верховенства права. Стаття 5 Конвенції закріплює обов'язок сторін гарантувати, що особи, на яких впливають системи ШІ, можуть отримати пояснення щодо відповідних рішень і скористатися ефективними засобами правового захисту.

Регламент ЄС про штучний інтелект (Regulation (EU) 2024/1689 [5], набув чинності в серпні 2024 року) запроваджує ризик-орієнтований підхід, у межах якого системи ШІ «неприйнятного ризику» (зокрема ті, що використовують методи прихованого впливу на поведінку особи або здійснюють соціальний скоринг) підлягають повній забороні саме через несумісність із людською гідністю та основоположними правами. Для України як держави-кандидата на членство в ЄС зазначені стандарти є обов'язковим орієнтиром нормотворення, хоча й не стають безпосередньо обов'язковими нормами до завершення процесу вступу.

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [6], а також зобов'язань, прийнятих у межах переговорного процесу (зокрема Стаття 1 «Цілі» де-факто передбачає вирівнювання стандартів у сфері верховенства права та основних прав: «посилювати <…> свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод»), Україна має сформувати правову базу у сфері ШІ, що відповідає acquis communautaire. Це є одночасно євроінтеграційним зобов'язанням і стратегічним інструментом розбудови правової держави.

Станом на сьогодні нормативна база України у сфері ШІ залишається фрагментарною. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р від 2 грудня 2020 року [7], має характер програмного документа і не містить дієвих механізмів захисту прав людини від ризиків, пов'язаних із ШІ. Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI [8], хоча й регулює суміжні питання, не охоплює специфіку алгоритмічного прийняття рішень та автоматизованого профілювання.

Відтак головним викликом є не відсутність загального розуміння проблеми, а відсутність конкретних правових механізмів, що забезпечують операційну реалізацію принципу людської гідності у відносинах «людина – ШІ». До таких механізмів, які мають бути закріплені на законодавчому рівні, слід віднести: право на інформацію про факт застосування системи ШІ та логіку її рішення; право на перегляд рішення ШІ уповноваженою посадовою особою або судом; заборону використання систем ШІ «неприйнятного ризику» у публічному управлінні та правосудді без відповідного законодавчого уповноваження; інституційний механізм нагляду – спеціалізований регулятор або розширення повноважень Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

В умовах воєнного стану актуалізується й специфічний виклик: держава активно використовує системи розпізнавання облич, аналітики даних і предиктивної аналітики у безпекових цілях. Правова держава вимагає, щоб навіть ці інструменти функціонували в межах конституційно визначеного простору, із забезпеченням судового контролю та недопущенням необмеженого накопичення даних про громадян.

Отже, нами обґрунтовано, що принцип людиномірності є системоутворювальним для формування національної правової політики у сфері ШІ. Проаналізовано відповідні стандарти Ради Європи та ЄС, їх імплементаційний потенціал в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови. Запропоновано теоретико-правові засади вітчизняної концепції регулювання ШІ, центрованої на людській гідності.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що людська гідність є не лише філософсько-правовою категорією, а й операційним конституційним принципом, що безпосередньо визначає межі допустимого застосування штучного інтелекту в правовій державі. Для України формування правового регулювання ШІ, центрованого на людській гідності та принципі людиномірності, є одночасно конституційним обов'язком, євроінтеграційною вимогою та стратегічним механізмом розбудови демократичної держави.

Теоретико-правова концепція такого регулювання має спиратися на три засади:

1. Примат суб'єктності людини: особа у відносинах із системами ШІ завжди залишається суб'єктом права, а не об'єктом обробки даних.

2. Принцип пояснюваності та оскаржуваності як процесуальний вираз людської гідності.

3. Ризик-орієнтований підхід, запозичений із регуляторної моделі ЄС, адаптований до конституційних реалій і безпекових потреб України.

Реалізація цих засад у законодавстві і правозастосовній практиці – це не лише правова техніка, а й показник того, наскільки Україна, відбудовуючись після збройної агресії, здатна утвердити себе як справжня правова держава, у якій технологія є засобом служіння людині, а не інструментом її підпорядкування.

Література:

1. Конституція України. URL: https://surl.li/qjtvgt (дата звернення: 23.04.2026).

2. Рабінович П. М. Права людини і громадянина: можливості вдосконалення конституційних гарантій / П. Рабінович. Вісник Національної академії правових наук України. 2012. № 3. С. 3-15. URL: https://surl.lu/ojwprq (дата звернення: 23.04.2026).

3. Основний закон Федеративної Республіки Німеччина. URL: https://surl.li/ohvofv (дата звернення: 23.04.2026).

4. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. URL: https://rm.coe.int/1680afae3c

5. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) . 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://surli.cc/bvscrw

7. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. URL: https://surl.li/kwfunj (дата звернення: 23.04.2026).

8. Закон України «Про захист персональних даних». https://surl.li/anqrmh

Куріченкова М. А.,
студентка другого курсу
факультету економіки менеджменту та психології
кафедра публічного управління та аміністрування
Державного торгівельно-економічного університету
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІ НАВИЧКИ ЯК ДРАЙВЕР ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ІННОВАЦІЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІЗНЕС-ОСВІТИ

У XXI столітті цифрові компетентності стали ключовою умовою професійної діяльності у будь-якій сфері. Вони передбачають здатність ефективно використовувати цифрові технології для навчання, підприємництва, інноваційного розвитку та управлінських процесів. Метою цього дослідження є аналіз ролі цифрових компетентностей, виявлення основних викликів для української бізнес- та управлінської освіти та визначення стратегічних напрямів їх подолання.

Основні виклики української бізнес- та управлінської освіти — низький рівень цифрової підготовки студентів і викладачів, фрагментарність програм та розрив між освітніми результатами і вимогами ринку праці. Станом на 2024 рік понад 53 % українців віком 18–70 років мають цифрові навички нижчого за базовий рівня, тоді як у країнах ЄС цей показник становить лише 30 % (Eurostat, 2023), що обмежує інноваційний потенціал бізнесу та конкурентоспроможність економіки. [1]. Недостатність системного формування цифрових навичок проявляється у фрагментарному підході до викладання дисциплін та низькому рівні підготовки понад 40 % викладачів закладів вищої освіти (Інститут інформаційних технологій НАПН, 2023). Як наслідок, виникає розрив між освітою та вимогами ринку праці, а практико-орієнтовані інструменти, такі як стажування, бізнес-симуляції та стартап-інкубатори, залишаються малопоширеними. Для подолання цих викликів необхідно розглянути успішні міжнародні практики [2]. Міжнародний досвід, зокрема польський, демонструє, що інтеграція фінансової, економічної та цифрової грамотності через бізнес-симуляції, стартап-проєкти, співпрацю з компаніями, використання HEInnovate та принципу lifelong learning сприяє формуванню критичного мислення і командної взаємодії, а їхня адаптація в Україні допоможе скоротити розрив між освітою та бізнес-середовищем і визначити стратегічні напрями розвитку цифрових компетентностей. [3]. Напрями розвитку включають:

1. Інституціоналізацію цифрових навичок у державних освітніх стандартах.

2. Інтеграцію концепції 4К (креативність, комунікація, співпраця, критичне мислення) у навчальні програми.

3. Розвиток партнерства з бізнесом через стажування, бізнес-симуляції та стартап-інкубатори.

4. Використання цифрових інструментів самооцінки та підтримку навчання протягом життя.

Реалізація цих напрямів готує нове покоління підприємців і менеджерів, здатних ефективно застосовувати цифрові технології, генерувати інновації та створювати конкурентоспроможні бізнес-моделі в умовах digital-first економіки. [4].

Подолання викликів української бізнес- та управлінської освіти можливе лише через цілісне поєднання стратегічних напрямів та міжнародного досвіду. Реалізація визначеної у дослідженні мети — аналізу ролі цифрових компетентностей та шляхів подолання ключових викликів — підтверджує, що саме інституціоналізація цифрових навичок, інтеграція 4К, активна взаємодія з бізнесом і культура безперервного навчання формують основу для нового покоління підприємців. Вони будуть швидкими, інноваційними та готовими створювати конкурентоспроможний бізнес в умовах цифрової економіки. Такий комплексний підхід гарантує, що українські фахівці стануть не

Література:

1. Добровольська Н. В., Мерінова С. В., Добровольський О. І. Дидактичний аспект формування цифрової компетентності майбутніх фахівців-економістів при викладанні курсу «Моделювання бізнес-процесів». URL: https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/5480/4927

2. Яськова Н., Лабжинський Ю. Розвиток цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників засобами електронних соціальних мереж. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743469/1/2024-395-yaskovalabzhynskyi.pdf

3. Дроздовська Л., Твердоух Б., Панчишин В. (2024). Зарубіжний досвід розвитку бізнесу через призму освітніх компетенцій. Цифрова економіка та економічна безпека, 6(15), 137-141. https://doi.org/10.32782/dees.15-20

4. Eurostat (2023). Digital skills in the EU. URL: https://ec.europa.eu/eurostat

5. Міністерство цифрової трансформації України (2024). Звіт про розвиток цифрових навичок населення. URL: https://thedigital.gov.ua

Кухтюк Ю. В.,
Курсант 202 взводу
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України
Одеський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: **Шевчук В. В.,**
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИМИ ЗАХОДАМИ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах розширення повноважень правоохоронних органів, особливо під час дії правового режиму воєнного стану, питання дотримання прав і свобод людини при здійсненні оперативно-розшукової діяльності набуває особливої актуальності. Незаконне проведення оперативно-розшукових заходів становить серйозну загрозу конституційним правам особи, зокрема праву на приватність, та обумовлює необхідність ефективного цивільно-правового механізму відшкодування шкоди [7, с. 52–54]. Конституційною гарантією відшкодування шкоди є положення ст. 56 Конституції України, відповідно до якого кожен має право на компенсацію матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями чи діями органів державної влади [1]. Зазначене право отримує подальший розвиток у цивільному законодавстві, зокрема у статтях 1166, 1173, 1174, 1176 Цивільного кодексу України, які встановлюють загальні та спеціальні підстави відповідальності за завдану шкоду [2]. У цивільно-правовій доктрині такі правовідносини розглядаються як деліктні зобов'язання, що виникають унаслідок порушення абсолютних прав особи. Особливістю відповідальності держави є її безвинний характер, що означає відсутність необхідності доведення вини конкретної посадової особи. Такий підхід обґрунтовується підвищеним стандартом відповідальності держави перед особою [6, с. 412–415].

Правові засади оперативно-розшукової діяльності визначені спеціальним законом, який встановлює перелік підстав та порядок проведення відповідних заходів [3]. Незаконними визнаються дії, що здійснюються без належних правових підстав, без дозволу суду або з порушенням визначеної процедури. Наприклад, негласне отримання інформації з каналів зв'язку без ухвали слідчого судді є прямим порушенням законодавства та підставою для відшкодування

шкоди [8, с. 198]. Особливу роль у правовому регулюванні відіграє Закон України про відшкодування шкоди, який передбачає випадки, коли держава зобов'язана компенсувати шкоду незалежно від вини посадових осіб [4]. Такий підхід спрямований на забезпечення реального захисту прав людини та відповідає європейським стандартам.

Матеріальна шкода у зазначених правовідносинах полягає у прямих майнових втратах, а також у витратах, необхідних для відновлення порушеного права. Водночас у більшості випадків незаконні оперативно-розшукові заходи спричиняють моральну шкоду, яка виражається у душевних стражданнях, порушенні нормального способу життя, приниженні честі та гідності [2; 9, с. 276–278]. Визначення розміру моральної шкоди здійснюється судом з урахуванням принципів розумності, виваженості та справедливості. Склад цивільного правопорушення у таких справах включає протиправність поведінки, шкоду та причинно-наслідковий зв'язок. При цьому вина не є обов'язковим елементом, що є характерною ознакою відповідальності держави [6, с. 420]. Практичне значення має доведення саме незаконності дій правоохоронних органів, що часто ускладнюється негласним характером оперативно-розшукових заходів.

Важливе значення у формуванні стандартів захисту прав людини має практика Європейський суд з прав людини. У справах проти України Суд неодноразово наголошував, що втручання у право на приватне життя повинно бути передбачене законом, переслідувати легітимну мету та бути пропорційним [5]. Відсутність ефективного механізму відшкодування шкоди розглядається як порушення права на ефективний засіб юридичного захисту. Національна судова практика також поступово формує підходи до вирішення таких спорів. Верховний Суд у своїх рішеннях виходить із необхідності повного відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів державної влади, та визнає право особи на компенсацію моральної шкоди навіть за відсутності матеріальних збитків. При цьому суди враховують характер порушення, тривалість незаконних дій та їх наслідки для особи. Водночас у правозастосовній практиці існують проблеми, пов'язані зі складністю доказування, обмеженим доступом до інформації про проведені заходи, а також заниженими розмірами компенсації. Це свідчить про необхідність удосконалення механізмів захисту прав особи та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Таким чином, відшкодування шкоди, завданої незаконними оперативно-розшуковими заходами, є важливим елементом цивільно-правового механізму захисту прав людини. Його ефективність залежить від належного нормативного

регулювання, узгодженої судової практики та реальної можливості особи реалізувати своє право на компенсацію. Подальший розвиток цього інституту має бути спрямований на забезпечення балансу між інтересами держави та правами людини.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text
4. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Цивільне право України : підручник. Одеса : Фенікс, 2019. 680 с.
7. Дзера О. В. Цивільне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 848 с.
8. Шевчук С. В. Європейський суд з прав людини: практика застосування Конвенції. Київ : Реферат, 2011. 848 с.
9. Кузнєцова Н. С. Зобов’язальне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 512 с.

Лук'яненко Е. М.,
здобувачка вищої освіти
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Кириченко С. О.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

ЦИФРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ЯК РЕСУРС ДЕРЖАВНОГО РОЗВИТКУ

Цифрова трансформація в Україні набула стабільного характеру та стала важливою складовою державної політики. Йдеться не лише про впровадження окремих електронних сервісів, а й про формування цілісної цифрової екосистеми, що охоплює сферу управління, економіки та соціальних відносин. Цифровий потенціал розглядається як комплексний ресурс, який забезпечує не просто стійкість держави, а й її адаптивність до кризових умов і здатність до розвитку. Структурно він охоплює кілька ключових елементів: технологічну базу, людський капітал, інституційну спроможність та нормативно-правове забезпечення.

Інфраструктурний елемент включає розвиток телекомунікаційних мереж, доступ до інтернету та цифрових платформ. Згідно з офіційними даними Міністерства цифрової трансформації України, станом на 2024 рік понад 85% населення має доступ до інтернету, а мобільний інтернет покриває більшість території країни [1, с. 10]. Це формує базу для подальшого розвитку цифрових сервісів.

Інституційний елемент виявляється у здатності держави впроваджувати електронне урядування. Ключовим досягненням у цій сфері стало функціонування платформи "Дія", якою користуються понад 20 мільйонів громадян. Станом на 2025 рік через неї доступно понад 100 державних послуг, що суттєво спрощує взаємодію між населенням та органами влади [1, с. 15]. Це засвідчує реальний рівень цифровізації публічного управління.

Економічний компонент пов'язаний із розвитком IT-сектору та цифрової економіки. IT-сектор є одним із небагатьох, що демонструє стабільне зростання навіть в умовах війни. За даними профільних досліджень, частка IT у ВВП

України становить близько 4–5%, а експорт ІТ-послуг перевищує 7 млрд дол. на рік [2, с. 174].

Ключовим чинником залишається людський потенціал. Україна має потужний кадровий ресурс у сфері ІТ: понад 300 тисяч фахівців працюють у галузі інформаційних технологій. Водночас існують проблеми нерівномірного рівня цифрової грамотності населення. За оцінками експертів, близько 40% громадян потребують підвищення цифрових навичок [3, с. 18].

Особливого значення цифровий потенціал набув у період повномасштабної війни. Цифрові технології забезпечили безперервність функціонування державних інституцій, можливість дистанційної роботи та доступ до адміністративних послуг. Зокрема, використання електронних сервісів дозволило уникнути збоїв у системі державного управління навіть в умовах часткового руйнування інфраструктури. Цифрові інструменти активно застосовуються у сфері оборони, логістики та координації гуманітарної допомоги.

У післявоєнний період цифровий потенціал стане основою відбудови України. Першочерговим завданням є відновлення зруйнованої агресором інфраструктури, а також активізація освітніх програм у сфері цифрових навичок. За оцінками міжнародних організацій, потреби у відновленні країни перевищують 400 млрд дол., і значна частина цих ресурсів буде спрямована на модернізацію інфраструктури [5, с. 90].

Суттєвими викликами є кіберзагрози, що значно посилилися після початку повномасштабної війни: Україна входить до числа країн, які найбільше зазнають кібератак, а це вимагає постійного вдосконалення системи кібербезпеки [6, с. 44]. На жаль, проблемою залишається й низький рівень фінансування цифрових проєктів та необхідність оновлення нормативно-правової бази.

Розвиток цифрової економіки як складової державного розвитку передбачає впровадження інноваційних технологій у традиційні галузі, автоматизацію виробництва та розвиток електронної комерції. За даними аналітиків, обсяг ринку електронної комерції в Україні щорічно зростає на 20–25% [4], що свідчить про значний потенціал цього сегмента. Ефективна реалізація цифрового потенціалу потребує комплексного підходу: розвитку інфраструктури, підвищення рівня цифрової освіти, підтримки інновацій та вдосконалення державного управління. Важливим чинником є також інтеграція України до європейського цифрового простору, що відкриває доступ до нових технологій і фінансових ресурсів.

Таким чином, цифровий потенціал України є вагомим ресурсом державного розвитку, що забезпечує модернізацію економіки, підвищення

ефективності управління та зміцнення конкурентоспроможності держави. Його значення особливо зростає в умовах війни та у перспективі післявоєнної відбудови. Реалізація цифрового потенціалу залежатиме від здатності держави забезпечити комплексний підхід до цифрової трансформації: розвитку технологій, людського капіталу та інституційної спроможності.

Література:

1. Міністерство цифрової трансформації України. Стратегія цифрового розвитку України. Київ, 2023. 45 с.
2. Рожкова М. В. Цифрова трансформація економіки України. Економіка та суспільство. 2025. № 6. С. 172–179.
3. Цифровий порядок денний для України. Київ: ГО «ЕАП», 2021. 56 с.
4. Україна переходить на цифрову економіку: що це означає. URL: https://www.ukrinform.ua
5. Герасименко О. М. Цифровізація як фактор економічного розвитку. Науковий вісник. 2024. С. 85–90.
6. Коваленко І. П. Проблеми розвитку цифрової економіки в Україні. Економічні науки. 2023. С. 40–45.

Маковій В. П.,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін інституту права та безпеки,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна

ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФРАУДАТОРНОСТІ У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Аналіз положень чинного законодавства свідчить про використання поняття фраудаторних правочинів у положеннях спеціальних нормативних актів та сутності таких в загальних приписах ЦК України. Так, Кодекс України з процедур банкрутства оперує поняттям фраудаторних правочинів поряд з правочинами, які можуть бути визнані недійсними згідно ст. 42 даного нормативно-правового акта, у випадку визначення заінтересованої особи стосовно боржника (ст. 1) та застосування проміжного фінансування (ст. 33^{9}). У буквальному викладенні нормативних приписів мова йде про зв'язок обох видів

правочинів через сполучник «чи» у контексті змісту ст. 33[9], що свідчить про поєднання однорідних членів речення, де допускається наявність лише одного, а також використання сполучника «або» для їх логічного поєднання згідно ст. 1, де маємо тлумачення розділового значення (використовується одне із наведених понять за аналогією з «чи») або пояснювального значення (уточнення – «тобто», «іншими словами»). Тобто, якщо ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства допускає ототожнення фраудаторних правочинів із правочинами, визначеними ст. 42, то вже ст. 33[9] їх розмежовує, надаючи можливість правозастосувачеві використати тільки один із них. Більше того, ст. 1 розглянутого законодавчого акта прямо вказує на сторону фраудаторного правочину, вчиненого боржником, або правочину, який згідно ст. 42 визнано недійсним. Тобто за таких умов фраудаторний правочин у наведеному предикаті у певній мірі протиставляється визначеним у ст. 42 правочинам, які визнаються недійсними за рішенням суду.

Таке унормування сутності правочинів в межах процедур банкрутства, які може вчинити боржник на шкоду інтересам кредитора, не слугує основній засаді права – правовій визначеності, що обґрунтовує потребу внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства з метою уникнення неоднозначного тлумачення прокоментованих нормативних приписів в цій частині.

Закон України «Про виконавче провадження» у ч. 4 ст. 9 містить перелік правочинів, які за ознаками цілком узгоджуються з сутністю фраудаторних правочинів, де визначені такі риси: стосуються майна боржника, внаслідок вчинення унеможливлюють задоволення вимог кредитора; були вчинені після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство.

Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» у ст. 38 посеред заходів щодо забезпечення збереження активів банку, запобігання втрати майна та збитків банку містить правову конструкцію визнання нікчемними правочинів, вчинених банком, в якому здійснюється тимчасова адміністрація та/або процедура ліквідації, яким притаманні такі риси: майновий характер; має негативні наслідки для платоспроможності банку; порушують іншим чином права та інтереси банку. Тобто, фактично за таких умов мова йде про ознаки фраудаторного правочину. Притому, що у розрізі даного закону наявне пов’язування унеможливлення задоволення вимог кредитора та одночасно порушення прав як боржника, так і кредитора, що цілком корелює із наведеними вище положеннями Кодексу України з процедур банкрутства на відміну від проаналізованих норм Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Викладене стало передумовою до висновку, що фраудаторність в українському законодавстві притаманна лише окремим видам справ, на прикладі банківської сфери та виконавчого провадження [1, с. 239]. Такий висновок зроблений був до внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства у 2024 році з метою приведення його у відповідність до вимог Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 (далі – Директива). У положеннях п. 30 та п. 67 Директиви прямо зазначається на потребі визначення національним законодавством про неплатоспроможність та банкрутство норм, які б попереджували зловживання боржниками своїми правами на шкоду кредиторам в межах відповідних процедур банкрутства з використанням конструкції фраудаторного правочину в ділових взаєминах. Однак, такий висновок теж є суперечливим, оскільки ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства, яка з погляду на викладене вище містить ознаки фраудаторності, у зв'язку з цим не зазнала змін.

На противагу до викладеної точки зору звернена увага на більш широкому застосуванні фраудаторності як правового інструменту протидії недобросовісності поведінки боржника та зловживання його своїм правом у контексті змісту тлумачень Верховного Суду щодо використання наведеної конструкції у судовій практиці з огляду на зміст п. 6 ст. 13 та ст. 13 ЦК України. Саме цей аналіз позиції вищої судової інстанції надав можливість виокремити такі риси фраудаторного оплатного правочину, тобто такого який заподіює шкоду кредиторові: момент вчинення правочину; особливості правового статусу контрагента боржника; ціна позбавлена економічної доцільності; наявні вади в оплаті визначеної ціни [2, с. 21].

Останній підхід до розуміння законодавчого відтворення фраудаторності в межах українського правового поля цілком підтриманий В. Кратом, який пропонує в межах позаконкурсного оспорювання фраудаторного правочину розглядати конструкції цивільного законодавства, які надають можливість боржнику (кредиторові за іншим зобов'язанням) застосувати прощення боргу в якості обставини, яка завдає шкоди кредиторові за основним зобов'язанням (ст. 605 ЦК України) [3].

При цьому в межах чинного цивільного законодавства позиція Верховного Суду щодо фраудаторності у змісті правочину ґрунтується на застосуванні загальних приписів ЦК України (п. 6 ст. 3 та ч. 3 ст. 13), де перша конструкція полягає у реалізації справедливості, добросовісності та розумності у поведінці сторін правочину, а друга – недопущені дій учасника цивільних правовідносин, які вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі та зловживання правом в інших формах [4].

Фактичні обставини фраудаторного правочину в межа ст. 203 ЦК України можуть охоплюватись змістом ч. 1 (зміст правочину суперечить положенням чинного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам) або ч. 5 (правочин не спрямований на реальне настання правових наслідків, що ним обумовлені).

Необхідно відзначити можливість застосування саме ч. 3 ст. 228 ЦК України, яка містить накопичення юридичного складу вже іншого роду у співставленні з ч. ч. 1, 2 цієї статті, як наслідок визнання фраудаторного правочину недійним за рішенням суду саме у зв'язку з його невідповідністю моральним засадам суспільства. Дійсно, коректніше ч. ч. 1 та 2 ст. 228 ЦК України застосувати як спеціальні норми для віднесення фраудаторних правочинів до числа недійсних у випадку наявності обставин, передбачених ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Щодо ч. 3 ст. 228 ЦК України, то варто її використовувати як спеціальну у поєднанні із порушеннями відповідними фраудаторними правочинами загальних положень цивільного законодавства (п. 6 ст. 3 та ч. 3 ст. 13 ЦК України). Такий підхід цілком релевантний сутності наведених цивільно-правових норм, де перш за все мова йде про не узгодження фраудаторного правочину із моральними засадами суспільства з огляду на сутність останніх в межах колишнього законодавства у сфері захисту суспільної моралі як системи етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість (ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі»).

Кваліфікація фраудаторного правочину у співвідношенні із фіктивним згідно ст. 234 ЦК України здійснюється у контексті їх ототожнення або чіткого розмежування за відповідними ознаками [5, с. 56]. Необхідно погодитись, що з огляду на ознаки фраудаторного та фіктивного правочинів все ж таки ми маємо дві різні підмножини недійсних правочинів, які іноді можуть перетинатись утворюючи фраудаторні правочини, яким притаманні ознаки фіктивності, що підтверджене наведеною судовою практикою

Окремої уваги у судовій практиці та наукових працях [6, с. 85] приділяється питанню прояву ознак удаваних правочинів у змісті фраудаторності, з чим можна в певній мірі погодитись як допущення окремих випадків.

Викладені міркування свідчать про сприйняття фраудаторності вітчизняним цивільним правом з позиції загальних та спеціальних положень, які не у повній мірі забезпечують реалізацію принципу юридичної визначеності, що

слугує передумовою до розробки та впровадження відповідних законодавчих новел у цій сфері.

Література:

1. Надієнко О.І. Фраудаторні правочини у цивільному праві України: переваги та недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 11. С. 237-239.

2. Бондарєва Н., Василина Н. Конструкція фраудаторного правочину в судовій та нотаріальній практиці: окремі аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2022. № 5(124). С. 18-24.

3. Крат В. Вступ до фраудаторності правочину. *Веб-сайт: Верховний Суд*. URL: https://surl.lu/xgmfqu.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 лютого 2026 року у справі № 910/6654/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134266626.

5. Самох М.Ю. Фраудаторні та фіктивні правочини: порівняльно-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С. 51-56.

6. Гофельд Г.С. Відмежування фраудаторного правочину від фіктивного та удаваного правочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Випуск 86: частина 2. С. 82–86.

Манікало В. Ф.,
аспірант
Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна

МІНІМІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНИХ РИЗИКІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЯК ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Актуальність вивчення впливу фіскальних ризиків на економічну безпеку України обумовлена комплексністю та масштабністю загроз, які вони створюють для стабільності держави в умовах військової агресії. Сучасна військово-економічна турбулентність призводить до непередбачуваних змін у фінансових результатах країни, що вимагає застосування ефективних стратегій оцінки та оперативних дій щодо зниження ризиків. Фіскальні ризики, як чинники, що

спричиняють відхилення доходів, видатків, дефіциту державного бюджету та державного боргу від запланованих показників, безпосередньо впливають на здатність держави фінансувати критичні оборонні та соціальні програми. У контексті підготовки до повоєнної відбудови, ефективне управління фіскальними ризиками перетворюється з суто фінансового завдання на базовий правовий та економічний механізм мобілізації ресурсів і відновлення національної економіки.

Вплив фіскальних ризиків на економічну безпеку є багатоаспектним. По-перше, колосальні руйнування інфраструктури створюють прямий тиск на державний бюджет. За даними Київської школи економіки (KSE), станом на початок 2024 року найбільші прямі збитки завдано житловому фонду (58,9 млрд дол.) та інфраструктурі (36,8 млрд дол.). Втрати підприємств і промисловості сягають 13,1 млрд дол., агросектору — 10,3 млрд дол., енергетики — 9,0 млрд дол.. Такі безпрецедентні втрати призводять до звуження податкової бази, перебоїв у виробництві та суттєвого ускладнення балансування держбюджету.

По-друге, критичним фактором є боргове навантаження. Загальний державний борг України сягнув позначки у понад 8 трлн грн (близько 194,2 млрд дол.), де частка зовнішнього боргу становить 75,6%. Висока залежність від зовнішніх позик створює приховані фіскальні та валютні ризики. Затримка зовнішньої фінансової допомоги здатна спричинити ланцюг негативних економічних наслідків, адже уряду доведеться заповнювати дефіцит шляхом збільшення податкового навантаження, або агресивнішого залучення коштів через внутрішні запозичення (ОВДП), що автоматично обмежить доступ реального сектору економіки до кредитних ресурсів.

По-третє, вагомим джерелом вразливості залишаються податкові ризики та тінізація економіки. Податкове середовище демонструє негативну динаміку: податковий індекс у 2024 році знизився до 2,64 бала, а 41% компаній повідомляють про наявність жорсткого фіскального тиску. Системною проблемою є непрозорість процедур податкового адміністрування, зокрема блокування податкових накладних у системі СМКОР, що призводить до касових розривів на підприємствах та "заморожування" обігових коштів. У поєднанні зі значними масштабами тіньової економіки, рівень якої у сфері торгівлі може сягати 60–70%, ці фактори підривають довіру бізнесу та стримують інвестиційну активність.

У структурі економіки державні підприємства (ДП) відіграють стратегічну роль, однак саме вони є джерелом значних фіскальних ризиків. Низька рентабельність і потреба в регулярній фінансовій підтримці ДП посилюють навантаження на державний бюджет. Умови воєнного стану значно ускладнили

їхню діяльність: зниження ділових очікувань, дефіцит інвестицій та руйнування логістики супроводжуються зростанням витрат, пов’язаних із виконанням умовних зобов’язань та квазіфіскальних операцій. Відсутність належного внутрішнього контролю за фінансовими потоками державних підприємств, а також кризові обставини створюють передумови для неефективного управління ресурсами та підвищують ризики корупційних зловживань.

Для перетворення державного сектору з джерела ризиків на драйвер економічної відбудови необхідна адаптація європейського досвіду корпоративного управління. Європейські підходи базуються на оновлених принципах ОЕСР (2024 р.), які вимагають встановлення чітких процедур для призначення керівництва, незалежного нагляду та публікації звітності за міжнародними стандартами.

Важливим кроком є застосування технічних інструментів МВФ, таких як *Health Check Tool*, для оцінки фінансової вразливості нефінансових ДП за показниками доходів, балансів і зобов'язань. Цей інструмент дозволяє формувати рейтинги вразливості та слугує базою для превентивних фіскальних рішень. Крім того, ключовим інструментом управління в ЄС є регулярне стрес-тестування ДП, що дозволяє оцінити вплив макроекономічних сценаріїв на боргову стійкість і ліквідність підприємств в умовах екзогенних шоків.

Задля централізованого моніторингу діяльності ДП країни ЄС створюють спеціалізовані інституційні механізми. Наприклад, у Франції ці функції успішно виконує Агентство державної участі (APE), у Швеції та Нідерландах управління централізовано через профільні структури міністерств фінансів. Такий підхід дозволяє оперативно виявляти загрози для макрофінансової стабільності та забезпечувати прозорість підзвітності.

Необхідною умовою відбудови є впровадження системи ризик-менеджменту на всіх рівнях публічного управління. Ключовими векторами оптимізації мають стати:

1. *Вдосконалення стратегічного планування та електронного урядування:* Впровадження автоматизованих систем раннього попередження та прогнозування загроз дозволить своєчасно ідентифікувати ризики та мінімізувати втрати бюджету.
2. *Велика приватизація та оптимізація активів:* Досвід 2024 року, який приніс державі 12 млрд грн завдяки успішному продажу масштабних об'єктів (готель «Україна», «ОГХК», завод «Аерок»), доводить, що приватизація нестратегічних ДП є дієвим механізмом зняття фінансового тягаря з бюджету та акумуляції коштів у фонди відбудови.

3. *Модернізація податкового адміністрування:* Зниження фіскальних ризиків неможливе без підвищення довіри між державою та бізнесом. Спрощення та уніфікація податкового законодавства, стандартизація критеріїв ризику та боротьба з тіньовими схемами сприятимуть культурі добровільного податкового комплаєнсу.
4. *Диверсифікація міжнародної підтримки:* В умовах прогнозованого скорочення фінансової допомоги, прозорість державного сектору стає головним аргументом для залучення міжнародних грантів, пільгового кредитування та приватних інвестицій у відбудову критичної інфраструктури.

Зважаючи на вищенаведене, можемо стверджувати, що фіскальні ризики відіграють визначальну роль у формуванні рівня економічної безпеки держави. Їх мінімізація є комплексним завданням, яке потребує модернізації податкової системи, впровадження ризик-орієнтованих підходів у діяльність державних підприємств та розбудови інституційної довіри. Адаптація європейських інструментів стрес-тестування та централізованого моніторингу активів дозволить знизити боргове навантаження, забезпечити фінансову прозорість та створити надійний правовий і економічний фундамент для залучення ресурсів, необхідних для повноцінної відбудови економіки України.

Література:

1. Бюджетний барометр – липень 2025. VoxUkraine : веб-сайт. 2025. URL: https://voxukraine.org/byudzhetnyj-barometr-lypen-2025
2. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI: станом на 1 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. KSE інститут. Квітень 2024. 38 с.
4. Ownership and Governance of State-Owned Enterprises 2024. OECD Publishing, Paris. DOI: https://doi.org/10.1787/395c9956-en
5. Ладижинська Н., Коробейнікова Є. Блокування податкових накладних та статус ризиковості. Актум – публікації : веб-сайт. 2024. URL: https://www.actum.com.ua/blog-3-1/blokuvannja-podatkovyh-nakladnyh-ta-status-ryzykovosti
6. Гришко В. І., Лисий В. І. Воєнний стан як фактор зростання корупції в Україні. Аналітичне та порівняльне правознавство. 2024. № 6. С. 543–549. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.88

Миронюк В. В.,
здобувачка вищої освіти
факультету публічного управління
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТУРОПЕРАТОРІВ ЯК МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Туристична галузь України зазнала значних втрат унаслідок повномасштабного вторгнення 2022 року, однак уже фіксуються перші ознаки її поступового відновлення. В умовах відбудови особливої актуальності набуває питання правового захисту споживачів туристичних послуг, центральною фігурою якого є туроператор. Саме він формує туристичний продукт і несе відповідальність перед туристом за дії третіх осіб – перевізників, готелів, екскурсійних бюро.

Ефективність правових механізмів такої відповідальності безпосередньо впливає на рівень довіри споживачів до туристичної галузі та темпи її відновлення.

Правову основу відповідальності туроператорів в Україні становить Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. Закон закріплює триланкову систему відповідальності: майнову, фінансову та договірну. Відповідно до статті 32, за неналежне виконання зобов'язань туроператор несе майнову відповідальність у розмірі фактично завданих замовнику збитків з його вини. Стаття 33 зобов'язує суб'єкта туристичної діяльності відшкодувати туристу також моральну шкоду. Стаття 20 встановлює, що відповідальність за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та майну туриста, визначається законом, якщо договором не передбачена більша відповідальність туроператора [1, с. 1].

Окремим механізмом захисту туриста є інститут фінансового забезпечення відповідальності туроператора, закріплений у статті 15 Закону. Туроператор зобов'язаний надати банківську гарантію для покриття витрат туриста на повернення до місця проживання та відшкодування вартості ненаданих послуг у разі своєї неплатоспроможності або банкрутства. Мінімальний розмір фінансового забезпечення становить суму, еквівалентну не менше ніж 20 000 євро для туроператорів виїзного туризму та не менше ніж 10 000 євро – для операторів внутрішнього та в'їзного туризму [1, с. 1]. Для турагентів цей поріг встановлено на рівні 2 000 євро. Контроль за наявністю фінансового забезпечення та дотриманням ліцензійних умов здійснює Мінекономіки України через Ліцензійний реєстр туроператорів і турагентів [2, с. 1].

На міжнародному рівні стандарти відповідальності туроператорів визначаються насамперед Директивою ЄС 2015/2302 про пакетні подорожі та пов'язані туристичні послуги, що набула чинності в усіх державах-членах з 1

липня 2018 року [3, с. 1]. Директива запроваджує принцип повної відповідальності організатора туру за виконання всього пакету послуг незалежно від того, чи надаються вони безпосередньо туроператором, чи третіми особами. Ключові права туриста за Директивою: право на відмову від договору при підвищенні ціни понад 8%; право на безоплатне усунення будь-яких невідповідностей у наданих послугах; право на повне відшкодування та репатріацію при неплатоспроможності організатора [3, с. 1]. Директива також поширила сферу регулювання на динамічні пакети та пов'язані туристичні послуги, сформовані через онлайн-платформи.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика відповідальності туроператорів: Україна та ЄС [1; 3]

Критерій	**Україна (ЗУ «Про туризм»)**	**ЄС (Директива 2015/2302)**
Підстава відповідальності	Вина туроператора	Незалежно від вини
Обсяг відповідальності	Фактично завдані збитки	Повна за весь пакет послуг
Фінансове забезпечення	Гарантія від 10 000–20 000 євро	Обов'язкове страхування / гарантія
Захист при банкрутстві	Витрати на повернення та ненадані послуги	Повне відшкодування + репатріація

Порівняльний аналіз виявляє суттєву асиметрію між українським та європейським підходами. Принциповою відмінністю є те, що Директива ЄС 2015/2302 встановлює відповідальність туроператора незалежно від вини, тоді як українське законодавство обмежує її розміром фактично завданих збитків лише за наявності вини [1; 3]. Крім того, встановлений мінімальний поріг фінансового забезпечення (20 000 євро) є недостатнім для реального захисту туристів при масових відмовах від виконання договорів, що підтверджує практика банкрутств туроператорів. В умовах відновлення туристичної галузі підвищення рівня правового захисту споживачів є не лише євроінтеграційним завданням, а й важливим чинником відновлення довіри до ринку туристичних послуг [4, с. 1].

Таким чином, чинна система правового регулювання відповідальності туроператорів в Україні містить базові інструменти захисту туристів, проте за широтою та ефективністю поступається стандартам ЄС.

Українська модель є вино-центричною, тоді як європейська – результато-центричною. Гармонізація вітчизняного законодавства з вимогами Директиви 2015/2302 через закріплення безвинної відповідальності туроператора та підвищення мінімальних розмірів фінансових гарантій є необхідною умовою як євроінтеграції, так і відновлення конкурентоспроможності туристичної галузі України.

Література:

1. Держпродспоживслужба України. Права споживачів при укладанні договору на туристичне обслуговування. URL: https://dp.dpss.gov.ua/news/prava-spozhivachiv-pri-ukladanni-dogovoru-na-turistichne-obslugovuvannya (дата звернення: 25.04.2026).
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр (дата звернення: 25.04.2026).
3. Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності. URL: https://tourlib.net/zakon/licenz.htm (дата звернення: 25.04.2026).
4. Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements. *EUR-Lex.* URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015L2302 (дата звернення: 25.04.2026).

Осадчук М. С.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник : **Ковальчук А.М.**
к.е.н., доцентка кафедри економіки і підприємництва
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

IGAMING-ІНДУСТРІЯ ЯК СЕГМЕНТ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження iGaming-індустрії зумовлена тим, що у сучасному середовищі дана сфера вже не може розглядатися лише як вузький сегмент азартних ігор – вона поєднує у собі елементи IT-індустрії, е-комерції цифрового маркетингу, аналітику даних, фінансового моніторингу та державного нагляду. Для України сегмент iGaming-індустрії є важливою в умовах війни та майбутнього відновлення, оскільки держава потребує нових джерел бюджетних надходжень, розвитку технологічних секторів і контролю за ризиковими онлайн-ринками. Тому iGaming доцільно аналізувати як регульований сегмент цифрової економіки, у якому економічний ефект має поєднуватися із соціальною відповідальністю [2; 3; 8].

iGaming охоплює дистанційні азартні сервіси, що функціонують через цифрові платформи: онлайн-казино, слоти, покер, ставки на спорт і події, а також пов'язані з ними платіжні системи, ігрове програмне забезпечення, back office, CRM, antifraud-рішення та KYC/AML-перевірки. Тобто йдеться не лише про оператора, який приймає ставки, а про цілу цифрову екосистему. Її особливість полягає в тому, що кожна дія користувача залишає цифровий слід: реєстрація, перевірка віку, поповнення рахунку, ігрова активність, виведення коштів, самообмеження або встановлення лімітів. Саме тому ключовими умовами розвитку галузі є технічна надійність, прозорі платежі, захист персональних даних і постійний державний моніторинг.

Економічний потенціал iGaming для України найбільш помітний у податкових і ліцензійних надходженнях. За офіційними даними Державної податкової служби, за січень–листопад 2024 року компанії грального бізнесу сплатили до зведеного бюджету 16 млрд грн [1]. Крім того, надходження від ліцензій у сфері азартних ігор у 2024 році становили близько 1,88 млрд грн. Однак значення галузі не обмежується лише бюджетом. Легальний iGaming створює попит на фахівців у програмуванні, QA, дизайні, product management, кібербезпеці, аналітиці, маркетингу та фінансових технологіях. Особливо перспективним для України може бути розвиток B2B-напряму: платформ, систем моніторингу, antifraud-рішень, KYC/AML-сервісів і аналітичних продуктів для міжнародного ринку. Такий напрям краще узгоджується з потенціалом українського IT-сектору та може мати експортне значення [8].

Правове регулювання iGaming в Україні базується на Законі України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» [2]. Подальші зміни, зокрема Закон № 4116-IX, посилили механізми боротьби з ігровою залежністю, нелегальним ринком і порушеннями у сфері реклами [3]. До основних правових інструментів належать ліцензування операторів, ідентифікація гравців, вікове обмеження 21+, реєстр осіб із самообмеженням, обмеження нелегальних сайтів, банківська модель розрахунків, фінансовий моніторинг, правила реклами та принципи відповідальної гри. Важливе значення має Державна система онлайн-моніторингу, яка повинна забезпечувати дистанційний контроль за діяльністю операторів у реальному часі [5]. Крім того, вимоги фінансового моніторингу та належної перевірки клієнтів зменшують ризики відмивання коштів і сумнівних транзакцій [4]. Тобто зі зростанням iGaming в Україні відбувається поступове удосконалення правового регулювання, що є основою для подальшого нарощування сектору.

Попри економічний потенціал, iGaming є високоризиковою сферою (рис 1). Найважливішим соціальним ризиком є ігрова залежність, яка може

призводити до фінансових проблем домогосподарств, психологічних наслідків, конфліктів у родинах і зростання боргового навантаження. Міжнародні дослідження показують, що онлайн-формати казино та слотів належать до найбільш ризикових видів гемблінгу [9].

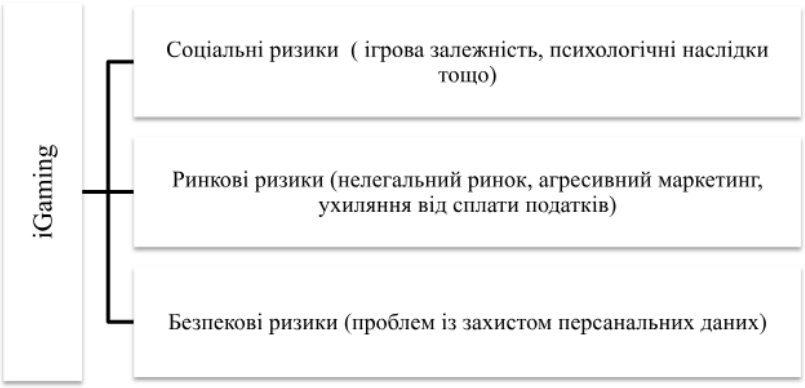

Рис. 1. Ризики iGaming-індустрії

Окрему загрозу становить нелегальний ринок: неліцензовані сайти не сплачують податки, не гарантують захисту гравців і можуть використовувати непрозорі платіжні схеми. До ризиків також належать доступ неповнолітніх, агресивна реклама, витік персональних даних, кіберзлочинність та репутаційні втрати для держави. Тому розвиток iGaming має супроводжуватися не лише фіскальним контролем, а й реальною політикою захисту користувачів.

Міжнародний досвід показує, що єдиної універсальної моделі регулювання iGaming не існує. Мальта демонструє підхід, за якого iGaming є важливою частиною цифрової економіки та сервісного експорту: Malta Gaming Authority регулює як B2C, так і B2B-сегменти, встановлюючи вимоги до ліцензування, комплаєнсу та захисту гравців [7]. Велика Британія робить сильніший акцент на захисті споживача і зменшенні шкоди. Її регуляторна система спирається на запобігання злочинності, чесність гри та захист дітей і вразливих осіб [6]. Для України корисними є обидва підходи: від Мальти можна взяти увагу до B2B-сегмента й експортного потенціалу, а від Великої Британії - посилений захист гравців і політику, засновану на даних.

Для України перспективною є гібридна модель розвитку iGaming: прозоре ліцензування, помірне й передбачуване податкове навантаження, підтримка B2B/IT-напряму, жорсткий AML/KYC-контроль, цифровий моніторинг і реальний захист користувачів. Доцільно регулярно публікувати агреговані дані про податки, ліцензії, заблоковані нелегальні сайти, кількість осіб у реєстрі самообмеження, штрафи та результати перевірок. Це дозволить об’єктивніше оцінювати внесок галузі в економіку. Водночас частину доходів від ліцензій, штрафів або спеціальних платежів варто спрямовувати на профілактику ігрової

залежності, інформаційні кампанії, фінансову грамотність і психологічну підтримку груп ризику.

Таким чином, iGaming-індустрія має для України подвійний характер:

- з одного боку, вона вже є джерелом податкових і ліцензійних надходжень та може стимулювати розвиток IT, fintech, аналітики, кібербезпеки і B2B-експорту.
- водночас сфера iGaming пов’язана із ризиками ігрової залежності, нелегального ринку, фінансових зловживань, агресивної реклами та недостатнього захисту персональних даних.

Отже, стратегічно правильно розглядати iGaming не просто як сферу азартних ігор, а як регульований сегмент цифрової економіки, розвиток якого може бути корисним лише за умови стабільної податкової моделі, ефективного онлайн-моніторингу, прозорих банківських розрахунків, суворого AML/KYC-контролю та дієвих механізмів відповідальної гри.

Література:

1. Державна податкова служба України. Гральний бізнес сплатив до бюджету 16 млрд гривень. URL: https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/849640.html

2. Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14.07.2020 № 768-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/768-20

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з ігровою залежністю та вдосконалення державного регулювання азартних ігор і лотерей» від 04.12.2024 № 4116-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4116-20

4. Міністерство фінансів України. Наказ від 07.06.2024 № 282 щодо фінансового моніторингу суб’єктів, які проводять азартні ігри. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1071-24

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку функціонування Державної системи онлайн-моніторингу» від 16.02.2024 № 171. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/171-2024-%D0%BF

6. Gambling Act 2005. United Kingdom Public General Acts. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/19/contents

7. Malta Gaming Authority. Interim Performance Report 2024. URL: https://www.mga.org.mt/

8. OECD. Enhancing Resilience by Boosting Digital Business Transformation in Ukraine. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/

9. Tran L. T., Wardle H., Colledge-Frisby S. et al. The prevalence of gambling and problematic gambling: a systematic review and meta-analysis. The Lancet Public Health. 2024. URL: https://doi.org/10.1016/S2468-2667(24)00126-9

DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10-184-190

Петінова О. Б.,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософських і соціологічних студій
та соціокультурних практик
Карастан С. К.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ОНП «Філософія»
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна
ORCID ID: 0000-0002-1871-1201

КОМПЛЕКСНА МОДЕЛЬ ЧИННИКІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Актуальність дослідження комплексної моделі чинників тіньової економіки зумовлена її зростаючим впливом на функціонування сучасних економічних систем, особливо в умовах глобальної нестабільності, трансформаційних процесів та інституційних криз. Тіньова економіка сьогодні перестає бути лише периферійним явищем і дедалі частіше виступає структурним елементом національних господарств, що впливає на ефективність державного управління, фіскальну стабільність, інвестиційний клімат і рівень соціальної довіри. У науковому дискурсі спостерігається поступовий перехід від розгляду окремих причин тінізації до усвідомлення її як багатовимірного феномену, детермінованого сукупністю взаємопов’язаних чинників – економічних, соціальних, правових, політичних, етичних та культурних. Водночас зростає потреба у системному підході, який дозволяє не лише описати окремі детермінанти, а й виявити їхню взаємодію, кумулятивний ефект та механізми відтворення тіньових практик.

Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах інституційної турбулентності, коли слабкість державних інститутів, недосконалість правового регулювання та соціальна нерівність створюють сприятливе середовище для розширення неформального сектору. У таких умовах тіньова економіка виконує

не лише деструктивну, але й адаптивну функцію, виступаючи альтернативним механізмом економічної поведінки суб'єктів. Дослідження комплексної моделі чинників тіньової економіки є важливим як з теоретичної точки зору – для поглиблення розуміння природи цього явища, так і з практичної – для формування ефективної державної політики, спрямованої на мінімізацію тіньових практик та підвищення інституційної спроможності економіки.

Змінити базову природу людини, мабуть, неможливо, проте її поведінкові прояви значною мірою детермінуються соціальним середовищем, рівнем освіти, культурними нормами та характером інституційної взаємодії. Звідси випливає одна з істотних передумов для існування тіньових секторів у економіці: у господарському житті будь-якого розвиненого суспільства тіньовий компонент є неминучим і постійно репродукується в тій чи іншій формі.

Економічні детермінанти тіньової діяльності значною мірою зумовлені внутрішньою логікою функціонування ринкової системи та її інституційною структурою. У межах інституціонального підходу підкреслюється, що вибір економічних агентів на користь неформального сектору часто є раціонально вмотивованим і базується на порівнянні альтернативних витрат ведення діяльності в легальному та нелегальному сегментах економіки.

У цьому контексті ключове значення мають транзакційні витрати, які виникають на всіх етапах економічної взаємодії — від пошуку контрагентів і узгодження умов співпраці до укладання угод, їхнього виконання та контролю за дотриманням домовленостей. Важливо підкреслити, що ці витрати не пов'язані безпосередньо з виробництвом товарів чи послуг, а відображають витрати на організацію та забезпечення процесу обміну. У класичному трактуванні Р. Коуза транзакційні витрати розглядаються як витрати функціонування ринкового механізму, тобто як плата за координацію економічної діяльності поза межами внутрішньої організаційної структури фірми. До основних типів транзакційних витрат належать: пошук інформації (витрати на отримання знань про ціни, якість товарів, потенційних партнерів тощо); витрати на ведення переговорів (витрати часу й ресурсів на узгодження умов угоди); витрати на укладення контрактів (юридичне оформлення домовленостей, забезпечення їхньої формальної чинності); витрати на моніторинг та контроль (забезпечення виконання угоди, перевірка дотримання її умов); витрати на захист від опортуністичної поведінки (механізми стримування шахрайства, обману або невиконання зобов'язань) [2].

У соціально-філософському та інституційному дискурсі, транзакційні витрати відображають ступінь довіри, інституційну зрілість суспільства та ефективність механізмів взаємодії. Чим вища довіра, стабільніші правила та правова визначеність – тим нижчі будуть транзакційні витрати. У зворотному

випадку, вони зростають, а економіка «сповзає» у неформальні або тіньові форми. У цьому контексті використовується поняття «ціна підкорення закону», що означає сукупність витрат, пов'язаних із дотриманням формальних правил. За умов, коли легальна економічна діяльність стає надмірно обтяжливою, суб'єкти господарювання схильні до вибору неформального сектора як більш оптимального з точки зору витрат. У ширшій перспективі економічні причини тінізації можна розглядати як наслідок деформацій конкурентного середовища: тіньова економіка постає як форма недосконалої конкуренції, яка одночасно порушує як правові, так і етичні норми. Такий стан речей не лише дискредитує принципи справедливої конкуренції, а й сприяє формуванню викривлених моделей ринкової взаємодії, що підривають довіру до інститутів державного регулювання. Тому в міру інституційного «визрівання» ринку держава має спрямовувати зусилля не тільки на правове обмеження тіньової економіки, а й на трансформацію її структурних причин, зокрема – шляхом зниження транзакційних бар'єрів і створення більш ефективного механізму економічної інклюзії.

Можна зробити припущення, що економічні фактори (як окрема група чинників, котрі зумовлюють існування тіньової економіки) закладені в самій логіці ринкового господарства. Саме така гіпотеза витікає зі згадуваної вище концепції транзакційних витрат, розробленої в межах інституціонального підходу. Якщо ці витрати охоплюють усі ресурси, необхідні для ведення легального бізнесу, включаючи витрати на дотримання норм, ліцензування, звітність, податкові платежі, юридичну підтримку тощо, тоді у багатьох випадках ці витрати виявляються настільки високими, що ведення діяльності в межах правового поля стає економічно невигідним або навіть неможливим.

Підприємці, зіставляючи витрати на офіційну діяльність з потенційними ризиками, що супроводжують тіньовий сектор, часто приймають рішення на користь останнього. У більш широкому контексті тіньова економіка виступає однією з форм адаптації до недосконалості ринкових механізмів, особливо в умовах перехідних економік. І все ж треба чітко усвідомлювати, що вона є проявом форм недобросовісної конкуренції, котрі зрештою деформують ринкове середовище, оскільки створюють нерівні умови для легальних та нелегальних суб'єктів господарювання. Порушуються не лише правові, але й морально-етичні засади підприємництва. В подальшому, О. Вільямсон детально проаналізував структуру транзакційних витрат. Центральним у його концепції є положення про те, що економічні агенти діють в умовах обмеженої раціональності та опортуністичної поведінки, що зумовлює необхідність інституційних механізмів зниження невизначеності та ризиків. Таким чином,

підхід О. Вільямсона дозволяє пояснити, чому значна частина економічної діяльності організовується не через ринок, а всередині фірм та інших ієрархічних структур, що є особливо важливим для аналізу тіньової економіки та неформальних інституцій, де рівень транзакційних витрат і недовіри до формальних правил суттєво впливає на поведінку економічних суб'єктів [7].

Соціальне неблагополуччя, відсутність доступу до стабільного заробітку, дискримінація, обмежений доступ до освіти та медичних послуг, недоступність належної юридичної підтримки – усе це створює соціальні передумови для виокремлення соціальних чинників. Люди починають шукати альтернативні способи виживання, зокрема в тіньовому секторі. Часто це призводить до криміналізації поведінки: молоді чоловіки вступають у злочинні угруповання, молоді жінки – у сферу секс-індустрії, а безробітні – у тіньовий бізнес або сферу неформальних послуг. Таким чином, соціальні диспропорції, маргіналізація та нерівність є прямими тригерами розширення тіньового сектору. Аналогічні результати простежуються й у дослідженнях Ф. Шнайдера та К. Вільямса, де акцент робиться на тому, що соціальна ізоляція та недостатні можливості доступу до офіційного ринку праці виступають одними з основних чинників зростання неформального та тіньового секторів економіки [4; 6].

До ще однієї суттєвої групи детермінант тіньової економіки належать правові чинники, що виникають внаслідок недосконалості законодавчого регулювання, надмірної адміністративної зарегульованості та неефективного механізму правозастосування. У таких умовах значна частина економічних суб'єктів змушена переходити до неформальних практик, оскільки здійснення діяльності в межах легального поля стає надто складним або економічно невигідним. Додатковими проблемами є наявність застарілих і суперечливих нормативних актів, тривалі та ускладнені дозвільні процедури, що створюють сприятливий ґрунт для поширення корупційних практик і хабарництва. Особливо складним є контроль держави за приватними домовленостями або побутовими господарськими транзакціями, які відбуваються в рамках домашнього сектору. Значна частина економічної активності залишається поза контролем не лише через наміри уникнути законів, а й через технічну неможливість моніторингу. У цьому контексті тіньова економіка виступає як результат дисфункціональності державного регулювання та слабкості правових інститутів [5].

До не менш значущих передумов належить група етичних чинників, які ґрунтуються на системі моральних цінностей, що домінують у суспільстві. У багатьох випадках саме розмитість моральних орієнтирів, соціальна байдужість або схильність до релятивізації етичних норм у сфері підприємницької

діяльності призводять до того, що тіньові практики поступово сприймаються як звичні, соціально прийнятні або навіть такі, що не виходять за межі «нормальності». Особливо це актуально в умовах, коли між законодавчими нормами та моральними переконаннями існує розрив: держава вимагає одного, тоді як суспільство внутрішньо визнає інше. У цьому контексті важливо враховувати, що етичні чинники тісно пов'язані не лише з індивідуальними моральними переконаннями, а й із механізмами соціального регулювання поведінки. Вагомими є описові соціальні норми, що відображають уявлення про те, як насправді поводяться інші члени суспільства. У ситуації, коли тіньова економічна практика стає широко поширеною та соціально «видимою», вона поступово нормалізується, що послаблює дію моральних обмежень і сприяє її сприйняттю як допустимої поведінки. Таким чином, моральна пластичність у сфері економічних рішень може бути частково зумовлена не лише ціннісними орієнтаціями, а й дією соціально сконструйованих уявлень про нормальність поведінки [1].

Закони, звісно, відображають панівні моральні цінності, але водночас вони часто формуються з урахуванням інтересів вузького політичного чи економічного кола, що не завжди відповідає колективним уявленням про справедливість. У такому випадку виникає внутрішній конфлікт між формальною законністю та «моральною легітимністю» дій. Як наслідок, знижується рівень загальної правосвідомості, а тіньова економіка укорінюється як «нормальна» практика. Отже, формування етичного підприємницького середовища є не менш важливим, ніж удосконалення правової системи.

Ще однією фундаментальною групою причин, що зумовлює розгортання тіньової економіки, хочемо виділити *політичні чинники*. Однією з принципових тем у цьому контексті постає розмежування між «сильною» та «силовою» державою. Сильна держава – це така, в якій стабільно функціонує вертикаль влади, що включає органи центрального управління, регіональну адміністрацію та місцеве самоврядування. У такій державі соціальні інститути діють злагоджено, а сам уряд спирається на довіру і підтримку більшості громадян. На противагу цьому, силова держава намагається компенсувати дефіцит легітимності репресивними інструментами: зростанням ролі правоохоронних структур, адміністративним тиском, жорсткими регуляторними вимогами, репресивною дозвільною системою, позбавленням судової системи реальної незалежності, тощо.

Світовий історичний досвід свідчить: щойно владна вертикаль втрачає стабільність або стає фрагментованою, легальна економічна система починає давати збої, що автоматично створює сприятливі умови для тіньових практик.

Коли громадяни не вірять у здатність держави захищати інтереси, справедливо розподіляти ресурси та забезпечувати правову рівність, вони дедалі частіше шукають альтернативні, неформальні шляхи задоволення власних потреб, включаючи участь у тіньовій економіці. Політична слабкість провокує зростання впливу корупційних мереж, а також активізацію кланово-олігархічних структур, які часто самі формують правила гри, використовуючи державні механізми в особистих інтересах. Як наслідок, спостерігається поглиблення відчуження громадян від держави, зниження рівня політичної культури та довіри до інститутів влади, що ще більше укріплює позиції тіньового сектора. У продовження розгляду політичних чинників важливо звернути увагу на те, як інституційна слабкість держави безпосередньо корелює з масштабами неформальної економічної активності. У цьому контексті показовим є дослідження С. Джонсона, Д. Кауфманна та А. Шлейфера, присвячене функціонуванню неофіційної (тіньової) економіки в перехідних суспільствах [3].

Висновок. Тіньова економіка має системний характер відтворення: вона виникає не лише як результат раціонального вибору індивіда в умовах високих транзакційних витрат, а й як наслідок інституційної недосконалості, соціальної нерівності, правових дисфункцій та політичної нестабільності. Водночас значну роль відіграють неформальні норми та соціальні практики, які сприяють нормалізації тіньової поведінки та її поступовій інтеграції в повсякденну економічну взаємодію. Подолання або мінімізація масштабів тіньової економіки не може обмежуватися лише репресивними або суто правовими заходами. Воно потребує комплексного підходу, спрямованого на зниження транзакційних бар'єрів, підвищення ефективності інституційного середовища, зміцнення соціальної справедливості та формування стійких етичних норм економічної поведінки. Лише за умов системної гармонізації економічних, соціальних і політичних інститутів можливе поступове звуження простору тіньових практик і зміцнення легальної економіки як домінуючої форми господарювання.

Література:

1. Cialdini R. B. Descriptive Social Norms as Underappreciated Sources of Social Control. *Psychometrika*. 2007 № 72(2):263-268. doi:10.1007/s11336-006-1560-6
2. Coase R. H. The Nature of the Firm. *Economica*. 1937. Vol. 4, No. 16. P. 386–405. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x
3. Johnson S., Kaufmann D., Shleifer, A. (1997). The Unofficial Economy in Transition. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1997. № 28(2), 159–240.
4. Schneider F. The Shadow Economy and Shadow Economy Labor Force: What Do We (Not) Know? *IZA Discussion Paper*, 2011. No. 5769.

URL: https://www.iza.org/publications/dp/5769/the-shadow-economy-and-shadow-economy-labor-force-what-do-we-not-know
5. Schneider F., Buehn A. Shadow economy: estimation methods, problems, results and open questions. Open Economics. 2018. Vol. 1, № 1. P. 1–29. DOI: https://doi.org/10.1515/openec-2017-0001.
6. Williams C. C., Nadin S. *Work beyond employment: representations of informal economic activities* // Work, Employment and Society. 2012. Vol. 26, Issue 2. P. 335–351. DOI: https://doi.org/10.1177/0950017012437006
7. Williamson O. E. The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting. New York; London : The Free Press, 1985. 450 p.

ПОВАР П. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри економічного права та економічного судочинства
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРНИХ БІРЖ

Закон України від 19.06.2020 року №738-20 [1] затвердив у новій редакції Закони України «Про товарні біржі» [2] (далі – Закон про ТБ) та «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [3] (далі – Закон про РК та ОТР), а також вніс зміни до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» [4] (далі – Закон про ДРРК та ОТР). Оновлені закони кардинально змінили правове становище товарних бірж і регулювання відносин на організованому товарному ринку. Однією з вагомих новацій стало встановлення режиму ліцензування професійних видів діяльності на організованому товарного ринку. Важливим кроком подальшого вдосконалення державного регулювання та нагляду за ринками капіталу та організованими товарними ринками стало прийняття Закону України від 22.02.2024 р. №3585-20 [5].

За законом ліцензування є умовою набуття юридичною особою статусу товарної біржі і, отже, однією з умов легітимації її правосуб'єктності. Це необхідна, але не достатня умова. Передумовою отримання ліцензії є створення юридичної особи, яка має намір отримати ліцензію на провадження професійної

діяльності на організованому товарному ринку. Закон визначає три дозволені організаційно-правові форми таких юридичних осіб: акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю [2, ч.1 ст.3]. Їх створення регулюється нормами ЦК та спеціальним законодавством, зокрема Законами України «Про акціонерне товариство» [6] та «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [7]. Формування правосуб'єктності юридичної особи, яка має намір стати товарною біржою, завершується державною реєстрацією юридичної особи. Спеціальним законом, що регулює ці відносини, є Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [8].

Відповідно до частини другої статті 3 Закону про ТБ юридична особа набуває статусу товарної біржі з дня отримання ліцензії на провадження діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах та/або ліцензії на провадження діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах. Закон про ТБ не визначає порядку видачі ліцензії, натомість у ньому закріплено відсильна норма до порядку, передбаченому статтями 71 і 72 Закону про РК та ОТР. Такі відсильні норми з одного боку відображають дуалізм правового регулювання правового статусу товарних бірж, що полягає в існуванні двох профільних законів: Закону про ТБ та Закону про РК та ОТР. Хоча частина третя статті 1 Закону про РК та ОТР зазначає, що діяльність товарних бірж регулюється Законом про ТБ і дія цього Закону не поширюється на товарні біржі, крім випадків, прямо передбачених цим Законом, у самому Законі є чимало норм присвячених статусу товарної біржі. Деякі з них стосуються лише товарних бірж; деякі дублюють положення Закону про ТБ, інші сформульовані як загальні для операторів ринку капіталу та товарних бірж, зокрема щодо ліцензування професійної діяльності. Так, до товарних бірж застосовуються не лише стаття 71 «Ліцензування професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках» та стаття 72 «Підстави для відмови у видачі ліцензії на провадження певного виду діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках», але і статті 72-1 та 73, які визначають підстави для зупинення та припинення дії ліцензії. Норми статтей 71-73 Закону про РК та ОТР є результатом уніфікації правового регулювання відносин ліцензування діяльності операторів організованих ринків.

Отримання ліцензії не завершує легітимацію правосуб'єктності товарної бірж. Для здійснення діяльності товарна біржа повинна зареєструвати у НКЦПФР правила товарної біржі. Згідно із абзацом четвертим частини другої

статі 3 Закону про ТБ товарна біржі починає функціонувати після реєстрації НКЦПФР правил товарної біржі відповідно до статті 9 Закону Про ТБ.

Аналіз підстав для припинення дії ліцензії, дозволяє зробити висновок, що найбільш численною є група підстав, пов'язаних із недотриманням вимог законодавства. Більшість з них представляють собою вчинені ліцензіатом правопорушення, сутність яких полягає у невиконанні покладених на нього юридичних обов'язків. Разом з тим, звертають на себе увагу положення пунктів 2 та 3 частини першої статі 73 Закону про РК та ОТР. По-перше, підставою для припинення є те, що ліцензіат не розпочав провадження професійної діяльності протягом 12 місяців з дати отримання ліцензії, якщо інше не встановлено законом. По-друге, підставою є те, що ліцензіат не провадив професійну діяльність протягом шести місяців поспіль, якщо інше не встановлено спеціальним законом. З одного боку, отримання ліцензії означає надання права на здійснення ліцензованого виду діяльності, разом з тим, з наведених підстав припинення підстав дії ліцензії випливають такі юридичні обов'язки ліцензіата: 1) розпочати провадження професійної діяльності на організованих товарних ринках (ринках капіталу) протягом 12 місяців з дати отримання ліцензії; 2) не допускати зупинення провадження діяльності (перерви у діяльності) на строк, що становить шести місяців поспіль.

Органом ліцензування є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі - НКЦПФР). Відповідно до Закону України про ДРРК та ОТР НКЦПФР здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю на ринках капіталу та організованих товарних ринках [4, ч.1 ст.2]. Одним із засобів державного регулювання та нагляду є ліцензування та інші способи авторизації на цих ринках [4, п.2 ч.3 ст.2]. Вжита термінологія та буквальне тлумачення норми свідчать, що законодавець розглядає ліцензування як один із способів авторизації. Зауважимо, що згадані спеціальні закони не містять визначення понять «ліцензія» та «авторизація». Як встановлено у частині другій статті 4 Закону про РК та ОТР, НКЦПФР у встановленому нею порядку видає ліцензії на провадження професійної діяльності на організованих товарних ринках: 1) діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах; 2) діяльності з організації укладання деривативних контрактів на товарних біржах.

Спеціальний закон містить розлогий і детальний перелік повноважень НКЦПФР [4, ст. 7], серед яких можна виділити повноваження, які (1) безпосередньо та (2) опосередковано пов'язані з ліцензуванням діяльності товарних бірж. Серед повноважень, безпосередньо пов'язаних з ліцензуванням, варто зазначати повноваження:

1) роз'яснювати перелік дій, що можуть вчинятися виключно за умови отримання відповідної ліцензії на провадження виду діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках [4, п.6 ч.1 ст.7];

2) визначати належність дій, що вчиняються на організованих ринках, до дій, що можуть вчинятися виключно за умови отримання відповідної ліцензії на провадження виду діяльності на відповідних товарних, а також забороняти вчинення таких дій без отримання відповідної ліцензії [4, п.7 ч.1 ст.7];

3) встановлювати порядок видачі, зупинення, відновлення дії та припинення дії ліцензій, а також приймає акти щодо видачі, зупинення, відновлення дії та припинення дії таких ліцензій [4, п.17, ст.7].

За Законом про ДР та ОТР НКЦПФР з метою виконання завдань державного регулювання та нагляду може застосовувати заходи правозастосування, які класифіковано на три види: 1) коригувальні заходи; 2) заходи раннього втручання; 3) заходи контрольного впливу [4, ст.49]. Ознакою заходів впливу контрольного характеру є те, що вони застосовуються за вчинення порушень профільного законодавства [4, ч.4 ст.49]. До таких заходів належать, зокрема, (1) припинення дії ліцензії та (2) зупинення дії ліцензії на провадження діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках. У світлі доктрини господарського права ці заходи слід розглядати як організаційно-господарські санкції у сфері господарювання, що належать до інституту господарсько-правової відповідальності.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19.06.2020 р. №738-20. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text

2. Про товарні біржі: Закон України від 10.12.1991 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text.

3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. №3480-15. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text.

4. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30.10.1996 року. № 448/96-ВР. Режим доступу:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text

5. Про внесення змін до Закону України "Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків" та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання та

нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках: *Закон* України від 22.02.2024 №3585-20. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text

6. Про акціонерні товариства: Закон України вді 27.07.2022 №2465-20. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text

7. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 №2275-19. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text

8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 №755-15.

Полуяктова О.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Шабля Д.О.,
студентка 1 курсу спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МАКРОЕКОНОМІЧНІЙ СТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Значення фінансової допомоги міжнародних організацій у макроекономічній стабілізації України є визначальною в умовах сучасних економічних викликів, зумовлених повномасштабною війною, руйнуванням інфраструктури, втратою частини виробничого потенціалу та порушенням традиційних економічних зв'язків. Сукупність цих факторів спричинила різке скорочення валового внутрішнього продукту, зниження експортних надходжень і суттєве погіршення стану державних фінансів. У таких умовах внутрішніх ресурсів виявилося недостатньо для забезпечення стабільного функціонування економіки, що зумовило необхідність активного залучення зовнішньої фінансової підтримки. Саме міжнародна допомога стала ключовим

інструментом утримання макроекономічної рівноваги та запобігання глибокій фінансовій кризі.

Міжнародна фінансова допомога охоплює широкий спектр інструментів, зокрема кредити, гранти, макрофінансову допомогу, технічну підтримку та гарантії. Основними донорами виступають міжнародні фінансові організації та уряди країн-партнерів. Важливою особливістю цієї допомоги є її цільове спрямування - фінансування дефіциту державного бюджету, підтримка платіжного балансу, забезпечення стабільності банківської системи та реалізація соціальних програм. Як зазначається у макроекономічних дослідженнях, саме завдяки системній міжнародній підтримці Україні вдалося уникнути макрофінансової дестабілізації та зберегти керованість економічними процесами навіть в умовах війни [1].

Одним із ключових напрямів впливу міжнародної фінансової допомоги є забезпечення збалансованості державних фінансів. В умовах воєнного стану державні витрати зросли безпрецедентно, що пов’язано з необхідністю фінансування оборони, соціального захисту населення, підтримки внутрішньо переміщених осіб та відновлення критичної інфраструктури. Водночас доходи бюджету скоротилися через падіння економічної активності, зменшення податкових надходжень і порушення логістичних ланцюгів. За таких умов зовнішнє фінансування стало ключовим джерелом покриття бюджетного дефіциту. Зокрема, у 2025 році Україна залучила 52,4 млрд доларів США зовнішнього фінансування, що дозволило забезпечити безперервність бюджетного процесу та уникнути фінансового колапсу [2].

Крім того, міжнародна допомога відіграє важливу роль у підтримці платіжного балансу країни. Значні валютні надходження дозволяють компенсувати дефіцит поточного рахунку, який формується внаслідок скорочення експорту та зростання імпорту, особливо в умовах війни. Це сприяє зменшенню тиску на валютний ринок і дозволяє зберігати відносну стабільність національної валюти. Як підкреслюється у звітах KSE, підтримка платіжного балансу є одним із ключових чинників макроекономічної стабільності, оскільки вона забезпечує здатність країни виконувати свої зовнішні зобов’язання [3].

Загалом, міжнародна фінансова допомога має суттєвий вплив на валютний ринок. Надходження іноземної валюти сприяє накопиченню міжнародних резервів, що є важливим інструментом монетарної політики держави. Завдяки цьому Національний банк України може ефективно здійснювати валютні інтервенції, стримуючи надмірні коливання курсу гривні. У звіті про фінансову стабільність зазначається, що достатній рівень міжнародних резервів є необхідною умовою для забезпечення довіри до банківської системи та

фінансового сектору загалом [4]. Таким чином, міжнародна допомога безпосередньо сприяє зміцненню фінансової стабільності держави.

Не менш важливим є вплив зовнішнього фінансування на інфляційні процеси. У разі відсутності достатніх зовнішніх ресурсів, уряд був би змушений покривати бюджетний дефіцит шляхом грошової емісії, що неминуче призвело б до зростання інфляції. Проте завдяки міжнародній допомозі вдалося уникнути надмірного тиску на грошово-кредитну систему та зберегти відносну стабільність цін. Це має важливе значення для економіки, оскільки низький рівень інфляції сприяє збереженню купівельної спроможності населення, стабільності бізнес-середовища та прогнозованості економічної політики.

Окрім безпосереднього фінансового впливу, міжнародна допомога має значний інституційний ефект. Надання коштів, як правило, супроводжується вимогами щодо проведення реформ, спрямованих на підвищення ефективності державного управління, прозорості фінансових потоків і зміцнення антикорупційних механізмів. Такі умови стимулюють уряд до впровадження структурних змін, які мають довгострокове позитивне значення для економіки.

Як зазначають Ткачук О. М. та Іванова С. В., міжнародна фінансова допомога сприяє зміцненню стійкості державних фінансів, підвищенню їхньої прозорості та ефективності використання бюджетних ресурсів [5]. Це свідчить про те, що міжнародна підтримка є не лише фінансовим ресурсом, але й інструментом модернізації економічної системи.

Водночас значні обсяги зовнішнього фінансування формують і певні ризики. Передусім це стосується зростання державного боргу, що в майбутньому вимагатиме значних витрат на його обслуговування. Крім того, залежність від міжнародних кредиторів може обмежувати економічну самостійність держави, оскільки отримання фінансування часто пов’язане з виконанням певних умов. Також існує ризик формування довготривалої залежності від зовнішніх ресурсів, що може уповільнити розвиток внутрішніх джерел фінансування. У зв’язку з цим важливим є не лише залучення коштів, але й їх ефективне використання, спрямоване на стимулювання економічного зростання та розширення власної дохідної бази.

У середньо- та довгостроковій перспективі міжнародна фінансова допомога відіграватиме ключову роль у процесах відновлення та розвитку економіки України. Основними напрямами її використання стануть відбудова зруйнованої інфраструктури, модернізація промисловості, розвиток енергетичного сектору, підтримка малого і середнього бізнесу та інвестиції у людський капітал. Водночас важливо поступово переходити від моделі фінансової допомоги до моделі інвестиційного партнерства, що передбачає

залучення прямих іноземних інвестицій, розвиток приватного сектору та інтеграцію у глобальні економічні процеси [3, с. 5-10].

Таким чином, міжнародна фінансова допомога є ключовим фактором забезпечення макроекономічної стабільності України в умовах кризових викликів. Вона дозволяє підтримувати державні фінанси, стабілізувати валютний ринок, стримувати інфляцію, забезпечувати функціонування економіки та сприяти проведенню структурних реформ. Водночас ефективність використання цієї допомоги визначає здатність країни не лише подолати поточні труднощі, але й створити передумови для сталого економічного розвитку у майбутньому.

Література:

1. Макроекономічний дайджест України (грудень 2025 року) / Ukrainian Institute for the Future. 2025. URL: https://uifuture.org/dajdzhesty/makroekonomichnyj-dajdzhest-12-2025/

2. Міністерство фінансів України. 2025. 30 грудня. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/

3. Ukraine Macroeconomic Handbook - October 2025 / Kyiv School of Economics (KSE). 2025. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/10/Ukraine_Macro_Handbook_October2025.pdf

4. Financial Stability Report | June 2025 / National Bank of Ukraine. 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H1_eng.pdf

5. Ткачук О. М., Іванова С. В. Вплив міжнародної фінансової допомоги на стійкість державних фінансів України // Ефективна економіка. 2024. № 3. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/download/6059/6123/13558

Пономаренко Ю. В.,
студент 4 курсу факультету економіки, менеджменту та психології,
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник: **Приліпко С. М.,**
доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
м. Київ, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У сучасних умовах післявоєнної відбудови України публічно-приватне партнерство (далі - ППП) набуває стратегічного значення як інструмент концентрації публічних і приватних ресурсів для відновлення критичної інфраструктури, житлового фонду та об'єктів соціальної сфери. За обмежених фінансових можливостей держави ППП дозволяє залучати інвестиції, управлінську експертизу та інноваційні підходи приватного сектору, що об'єктивно зумовлює підвищені вимоги до прозорості, підзвітності та суспільного контролю за реалізацією таких проєктів. Закон «Про публічно-приватне партнерство» № 4510 спрямований на суттєве посилення вимог до прозорості процедур, аналізу ефективності та оприлюднення інформації, що створює необхідні нормативні передумови для розвитку інструментів громадського контролю за реалізацією відповідних проєктів [3].

Наукові дослідження доводять, що без інституційно оформленого громадського контролю ППП-проєкти супроводжуються ризиками неефективного використання ресурсів, асиметрії інформації та зниження суспільної довіри. С. М. Приліпко підкреслює, що розвиток територій на основі ППП має ґрунтуватися на принципах сталості, відкритості та залучення громадян до оцінювання результатів. У цьому контексті громадський контроль виступає системоутворюючим елементом, що узгоджує інтереси держави, бізнесу й громад та доповнює державний контроль. Водночас він відрізняється від державного нагляду, оскільки не має владних повноважень, а виконує функцію незалежного індикатора публічного інтересу через суспільну оцінку та сигналізацію про відхилення. [2, с. 86-94; 7, с. 794-802].

Одним із базових інструментів громадського контролю у сфері ППП є доступ до публічної інформації та відкритих даних. Законодавство передбачає обов'язкове оприлюднення інформації про ініціювання проєктів, їх

ефективність, умови договорів і хід виконання, що забезпечує можливості для незалежного моніторингу. Відкритість даних сприяє зменшенню асиметрії інформації, мінімізації корупційних ризиків і відповідає міжнародним стандартам сталого розвитку. [2, с. 86-94; 3; 5, с. 86-92].

Вагомим інструментом громадського контролю є публічні консультації та громадські обговорення, які проводяться на етапах підготовки, ухвалення рішень і реалізації ППП-проєктів. Як зазначають С. М. Приліпко, Н. В. Васильєва та О. П. Бойко, ефективна комунікативна стратегія територіальної громади забезпечує реальне залучення громадян до формування управлінських рішень, сприяє врахуванню локальних потреб і підвищує соціальну легітимність партнерських проєктів [6, с. 60-74].

Окрему групу інструментів громадського контролю становлять інституційні механізми участі громадськості - громадські ради, консультативно-дорадчі органи, а також незалежні експерти й профільні організації. Вони забезпечують фаховий аналіз фінансових моделей, строків виконання та відповідності проєктів соціально-економічним цілям. Водночас їх діяльність часто має формальний характер, що потребує посилення ролі громадськості та чіткої регламентації врахування результатів контролю. [2, с. 86-94; 1, с. 22-31].

Суттєвого значення в сучасних умовах набувають цифрові інструменти громадського контролю. Нормативним підґрунтям для їх запровадження стала постанова Кабінету Міністрів України № 527, якою визначено обов’язковість внесення всіх проєктів відновлення, зокрема таких, що реалізуються із застосуванням механізмів публічно-приватного партнерства, до цифрової екосистеми DREAM. Використання платформ відкритих даних, електронних систем управління проєктами та цифрових реєстрів створює можливості для безперервного моніторингу реалізації ППП, своєчасного виявлення відхилень від запланованих показників і підвищення прозорості використання публічних ресурсів. Вказана постанова передбачає багаторівневу систему оцінювання проєктів, що включає як первинну оцінку на рівні територіальних громад або відповідних органів місцевого самоврядування, так і державне оцінювання. Це суттєво посилює прозорість, підзвітність та можливості громадського моніторингу на всіх етапах реалізації ППП-проєктів, створюючи необхідні інституційні умови для синергії громадського й державного контролю [3; 6].

Додатковим, опосередкованим механізмом залучення громадян до контролю за реалізацією ППП може виступати бюджет участі. Хоча він не є класичним інструментом контролю за виконанням договірних зобов’язань, бюджет участі створює інституційні умови для впливу мешканців на визначення

пріоритетів фінансування та оцінювання соціальної значущості проєктів, що посилює загальну підзвітність органів публічної влади [3; 4, с. 86-92; 6, с. 60-74].

Особливої актуальності громадський контроль набуває у сферах цивільного захисту, безпеки та критичної інфраструктури, де помилки мають високий суспільний ризик. Реалізація ППП тут потребує поєднання правових, організаційних і інформаційних механізмів, що забезпечують баланс між оперативністю рішень і дотриманням публічних інтересів. [3; 4 с. 86-94].

В умовах післявоєнної відбудови України значення громадського контролю за реалізацією ППП істотно зростає. Ефективність партнерства безпосередньо залежить від рівня прозорості та довіри суспільства, що досягається через інституціоналізовані інструменти моніторингу. Оскільки територіальна громада є безпосереднім бенефіціаром та споживачем послуг, саме місцевий рівень є найбільш продуктивним майданчиком для розгортання контрольних процедур, де громадяни особисто зацікавлені у результативності кожної інвестованої гривні [2, с. 86-94; 1, с. 22-31].

Ефективність функціонування громадського контролю у сфері публічно-приватного партнерства досягається не ізольованим застосуванням окремих засобів, а їх системним і синергічним поєднанням. Доцільно впроваджувати комплексну систему індикаторів моніторингу, що дозволить об’єктивно оцінювати рівень прозорості та результативності реалізації проєктів. Серед таких індикаторів мають бути: рівень деталізації та актуальності даних у екосистемі DREAM, регулярність звітування приватного партнера, кількість проведених публічних консультацій, ступінь врахування пропозицій громадських рад та якість незалежної експертизи фінансових моделей. Запровадження такого системного підходу дозволить органам публічної влади та місцевого самоврядування ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення, мінімізувати корупційні ризики та забезпечити підзвітність кожного етапу відновлення інфраструктури. Перспективним напрямом є впровадження «індексу суспільної підзвітності» проєктів ППП, що дозволить комплексно визначати рівень залученості громади та ефективність використання залучених інвестицій. Це стане ключовим інструментом для підвищення довіри інвесторів та визначення пріоритетних напрямів публічних інвестицій у процесі післявоєнної відбудови [1, с. 22-31; 2, с. 86-94].

Таким чином, розбудова дієвої системи громадського контролю за реалізацією проєктів публічно-приватного партнерства є стратегічним завданням для забезпечення сталого розвитку України. Його реалізація потребує цілісного підходу, що інтегрує нормативні, інституційні, організаційні, цифрові та соціальні аспекти управління. Важливо, щоб сучасна модель ППП не лише

декларувала принципи відкритості, а й створювала практичні механізми їх утілення через стандартизацію вимог до моніторингу, фінансові стимули для прозорих громад, навчання фахівців та розвиток цифрових інструментів зворотного зв'язку. Тільки за умови переходу від формального нагляду до реального партнерства, де територіальна громада виступає активним суб'єктом контролю, публічно-приватна взаємодія зможе стати надійним фундаментом для відновлення територій. Сформована на засадах довіри та взаємної відповідальності держави, бізнесу і суспільства, така модель забезпечить довгострокову стабільність та легітимність публічної політики відновлення.

Література

1. Бондар Н. М., Сукманюк В. М. Детермінанти успішності інвестицій інфраструктурних проєктів на засадах публічно-приватного партнерства в транспортній сфері. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2025. Вип. 46. С. 22–31. DOI: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1751/1532.

2. Венгер В. В., Кушніренко О. М. Формування моделі публічно-приватного партнерства як основи інвестиційної політики України. Економічний вісник Донбасу. 2025. № 1 (79). С. 86–94. DOI: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2025-1(79)-86-94.

3. Постанова Кабінету Міністрів України № 527 «Деякі питання реалізації проєктів відновлення з використанням цифрової екосистеми DREAM» від 28 лютого 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2025-п#Text.

4. Приліпко С. М., Васильєва Н. В., Бойко О. П. Комунікативна стратегія територіальної громади як інструмент залучення громадян до місцевих процесів: компетентнісний і гендерний підходи. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 3. С. 86–92. DOI: https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.3.12.

5. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 01.12.2024 № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4510-20#Text (дата звернення: 02.02.2026).

6. Стародубова О. А., Грикун М. М. Громадський контроль у сфері публічного адміністрування. Dictum Factum. 2025. № 2 (18). С. 60–74. DOI: https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-2-18-60-74.

7. Petrunenko I., Vasylieva N., Prylipko S. [et al.]. Features of public-private partnership as an economic and legal tool for sustainable development. WSEAS Transactions on Business and Economics. 2021. Vol. 18. P. 794–802. DOI: https://doi.org/10.37394/23207.2021.18.75.

Попова Д.С
здобувачка 2 курсу
факультет економіки, менеджменту та психології (ФЕМП)
Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: **Приліпко С. М.,**
доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
м. Київ, Україна

ПІДПРИЄМНИЦТВО У ВОЄННИЙ ЧАС: АДАПТАЦІЯ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну внесло корективи в усі сфери життя і економіка не стала винятком. Для багатьох українських підприємців перші місяці 2022 року стали справжнім випробуванням на міцність. Хтось втратив усе, хтось зумів переорієнтуватись, а хтось знайшов нові можливості там, де здавалося б їх не могло бути. У своїх тезах я хочу розглянути три ключові, на мій погляд, складові цього процесу: вимушену адаптацію, пошук безпечного місця через релокацію та активне впровадження цифрових технологій.

Перше з чим зіткнукнулася більшість підприємців – це необхідність швидко змінюватися. Ті бізнес-моделі, які ще вчора працювали, сьогодні стали нежиттєздатними. І це питання не просто прибутку, а самого існування. Якщо говорити про адаптацію, то вона проявляється одразу в кількох площинах. Перш за все, це зміна логістики та розрив старих ланцюгів постачання. Другим важливим фактором є переформатування продукту чи послуги під реалії воєнного часу. І третьою складовою і дуже важливою є пошук нових ринків збуту в тому числі за кордоном. Дослідження показують [1, 2, 3], що чимало підприємств, які займалися, до прикладу легкою промисловістю частково переорієнтувалися на виготовлення військового спорядження, а заклади харчування активно почали співпрацювати з волонтерами. Це не просто бізнес-рішення, це ще й прояв соціальної відповідальності.

Одним з головних інструментів адаптації, який держава запропонувала досить швидко, стала програма релокації, запроваджена Міністерством економіки України. Її основною метою є сприяння переміщенню виробничих можливостей підприємств із територій, що зазнають бойових дій або перебувають під загрозою їх ведення, до більш безпечних регіонів, насамперед до центральних та західних областей країни. Результати реалізації цієї програми

свідчать про високу ділову активність. Станом на початок березня 2024 року зафіксовано 18 944 релокацій бізнесу [3, с.1-2]

Таблиця 1.

Найпоширеніші регіони донори та регіони-реципієнти при релокації бізнесів

Регіони, звідки переїжджають (Топ-3)	Частка, %	Регіон, куди переїжджають (Топ-3)	Частка, %
м. Київ	33,2%	м. Київ	28,0%
Дніпропетровська обл.	9.6%	Львівська обл.	10%
Київська обл.	8.5%	Закарпатська обл.	8%

Джерело: [3]

Аналізуючи таблицю 1, можна побачити цікаву закономірність. Київ опинився в обох колонках, тобто з одного боку столиця втратила третину свого бізнесу, а з іншого прийняла майже стільки ж нового. Це свідчить про те, що для багатьох підприємців стратегічно важливим центром, незважаючи на всі ризики є столиця України. Основними ж напрямками для переїзду стали західні області, що зумовлено їхнім відносно вищим рівнем безпеки. Загалом, на 626 підприємств, які переїжджали кілька разів, припадає 173 компанії , що повернулися додому.[3]. Це показник того, що рішення є дуже не простими і супроводжується певними супутніми проблемами: пошук приміщення, персонал, логістика, налагодження нових зв'язків.

Окремо варто поговорити про роль держави в цих процесах. У статті дослідників Єршової, Гудіми та Сошникова, опублікованій у Науковому віснику Ужгородського університету, досить детально розбираються правові аспекти [1]. Дійсно, уряд напрацював низку нормативних актів, спрямованих на підтримку. Автори звертають увагу на те, що зараз держава застосовує, по суті, універсальний підхід. Це коли до всіх підприємств незалежно від того, чи це гігантський завод, чи маленька крамничка - застосовуються одні й ті ж самі правила. І хоча це простіше з точки зору адміністрування, на практиці такий підхід не завжди є справедливим. Потреби малого та великого бізнесу кардинально різняться. Тому в науковій статті обґрунтовується необхідність диференційованого регулювання, тобто гнучкіших правил, які враховували б розмір підприємства, його галузь, ступінь критичності для економіки регіону [1]. Я повністю поділяю думку авторів щодо необхідності диференційованого регулювання.

Третім важливим чинником, який я хотіла б відзначити, є цифровізація. Повномасштабна війна стала вагомим каталізатором цифрової трансформації бізнесу та його переходом до онлайн-формату функціонування. Значна кількість підприємств не змогла б забезпечити свою життєдіяльність без хмарних сервісів, систем електронного документообігу, впровадження дистанційної форми зайнятості та розвитку онлайн-каналів збуту. Малярчук слушно зауважує, що ключові ефекти релокації для малих і середніх підприємств пов'язані зі збереженням операційної діяльності, мінімізацією зовнішніх ризиків і формуванням стійких бізнес-моделей [2, с. 1]. А стійкі моделі сьогодні неможливі без цифровізації. Використання порталу « Дія» та інших цифрових сервісів оптимізувало процеси отримання адміністративних послуг, державної реєстрації підприємств і оформлення дозвільної інформації без необхідності фізичної присутності в державних установах. Це можна розглядати як один із позитивних структурних ефектів повномасштабної війни, що має довгостроковий вплив на трансформацію середовища українського підприємництва. Підприємства, які своєчасно адаптували внутрішні бізнес-процеси до цифрових форматів, отримали суттєві конкурентні переваги.

Підсумовуючи, варто зазначити, що підприємництво в умовах воєнного часу є складною, але водночас надзвичайно актуальною темою. Це приклад стійкості підприємців, їхньої здатності не здаватися та знаходити вихід навіть у кризових ситуаціях. Релокація, адаптація та цифровізація виступають не просто актуальними трендами, а необхідними інструментами для збереження функціонування бізнесу.

Досвід українського бізнесу в умовах повномасштабної агресії РФ проти України можна розглядати як унікальний кейс, що викликає значний інтерес на міжнародному рівні. Водночас залишається потреба у вдосконаленні державної підтримки підприємництва, зокрема через перехід до більш диференційованих механізмів, зменшення бюрократичних бар'єрів у процесі релокації бізнесу та подальший розвиток цифрових сервісів. Це сприятиме підвищенню ефективності адаптації підприємств і зменшенню навантаження на підприємців.

Література:

1. Єршова Ю. О., Гудіма Т. С., Сошников А. О. Релокація бізнесу в умовах воєнного стану: нормативно-правові аспекти диференційованого регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 90 (2). С. 1-10. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025 .90.2.41

2. Малярчук О. Релокація бізнесу як інструмент адаптації суб'єктів підприємництва в умовах економічної нестабільності. Економіка та суспільство. 2025. № 82. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-90

3. Релокація бізнесу в умовах війни: у які регіони переїжджають підприємства / Інститут аналітики та адвокації (Програма «Долучайся!», USAID). 2024. URL: https://share.google /8HF6lksrhNYF1Vqmg.

Рибак А. В.,
аспірант кафедри міжнародного права та
галузевих правових дисциплін Київського університету права
Національної академії наук України, адвокат,
старший партнер АО «ПЕРФЕКЦІЯ»
м. Київ, Україна

ПРЕЗУМПЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ ЩОДО ЗНИКНЕНЬ, НЕЗАКОННИХ ЗАТРИМАНЬ ТА СМЕРТЕЙ У ЗОНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Збройний конфлікт є середовищем, у якому держава одночасно є носієм публічної влади, стороною бойових дій та потенційним порушником прав людини. Саме тому проблема доказування відповідальності держави за зникнення осіб, незаконне позбавлення волі та смерті в зоні конфлікту набуває не лише юридичного, але й глибоко морального виміру. Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ, Суд) виробив позицію, відповідно до якої за певних обставин тягар доведення інвертується: держава зобов'язана пояснити долю особи, яка востаннє перебувала під її контролем, інакше Суд встановлює порушення статей 2 і 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ця позиція, яку в науковій літературі прийнято іменувати «презумпцією відповідальності держави», є одним із найпотужніших і найбільш концептуально навантажених інструментів конвенційного захисту — і саме тому вимагає окремого систематичного аналізу в умовах повномасштабного збройного конфлікту в Україні.

Доктринальне підґрунтя презумпції відповідальності держави було закладено Судом у серії справ проти Туреччини та — особливо показово — у численних справах, пов'язаних із чеченськими кампаніями Росії. Системоутворюючими для формування стандартів ЄСПЛ у справах, пов'язаних із насильницькими зникненнями, позасудовими стратами та обов'язком держави проводити ефективне розслідування в умовах збройного конфлікту, слід вважати рішення у справах Khashiyev and Akayeva v. Russia (2005) [1], Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia (2005) [2], Baysayeva v. Russia (2007) [3], а також landmark-

рішення Великої палати у справі Varnava and Others v. Turkey (2009) [4]. У цих рішеннях Суд сформулював принцип, що є методологічним ядром всієї доктрини: якщо особа зникає за обставин, що свідчать про її перебування під контролем держави, або якщо тіло людини виявлено в зоні, що перебуває під ефективним контролем держави, остання несе обов'язок надати правдоподібне пояснення долі цієї особи. Замовчування держави, її ухилення від розслідування або надання суперечливих відомостей є підставою для висновку про порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції [5].

Слід чітко розрізняти два аспекти відповідальності держави, які Суд послідовно відмежовує один від одного: матеріальний — порушення позитивного або негативного зобов'язання захистити право на життя чи заборону катувань — і процесуальний — невиконання зобов'язання провести ефективне розслідування. Ці аспекти є самостійними підставами встановлення порушень і можуть співіснувати або бути встановлені незалежно одне від одного. Особливою рисою справ, пов'язаних зі збройними конфліктами, є те, що процесуальне порушення нерідко є єдиним, яке піддається доказуванню: в умовах бойових дій встановити безпосередню причину смерті або зникнення на підставі наявних доказів буває фізично неможливо. Суд у таких ситуаціях не відмовляється від встановлення матеріального порушення, але застосовує знижений стандарт доказування — «поза розумним сумнівом» — з урахуванням всіх обставин конфлікту.

Центральним тригером, що активує презумпцію відповідальності держави, є встановлення факту перебування особи під контролем держави — так звана «остання відома точка контролю» (last known point of state control). У справах про зникнення це може бути момент затримання, передачі між підрозділами або перебування у блокпосту. Суд неодноразово підкреслював, що затримання особи не у спеціально відведеному місці, відсутність офіційного протоколу, неможливість встановити подальшу долю затриманого є достатніми для висновку про те, що держава несе відповідальність за все, що відбулося з цією особою після останнього задокументованого моменту контролю [3]. Практичне значення цього підходу для подій на сході України та в Криму з 2014 року, а особливо після 2022 року, важко переоцінити: тисячі цивільних та військовополонених зникли після потрапляння до рук Збройних сил Росії або підконтрольних їй формувань у обставинах, що відповідають саме цій фактичній системі.

Окремою та надзвичайно важливою категорією є справи про незаконне позбавлення волі в умовах збройного конфлікту. Саме в цій категорії ЄСПЛ сформував розгорнуту доктрину unacknowledged detention («невизнаного» або

«нерозкритого» тримання під вартою), визнавши у справі Kurt v. Turkey (1998), а згодом у низці рішень проти Туреччини та Росії, що таємне утримання особи без будь-яких правових підстав, без офіційної реєстрації затримання та без визнання самого факту позбавлення волі становить особливо тяжке порушення статті 5 Конвенції, а залежно від обставин справи може одночасно свідчити і про порушення статті 3 Конвенції [6]. Ця доктрина набула принципово нового виміру у зв'язку з існуванням російських фільтраційних таборів на окупованих територіях України та на території Росії, де тисячі цивільних утримуються поза будь-яким правовим контролем. Документальна фіксація таких практик Моніторинговою місією ООН з прав людини, а також показання осіб, що вижили, створюють доказову базу, яка відповідає стандартам ЄСПЛ для встановлення системного порушення статей 3 і 5 Конвенції.

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом», застосовуваний Судом, є автономним конвенційним поняттям і суттєво відрізняється від однойменного кримінально-процесуального стандарту. ЄСПЛ може дійти висновку «поза розумним сумнівом» на підставі непрямих доказів, показань свідків, офіційних документів держави-відповідача та — що принципово — на підставі поведінки самої держави в ході провадження. Для цього твердження найкраще посилатися на усталену лінію практики ЄСПЛ у справах проти Росії щодо насильницьких зникнень, де Суд прямо зазначав, що відмова держави надати матеріали кримінальних проваджень, посилання на їх «секретний» характер або надання неповних матеріалів дає Суду підстави робити висновки на шкоду державі-відповідачу. Найбільш показовими тут є справа Aslakhanova and Others v. Russia [7], у якій Суд наголосив, що коли ключові докази перебувають виключно під контролем держави, саме на неї покладається обов'язок надати переконливе пояснення та повний масив релевантних матеріалів; у разі невиконання цього обов'язку Суд вправі зробити негативні висновки щодо позиції держави-відповідача. Цей принцип отримав нормативне закріплення у Правилі 44C Регламенту Суду [8]. В умовах збройного конфлікту, де держава-порушник апріорі контролює більшість доказів, саме ця можливість робити висновки з ненадання доказів стає одним із ключових механізмів подолання інформаційної асиметрії між заявниками та відповідачем.

Практика ЄСПЛ щодо подій на сході України, що накопичилася у 2014–2022 роках, формує потужну прецедентну базу для майбутніх справ, пов'язаних із повномасштабним вторгненням. У рішенні у справі «Україна та Нідерланди проти Росії» щодо катастрофи MH17 (2022) Суд встановив, що Росія здійснювала ефективний контроль над «ДНР» і «ЛНР», а отже несе конвенційну відповідальність за дії цих утворень [9]. В міждержавній справі «Україна проти

Росії (щодо Криму)» Суд задокументував систематичне порушення статей 2, 3 і 5 Конвенції на окупованому півострові [10]. Ці рішення закладають фундамент, на якому буде будуватись відповідальність Росії за тисячі зникнень, страт та випадків катувань, що відбулися після 24 лютого 2022 року. Доктрина «ефективного контролю» є тим самим правовим мостом, що з'єднує факти на землі з конвенційною відповідальністю держави.

Таким чином, доктрина презумпції відповідальності держави у практиці ЄСПЛ є не суто процесуальним феноменом, а концептуальною відповіддю Суду на принципово нерівне становище, в якому опиняються зниклі особи та незаконних затримань у зоні збройного конфлікту. Її сила — у поєднанні інверсії тягаря доказування, широкого поняття ефективного контролю, заниженого (порівняно із кримінально-процесуальними стандартами) стандарту доведення та можливості робити несприятливі висновки з процесуальної поведінки держави. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну підняло цю доктрину на якісно новий рівень: вперше в практиці Суду вона застосовується до системних і масових порушень у контексті агресивної міждержавної війни, а не лише локального або внутрішнього конфлікту. Для правозахисної та наукової спільноти це означає конкретний практичний висновок: документування факту перебування особи під контролем держави-агресора навіть протягом короткого часу є достатньою підставою для стратегічного судового супроводу справи в ЄСПЛ — незалежно від того, чи вдалося встановити подальшу долю постраждалої особи.

Література:

1. Khashiyev and Akayeva v. Russia, nos. 57942/00 and 57945/00, ECtHR, 24 February 2005. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68419%22]}
2. Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights of 24 February 2005, Applications no. 57947/00, 57948/00 and 57949/00. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68379
3. Baysayeva v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights of 5 April 2007, Application no. 74237/01. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-80025%22]}
4. Varnava and Others v. Turkey [GC]: Judgment of the European Court of Human Rights of 18 September 2009, Applications no. 16064/90 et al. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94162
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). від 4 листопада 1950

року. Офіційний переклад. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Kurt v. Turkey : judgment of the European Court of Human Rights of 25 May 1998, application no. 24276/94. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58198

7. Aslakhanova and Others v. Russia : judgment of the European Court of Human Rights of 18 December 2012, applications no. 2944/06 and 4 others. HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115657

8. Rules of Court : adopted by the European Court of Human Rights, 4 November 1998; entered into force on 1 November 1998 (as amended on 15 September 2025). European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/rules_court_eng

9. Ukraine, the Netherlands and 26 Third States Without Russia Before the ECtHR. https://verfassungsblog.de/ukraine-the-netherlands-and-26-third-states-without-russia-before-the-ecthr/

10. Ukraine v. Russia (re Crimea) [GC] : judgment of the European Court of Human Rights of 25 June 2024, application no. 20958/14. https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-14347%22]}

Рожко І.І.,
доктор філософії, доцент кафедри агроінженерії та
автомобільного транспорту
Полтавський державний
Герасимович В. В.,
здобувач вищої освіти \
першого бакалаврського рівня Н7 Агроінженерія
Полтавський державний аграрний університет,
м. Полтава, Україна

АЛЬТЕРНАТИВНІ МЕТОДИ УТИЛІЗАЦІЇ РОСЛИННИХ РЕШТОК У КОНТЕКСТІ ДОТРИМАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Сучасний стан аграрного сектору та садово-паркового господарства України вимагає переходу до екологічно безпечних технологій поводження з органічними відходами. Протягом десятиліть домінуючим методом позбавлення від рослинних решток залишалася термічна деструкція шляхом відкритого

спалювання. Це призводило до незворотних втрат біогенних елементів та значного забруднення атмосфери. Проте зміна кліматичних умов та посилення вимог державного екологічного нагляду роблять такий підхід не лише технічно застарілим, а й таким, що суперечить чинному законодавству. Саме тому механізація процесів переробки, яка полягає у перетворенні відходів на цінну вторинну сировину, є надзвичайно актуальною, оскільки такий підхід забезпечить сталий розвиток як окремих агропідприємств, так і територіальних громад.

Правове поле України чітко регламентує заборону на самовільне випалювання рослинності, розглядаючи цей процес як пряму загрозу екологічній безпеці. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме статті 77-1, випалювання стерні, пасовищ, ділянок із водно-болотною чи степовою рослинністю, а також опалого листя в межах населених пунктів без дотримання спеціально встановленого порядку тягне за собою штрафні санкції [1]. Крім того, Закон України «Про охорону атмосферного повітря» (стаття 20) прямо забороняє спалювання відходів на територіях підприємств та населених пунктів, за винятком використання спеціалізованих промислових установок, що гарантують дотримання екологічних нормативів [2]. Аналогічні обмеження містяться і в Законі України «Про благоустрій населених пунктів» (стаття 16), де вивезення та накопичення деревини, листя чи трави у не відведених для цього місцях класифікується як порушення правил благоустрою [3].

З наукового погляду, неконтрольоване окиснення біомаси на відкритих площах є процесом із низьким коефіцієнтом корисної дії та високим рівнем викидів токсичних сполук. Продукти неповного згоряння, такі як сажа, попіл та вуглецевий пил, призводять до фізико-хімічної контамінації ґрунтового покриву та прилеглих водойм. Це порушує природний біогеохімічний цикл, знищує мікрофлору верхнього родючого шару та негативно впливає на якісні показники майбутнього врожаю [4, 5]. Сьогодні у наукових джерелах досліджено комплекс альтернативних заходів заміни термічної обробки. Пріоритетним напрямком є механічна переробка деревної біомаси за допомогою мобільних подрібнювачів. Перехід до механічного шредування дозволяє не лише уникнути юридичних ризиків, а й забезпечити господарство цінною сировиною. Подрібнені гілки та листя перетворюються на мульчу, яка запобігає ерозії ґрунту та утримує вологу, або на паливну тріску для сучасних котелень [6]. Іншим важливим методом є біологічна конверсія – компостування органічної фракції для отримання високоякісних добрив [7, 8]. Для реалізації цих завдань вітчизняний ринок пропонує широкий спектр обладнання. Провідні виробники, такі як Arpal, Palche та Shkiv, спеціалізуються на важких промислових агрегатах. Компанії GTM та

MPSR пропонують універсальні напівпрофесійні рішення. Завод «ТехноМашСтрой» виготовляє дискові щепорізи серії Crusher для отримання каліброваної тріски, а виробники Drovosek та Kruchkov орієнтовані на модульні системи та навісне обладнання для тракторів і мотоблоків. Особливо перспективним для фермерських господарств є використання PTO-моделей, що працюють від вала відбору потужності трактора, забезпечуючи високу енергоефективність процесу.

Висновки. Впровадження альтернативних методів утилізації рослинних решток є стратегічно важливим кроком для сталого розвитку агропромислового комплексу. Застосування технологій механічного подрібнення та біологічної конверсії дозволяє повністю інтегрувати виробничі процеси у правове поле України, нівелюючи ризики адміністративної відповідальності за порушення екологічних норм.

Трансформація проблеми накопичення органічних відходів у можливість отримання додаткових ресурсів – біопалива, органо-мінеральних добрив та мульчувальних матеріалів – суттєво підвищує загальну рентабельність господарювання. Такий підхід не лише сприятиме економічній ефективності підприємств, а й гарантує збереження екологічного балансу та енергетичної незалежності територіальних громад.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text (дата звернення 23.04.2026)

2. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text (дата звернення 23.04.2026)

3. Закон України «Про благоустрій населених пунктів» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15#Text (дата звернення 23.04.2026)

4. Душкін С. С. Технології захисту довкілля. *Курс лекцій*. Харківський національний автомобільно-дорожній університет. Харків : ХНАДУ. 2025. 85 с. URL:https://dspace.khadi.kharkov.ua/handle/123456789/26575

5. Дорожня карта реалізації Закону України «Про управління відходами». *Збірка матеріалів Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології»* (м. Київ, 24–25 листопада 2022 р.). Київ. Центр екологічної освіти та інформації. 2022. 248 с. URL: https://grecolc.law/wp-content/uploads/2023/02/Tekst_Zbirky_Forum_Vidhody_-_2022__.pdf#page=89

6. Кряжич О. О., Коваленко О. В. Спосіб одержання поліна-розпалювача з листя дерев. *Патент на корисну модель* UA 103810 U МПК C10L 5/08 (2006.01)

C10L 5/38 (2006.01) C10L 5/44 (2006.01). № u 2015 07590; заявл. 29.07.2015; опубл. 25.12.2015, Бюл.№ 24

7. Chojnacka K., Moustakas K., Witek-Krowiak A. Bio-based fertilizers: A practical approach towards circular economy. *Bioresource Technology*. 2020. Vol. 295. 122223. DOI: 10.1016/j.biortech.2019.122223

8. Сарана В.В. Обґрунтування основних параметрів подрібнювача гілок ущільненого саду: дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 05.05.11 «Машини і засоби механізації сільськогосподарського виробництва». Київ. 2006. 194 с.

Сафонов О. А.,
здобувач першого бакалаврського рівня вищої освіти,
другого року навчання
факультет економіки, менеджменту та психології (ФЕМП)
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ І ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ В СФЕРІ АПК

Актуальність дослідження економічних механізмів розвитку і відбудови України в сфері АПК зумовлена ключовою роллю аграрного сектору в забезпеченні продовольчої безпеки, експортного потенціалу та економічної стабільності держави. В умовах воєнних втрат і структурних дисбалансів особливої ваги набуває формування ефективних інструментів відновлення та модернізації галузі. Це визначає необхідність переосмислення аграрної політики з орієнтацією на стійкий та конкурентоспроможний розвиток.

Агропромисловий комплекс України є однією з ключових складових національної економіки, оскільки забезпечує продовольчу безпеку та формує значну частину експортного потенціалу держави [3, с. 525–526] . В умовах воєнного стану галузь зазнала значних втрат, зокрема через руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, мінування територій та обмеження доступу до ринків збуту [2, с. 90–91] . Це ускладнює функціонування аграрних підприємств і потребує впровадження ефективних економічних механізмів відновлення.

Економічні механізми розвитку АПК повинні бути спрямовані на забезпечення безперервності виробництва, стабільності логістики та фінансової стійкості підприємств [3, с. 525] . Важливу роль у цьому процесі відіграє державне регулювання, яке включає податкові пільги, кредитні механізми та державні гарантії для аграрних виробників [2, с. 92] . Крім того, необхідним є вдосконалення нормативно-правової бази та її адаптація до міжнародних стандартів якості та безпеки продовольства [2, с. 91] .

Суттєвим напрямом розвитку аграрного сектору є впровадження інноваційних технологій і цифровізація виробництва, що сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності АПК [3, с. 525] . Водночас структурні трансформації, зокрема концентрація виробництва та зростання ролі великих аграрних підприємств, вимагають врахування нових економічних умов і ризиків [1, с. 733–734] . У таких умовах підвищення адаптивності аграрного сектору стає одним із ключових завдань його розвитку.

Не менш важливим фактором є інвестиційне забезпечення галузі. Відбудова АПК потребує розвитку інвестиційної діяльності, розширення доступу до фінансових ресурсів та удосконалення системи аграрного кредитування [3, с. 525] . Паралельно необхідно відновлювати логістичну інфраструктуру — транспортні шляхи, склади, порти — що забезпечує стабільність постачання продукції та розширення експортних можливостей [2, с. 94] .

Отже, розвиток і відбудова агропромислового комплексу України потребують комплексного підходу, що поєднує державну підтримку, інноваційний розвиток та інвестиційне забезпечення. Це дозволить підвищити ефективність функціонування АПК та забезпечити його стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

Висновок: Отже, у ході дослідження встановлено, що ефективний розвиток і відбудова агропромислового комплексу України можливі за умови комплексного застосування економічних механізмів, спрямованих на підтримку виробництва, відновлення інфраструктури та підвищення інвестиційної привабливості галузі. Важливу роль при цьому відіграють державне регулювання, впровадження інновацій та адаптація до сучасних викликів. Реалізація таких підходів сприятиме зміцненню стійкості АПК, підвищенню його конкурентоспроможності та забезпеченню стабільного економічного розвитку України.

Література:

1 . Волощук Ю. О., Волощук В. Р. Тенденції розвитку і напрями адаптації агропромислових підприємств до глобальних змін // *Інноваційна економіка*.

2026. № 1. С. 100–110. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6506

2. Новікова Н., Шинькович А. Основні загрози фізичної доступності та якості продовольства в умовах воєнного стану // *National Security Law and Economics*. 2025. № 2. С. 90–97. URL: https://security-journal.nasbu.edu.ua/index.php/nbpe/article/download/35/21/54

3. Піщенко О. Розвиток аграрного сектору в умовах структурних трансформацій економіки // Herald of Khmelnytskyi National University. *Economic Sciences*. 2026. № 350(1). С. 525–531. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-350-72

Слободяник Т. М.,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
Шевченко З.С.,
здобувач (група ПЗн-25-1м)
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського,
м. Кременчук, Україна

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Роль корпоративного права у досягненні Цілей сталого розвитку ООН у сучасному українському контексті набуває системного значення, оскільки саме через механізми правового регулювання діяльності юридичних осіб забезпечується інтеграція економічних, екологічних та соціальних компонентів, закріплених у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development» (2015) [1] та імплементованих в Україні Указом Президента № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року» [2]. У цьому аспекті корпоративне право поступово трансформується з інструменту регулювання господарської діяльності у комплексний правовий механізм забезпечення сталого розвитку, що підтверджується як законодавчими змінами, так і науковими підходами.

Проблематика взаємозв'язку корпоративного права та сталого розвитку активно досліджується вітчизняними науковцями. Зокрема, у праці А. Костякової та К. Копоть наголошується, що «інтеграція концепції сталого розвитку в корпоративну практику передбачає системне застосування міжнародних стандартів ESG, GRI та CSRD формування внутрішніх політик прозорості й звітності, а також гармонізацію з вимогами ЄС» [3, ст. 123]. Такий підхід свідчить про зміну парадигми корпоративного права, яке виходить за межі класичної моделі захисту інтересів учасників товариства і починає враховувати інтереси ширшого кола стейкхолдерів. Подібну позицію займають і інші дослідники, які підкреслюють, що ESG-компонента стає невід'ємною частиною сучасного корпоративного управління, інтегруючи принципи прозорості, підзвітності та добросовісності .

Нормативно-правове підґрунтя реалізації зазначених підходів в Україні формується на основі положень Цивільного кодексу України, Закону України «Про акціонерні товариства» [4] та Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5], які визначають правовий статус суб'єктів господарювання, компетенцію органів управління та обов'язки посадових осіб. Водночас особливе значення має Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який передбачає складання звіту про управління, що включає не фінансову інформацію, зокрема щодо екологічних і соціальних аспектів діяльності підприємства.

Важливим елементом адаптації корпоративного права до стандартів сталого розвитку є імплементація європейських підходів, зокрема вимог до нефінансової звітності та ESG-стандартів. У цьому контексті підкреслюється, що українське регуляторне поле поступово інтегрує концепцію сталого розвитку, хоча вона ще не має повністю імперативного характеру . Водночас міжнародні практики, що відображені у діяльності консалтингових та аудиторських компаній, свідчать про те, що впровадження ESG-підходів сприяє формуванню ефективних механізмів корпоративного управління, підвищенню інвестиційної привабливості та зниженню ризиків.

Разом із тим у науковій літературі звертається увага на низку суттєвих проблем, що перешкоджають повноцінній реалізації потенціалу корпоративного права у досягненні Цілей сталого розвитку. По-перше, має місце фрагментарність правового регулювання ESG, оскільки відповідні норми не систематизовані та розпорошені у різних галузях законодавства. По-друге, відсутність обов'язкових вимог щодо нефінансової звітності для більшості суб'єктів господарювання знижує ефективність механізмів прозорості та підзвітності. По-третє, недостатньо врегульованим залишається питання

відповідальності органів управління компаній за недотримання принципів сталого розвитку, що обмежує практичну дієвість ESG-інструментів.

Як зазначає Долгерт В.В, «Найбільш ефективною моделлю, що сприятиме оптимальному забезпеченню правового господарського порядку є запровадження ESG через поєднання елементів державного регулювання та саморегулювання, однак зважаючи на перенавантаженість державного апарату все ж вбачається доцільним здійснювати впровадження ESG на рівні окремого суб'єкта господарювання шляхом використання механізмів саморегулювання» [6, ст. 264].

Окремої уваги заслуговує проблема інституційної спроможності корпоративного сектору, оскільки впровадження стандартів сталого розвитку потребує не лише нормативного закріплення, але й належного рівня корпоративної культури та комплаєнс-практик. У цьому контексті в аналітичних матеріалах підкреслюється, що розвиток ESG-практик в Україні перебуває на стадії становлення і потребує подальшого нормативного та інституційного забезпечення.

Таким чином, корпоративне право виступає ключовим інструментом досягнення Цілей сталого розвитку ООН, забезпечуючи правові механізми інтеграції ESG-принципів у діяльність суб'єктів господарювання. Водночас його ефективність в Україні обмежується низкою системних проблем, пов'язаних із фрагментарністю законодавства, недостатнім рівнем імперативності ESG-вимог та відсутністю належних механізмів відповідальності. Подальший розвиток цієї сфери має бути спрямований на гармонізацію з правом ЄС, систематизацію нормативної бази та посилення ролі корпоративного управління у забезпеченні сталого розвитку.

Література:

1. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development» (2015). https://digitallibrary.un.org/record/803352?v=pdf

2. Указ Президента від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text.

3. Костякова А., Копоть К. Корпоративне управління та сталий розвиток: теоретико-методологічні засади // Acta Academiae Beregsasiensis. Economics, 2025, с.114 - 125.

4. Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text.

5. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text.

6. В. В. Долгерт. Окремі аспекти правового забезпечення ESG-стратегії на підприємстві // Аналітично-порівняльне правознавство, 2024, с. 260 - 265.

Старченко А. О.
здобувачка першого (бакалаврського рівня) вищої освіти
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
Кириченко С.О.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

ВНУТРІШНІЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА ФІНАНСУВАННЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Відбудова України після повномасштабної війни є не лише процесом фізичного відновлення зруйнованих територій, а й комплексним економічним завданням, від результативності якого буде залежати майбутня модель розвитку держави. Йдеться про модернізацію промисловості, оновлення інфраструктури, відновлення житлового фонду, посилення енергетичної безпеки, перебудову логістичних маршрутів та формування нових точок економічного зростання. Головним питанням у суспільстві залишається, за рахунок яких ресурсів буде реалізовано цей масштабний процес, адже саме структура фінансування визначатиме швидкість, якість та стійкість реконструкції. Традиційно значна увага зосереджується на міжнародній допомозі, кредитах партнерів і грантових програмах, однак довгострокова відбудова не може базуватися виключно на зовнішніх джерелах. Саме тому внутрішній потенціал України слід розглядати з різних сторін його довгострокових можливостей [1; 2].

Внутрішній потенціал нині являє собою сукупність наявних і прихованих можливостей національної економіки, які можуть бути мобілізовані для

реалізації стратегічних цілей розвитку. Йдеться про доходи державного та місцевих бюджетів, ресурси банківської системи, заощадження населення, інвестиційні можливості бізнесу, кадровий потенціал, технологічні компетенції та ефективність державного управління. Актуальність використання саме внутрішніх джерел різко зростає через масштаб збитків. Адже за спільною оцінкою Світового банку, Європейської Комісії, Уряду України та ООН у межах програми RDNA4, потреба у відновленні на кінець 2024 року становила 524 млрд доларів. Із цієї суми близько 84 млрд дол. припадає на житловий сектор, понад 78 млрд дол. - на транспортну інфраструктуру, майже 68 млрд дол. - на енергетику та видобувну галузь, і близько 64 млрд дол. - на торгівлю та промисловість. Для порівняння, зазначений обсяг майже у 2,8 раза перевищує орієнтовний річний ВВП України. Це прямо вказує на те, що відбудова не може бути короткостроковою кампанією, а потребує багаторічної моделі фінансування, де внутрішній потенціал виступатиме постійним джерелом ресурсного забезпечення. Як доречно наголошують А. Нечипоренко та М. Сулима, фінансова система у період післявоєнної реконструкції має виконувати не лише розподільчу функцію, а й бути драйвером сталого розвитку та інструментом мобілізації внутрішніх ресурсів [1; 2].

Фінансовий сектор є однією з ключових складових внутрішнього потенціалу держави. У період війни ринок облігацій внутрішньої державної позики вже став важливим механізмом мобілізації коштів населення, банків та бізнесу. За даними Міністерства фінансів України, у 2024 році через розміщення ОВДП до бюджету було залучено 497,8 млрд грн, а з початку повномасштабного вторгнення - понад 1,3 трлн грн. У 2025 році загальний обсяг внутрішніх запозичень перевищив 1,77 трлн грн. Але внутрішні запозичення повинні використовуватися не лише для покриття поточного бюджетного дефіциту, а й для створення нових економічних активів. Якщо хоча б 20% нових залучень щороку спрямовувати на інвестиційні програми, держава могла б отримувати понад 100 млрд грн ресурсу для модернізації енергетики, житлового будівництва та транспортної інфраструктури. У такому випадку борговий інструмент перетворюється з антикризового механізму на інструмент економічного розвитку [3; 4].

Банківська система та заощадження населення є ще одним сектором внутрішнього потенціалу держави. Оскільки саме банки здатні трансформувати приватні кошти у довгострокові кредити для підприємств, забудовників, аграрного сектору чи муніципальних проєктів. За відомостями Національного банку України, у 2025 році гривневі кошти населення у банках зросли на 15,6% у річному вимірі, а строкові депозити фізичних осіб на 14,2%. Це стає показовим

моментом, бо навіть за умов воєнної невизначеності громадяни зберігають довіру до фінансової системи та продовжують накопичувати ресурси. Якщо врахувати, що депозитний портфель населення перевищує 1 трлн грн, навіть часткове спрямування цих коштів через гарантійні програми та механізми здешевлення кредитів могло б створити десятки мільярдів гривень інвестиційного ресурсу [5].

Окремої уваги заслуговує роль державних банків у системі післявоєнного фінансування. У дослідженні О. Любіча та Д. Хохича наголошується, що державні банки в умовах війни виконують не лише класичну кредитно-депозитну функцію, а стають інструментом стабілізації фінансової системи, забезпечення безперервності платежів та реалізації державних програм підтримки економіки. Автори підкреслюють, що саме концентрація ресурсів у державному банківському секторі дала змогу зберегти довіру вкладників і підтримати функціонування ключових галузей у кризовий період. Тобто державні банки можуть розглядатися як один із головних провідників внутрішнього потенціалу країни, здатний трансформувати накопичені ресурси у фінансування реконструкції [6].

Окрім державного сектору, вагомий потенціал у фінансуванні післявоєнної відбудови має і підприємницьке середовище. Навіть в умовах повномасштабної війни приватний сектор зумів зберегти економічну активність, адаптувати виробництво до нових умов, переорієнтувати логістику та частково відновити інвестиційні процеси. Як свідчить офіційна статистика: у першому півріччі 2025 року фінансовий результат великих і середніх підприємств залишався позитивним. Сукупний прибуток становив 555,7 млрд грн, тоді як збитки 126,9 млрд грн. Тобто частина підприємств зберігає можливості для розвитку, оновлення виробничої бази та розширення діяльності. Чим стабільніше працюватиме бізнес, тим більшими будуть податкові надходження, рівень зайнятості населення та обсяг внутрішніх інвестицій, необхідних для відновлення економіки країни [2; 7].

Відбудова держави потребує не лише фінансових ресурсів, а й достатнього кадрового потенціалу. Насамперед, йдеться про фахівців, без яких реалізація інфраструктурних і виробничих проєктів є майже неможливою. Унаслідок повномасштабної війни мільйони громадян були змушені змінити місце проживання або виїхати за кордон, що спричинило скорочення пропозиції праці та посилило дефіцит кадрів у низці галузей економіки. А зростання зайнятості, в свою чергу, сприятиме розширенню виробництва, збільшенню доходів населення та податкових надходжень. Саме через це людський капітал формує

додаткові внутрішні ресурси, необхідні для фінансування післявоєнної відбудови України [7].

Внутрішній потенціал України є значно ширшим поняттям, ніж сукупність фінансових ресурсів. Це стосується поєднання можливостей банківської системи, підприємницької ініціативи, виробничої бази, людського капіталу, місцевого самоврядування та державних інституцій. Аналітичні дані підтверджують, що лише через внутрішні фінансові механізми вже мобілізовано понад 1,77 трлн грн, тоді як потенціал банківських депозитів, бізнес-інвестицій та місцевих бюджетів залишається значною мірою невикористаним. Саме тому стратегія післявоєнної відбудови України має базуватися на поєднанні міжнародної підтримки з максимально повною реалізацією власних ресурсів. Лише за таких умов реконструкція стане не тимчасовою реакцією на кризу, а початком нового етапу економічного зростання та зміцнення державності [1; 2; 5].

Література:

1. World Bank. *Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4)*. Washington, DC : World Bank, 2025. URL: https://www.worldbank.org

2. Нечипоренко А., та Сулима М. (2025). РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДНОВИНИ. Науковий вісник Міжнародної асоціації вчених. Серія: Економіка, управління, безпека, технології , 4 (3). URL: https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/287

3. Міністерство фінансів України. Дані щодо розміщення облігацій внутрішньої державної позики у 2024 році. URL: https://mof.gov.ua

4. Міністерство фінансів України. Дані щодо розміщення облігацій внутрішньої державної позики у 2025 році. URL: https://mof.gov.ua

5. Національний банк України. Огляд банківського сектору. Київ, 2025. URL: https://bank.gov.ua

6. Любіч О. О. Шляхи залучення фінансових ресурсів державними банками для відбудови економіки України / О.М. О. Любіч, Д. Г. Хохич // Фінанси України. – 2024. – № 8. – С. 71–90.

7. International Organization for Migration. *World Migration Report 2024*. Geneva : IOM, 2024. 540 p. URL: https://www.iom.int

Тимирзянова М. А.,
здобувачка вищої освіти факультету економіки, менеджменту та психології Державний торговельно-економічний університет,
Науковий керівник: **Залізнюк В. П.,**
доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ЗМІНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах розвитку економіки України проблема тіньової економіки залишається важливою, але водночас досить складною для дослідження та однозначної оцінки. Вона існувала і раніше, проте саме в період воєнного стану набула нової гостроти та значення. Економічна система змушена функціонувати в умовах постійної невизначеності, ризиків і швидких змін, що безпосередньо впливає на поведінку як бізнесу, так і населення. Крім того, ця проблема є актуальною ще й тому, що вона безпосередньо впливає на можливості відновлення та розвитку країни в майбутньому.

Тіньова економіка, згідно з визначенням на офіційному порталі законодавства України, є незареєстрована в установленому порядку економічна діяльність суб'єкта господарювання, яка характеризується мінімізацією витрат на виробництво товарів, виконання робіт та надання послуг, ухиленням від сплати податків, зборів, статистичного анкетування та подання статистичної звітності, наслідком якого є порушення законодавчо встановлених норм. [3]

Структуру тіньової економіки становить:

1. неофіційна економіка - діяльність без офіційної реєстрації, яка не враховується статистикою та не оподатковується;
2. прихована економіка - легальна діяльність, з якої частково приховуються доходи з метою ухилення від податків;
3. підпільна економіка - повністю незаконна діяльність, пов’язана з шахрайством, хабарництвом.[4]

Розвиток тіньової економіки зумовлений комплексом економічних та інституційних проблем. Серед головних причин можна назвати недосконале державне регулювання з бюрократією та частими змінами законів, високі та складні податки, що стимулюють приховування доходів, а також поширену неофіційну зайнятість і виплати «в конвертах». Важливу роль відіграє фінансова

нестабільність, неефективне використання бюджетних коштів, слабкість судової системи та низький рівень невідворотності від покарання.

Війна спричинила значні економічні зміни, а також поставила нові виклики для фіскальної системи та необхідність адаптації до нових умов. Це суттєво вплинуло на загальну економічну ситуацію в країні та призвело до трансформації структури тіньової економіки. Тіньовий сектор почав пристосовуватися до нових реалій під впливом бойових дій, руйнування інфраструктури, змін внутрішнього попиту та ускладнення доступу до окремих ринків. У результаті зросло значення міжнародної підтримки, а також запровадження податкових пільг і спрощених процедур оподаткування. Це в цілому спричинило зміни у функціонуванні тіньової економіки.(табл.1) [1]

Таблиця 1.Зміни в структурі тіньового сектора під час війни

Зміни	Характерні риси
Розширення неофіційного працевлаштування	Зростання неофіційної зайнятості, бо менше офіційних робочих місць. Часто це будівництво, сільське господарство, послуги.
Збільшення контрабанди	Через проблеми з логістикою та нестачу товарів зростає незаконна торгівля.
Зловживання гуманітарною допомогою	Бувають випадки перепродажу або неправильного використання гуманітарної допомоги.
Перехід бізнесу в тінь	Деякі підприємства працюють неофіційно, щоб уникнути перевірок і податків.
Зміни на ринку нерухомості	Відбуваються незаконні операції з житлом і землею, особливо з евакуйованими об’єктами.
Нелегальні фінансові операції	Частіше використовуються «тіньові» обміни валют, криптовалюта та позики поза банками.

Попри негативний вплив війни, динаміка тіньової економіки є неоднозначною. Посилення державного контролю, цифровізація та зростання безготівкових розрахунків сприяли детінізації економіки.(рис.1) [2]

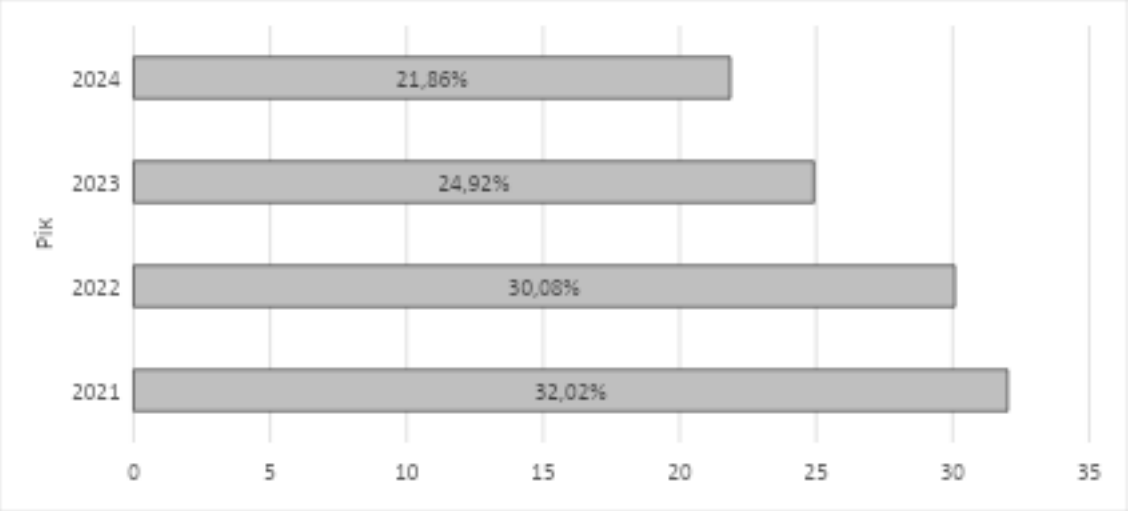

Обчислення показали, що рівень тіньової економіки за монетарним методом в Україні за досліджуваний період демонструє значне зниження: з 32,02% ВВП у 2021 р. до 21,86% ВВП у 2024 р. Це вказує на позитивні зміни в економічному середовищі країни на тлі введення воєнного стану й обумовлено кількома факторами. Ключовим фактором, що вплинув на зниження рівня тіньової економіки в Україні за цим методом, є зниження економічної спроможності підприємств та поява програм підтримки в умовах війни.

Отже, тіньова економіка в Україні в умовах воєнного стану зазнала суттєвих змін і трансформацій. Війна створила як передумови для розширення неформального сектору через економічну нестабільність, втрату робочих місць і порушення господарських зв’язків, так і умови для його часткової детінізації. Зокрема, посилення державного контролю, розвиток цифрових технологій, зростання безготівкових розрахунків та вплив міжнародної фінансової підтримки сприяли підвищенню прозорості економічних процесів. Зниження показника до 21,86% ВВП у 2024 році свідчить про позитивні зміни у зменшенні тіньової економіки, навіть в умовах війни.

Література:

1. Вплив війни на масштаби тіньової економіки в Україні . URL: https://www.researchgate.net/publication/392671755 (дата звернення: 18.04.2026).

2. Поплюйко Я. В., Мельник М. О. Оцінка рівня тіньової економіки України в період воєнного стану та визначення ключових факторів впливу // *Статистика України*. 2025. № 2 (109). С. 17-29. DOI: 10.31767/su.2(109)2025.02.02 (дата звернення: 17.04.2026).

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня тіньової економіки : наказ Міністерства економіки України від 18.02.2009 № 123. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0123665-09#Text (дата звернення: 17.04.2026).

4. Тіньова економіка в Україні : причини та наслідки. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/34b1d949-bd18-4bb2-b38a-6c6243913c47/content (дата звернення: 17.04.2026).

Ткаченко К. О.,
студентка 2 курсу спеціальності «Право»
Київського фахового коледжу туризму та готельного господарства
Бобокал О. М.,
викладач-методист, спеціаліст вищої категорії
Київського фахового коледжу туризму та готельного господарства
м. Київ, Україна

РОЛЬ МОЛОДІ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Процес розбудови сучасної української держави як правової та демократичної нерозривно пов'язаний із трансформацією суспільної свідомості..

В умовах повномасштабної війни, глобальної цифровізації та євроінтеграційних прагнень питання формування правової культури набуває особливої гостроти. Правова культура є фундаментом, на якому базується стабільність державних інститутів та ефективність захисту прав людини. Ключовим суб’єктом цього процесу виступає молодь, яка не лише сприймає нові правові цінності, а й активно транслює їх у майбутнє [3, с. 46].

Саме молоде покоління здатне стати рушієм системних змін, оскільки воно менш схильне до впливу застарілих бюрократичних стереотипів і більш адаптивне до сучасних світових стандартів верховенства права.

Теоретичні засади правової культури. Правова культура молоді — це інтегральна характеристика, що відображає ступінь знання правових норм, повагу до закону та здатність реалізовувати свої права у повсякденному житті. Це не лише сукупність знань, а й внутрішня установка на правомірну поведінку. Для сучасної України важливо відійти від моделі «правового нігілізму», що залишився у спадок від тоталітарного минулого, і перейти до моделі активного правового громадянства [5, с. 89].

Правова культура молоді включає емоційно-психологічне сприйняття права, де закон сприймається не як примус, а як справедливий механізм

регулювання інтересів. Вона формується під впливом правової ідеології держави та безпосередньої юридичної практики, з якою стикається молода людина.

Вплив молоді на правотворчі процеси. Сучасна молодь, особливо студенти юридичних спеціальностей, активно долучається до обговорення законопроєктів та реформування системи правосуддя. Через молодіжні ради при органах місцевого самоврядування та громадські організації молоді люди впливають на формування регіональної правової політики. Це сприяє тому, що правові норми стають більш адаптованими до потреб реального життя та викликів сучасності [4].

Участь у правотворчості дозволяє молоді відчути безпосередню відповідальність за розвиток країни, перетворюючи їх з пасивних спостерігачів на активних учасників державного будівництва. Молодіжні ініціативи часто стають підґрунтям для важливих антикорупційних та соціальних реформ.

Цифровізація та правова грамотність**.** Специфікою сучасної молоді є високий рівень цифрової компетентності. Впровадження системи «Дія», електронного судочинства та відкритих державних реєстрів вимагає нового підходу до правової культури. Молодь виступає «провідником» цих інновацій, забезпечуючи прозорість взаємодії між громадянином і державою.

Правова культура в цифровому просторі включає також кібергігієну та розуміння відповідальності за дії в мережі Інтернет. Швидкий доступ до правової інформації через цифрові платформи дозволяє молоді оперативно захищати свої інтереси та вимагати підзвітності від посадових осіб. Це створює нове середовище, де юридична складність процедур мінімізується, а доступність правосуддя зростає.

Правова культура в умовах воєнного стану. Повномасштабна агресія рф змінила пріоритети правової культури. Сьогодні це також усвідомлення обов’язків щодо захисту Вітчизни, дотримання норм міжнародного гуманітарного права та активна участь у документуванні воєнних злочинів. Молоді волонтери та юристи, які працюють із внутрішньо переміщеними особами, демонструють високий рівень правової свідомості та соціальної відповідальності, що є важливою складовою загальнонаціональної правової культури [1].

Війна викристалізувала розуміння того, що правова культура — це не лише знання законів, а й здатність дотримуватися принципів справедливості навіть у найбільш екстремальних умовах. Молодь бере на себе роль медіаторів та правозахисників, допомагаючи суспільству зберігати правопорядок.

Виховна роль освітнього середовища**.** Формування правової культури починається в закладах фахової передвищої та вищої освіти. Для студентів

спеціальності «Право» це період професійної ідентифікації. Вивчення таких дисциплін як конституційне право, теорія держави і права, діловодство за державними стандартами (наприклад, ДСТУ 4163:2020) формує базу для майбутньої професійної діяльності [2].

Академічна доброчесність у стінах коледжу стає першим кроком до подолання корупції в масштабах держави. Важливо, щоб освітній процес поєднував теоретичну підготовку з аналізом реальних юридичних кейсів, що дозволяє студентам розвивати критичне мислення та етичний підхід до професії юриста.

Роль молоді у формуванні правової культури є визначальною. Саме через молодіжне середовище впроваджуються цінності верховенства права, справедливості та невідворотності покарання за правопорушення. Формування високої правової культури молоді є запорукою того, що Україна відбудується як сучасна європейська держава, де закон є єдиним для всіх, а права людини — найвищою цінністю.

Це вимагає постійної співпраці між закладами освіти, державними органами та громадянським суспільством. Створення сприятливих умов для правової самореалізації молоді забезпечить сталий розвиток правової системи та зміцнення національної безпеки України в довгостроковій перспективі.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n42 (дата звернення: 25.04.2026).

2. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання : ДСТУ 8302:2015. [Чинний від 2016-07-01]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/06_21_posylannia/dstu_8302.pdf(дата звернення: 25.04.2026).

3. Ковальчук О. М. Правова культура молоді в умовах трансформації українського суспільства. *Юридичний часопис*. 2023. № 2. С. 45–52.

4. Процесуальні кодекси України в редакції від 15.12.2017 р. (із змінами та доповненнями). *Офіційний вісник України*. 2018. № 1. Ст. 2.

5. Сидоренко В. П. Роль громадянського суспільства у формуванні правосвідомості. *Вісник права*. 2022. № 4. С. 88–94.https://lawmaking.academy/wp-content/uploads/ZBIRNYK_06.10.2022.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

Товпига К. В.,
студентка 1 групи 2 курсу
інституту права та безпеки освітньої спеціальності Право
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Ковбан А. В.,**
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Одеського державного університету внутрішніх справ
Одеса, Україна

РЕКВІЗИЦІЯ ТА КОНФІСКАЦІЯ ЯК ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Право власності є одним із фундаментальних інститутів приватного права, що забезпечує економічну свободу особи та стабільність правопорядку. Конституція України гарантує недоторканність права приватної власності, а будь-яке примусове позбавлення майна допускається лише за умов, визначених законом, та з дотриманням принципу справедливості й попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

Водночас у сучасній правовій системі існують виняткові юридичні механізми, за допомогою яких держава може припинити право власності незалежно від волі власника — зокрема, реквізиція та конфіскація. Обидва інститути істотно впливають на реалізацію та межі права власності, водночас забезпечуючи баланс між приватними правами та публічним інтересом.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що в умовах воєнного стану та загострення загроз національній безпеці питання правомірності примусового відчуження майна, гарантій компенсації, меж державного втручання у сферу власності та ефективності механізмів захисту прав громадян набувають особливої значущості. Ґрунтовний аналіз реквізиції та конфіскації як підстав припинення права власності дозволяє сформувати системне уявлення про юридичні гарантії, межі державної влади та принципи, на яких будується правове регулювання власності в Україні.

Відповідно до статті 316 Цивільного кодексу України (ЦК України), право власності визначається як право особи на майно, що здійснюється нею вільно та незалежно від волі інших осіб. Припинення права власності, згідно з пунктом 9 частини 1 статті 346 ЦК України, настає, зокрема, внаслідок реквізиції. Статтею 353 ЦК України встановлено, що у випадку надзвичайних обставин (стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії тощо) та з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника. Таке відчуження відбувається на

підставі та в порядку, визначених законом, за умови попереднього та повного відшкодування його вартості [1].

Слід зазначити, що в умовах воєнного або надзвичайного стану допускається примусове відчуження майна з наступним повним відшкодуванням його вартості. Реквізоване майно переходить у власність держави або підлягає знищенню. Оцінка вартості реквізованого майна, за якою здійснювалося відшкодування попередньому власникові, може бути оскаржена до суду [2].

Окрім відшкодування вартості, попередній власник реквізованого майна має право вимагати надання йому іншого майна натомість, якщо така заміна є можливою. У разі, коли реквізоване майно збереглося після припинення дії надзвичайної обставини, особа, якій воно належало, наділена правом вимагати його повернення через суд. Якщо майно повертається власнику, його право власності поновлюється. При цьому власник зобов'язаний повернути державі отриману ним компенсаційну грошову суму або надану річ, з вирахуванням розумної плати за користування цим майном державою [2].

У науковій доктрині питання щодо правової природи реквізиції залишається предметом дискусій. Зокрема, низка дослідників, які аналізують інститут права власності, розглядають реквізицію як одну з форм примусового вилучення (припинення) права власності, що є винятковим заходом державного впливу, застосовуваним виключно в умовах надзвичайних ситуацій. На противагу цьому підходу, існує інша концепція, згідно з якою реквізиція визначається як підстава для виникнення (набуття) права державної власності на майно, що було примусово відчужене [3, с. 452].

Конфіскація це примусове безоплатне вилучення всього або частини майна за вироком суду. Вона передбачена статтею 59 Кримінального кодексу України і може застосовуватися лише в межах кримінальної відповідальності як один із видів покарання. Конфіскація має каральну та превентивну функції, позбавляючи особу можливості збереження майна, пов'язаного з протиправною діяльністю [4].

Наукові джерела наголошують, що конфіскація виконує також відновлювальну функцію, повертаючи суспільству незаконно отримані вигоди та формуючи почуття невідворотності відповідальності. Важливо розрізняти загальну та спеціальну конфіскацію. Загальна передбачає вилучення всього майна (застосовується рідко), а спеціальна — лише того, що пов'язане зі злочином або здобуте злочинним шляхом [5, с. 148].

Сучасна практика демонструє зростання кількості випадків реквізиції в умовах воєнного стану, що підкреслює необхідність належної регламентації процедури оцінки та фіксації майна. Верховний Суд у низці рішень наголошує

на обов'язковості документального підтвердження факту вилучення та розміру збитків, які підлягають компенсації [6].

Практика застосування конфіскації у кримінальних провадженнях вимагає суворого дотримання принципу пропорційності: суд має обґрунтувати необхідність та обсяг вилученого майна, а також встановити його безпосередній зв'язок зі злочином. У наукових працях вказується, що формальна або невмотивована конфіскація може стати порушенням конституційних прав особи та положень Європейської конвенції з прав людини.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що Ефективність цих інститутів можлива лише за умов їхньої чіткої нормативної регламентації, прозорості процедур, суворого дотримання принципів пропорційності, законності та справедливості.

У сучасних умовах першочерговим завданням є вдосконалення механізмів захисту прав власників, належне документування реквізиційних дій, мотивованість судових рішень щодо конфіскації та відповідність їх європейським стандартам прав людини.

Таким чином, реквізиція та конфіскація становлять важливий елемент правової системи України, забезпечуючи баланс між приватними інтересами та потребами держави, а їхнє удосконалення сприятиме зміцненню правопорядку й довіри до системи правосуддя.

Література.

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (11 листопада 2021 року) / за заг. ред. М. С. Долинської, І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 228 с.

3. Цивільне право України : у 2-х кн. / [Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін.]; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. К. : Юрінком Інтер, 1999. Кн. 1. 1999. 864 с.

4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

5. Ющик, О. І. (О. Ющик) (2017) Конфіскація майна як вид покарання. Проблеми та перспективи розвитку юриспруденції. С. 147-149.

6. Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України: збірник матеріалів VII науково-практичного круглого столу (м. Київ, 14 червня 2024 р.) / упорядник В. М. Короленко. К.: Електрон. текст. дані. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. 95 с.

Тритяк М. В.,
курсант 201 взводу
навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України
Одеський університет внутрішніх справ
Науковий керівник: **Шевчук В. В.**
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Одеський університет внутрішніх справ
м. Одеса, Університет

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Інститут доказів та доказування є фундаментальним елементом Цивільний процес, оскільки саме через нього здійснюється встановлення фактичних обставин справи та забезпечується ухвалення законного і обґрунтованого судового рішення. Нормативне регулювання доказування здійснюється положеннями Цивільний процесуальний кодекс України, зокрема статтями 76–100, які визначають поняття доказів, їх види, належність, допустимість, порядок подання та оцінки [1]. Відповідно до ст. 76 ЦПК України, доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює обставини, що мають значення для справи [1]. Законодавець закріплює відкритий перелік засобів доказування, до яких належать письмові, речові та електронні докази, висновки експертів і показання свідків. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку процесуального права, оскільки дозволяє враховувати нові форми інформації, зокрема цифрові.

Ключовим елементом доказування є розподіл обов’язку доказування між сторонами. Згідно зі ст. 81 ЦПК України, кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається [1]. Це положення відображає принцип змагальності цивільного процесу та визначає активну роль сторін у доказуванні.

Водночас суд не є пасивним спостерігачем, оскільки має право витребувати докази у випадках, передбачених законом, що забезпечує баланс між змагальністю та об'єктивністю. Особливе значення мають критерії належності та допустимості доказів. Відповідно до ст. 77 ЦПК України, належними є докази, які стосуються предмета доказування, тобто містять інформацію щодо обставин, що підлягають встановленню [1]. Стаття 78 ЦПК України встановлює, що недопустимими є докази, отримані з порушенням закону. Це положення має принципове значення для гарантування права на справедливий суд, оскільки виключає використання незаконно здобутих доказів. Оцінка доказів здійснюється судом відповідно до ст. 89 ЦПК України на основі внутрішнього переконання, яке формується в результаті всебічного, повного та об'єктивного дослідження доказів [1]. При цьому жоден доказ не має наперед встановленої сили, що означає відсутність формальної ієрархії доказів і забезпечує свободу суддівського розсуду. Суттєвого розвитку набув інститут електронних доказів, закріплений у ст. 96 ЦПК України. До електронних доказів належать електронні документи, повідомлення, веб-сторінки, метадані та інші цифрові відомості [1]. Практика їх використання супроводжується проблемами ідентифікації джерела інформації, перевірки її достовірності та забезпечення належного збереження. У зв'язку з цим суди дедалі частіше залучають експертів для підтвердження автентичності електронних доказів.

Судова практика має вирішальне значення у формуванні підходів до доказування. Верховний Суд у своїх правових позиціях неодноразово зазначав, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях, а всі обставини справи мають бути підтверджені належними та допустимими доказами [2]. Крім того, суд підкреслює, що саме сторони несуть ризик ненадання доказів, що випливає із принципу диспозитивності. У практиці Верховного Суду також сформовано підхід щодо оцінки доказів у їх сукупності, а не ізольовано. Це означає, що жоден доказ не може бути покладений в основу рішення без аналізу його взаємозв'язку з іншими доказами у справі. Такий підхід спрямований на забезпечення об'єктивності судового розгляду та запобігання формальному підходу до оцінки доказів [2].

Наукові підходи доповнюють нормативне регулювання доказування. Зокрема, Є. О. Харитонов зазначає, що доказування є складним процесуально-логічним явищем, яке поєднує діяльність сторін і суду щодо встановлення істини у справі [4, с. 214]. При цьому ефективність доказування залежить від дотримання принципів змагальності, добросовісності та процесуальної економії. Проблемним питанням залишається зловживання процесуальними правами у сфері доказування. Це проявляється у поданні недостовірних доказів,

затягуванні процесу шляхом безпідставного клопотання про витребування доказів або проведення експертиз. У таких випадках суд застосовує заходи процесуального примусу та оцінює поведінку сторін через призму принципу добросовісності.

Таким чином, інститут доказів та доказування є ключовим елементом цивільного процесу, який забезпечує реалізацію права на справедливий судовий розгляд. Його ефективність залежить від належного застосування норм процесуального законодавства, активної позиції сторін та формування єдиної судової практики.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV.
2. Верховний Суд. Практика застосування норм щодо доказування у цивільному процесі : узагальнення судової практики. Київ, 2020.
3. Кузнєцова Н. С. *Принципи цивільного права України* : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 320 с.
4. Цивільний процес України : підручник / за ред. Є. О. Харитонова. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 536 с.

Чайка Т. О.,
кандидат економічних наук,
викладач обліково-економічних дисциплін
ВСП «Аграрно-економічний фаховий коледж Полтавського державного аграрного університету»
м. Полтава, Україна

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ І ПРОБЛЕМИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ ДЛЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна в Україні спричинила не лише значні людські втрати та руйнування інфраструктури, а й масштабне забруднення територій вибухонебезпечними предметами, що формує довгострокові економічні, соціальні й екологічні ризики [6]. Станом на червень 2025 р. загальна площа потенційно забруднених територій становить близько 139 тис. км², що свідчить про один із найвищих рівнів мінного забруднення у світі [1].

Замінування має системний негативний вплив на національну економіку. Передусім, значні втрати зазнає аграрний сектор, який традиційно формує вагому частку ВВП і експорту. Забруднення сільськогосподарських угідь обмежує їх використання, знижує врожайність і зменшує експортний потенціал країни. За оцінками, щорічні економічні втрати України внаслідок мінування становлять 11,2 млрд дол. США, що еквівалентно 5,6 % ВВП на 2021 р. [5]. Замінування територій також суттєво обмежує можливості мобілізації ресурсного потенціалу держави, передусім земельних, що є критично важливими для відбудови економіки.

Окрім прямих втрат, формуються значні непрямі економічні ефекти, що проявляються на макроекономічному рівні через: зниження інвестиційної привабливості територій; зростання витрат на страхування та логістику; деградація земельних ресурсів; скорочення податкових надходжень до бюджетів різних рівнів [9].

Важливим фактором є тривалість і вартість розмінування. За оцінками Уряду України та Світового банку, повне очищення територій може тривати до 50 років і потребуватиме близько 37 млрд дол. США, що відповідає середнім витратам понад 2 тис. дол. США за гектар, а в складних умовах (зокрема, лісові масиви) – до 30 тис. дол. США за гектар [2].

Соціально-економічний вимір проблеми доповнюється впливом на людський капітал. Близько 6 млн осіб проживають у зонах ризику, а кількість постраждалих серед цивільного населення продовжує зростати. Для оцінки втрат людського потенціалу доцільно застосовувати підхід QALY (якісно скориговані роки життя), який дозволяє врахувати як передчасну смертність, так і зниження якості життя внаслідок травм. Вартість одного QALY оцінюється в межах 0,5–1,5 ВВП на душу населення, що дає змогу кількісно оцінити вигоди від розмінування через зниження ризиків для населення та збереження людського капіталу [3].

Окрему групу становлять екологічні наслідки мінування, які проявляються у забрудненні ґрунтів важкими металами та продуктами вибуху, руйнуванні екосистем і деградації біорізноманіття. Війна вже спричинила сотні екологічних інцидентів, що формують довгострокові витрати на відновлення довкілля [7]. Це, у свою чергу, посилює економічні втрати через зниження продуктивності земель, обмеження їх господарського використання та необхідність додаткових інвестицій в екологічну реабілітацію [8].

Перспективним напрямом мінімізації негативного впливу замінування є впровадження концепції екологічного гуманітарного розмінування, яка передбачає інтеграцію безпекових, економічних та екологічних аспектів у

процесі очищення територій із мінімізацією шкоди довкіллю. Розмінування розглядається як складова національної безпеки та сталого відновлення, оскільки очищення територій не лише створює передумови для відновлення аграрного виробництва й екосистем, але й формує мультиплікативний економічний ефект через зростання виробництва, експорту, зайнятості та податкових надходжень. У цьому контексті процеси розмінування безпосередньо пов'язані з досягненням Цілей сталого розвитку, зокрема у сферах економічного зростання, охорони здоров'я та відновлення екосистем [4].

Екологічне гуманітарне розмінування базується на міжнародних стандартах (IMAS 07.13, 10.30, 10.70, 11.10, 11.20), що забезпечують: мінімізацію порушення ґрунтового покриву; використання інноваційних технологій (дрони, біосенсори, штучний інтелект); проведення екологічного моніторингу до і після очищення територій; обов'язкові екологічні аудити.

Ключову роль у цьому процесі відіграють місцеві громади, які здійснюють екологічний моніторинг, збір даних та контроль за станом довкілля, використовуючи цифрові платформи (SaveEcoBot, EcoCity тощо). Підвищення екологічної обізнаності населення сприяє формуванню культури відповідального природокористування та підтримці «зеленого» відновлення.

Ефективна протимінна діяльність неможлива без координації між державою, громадами та міжнародними організаціями. Такі структури, як ПРООН, GIZ, WWF та інші, європейські політики в межах Green Deal та Ukraine Facility забезпечують фінансування, технології й експертну підтримку процесів відновлення довкілля [4]. Саме партнерська модель є основою формування системи сталого відновлення України.

Таким чином, замінування територій України є не лише гуманітарною та безпековою проблемою, а й потужним фактором гальмування економічного розвитку, що впливає на ключові макроекономічні показники – від ВВП до інвестиційної активності та стану людського капіталу. Водночас впровадження екологічного гуманітарного розмінування, розвиток міжнародного партнерства й активна участь громад створюють передумови для сталого відновлення країни. У цьому контексті очищення територій виступає ключовою передумовою мобілізації ресурсів та ефективної відбудови держави.

Лише спільними зусиллями держави, суспільства та міжнародної спільноти можливе відновлення України та формування її безпечного і сталого майбутнього.

Література:

1. Beznosiuk M. Landmines and land use: unblocking ukraine's rural and climate recovery. *ISPI.* URL : https://www.ispionline.it/en/publication/landmines-and-land-use-unblocking-ukraines-rural-and-climate-recovery-214597

2. Karvatskyy V. Humanitarian Demining Poses a Business Opportunity for Ukraine's Allies and a New Direction for Development Aid. *Focus Ukraine*. 2024. URL: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/humanitarian-demining-poses-business-opportunity-ukraines-allies-and-new-direction

3. Woods B., Revill P., Sculpher M., Claxton, K. Country-level cost-effectiveness thresholds: initial estimates and the need for further research. *Value in Health.* 2016. Vol. 16 (8). P. 929–935. https://doi.org/10.1016/j.jval.2016.02.017

4. Жданюк І. Екологічне гуманітарне розмінування: чому це питання національної безпеки та відновлення України. URL: https://www.yakist.org/ekologichne-gumanitarne-rozminuvannya-chomu-ce-pytannya-nacionalnoi-bezpeky-ta-vidnovlennya-ukrainy/

5. У Давосі говорили про інноваційне фінансування гуманітарного розмінування. URL: https://demine.gov.ua/news/u-davosi-hovoryly-pro-innova4

6. Чайка Т. О., Короткова І. В. Напрями та технології відтворення родючості ґрунтів в Україні в післявоєнний період. *Агробіологія*. 2023. № 1. С. 142–156. https://doi.org/10.33245/2310-9270-2023-179-1-142-156

7. Чайка Т. О., Короткова І. В. Порушення фізичних властивостей ґрунтів внаслідок воєнних дій. *Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу :* Міжнар. наук.-практ. конф., секція 2: Післявоєнне відновлення рослинних ресурсів та екологічна безпека країни (м. Київ, 25 трав. 2023 р.). Київ : НУБіП, 2023. С. 357–359.

8. Чайка Т. О. Екологічні наслідки війни в Україні: оцінка збитків та інноваційні підходи до відновлення агроекосистем. *Актуальні проблеми землеробської галузі та шляхи їх вирішення* : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 4 грудня 2025 р.). Миколаїв : МНАУ, 2025. С. 58–62.

9. Чайка Т. О. Фінансове забезпечення гуманітарного розмінування сільськогосподарських земель в Україні. *Проблеми та перспективи фінансового забезпечення відновлення економіки України :* І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 03–04 березня 2025 р.). Дніпро : ДДАЕУ, 2025. С. 205–208.

Чалик В. Р.,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління, доктор філософії з галузі знань право.
Чернишева С.
здобувачка вищої освіти 2 курсу
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ВИКЛИКІВ

Актуальність дослідження становлення та розвитку адміністративної юстиції в Україні в нормативно-правовому вимірі зумовлюється необхідністю комплексного переосмислення її ролі в умовах трансформації правової системи та посилення стандартів верховенства права. Сучасні наукові виклики пов’язані з динамічним оновленням адміністративного законодавства, імплементацією європейських правових стандартів та необхідністю забезпечення ефективного судового контролю за діяльністю публічної адміністрації.. У цьому контексті дослідження адміністративної юстиції набуває особливої значущості як інструменту гарантування правової визначеності та підвищення ефективності функціонування правової держави.

Етапи становлення адміністративної юстиції в Україні мають складну історико-правову еволюцію, що охоплює декілька ключових періодів формування передумов судового контролю за публічною владою. Перший етап пов’язується з ранніми формами процесуального регулювання, які беруть свій початок ще в античності та Київській Русі, де судові функції були тісно інтегровані з адміністративною владою, а захист прав мав переважно звичаєвий характер. У цей період адміністративна юстиція як окремий інститут ще не існувала, однак формувалися базові уявлення про необхідність вирішення спорів між особою та владними структурами [5]. Подальший розвиток у литовсько-польську та козацьку добу створив додаткові передумови для виокремлення процесуальних механізмів контролю за управлінськими рішеннями.

Другий етап охоплює період перебування українських земель у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій, а також розвиток судових реформ XIX – початку XX століття, коли адміністративна юстиція починає набувати інституційних ознак. Саме в цей час формуються перші елементи адміністративного судового контролю, зокрема через діяльність Сенату в Російській імперії та адміністративних трибуналів в Австро-Угорщині, що забезпечували розгляд скарг на дії органів управління. У західноукраїнських

землях адміністративна юстиція розвивалася більш системно та відповідала європейським моделям судового захисту прав особи у публічно-правових відносинах. Водночас на Наддніпрянщині цей процес мав обмежений характер і залишався фрагментарним, що зумовлювало нерівномірність розвитку інституту [4]. Попри це, саме в межах цього етапу адміністративна юстиція починає набувати рис окремого правового механізму захисту від владних рішень.

Третій етап пов'язаний із періодом Української революції 1917–1921 років, радянським періодом та відновленням незалежності України, що суттєво вплинуло на трансформацію адміністративної юстиції. У 1917–1921 роках відбувається активне формування національної судової системи, де адміністративна юстиція отримує нормативне закріплення у структурі судів, однак нестабільність державності ускладнила її інституційне становлення. У радянський період цей інститут фактично був нівельований через домінування адміністративно-командної системи управління, що виключала незалежний судовий контроль за владою. Новий етап розвитку розпочався після 1991 року, коли Україна як правова та демократична держава відновила курс на формування ефективної адміністративної юстиції, що остаточно закріпилося з прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України у 2005 році [3].

Сучасний етап розвитку адміністративної юстиції в Україні розпочинається з прийняття Кодексу адміністративного судочинства України у 2005 році та формування системи адміністративних судів як окремої гілки спеціалізованої юрисдикції. Його ключовою особливістю є інституціоналізація ефективного судового контролю за діяльністю органів публічної влади, що відповідає принципу верховенства права та європейським стандартам захисту прав людини. Практичне значення цього етапу проявляється у розгляді спорів щодо оскарження рішень органів державної влади, зокрема у справах про податкові донарахування, оскарження рішень міграційної служби або дій органів місцевого самоврядування. Наприклад, значна частина адміністративних справ стосується захисту соціальних прав громадян, включаючи пенсійне забезпечення або доступ до публічної інформації.

Водночас сучасний етап характеризується низкою системних проблем, які впливають на ефективність функціонування адміністративного судочинства. Однією з ключових є перевантаженість адміністративних судів великою кількістю справ, що призводить до тривалих строків їх розгляду та зниження оперативності захисту прав громадян. Окремо варто відзначити проблему неоднакового застосування норм права судами різних інстанцій, що створює правову невизначеність у подібних категоріях спорів [2]. Наприклад, у справах щодо оскарження податкових рішень або соціальних виплат нерідко формуються різні підходи до тлумачення однакових правових норм.

Додатковими викликами сучасної адміністративної юстиції є вплив воєнного стану, цифровізація судового процесу та потреба гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. В умовах збройної агресії зростає кількість спорів щодо мобілізаційних заходів, соціального захисту військовослужбовців та рішень органів виконавчої влади в умовах

надзвичайних обставин. Водночас впровадження електронного судочинства, зокрема через систему «Електронний суд», виявляє як позитивні тенденції доступності правосуддя, так і технічні та організаційні труднощі. Проблемним залишається також рівень виконання судових рішень органами державної влади, що підриває ефективність судового захисту як такого [1].

Покращення сучасного стану адміністративної юстиції в Україні потребує комплексного підходу, спрямованого на підвищення ефективності судового захисту прав особи та зміцнення інституційної спроможності адміністративних судів. Насамперед доцільним є вдосконалення процесуального законодавства з метою усунення колізій та забезпечення єдності судової практики, зокрема через посилення ролі Верховного Суду у формуванні обов'язкових правових позицій. Важливим напрямом є оптимізація навантаження на суди шляхом розвитку досудових (адміністративних) процедур вирішення спорів, що дозволить зменшити кількість справ, які потрапляють до суду. Крім того, необхідним є посилення контролю за виконанням судових рішень органами державної влади, оскільки саме реальне виконання рішень є ключовим показником ефективності адміністративної юстиції [4]. У перспективі важливим залишається подальше гармонізування національної системи адміністративного судочинства з європейськими стандартами.

Узагальнюючи, становлення та розвиток адміністративної юстиції в Україні характеризуються складною історичною еволюцією від фрагментарних передумов у давніх правових системах до інституційно оформленого судового механізму захисту прав людини у сучасній державі. Нормативно-правовий вимір цього процесу свідчить про поступове формування спеціалізованого адміністративного судочинства, що відповідає принципу верховенства права та європейським стандартам правосуддя. Водночас сучасні наукові виклики, пов'язані з правовою визначеністю, єдністю судової практики та ефективністю виконання судових рішень, зумовлюють потребу подальшого вдосконалення законодавства. У перспективі розвиток адміністративної юстиції має бути спрямований на підвищення її доступності, ефективності та гармонізацію з правовими системами Європейського Союзу.

Література:

1. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні : навчальний посібник: у 2-х томах. Том 1. Загальне адміністративне право. Особливе адміністративне право / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Гулак та ін.; за заг. ред. В. Галунька, В. Фелика. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 620 с. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/48523/1/A_Nashynets_Naumova_Nav_pos_Adm_Low_FPMV.pdf (дата звернення: 18.04.2026)

2. Коломієць Т. О. Сучасний стан адміністративної юстиції в Україні: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. No 8. С. 234-237. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-8/56 (дата звернення: 18.04.2026)

3. Adaptation of the Ukrainian Administrative Justice System to EU Requirements. *Centre for European Research in Administrative Procedures.* Rome, 2023. URL: https://ceridap.eu/adaptation-of-the-ukrainian-administrative-justice-system-to-eu-requirements (дата звернення: 18.04.2026)

4. Justice Sector. How Ukraine Implements EU Recommendations. Parliament of Ukraine Analytical Centre. Kyiv, 2024. URL: https://parlament.org.ua/en/analytics/justice-sector-how-ukraine-implements-eu-recommendations (дата звернення: 18.04.2026)

5. Krupchan O., Salmanova O., Makarenko N., Paskar A. Access to Justice within Administrative Proceedings of Ukraine: Modern Realities and European Experience. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. Vol. 13, No. 1. P. 78-92. URL: https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/49993f8b-6989-4072-99b6-e26d6cf5e9a2/download (дата звернення: 18.04.2026)

Чемерисов О.В.,
викладач історичних та правових дисциплін,
ДНЗ «Арцизький професійний аграрний ліцей»
м. Арциз, Україна

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ДЕСТРУКТОРІВ ІНВЕСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Сьогодні Україна переживає найбільшу економічну кризу за часів незалежності, викликану повномасштабним вторгненням РФ. Це зумовлює відставання від провідних країн, що може загрожувати втратою ролі нашої держави у світовій економіці. Оскільки у держави бракує вільних коштів для підтримки національного виробника і ми перебуваємо у певній залежності від іноземних кредитів, постає гостра проблема: як зробити Україну привабливішою для інвестування приватного капіталу.

Метою цієї роботи є дослідження головних деструкторів інвестування, а також аналіз іноземного та вітчизняного досвіду інвестиційної практики.

У 2022 році через активні бойові дії Україна на певний час стала менш привабливою для інвесторів, оскільки великий капітал потребує стабільності. Проте вже в наступні роки, як показано на мал. 1, спостерігається щорічне зростання частки інвестицій. Це пов’язано зі стабілізацією ситуації на лінії фронту та переконаністю західних партнерів у безпечності своїх вкладень.

Згідно з результатами соціологічного дослідження, проведеного українськими партнерами у 2026 році, головними проблемами іноземного бізнесу в Україні є не лише безпекові ризики. На перші позиції виходять:

- кадровий дефіцит, викликаний мобілізаційними заходами (66%);
- високий рівень корупції та недосконаліть судової системи (88%);
- непередбачуваність податкового законодавства (44%) [8].

Інші джерела свідчать, що 78% респондентів незадоволені обмеженнями валютних операцій, а другим за значущістю деструктивним фактором після війни називають корупцію [1]. За даними опитування національного бізнесу, картина є ще складнішою: 56% підприємців стурбовані непередбачуваними діями держави, а 47% наголошують на проблемі відсутності кваліфікованих кадрів [4].

Статистичні дослідження доводять, що головними деструкторами інвестицій в економіку України є:

1. Безпека життя.
2. Дефіцит трудових ресурсів.
3. Високий рівень корупції.
4. Непослідовна політика влади.
5. Проблеми судової системи та податкової служби.

Під час наукового пошуку було виявлено, що в Україні вже створена розвинута законодавча база, яка гарантує повернення коштів та судовий захист інвесторів. Однак у статті 26 Закону «Про режим іноземного інвестування» при розгляді спорів відсутні конкретні норми захисту або імунітету у випадках зловживання бюрократичними інструментами, такими як нескінченні апеляції [3].

За останній рік відбулися два знакових процеси за участю іноземних компаній, які демонструють слабкість судової системи та зловживання з боку податкової служби. Зокрема, справа компанії ArcelorMittal, якій було нараховано 1,35 млрд грн податків. Податкова служба відмовилася керуватися Податковим кодексом, посилаючись на власну окрему методологію, і це на тлі того, що компанія вже зазнає збитків через підвищення тарифів в Україні [5]. Інша металургійна компанія — Ferrexpo — зіткнулася з прямим порушенням урядом України договірних зобов'язань, міжнародного та приватного права. Йдеться про спробу часткової націоналізації Полтавського ГЗК, який є приватною власністю, що прямо порушує статтю 9 Закону «Про іноземне інвестування» [7].

Проблема дефіциту трудових ресурсів також випливає з непослідовної політики влади. Постійні зміни у мобілізаційному законодавстві безпосередньо зачіпають економічні інтереси. Наразі суспільство перебуває у стані паніки через

пропозиції обмежити бронювання лише працівниками оборонної сфери. Проте інвестиції охоплюють й інші стратегічні галузі — IT, транспорт та виробництво, які можуть втратити висококваліфіковані кадри, що важко піддаються заміні [2].

Для поліпшення інвестиційного клімату ми пропонуємо такий комплекс заходів:

1. Законодавчі зміни: внесення змін до статті 26 Закону України «Про режим іноземного інвестування». Необхідно додати гарантії, що запроваджують елементи прецеденту для зменшення бюрократичного тиску, а також норми, які унеможливлюють безкінечні апеляційні оскарження з боку державних органів.

2. Податкові стимули: використання досвіду Південної Кореї, яка запровадила звільнення від податків на купівлю нерухомості строком на 5 років та знизила тарифи на імпорт сировини для промисловості [6]. Економічні стимули для бізнесу часто є ефективнішими за правові декларації.

3. Реформа контролюючих органів: проведення незалежного аудиту податкової служби, особливо у випадках, що дискредитують державу у відносинах з іноземними компаніями (як у справі ArcelorMittal).

4. Кадрова політика: відмова від ідеї бронювання лише працівників оборонного сектору. Держава має зрозуміти, що трудові мігранти можуть замінити лише низькокваліфіковану робочу силу, тоді як фахівці IT-сфери та інженери потребують особливих умов для утримання їх в країні.

Державна політика має трансформуватися з хаотичної у послідовну. Визначення єдиної лінії розвитку продемонструє іноземним партнерам високий рівень правової культури України та нашу готовність до якісної співпраці.

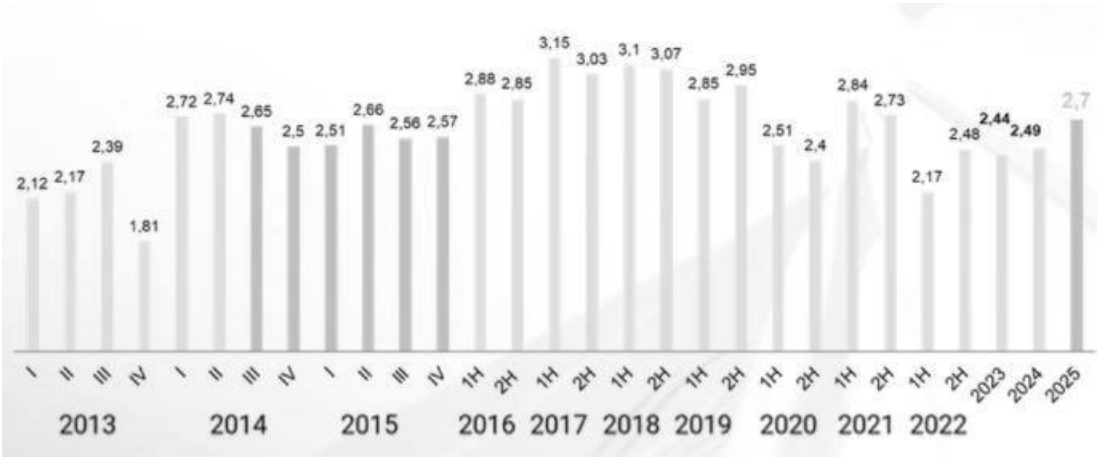

мал. 1 джерело 1

Подальші дослідження вбачаємо у аналізі прогалин податкового законодавства України, і вирішення проблем дефіциту кадрів.

Література:

1. Війна, корупція та слабка судова система – головні бар'єри для інвестицій. European Business Association. 2023. URL: https://eba.com.ua/en/vijna-koruptsiya-ta-slabka-sudova-systema-golovni-bar-yery-dlya-investytsij/ (дата звернення: 28.04.2026).

2. «Зняти бронь з усіх!» Військовий Биков розкрив план реформи ТЦК та «попередження» Буданова YouTube. 2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=3sczehXh0Fs (дата звернення: 28.04.2026).

3. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 28.04.2026).

4. Стан та потреби бізнесу в Україні: результати дослідження у березні 2025 року. Center for Innovation Development. 2025. URL: https://cid.center/en/analytics/stan-ta-potreby-biznesu-v-ukrayini-rezultaty-doslidzhennya-u-berezni-2025-roku-en-translation/ (дата звернення: 28.04.2026).

5. ArcelorMittal Kryvyi Rih claims tax pressure through repeated inspections. *GMK Center*. 2025. URL: https://gmk.center/en/news/arcelormittal-kryvyi-rih-claims-tax-pressure-through-repeated-inspections/ (дата звернення: 28.04.2026).

6. FDI in Korea. Behalf. URL: https://behalfkr.com/fdi-in-korea/ (дата звернення: 28.04.2026).

7. Ferrexpo threatens legal action against Ukraine over mine nationalization. MINEX Europe. 2025. URL: https://2025.minexeurope.com/ferrexpo-threatens-legal-action-against-ukraine-over-mine-nationalization/ (дата звернення: 28.04.2026).

8. Ninety percent of AmCham Ukraine members remain fully operational after 4 years of Russia's full-scale war despite massive challenges: latest survey results by the American Chamber of Commerce in Ukraine. American Chamber of Commerce in Ukraine. 2025. URL: https://chamber.ua/news/ninety-percent-of-amcham-ukraine-members-remain-fully-operational-after-4-years-of-russia-s-full-scale-war-despite-massive-challenges-latest-survey-results-by-the-american-chamber-of-commerce-in-ukrai/ (дата звернення: 28.04.2026).

Чернишева С.,
здобувачка вищої освіти 2 курсу
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник**: Кулеба** І.
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Актуальність теми зумовлена необхідністю удосконалення правових механізмів притягнення організацій до відповідальності за злочини, що завдають шкоди державі, суспільству та громадянам. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки та інтеграції України до європейського правового простору зростає потреба у забезпеченні належного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, запобіганні легалізації доходів, корупційним та екологічним злочинам. Водночас існуючі правові норми мають низку прогалин і суперечностей, що обмежують ефективність застосування інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб. Тому наукове дослідження цієї проблематики є важливим для вдосконалення національного законодавства, узгодження його з міжнародними стандартами та підвищення ефективності правозастосовної практики.

Безпосередньо підставою застосування примусових заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи є вчинення її уповноваженою особою (фізичною особою) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України, згідно переліку, встановленого ст. 96-3 КК України [1].

Під заходами кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб слід розуміти передбачені Кримінальним кодексом України правові інструменти впливу на юридичну особу у випадку, коли її уповноважена особа вчиняє кримінальне правопорушення від імені та в інтересах цієї юридичної особи. Уповноваженою особою вважається службова особа або інша фізична особа, яка має право діяти від імені юридичної особи відповідно до закону, установчих документів чи договору. Такі заходи спрямовані на забезпечення відповідальності не лише фізичних, а й юридичних осіб за протиправні дії, що

приносять їм вигоду. Перелік кримінальних правопорушень, за які може наставати відповідальність юридичних осіб, визначено у частинах 1 та 4 статті 96-3 КК України [1]. Ці правопорушення визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони сприяли отриманню неправомірної вигоди, створювали умови для її здобуття або були спрямовані на уникнення законної відповідальності. Таким чином, законодавець забезпечує можливість притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності у випадках, коли їх діяльність або дії уповноважених осіб порушують норми кримінального права.

Порядок внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, визначений частиною 8 статті 214 Кримінального процесуального кодексу України [2]. Внесення таких відомостей здійснюється уповноваженою особою після встановлення підстав для притягнення юридичної особи до відповідальності. У реєстрі зазначаються дані про саму юридичну особу, її організаційно-правову форму, місцезнаходження та обставини, що свідчать про можливу причетність до кримінального правопорушення. Такий порядок забезпечує належний облік суб'єктів, щодо яких можуть бути застосовані кримінально-правові заходи, і сприяє прозорості досудового розслідування. Таким чином, норма статті 214 КПК України гарантує правову визначеність та процесуальний контроль у питаннях відповідальності юридичних осіб [2].

Варто також наголосити, що застосування саме заходів кримінально-правового характеру, а не покарання, обумовлене специфікою статусу юридичних осіб як штучних утворень, які не мають фізичної або психічної здатності усвідомлювати чи переживати наслідки покарання. Такі заходи мають переважно превентивний, майновий та організаційний характер, спрямований на недопущення повторного вчинення злочинів і забезпечення справедливості. Вони реалізують мету кримінального права шляхом обмеження прав юридичної особи, зокрема через штраф, ліквідацію або заборону певних видів діяльності. Таким чином, законодавець дотримується принципу індивідуалізації відповідальності, враховуючи неможливість покарання юридичної особи в традиційному розумінні. Отже, система заходів кримінально-правового характеру є оптимальним механізмом впливу на колективних суб'єктів, що порушують кримінальне законодавство, забезпечуючи баланс між ефективністю правозастосування та дотриманням правової логіки [3, с. 176-180].

Обмеження стосуються процесуального аспекту, адже на практиці органи досудового розслідування часто стикаються з труднощами у збиранні доказів, що підтверджують зв'язок між діями конкретної особи та вигодою юридичної

особи. Крім того, застосування заходів кримінально-правового характеру може мати негативні економічні наслідки, зокрема для працівників або партнерів підприємства, яке притягається до відповідальності. Таким чином, незважаючи на перспективність цього інституту, він потребує подальшого вдосконалення для досягнення справедливого балансу між покаранням юридичних осіб та захистом їх законних прав і інтересів.

Перспективи розвитку інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб у сучасній Україні пов'язані з подальшим удосконаленням законодавчої бази та наближенням її до стандартів Європейського Союзу. У зв'язку з активізацією процесів євроінтеграції та посиленням боротьби з організованою злочинністю, корупцією й відмиванням коштів особливого значення набуває необхідність посилення правових механізмів впливу на юридичних осіб [4, с. 45-49]. Науковці підкреслюють, що ефективне застосування заходів кримінально-правового характеру сприятиме формуванню високої правової культури серед суб'єктів господарювання та підвищенню довіри до системи правосуддя. Водночас важливо забезпечити баланс між репресивними заходами та гарантіями прав юридичних осіб, аби не допустити зловживань і порушення принципу справедливості.

Подальші перспективи розвитку інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб полягають у вдосконаленні процесуального порядку притягнення до відповідальності, розширенні переліку кримінальних правопорушень, за які така відповідальність може наставати, а також у запровадженні ефективних механізмів доказування вини юридичної особи. Необхідним кроком є також підвищення кваліфікації слідчих, прокурорів і суддів у сфері застосування відповідних норм, що забезпечить їх єдність і стабільність практики. Розвиток цього інституту сприятиме підвищенню ефективності кримінальної політики держави, зменшенню рівня корпоративної злочинності та зміцненню засад правової держави [5, с. 123-127].

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб є важливим елементом сучасної системи кримінального права України, спрямованим на забезпечення справедливості та протидію корпоративним злочинам. Його подальший розвиток має значний потенціал у контексті гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Водночас чинна правова база містить низку обмежень, пов'язаних із вузьким переліком злочинів, складністю доказування вини та процесуальними труднощами. Тому удосконалення законодавства та практики його застосування

є необхідною умовою підвищення ефективності кримінально-правового впливу на юридичних осіб.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 No 2341-III/ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text8 (дата звернення 07.11.2025)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. No 4651-VI/ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 07.11.2025)

3. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.), Білокінь Р. М., Бондаренко О. С. Кримінальне право України (Загальна частина) : підручник / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора В. В. Сухоноса. Суми : Університетська книга, 2024. 476 с.

4. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. В. М. Бурдіна, В. І. Маркіна. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 1148 с.

5. Кримінальне право України : Загальна частина : тексти лекцій : навчально-методичний посібник / А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін [та ін.]; за заг. ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

Фролов М. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, доцент
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Чернишева С.
здобувачка вищої освіти другого курсу
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

НОТАРІУС ЯК СУБ'ЄКТ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ: ОБОВ'ЯЗКИ ТА РИЗИКИ

Актуальність теми зумовлена посиленням ролі нотаріату в системі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму в умовах євроінтеграційних процесів

України. Нотаріуси, здійснюючи посвідчення значної кількості правочинів із високим фінансовим та майновим навантаженням, фактично виступають важливою ланкою первинного фінансового контролю, що покладає на них підвищений обсяг обов'язків щодо ідентифікації клієнтів, перевірки джерел походження коштів та повідомлення про підозрілі операції. У зв'язку з цим дослідження правового статусу нотаріуса як суб'єкта фінансового моніторингу є важливим для забезпечення балансу між ефективністю державного фінансового контролю та гарантіями професійної діяльності нотаріату.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», нотаріуси віднесені до суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Це зумовлює покладення на них обов'язку здійснювати належну перевірку клієнтів, ідентифікацію та верифікацію осіб, а також аналіз фінансових операцій, що мають ознаки ризиковості [4]. У межах реалізації зазначених функцій нотаріуси зобов'язані виявляти та повідомляти про підозрілі фінансові операції до уповноваженого органу.

Нотаріус як суб'єкт первинного фінансового моніторингу виконує комплекс законодавчо визначених обов'язків, спрямованих на запобігання використанню нотаріальних дій для легалізації злочинних доходів [4]. Зокрема, відповідно до законодавства нотаріус зобов'язаний здійснювати належну перевірку клієнтів, що включає ідентифікацію, верифікацію та встановлення кінцевого бенефіціарного власника у визначених випадках. Особливого значення набуває аналіз фінансових операцій, пов'язаних із купівлею-продажем нерухомості, корпоративних прав та інших активів із високим ризиком. Також нотаріус повинен забезпечувати фіксацію та зберігання документів, що підтверджують проведену перевірку клієнта, у встановлені законом строки. У разі виявлення підозрілих операцій він зобов'язаний повідомити Державну службу фінансового моніторингу України.

Важливою складовою діяльності нотаріуса є ризик-орієнтований підхід, який лежить в основі сучасної системи фінансового моніторингу. Він передбачає класифікацію клієнтів та операцій за рівнем ризику з урахуванням їх характеру, обсягу, географії та інших критеріїв, визначених законодавством і методичними рекомендаціями. На практиці нотаріуси зобов'язані приділяти підвищену увагу операціям із нерухомістю, транзакціям із нерезидентами, а також угодам із значними сумами готівкових розрахунків. Запровадження такого підходу спрямоване на підвищення ефективності виявлення потенційно незаконних

фінансових потоків [1]. Водночас його реалізація потребує від нотаріуса належного рівня професійної підготовки та постійного оновлення знань.

Разом із розширенням функцій фінансового моніторингу зростає і коло правових та професійних ризиків для нотаріуса. Одним із ключових є ризик притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності за неналежне виконання обов'язків щодо фінансового моніторингу. Додатково виникає ризик конфлікту між обов'язком повідомлення про підозрілі операції та збереженням нотаріальної таємниці, що є фундаментальною гарантією нотаріальної діяльності. Практичну складність становить і суб'єктивність оцінки «підозрілих» операцій, що може призводити до різного тлумачення однакових ситуацій [2]. Також існує ризик надмірного адміністративного навантаження, яке впливає на оперативність нотаріальних дій. У сукупності ці фактори формують підвищений рівень професійної відповідальності нотаріуса в системі фінансового моніторингу.

Проблематика правового статусу нотаріуса як суб'єкта фінансового моніторингу також пов'язана з необхідністю забезпечення балансу між ефективністю контролю та гарантіями прав людини. Законодавство України поступово гармонізується з вимогами міжнародних стандартів, зокрема рекомендаціями FATF, що передбачають активну участь нотаріусів у протидії відмиванню коштів. Водночас надмірне регуляторне навантаження може впливати на доступність та якість нотаріальних послуг. Практика свідчить, що нотаріуси потребують додаткових методичних роз'яснень та уніфікованих підходів до оцінки ризиків для мінімізації правової невизначеності. Актуальним також є питання вдосконалення цифрових інструментів фінансового моніторингу, які могли б автоматизувати частину перевірок [3]. Таким чином, подальший розвиток цієї сфери має бути спрямований на поєднання ефективності контролю та правової визначеності професійної діяльності нотаріуса.

Практичні проблеми реалізації нотаріусами функцій суб'єктів первинного фінансового моніторингу можуть бути вирішені шляхом комплексного вдосконалення нормативного, організаційного та технічного забезпечення цієї діяльності. Насамперед доцільним є уніфікація та конкретизація критеріїв «підозрілих фінансових операцій» у підзаконних актах і методичних рекомендаціях, що зменшить рівень правової невизначеності та суб'єктивізму при прийнятті рішень нотаріусом. Важливим напрямом є посилення систематичного навчання та підвищення кваліфікації нотаріусів щодо ризик-орієнтованого підходу і актуальних схем відмивання коштів, з урахуванням практики Державної служби фінансового моніторингу України.

Крім того, ефективним інструментом є впровадження сучасних цифрових рішень та інтегрованих електронних систем перевірки клієнтів, які дозволяють автоматизувати частину процедур і зменшити людський фактор. Також доцільно забезпечити баланс між вимогами фінансового моніторингу та гарантіями нотаріальної таємниці шляхом чіткого законодавчого розмежування обсягу інформації, що підлягає розкриттю [5]. У сукупності ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності фінансового контролю та зниженню професійних ризиків нотаріальної діяльності.

Узагальнюючи, нотаріус як суб'єкт первинного фінансового моніторингу виконує важливу функцію запобігання легалізації злочинних доходів шляхом здійснення ідентифікації клієнтів, аналізу фінансових операцій та повідомлення про підозрілі дії. Його діяльність спрямована на забезпечення фінансової безпеки держави та імплементацію міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів.

Водночас розширення контрольних повноважень нотаріуса супроводжується виникненням правових і професійних ризиків, пов'язаних із відповідальністю, конфліктом із нотаріальною таємницею та оціночним характером прийнятих рішень. Таким чином, ефективність реалізації цієї функції залежить від чіткого нормативного регулювання та належного балансу між контролем і гарантіями нотаріальної діяльності.

Література:

1. Гнаткович О.Д., Овчиннікова Т.В. Фінансовий моніторинг в Україні та напрями його покращення. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 38. DOI: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1271 (дата звернення: 17.04.2026)

2. Забаштанська Т.В., Чередниченко І.С. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії новітнім загрозам в умовах цифровізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2024. №2 (38). С. 211 – 219. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-211-219 (дата звернення: 17.04.2026)

3. Мельник С. І., Вінічук М. В., Горбан І. М. Фінансовий моніторинг : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 212 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7955/1/FinancMonitor-MELNYK__maket.pdf (дата звернення: 17.04.2026)

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text (дата звернення: 17.04.2026)

5. Чижмарь К. І., Гаєвський І. М. Ч - 59 Фінансовий моніторинг в світлі нотаріальної діяльності [Текст]: Методичні матеріали. Київ : «Видавництво «Центр учбової літератури», 2020. 87 с. URL: https://jurkniga.ua/contents/finansoviy-monitoring-v-svitli-notarialnoyi-diyalnosti.pdf?srsltid=AfmBOoo3OVPMXEb42gYxnMjoBpZyCw2grllkonjEUYA8xn588puFdW (дата звернення: 17.04.2026)

Яголковська Є. О.,
Курсант 201 взводу
навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України ОДУВС
Шевчук В. В.,
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ,
м. Одеса, Україна

НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: ПІДСТАВИ, ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Інститут недійсності правочинів є одним із ключових у системі Цивільне право України, оскільки забезпечує стабільність цивільного обороту та захист прав його учасників. Правове регулювання відповідних відносин здійснюється нормами Цивільний кодекс України, зокрема статтями 202–236, які визначають поняття правочину, вимоги до нього, підстави недійсності та правові наслідки [1]. Відповідно до ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов’язків. Загальні вимоги до правочину закріплені у ст. 203 ЦК України, а їх недодержання є підставою недійсності відповідно до ст. 215 ЦК України [1]. До таких вимог належать законність змісту правочину, наявність цивільної дієздатності сторін, вільне волевиявлення, відповідність внутрішній волі та дотримання форми правочину [2, с. 112].

Класифікація правочинів на нікчемні та оспорювані має принципове значення для правозастосування. Нікчемні правочини є недійсними з моменту їх вчинення незалежно від рішення суду, тоді як оспорювані можуть бути визнані недійсними лише судом [1]. Такий підхід дозволяє визначити належний спосіб захисту порушеного права та процесуальний порядок його реалізації. Особливе місце займають правочини з вадами волевиявлення, передбачені статтями 229–233 ЦК України. До них належать правочини, вчинені під впливом помилки, обману, насильства або тяжких обставин [1]. Як зазначає Р. А. Майданик, вирішальним є встановлення істотності впливу відповідних факторів на формування волі особи, а не сам факт їх існування [2, с. 142]. Правові наслідки недійсності правочину визначені ст. 216 ЦК України і мають реституційний характер. Основним наслідком є двостороння реституція, що означає повернення сторонами всього отриманого за правочином. У разі неможливості повернення в натурі застосовується відшкодування вартості [1; 3, с. 78]. Крім того, винна сторона зобов'язана відшкодувати завдані збитки, що свідчить про поєднання реституційних та відповідальницьких елементів у межах цього інституту [4, с. 201].

Важливим є положення ст. 236 ЦК України, відповідно до якого недійсний правочин є таким з моменту його вчинення, тобто не створює юридичних наслідків із самого початку [1]. Це положення має значення для визначення правового статусу сторін після визнання правочину недійсним. Суттєву роль у застосуванні норм відіграє судова практика. Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що для визнання правочину недійсним необхідно встановити не лише формальне порушення норм закону, а й факт порушення прав чи інтересів особи [5]. Крім того, суд підкреслює необхідність дослідження реального змісту правочину та врахування принципу добросовісності, закріпленого у ст. 3 ЦК України [1; 6, с. 58]. Окремою проблемою є зловживання правом на оспорювання правочинів, що проявляється у спробах уникнути виконання зобов'язань. У таких випадках суди застосовують принцип добросовісності та відмовляють у задоволенні позовів [5]. Це свідчить про посилення ролі загальних засад цивільного права у правозастосовній діяльності.

У науковій літературі інститут недійсності правочинів розглядається як засіб забезпечення законності цивільного обороту. Зокрема, І. В. Спасибо-Фатєєва підкреслює його превентивну функцію, яка полягає у стимулюванні сторін дотримуватися вимог закону на стадії укладення правочину [3, с. 78].

Таким чином, недійсність правочинів є складним правовим інститутом, що поєднує норми матеріального права, судову практику та наукові підходи. Його

ефективне застосування залежить від правильного встановлення підстав недійсності, належного доказування та дотримання принципів цивільного права.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV.
2. Майданик Р. А. *Цивільне право України. Загальна частина* : підручник. Київ : Алерта, 2019. 472 с.
3. Спасибо-Фатєєва І. В. *Недійсність правочинів у цивільному праві України* : монографія. Харків : Право, 2017. 256 с.
4. Дзера О. В. *Цивільне право України* : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 864 с.
5. Верховний Суд. Практика застосування норм щодо недійсності правочинів : узагальнення судової практики. Київ, 2020.
6. Кузнєцова Н. С. *Принципи цивільного права України* : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 320 с.

Korohodova Olena
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Economics,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,
Chernenko Natalya
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Economics,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,
Hlushchenko Yaroslava
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Economics,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,
Kyiv, Ukraine

COMMUNITY RESILIENCE IN CRISIS AND MIGRATION CHALLENGES: INTEGRATING INTERNATIONAL TRANSFORMATIONAL DIMENSIONS

Acknowledgment: The research was carried out within the framework of the research project (State Registration No. 0126U003572) funded by the Ministry of Education and Science of Ukraine as part of international scientific and technological

cooperation, in accordance with the Protocol of the Fifteenth Meeting of the Ukraine–NATO Joint Working Group on Scientific and Environmental Cooperation dated 4 July 2017, and the list approved by the National Technical University of Ukraine 'Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute' dated 23 January 2026 of Ministry of Education and Science of Ukraine No05.02/47/26, regarding the provision of funding for the research project under the NATO Programme 'Science for Peace and Security'.

In the contemporary global context, territorial communities are increasingly exposed to complex and overlapping crisis challenges, including epidemic shocks, military conflicts, forced migration and displacement of population, full-scale war, and deep structural imbalances in labor markets and social systems. These crises undermine local socio-economic systems, disrupt governance processes, erode the resource base of communities, trigger significant outflows of human capital, and threaten the continuity of essential public functions. Under such conditions, the ability of communities not only to withstand shocks but also to adapt to rapidly changing environments and create foundations for recovery becomes a critical determinant of sustainable development. In particular, large-scale forced migration generates asymmetries in local labor markets, alters the demographic and professional composition of communities, and transforms the demand for social services and employment opportunities.

Effective management of community resources in times of crisis therefore depends not only on the quantitative availability of material or financial assets, but also on the quality, coherence, and adaptability of management instruments. This is particularly relevant for managing labor market asymmetries arising from migration: mismatches between available workforce skills and local economic needs, concentration of internally displaced persons (IDPs) in certain regions, and the deficit of qualified professionals in critical sectors. Of particular importance is the alignment of local governance practices with European standards and international approaches to public administration, sustainability, and participatory development, which provide a normative and methodological framework for resilient community governance.

The theoretical foundation of the proposed approach integrates several complementary perspectives, including resource mobilization theory, the concept of multidimensional community capital, vulnerability and capacity assessment methods, theories of labor market segmentation and migration economics, and the social-ecological resilience framework. Together, these approaches highlight the importance of coordinated resource mobilization, the strategic role of human, social, and intangible capital, the management of migration-induced transformations of the local workforce, and the need for adaptive governance systems capable of responding to uncertainty and external shocks.

Within this conceptual framework, community resources and the instruments for their management are understood as interrelated elements of a unified resilience system rather than as isolated policy tools. Their classification, summarized in Table 1, provides an analytical basis for examining how different groups of instruments contribute to strengthening community resilience under crisis conditions.

Community resources and the instruments used to manage them can be conceptualized across several dimensions, as summarized in Table 1.

Table 1 - **Community Resource Management Tools**

Instrument category	Main instruments	Main management function	Engagement mechanism
Strategic and methodological	Strategic planning	A systematic approach to change management, forming a long-term vision	Administrative
	Foresight	Forecasting tools, expertise, creative methods	Participative
	Project management	Systematization of the work of local government agencies, prioritization of projects, data management	Administrative and market
Digital and analytical	Geographic Information Systems (GIS)	Spatial analysis, resource mapping	Administrative
	Dashboards, indicator panels	Real-time resource status monitoring	Administrative
	Index models (LCA, vulnerability index)	Quantifying capacity and vulnerability	Market /Participative
Human capital mobilization tools	Volunteer "action groups"	Community mobilization to solve local problems	Participative
	Participatory mechanisms	Involving the population in governance processes	Participative
	Youth project culture	Formation of competencies and involvement of youth environments	Participative
Financial and economic	Local development budgets	Funding strategic community priorities	Administrative
	Rapid response Funds	Providing operational support in crisis situations	Administrative

	Public-private partnership	Attracting investments and business resources	Market
	Grant and investment mechanisms	Finding external funding for development	Market
Intangible asset management tools	Cultural heritage	Using historical and cultural resources for community development	Participative
	Social memory	Community consolidation through historical experience	Participative
	Local identity	Resource of cohesion and formation of common values	Participative

**Formed by the authors based on sources (1-3; 5-7)*

From the perspective of migration challenges, the classification of resource management instruments presented in Table 1 requires particular attention to the human capital mobilization tools category. Under conditions of large-scale displacement, these instruments must address not only the engagement of resident populations but also the integration of internally displaced persons into community governance, labor markets, and social life. Volunteer action groups, participatory mechanisms, and youth project cultures can serve as platforms for IDP inclusion, provided they are accompanied by targeted policies addressing labor market asymmetries, including skills recognition programs, retraining initiatives, and employment facilitation mechanisms tailored to the displaced population (Fig. 1).

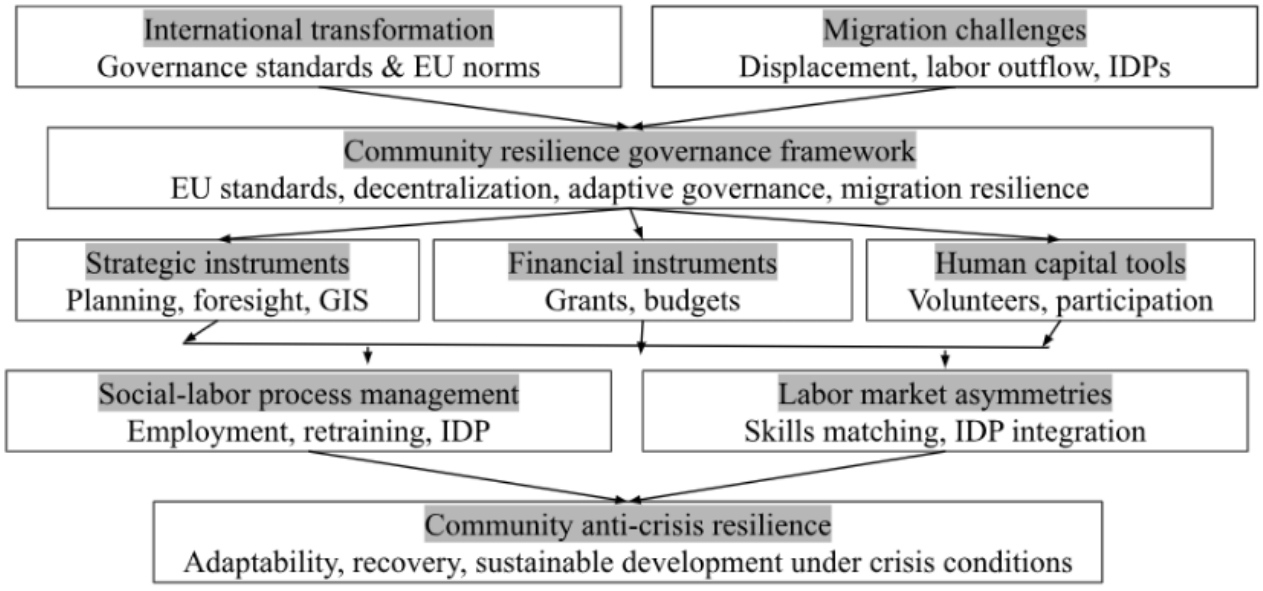

Figure 1. Conceptual framework of territorial community anti-crisis resource management

**Formed by the authors based on sources [1-6]*

Thus, community resilience is determined not by individual instruments but by the quality of governance and the ability to integrate resources. In the context of migration, this requires addressing labor market imbalances and strengthening human capital retention.

References

1. Wagle, U.R. (2024) Labor migration, remittances, and the economy in the Gulf Cooperation Council region. Comparative Migration Studies. 12, 30. https://doi.org/10.1186/s40878-024-00390-3

2. Hrymak I. (2024) Rol hromadskosti u formuvanni ta vdoskonalenni upravlinnia dlia stvorennia spryiatlyvoho seredovyshcha rozvytku terytorialnykh hromad [The role of the public in the formation and improvement of governance for creating a favorable environment for the development of territorial communities] Publichne upravlinnia: kontseptsii, paradyhma, rozvytok, udoskonalennia. No. 8. P. 44–54. DOI: https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-8-44-54 [in Ukrainian]

3. Korchynska, O., Yaremko, I., Bilyk, O., Dorosh, I., Myroshnychenko A. (2025) Public Administration Tools for Building Local Communities: Challenges and Opportunities. International Journal of Sustainable Development. Vol 1. Iss. 11. P. 45-56. URL: https://oidaijsd.com/wp-content/uploads/2025/07/18-11-04-03-UR3-25-OK.pdf

4. Chernenko, N., Korohodova, O., Hlushchenko, Y. (2025). Crisis Management in the Local Communities Through the Development of Human Capital. Achievements of the Economy: Prospects and Innovations, (20). DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15846559

5. Vyklyky ta priorytety upravlinnia aktyvamy terytorialnykh hromad v umovakh viiny : nauk.-analit. dopovid. nauk. red. I. Z. Storonianska (2022) [Challenges and priorities of asset management of territorial communities under wartime conditions: scientific and analytical report] Lviv : DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy». 79 p. URL: https://ird.gov.ua/irdp/p20220034.pdf [in Ukrainian]

6. Hlushchenko, Y., Korohodova, O., Chernenko, N., Moiseienko, T. (2023). The path to industry 5.0: a green economy evolution and energy innovations for sustainable development. Economic Bulletin of NTUU KPI, 26, 18-24 DOI: https://doi.org/10.20535/2307-5651.26.2023.287404

7. Marchenko, V., Hrechko, A., Korohodova, O., Kuzminska, N., Osetskyi, V., Shutyuk, V., Danilova, E. (2022). Construction of models for managing military waste generated under the conditions of war. Eastern-European Journal of Enterprise

Technologies, 6 (13 (120)), 6–19. doi: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.268283

Gardus Maksym
Student, Faculty of Management
Mykolaiv National Agrarian University
Advisor: **Iryna Potochylova**
Assistant Professor, Department of Business Economics.
Mykolaiv National Agrarian University
Mykolaiv, Ukraine

STATE REGULATION OF ENERGY STORAGE SYSTEM DEVELOPMENT IN UKRAINE AS A TOOL FOR ENSURING POWER SYSTEM STABILITY

The current transformation of Ukraine's energy sector is driven by two key factors: the growing share of renewable energy sources (RES) and the destruction of energy infrastructure resulting from the full-scale Russian-Ukrainian war. RES, particularly solar and wind generation, are characterized by high variability in production, which creates additional challenges for balancing the power system. At the same time, damage to traditional balancing capacity reinforces the need for flexible system stabilization tools.

In this context, energy storage systems (ESS) are becoming a critically important element of the energy infrastructure. They ensure peak load smoothing, frequency maintenance, capacity reserve, and RES integration. At the same time, the effectiveness of their implementation largely depends on the quality of government regulation and the creation of appropriate market incentives.

Despite growing attention to ESS, Ukraine's regulatory framework is still taking shape, necessitating a scientific analysis of existing state governance mechanisms in this sector.

The aim of this study is to analyze the mechanisms of state regulation governing the development of energy storage systems in Ukraine and to assess their effectiveness in ensuring the stability and reliability of the power system amid the growing share of RES.

The research was based on Ukrainian laws and regulations, specifically Law of Ukraine No. 3220-IX, analytical materials from NPC "Ukrenergo," reports from international organizations (IEA, USAID), and studies by think tanks.

The study employs methods of systems analysis to assess the role of energy storage systems in the power grid, comparative analysis to contrast the Ukrainian regulatory environment with international practices, and methods of institutional analysis to examine mechanisms of state governance.

Energy storage systems perform key functions in ensuring the stability of the power system. In particular, they allow for smoothing out daily and seasonal fluctuations in renewable energy generation, reducing the need for reserve thermal capacity, and ensuring a rapid response to grid imbalances. According to estimates by the International Energy Agency, the development of energy storage is one of the key factors in integrating RES into modern power systems [1].

In Ukraine, the importance of energy storage is further heightened by damage to generation and grid infrastructure. In its analytical reports, NPC "Ukrenergo" emphasizes the critical need for maneuvering and balancing capacity to maintain the stability of the integrated power system [2].

As of 2024–2025, the development of energy storage systems (ESS) in Ukraine is in its early stages, yet it is characterized by rapidly growing interest from the government and international partners. The actual installed capacity of energy storage systems in Ukraine remains limited and is estimated at several dozen megawatts, primarily in the form of pilot or demonstration projects integrated with solar and wind power plants [2].

At the same time, demand for such systems is growing rapidly. According to estimates by NPC "Ukrenergo," to ensure the stable operation of the power system under conditions of a high share of RES, Ukraine will need at least 1–2 GW of maneuvering and balancing capacity in the medium term, a significant portion of which can be provided precisely through energy storage systems [2]. In long-term power grid development scenarios, which account for integration into ENTSO-E and an increase in the share of RES to 25–30%, the need for storage may exceed 3–5 GW.

At the same time, a portfolio of investment projects is taking shape. According to industry studies, projects to create energy storage systems with a total capacity of over 500 MW are at various stages of development in Ukraine, including both private initiatives and projects involving state-owned companies [3]. Some of these are aimed at participating in the balancing market, while others focus on integration with RES or ensuring energy autonomy for enterprises.

International financial and technical support plays a significant role in the sector's development. In particular, the USAID Energy Security Project includes the

implementation of pilot energy storage solutions, as well as the development of market mechanisms for their integration [4]. Additionally, international financial institutions, including the World Bank and the EBRD, have declared their readiness to invest in projects aimed at increasing the flexibility of Ukraine's power grid, including battery storage. The total volume of potential financing in this segment is estimated at hundreds of millions of dollars in the medium term.

Changes in government policy are also an important driver of RES development. The adoption of Law No. 3220-IX created the legal framework for energy storage systems to operate as separate market participants [5]. Ukraine's strategic energy policy documents, particularly the updated power system development plans, call for the active implementation of energy storage technologies as a tool to enhance grid resilience.

According to the recommendations of the International Energy Agency, for the effective integration of RES, Ukraine must create conditions for scaling up energy storage systems by 2030, which entails the formation of a market for ancillary services, infrastructure development, and the attraction of private capital [1]. In this context, energy storage systems are viewed as one of the key elements of the transition to a decentralized and low-carbon energy system.

Despite positive momentum, market development remains uneven. The implementation of most projects depends on further improvements to the regulatory environment, specifically the establishment of clear rules for the participation of energy storage systems in the electricity market, as well as the creation of economic incentives for investors. Thus, the current state of ESS development in Ukraine can be characterized as transitional—moving from pilot projects toward the formation of a fully-fledged market.

The adoption of Law of Ukraine No. 3220-IX was an important step in establishing the legal framework for the development of energy storage systems. The law defines energy storage systems as a distinct element of the energy infrastructure and creates the conditions for their participation in the electricity market.

At the same time, the practical implementation of the law's provisions depends on subordinate legislation and decisions by the regulator—the NEURC. In particular, key issues include access to the ancillary services market, tariff setting, and connection rules.

According to IEA estimates, the effective operation of energy storage systems requires clearly defined market mechanisms that allow such systems to generate revenue from participation in the balancing market and the provision of ancillary services [1].

Among the key barriers to the development of energy storage systems in Ukraine are:

· regulatory uncertainty and a fragmented regulatory framework;
· high capital intensity of projects;
· lack of stable economic incentives;
· limited integration into the electricity market.

According to an analysis by the IEA and USAID, without the creation of clear market signals, the development of energy storage systems remains economically risky for investors [1; 4].

International experience shows that the effective implementation of energy storage systems is based on a combination of regulatory incentives and market mechanisms. In EU countries, energy storage systems are actively integrated into balancing markets, which ensures their economic viability.

For Ukraine, it is important to implement European approaches, particularly within the framework of integration into the EU energy market. This entails developing the ancillary services market, creating conditions for competition, and attracting investment.

In the long term, energy storage systems could become a key element of the post-war reconstruction of the power system, ensuring its decentralization, flexibility, and resilience.

Energy storage systems play a critically important role in ensuring the stability of Ukraine's energy system amid the growing share of RES and military challenges. They allow for increasing the flexibility of the power system, reducing dependence on traditional generation, and ensuring the integration of renewable energy sources.

State regulation in this area is still in its infancy. The adoption of foundational legislation creates the conditions for market development but requires further refinement through the development of subordinate regulations and the establishment of effective market mechanisms.

To ensure the full-scale development of energy storage systems in Ukraine, it is necessary to create a stable regulatory environment, introduce economic incentives, and integrate the national market into the European energy system. This will be an important step toward the country's sustainable development and energy security.

Bibliography

1. NEURC Resolution No. 675 of May 6, 2025, "On Approval of Amendments to the Licensing Conditions for Economic Activities Related to Energy Storage." – https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-zmin-do-licenzijnih-umov-provadzhennya-gospodarskoyi-diyalnosti-zi-zberigannya-energiyi

2. Transmission System Code: approved by resolution of the NEURC. – https://zakon.rada.gov.ua/go/v0309874-18/ed20240216

3. NPC “Ukrenergo”. Administrator of the Transmission System Code. – https://ua.energy/uchasnikam_rinku/administrator_kodeksu_sistemi_peredachi/

4. NPC “Ukrenergo”. Electricity Market Glossary. – https://ua.energy/glossary/

5. DiXi Group. Distributed Generation, Resilient Grids, and Integration with Europe: Key Lessons on Ukraine’s Energy Resilience During the War. – https://dixigroup.org/rozpodilena-generacziya-stijki-merezhi-ta-integracziya-z-%D1%94vropoyu-klyuchovi-uroki-energetichno%D1%97-stijkosti-ukra%D1%97ni-pid-chas-vijni/

6. DiXi Group. Assessment of Ukraine’s Energy Infrastructure Resilience. – https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2022/05/dixi-energy-resilience-str.pdf

7. International Energy Agency. Ukraine’s Energy Security and the Coming Winter. – https://www.iea.org/reports/ukraines-energy-security-and-the-coming-winter/ukraines-energy-system-under-attack

8. World Bank. Ukraine – Improving Power System Resilience for European Power Grid Integration Project. – https://documents1.worldbank.org/curated/en/803731625364161631/pdf/Ukraine-Improving-Power-System-Resilience-for-European-Power-Grid-Integration-Project.pdf

9. USAID Office of Inspector General. Action Needed to Enhance Oversight of Energy Procurements for Ukraine, 2025. – https://oig.usaid.gov/sites/default/files/2025-03/Final%20Audit%20Report%20-%20Ukraine%20Response__Action%20Needed%20to%20Enhance%20Oversight%20of%20Energy%20Procurements%20-%208-121-25-002-P.pdf

НАПРЯМ 3. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Антонюк А. О.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
четвертого року навчання
спеціальності «Право»
Поліського національного університету,
м. Житомир, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРТИВНИХ САНКЦІЙ У СФЕРІ КІБЕРСПОРТУ: МЕХАНІЗМИ ІЗОЛЯЦІЇ АГРЕСОРА В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ

До 24 лютого 2022 року український кіберспорт існував у тісній зв’язці з російським - це був спільний «СНД-ринок». Гравці, команди та бізнес працювали як один організм: створювалися змішані команди з українців та росіян, мовлення велося переважно російською, а спонсори та організатори турнірів сприймали регіон як єдиний простір без кордонів. Проте повномасштабне вторгнення миттєво зруйнувало цей ілюзорний світ та міф про те, що «спорт поза політикою». Українські компанії та клуби, як-от WePlay Studios, одними з перших розірвали всі зв’язки з росією, відмовилися від російськомовних ефірів та спільних контрактів. Сьогодні український кіберспорт остаточно відокремився: він будує власну незалежну ідентичність, орієнтується на світові стандарти та робить усе, щоб очистити свій цифровий простір від впливу країни-агресора [1].

Проте через початок повномасштабної війни розвиток українського кіберспорту всередині країни був фактично призупинений, адже на перший план вийшли завдання захисту територіальної цілісності та збереження життів. Проте, за аналогією з класичними атлетами, українські гравці змогли зберегти професійну активність завдяки підтримці міжнародної спільноти, яка надала майданчики для тренувань та змагань у безпечних країнах.

Аналіз поточної ситуації свідчить про системний провал міжнародних санкційних механізмів у цифровому спорті. На відміну від традиційного спорту, де існують чіткі вертикалі (МОК, федерації), кіберспорт контролюється приватними видавцями ігор (Valve, Riot Games тощо). Їхня правова автономність призвела до виникнення «санкційного імунітету» для агресора. Водночас процес відмежування від російського впливу в цифровій індустрії виявився значно

складнішим, ніж у традиційному спорті. Попри офіційні заборони, представники рф вдало скористалися прогалинами в регламентах: вони масово використовують стратегію «зміни ідентичності», реєструючи команди в інших юрисдикціях або виступаючи під нейтральними брендами. Таке «цифрове маскування» дозволяє їм ігнорувати санкції за мовчазного сприяння приватних компаній-видавців, які часто ставлять комерційні інтереси вище за міжнародні правові стандарти. Участь гравців з паспортами країни-агресора у великих турнірах, як-от The International 2022, підтверджує, що нинішня система обмежень у кіберспорті є лише декларативною і потребує негайного юридичного реформування [2].

Вагомим напрямом державної діяльності сьогодні є активний захист Україною принципів реальної нейтральності в межах міжнародних організацій, зокрема у відносинах із Міжнародною федерацією кіберспорту (IESF). Позиція Міністерства молоді та спорту України базується на тому, що статус «нейтрального атлета» не повинен бути лише формальністю для повернення представників країни-агресора до змагань. Навпаки, він має стати дієвим юридичним фільтром для захисту етичних основ спорту.

Українська сторона пропонує впровадити суворі процедури перевірки, які дозволять виявити та відсторонити гравців, що мають прямі зв'язки з державними або військовими структурами рф та білорусі. Така дипломатична стратегія спрямована на оновлення міжнародних правил, щоб не допустити перетворення віртуальних арен на інструменти політичної маніпуляції та пропаганди. Зрештою, це необхідно для того, щоб світовий кіберспорт зберіг свою репутацію та дотримувався принципів справедливості й поваги до міжнародного права [3].

Важливим аспектом аналізу є вибірковість міжнародного санкційного тиску, який неоднаково вплинув на різні галузі російської спортивної індустрії. Попри глобальну ізоляцію більшості атлетів, кіберспорт опинився серед тих нечисленних видів діяльності, що найменше постраждали від міжнародних обмежень. Це зумовлено специфічною структурою управління цифровим спортом, де важливі рішення приймають приватні компанії-видавці ігор, а не міжурядові організації чи класичні спортивні комітети. Така правова автономність дозволяє російським гравцям та організаціям зберігати доступ до світових призових фондів та медійних майданчиків, що створює небезпечний прецедент «санкційного імунітету». Це підтверджує необхідність розробки нових міжнародних стандартів, які б не дозволяли приватним корпоративним інтересам ставати вище за загальні принципи міжнародної безпеки та відповідальності держави-агресора.

Наразі існуюча архітектура кіберспорту є юридично вразливою до маніпуляцій з боку агресора. Для реальної ізоляції необхідно перейти від формальних рекомендацій до створення жорстких міжнародних реєстрів персональних санкцій. Необхідно юридично змусити приватних видавців ігор нести відповідальність за допуск осіб, що підтримують війну, до глобальних ефірів. Без створення єдиного міжнародного арбітражу, здатного накладати реальні стягнення на видавців-порушників, кіберспорт залишатиметься «безпечною гаванню» для капіталу та пропаганди країни-агресора, що підриває авторитет усього світового спортивного руху.

Література:

1. Кіберспорт в Україні: що змінилося під час війни, контракти, партнери, перспективи. *NV. Техно*. 2023. 31 трав. URL: https://techno.nv.ua/ukr/innovations/kibersport-v-ukrajini-shcho-zminilosya-pid-chas-viyni-kontrakti-partneri-perspektivi-50328450.html (дата звернення: 22.04.2026).
2. Ткалич М. О., Толмачевська Ю. О. Кіберспорт і війна: правові аспекти. *Приватне право в умовах війни* : матеріали всеукр. наук. конф., присвяч. 25-річчю з дня заснування НУ «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 15 листоп. 2022 р.). Одеса : Фенікс, 2022. С. 109–111. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1a245d42-ef8f-402b-a11b-f37ce76cfc87/content#page=109 (дата звернення: 22.04.2026).
3. Україна закликає IESF дотримуватись принципів нейтральності в кіберспорті / Міністерство молоді та спорту України. 2024. URL: https://mms.gov.ua/news/ukraina-zaklykaie-iesf-dotrymuvatys-pryntsypiv-neitralnosti-v-kibersporti (дата звернення: 22.04.2026).
4. В росії лише три види спорту, включаючи кіберспорт, не постраждали від санкцій через війну в Україні. *GameInside.ua*. 2024. URL: https://gameinside.ua/news/v-rosii-lyshe-try-vydy-sportu-vkliuchaiuchy-kibersport-ne-postrazhdaly-vid-sanktsij-cherez-vijnu-v-ukraini/340972/ (дата звернення: 22.04.2026).

Буга В.,
член Національної спілки журналістів України,
спеціальний кореспондент порталу Niezalezna.pl
м. Дніпро, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС

Інформаційні операції в умовах сучасних конфліктів стали одним із ключових інструментів гібридної війни, поєднуючи військові та невійськові методи впливу. Як зазначається у дослідженні Global Policy Journal, «disinformation has become a central component of hybrid warfare strategies», у контексті повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, інформаційний простір трансформувався в самостійний театр бойових дій.

Під інформаційними операціями розуміють цілеспрямовану діяльність, спрямовану на вплив на інформаційні системи та процеси прийняття рішень. Зокрема, експерти Institute for the Study of War підкреслюють, що «Russian information warfare aims to shape perceptions and decision-making processes».

Особливу роль відіграють соціальні мережі, зокрема Telegram, X (Twitter) та YouTube. За даними ActiveFence, «coordinated networks are used to amplify disinformation narratives at scale». Наприклад, у 2022 році поширювалися фейки про «капітуляцію України» та «евакуацію керівництва держави», що мало на меті викликати паніку серед населення. Однак ці фейки було спростовано записом відео біля будівлі на вул. Банковій у Києві, яке записав Президент України Володимир Зеленський.

Сучасні інформаційні операції також активно використовують новітні технології. Зокрема, у 2022 році було поширено deepfake-відео із нібито зверненням Президента України із закликом скласти зброю, що стало прикладом використання штучного інтелекту в інформаційній війні. Натомість справжній Володимир Зеленський досить активний в медіа полі, формуючи новинний порядок денний. У такий спосіб Голова української держави вибиває аргументи ворога.

Інформаційні атаки часто синхронізуються з військовими діями, формуючи наративи про «неефективність української оборони» або «втрату контролю над територіями». Це спрямовано на деморалізацію населення та підрив довіри до держави.

Попри значну увагу до інформаційних загроз, сучасні дослідження часто недооцінюють здатність суспільства до адаптації. Український досвід показує,

що високий рівень медіаграмотності та довіри до офіційних джерел може знижувати ефективність дезінформації. Водночас швидкість поширення фейків випереджає механізми їх спростування.

Отже, інформаційні операції є стратегічним елементом сучасної гібридної війни та потребують комплексної протидії. Для цього необхідно вивчати досвід країн Європи під час Другої світової війни та вдосконалювати механізми протидії дезінформації з урахуванням нових інструментів розповсюдження неправдивою інформації.

Бишук Л. А.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Національна безпека» 256
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується зростанням ролі інформації як стратегічного ресурсу для поширення інформації . Інформаційна безпека сьогодні розглядається як одна з ключових складових національної безпеки держави в умовах війни, особливо в умовах глобальних трансформацій та цифровізації суспільства. Для України це питання набуває особливої актуальності у зв’язку з триваючою гібридною агресією, яка поєднує військові, економічні, політичні та інформаційні інструменти впливувід різних джерел інформації [3].Гібридні загрози передбачають використання комплексних методів впливу, серед яких особливу роль відіграє дезінформація яку поширюють для ведення в оману суспільство. Вона визначається як навмисне поширення неправдивої або викривленої інформації з метою впливу на суспільну думку, підриву довіри до державних інституцій та дестабілізації соціально політичної ситуації, особливо це найкращий метод впливу на країну коли у ній іде війна і не має інструментів боротьби із дезінформацією [2, с. 527]. У цифрову епоху швидкість поширення інформації значно зросла, що зробило дезінформаційні кампанії більш масштабними та ефективними за рахунок не швидкої поширення інформації задля протидії дезінформації. Як зазначає дослідниця Є. Борисенко,

інформаційна війна є складним комунікативним процесом для країни, який спрямований не лише на передачу інформації, але й на формування певної картини реальності у свідомості аудиторії, яка допомагає ворогу швидко просувати свої ідеї свідомості [1, с. 24]. Це означає, що сучасні інформаційні впливи часто мають прихований характер і можуть бути важко ідентифікованими для пересічних громадян, які не вміють правильно аналізувати інформацію або не знають як її перевірити на достовірність для себе. Саме це і завдає не порозуміння між державою та громадянами та приводить до громадянської війни чи іншого дисбалансу для країни, що вигідно для ворога. В нашому випадку це країна агересор, яка і за кордоном витрачає великі фінанси для поширення дезінформації про країну.

В умовах таких загроз надзвичайно важливою стає роль держави у забезпеченні інформаційної безпеки, як із основ захисту національної безпеки. Одним із ключових інструментів протидії дезінформації є забезпечення цифрової прозорості органів влади. Відкритість державних інституцій дозволяє громадянам отримувати доступ до перевіреної інформації та зменшує простір для маніпуляцій. Але в Україні є проблематика не повною мірою публікація інформації, що дає можливість для ворога використання її для дезінформації або пізне публікування чи коментування інформації. Верховна Рада України як вищий законодавчий орган держави відіграє важливу роль у формуванні відкритого інформаційного середовища для громадянів та міжнародних партнерів. Через офіційний вебпортал парламенту здійснюється публікація законопроєктів, результатів голосувань, стенограм пленарних засідань, а також інформації про діяльність депутатів і комітетів [5]. Це створює можливості для громадського контролю та аналітичної оцінки політичних процесів. Але на сьогодні не всі громадяни знають де шукати інформацію на веб порталах та сайтах, оскільки сам сайт Верховної Ради України є не зручним та написаний складною юридичною мовою, що є складно для простих громалянів України. Водночас цифрова відкритість не є повністю достатньою для ефективної протидії дезінформації. Існує низка проблем, які ускладнюють доступ громадян до інформації. Серед них – складність юридичної мови документів, велика кількість супровідних матеріалів, відсутність незрозумілих пояснень та фрагментованість інформаційних ресурсів. У результаті навіть офіційно відкрита інформація не завжди є доступною для широкого кола користувачів, що фактично не дає хорошого результату для перевірки інформації простим громадянам.

Окремою проблемою є нерівномірність та затримки у публікації інформації. Якщо результати голосувань публікуються оперативно, то

стенограми засідань і матеріали комітетів можуть з'являтися із значними затримками, що дає також сумніви для громадян до влади. Це створює інформаційний вакуум, який часто заповнюється неофіційними або неперевіреними джерелами і дає можливість для великого кола поширення дезінформацію великою кількістю. У таких умовах суттєво зростає ризик поширення дезінформації. Відсутність своєчасної та зрозумілої офіційної інформації змушує громадян звертатися до альтернативних джерел, які не завжди є достовірними. Це може призводити до формування викривленого сприйняття подій, зниження довіри до державних інституцій та посилення соціальної напруги [4].Крім того, недостатній рівень візуалізації та аналітичного супроводу даних ускладнює їх сприйняття. У сучасних умовах важливо не лише публікувати інформацію, але й забезпечувати її зрозуміле подання у вигляді аналітики, інфографіки та пояснень.

Отже, інформаційна безпека в умовах глобальних трансформацій є ключовим елементом стабільності держави. Гібридні загрози, зокрема дезінформація, становлять серйозний виклик для України, особливо в умовах війни. Ефективна протидія цим явищам можлива лише за умови поєднання цифрової прозорості державних інституцій, розвитку медіаграмотності населення та вдосконалення державної інформаційної політики щодо громадянів України та збільшення відсотку довіри до влади.

Література:

1. Борисенко Є. Інформаційна війна крізь призму комунікативної теорії: спроба аналізу. Філософська думка. 2023. № 4. С. 21–38.

2. Варга Т. М. Дезінформація та пропаганда як інструменти ведення гібридної війни росії проти України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 6. С. 526–531. URL: https://surl.li/imqkgr

3. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України № 47/2017.

4. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України № 392/2020.

5. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. https://www.rada.gov.ua

Водяницька О.О.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Хмельницького університету
управління та права ім. Леоніда Юзькова
Алескерова Ю.В.,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету
управління та права ім. Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ МІЖНАРОДНИХ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ

У сучасних умовах глобалізації фінансових ринків міжнародні грошові перекази стали невід'ємною складовою економічних відносин між державами. Вони забезпечують рух капіталу, підтримують інвестиційну діяльність, сприяють наданню міжнародної допомоги та розвитку економік. Водночас значні обсяги транскордонних фінансових потоків створюють передумови для виникнення різноманітних загроз, зокрема легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та інших протиправних дій. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває формування ефективних механізмів фінансового моніторингу міжнародних грошових переказів як елементу системи протидії фінансовим загрозам.

Загалом під фінансовим моніторингом розуміють діяльність із виявлення незаконно отриманих доходів та запобігання фінансуванню тероризму [1, с.11]. Кінцевою метою діяльності системи фінансового моніторингу є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Правові засади здійснення фінансового моніторингу в Україні регламентуються Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [2], який встановлює порядок ідентифікації клієнтів, здійснення перевірки фінансових операцій та взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу. Важливим аспектом є застосування ризик-орієнтованого підходу, що дозволяє зосередити ресурси на найбільш ризикових операціях.

Фінансовий моніторинг міжнародних грошових переказів являє собою комплекс організаційних, правових та інформаційних заходів, спрямованих на

виявлення, аналіз та запобігання підозрілим фінансовим операціям. Його основною метою є забезпечення прозорості фінансових потоків та недопущення використання фінансової системи для протиправної діяльності.

Ефективність функціонування фінансового моніторингу залежить від багатьох факторів, серед яких – нормативно-правове регулювання, технологічне забезпечення, рівень взаємодії між державними органами та фінансовими установами тощо [3, с. 136]. Зокрема, сучасні системи аналізу фінансових транзакцій дозволяють виявляти нетипові операції, встановлювати зв’язки між учасниками та прогнозувати потенційні ризики.

Механізми фінансового моніторингу міжнародних грошових переказів включають:

1. ідентифікацію та верифікацію клієнтів фінансових установ;
2. моніторинг фінансових операцій у режимі реального часу;
3. аналіз джерел походження коштів;
4. виявлення підозрілих транзакцій та їх документування;
5. передачу інформації до уповноважених державних органів;
6. міжнародне співробітництво у сфері обміну фінансовою інформацією.

Особливу роль у системі фінансового моніторингу відіграють банки та інші фінансові установи, які виступають первинними суб’єктами моніторингу. Саме вони здійснюють первинний аналіз операцій клієнтів та формують повідомлення про підозрілі транзакції.

За даними офіційних джерел, оприлюднених на сайті Державної служби фінансового моніторингу України [4], щорічно зростає кількість повідомлень про підозрілі фінансові операції, пов’язані з міжнародними переказами (рис.1). Це свідчить про підвищення ефективності системи виявлення ризиків, але водночас і про збільшення масштабів потенційних загроз.

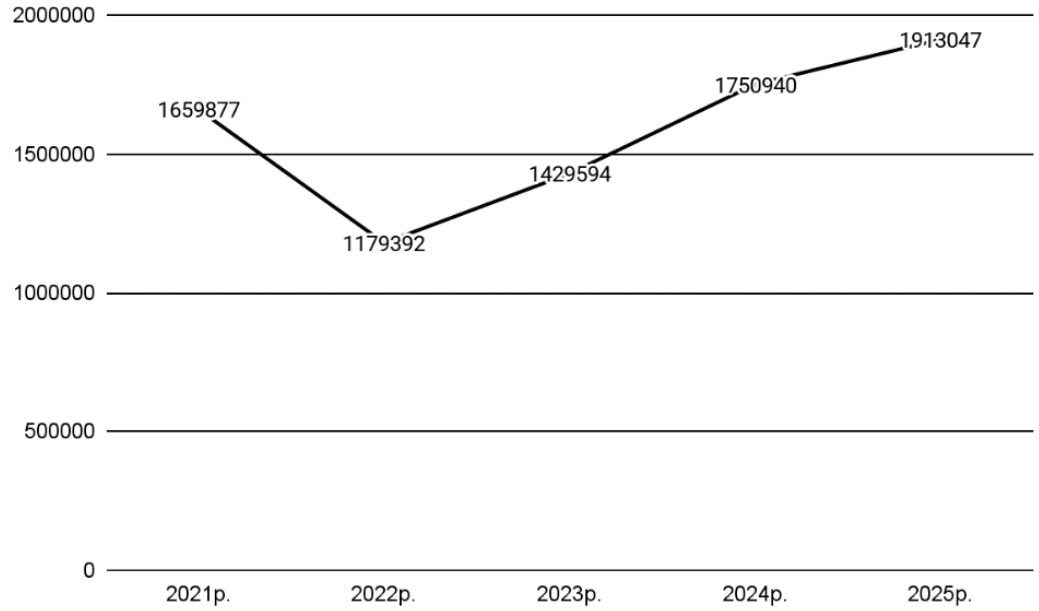

Рис.1 – Кількість повідомлень про підозрілі фінансові операції, пов'язані з міжнародними переказами [4]

Джерело: складено автором на основі джерела

Аналіз даних, наведених на рис. 1, свідчить про загальну висхідну динаміку кількості повідомлень про підозрілі фінансові операції, пов'язані з міжнародними переказами. Така тенденція свідчить про підвищення ефективності фінансового моніторингу, активізацію міжнародних переказів та вдосконалення механізмів виявлення підозрілих операцій, що загалом підтверджує посилення ролі фінансового контролю у протидії фінансовим загрозам.

Серед основних проблем функціонування системи фінансового моніторингу міжнародних переказів можна виділити недостатню прозорість інформації про кінцевих бенефіціарів, обмежений доступ до міжнародних баз даних та використання новітніх фінансових технологій для обходу контролю.

З метою підвищення ефективності механізмів фінансового моніторингу доцільно реалізувати такі заходи:

1. гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами;
2. розвиток міжнародного інформаційного обміну;
3. посилення контролю за діяльністю фінансових посередників;
4. підвищення рівня професійної підготовки працівників.

Особливе значення має цифровізація фінансового моніторингу, яка дозволяє автоматизувати процес аналізу трансакцій та підвищити швидкість реагування на потенційні загрози. Використання інтелектуальних систем аналізу

даних сприяє більш точному виявленню підозрілих операцій та зниженню рівня помилкових спрацьовувань.

Таким чином, фінансовий моніторинг міжнародних грошових переказів є невід'ємною складовою системи протидії фінансовим загрозам. Його значення зростає в умовах активізації міжнародних фінансових потоків та ускладнення схем фінансових операцій. Механізми фінансового моніторингу міжнародних грошових переказів є важливим інструментом забезпечення фінансової безпеки держави та протидії глобальним загрозам. Удосконалення системи фінансового моніторингу має здійснюватися шляхом впровадження сучасних технологій, посилення міжнародної взаємодії та підвищення професійного рівня учасників фінансового ринку. Це дозволить підвищити ефективність протидії фінансовим загрозам та забезпечити стабільність фінансової системи.

Література:

1. Мельник С. І., Вінічук М. В., Горбан І. М. Фінансовий моніторинг : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 212 с.

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX : станом на 1 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

3. Рєзнік О., Рубаненко А. Ефективність фінансового моніторингу в контексті забезпечення національної безпеки держави: поняття та основні критерії. *Слово національної школи суддів україни*. 2025. № 2(51). С. 135. URL: https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-2(51)-13 (дата звернення: 23.04.2026).

4. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: https://fiu.gov.ua/ (дата звернення: 23.04.2026).

Волобоєва З.О.
студентка 1 курсу
навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ
Габорець О. А,,
доктор філософії, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій інформаційний простір перетворюється на один із ключових вимірів сучасних конфліктів. Активна цифровізація суспільства, поширення соціальних мереж та онлайн-платформ суттєво трансформували механізми формування громадської думки, політичної комунікації та інформаційного впливу. Внаслідок цього інформація дедалі частіше використовується як стратегічний ресурс у протиборстві держав.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що інформаційно-медійні технології відіграють ключову роль у сучасних конфліктах, оскільки здатні формувати публічну думку та впливати на соціально-політичні процеси [1-2]. У цьому контексті інформаційний простір стає важливим інструментом досягнення політичних і військових цілей без безпосереднього застосування військової сили.

Однією з ключових характеристик сучасних конфліктів є поширення гібридної війни, яка передбачає поєднання військових, економічних, політичних та інформаційних методів впливу. Важливим компонентом такої війни виступають інформаційно-психологічні операції, спрямовані на формування необхідних інформаційних наративів, дестабілізацію суспільства та підрив довіри до державних інституцій.

Особливу роль у реалізації інформаційно-психологічних операцій відіграють соціальні мережі. Їх технологічні характеристики – швидкість поширення інформації, доступність, масштабність аудиторії та можливість анонімної комунікації – створюють сприятливі умови для проведення інформаційних кампаній. Як зазначають дослідники О. Кучмій та О. Фролова, соціальні медіа відкривають унікальні можливості для здійснення масштабних

та комплексних інформаційно-психологічних атак як на державні інституції, так і на окремих громадян [1].

Соціальні мережі дозволяють реалізовувати широкий спектр інформаційних впливів, серед яких особливе місце займають дезінформаційні кампанії, поширення фейкових новин, пропагандистські наративи, а також маніпулятивні інформаційні повідомлення. У межах таких кампаній часто використовуються автоматизовані акаунти, бот-мережі та інші технології штучного поширення інформації, що створюють ілюзію масової підтримки певних ідей або позицій.

Крім того, соціальні мережі активно використовуються для реалізації психологічного впливу на аудиторію. Через поширення емоційно забарвленого контенту, сенсаційних повідомлень та маніпулятивних матеріалів формуються страх, паніка, недовіра до державних інституцій або соціальна поляризація. У результаті інформаційні операції здатні суттєво впливати на суспільні настрої та політичну стабільність держави.

Особливо активно соціальні мережі використовуються у контексті гібридної війни російської федерації проти України. Російська пропаганда активно застосовує цифрові платформи для поширення дезінформації, дискредитації українських державних інституцій та формування викривленого уявлення про події у міжнародному інформаційному просторі. Соціальні мережі дозволяють швидко поширювати маніпулятивні повідомлення, спрямовані на деморалізацію населення, посилення суспільної напруженості та зниження міжнародної підтримки України.

Одним із характерних інструментів інформаційного впливу є створення так званого інформаційного шуму – ситуації, коли значна кількість суперечливої або неправдивої інформації ускладнює можливість об’єктивного сприйняття подій. Поширення фейкових новин, інформаційних вкидів та маніпулятивних повідомлень спрямоване на створення альтернативної картини реальності, яка вигідна державі-агресору.

Водночас розвиток інформаційно-комунікаційних технологій створює необхідність формування ефективних механізмів протидії інформаційним загрозам. До таких механізмів належать моніторинг інформаційного простору, виявлення дезінформаційних кампаній, використання аналітичних методів дослідження інформаційних потоків, а також підвищення рівня медіаграмотності населення.

Отже, соціальні мережі стали одним із ключових інструментів реалізації інформаційно-психологічних операцій у сучасних гібридних конфліктах. Їх технологічні особливості дозволяють здійснювати масштабні інформаційні

кампанії, спрямовані на маніпуляцію громадською думкою, формування інформаційних наративів та дестабілізацію суспільства.

У контексті гібридної війни проти України соціальні мережі активно використовуються для поширення дезінформації, пропаганди та інформаційних атак. Це зумовлює необхідність розвитку комплексних механізмів забезпечення інформаційної безпеки держави, які мають включати технологічні, правові та освітні інструменти протидії інформаційним загрозам.

Література:

1. Кучмій О., Фролова О. Використання соціальних медіа як інструменту сучасної гібридної війни. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2023. Special Issue. С. 93-104.

2. Гуцуляк Д. М. Роль інформаційно-медійних технологій як інструменту гібридної війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74). № 3. Ч. 2. С. 52-58.

Гнєзділов В. О.,
аспірант спеціальності «Політологія»
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

РИЗИКИ ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ТА СЕПАРАТИЗМУ ЧЕРЕЗ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ

Стрімкий розвиток децентралізованих фінансових інструментів та криптовалютних технологій у XXI столітті породив принципово нові виклики у сфері протидії фінансуванню тероризму та сепаратизму. Псевдоанонімність транзакцій, транскордонний характер розрахунків і відсутність централізованого регулятора створюють умови, за яких традиційні механізми фінансового моніторингу втрачають ефективність.

Для України, яка перебуває в умовах збройного конфлікту та протистоїть гібридній агресії, питання блокування фінансових потоків на підтримку терористичних і сепаратистських угруповань набуває стратегічного значення. Задокументовані факти використання криптоактивів для обходу міжнародних санкцій підтверджують нагальну потребу в науковому осмисленні цієї загрози.

Під децентралізованими фінансовими інструментами у контексті дослідження розуміються: криптовалюти першого покоління (Bitcoin, Monero), токени стандарту ERC-20, децентралізовані біржі (DEX), протоколи анонімізації (Tornado Cash, Railgun), а також змішувачі транзакцій (coin mixers/tumblers). Спільною рисою цих інструментів є функціонування поза межами класичної банківської системи та ускладнена ідентифікація кінцевих бенефіціарів.

З точки зору ризик-орієнтованого підходу, зазначені інструменти доцільно класифікувати за трьома критеріями: ступенем анонімізації транзакцій; рівнем технічної складності відстеження; доступністю для нетехнічних користувачів. Найвищий ризик становлять privacy coins (Monero, Zcash), оскільки забезпечують криптографічний захист від блокчейн-аналізу навіть при застосуванні спеціалізованого програмного забезпечення.

Аналіз розвідувальних матеріалів та відкритих джерел дозволяє виокремити такі типові схеми фінансування терористичної та сепаратистської діяльності з використанням децентралізованих інструментів:

- «peer-to-peer» збір коштів через криптогаманці з публічними адресами, що розповсюджуються у закритих Telegram-каналах і форумах даркнету;

- конвертація фіатних коштів у криптоактиви через нерегульовані обмінники (no-KYC exchanges) з подальшим переведенням через chain-hopping між різними блокчейнами;

- використання NFT-транзакцій для відмивання коштів через штучне завищення вартості цифрових активів між підконтрольними гаманцями;

- застосування смарт-контрактів для автоматизованого розподілу фінансування між учасниками мережі без можливості оперативного блокування транзакції.

Показовим прикладом є задокументоване використання криптовалюти угрупованнями на тимчасово окупованих територіях України для закупівлі комплектуючих до безпілотних літальних апаратів в обхід санкційних обмежень, що підтверджується матеріалами відкритих розслідувань Elliptic та Chainalysis за 2022–2024 роки.

Міжнародна нормативна база у сфері протидії фінансуванню тероризму через криптоактиви, попри суттєвий прогрес, залишається фрагментованою. Рекомендація 15 FATF (2021) зобов'язує країни-члени поширити вимоги до VASP (Virtual Asset Service Providers) щодо ідентифікації клієнтів, однак «Travel Rule» не охоплює транзакції між приватними некастодіальними гаманцями, що становить ключову вразливість.

В Україні Закон «Про віртуальні активи» (2022) закладає базові засади регулювання, однак підзаконна нормативна база щодо інтеграції

криптомоніторингу в систему фінансової розвідки залишається недосконалою. Зокрема, відсутній механізм оперативного блокування гаманців, включених до санкційних списків РНБО, без відповідної технічної інфраструктури взаємодії з блокчейн-аналітичними платформами.

На рівні ЄС регламент MiCA (Markets in Crypto-Assets) набув чинності у 2024 році та запроваджує єдині стандарти ліцензування VASP, проте його дія не поширюється на децентралізовані протоколи, де відсутній ідентифікований емітент або постачальник послуг. Це формує регуляторний арбітраж, яким активно користуються терористичні мережі.

Сучасний арсенал технічних засобів блокчейн-аналізу суттєво розширився завдяки розвитку платформ Chainalysis Reactor, Elliptic Navigator та TRM Labs. Алгоритми кластеризації адрес, евристичного аналізу поведінки гаманців та машинного навчання дозволяють із достатньою точністю атрибутувати транзакції до конкретних суб'єктів навіть у разі багаторівневого переміщення активів.

Однак суттєвим обмеженням залишається реактивний характер більшості аналітичних інструментів: виявлення підозрілих патернів відбувається після здійснення транзакцій. Перспективним напрямом є впровадження проактивного моніторингу мемпулу для виявлення транзакцій до їх підтвердження блокчейном, а також розвиток механізмів «заморожування» на рівні протоколів (on-chain compliance).

Фінансування сепаратизму через DeFi-інструменти не обмежується суто економічним виміром і становить загрозу інформаційному простору держави. Ряд задокументованих кампаній передбачав використання крипто-пожертв для фінансування дезінформаційних медіапроєктів, мережі «агентів впливу» у соціальних мережах та цифрових агітаційних матеріалів сепаратистського змісту.

Окремої уваги заслуговує феномен «криптофандрейзингу» — публічного збору коштів для псевдоволонтерських структур, що фактично забезпечують матеріально-технічну підтримку незаконних збройних формувань. Гібридна природа цих структур ускладнює їх юридичну кваліфікацію та унеможливлює застосування традиційних механізмів блокування банківських рахунків.

За результатами дослідження пропонується комплекс заходів у трьох напрямках: розробка підзаконних актів, що зобов'язують провайдерів блокчейн-послуг, зареєстрованих в Україні, передавати Держфінмоніторингу дані про транзакції, пов'язані з санкційними адресами; законодавче закріплення поняття «некастодіального гаманця» та встановлення вимог верифікації для транзакцій понад встановлений поріг; створення міжвідомчого аналітичного центру з

блокчейн-розвідки на базі Служби безпеки України та Держфінмоніторингу з залученням спеціалізованих технологічних компаній; налагодження інформаційного обміну з EGMONT Group та профільними підрозділами Europol; впровадження державної підписки на провідні блокчейн-аналітичні платформи для оперативного відстеження підозрілих транзакцій; розробка відкритого реєстру санкційних криптоадрес із API-інтерфейсом для інтеграції в системи комплаєнс комерційних установ.

Децентралізовані фінансові інструменти формують принципово нову площину загроз у сфері фінансування тероризму та сепаратизму, що потребує адекватної відповіді на правовому, інституційному та технологічному рівнях. Існуюча нормативна база як на міжнародному, так і на національному рівні не встигає за темпами технологічних змін, що зумовлює необхідність превентивного законотворення і посиленої міжнародної координації.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на аналізі ефективності конкретних регуляторних моделей (зокрема, досвіду США щодо санкціонування смарт-контрактів Tornado Cash), а також на розробці методологічного інструментарію оцінки ризиків DeFi-транзакцій для потреб вітчизняного фінансового моніторингу.

Загалевич В. Л.,
викладач суспільних дисциплін
ВСП Кам'янець - Подільський фаховий коледж
НРЗВО «Кам'янець - Подільський державний інститут»
м. Кам'янець – Подільський**,** Україна,

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК НОВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ

У сучасних умовах трансформації міжнародних відносин гібридна війна постає як один із ключових інструментів реалізації геополітичних інтересів держав. Вона поєднує традиційні військові засоби із широким спектром невійськових методів впливу, зокрема інформаційних, економічних, кібернетичних та політичних. Такий комплексний характер робить гібридну війну ефективним механізмом досягнення стратегічних цілей без формального оголошення війни, що суттєво ускладнює її ідентифікацію та протидію[1].

Особливої актуальності це явище набуло у контексті війни в Україні, яка стала одним із найбільш показових прикладів застосування гібридних стратегій у XXI столітті.

Поняття гібридної війни сформувалося на межі XX–XXI століть у зв'язку зі зміною характеру конфліктів та зростанням ролі інформаційних технологій. На відміну від класичних форм ведення війни, гібридна війна передбачає використання асиметричних дій, спрямованих на підрив внутрішньої стабільності держави-супротивника [1]. Це досягається шляхом поєднання військових операцій обмеженого масштабу з інформаційними кампаніями, кібератаками, економічним тиском і підтримкою внутрішніх деструктивних сил.

Починаючи з 2014 року, Україна зіткнулася з комплексною агресією, що поєднувала військові дії з масштабними інформаційними, політичними та економічними операціями. Анексія Криму та події на сході України супроводжувалися активною дезінформаційною кампанією, спрямованою на формування альтернативної реальності як для внутрішньої, так і для міжнародної аудиторії. Таким чином, інформаційний компонент став одним із ключових елементів гібридної війни проти України [2].

Однією з визначальних рис гібридної агресії проти України є її латентний характер на початковому етапі. Агресор часто уникає прямого визнання своєї участі, використовуючи непрямі методи впливу, такі як фінансування політичних рухів, поширення дезінформації або застосування приватних військових структур. Це дозволяє знижувати рівень міжнародної відповідальності та ускладнює формування адекватної реакції з боку міжнародної спільноти. Використання так званих «зелених чоловічків» без розпізнавальних знаків, підтримка незаконних збройних формувань, а також заперечення прямої участі у конфлікті дозволяли агресору уникати міжнародної відповідальності та затягувати процес реагування з боку світової спільноти. Це є типовим проявом гібридної війни, де ключову роль відіграє заперечення та маніпуляція фактами [2].

Важливу роль у гібридній війні відіграє інформаційний компонент, що включає систематичне поширення фейкових новин, пропаганди та маніпулятивних наративів. . Інформаційний простір стає полем боротьби за свідомість населення, де використовуються маніпулятивні технології, пропаганда та фейкові новини. Основною метою таких дій є формування вигідного для агресора інформаційного середовища, дискредитація державних інституцій, підрив довіри до влади та створення соціальної напруги. У цьому контексті інформаційна безпека стає невід'ємною складовою національної безпеки. Основними цілями таких дій є підрив довіри до державних інституцій, деморалізація населення та вплив на міжнародну думку. Соціальні мережі, медіа та цифрові платформи стали основними каналами реалізації інформаційних операцій, що значно підвищує швидкість і масштаб їхнього впливу [2].

Кіберпростір також став важливим полем гібридного протистояння. Кібератаки на критичну інфраструктуру, державні установи та приватний сектор дозволяють завдати значної шкоди без фізичного втручання. Такі атаки можуть порушувати роботу енергетичних систем, фінансових установ, транспортної інфраструктури, що призводить до дестабілізації функціонування держави загалом. Водночас кібероперації є відносно дешевими та складними для атрибуції, що робить їх привабливим інструментом для держав і недержавних акторів.Україна неодноразово зазнавала масштабних кібератак на державні установи, енергетичну інфраструктуру та фінансовий сектор. Відомі атаки на енергосистему у 2015–2016 роках, а також поширення шкідливого програмного забезпечення, зокрема вірусу NotPetya, продемонстрували вразливість критичної інфраструктури та потенціал кіберзброї як інструменту дестабілізації держави.

Економічний тиск є ще одним важливим елементом гібридної війни проти України. Використання енергетичних ресурсів як інструменту впливу, торговельні обмеження та блокади спрямовані на послаблення економічного потенціалу держави. У поєднанні з військовими діями та інформаційними операціями це створює комплексний вплив, який ускладнює ефективну протидію[3].

Політичний компонент гібридної війни передбачає втручання у внутрішні справи держави, зокрема через підтримку опозиційних сил, маніпуляції виборчими процесами та використання дипломатичних інструментів для досягнення власних інтересів. У сучасному світі такі дії можуть здійснюватися як відкрито, так і приховано, використовуючи складні мережі впливу.

Особливістю гібридної війни є її спрямованість не лише проти державних інституцій, але й проти суспільства загалом. Психологічний вплив, спрямований на формування страху, паніки та недовіри, є важливим елементом гібридної стратегії. Внаслідок цього суспільство може втрачати здатність до консолідації та ефективного спротиву[4].

Після повномасштабного вторгнення у 2022 році гібридна війна не зникла, а навпаки — посилилася та трансформувалася. Поряд із відкритими бойовими діями продовжують активно застосовуватися інформаційні операції, кібератаки та психологічний тиск. Зокрема, поширення панічних настроїв, дезінформація щодо військових подій та спроби впливу на міжнародну підтримку України залишаються важливими елементами стратегії агресора.

Водночас Україна демонструє ефективні приклади протидії гібридним загрозам. Зміцнення кібербезпеки, розвиток стратегічних комунікацій, активна співпраця з міжнародними партнерами та підвищення рівня медіаграмотності населення сприяють підвищенню стійкості держави до зовнішніх впливів.

Важливу роль відіграє також консолідація суспільства, яка є ключовим фактором у протидії інформаційним і психологічним операціям.

У геополітичному вимірі війна в Україні продемонструвала, що гібридна війна є ефективним інструментом боротьби за вплив у світі. Вона дозволяє поєднувати різні методи тиску та адаптуватися до змінних умов міжнародного середовища. Застосування гібридних методів дає можливість досягати стратегічних цілей із мінімальними витратами та ризиками ескалації до повномасштабного конфлікту.Водночас український досвід показує, що навіть у таких умовах можлива ефективна протидія за умови комплексного підходу та міжнародної підтримки [4].

Ефективна протидія гібридним загрозам потребує комплексного підходу. Вона включає зміцнення національної безпеки, розвиток кіберзахисту, підвищення рівня медіаграмотності населення та активну міжнародну співпрацю. Важливим є також удосконалення законодавчої бази та створення ефективних механізмів реагування на новітні виклики.

Отже, гібридна війна є складним і багатовимірним явищем, яке відображає сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин. Вона поєднує різноманітні інструменти впливу та спрямована на досягнення геополітичних цілей без відкритого застосування сили. У зв’язку з цим дослідження гібридної війни та розробка ефективних стратегій протидії їй набувають особливої актуальності в умовах сучасного світу.

Література:

1. Глух М. В., Гончаренко М. В. Сутнісне розуміння та природа поняття «гібридна війна» в сучасній доктрині міжнародного права. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал.* 2024. Вип. 1 (14) С. 197-202

2. Запорожець С. А. Інформаційна безпека України в умовах гібридної війни .URL: https://doi.org/10.46972/2076-1546.2019.17.05

3. Чалапко Володимир Вікторович Гібридна війна як сучасна форма насильства. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого № 1* (48) 2021 URL: https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.224421

4. Яворська Галина Михайлівна. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/yavorskaya.pdf

DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10-282-286

Каменчук Т. О.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна
ORCID ID: 0000-0002-9518-8389

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ПРИКЛАД СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ

У сучасних умовах глобальних трансформацій, що супроводжуються інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізацією суспільних процесів та зростанням ролі медіасфери, інформаційний простір перетворюється на один із ключових театрів геополітичного протиборства [1]. Поряд із традиційними військовими засобами дедалі активніше застосовуються інформаційно-психологічні інструменти впливу, що зумовлює посилення значення інформаційної безпеки у системі національної безпеки держави. За цих умов сучасні конфлікти набувають комплексного характеру, поєднуючи військові, політичні, економічні та інформаційні складові [3]. Особливого значення набуває інформаційна війна як складова гібридної агресії, що забезпечує досягнення стратегічних цілей як без прямого застосування сили, так і у поєднанні з нею. Вона спрямована не лише на поширення інформації, а й на формування суспільних настроїв, трансформацію масової свідомості та вплив на процеси прийняття політичних рішень. У цьому контексті російська агресія проти України є показовим прикладом комплексного використання інформаційних стратегій, де інформаційний компонент відіграє системоутворюючу роль у реалізації гібридної політики держави [2].

Дезінформація виступає одним із базових інструментів сучасної інформаційної війни, що забезпечує можливість цілеспрямованого впливу на масову свідомість шляхом поширення неправдивої або викривленої інформації, яка, як зазначається у вітчизняних дослідженнях [1], подається у формі, максимально наближеній до достовірної. Її ефективність зумовлена здатністю інтегруватися у повсякденний інформаційний потік, що ускладнює процес її ідентифікації та критичного осмислення. У контексті гібридної агресії дезінформація виконує не лише функцію маніпуляції, а й виступає інструментом стратегічного впливу на політичні процеси.

Механізми поширення дезінформації в умовах російсько-українського конфлікту характеризуються високим рівнем організованості та технологічності, що, як підкреслюється у дослідженнях українських науковців [2], проявляється у використанні мереж ботів, контрольованих медіа та анонімних інформаційних ресурсів. Особливу роль у цьому процесі відіграють соціальні мережі та месенджери, які забезпечують швидке тиражування контенту та його адаптацію під різні аудиторії. Водночас, за даними європейських аналітичних структур [5], дезінформаційні кампанії мають багаторівневий характер і поєднують як відкриті, так і приховані канали комунікації.

Практична реалізація дезінформаційних стратегій у випадку України проявляється у поширенні типових маніпулятивних наративів, серед яких особливе місце займають твердження про «зовнішнє управління державою», «внутрішній розкол суспільства» або «неефективність українських інституцій», що активно циркулюють у медіапросторі, як зазначається у наукових дослідженнях [3]. Крім того, у період повномасштабної війни спостерігається активізація дезінформаційних кампаній, спрямованих на дискредитацію Збройних сил України та поширення панічних настроїв серед населення, що підтверджується аналітичними звітами міжнародних організацій [5].

Наслідки системного використання дезінформації виходять за межі інформаційної сфери та безпосередньо впливають на політичну стабільність і соціальну згуртованість суспільства, оскільки, як наголошується у дослідженнях з безпекових студій [6], вони сприяють формуванню недовіри до державних інституцій, посиленню соціальної поляризації та дестабілізації політичних процесів. У довгостроковій перспективі це створює сприятливе середовище для реалізації гібридних стратегій держави-агресора, що актуалізує необхідність розробки комплексних механізмів протидії дезінформації як складової інформаційної безпеки держави.

Важливим інструментом сучасної інформаційної війни виступають стратегічні наративи, які забезпечують формування довготривалого інформаційного впливу на суспільство та міжнародне середовище. На відміну від окремих дезінформаційних повідомлень, наративи мають системний характер і функціонують як цілісні інтерпретаційні рамки, через які аудиторія сприймає події та політичні процеси, що, як підкреслюється у міжнародних аналітичних звітах [4], дозволяє впливати не лише на оцінку фактів, а й на сам спосіб їх осмислення. У цьому контексті стратегічні наративи стають ключовим елементом гібридної агресії, оскільки забезпечують легітимацію політичних дій держави-агресора.

У випадку інформаційної війни проти України стратегічні наративи формуються на основі поєднання історичних, культурних та політичних аргументів, що створює ілюзію їхньої обґрунтованості та посилює ефективність впливу. Зокрема, як зазначається у дослідженнях європейських інституцій [5], ключовими є наративи про «історичну єдність народів», «захист російськомовного населення» та «штучність української державності», які активно використовуються у публічному дискурсі. Ці наративи адаптуються до різних аудиторій і поширюються як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях, що дозволяє формувати сприятливе інформаційне середовище для реалізації зовнішньополітичних цілей.

Ефективність стратегічних наративів значною мірою зумовлена їх здатністю інтегруватися у різні канали комунікації та поєднуватися з іншими інструментами інформаційного впливу, зокрема дезінформацією та пропагандою, що, як підкреслюється у сучасних дослідженнях гібридних конфліктів [6], створює комплексний ефект інформаційного тиску. У результаті формується цілісна система впливу, яка не лише транслює окремі повідомлення, а й конструює альтернативну політичну реальність, що ускладнює її критичне осмислення та протидію. Це свідчить про те, що стратегічні наративи виступають не просто інструментом інформаційної політики, а важливим елементом сучасної гібридної агресії.

Когнітивний вимір інформаційної війни полягає у цілеспрямованому впливі на свідомість, ціннісні орієнтації та поведінкові установки індивідів і соціальних груп, що виходить за межі традиційного інформування або дезінформації. У сучасних дослідженнях гібридних конфліктів підкреслюється, що інформаційне протиборство спрямоване передусім на зміну способу мислення та сприйняття реальності, що дозволяє досягати стратегічних цілей без прямого застосування сили [6]. У цьому контексті інформаційний вплив набуває довготривалого характеру, оскільки його результати закріплюються у системі переконань та соціальних практик.

У випадку України когнітивний вплив реалізується через формування емоційних станів, зокрема страху, тривоги, невизначеності та недовіри до державних інституцій, що, як зазначається у вітчизняних дослідженнях [3], суттєво ускладнює процеси суспільної консолідації в умовах війни. З цією метою активно використовуються інформаційні повідомлення, спрямовані на дискредитацію державного керівництва, підрив авторитету Збройних сил та поширення панічних настроїв серед населення. Водночас, як підкреслюється у дослідженнях українських науковців [1], такі впливи мають системний характер і є складовою ширшої стратегії гібридної агресії.

Суттєвою характеристикою когнітивного впливу є його інтегрованість із сучасними технологічними можливостями, що дозволяє здійснювати точковий та персоналізований вплив на різні соціальні групи. Як зазначається у звітах міжнародних аналітичних центрів [5], використання алгоритмів соціальних мереж та таргетованого контенту створює умови для формування так званих «інформаційних бульбашок», у межах яких користувачі отримують інформацію, що відповідає їхнім попереднім переконанням. Це посилює ефект когнітивної замкненості, ускладнює критичне осмислення інформації та сприяє поглибленню соціальної поляризації, що становить додатковий виклик для забезпечення інформаційної безпеки держави.

У результаті таких процесів формується фрагментований інформаційний простір, у якому різні групи населення отримують різні версії реальності, що, за спостереженнями дослідників у сфері безпекових студій [4], ускладнює формування єдиного суспільного дискурсу та знижує рівень суспільної згуртованості. Така ситуація створює додаткові виклики для державної інформаційної політики, оскільки традиційні механізми регулювання інформаційної сфери виявляються недостатніми в умовах цифрової трансформації. У зв’язку з цим актуалізується необхідність розробки комплексних механізмів протидії гібридним загрозам, що, відповідно до аналітичних звітів міжнародних організацій [5], мають включати як технологічні рішення, так і інституційні та освітні заходи.

Таким чином, інформаційна війна проти України постає як складний багатовимірний феномен, що є невід’ємною складовою сучасної гібридної агресії та охоплює широкий спектр інструментів впливу — від дезінформації та пропаганди до формування стратегічних наративів і когнітивного впливу на суспільство. У сучасних умовах інформаційний компонент конфлікту набуває системоутворюючого значення, оскільки дозволяє досягати стратегічних цілей через трансформацію свідомості, поведінкових моделей та політичних орієнтацій населення. Російська агресія проти України демонструє високий рівень технологічності та адаптивності інформаційних операцій, що суттєво ускладнює їх своєчасне виявлення та ефективну протидію.

У цьому контексті забезпечення інформаційної безпеки набуває пріоритетного значення для держави, оскільки протидія гібридним загрозам потребує комплексного підходу, що поєднує інституційні, технологічні та соціально-освітні механізми. Важливим напрямом є розвиток критичного мислення, підвищення рівня медіаграмотності населення та формування стійкості суспільства до інформаційного впливу як ключової умови ефективної протидії інформаційній агресії в умовах глобальних трансформацій.

Література:

1. Харук А. І. Інформаційна війна як інструмент гібридної агресії: російська пропаганда проти України (2014–2022). *Військово-науковий вісник.* 2025. № 44. С. 100–113.
DOI: 10.33577/2313-5603.44.2025.100-113.
2. Кириченко Ю. В., Сергієнко Т. І., Сластін В. О. Інформаційні війни як інструмент гібридної агресії: український досвід. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2025. № 1(65). DOI: 10.20535/2308-5053.2025.1(65).332563.
3. Савлюк М. Гібридна війна в Україні: сучасні підходи. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Вип. 17. С. 187–197.
DOI: 10.32782/2312-1815/2024-17-23.
4. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Analysis of Russia's Information Campaign Against Ukraine. Riga: NATO StratCom COE, 2015. 136 p.
5. European External Action Service. 1st EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats: Towards a Framework for Networked Defence. Brussels, 2023. 43 p.
6. Grisé M., Demus A., Shokh Y., Kepe M., Welburn J. W., Holynska K. Rivalry in the Information Sphere: Russian Conceptions of Information Confrontation. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2022. 154 p. DOI: 10.7249/RRA198-8.

Каретна О. О.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

СОЦІАЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ ТА МАНІПУЛЯЦІЯ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ ЯК КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ ГІБРИДНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: МЕТОДИ ТА ЗАХИСТ

Сучасні гібридні трансформації, що охоплюють політичні, економічні та соціальні аспекти, активно застосовують нестандартні методи впливу. Одним із найбільш загрозливих та ефективних інструментів в арсеналі гібридних загроз є соціальна інженерія, яка має на меті маніпуляцію громадською думкою. В умовах стрімкої глобалізації, цифровізації та надлишку інформації здатність

критично аналізувати дані та протистояти маніпуляціям стає вкрай важливою. Гібридні загрози, які поєднують традиційні та нетрадиційні способи впливу, часто спираються на психологічні слабкості як окремих індивідів, такі суспільства загалом. Поняття гібридної війни досі не має чіткого деталізованого визначення. У загальному вигляді його характеризують як конфлікт, що виникає внаслідок змішування сил, засобів, методів та тактик як регулярної, так і нерегулярної війни. До того ж, уявлення про суб'єктів, залучених до гібридних війн, помітно трансформуються з моменту їх виникнення.

Гібридна війна як конфлікт XXI ст. – це складніший набір використовуваних інструментів сил та засобів. Водночас гібридні війни недержавних, незаконних збройних формувань проти суверенних держав та законних збройних сил не витратили повністю свій потенціал у сучасному світі [6, с. 81-82]. Соціальна інженерія, в контексті гібридних трансформацій, є мистецтвом впливу на поведінку людини за допомогою психологічних маніпуляцій. Метою є змусити людей робити дії, вигідні для ініціатора, але потенційно шкідливі для самих людей або суспільства в цілому. Методи соціальної інженерії різноманітні та включають:

1. Фішинг та спуфінг: створення підроблених веб-сайтів, електронних листів або повідомлень, що імітують довірені джерела, для отримання конфіденційної інформації (паролі, дані банківських карток).

Спуфінг – це небезпечна практика фальсифікації даних в комп'ютерних мережах, що включає різноманітні методи фальсифікації інформації. На практиці найбільш поширені такі основні типи кібератак з використанням спуфінгу: підробка IP-адреси для приховування дійсного джерела трафіку; ARP спуфінг для перехоплення мережевих пакетів шляхом асоціації чужого MAC адресу зі своєю IP; підробка електронної пошти – створення листів від імені інших користувачів; веб-спуфінг – копіювання сайтів для крадіжки даних; підміна DNS для перенаправлення трафіку на шкідливі ресурси [5, с. 100]. Оскільки спуфінг використовується виключно в злочинних цілях і не має жодного законного застосування, він є серйозною загрозою. Застосування цього методу може спричинити значні фінансові збитки, а також суттєво вплинути на репутацію. Ефективний захист від спуфінгу потребує комплексних заходів та постійного контролю з боку фахівців у галузі кібербезпеки.

2. Претекстінг — це набір дій, відпрацьованих за певним, заздалегідь складеним сценарієм, у результаті якого жертва може видати будь-яку інформацію або вчинити певну дію. Для використання цієї техніки зловмисник спочатку збирає певні дані про жертву (ім'я, місце навчання та проживання; дату народження; дані про батьків). Зловмисник спочатку використовує реальні

запити з іменами щодо оточення жертви, а після того, як увійде в довіру, отримує необхідну йому інформацію або дії [1, с. 321-322].

3. Сила авторитету: використання статусу, посади або зовнішніх ознак авторитетності для переконання жертви.

4. Емоційний тиск: гра на очікуваннях, страхах, надіях, бажаннях, почутті провини або обов'язку для маніпулювання поведінкою.

5. Соціальний доказ: використання думки більшості чи тверджень про популярність чогось, вплив на рішення людини.

Сучасні інноваційні технології в комунікації спричинили суттєві зміни у способах сприйняття і пізнання оточуючого середовищ [2, с. 299].

Громадська думка – це колективне судження людей, у якому ставлення до подій і явищ виявляється у формі схвалення, осуду або вимоги. Громадська думка формується в процесі руху інформації в суспільстві, відображає людське буття, суспільну практику людей і виступає як регулятор діяльності [3].

Маніпуляція громадською думкою це цілеспрямоване формування у людей певних поглядів, переконань та установок, які відповідають інтересам маніпулятора.

Спочатку відбувається селективний відбір аудиторії визначення тих, хто найбільше сприйнятливий до пропаганди. Потім на вибрану групу виявляється цілеспрямований вплив, спрямований на формування певного психологічного стану, необхідного агресору задля досягнення своїх цілей. Це досягається шляхом поширення спеціально підібраної інформації, націленої на маніпулювання думками, емоціями та поведінкою людей [4, с. 93].

У рамках гібридних трансформацій це може виражатися у: створенні та розповсюдженні хибної інформації для дискредитації противника, розпалювання ворожнечі, підриву довіри до влади або державних інститутів; систематичне нав'язування певної ідеології, політичної позиції чи оцінки подій; формування певного кола, де люди отримують лише ту інформацію, яка підтверджує їх існуючі переконання, за винятком альтернативних точок зору; залучення популярних особистостей для прихованого просування потрібних ідей чи продуктів; поділ суспільства на ворогуючі сторони, граючи на існуючих протиріччях та посилюючи негативні емоції. Соціальна інженерія та маніпуляція громадською думкою є ідеальними інструментами для гібридних трансформацій, тому що вони не вимагають прямого військового зіткнення, вплив відбувається на психологічному та інформаційному рівні, це дозволяє уникнути прямої конфронтації та зберегти видимість «нормальних відносин». Також вони можуть бути об'ємними та охоплювати величезні аудиторії, Інтернет та соціальні мережі дозволяють миттєво поширювати дезінформацію та

застосовувати методи соціальної інженерії до мільйонів людей. Підривають основу будь-якої довіри, люди перестають довіряти одне одному та інститутам держави. Інструментарій соціальної інженерії є складною системою маніпулятивних технік, реалізація яких пов'язана з певними ризиками та нестійкістю, що утрудняє їх виявлення і припинення. Протистояння соціальної інженерії і маніпуляції громадською думкою вимагає комплексного підходу, що включає як індивідуальні, так і системні заходи.

Індивідуальний рівень: 1. Критичне мислення: здатність аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, виявляти упередженість та пропаганду. 2. Медіагігієна: перевірка джерел інформації, відмова від розповсюдження неперевірених повідомлень, різноманітність джерел інформації. Використання надійних ресурсів для автентифікації інформації. 3. Підвищення обізнаності: вивчення типових методів соціальної інженерії та маніпуляції. Розуміння принципів роботи онлайн-платформ, вміння розпізнавати повідомлення фішинга, налаштування параметрів безпеки. 4. Управління емоціями: усвідомлення того, як емоції можуть впливати на нашу думку, та здатність приймати рішення на основі раціонального аналізу.

Системний рівень: 1. Впровадження програм з медіаграмотності та критичного мислення до освітніх закладів. 2. Розробка та застосування законів, спрямованих на боротьбу з дезінформацією, кіберзлочинністю та зловживанням конфіденційною інформацією. 3. Підтримка засобів масової інформації, які дотримуються високих стандартів журналістики та надають об'єктивну інформацію. Обмін інформацією та досвідом між країнами у боротьбі з гібридними загрозами. 4. Створення технологій та платформ, які допомагають користувачам перевіряти справжність контенту.

Виходячи з вище викладеного можна дійти невтішного висновку, що соціальна інженерія і маніпуляція громадською думкою це небезпечні, але потайливі інструменти, які стали потужною зброєю сучасних гібридних воєн.. Метою подібних маніпуляцій є особливості сприйняття та психоемоційний стан людини. Здатність розпізнавати ці загрози, розвивати критичне мислення та застосовувати навички медіагігієни є ключовою умовою для збереження особистої автономності та стійкості суспільства в епоху гібридних трансформацій.

Література:

1. Биков В. Ю., Буров О. Ю., Дементієвська Н. П. Кібербезпека в цифровому навчальному середовищі. *Інформаційні технології і засоби навчання***.** 2019. Т. 70, № 2. С. 313–331.

2. Богуш Л. А. Вплив медіа на формування громадської думки у світі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71), № 1, ч. 3. С. 299–305.

3. Городенко Л. М. Засоби масової комунікації у контексті громадської думки : формування, функціонування, жанрові прийоми. URL : http://disser.com.ua/content/242464.html

4. Каретна О.О. Вплив інформаційної війни на соціально-психологічний стан людини. Трансформація українського суспільства в цифрову еру : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 21 березня 2025 р. Одеса – НУ «ОЮА», 2025. С. 92-95.

5. Поліщук С. М. Ландшафт загроз спуфінгу: тенденції, вразливості та напрямки досліджень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2023. Том 34 (73). № 4. С. 99–103.

6. Юрчак Ю. М. Науково-прагматичні аспекти гібридної війни Російської Федерації проти України. Честь і закон № 3 (86)/2023. С.80-89.

Кобзей Н. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ВПЛИВУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО МЕДІАДИСКУРСУ

У сучасних умовах глобальних трансформацій інформаційний простір перетворюється на один із ключових майданчиків протистояння, де поряд із традиційними формами конфліктів активно використовуються гібридні загрози. Особливу роль у цьому процесі відіграє медіадискурс, який стає інструментом формування суспільної думки, поширення наративів і здійснення цілеспрямованого впливу на масову свідомість.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі мови як засобу маніпуляції, переконання та конструювання реальності в умовах інформаційної війни. Лінгвопрагматичні стратегії, що реалізуються у медіатекстах, дозволяють

не лише передавати інформацію, але й впливати на інтерпретацію подій, формувати емоційне ставлення аудиторії та змінювати її поведінкові установки.

У контексті гібридних загроз особливого значення набуває виявлення мовних механізмів дезінформації, пропаганди та маніпулятивного впливу, що маскуються під нейтральне інформування. Аналіз таких стратегій сприяє глибшому розумінню процесів функціонування сучасного медіадискурсу та дозволяє виробити ефективні підходи до забезпечення інформаційної безпеки.

Метою дослідження є виявлення та аналіз лінгвопрагматичних стратегій впливу, що реалізуються у сучасному медіадискурсі в умовах гібридних загроз, а також визначення їхньої ролі у формуванні суспільної думки та забезпеченні/порушенні інформаційної безпеки.

Результати дослідження продемонстрували, що в сучасній лінгвістиці медіадискурс розглядається як складне багаторівневе явище, що поєднує мовні, когнітивні та соціокультурні аспекти комунікації. У межах дискурсивного підходу медіадискурс трактується як форма соціальної практики, що відображає та водночас конструює суспільну реальність. Когнітивний підхід акцентує увагу на процесах інтерпретації інформації та формуванні ментальних моделей адресата, тоді як прагматичний – на намірах мовця, комунікативних стратегіях і ефектах впливу на аудиторію.

Поняття «гібридні загрози» в контексті інформаційної безпеки визначається як комплексний вплив, що поєднує інформаційні, політичні, психологічні та комунікативні інструменти з метою дестабілізації суспільства та зміни його когнітивних і поведінкових установок. Важливою складовою таких загроз є саме мовні практики, через які здійснюється поширення дезінформації, конструювання вигідних наративів і маніпулювання інтерпретацією подій.

Основними лінгвопрагматичними стратегіями впливу у сучасному медіадискурсі, які, за О. Користіним і Н. Свиридюком, є засобами протидії дезінформації та дискредитації держінституцій [2], виступають:

• Стратегія фреймінгу – творення певної «рамки» сприйняття події. Журналіст не обов'язково бреше, але він вибирає, на яких аспектах наголосити, а які ігнорувати.

• Стратегія емоційної апеляції – вплив на почуття (страх, гнів, гордість) замість раціональних аргументів. Це вимикає критичне мислення.

• Стратегія дискредитації – спрямована на руйнування авторитету опонента, створення образу ворога або «недолюдини».

• Стратегія переконання – використання логічних схем, авторитетних думок та статистики (іноді вирваної з контексту) для формування певної точки зору.

• Маніпулятивна стратегія – прихований вплив, де справжня мета повідомлення не усвідомлюється реципієнтом.

Щоб ці стратегії працювали, використовуються конкретні лінгвістичні, стилістичні та дискурсивні прийоми:

• Евфемізми та дисфемізми – заміна нейтральних слів на «м'які» (*«від'ємне зростання»* замість падіння) або агресивні (*«карателі»*, *«фашисти»*).

• Використання займенників – дихотомія «*Ми*» (патріоти, герої) проти «*Вони*» (терористи, агресори) створює ефект консолідації навколо певної ідеї.

• Метафоризацію – подання війни як «очищення», «хірургічної операції» або «природного лиха». Це дегуманізує процеси.

• Гіперболу – перебільшення загроз для виклику паніки.

• Риторичні запитання, які вже містять у собі готову відповідь, підштовхуючи аудиторію до «правильного» висновку.

• Апеляцію до авторитету – посилання на «експертів» або «інсайдерів».

• Створення хибних дилем – «Або ми зробимо це, або завтра ворог буде у вас вдома».

Маніпуляції в тексті можна ідентифікувати через *анонімність* (посилання на чутки та розмиті джерела – «кажуть», «стало відомо»); *експресивність* (надмірну кількість емоційних прикметників замість фактів); *штучну паніку* (використання капслоку, знаків оклику та закликів до репосту), *логічні помилки* (перекручування причинно-наслідкових зв'язків), *упередженість* (використання ворожих кліше та стереотипів щодо груп людей).

Вплив лінгвопрагматичних стратегій на суспільну свідомість є фундаментальним, оскільки вони діють не на рівні передачі фактів, а на рівні кодування значень. У медіадискурсі гібридних загроз мова стає фільтром, який визначає, що аудиторія вважає «нормальним», «небезпечним» або «справедливим». Оцінити цей вплив можна через кілька ключових механізмів:

• Трансформацію картини світу. Лінгвопрагматичні стратегії, особливо фреймінг, створюють ментальні тунелі. Коли медіа постійно використовують певну метафору (наприклад, *«хвиля мігрантів»*), аудиторія починає сприймати людей як стихійне лихо, від якого треба захищатися, а не як індивідів. Суспільство втрачає здатність бачити альтернативні контексти, оскільки мова заздалегідь «підказала» єдиний логічний висновок.

• Ерозія критичного мислення через емоційне перенасичення. Стратегія емоційної апеляції викликає стан «когнітивного заціпеніння». Коли текст насичений мовою ненависті або термінологією катастрофізму, лімбічна система мозку реагує швидше за неокортекс (відповідальний за логіку). Тоді аудиторія стає схильною до швидких, імпульсивних рішень та поширення дезінформації.

• Соціальна поляризація та «іншування». Використання стратегії дискредитації та дихотомії *«Ми vs Вони»* руйнує соціальну згуртованість. Через мовні маркери (ярлики, стереотипи) цілі групи населення маргіналізуються.

• Легітимізація певних дій. За допомогою евфемізмів лінгвопрагматика дозволяє владі або маніпуляторам проводити непопулярні рішення, уникаючи суспільного спротиву.

• Створення ефекту «Ілюзії правди». Багаторазове повторення однакових лінгвістичних конструкцій у різних медіа (стратегія ітерації) змушує мозок сприймати інформацію як правдиву лише тому, що вона знайома. Так, навіть відверта дезінформація стає частиною «суспільного консенсусу», якщо вона правильно упакована в звичні для аудиторії мовні формули.

Як переконує К. Головенко, розуміння цих механізмів є ключовим для розкодування імпліцитних смислів та критичного оцінювання інформаційного впливу в контексті формування бажаних наративів [1].

У висновку констатовано, що в умовах сучасних гібридних загроз лінгвопрагматичні стратегії перетворюються з інструментів комунікації на ефективну зброю когнітивного впливу. Використання маніпулятивного фреймінгу, емоційного «зараження» та дегуманізуючої лексики дозволяє агресору не просто викривляти факти, а переформатовувати систему цінностей аудиторії, руйнуючи критичне мислення та провокуючи соціальний хаос.

Ефективна протидія цим загрозам можлива лише через розвиток медіагігієни та здатності суспільства деконструювати приховані мовні механізми, розрізняючи інформування від цілеспрямованої лінгвістичної експансії.

Література:

1. Головенко К. Лінгвістичні маніпуляції в медіадискурсі та їх відтворення засобами перекладу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 215. С. 93–100.

2. Користін О., Свиридюк Н. Оцінювання гібридних загроз та спроможностей протидії їм при формуванні стратегічних комунікацій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія : Право*. 2023. Вип 77, Ч. 2. С . 66–74.

Кобус О. С.,
кандидатка фізико-математичних наук, доцентка
завідувачка КТЗК ЦКБ ННІ ІБ СК
НА СБ України
Бондаренко С. Ю.,
фахівець КТЗК ЦКБ ННІ ІБ СК
НА СБ України
член ГО «International educators and scholars foundation»
м. Київ, Україна

ЙМОВІРНІСНІ МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ІНЦИДЕНТІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Найбільш небезпечні інформаційні інциденти рідко починаються з очевидних сигналів, вони народжуються у статистичних відхиленнях, у слабких флуктуаціях даних, які на перший погляд не мають жодного значення. Саме в цих відхиленнях приховується передумова до майбутньої кризи, і завдання правоохоронних органів полягає не лише у реагуванні, а у випередженні таких процесів через використання складних ймовірнісних моделей прогнозування. У сучасному безпековому середовищі, де інформаційний простір є гібридним, багаторівневим і динамічно змінним, традиційні підходи до аналізу інцидентів виявляються недостатніми [2; 3]. Відтак виникає необхідність інтеграції математичних методів, зокрема ймовірнісного моделювання, у систему прийняття рішень правоохоронними структурами.

Ймовірнісні моделі прогнозування інформаційних інцидентів виступають інструментом формалізації невизначеності, що дозволяє кількісно оцінити ризики, виявити закономірності та сформувати обґрунтовані управлінські рішення. В умовах національної безпеки це набуває особливого значення, оскільки інформаційні інциденти можуть мати як локальний, так і стратегічний характер, впливаючи на стабільність державних інституцій, суспільну довіру та обороноздатність [1].

Першою моделлю, що заслуговує на детальний аналіз, є байєсівська ймовірнісна модель. В її основі лежить принцип оновлення ймовірностей на основі нової інформації. У контексті діяльності правоохоронних органів це означає, що кожен новий інформаційний сигнал, наприклад підозріла активність у мережі або аномалії у поведінці користувачів, змінює оцінку ризику виникнення інциденту. Сильна сторона цієї моделі полягає у її адаптивності та

здатності працювати в умовах неповної інформації. Вона дозволяє інтегрувати як статистичні дані, так і експертні оцінки, що особливо важливо у сфері національної безпеки, де значна частина інформації є закритою або неповною.

Водночас байєсівський підхід має суттєві обмеження. По-перше, він критично залежить від початкових апріорних ймовірностей, які часто формуються суб'єктивно. У правоохоронній практиці це може призводити до системних «перекосів» у оцінці загроз. По-друге, у складних багатовимірних системах обчислювальна складність байєсівських мереж різко зростає, що ускладнює їх практичне застосування в режимі реального часу. Крім того, класичні реалізації байєсівських моделей недостатньо враховують часову динаміку, що є критичним недоліком для прогнозування інформаційних атак, які розгортаються у часових ланцюгах.

Другою моделлю є марковські процеси, зокрема приховані марковські моделі. Вони базуються на припущенні, що майбутній стан системи залежить лише від її поточного стану. У сфері інформаційної безпеки це дозволяє моделювати послідовності подій, наприклад етапи кібератаки або ескалацію інформаційної операції. Приховані марковські моделі особливо ефективні для виявлення прихованих станів системи, які не спостерігаються безпосередньо, але впливають на видимі дані.

Перевагою цього підходу є його здатність працювати з часовими рядами та виявляти закономірності у динаміці подій. Це робить марковські моделі важливим інструментом для прогнозування розвитку інцидентів. Проте їх фундаментальне припущення про марковську властивість часто не відповідає реальності. У складних інформаційних системах історія подій може мати довготривалий вплив, який не обмежується лише попереднім станом. Таким чином, модель втрачає частину інформації, що може призводити до спрощення реальної картини загроз. Додатково варто зазначити, що калібрування таких моделей вимагає великих обсягів якісних даних, які у правоохоронній сфері не завжди доступні.

Третьою моделлю виступають пуассонівські процеси, які використовуються для моделювання рідкісних подій у часі. Інформаційні інциденти, особливо критичного рівня, часто мають саме такий характер, що робить цю модель привабливою для прогнозування. Пуассонівський підхід дозволяє оцінити інтенсивність виникнення подій та ймовірність їх появи у певному часовому інтервалі.

Сильна сторона цієї моделі полягає у її простоті та аналітичній прозорості. Вона добре підходить для первинної оцінки ризиків та побудови базових сценаріїв. Однак її застосування у сфері національної безпеки має суттєві

обмеження. По перше, вона передбачає незалежність подій, що у випадку інформаційних інцидентів є вкрай рідкісним явищем. Більшість атак є взаємопов'язаними та мають каскадний характер. По друге, модель не враховує змінності інтенсивності у часі, що є критичним недоліком в умовах гібридних загроз, де активність противника може різко зростати або спадати. Це обмежує її використання лише як допоміжного інструменту.

Четвертою моделлю є регресійні ймовірнісні моделі, зокрема логістична регресія. Вона дозволяє оцінити ймовірність настання інциденту залежно від набору факторів, таких як рівень кіберзахисту, інтенсивність інформаційних потоків, поведінкові характеристики користувачів. У правоохоронній діяльності це відкриває можливості для побудови систем раннього попередження.

Перевага логістичної регресії полягає у її інтерпретованості. Вона дозволяє чітко визначити, які фактори найбільше впливають на ризик інциденту. Це має важливе значення для управлінських рішень, оскільки дозволяє не лише прогнозувати, а й впливати на ситуацію. Проте ця модель також має обмеження. Вона передбачає лінійний зв'язок між змінними, що у складних інформаційних системах рідко відповідає дійсності. Крім того, вона чутлива до мультиколінеарності та якості вхідних даних, що може знижувати точність прогнозів.

Критичний аналіз існуючих ймовірнісних моделей свідчить про те, що жодна з них не є універсальною. Більшість підходів розроблялися для відносно стабільних систем, тоді як сучасне інформаційне середовище характеризується високою турбулентністю, гібридністю та адаптивністю загроз. Окремо варто підкреслити проблему переоцінки статистичних закономірностей. У практиці правоохоронних органів часто спостерігається тенденція до механічного перенесення математичних моделей без урахування контексту, що призводить до хибних висновків.

Додатковою проблемою є дефіцит якісних даних. Багато інформаційних інцидентів залишаються нерозкритими або не фіксуються належним чином, що формує викривлену статистичну базу. Це суттєво знижує ефективність будь яких ймовірнісних моделей. Крім того, існує проблема латентності загроз, коли значна частина активностей не проявляється у відкритих даних, що ускладнює їх моделювання.

У контексті забезпечення національної безпеки перспективним напрямом є інтеграція різних моделей у гібридні системи прогнозування. Поєднання байєсівських підходів з марковськими процесами, доповнене регресійним аналізом та методами машинного навчання, дозволяє частково компенсувати

недоліки кожної окремої моделі. Такий підхід забезпечує більш гнучке та адаптивне прогнозування, що відповідає сучасним викликам.

Водночас необхідно враховувати, що математичні моделі не можуть повністю замінити експертну оцінку. Ефективна система прогнозування повинна поєднувати кількісні методи з якісним аналізом, враховувати контекст, політичні та соціальні фактори, а також специфіку діяльності правоохоронних органів. Лише за таких умов можливо досягти високого рівня точності прогнозів та забезпечити своєчасне реагування на інформаційні загрози.

Отже, ймовірнісні моделі прогнозування інформаційних інцидентів є важливим інструментом у системі забезпечення національної безпеки, проте їх ефективність залежить від правильного вибору, адаптації та інтеграції у практичну діяльність. Критичне осмислення їх можливостей і обмежень дозволяє сформувати більш стійку та ефективну систему протидії інформаційним загрозам, що є ключовим завданням сучасних правоохоронних органів.

Література:

1. ENISA Threat Landscape 2024 : official report / European Union Agency for Cybersecurity. 2024. URL: https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2024 (дата звернення: 26.04.2026).
2. Verizon 2024 Data Breach Investigations Report (DBIR). 17th ed. URL: https://www.verizon.com/business/resources/reports/dbir/ (дата звернення: 26.04.2026).
3. Global Risks Report 2024 : report / World Economic Forum. 2024. URL: https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/ (дата звернення: 26.04.2026).

Ковалевська Л. В.,
магістр соціології
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди»
м. Івано-Франківськ, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНУ СВІДОМІСТЬ У ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ

Сучасні політичні конфлікти набули принципово нового виміру, в якому боротьба за суспільну свідомість є не менш вирішальною, ніж збройне

протистояння. Гібридні конфлікти суттєво змінюють правила ведення війни, роблячи інформаційний складник одним із найважливіших аспектів боротьби за перевагу, а самі інформаційні війни перетворились на потужний інструмент геополітичного впливу та маніпулювання суспільною свідомістю і громадською думкою [2, с. 267]. Держави та недержавні актори цілеспрямовано використовують інформаційні технології для досягнення стратегічних цілей без обов'язкового застосування збройної сили, апелюючи натомість до емоцій, страхів і когнітивних упереджень цільової аудиторії. Прикладом такої стратегії є систематичне поширення Росією наративу про «нацистський режим» в Україні, розрахованого одночасно на легітимізацію агресії всередині країни та розмивання міжнародної підтримки України на зовнішній арені, - технологія, яка є класичним зразком скоординованої дезінформаційної кампанії в умовах гібридного конфлікту.

Серед технологій інформаційного впливу особливе місце займає цілеспрямована експлуатація страху як фундаментального психологічного механізму, що послаблює критичне мислення і підвищує навіюваність аудиторії. Феномен страху є потужним інструментом маніпуляції інформаційним простором в умовах збройного конфлікту, оскільки він дестабілізує суспільство, підриває моральний дух і формує у громадян відчуття безпорадності перед лицем ворога [1, с. 6]. Практичними проявами цієї технології є нагнітання паніки через перебільшення військових поразок, конструювання образу всесильного й невразливого противника, поширення загрозливих прогнозів про неминучість катастрофи. Під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну 2022–2024 років ці механізми реалізовувались через фейкові повідомлення про «оточення» українських міст, публікації про нібито критичний дефіцит боєприпасів у ЗСУ, а також через маніпулювання цитатами вищого командування з метою підірвати довіру суспільства до власних збройних сил. Тривала дія таких маніпуляцій спричиняє глибші психологічні наслідки: трансформує ціннісні орієнтири, руйнує соціальну довіру і формує або масову апатію, або агресивну суспільну поляризацію [1, с. 7].

Інформаційні спеціальні операції є найбільш організованою і ресурсно забезпеченою формою інформаційного впливу в сучасних конфліктах. Їхніми основними об'єктами є психіка представників політичної еліти, суспільна свідомість населення держав-учасниць конфлікту та система ухвалення державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки, а серед методів реалізації - дезінформація, пропаганда, психологічний тиск, маніпулювання і інформаційний тероризм [3, с. 134]. Конкретним прикладом масштабної спеціальної інформаційної операції є операція «Ghostwriter», задокументована

аналітиками Mandiant у 2020–2022 роках, в ході якої проросійські актори здійснювали злами акаунтів державних органів Польщі, Литви та Латвії і від їхнього імені поширювали антинатівські наративи з метою підриву суспільної довіри до оборонних союзів та просування меседжу про безглуздість опору Росії. Вочевидь, такі операції є не імпровізованими акціями, а елементами системно спланованих кампаній із чіткими цілями, цільовими аудиторіями і відпрацьованим методологічним арсеналом.

Цифрове середовище якісно розширило і ускладнило арсенал інформаційних маніпуляцій, ввівши в обіг кілька принципово нових типів впливового контенту. Сучасні дослідники розрізняють дезінформацію як свідомо створену неправдиву інформацію, місінформацію, яка поширюється ненавмисно, малінформацію, що ґрунтується на правдивих фактах, але подається в оманливому контексті з метою завдати шкоди, а також фейки, пропаганду та інформаційно-психологічні спеціальні операції [5, с. 8].

Алгоритмічна архітектура соціальних мереж посилює поширення маніпулятивного контенту, оскільки емоційно заряджені повідомлення, що викликають обурення або страх, отримують у рази більше взаємодій, ніж нейтральні факти. Це добре ілюструє ситуація зі стрімким поширенням у листопаді 2024 року через платформу Telegram і Facebook сфабрикованої цитати колишнього Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного, яка менш ніж за добу зібрала сотні тисяч поширень і суттєво дестабілізувала інформаційний простір, незважаючи на швидке офіційне спростування [5, с. 9].

Концептуальним тлом, на якому розгортаються сучасні технології інформаційного впливу, є феномен постправди - середовища, в якому емоційні апеляції і суб'єктивні переконання здійснюють більший вплив на формування громадської думки, ніж об'єктивні факти. Постправда апелює до емоцій і спрощених наративів, підриваючи здатність громадян до раціонального аналізу, сприяє фрагментації суспільної думки, політичній поляризації та зниженню довіри до інституцій [4, с. 183]. В умовах постправди аудиторія, дезорієнтована надлишком суперечливої інформації, стає значно вразливішою до цілеспрямованих маніпуляцій. Прикладом реалізації технологій постправди у сучасному конфлікті є інформаційна кампанія напередодні президентських виборів у ряді країн ЄС, де синхронні кампанії у соціальних мережах поширювали взаємосуперечливі наративи щодо міграційної кризи, свідомо розраховані не на переконання аудиторії в якійсь конкретній позиції, а на загальну дезорієнтацію і формування відчуття, що будь-яка «правда» є маніпуляцією. Ефективна протидія цій технології можлива лише за умови

комплексного підходу, де освіта, культура критичного мислення і громадянська залученість є ключовими елементами захисту суспільної свідомості [4, с. 188].

Таким чином, технології інформаційного впливу на суспільну свідомість у сучасних політичних конфліктах являють собою складну, багаторівневу систему, яка поєднує маніпулювання страхом і базовими психологічними реакціями [1, с. 6], методи гібридної інформаційної війни, спрямованої на дестабілізацію суспільно-політичних систем [2, с. 268], спеціальні інформаційні операції з чітко визначеними цілями і методологічним арсеналом [3, с. 137], різноманітні форми цифрових маніпуляцій в онлайн-середовищі [5, с. 14], а також системне використання феномену постправди для руйнування суспільної єдності і підриву довіри до інституцій [4, с. 189]. Протидія цим технологіям вимагає не лише технічних рішень у сфері виявлення і блокування маніпулятивного контенту, а й стратегічних інвестицій у медіаграмотність населення, розвиток критичного мислення і формування системної інформаційної стійкості суспільства.

Література:

1. Артюхова В., Яковчук В. Маніпуляція страхом: інформаційний фронт українсько-російської війни. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія.* 2025. № 4 (69). С. 6–10. DOI: https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.4.1

2. Інформаційна війна в контексті гібридного конфлікту. *Міжнародні та політичні дослідження.* 2024. Вип. 38. DOI: https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.22

3. Інформаційні спеціальні операції: особливості реалізації в сучасних умовах. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія.* 2025. № 20. URL: https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/246

4. Поперечна Г. А., Мороз О. В., Воронова Г. В. Вплив постправди на громадянську свідомість у період глобальних криз. *Культурологічний альманах.* 2025. № 3. С. 181–190. DOI: https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.22

5. Шевченко В. Різновиди маніпуляцій в онлайн-медіа і соцмережах. *Образ.* 2025. Вип. 1 (47). С. 6–18. DOI: https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.1(47)-6-18

Колесников М. Є.
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
другого року навчання
Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ВІД ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОГО ПРИМУСУ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ АЛГОРИТМАМ ЗНИЩЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ

В умовах розгортання гібридної війни кіберпростір та цифрові дані перетворилися на критичні об’єкти захисту держави, що вимагає від служб спеціального призначення радикальних змін у підході до вирішення поставлених оперативних (бойових) завдань. Актуальність дослідження правових та тактичних засад застосування фізичної сили співробітниками Служби безпеки України в сучасних умовах обумовлена значним перетворенням безпекового простору через повномасштабну збройну агресію та дію правового режиму воєнного стану [7, с. 90]. Діяльність спецслужби на сучасному етапі змістилася з класичних адміністративно-процесуальних функцій до сфери безпосереднього оперативно-бойового застосування, де межа між заходом примусу та бойовим зіткненням в умовах ближнього бою й обмеженого простору стає дедалі тоншою. Практика показує, що виконання завдань із нейтралізації ворожих осередків впливу в міській забудові вимагає від співробітників високої фізичної підготовки, а також досконалого володіння тактичними прийомами поетапного кутового огляду та динамічного контролю «сліпих зон». В обмеженому просторі навіть найменша затримка у виборі моменту для силового контакту призводить до фатальних наслідків для життя особового складу [6]. На сьогодні, воєнний стан створює необхідність переосмислення заходів фізичного впливу як інструменту втручання в нестабільне середовище, де загроза життю поєднується з ризиком незворотної втрати стратегічної інформації [4, с. 2].

Окрему увагу слід зосередити на особливостях оперативно-бойових заходів проти кіберзлочинців, зокрема під час заходів з припинення діяльності «ботоферм» та центрів фінансування тероризму через віртуальні активи. Ключове питання полягає в тому, як особливості поведінки злочинців, а саме намагання заблокувати комп’ютери, фізично знищити носії інформації або стерти криптографічні ключі доступу, значно зумовлюють необхідність зміни методів фізичного впливу [3]. Аналіз технічного забезпечення протиправної

діяльності свідчить, що використання злочинцями апаратних переривачів, таких як магнітні кабелі BusKill, що блокують систему або стирають ключі шифрування (зокрема, заголовки LUKS) при спробі віддалити користувача від пристрою, вимагає відмови від традиційних методів затримання, спрямованих на переведення його в лежаче положення. Якщо стандартна тактика передбачає негайне відокремлення правопорушника від робочого місця, то в ситуації з активованим апаратним запобіжником такі дії призведуть до миттєвого спрацювання сценаріїв самознищення даних [5].

Обґрунтування трансформації тактичних підходів базується на розширенні телеологічного змісту застосування сили. У таких випадках вона, в першу чергу, є нейтралізацією загрози життю співробітника, а, по-друге, використовується для миттєвого блокування рухової активності підозрюваного й збереження доступу до цифрових доказів у стані активної сесії [4, с. 4]. Враховуючи криптографічну стійкість сучасних алгоритмів, подальше дешифрування даних стає фактично неможливим у разі переходу пристрою в заблокований режим внаслідок вимкнення живлення чи спрацювання захисних протоколів. Відповідно, вектор фізичного впливу має зміщуватися у площину «анатомічної стабілізації» особи безпосередньо на робочому місці. Це вимагає застосування спеціалізованих прийомів фіксації кистей рук та пальців (блокування мікромоторики) без зміни просторового положення тіла фігуранта відносно технічних засобів. Зазначена специфіка актуалізує необхідність перегляду відомчих інструкцій СБУ, оскільки чинна нормативна база орієнтована переважно на подолання активного фізичного опору, а не на превентивне унеможливлення дій, спрямованих на знищення інформації. Аналіз міжнародної практики (зокрема, операцій із затримання адміністраторів тіньових маркетплейсів, наприклад справи Silk Road) підтверджує, що ефективність заходу залежить від фактору раптовості та здатності групи захоплення здійснити фізичний контроль швидше, ніж підозрюваний встигне активувати механізми екстреного видалення даних.

Розглядаючи практичний аспект оперативно-бойових завдань, слід вказати на їх суттєву відмінність від стандартних заходів через обмежений простір, раптовість та високу загрозу життю під час проведення огляду та взяття під контроль приміщень. Архітектурні особливості об’єктів, де розташовуються незаконні телекомунікаційні центри, формують значну кількість тактично неконтрольованих секторів («сліпих зон»). У таких умовах зростає ризик застосування протидіючою стороною інженерно-технічних пасток або систем термічного руйнування носіїв інформації (так званих «burn boxes») [3]. Це актуалізує доцільність використання засобів сенсорної дезорієнтації (зокрема, спеціальних засобів світлошумової дії) з метою придушення фізичного опору та

введення в стан тимчасової когнітивної дезорієнтації. Він унеможливлює скоординовані дії зловмисника, спрямовані на активацію алгоритмів знищення доказів у початковій фазі операції. У цьому контексті критичного переосмислення потребує нормативна вимога щодо обов'язкового попередження про застосування фізичної сили. Варто визнати, що в умовах протидії гібридним загрозам часова затримка на вербальне попередження може призвести до незворотної втрати інформації, що становить стратегічну цінність для національної безпеки, що дає підстави кваліфікувати такі ситуації як випадки крайньої необхідності [7, с. 91-92].

Важливо підкреслити, що застосування інтенсивного фізичного примусу в периметрі розташування комп'ютерної техніки повинно співвідноситися з вимогами щодо безперервності процесуального ланцюга зберігання доказів (англ. chain of custody). Алгоритм фіксації обстановки після нейтралізації фізичного опору передбачає невідкладне підключення вилученого обладнання до безперебійних джерел живлення та застосування апаратних емуляторів активності користувача для унеможливлення переходу операційних систем у режим блокування. Зазначене зумовлює необхідність повної синхронізації дій між групою фізичного захоплення та фахівцями з цифрової криміналістики, які повинні вводитися в дію безпосередньо у другому ешелоні бойового порядку. Застосування більш жорстких заходів фізичного контролю вважається законним, якщо воно зумовлене крайньою необхідністю запобігання знищенню інформації, що становить критичне значення для національної безпеки України [1, с. 8, 20; 2, с. 182].

Пріоритетним напрямом удосконалення ефективності спеціальних заходів є комплексна модернізація нормативно-правової основи та системи професійної підготовки. По-перше, нагальною є потреба в реалізації законодавчих змін, які б чітко регламентували застосування фізичної сили як заходу забезпечення недоторканності електронних носіїв інформації та запобігання втраті доступу до активних сесій користувача (навіть за відсутності активного фізичного опору з боку особи). По-друге, у площині тактичної підготовки доцільним вбачається впровадження методики ситуаційного моделювання, де відпрацювання силового затримання відбувається в умовах імітації високотехнологічних приміщень, обладнаних засобами екстреного знищення даних. Особовий склад повинен володіти тактикою дій у межах робочих зон правопорушників на рівні стійких рухових навичок. По-третє, навчальний процес має передбачати бойове злагодження штурмових груп із фахівцями технічного супроводу (експертами з кібербезпеки) для вироблення алгоритмів синхронного фізичного блокування фігуранта та технічної фіксації статусу комп'ютерних систем.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що в умовах цифровізації злочинності функціональне призначення фізичної сили змінюється з інструменту подолання опору на засіб превентивного контролю. Фактор часу набуває критичного значення – швидкість реакції співробітника має випереджати активацію будь-яких механізмів захисту інформації, адже втрата доказової бази рівнозначна провалу спеціальної операції. Органічне поєднання дієвої тактики ближнього бою з глибоким розумінням стратегій протидії криміналістичному дослідженню дозволить ефективно нейтралізувати сучасні гібридні загрози.

Література:

1. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів (ISO/IEC 27037:2012, IDT). [Чинний від 01.01.2019]. 37 с. URL: https://bit.ly/40tFwV9 (дата звернення: 16.03.2026).
2. Савчук Д. Принципи застосування заходів примусу правоохоронними органами. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 7. С. 182–187. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.31. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/32.pdf (дата звернення: 16.03.2026).
3. Anderson M. R. Computer Evidence Processing Step 1 – Seizure of the Computer. 12.08.2010. URL: https://bit.ly/3PbTgRV (дата звернення: 16.03.2026).
4. Best Practices For Seizing Electronic Evidence v.3: A Pocket Guide for First Responders / U.S. Department of Homeland Security; United States Secret Service. URL: https://bit.ly/40x2XwM (дата звернення: 15.03.2026).
5. Disarm BusKill in QubesOS. 02.10.2023. URL: https://www.buskill.in/qubes-disarm/ (дата звернення: 16.03.2026).
6. gegure. «Плаваючий кут» і сектор обстрілу в CQB. 11.07.2023. URL: https://bit.ly/4uvUbNa (дата звернення: 15.03.2026).
7. Myslyva O. Foreign experience in police training: implementation in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2025. № 1. С. 90–95. DOI: https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.1.13. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2025/08/15-1.pdf (дата звернення: 15.03.2026).

Кочин В. Д.,
курсант 3 курсу ННІ№4
підготовки фахівців з інформаційно-аналітичного
забезпечення та кібербезпеки Національної поліції України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Мальцев В. В.,
Викладач кафедри протидії кіберзлочинності ННІ№4
підготовки фахівців з інформаційно-аналітичного
забезпечення та кібербезпеки Національної поліції України
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ПРІОРИТЕТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ГІБРИДНИМ ВИКЛИКАМ

У сучасних умовах глобальних трансформацій інформаційна безпека перетворюється з допоміжного елемента на фундаментальну складову національної стійкості країни. Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво змінив ландшафт безпеки, перетворивши кіберпростір на повноцінне поле для ведення гібридної агресії. Гібридні загрози сучасності характеризуються синергією класичних злочинних методів та інноваційних технологічних інструментів, що потребує нових підходів до навчання правоохоронців. Для правоохоронної системи України це створює безпрецедентні виклики, які потребують перегляду стратегічних підходів до професійної підготовки кадрів у відомчих закладах освіти. Особливе місце в цій системі займають майбутні офіцери поліції, які мають бути готовими до виконання завдань у високотехнологічному та ворожому цифровому середовищі.

Підготовка офіцера нового зразка передбачає не лише знання нормативно-правової бази, а й глибоке розуміння архітектури сучасних інформаційних процесів. Сучасний злочинець активно використовує анонімні мережі, шифрування даних та інструменти соціальної інженерії для досягнення своїх деструктивних цілей. Гібридна агресія часто включає масовані дезінформаційні кампанії, спрямовані на дестабілізацію суспільного порядку та повну дискредитацію органів державної влади. Інформаційна війна є потужним інструментом гібридної агресії, спрямованим на руйнування суспільної єдності, підрив довіри до державних інституцій та дестабілізацію ситуації всередині країни. Вона тісно переплітається з іншими видами гібридного впливу,

створюючи комплексну загрозу національній безпеці [1, с.92]. Офіцери поліції на місцях нерідко стають першим рубежем захисту громадян від таких маніпуляцій та інформаційних атак. Тому критичне мислення, медіаграмотність та навички розпізнавання фейків стають обов'язковими складниками професійного профілю кожного випускника. Без здатності аналізувати приховані інформаційні операції неможливо забезпечити ефективне реагування на актуальні загрози публічній безпеці та порядку.

Кібербезпека в діяльності поліції сьогодні перестала бути виключною прерогативою лише спеціалізованих підрозділів кіберполіції. Кожен патрульний або слідчий щоденно стикається з цифровими слідами під час розслідування традиційних кримінальних правопорушень. Ефективний збір та фіксація електронних доказів вимагає від правоохоронців специфічних навичок роботи з мобільними пристроями та різними хмарними сховищами. Отже, огляд комп'ютерних даних може проводитись як самостійна слідча (розшукова) дія, а може поєднуватись з оглядом комп'ютерної техніки, мобільних телефонів тощо [2, с.349]. Водночас зростає ризик компрометації персональних даних самих співробітників, що робить питання захисту службової інформації життєво необхідним. Навчальний процес має орієнтуватися на превенцію цифрових ризиків та формування сталої культури безпечного поводження в інформаційних мережах. Гібридні виклики вимагають від сучасної поліції високої адаптивності та здатності діяти в умовах постійної інформаційної невизначеності.

Інтеграція міжнародного досвіду в освітній процес дозволяє майбутнім офіцерам вивчати кращі світові практики протидії кібертероризму та онлайн-шахрайству. Важливо усвідомлювати, що сучасні цифрові загрози не мають державних кордонів, тому міжнародна співпраця через канали Інтерполу є стратегічно важливою складовою навчання. Основну загрозу несуть генерація фішингових повідомлень, генерація кодів для створення експлойтів, використання діпфейків. [3, с. 29]. Використання штучного інтелекту в злочинній діяльності змушує правоохоронні органи освоювати аналогічні інструменти для автоматизації виявлення небезпек. Офіцер поліції повинен володіти методами моніторингу відкритих джерел (OSINT) для оперативного виявлення потенційних загроз безпеці громади. Технологічна грамотність має гармонійно поєднуватися з етичними нормами та неухильним дотриманням прав і свобод людини в цифровому просторі. Особливу увагу слід приділяти вивченню механізмів транскордонного збору цифрових доказів, що є критичним для розслідування фінансових махінацій у криптоактивах. Майбутні фахівці мають опанувати алгоритми взаємодії з іноземними провайдерами та закордонними колегами в межах міжнародної правової допомоги. Актуальним

напрямом стає підготовка до протидії дипфейк-технологіям, які все частіше застосовуються для дезінформації та маніпулювання громадською думкою. Офіцери повинні розуміти принципи роботи блокчейн-технологій, щоб ефективно відстежувати тіньові потоки доходів, отриманих злочинним шляхом. Впровадження тренінгів із використанням VR-симуляторів дозволяє моделювати кризові ситуації в кіберпросторі, максимально наближені до реальних умов. Важливою складовою є також вивчення стандартів НАТО щодо інформаційної стійкості та захисту критичної інфраструктури від гібридних атак. Поліцейські мають бути готовими до роботи в умовах мережецентричних конфліктів, де інформація є одночасно і ціллю, і зброєю. Розвиток навичок цифрової криміналістики (computer forensics) дозволить якісно фіксувати сліди злочинів, які легко знищуються у віртуальному середовищі. Цифрову криміналістичну розвідку можна визначити як систему організаційних, технічних і тактичних заходів, спрямованих на збирання, обробку, аналіз, верифікацію та використання цифрової інформації із застосуванням криміналістичних аналітичних методів з метою сприяння виявленню, розкриттю, розслідуванню та запобіганню кримінальним правопорушенням. [4, с.41]. Постійний обмін досвідом із закордонними поліцейськими академіями сприяє адаптації навчальних програм до найновіших трендів кіберзлочинності. Окрім технічних аспектів, офіцери мають засвоїти психологічні основи протидії соціальній інженерії, що є базовим інструментом гібридного впливу. Тільки через поєднання глибокої технічної експертизи та знання міжнародного права можна сформувати стійкість вітчизняної системи правопорядку. Саме такий комплексний підхід до навчання забезпечить високий рівень довіри населення до оновлених правоохоронних органів у складну цифрову епоху..

Таким чином, інформаційна безпека є не просто окремою навчальною дисципліною, а наскрізним пріоритетом усієї системи професійної підготовки кадрів. Гібридна війна змушує постійно вдосконалювати навчальні плани, впроваджуючи симуляції реальних кібератак та складних сценаріїв інформаційної протидії. Держава потребує висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно захистити не лише фізичний простір, а й інформаційний суверенітет і спокій громадян. Майбутні офіцери мають бути інтелектуально та технічно озброєними для успішної протидії будь-яким проявам агресії в мережі та за її межами. Тільки за умови системного та інноваційного підходу до освіти ми зможемо виховати покоління поліцейських, повністю готових до складних викликів майбутнього.

Література:

1. Кириченко Ю. В., Сергієнко Т. І., Сластін В. О. Інформаційні війни як інструмент гібридної агресії: український досвід. вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1(65) 2025, DOI https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332563

2. Романюк В. В., Фоміна Т. Г. Порядок збирання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях про колабораційну діяльність. вісник кримінологічної асоціації України. 2024.No2(32), DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.25

3. Бурдін М. Ю. Проблема використання штучного інтелекту для організації хакерських атак. Безпека у кіберсфері : зб. матеріалів Міжнарод.наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 28 травня 2025 р. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b5003762-bce0-43f4-be94-fbfc7e8a963f/content

4. Степанюк Р. Цифрова криміналістична розвідка: поняття та перспективи розвитку. Право і безпека. Law and Safety. 2026. № 1 (100). DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2026.1.03

Кресан В. В.,
здобувач 1 курсу, ЮЛ-101
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
Науковий керівник: **Мордзинська Н. А.,**
к. політ н., доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
Університету імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВИЙ АКТИВІЗМ І «TELEGRAM-ДЕРЖАВА»: НОВІ ФОРМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Геополітичні трансформації початку XXI століття радикально змінили характер взаємодії між державою та громадянським суспільством. У цих умовах традиційні форми публічної участі поступово доповнюються новими, зумовленими розвитком цифрових технологій. Соціальні мережі, месенджери та онлайн-платформи перетворюються на повноцінні інструменти мобілізації,

координації та впливу. Особливої уваги заслуговує феномен так званої «Telegram-держави», який виник у відповідь на потребу оперативного інформування, швидкого реагування та горизонтальної взаємодії між громадянами і владою.

Telegram-канали фактично виконують функції медіа, координаторів громадських ініціатив і навіть елементів неформального управління суспільними процесами. Це свідчить про зміни класичного розуміння громади як сукупності організованих інституцій у більш динамічну та мережеву систему. Метою цього дослідження є аналіз цифрового активізму як нової форми державної участі в Україні та визначення ролі месенджерів як інструменту інституційної стійкості в умовах війни.

У класичному розумінні громадянське суспільство розглядається як сфера автономної від держави діяльності громадян, що реалізується через асоціації, організації та соціальні рухи. Однак розвиток цифрових технологій суттєво змінює цю модель, переводячи значну частину активності в онлайн-простір [4, с. 25]. Онлайн-активізм можна визначити як форму громадянської участі, що реалізується через використання інформаційно-комунікаційних засобів з метою впливу на соціальну динаміку. Його ключовими характеристиками є швидкість поширення інформації, низький поріг входження для учасників та можливість масової мобілізації у короткі терміни.

В українському контексті цифровий активізм набув особливого значення після 2014 року, однак саме повномасштабна війна 2022 року перетворила його на один із центральних механізмів функціонування громадянського суспільства [1, с. 12]. Telegram в Україні трансформувався з месенджера у повноцінну платформу суспільно-політичної комунікації. Його специфіка — анонімність, швидкість поширення інформації та відсутність жорсткої модерації — створила передумови для формування нового типу публічного простору.

Офіційні канали державних інституцій, зокрема канал Президента України та обласних військових адміністрацій, стали ключовими джерелами оперативної інформації під час війни [2]. Саме через Telegram громадяни отримують повідомлення про повітряні тривоги, евакуацію та безпекові рекомендації. Водночас неформальні канали перетворилися на найвпливовіші інформаційні ресурси, що оперативно поширюють новини, часто випереджаючи традиційні медіа. Це свідчить про зміщення центру інформаційного впливу від класичних ЗМІ до цифрових платформ.

Telegram-канали волонтерських ініціатив масово використовуються для координації допомоги, пошуку ресурсів і логістики, фактично виконуючи функції неформальних організацій. Таким чином, Telegram починає об'єднувати

ролі, притаманні як медіа, так і окремим інституціям громадянського суспільства, що дозволяє говорити про формування «квазі-інституцій» у цифровому середовищі. Наприклад, благодійні фонди та ініціативи активно використовують месенджери для багатомільйонних зборів коштів. Проєкт «United24», ініційований державою, також активно інтегрує цифрові інструменти для залучення міжнародної підтримки та комунікації з громадянами. Ці кейси демонструють, що цифровий активізм дозволяє людям брати безпосередню участь у вирішенні критичних завдань навіть без формальної інституційної структури.

Попри значні переваги, такий формат мобілізації має низку ризиків, передусім пов'язаних з достовірністю інформації [3, с. 45]. Відсутність належного контролю створює можливості для поширення фейків, маніпуляцій та інформаційних операцій ворога. Telegram часто використовується як інструмент гібридної війни, де анонімні канали впливають на суспільні настрої. Крім того, концентрація великої аудиторії в окремих каналах створює ризики монополізації простору, а відсутність прозорості ускладнює оцінку діяльності неформальних ініціатив.

Український досвід переконливо доводить, що громадянське суспільство може надзвичайно швидко адаптуватися до кризових умов, перетворюючи цифрові інструменти на базовий ресурс стійкості. У цьому контексті формується нова модель громадянської участі — цифрова, динамічна та мережева, де інструменти на кшталт Telegram виступають невід'ємним елементом нової архітектури суспільного управління. Практичне значення цього феномену полягає у необхідності його інкорпорації у формування державної політики для зміцнення інформаційної безпеки та розбудови сучасних моделей державотворення.

Література

1. Громадянське суспільство в Україні в умовах війни: аналітична доповідь. Київ, 2023. 84 с.

2. Офіційні Telegram-канали органів державної влади України / Офіс Президента України. URL: https://t.me/OP_UA (дата звернення: 28.04.2026).

3. Соціальні мережі та інформаційна безпека: виклики для України. Київ, 2022. 112 с.

4. Bennett W. L., Segerberg A. The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 260 p.

Кудля І. М.,
соціальний педагог,
Тростянецького ліцею Тростянецької селищної ради
Вінницької області
с-ще Тростянець, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімкою цифровізацією, у межах якої учнівська молодь дедалі активніше інтегрується в інформаційний простір. Це створює широкі можливості для саморозвитку, водночас породжуючи нові виклики, зокрема ризики несанкціонованого використання персональних даних та впливу деструктивного контенту. Через вікові особливості підлітки часто не мають достатнього досвіду для розпізнавання маніпулятивних моделей поведінки у віртуальному середовищі. За таких умов педагогічна профілактика та захист права здобувачів освіти на приватність стають пріоритетними завданнями освітнього процесу.

Актуальність даної проблематики також зумовлена стрімким зростанням кількості кіберзагроз, спрямованих саме на дітей та молодь. Зокрема, мова йде не лише про поширення шкідливого програмного забезпечення, фішингових атак чи кібербулінгу, але й про більш складні форми впливу – цифрову маніпуляцію, залучення до небезпечних онлайн-спільнот та участь у кіберзлочинних діях через гейміфіковані елементи цифрових платформ. Ці виклики посилюються високим рівнем цифрової активності підлітків, які, часто випереджаючи дорослих за технічними навичками, залишаються вразливими у сфері критичного аналізу інформації та персональної безпеки [2, с.577].

Додатковим фактором ризику є розрив між реальним і цифровим образом «Я» підлітка. Ототожнення з віртуальними ролями може спричиняти емоційну нестабільність і залежність від цифрового середовища. Це, у поєднанні з короткочасним і фрагментованим сприйняттям інформації, призводить до поверхневого її опрацювання та зниження критичного мислення. Ілюзія анонімності сприяє заміщенню реальних соціальних контактів віртуальними та послаблює усвідомлення наслідків власних дій. У результаті онлайн-комунікація стає середовищем підвищеного маніпулятивного впливу та формування викривленого сприйняття реальності.

Фактор війни в Україні став потужним підсилювачем цих процесів. Психологічна напруга учнівської молоді провокує агресію як форму виходу

стресу, а високий рівень технічної компетентності у поєднанні з інтелектуальною незрілістю веде до викривленого відчуття вседозволеності та безкарності. У віртуальному світі нівелюються морально-етичні обмеження та правові норми, що діють у реальності. На підсвідомому рівні у молоді руйнується розуміння неминучості покарання за агресивну поведінку чи порушення закону.

Деструктивні мережеві спільноти трансформуються у складні цифрові структури, які функціонують за двома основними векторами загроз. Перший — аутодеструктивний, де прихований психологічний тиск спрямовується на саморуйнування особистості. Другий — мобілізаційно-агресивний, що має на меті перетворення віртуальної ідентичності у реальну протиправну поведінку. Реалізація цих векторів відбувається через інструменти психологічного тиску, як-от тролінг чи хеппіслепінг, а також за допомогою маніпулятивних технологій: фішингу, кетфішингу і грумінгу. Окрему небезпеку становить секстинг, у межах якого пересилання інтимних матеріалів часто стає засобом шантажу та віктимізації учнівської молоді. Особливо небезпечною є гейміфікація протиправної діяльності, коли виконання реальних дій — зокрема підпалів майна чи збору інформації — подається у вигляді захопливих «місій» або «квестів». Через брак життєвого досвіду підлітки не усвідомлюють юридичних наслідків, сприймаючи це як гру або спосіб досягнення фінансової самостійності. Поступове переміщення комунікації з відкритих мереж у закриті канали (Telegram, Discord) створює умови для прихованого впливу та вербування, що в умовах війни підвищує ризики для національної безпеки. Процес залучення до таких спільнот реалізується через механізм поступового психологічного втягування, що передбачає поетапне ускладнення взаємодії та ізоляцію особистості в закритому цифровому середовищі.

Слід зазначити, що батьківський і вчительський контроль за тим, що саме підлітки роблять в Інтернеті, є часто малоефективним з огляду на недостатню компетентність педагогів і батьків щодо застосування програм-фільтрів, що блокують звернення до відомих адрес із сумнівним змістом. Відомий спеціаліст з питань безпеки дітей в Інтернеті Паррі Афтаб справедливо підкреслює, що найкращий фільтр, який може дійсно забезпечити безпеку дитини в мережі й розв’язати багато інших проблем, – у голові в самої дитини, а дорослим потрібно тільки «налаштувати» цей фільтр. Отже, основна роль у забезпеченні власної безпеки належить особистості. Тому провідним завданням у недопущенні доступу підлітків до матеріалів, несумісних із завданнями навчання, особливо за переважної відсутності контент-фільтруючих програм у школі і вдома, є

навчання і виховання з метою формування інформаційно безпечної особистості [1, с.367].

Ефективний захист учнівської молоді від інформаційних загроз у цифровому середовищі передбачає реалізацію системи психолого-педагогічних механізмів, спрямованих на формування внутрішньої стійкості особистості. Насамперед варто виділити когнітивний механізм, що полягає у розвитку критичного мислення та навичок глибокого аналізу інформації, які дозволяють учнівській молоді вчасно розпізнавати маніпулятивний контент та об'єктивно оцінювати ризики цифрової взаємодії. У контексті практичного захисту особливої уваги заслуговує соціально-комунікативний механізм, спрямований на створення освітнього середовища для відкритого обговорення будь-яких проблем онлайн-активності. За таких умов заклад освіти виступає простором формування навичок безпечної поведінки та надання підтримки з боку педагогів та однолітків. Не менш важливу роль відіграє діяльнісний механізм, що реалізується через активне залучення молоді до соціально значущих, творчих або лідерських ініціатив. Участь у шкільному самоврядуванні та волонтерстві мінімізує вразливість до деструктивного впливу, формуючи відповідальність і позитивну самоідентичність. Цілісність запропонованої моделі захисту передбачає також реалізацію регулятивно-ціннісного механізму, спрямованого на формування відповідального ставлення до власної поведінки в мережі та чітке розуміння етичних норм. Це реалізується через розвиток навичок цифрової саморегуляції, дотримання принципів медіагігієни та усвідомлення особистої відповідальності за поширення інформації.

Таким чином, успішна протидія інформаційним загрозам у цифровому середовищі досягається лише через системний підхід, що поєднує активну участь закладів освіти, педагогів, батьків і учнів. Це передбачає розвиток критичного мислення, безпечного освітнього середовища, цифрової грамотності та активну участь учнів у шкільному та позашкільному житті. Лише такий підхід дозволяє сформувати відповідальну та стійку особистість у цифровому світі, де цифрова грамотність є фундаментом медіагігієни та відповідальної онлайн-поведінки.

Література:

1. Варивода К. С. Інформаційна безпека підлітків в Інтернет мережі. *Молодий вчений.* 2016. № 3. С. 365–368. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_3_87 (дата звернення: 27.04.2026).

2. Харченко Н.В. Цифрова безпека підлітків: оцінка навичок управління контентом, цифрової ідентичності та інформаційного середовища. *Проблеми*

освіти. 2025. Вип. 1 (102). С. 576–589. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747572/ (дата звернення: 27.04.2026).

Кузнецова Л. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права
Черкаський державний технологічний університет
Литвиненко О. В.,
кандидат історичних наук, доцент
т.в.о. доцента кафедри підвищення кваліфікації
та спеціалізованої підготовки у сфері цивільного
захисту навчально-наукового інституту інженерної
та спеціальної підготовки
Національний університет цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна

ГІБРИДНІ ВІЙНІ ЯК СУЧАСНИЙ ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Сучасною формою конфлікту з різними формами впливу прийнято вважати гібридну війну. Її особливість у тому, що агресор не завжди діє відкрито, а часто маскує свої дії, щоб уникнути прямого оголошення війни. Гібридна війна включає в себе військові, економічні, інформаційні, кібернетичні методи її проведення. На зараз гібридна війна є найбільшими викликом національній безпеці не лише для нашої держави, а для всього світу. Особливого значення ця проблема набуває перед нашою країною після порушення росією умов Будапештського меморандуму та анексії значної частини території.

Історично, концепція гібридних війн сягає своїм корінням глибоко в минуле, але набула особливого значення у сучасному світі з появою нових технологій та змінами у геополітичному ландшафті. Зокрема, останніми десятиліттями вона набула нового розміру завдяки розвитку інформаційних технологій, що дозволяють впливати на суспільство та політичні процеси ширше і ефективніше. Термін «гібридна війна» виник в 1990-х як частина дискурсу, розпочатого дослідниками Р. Волкером та В. Неметом. Його поширення зазнало підвищення через працю Ф. Гоффмана «Конфлікт у XXI столітті. Поява гібридних війн» (англ. «Conflict in the XXI century. The emergence of hybrid wars»;

2007). Гібридна війна - це форма конфлікту, яка характеризується поєднанням стратегій, ресурсів та методів, які використовують як державні, так і недержавні способи. Вона включає в себе традиційні та нетрадиційні стратегії, засоби підривної діяльності, а також механізми кібервійни з метою досягнення конкретних цілей [1].

На думку С.Трояна та В.Литвин до основних рис гібридних конфліктів належать: використання широкого спектру інструментів, включаючи військові дії, дипломатію, інформаційну війну, фінансовий тиск, психологічний вплив; вони розвиваються нелінійно, і їхні сценарії можуть змінюватися швидко, що робить їх менш передбачуваними; важлива роль в гібридній війні належить засобам масової інформації та соціальні медіа, які допомагають контролювати і впливати на громадську думку та міжнародну спільноту; головною метою гібридних конфліктів часто є створення дестабілізації ворожого суспільства чи держави, замість прямого захоплення території; гібридні конфлікти можуть включати різні актори, такі як держави, недержавні суб`єкти, терористичні групи і кіберзлочинці [2, с.43].

Гібридна війна – це синхронізоване використання різноманітних інструментів влади, підібраних відповідно до специфіки вразливостей у повному спектрі соцієтальних функцій у досягненні синергетичних ефектів. Їхніми основними характеристиками є комбінування інструментів для асиметричної атаки на слабкі місця; синхронізована комплексна атака як на горизонтальну, так і вертикальну будову суспільства; акцент на креативність та двозначність для досягнення синергетичного ефекту (включно когнітивну сферу) [3, с. 12–13]. Така війна охоплює сукупність ворожих дій, за допомогою яких замість класичного великомасштабного військового вторгнення, атакуюча держава прагне підірвати її опонента шляхом різних дій, що охоплюють підривні розвідувальні операції, саботаж, хакерство та розширення можливостей нерегулярних угрупувань (повстанських груп). Це також включає поширення дезінформації, економічний тиск та енергетичний шантаж.

На думку Ю. Сліпецької гібридна війна є продовженням класичних воєн і сформувалася під сильним впливом світових тенденцій глобалізації та цифровізації. На відміну від усіх інших видів ведеться непрямо, приховано і є основним способом ведення війн на сьогоднішній день. Основі ознаки, які дозволяють виокремити гібридну війну є: підтримка повстанців, або інших нелегальних груп; підтримка сепаратистських рухів; фінансова та військова допомога; інформаційна пропаганда та кібератаки; дипломатичний тиск та санкції; військова інтервенція через союзників або проксі-армії; застосування приватних військових компаній [4, с.118].

Гібридна війна як форма сучасного конфлікту є багатовимірним явищем, що охоплює як традиційні військові дії, так і невійськові методи впливу, включаючи інформаційні атаки, економічний тиск та політичні маніпуляції. Вона спрямована на підрив суверенітету держави шляхом комплексного використання дезінформації, кібератак та дипломатичного впливу. Україна протягом одинадцяти років протистояння російській агресії зіткнулася з усіма складовими гібридної війни, що змусило адаптувати національну систему безпеки до нових викликів. Інформаційна війна, що супроводжує бойові дії, відіграє вирішальну роль у формуванні суспільної думки та міжнародної підтримки, що є ключовим фактором у протидії агресору. На думку дослідників досвід України у боротьбі з гібридною війною підкреслює необхідність розробки ефективних стратегій протидії таким загрозам на глобальному рівні. Це вимагає посилення міжнародної співпраці, зміцнення кібербезпеки, вдосконалення інформаційної політики та розвитку механізмів стратегічної комунікації для запобігання дестабілізації держав через гібридні методи впливу. [5, с.92].

Таким чином, гібридна війна як загроза національній безпеці виступає найбільш найнебезпечнішою формою сучасних конфліктів, адже саме вона діє одночасно в багатьох сферах при чому не відразу можна це помітити. Гібридна війна небезпечна ще й тим, що вона б`є одночасно по всіх сферах держави починаючи від економічної і завершуючи свідомістю людей. Саме тому протидія їй потребує комплексного підходу, а не лише військової сили.

Література:

1. Шостаківська Н., Коваль А. Гібридні війни: історичні та психологічні аспекти: URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/44784/ 2/MCTD_2024_ Shostakivska_ N-Hybrid_wars_historical_85-87.pdf

2. Литвин В. М., Троян С. С. Гібрідна війна як форма сучасного міжнародного конфлікту: методи ведення та шляхи вирішення. *UNIVERSUM*. 2003. С.41-47.

3. Monaghan S. (Ed.) MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Countering Hybrid Warfare. Shutterstock, 2019. 94 p. URL: https://assets. publishing. service. gov.uk/government/uploads/ system/ uploads/ attachment_data/file/784299/ concepts_ mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.

4. Сліпецька Ю. Гібридні війни сучасності. *Тези звітної наукової конференції філософського факультету* / Відп. за випуск Квас О., Сарабун О. Львів, 2025. Вип. 22.С.116-118

5. Кириченко А. В., Іваненко С. М., Ремез В. В. Гібридна війна як новий вимір сучасних конфліктів. *Вісник національного університету оборони України.* 2025. № 4 (86). С.85-95.

6. Рева Т. Гібридна загроза та гібридні війни. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/40_2022/24.pdf

Лєжнєв О.,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри журналістики та реклами
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна

ВІЗУАЛЬНА МОВА РЕКЛАМИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ЇЇ ГЕНДЕРНІ ВИКЛИКИ В КОНТЕКСТІ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

У сучасному рекламному просторі візуальна мова дедалі частіше виконує функцію соціальної інтерпретації кризового досвіду, зокрема війни, вимушеної міграції, родинної роз'єднаності та пошуку нових форм безпеки. В умовах повномасштабної війни в Україні рекламна комунікація працює з образами дому, дороги, тимчасового житла, материнства, дитинства, праці, турботи, втрати й повернення. Окремої актуальності набуває гендерний аспект такої візуальної репрезентації. Метою цього дослідження є визначення основних гендерних викликів візуальної мови реклами воєнного часу в контексті вимушеної міграції.

Проблематику візуальної мови реклами, гендерної репрезентації та етики рекламного образу розробляли Л. М. Скотт (1994), Г. Кресс і Т. ван Левен (2006), М. Айзенд (2010). У дослідженнях транснаціональних жіночих траєкторій важливою є праця І. Отс про переозначення соціального, культурного й символічного капіталу в глобальних парах (Ots, 2021). У воєнному контексті ці підходи доцільно поєднувати з аналізом вимушеної міграції, гендерно зумовленої вразливості та травмоінформованої комунікації (UN Women & CARE International, 2022; Scott et al., 2023).

Війна й масове переміщення населення змінили умови, у яких реклама представляє людину, родину та соціальну підтримку. Візуальна мова брендів працює з образами дому, дороги, кордону, тимчасового житла, материнства, праці, самостійності, допомоги й повернення. Ці образи не є нейтральними: колір, композиція, поза тіла, погляд, простір кадру, типографіка і співвідношення

тексту та зображення задають спосіб прочитання міграційного досвіду (Kress & van Leeuwen, 2006; Scott, 1994). Рекламне повідомлення здатне підтримувати гідність переміщеної людини або закріплювати образ пасивної жертви, яка існує лише як об'єкт співчуття.

Перший виклик пов'язаний із віктимізацією жіночого образу у візуальній мові реклами воєнного часу. Рекламна комунікація часто звертається до фігур жінки, матері, дитини або родини, оскільки ці образи мають високу емоційну впізнаваність і швидко активують співчуття аудиторії. Така стратегія спирається на усталені іконографічні формули: матір із дитиною, жінка біля зруйнованого або втраченого дому, погляд у бік дороги, валіза як знак переміщення, приглушена кольорова гама, композиційне виділення вразливого тіла в просторі невизначеності. Ці візуальні рішення створюють емоційно сильний образ, проте можуть закріплювати обмежений репертуар жіночої репрезентації, де на перший план виходять страждання, залежність, очікування допомоги та втрата контролю над власним життям.

Така образність пов'язана з ширшими символічними моделями, через які суспільство звикло бачити жінку під час війни, кризи й переміщення. Образ матері, що рятує дитину, образ жінки, яка зберігає домашній простір після його руйнування, або образ біженки з мінімальним набором речей апелюють до культурної пам'яті, гуманітарної чутливості та традиційних уявлень про жіночу турботу. Проблема виникає тоді, коли ці коди починають витісняти інші виміри жіночого досвіду: професійність, агентність, ухвалення рішень, економічну адаптацію, лідерство, здатність вибудовувати нові соціальні зв'язки. Дослідження гендерних ролей у рекламі показують, що стереотипізація зберігається передусім у сферах, пов'язаних із професійним статусом, домашніми ролями та владними позиціями (Eisend, 2010). У ситуації вимушеної міграції жінка часто репрезентується як та, хто втратила дім, піклується про дітей, шукає безпеку й адаптується до нового середовища, завдання відповідальної візуальної комунікації полягає у збереженні емоційної сили образу без редукції жіночого досвіду до пасивної вразливості.

Другий виклик стосується прихованої економічної та професійної суб'єктності жінки у візуальній мові реклами воєнного часу. Дослідження транснаціональних шлюбів пострадянських жінок І. Отс показує переозначення, пристосування й обмін капіталами, яке відбувається у глобальних парах (Ots, 2021), і цей підхід дає змогу уважніше прочитувати жіночий образ у ширшому полі міграції, праці, статусу та культурної адаптації. Мексиканський контекст цікавий тим, що жіноча міграційна траєкторія розгортається в іншому мовному, родинному, релігійному, класовому й культурному середовищі, де попередній

освітній, професійний і символічний статус жінки проходить повторне соціальне прочитання. Пострадянська жінка в мексиканському соціальному просторі може сприйматися через образ «іноземки», «європейки», «дружини мексиканця», «матері», «освіченої мігрантки», «носійки іншої культури», і кожен із цих образів впливає на її видимість, можливості праці, родинну позицію та спосіб участі в новому середовищі. Вимушена міграція часто супроводжується втратою попередньої професійної позиції, мовними бар'єрами, транснаціональною турботою, зміною соціального кола й пошуком нових форм зайнятості. У рекламній візуальності ці процеси можуть передаватися через простір тимчасового житла, робочий стіл, ноутбук, документи, телефон, дитячі речі, дорожню сумку, міський транспорт, інтер'єр офісу або сервісного закладу. Такі деталі виконують роль візуальних маркерів економічної участі, освітнього й професійного капіталу, здатності до адаптації та включення в нові соціальні зв'язки. Утім, якщо реклама демонструє лише втрату дому й потребу в допомозі, жіночий досвід звужується до вразливості. Якщо ж у кадрі з'являються праця, компетентність, рішення, навчання, переговори, догляд, цифрова комунікація та участь у міському житті, образ набуває складнішої культурної структури. Такий підхід дозволяє поєднати тему переміщення з темою дії, адаптації, професійної гідності та відновлення соціального статусу.

Третій проблемний вузол пов'язаний із репрезентацією чоловіків і дітей у рекламній комунікації воєнного часу, де досвід вимушеної мобільності, розлуки й родинної нестабільності може бути присутній прямо або опосередковано. У таких візуальних повідомленнях чоловічий образ часто тяжіє до фігури військовослужбовця, захисника, дистанційного батька, годувальника або члена родини, фізично відсутнього в повсякденному житті сім'ї. Така образність має соціальне підґрунтя, однак потребує уважного прочитання, оскільки надмірна типізація чоловічої ролі звужує складність воєнного й міграційного досвіду родини. У цьому контексті важливо враховувати емоційну працю, турботу, підтримку на відстані, втрату звичного дому, очікування повернення та напруження між родинною близькістю й просторовою розірваністю.

Дитячі образи в рекламній комунікації воєнного часу також потребують особливої етичної обережності. Дитина у візуальному повідомленні легко перетворюється на універсальний знак уразливості, втрати або гуманітарної потреби, що підсилює емоційний вплив повідомлення й водночас створює ризик інструменталізації дитячого досвіду. Відповідальна репрезентація має спиратися на принципи гідності, безпеки, права на турботу, освіту, гру, родинну близькість і відновлення життєвої нормальності

Відповідальна візуальна мова реклами має будуватися на кількох

принципах. Переміщена людина повинна бути представлена як суб'єкт досвіду, вибору, праці, турботи й адаптації. Образ підтримки має бути пов'язаний із реальною дією бренда: доступним сервісом, корисною інформацією, прозорою програмою допомоги або зрозумілою соціальною позицією. Гендерна чутливість потребує різноманітності образів: жінка може бути матір'ю, фахівчинею, підприємницею, волонтеркою, студенткою, доглядальницею або людиною, яка тимчасово втратила опору й шукає новий спосіб соціальної присутності. Така множинність знижує ризик декоративного використання жіночого страждання.

Висновки. Візуальна мова реклами в контексті вимушеної міграції має бути гендерно чутливою та етично відповідальною. Рекламні образи жінок, чоловіків і дітей повинні зберігати гідність, суб'єктність і складність досвіду, не зводячи міграцію до страждання або благодійної емоції. Соціально відповідальна реклама має пов'язувати емоційне повідомлення з реальною підтримкою, сервісом або дією бренда. Гендерна чутливість у рекламному дизайні посилює довіру, знижує ризик стереотипізації та допомагає репрезентувати вимушено переміщених людей як учасників соціального життя.

Література:

1. Бучковська А. А., Горбаль Н. І. Вплив війни в Україні на маркетингові комунікації підприємств. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2025. № 2(14). С. 138–149. DOI: https://doi.org/10.23939/smeu2025.02.138.
2. Брюханова Г. В. Комп'ютерні дизайн технології. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 180 с.
3. Брюханова, Г., & Лєжнєв, О. (2024). Креативність та інтерактивність у візуалізації реклами. У Д. С. Файвішенко (Ред.), Образи сучасності в гуманітарному знанні (с. 102–105). Державний торговельно-економічний університет. https://ur.knute.edu.ua/items/81b0479b-5122-4d02-bcf6-c0e5d5b58aec/full
4. Шкуров, Є. (2026). Модель узгоджених бренд-комунікацій у відновленні території: воєнний та післявоєнний контексти. Український економічний часопис, 12, 169–176. https://doi.org/10.32782/2786-8273/2026-12-27
5. Шкуров, Є., & Онофрійчук, І. (2026). Репутація під час війни та у період відновлення як маркетинговий і суспільний ресурс інноваційного розвитку територій. Сталий розвиток економіки, 1(58), 189–198. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-26

6. Шкуров, Є.В., & Ковінько, М.В. (2026). Потенціал просування українських територій у стратегічних бренд-комунікаціях. Бізнес-навігатор, 1(84), 90. http://business-navigator.ks.ua/journals/2026/84_2026/90.pdf

7. Briukhanova, H., Zaitseva, V., Lezhnev, O., & Isazade, N. (2025, June 20). The postmodern dimension of contemporary outdoor advertising in Ukraine [Preprint]. SSRN. https://doi.org/10.2139/ssrn.5313999

8. Eisend M. A meta-analysis of gender roles in advertising. Journal of the Academy of Marketing Science. 2010. Vol. 38. P. 418–440. DOI: https://doi.org/10.1007/s11747-009-0181-x.

9. Kress G., van Leeuwen T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. 2nd ed. London ; New York : Routledge, 2006. URL: https://www.routledge.com/Reading-Images-The-Grammar-of-Visual-Design/Kress-Van-Leeuwen/p/book/9780415319157.

10. Ots I. Resignificación, reacomodo e intercambio de capitales en parejas globales: El caso de matrimonios de mujeres postsoviéticas y mexicanos : tesis doctoral. Universidad Autónoma Metropolitana, Unidad Azcapotzalco, 2021. DOI: https://doi.org/10.24275/uama.4390.7665.

11. Ots, I. (2022). Políticas de género en la URSS y la Ucrania independiente: del control estatal hacia discursos neoliberales. In O. Palko & M. Férez Gil (Eds.), Descubriendo Ucrania: su pueblo, su historia y su cultura (pp. 152–159). Poliedro Editorial de la Universidad de San Isidro. https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e57ab4bd-44b5-4387-85d3-6130628f4f6b/content

12. Ots, I. (2024). Feminismo estatal en Ucrania soviética y la educación de mujeres en México posrevolucionario. Revista Mexicana de Historia de la Educación, 12(23), 41–57. https://doi.org/10.29351/rmhe.v12i23.547

13. Scott C. F., Marcu G., Anderson R. E., Newman M. W., Schoenebeck S. Trauma-Informed Social Media: Towards Solutions for Reducing and Healing Online Harm. Proceedings of the 2023 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. 2023. Article 341. P. 1–20. DOI: https://doi.org/10.1145/3544548.3581512.

14. Scott L. M. Images in Advertising: The Need for a Theory of Visual Rhetoric. Journal of Consumer Research. 1994. Vol. 21, No. 2. P. 252–273. DOI: https://doi.org/10.1086/209396.

15. UN Women, CARE International. Rapid Gender Analysis of Ukraine. 2022. URL: https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/05/rapid-gender-analysis-of-ukraine.

Литвиненко Р. Г.,
курсант навчально-наукового інституту №4
Харківського національного університету внутрішніх справ
Кочина В. В.,
доцент кафедри, кандидат педагогічних наук, доцент
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ ПРАВООХОРОНЦІВ ІЗ ДЖЕРЕЛАМИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Дослідження цифрових доказів як специфічного виду доказової бази є критично важливим для сучасного кримінального провадження. У даній роботі розглядається спроможність використання таких даних у розслідуваннях, а також визначаються ключові вимоги до збору та аналізу інформації працівниками Національної поліції. Процес роботи з цифровими даними охоплює кілька взаємопов'язаних етапів, зокрема пошук, ідентифікацію, фіксацію та аналіз, з особливим акцентом на верифікації метаданих, цифрових слідів та приналежності облікових записів. Розвиток технологій змушує правоохоронні органи відходити від традиційних методів і впроваджувати новітні цифрові інструменти криміналістики. Це зумовлено тим, що значна частина життя сучасної людини перемістилася у віртуальний простір, залишаючи там невидимі на перший погляд сліди. Відтак, розуміння природи електронних носіїв інформації стає базовою вимогою до кваліфікації слідчого. Ефективність правосуддя тепер безпосередньо залежить від здатності вчасно виявити та правильно інтерпретувати великі масиви неструктурованих даних.

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що використання цифрових доказів сьогодні має високий пріоритет [1]. Відповідно до ст. 84 та 99 КПК України, поряд із речовими доказами, повноцінну процесуальну вагу мають фотографії, електронні документи, аудіо- та відеозаписи [2]. Зокрема, дані з соціальних мереж стають дієвим інструментом для встановлення фактів вчинення правопорушень та ідентифікації причетних осіб, що безпосередньо впливає на ефективність професійної діяльності поліцейського. Соціальні платформи виступають не лише засобом комунікації, а й депонованим сховищем свідчень, які неможливо отримати іншим шляхом. Вони дозволяють реконструювати події минулого з високою точністю завдяки автоматичній реєстрації дій користувача. Законодавче закріплення статусу таких даних дозволяє використовувати їх як прямі докази в судовому засіданні. Окрім того, судова практика все частіше

демонструє успішні приклади винесення вироків на основі інформації з месенджерів та соціальних профілів.

Згідно зі ст. 25 ЗУ «Про Національну поліцію», робота з соціальними мережами підозрюваних проводиться в межах інформаційно-пошукових та аналітичних заходів [3]. Ця діяльність вимагає особливої ретельності, адже цифровий контент, на відміну від матеріальних носіїв, є надзвичайно вразливим до змін або видалення. Саме тому збір інформації проходить крізь чітко визначений алгоритм [5]. Поліцейські повинні діяти оперативно, оскільки підозрювані можуть знищити історію листування або видалити облікові записи за лічені секунди. Важливим аспектом є також використання спеціалізованого програмного забезпечення для автоматизованого збору відкритих даних (OSINT). Кожна дія правоохоронця на цьому етапі має бути чітко регламентована, щоб уникнути звинувачень у порушенні приватності або перевищенні повноважень. Тільки дотримання встановлених протоколів гарантує, що зібрані матеріали не будуть визнані недопустимими доказами в суді.

На початковому етапі пошуку правоохоронці виявляють джерела інформації та профілі користувачів, що дозволяє встановити персональні дані особи: від фактичного місця проживання до професійної діяльності та сімейного стану [5]. Наступний етап — ідентифікація — має на меті підтвердити зв'язок між цифровим профілем та конкретною особою. Це завдання часто ускладнюється анонімністю або використанням фіктивних акаунтів, що створює ризик хибних висновків [4, 6]. Слідчі змушені проводити перехресну перевірку даних, порівнюючи інформацію з різних джерел для підтвердження особистості. Аналіз списків друзів, спільних фотографій та типової поведінки в мережі допомагає викрити власників «ботоферм» або прихованих профілів. Нерідко саме дрібні деталі, такі як специфічний стиль мовлення або час перебування в мережі, стають ключем до розкриття аноніма. Це потребує від працівників поліції не лише технічних навичок, а й глибоких знань у сфері цифрової психології та лінгвістики.

Етапи фіксації та аналізу цифрових даних тісно взаємодіють між собою, фокусуючись на дослідженні метаданих. Аналізуючи дату, час публікації та геодані, слідство отримує можливість точно встановити місце та час події [5, 6]. Водночас застосовуються спеціальні методи документування та візуалізації, які гарантують цілісність, незмінність та відтворюваність інформації, запобігаючи її втраті. Окрему увагу приділяють автентичності облікових записів: досліджується походження даних та історія мережевої активності користувача, що безпосередньо впливає на доказову спроможність зібраних матеріалів [6].

Зокрема, технічний аналіз файлів дозволяє виявити ознаки монтажу або стороннього втручання в цифрові об'єкти. Створення дзеркальних копій сторінок (скриншотів із цифровим підписом або збереженням коду сторінки) забезпечує збереження доказу навіть після його видалення з мережі. Використання хеш-функцій для фіксації стану файлів є золотим стандартом, який підтверджує, що дані не змінювалися з моменту їх вилучення. Такий прискіпливий аналіз дозволяє виключити можливість маніпуляцій з боку зацікавлених осіб.

Таким чином, цифрові докази, отримані з соціальних мереж, є повноцінним джерелом інформації у кримінальному провадженні. Системний підхід до їх опрацювання дозволяє акумулювати значний обсяг відомостей, що сприяє не лише ідентифікації правопорушника, а й детальному встановленню всіх обставин вчинення злочину. Подальше вдосконалення методик роботи з електронними даними є безальтернативним шляхом для розвитку правоохоронної системи України. Впровадження штучного інтелекту для обробки великих масивів цифрових слідів може стати наступним кроком у підвищенні якості розслідувань. Проте ключовою залишається роль фахівця, здатного критично оцінити отриману інформацію та інтегрувати її в загальну систему доказів. Тільки поєднання високих технологій та чіткого правового регулювання забезпечить надійний захист суспільства в цифрову епоху.

Література:

1. Прокопенко Н. М. Методи та криміналістичного аналізу цифрових доказів: виклики та інновації. *Видавничий дім «Гельветика».* 2023. №21. С. 12-17. URL:https://www.legalnovels.in.ua/journal/21-2_2023/21-2_2023.pdf#page=12

2. Квашук О. Д. Використання електронних доказів у кримінальному провадженні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*, Кропивницький, 2025. Випуск 2 (10). С. 50-56. URL: https://cuj.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/view/109/105

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. С. 379

4. Пашковський М. І. Обставини, що мають значення для кримінального провадження, та належність цифрових доказів з відкритих джерел. *Наукові перспективи*. Київ, 2024. Т. 10. С. 984-998

5. Л. Девід. Поточні виклики та майбутні напрямки досліджень для цифрової криміналістичної експертизи. *11-та конференція ADFSL з цифрової криміналістики, безпеки та права*. Флоріда, 2016. Т. 11. С. 1-11. DOI: https://doi.org/10.13140/RG.2.2.34898.76489

6. Вівеканантх П. Роль криміналістики соціальних мереж у цифровій криміналістиці. *Міжнародний журнал інженерних та управлінських досліджень*. 2022. Т. 12. С. 1-3. DOI: https://doi.org/10.31033/ijemr.12.4.1

Мордзинська Н. А.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
Університету імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

КОГНІТИВНА БЕЗПЕКА ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СОЛІДАРНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Сучасні геополітичні трансформації супроводжуються безпрецедентним зростанням інтенсивності гібридних загроз, які докорінно змінюють природу міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів. В епоху глобальної цифровізації та поширення новітніх медіа головним полем протистояння стає не лише фізичний, а й інформаційно-психологічний простір. Метою таких атак є не пряме військове знищення, а деконструкція державних інститутів шляхом руйнування внутрішньої єдності та довіри громадян. У цьому контексті суспільна солідарність перестає бути виключно соціально-філософською чи моральною категорією і трансформується у базовий елемент системи національної безпеки [2, с. 45].

Специфіка сучасних інформаційних операцій полягає у їхньому таргетованому впливі на нейрополітичні механізми масової свідомості. Агресор використовує технології глибокої маніпуляції для стимулювання відчуття перманентної загрози, продукування страху та поляризації поглядів. З політологічної точки зору, гіперболізація тривожності блокує раціональне сприйняття дійсності суспільством і руйнує емпатичні зв’язки між різними соціальними групами. Таким чином, гібридна війна спрямована на фрагментацію суспільства — створення стану «війни всіх проти всіх» всередині держави, що робить її інституційно нездатною до опору [3, с. 112].

Протидією цим деструктивним процесам виступає формування так званої «когнітивної солідарності» - колективної здатності суспільства критично осмислювати інформаційні потоки, верифікувати дані та зберігати довіру одне

до одного в умовах цілеспрямованої дезінформації [1, с. 88]. Когнітивна солідарність базується на спільних ціннісних орієнтирах та усвідомленні єдиної екзистенційної мети, яка виявляється сильнішою за штучно насаджені розбіжності.

Досвід України в умовах повномасштабного протистояння демонструє, що найефективнішим інструментом мобілізації та підтримки такої солідарності є розвиток горизонтальних мереж і громадянського суспільства. Використання сучасних інструментів цифрової демократії (civic tech) та децентралізованих волонтерських ініціатив створює альтернативні, захищені простори довіри. Завдяки цим мережам громадяни можуть координувати зусилля, оминаючи бюрократичні перепони та маніпулятивні пастки ворожих ІПСО. Відбувається перехід від пасивного споживання інформації до проактивної участі у забезпеченні когнітивної стійкості держави.

Водночас важливо розуміти, що в умовах глобальних трансформацій солідарність не може бути лише стихійним явищем. Вона потребує інституційної підтримки шляхом впровадження програм медіаграмотності, розвитку стратегічних комунікацій державних органів та захисту академічної доброчесності від інформаційного «шуму».

Отже, інформаційна безпека сучасної держави в умовах гібридних загроз має базуватися не лише на технологічному чи нормативно-правовому захисті інфраструктури, а й на цілеспрямованому формуванні стійкої когнітивної солідарності. Збереження суспільної єдності та ментальної опірності громадян стає ключовим ресурсом для виживання держави та її успішної інтеграції у глобальний демократичний простір.

Література:

1. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
2. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
3. Требін М. П. Гібридна війна як нова реальність міжнародних відносин. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2020. № 3 (46). С. 145–158.

Пехник А. В,
кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Бахметьєв А. Є.,
старший викладач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ DEEPFAKE І АУДІОПІДРОБОК У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У сучасних умовах цифровізації політичної комунікації та загострення інформаційного протистояння особливої актуальності набуває проблема впливу генеративних технологій штучного інтелекту на демократичні процеси. Поява надреалістичних аудіовізуальних фальсифікацій, зокрема технологій deepfake, спричиняє кризу довіри до інформації та підриває традиційні уявлення про достовірність так званого «візуального доказу». Унаслідок цього політичний дискурс дедалі більше зміщується у площину пост-правди, де зростає рівень сумніву та знижується здатність громадян до раціонального вибору.

У контексті повномасштабної війни в Україні та перспектив відновлення демократичних процедур, зокрема виборчих процесів, зазначені виклики набувають особливої гостроти. Використання технологій штучного інтелекту як інструменту інформаційно-психологічних операцій та гібридної війни створює додаткові ризики для легітимності політичних інститутів і стабільності держави. Відтак, постає необхідність формування ефективних стратегій протидії цифровим маніпуляціям, що включають розвиток превентивної комунікації, механізмів оперативного реагування та вдосконалення нормативно-правового регулювання у сфері використання штучного інтелекту.

Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сучасного інформаційного простору, який дедалі більше характеризується кризою довіри, спричиненою стрімким розвитком генеративних технологій штучного інтелекту. Поширення інструментів Deepfake та Voice Cloning створює принципово нові ризики для політичної комунікації, електоральних процесів і національної безпеки. На відміну від попередніх етапів розвитку медіа, сьогодні створення надреалістичних аудіо- та відеофальсифікацій стало доступним широкому колу акторів, що значно ускладнює їх виявлення та протидію. За таких умов особливої значущості набуває переосмислення підходів до фактчекінгу, дотримання

етичних стандартів журналістики та розробка ефективних стратегій кризового PR у політичній сфері, що й визначає актуальність даного дослідження.

Як слушно підкреслює М. Вальорска, політично вмотивована дезінформація не є новим феноменом, однак саме сучасний технологічний розвиток суттєво спростив і пришвидшив процес створення та поширення маніпулятивного контенту. Дослідниця наголошує, що завдяки алгоритмам штучного інтелекту відеоматеріали сьогодні можна фальсифікувати швидко й відносно недорого (йдеться про діпфейки), причому без необхідності володіння спеціалізованими знаннями [1].

Сам термін Deepfake утворений поєднанням понять «deep learning» (глибинне навчання) та «fake» (підробка). Йдеться про технологію створення надзвичайно реалістичних відео-, аудіо- чи візуальних матеріалів, у яких обличчя, голос або міміка однієї особи замінюються характеристиками іншої, або ж формується повністю новий, але правдоподібний образ чи звуковий ряд. В основі процесу — нейронні мережі, зокрема GAN, які навчаються на великих обсягах даних: одна частина системи створює фейковий матеріал, інша — здійснює перевірку та «критику», підвищуючи рівень правдоподібності результату [2].

Основна загроза пов’язана не лише зі створенням фальсифікованого контенту, а й із підривом довіри до автентичної інформації загалом, адже політичні актори отримують можливість заперечувати навіть реальні викривальні матеріали, посилаючись на їх можливу штучність. Технології Deepfake та аудіопідробок дозволяють фабрикувати провокаційні заяви, імітувати дії політиків або створювати фальшиві комунікації, які навіть після спростування здатні завдати значної репутаційної шкоди, особливо в умовах виборчих кампаній.

Deepfake активно використовується в інформаційно-психологічних операціях та гібридній війні, оскільки поширення фальшивих заяв від імені державних лідерів щодо капітуляції, надзвичайного стану чи політичних рішень може провокувати паніку, дестабілізацію фінансових ринків і дискредитацію інституцій, а також впливати на електоральну поведінку через поширення компрометуючих «зізнань» у критичні періоди, коли спростування є ускладненим. Крім того, технологія здатна загострювати соціальні та політичні конфлікти шляхом створення фейкових заяв від імені окремих груп. У

Безперечно, медіа та політичний PR відіграють ключову роль у системі протидії Deepfake. Відтак доцільно розглянути базові стратегії реагування на такі загрози. Передусім ідеться про стратегію превентивного PR (Prebunking), спрямовану на формування своєрідного когнітивного імунітету аудиторії.

Попереджувальне спростування є інструментом управління очікуваннями та мінімізації ефекту раптовості й когнітивного шоку. Теоретичним підґрунтям цього підходу є теорія щеплення В. МакГвайра, згідно з якою стійкість до переконання формується через попереднє ознайомлення індивіда зі «слабкою дозою» потенційно деструктивних аргументів у поєднанні з контраргументами. У практиці політичного PR це означає не просто інформування про існування Deepfake, а системне пояснення механізмів їх створення та логіки маніпуляції. Водночас важливо послідовно формувати наративи автентичності й доброчесності політика, щоб потенційна фальшивка суперечила вже усталеному образу. Якщо ж ідентифіковано можливого ворожого актора, попереднє позначення його як джерела дезінформації істотно знижує довіру до майбутніх інформаційних вкидів [5].

Іншою важливою моделлю є стратегія миттєвого реагування, що функціонує в межах кризового комунікаційного менеджменту, адаптованого до надшвидкого цифрового середовища. У цьому контексті застосовується логіка ситуаційної теорії кризових комунікацій, де основна мета полягає в оперативному зменшенні репутаційних втрат. У випадку Deepfake це потребує переходу від пасивної реакції до проактивних дій. Спростування доцільно здійснювати у форматі прямого ефіру або якісного відеозвернення з чіткими маркерами автентичності (актуальна дата, час, згадка про поточні події, унікальні деталі). Таким чином створюється новий підтверджений факт, що конкурує з фальшивкою. Критично важливим є дотримання принципу «золотої години» — реагування в межах 30–60 хвилин для запобігання віральному поширенню. Паралельно має запускатися юридична процедура фіксації правопорушення (звернення до правоохоронних органів і цифрових платформ), що посилює легітимність публічного спростування.

Окремим стратегічним напрямом виступає медіаграмотність як складова національної безпеки. Її трансформація з освітньої категорії у площину державної стратегічної комунікації означає визнання захисту когнітивного простору елементом суверенітету.

У контексті ІПСО Deepfake постає як інструмент зовнішнього впливу, а отже держава має інвестувати не лише в освітні програми, а й у спеціалізовані дослідницькі центри, що займаються моніторингом технологій, розробкою інструментів верифікації та впровадженням критичного мислення на всіх рівнях освіти. На рівні публічної політики доцільним є законодавче регулювання за моделлю ЄС (Digital Services Act), яке зобов’язує технологічні платформи (Meta, Google) вкладати ресурси у виявлення та маркування контенту, створеного ШІ.

На необхідності прозорого використання технологій штучного інтелекту та відповідного нормативного врегулювання наголошує й В. Охримович [3].

Для журналістів ключовим принципом є утримання від публікації сумнівного контенту до повної верифікації, оскільки навіть матеріали із застереженнями можуть стимулювати його поширення; водночас етично відповідальне спростування має передбачати пояснення механізмів виявлення підробок (аналіз освітлення, рухів, технічних артефактів), що сприяє підвищенню медіаграмотності, а оптимальною стратегією залишається мінімізація експозиції фейку до моменту технічного підтвердження. Для політичних PR-фахівців пріоритетом є дотримання етичних стандартів, відмова від маніпулятивних та «дзеркальних» практик, а також забезпечення прозорості через оперативну публічну комунікацію, зокрема появу політика в прямому ефірі для підтвердження автентичності [4].

Політологічні наслідки Deepfake мають стратегічний характер і проявляються як у зовнішньому впливі, так і у внутрішній деструкції політичних систем. Технологія використовується як інструмент гібридної війни та ІПСО, здатний впливати на електоральну поведінку та дестабілізувати державні інститути у критичні періоди, одночасно формуючи ефект перманентного сумніву, що дозволяє політичним акторам заперечувати автентичні докази. Deepfake підриває базову передумову демократичного процесу — можливість громадян ухвалювати раціональні рішення на основі перевіреної інформації. У ситуації, коли межа між автентичним і сфабрикованим контентом розмивається, ключовим завданням медіа, журналістів і PR-фахівців стає не лише спростування фейків, а системне формування культури критичного сприйняття інформації.

Ігнорування професійних стандартів, поширення неперевірених матеріалів або свідоме використання маніпулятивних технологій є не просто помилкою — це фактор, що об’єктивно послаблює демократичні інститути та може бути використаний зовнішніми або внутрішніми деструктивними акторами. У цьому сенсі безвідповідальна інформаційна поведінка фактично сприяє руйнуванню суспільної довіри, яка є фундаментом політичної стабільності.

Отже, формування системи протидії Deepfake повинно поєднувати технічні інструменти верифікації, правове регулювання, стратегічний PR та високі етичні стандарти професійної діяльності. Лише комплексний підхід дозволить зберегти цілісність інформаційного простору та забезпечити стійкість демократичних процесів у цифрову епоху.

Література:

1. Вальорска М. Діпфейк та дезінформація : практичний посібник / пер. з нім. В. Олійника. Київ : Академія української преси ; Центр Вільної Преси, 2020. 36 с. (дата звернення: 24.04.2026).
2. Іванова Т., Єфремова О., Чулков А. Deepfake як технологія сфери соціальних та масових комунікацій: можливості та загрози. Наукові записки Інституту журналістики. 2025. № 86 (1). С. 21–34. https://doi.org/10.17721/2522-1272.2025.86.2 (дата звернення: 24.04.2026).
3. Охримович В. Діпфейк у комунікативному просторі інтернет-культури: особливості застосування. Художня культура. Актуальні проблеми. 2024. № 20 (2). С. 118–125. https://doi.org/10.31500/1992-5514.20(2).2024.318261 (дата звернення: 24.04.2026).
4. Піцун О., Мельник Н., Ліп'яніна-Гончаренко Х. Гібридний підхід до визначення діпфейків на основі людського обличчя. Herald of Khmelnytskyi National University. Technical Sciences. 2024. № 341 (5). С. 371–375. https://doi.org/10.31891/2307-5732-2024-341-5-55 (дата звернення: 24.04.2026).
5. Hachkevych A. Deepfakes: Definition of the Concept and Criteria for Distinguishing Between Harmful and Harmless Deepfakes. Veritas: Legal and Psychological-Pedagogical Research. 2025. Vol. 1 (2). P. 12–20. https://doi.org/10.23939/veritas2025.02.012 (дата звернення: 24.04.2026).

Поправка М. О.,
аспірантка кафедри політології
спеціальності «Політологія»
ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ТИПИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Інформаційно-психологічні операції (далі - ІПСО) перетворилися на один із найефективніших інструментів сучасної геополітичної конкуренції, здатний дестабілізувати політичні режими без застосування конвенційної військової сили. Якщо класична війна руйнує інфраструктуру держави, то ІПСО руйнує щось значно важливіше - суспільну довіру: довіру громадян до влади, до інституцій, до сусідів, до майбутнього. Держава, у якій зруйновано довіру, стає

вразливою до будь-якого зовнішнього та внутрішнього тиску — навіть без жодного пострілу. Актуальність теми посилюється тим, що ІПСО дедалі частіше застосовуються не лише в контексті міждержавних конфліктів, а й для дестабілізації політичних режимів зсередини - через маніпуляцію електоральними процесами, поляризацію суспільства, ерозію довіри до демократичних інституцій. Випадки втручання у вибори у США (2016), референдум Brexit (2016), вибори у Франції (2017), каталонську кризу в Іспанії (2017) свідчать, що ІПСО - це загроза не лише для пострадянських держав, а й для усталених демократій.

Інформаційно-психологічна операція у найширшому розумінні - це комплекс спланованих, координованих заходів впливу на свідомість, емоції, настрої та поведінку цільових аудиторій (населення, еліти, військових, міжнародної спільноти) з метою досягнення політичних, воєнних або економічних цілей ініціатора. ІПСО не є винаходом XXI століття: від давньокитайської стратагемістики Сунь-Цзи через пропагандистські листівки Першої світової війни та радіовійну Другої світової до «активних заходів» радянського КДБ - маніпуляція інформаційним простором завжди супроводжувала збройні конфлікти та геополітичне суперництво.

Принципово новим на сучасному етапі є три чинники: масштаб цифрового середовища, яке дозволяє досягти мільйонів людей за лічені хвилини; доступність інструментів маніпуляції (ботоферми, deepfake, генеративний штучний інтелект); та розмивання кордону між війною та миром, коли ІПСО проводяться у так званій «сірій зоні» — без офіційного оголошення конфлікту.

ІПСО експлуатують фундаментальні особливості людського мислення та описані когнітивною психологією. Серед ключових механізмів слід виділити схильність шукати підтвердження власним переконанням та ігнорувати інформацію, яка їм суперечить, тенденцію оцінювати ймовірність події за легкістю, з якою вона згадується і тому часто повторювана неправда сприймається як більш «істинна», ніж рідко згадуваний факт, а також ефект соціального конформізму, суть якого в тому, що людина здатна заперечувати очевидне, якщо група наполягає на хибному судженні. Ці когнітивні вразливості стають «точками входу» для ІПСО. Ботоферми імітують «думку більшості», запускаючи механізм конформізму.

Аналіз сучасних випадків дозволяє виділити кілька типів ІПСО, спрямованих на дестабілізацію політичних режимів.

Перший тип -це підрив довіри до інституцій. Систематичне поширення наративів про корупцію, некомпетентність та зраду з боку демократичних інституцій (парламенту, судів, ЗМІ, виборчих комісій) має на меті сформувати у

громадян переконання, що «усі крадуть», «нікому не можна вірити», «демократія не працює». Результат - апатія, абсентеїзм, зниження легітимності влади. Цей тип ІПСО не потребує створення фейків: достатньо системного посилення реальних проблем, деконтекстуалізації фактів та формування атмосфери загального цинізму.

Другий тип - поляризація суспільства. ІПСО одночасно посилює протилежні позиції всередині суспільства, перетворюючи помірних опонентів на непримиренних ворогів. Класичний механізм: у соціальних мережах створюються фейкові акаунти, які грають «за обидві сторони» - одні публікують радикально ліві повідомлення, інші - радикально праві. Мета - не перемога жодної зі сторін, а знищення простору для діалогу та компромісу. Дослідження Internet Research Agency (IRA, «фабрика тролів Пригожіна») у контексті втручання у вибори у США 2016 року показало: IRA одночасно організовувала проБЛМ та антиБЛМ мітинги в одному місті в один день.

Третій тип - маніпуляція електоральними процесами. Це найбільш прямий спосіб дестабілізації: втручання у виборчий процес через масоване поширення компрометуючої інформації (реальної або сфабрикованої) про кандидатів, злам електронних систем голосування, мікротаргетинг виборців через соціальні мережі. Кейс Cambridge Analytica (2018) продемонстрував: за допомогою даних мільйонів користувачів Facebook можна створити індивідуалізовані маніпулятивні повідомлення, які впливають на електоральну поведінку без усвідомлення цього самими виборцями.

Четвертий тип - створення «альтернативної реальності». Найамбітніший тип ІПСО, що має на меті не просто вплинути на окреме рішення, а сформувати цілісну картину світу, альтернативну реальності. Російська пропаганда щодо України є класичним прикладом: наративи про «український нацизм», «геноцид російськомовних», «біолабораторії Пентагону» формують замкнену систему «альтернативної реальності», в якій агресія виглядає як самооборона, а жертва - як загарбник. Цей тип ІПСО спирається на концепцію «постправди» (post-truth): емоційні переконання та ідентичність мають більший вплив на формування картини світу, ніж об’єктивні факти.

П’ятий тип - це тактичні ІПСО на полі бою. У контексті збройного конфлікту ІПСО набувають безпосередньо воєнного характеру: поширення панічних чуток серед мирного населення, SMS-розсилки із закликами до здачі, використання полонених для пропагандистських відеозвернень, геолокація військових через соціальні мережі. Досвід перших днів повномасштабного російського вторгнення (лютий–березень 2022) продемонстрував масштаб таких операцій: координовані хвилі панічних повідомлень у Telegram-каналах Одеси,

Миколаєва, Харкова мали на меті деморалізувати населення та спровокувати хаотичну евакуацію.

Сучасні ІПСО не є стихійними, вони спираються на розгалужену інфраструктуру. Це стратегічний рівень, який включає доктрину та головні концепції у досягненні стратегічних цілей. Така доктрина фактично легітимізує ІПСО як повноцінний компонент стратегії. Наступний рівень - це медійний рівень: телеканали, мережа Telegram-каналів, система публічних осіб, які транслюють відповідні наративи свідомо чи несвідомо. Третій рівень - це операційний рівень: це фабрики тролів, відповідні спеціальні підрозділи, які відповідальні за кібероперації, мережі ботів, фейкових акаунтів та координованої неавтентичної поведінки (за термінологією Meta). четвертий рівень - це технологічний рівень: використання генеративного штучного інтелекту для масового виробництва фейкового контенту; deepfake-технології для створення підроблених відеозвернень політиків та військових; алгоритми мікротаргетингу для доставки персоналізованих маніпулятивних повідомлень конкретним сегментам аудиторії.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виділити кілька стратегічних напрямків протидії ІПСО. Перший напрямок - медіаграмотність як «вакцинація» суспільства. Навчання громадян критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпуляції, перевіряти джерела. Модель «stop — think — check — share» як базовий алгоритм інформаційної гігієни. Найуспішніші приклади: Фінляндія (медіаграмотність інтегрована в шкільну програму з 2016 року) та Естонія (системна підготовка населення до протидії інформаційним загрозам). Другий напрямок — превентивне спростування замість спростування після поширення. Третій напрямок — стратегічна комунікація як державна функція. Координація комунікаційних зусиль між державними органами, армією, медіа та громадянським суспільством. Інституційні приклади: NATO StratCom Centre of Excellence (Рига), EU East StratCom Task Force (EUvsDisinfo), Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при РНБО України (Spravdi.gov.ua). Четвертий напрямок - технологічна протидія. Використання штучного інтелекту для виявлення ботоферм, deepfake та координованої неавтентичної поведінки; розвиток інструментів верифікації контенту (InVID, FotoForensics); платформні рішення (маркування сумнівного контенту, обмеження вірусного поширення неверифікованої інформації). П’ятий напрямок - контрнаративна робота. Не лише спростування ворожих наративів, а й формування власних позитивних наративів, які роблять аудиторію стійкою до маніпуляцій. Концепція «наративного імунітету» передбачає: суспільство, яке має сильну, когерентну, емоційно резонансну «історію про себе», є значно стійкішим до зовнішніх спроб

нав'язати альтернативну картину світу. Українська стратегічна комунікація під час повномасштабного вторгнення - від щоденних звернень Президента до марок Укрпошти та мемів - є прикладом успішної контрнаративної роботи. Шостий напрямок - міжнародна координація. ІПСО за своєю природою є транскордонними: ботоферма може розташовуватися в одній країні, оперувати акаунтами в іншій та впливати на аудиторію третьої. Тому ефективна протидія можлива лише через міжнародну співпрацю: обмін розвідувальними даними, координація санкцій проти інфраструктури ІПСО, спільні стандарти верифікації контенту, гармонізація законодавства щодо відповідальності цифрових платформ.

Але, попри свою деструктивну потужність ІПСО не є всемогутнім інструментом: суспільство з сильною ідентичністю, розвиненим громадянським суспільством та досвідом протидії маніпуляціям здатне чинити ефективний спротив. Водночас цей висновок не має породжувати самовпевненості. ІПСО є «безперервною зброєю»: вона діє не одномоментно, а кумулятивно, поступово підточуючи довіру, посилюючи поляризацію, знижуючи якість публічної дискусії. Ефект ІПСО може проявитися не сьогодні, а через роки — у вигляді суспільної втоми, цинізму, абсентеїзму, радикалізації маргінальних груп. Тому протидія ІПСО — це не одноразова кампанія, а постійний процес, інтегрований у систему національної безпеки.

Література:

1. Іванова Т., Єфремова О., Чулков А. Deepfake як технологія сфери соціальних та масових комунікацій: можливості та загрози. Наукові записки Інституту журналістики. 2025. № 86 (1). С. 21–34. https://doi.org/10.17721/2522-1272.2025.86.2

2. Hachkevych A. Deepfakes: Definition of the Concept and Criteria for Distinguishing Between Harmful and Harmless Deepfakes. Veritas: Legal and Psychological-Pedagogical Research. 2025. Vol. 1 (2). P. 12–20. https://doi.org/10.23939/veritas2025.02.012

3. Monaghan S. (Ed.) MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Countering Hybrid Warfare. Shutterstock, 2019. 94 p. URL: https://assets. publishing. service. gov.uk/government/uploads/ system/ uploads/ attachment_data/file/784299/ concepts_ mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.

Рибчук О. О.,
доктор філософії (освітні, педагогічні науки),
заступник начальника кафедри лідерства;
Національний університет оборони України
Рибчук О. Г.,
доктор філософії (психологія),
старший викладач кафедри спеціальної підготовки
Національний університет оборони України
м. Київ, Україна

ДІАЛОГІЧНІСТЬ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ У СУЧАСНИХ ГІБРИДНИХ КОНФЛІКТАХ

Сучасні гібридні конфлікти дедалі більше переміщуються у когнітивний вимір, де об’єктом цілеспрямованого впливу стають не лише інформаційні потоки, а й механізми мислення, інтерпретації та ухвалення рішень [1].

У цьому контексті інформаційна безпека перестає бути виключно технічною або комунікаційною проблемою та набуває виразного антропоцентричного характеру. У стратегічних документах НАТО прямо зазначається, що сучасне протиборство включає вплив на сприйняття, волю та когнітивні процеси суб’єкта [2; 3].

Російсько-українська війна є показовим прикладом системного використання інформаційних операцій як інструменту досягнення політичних і військових цілей. Російська Федерація послідовно реалізує стратегію когнітивного впливу, спрямовану на підрив довіри, фрагментацію суспільства, нав’язування альтернативних інтерпретацій подій та дестабілізацію процесів ухвалення рішень як на індивідуальному, так і на інституційному рівнях [1].

Важливо підкреслити, що російські інформаційні операції не обмежуються поширенням фейків чи пропаганди. Їхня сутність полягає у системному викривленні реальності, формуванні когнітивних пасток і створенні умов, за яких суб’єкт самостійно доходить до вигідних противнику висновків [1]. Іншими словами, мова йде не про “вплив на інформацію”, а про цілеспрямований вплив на спосіб мислення суб’єкта.

У таких умовах критичне мислення виступає не лише як освітня компетентність, а як елемент національної безпеки. Однак постає питання: які саме механізми забезпечують його розвиток і стійкість до маніпулятивних впливів?

Виклад основного матеріалу. У межах проведеного нами дослідження критичне мислення визначається як структурований, рефлексивний і цілеспрямований процес аналізу інформації, що забезпечує обґрунтоване ухвалення рішень в умовах невизначеності [4].

Ключовим є те, що критичне мислення має не лише когнітивний, а й соціально-комунікативний вимір. Воно формується не ізольовано, а в процесі взаємодії, обговорення, зіставлення позицій та аргументів. Саме це дозволяє розглядати діалогічний підхід як фундаментальний механізм розвитку критичного мислення.

Як показано у дослідженні [4], діалог у цьому контексті слід розуміти не як форму ввічливої комунікації, а як спосіб організації мислення, у якому індивідуальне судження проходить перевірку через зіткнення з альтернативними позиціями . Такий підхід створює умови для: виявлення прихованих припущень; критичної перевірки аргументів; подолання когнітивних викривлень; уточнення та перегляду власних висновків.

На відміну від монологічної моделі навчання, що орієнтована на відтворення готового знання, діалогічна модель передбачає спільне конструювання смислів і активну участь суб’єкта в процесі мислення. Це має принципове значення в умовах інформаційної війни, де саме пасивне сприйняття інформації є головною передумовою маніпуляції.

Емпіричне дослідження, проведене на базі Національного університету оборони України [4], засвідчило наявність статистично значущого зв’язку між рівнем критичного мислення та комунікативною толерантністю.

Було встановлено, що:

- високий рівень критичного мислення корелює з відкритістю до альтернативних позицій, когнітивною рефлексією та низькою стереотипністю;
- низький рівень критичного мислення пов’язаний із ригідністю мислення, нетерпимістю до інших позицій та схильністю до спрощених пояснень.

Ці результати мають пряме значення для аналізу інформаційної безпеки. Суб’єкт із низьким рівнем діалогічності мислення більш схильний:

- до прийняття одновимірних наративів;
- до ефекту групового мислення;
- до некритичного сприйняття авторитетних джерел;
- до швидких, але необґрунтованих висновків.

Саме такі когнітивні вразливості активно експлуатуються в російських інформаційних операціях. Їхня логіка полягає у створенні інформаційного

середовища, де альтернативні точки зору витісняються, а складні явища зводяться до спрощених і емоційно насичених пояснень.

Таким чином, діалогічність мислення виступає як механізм, що протидіє цим процесам. Вона формує здатність: витримувати інтелектуальну невизначеність; працювати з альтернативами; уникати передчасних узагальнень; здійснювати перевірку інформації через взаємодію.

Інформаційні операції в сучасних гібридних конфліктах спрямовані передусім на когнітивний вимір – спосіб мислення, а не лише на інформаційні потоки. Критичне мислення є ключовим елементом інформаційної безпеки, однак його ефективність визначається наявністю соціально-діалогічного компонента. Діалогічність мислення виступає механізмом протидії маніпулятивним впливам, забезпечуючи перевірку суджень і зниження когнітивних викривлень.

Російські інформаційні операції системно використовують когнітивні вразливості, зокрема ригідність мислення та нетерпимість до альтернатив. У цьому контексті інтеграція діалогічних методів у систему вищої, зокрема військової, освіти є ефективним інструментом формування когнітивної стійкості та підвищення якості управлінських рішень.

Література:

1. Почепцов Г. Г. Інформаційні війни. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2015. 482 с.

2. NATO ACT. Cognitive Warfare. 2021. URL: https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2021-01/CW%20Final.pdf

3. NATO. NATO Strategic Concept 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf

4. Рибчук О. Г. Психологічні особливості розвитку критичного мислення офіцерів оперативного рівня : дис. … Київ, 2026.

Ростецька С. І.,
доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса

СУЧАСНЕ РАБСТВО ЯК РИЗИК ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ

Повномасштабна війна Росії проти України спричинила одну з найбільших міграційних криз у Європі з часів Другої світової війни. Мільйони громадян України були змушені залишити свої домівки, рятуючись від бойових дій, окупації та руйнування критичної інфраструктури. За даними United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), понад 6 мільйонів українців перебувають під тимчасовим захистом у європейських країнах, а ще мільйони залишаються внутрішньо переміщеними особами в межах України [1]. Вимушене переміщення створює не лише гуманітарні та соціально-економічні виклики, а й значно підвищує ризики сучасного рабства та торгівлі людьми.

Сучасне рабство охоплює широкий спектр практик, включаючи примусову працю, сексуальну експлуатацію, боргову залежність, домашнє рабство та інші форми контролю над людиною з метою отримання прибутку. Умови війни та масової міграції формують середовище, у якому вразливі категорії населення — передусім жінки, діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю — стають потенційними жертвами експлуатації.

Демографічна структура вимушеної міграції з України є одним із ключових чинників, що підвищують ризики експлуатації. Переважну більшість українських біженців становлять жінки з дітьми та особи похилого віку, що суттєво відрізняє українську міграційну хвилю від багатьох інших біженських криз, у яких значну частку складають чоловіки працездатного віку. Така демографічна специфіка зумовлює підвищену вразливість до трудової та сексуальної експлуатації та потребує запровадження спеціалізованих механізмів соціального захисту і підтримки.

Крім того, слід зазначити, що значна частина українських біженців прибуває до країн призначення без достатніх фінансових ресурсів, знання мови, соціальних зв’язків і чіткого розуміння своїх прав. У таких умовах пропозиції безкоштовного житла, транспорту чи працевлаштування можуть приховувати ризики трудової або сексуальної експлуатації [2].

Одним із найпоширеніших механізмів сучасного рабства є трудова експлуатація. Українські біженці нерідко погоджуються на роботу без офіційного оформлення, із надмірною тривалістю робочого дня, затримкою виплати заробітної плати або проживанням у неналежних умовах. Найвищі ризики спостерігаються у сферах сільського господарства, будівництва, прибирання, догляду за людьми похилого віку та готельно-ресторанного бізнесу.

Не менш небезпечною є сексуальна експлуатація. Жінки та дівчата, які перебувають у складному матеріальному становищі або залежать від сторонньої допомоги, можуть ставати жертвами примусу до сексуальних послуг в обмін на житло, роботу або фінансову підтримку. Такі форми насильства часто залишаються прихованими через страх, стигму та недовіру до офіційних інституцій.

Наприклад, у Великій Британії програма Homes for Ukraine стала важливим механізмом підтримки українців, надаючи можливість проживання у британських родинах. Водночас залежність від приймаючої сім'ї іноді створює дисбаланс влади. У випадках конфлікту або припинення спонсорства біженці можуть опинитися під загрозою бездомності, що збільшує їхню вразливість до експлуатації та психологічного тиску.

Важливою причиною ризику сучасного рабства є поєднання кількох структурних чинників: економічної нестабільності, правової невизначеності, житлової нестабільності та психологічної травми. Люди, які пережили війну та втрату домівки, часто перебувають у стані емоційного виснаження, що знижує здатність критично оцінювати потенційно небезпечні ситуації.

Міжнародні організації, зокрема International Organization for Migration (IOM), La Strada International, British Red Cross та інші, наголошують на необхідності раннього інформування біженців про ризики торгівлі людьми, забезпечення доступу до правової допомоги, безпечного житла та офіційного працевлаштування. Ефективна протидія сучасному рабству потребує тісної координації між державними органами, правоохоронними структурами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством.

Отже, війна в Україні створила умови, за яких ризики сучасного рабства стали однією з важливих, хоча часто прихованих, загроз для українських біженців. Запобігання експлуатації потребує системного підходу, що поєднує гуманітарну підтримку, соціальну інтеграцію, захист прав людини та посилення міжнародної співпраці. Досвід української кризи демонструє необхідність удосконалення глобальних механізмів захисту вимушено переміщених осіб і розвитку більш ефективних інструментів протидії сучасному рабству в умовах збройних конфліктів.

Література:

1. UNHCR. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. 2023–2025.
2. UNHCR & IOM. Vulnerability to Trafficking in Persons in the Context of the War in Ukraine: Findings from Poland and Romania. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees and International Organization for Migration, 2024. 52 p.

Селезньова О. М.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних і спеціальних правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна

МАНІПУЛЯЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ

Стрімкий розвиток інформаційного суспільства зумовлює трансформацію повсякденності пересічної людини, зумовлюючи стабільний прогрес в інформаційних технологіях та збільшуючи потребу в регулярному користуванні ними. Спостерігається обернено пропорційна залежність для людей, які не мають профільних інформаційно-технічних знань і вмінь: чим більше досягнень у техніці, тим менше людина розуміє як саме працює той чи інший прилад/технологія, послуговуючись у своїй щоденній діяльності лише найпримітивнішими кнопками користувача. Більше того, вислизаюче розуміння технічної сторони предметів певною мірою створює неможливість усвідомлення загроз таких технологій.

Питаннями управління людство цікавиться вже не одне десятиріччя. Ще 33-ій Президент США Гаррі Трумен писав, що «якісне керівництво – це вміння змусити людей робити те, чого вони не люблять, і переконати їх у тому, що їм це подобається» [1, с.532]. Розробити механізм, за якого людина будь-яку роботу зробить із задоволенням, підтримає необхідну лідеру позицію, без умов схвалить неоднозначні суспільні стандарти, є і залишаються прагненням сильних світу цього. Сьогоднішні ресурси інформаційної сфери забезпечують нагоду реалізації контроверсійного управління, включаючи використання технологій маніпуляції.

Маніпуляція – це складне психологічно-технічне явище, яке проявляється у вербальній, візуальній чи іншій формі і спрямоване вплинути на внутрішній світ чи дії людини, причому остання не усвідомлює такого впливу. Маніпуляція допомагає управляти, за її використання досягається потрібний результат.

Вражають не тільки способи маніпулятивного впливу на людину через використання різноманітних технологій, але й швидкість дії. Інтернет залишив далеко позаду пресу, радіомовлення, і навіть телебачення. Можливості інтернету не знають ні територіальних, ні часових меж. Єдине, що необхідне, – наявність електропостачання. І навіть ця вимога є умовною, зважаючи на існування оптоволокна.

Людське існування, звичайно, неможливе без інформаційного середовища. Повноцінний розвиток дитини апріорі передбачає комунікацію, перебування в полі інформаційного поля соціуму. Разом з тим, нині спостерігаємо ситуацію, яка розкривається, як мінімум, у двох ракурсах: перенасиченість інформацією і ослаблення вродженого критичного мислення при постійному оновленні інформаційного контенту, розсіювання уваги, інфантилізм, і як наслідок, легка маніпуляція; неможливість мислити самостійно та приймати власні рішення через чим більше використання (навіть у побуті) штучного інтелекту. Сучасна людина спілкується значно менше, навіть у порівнянні з попереднім поколінням, адже «розмови» зі штучним інтелектом, замовлення і доставка через інтернет, онлайн-навчання, існування в ігровому віртуальному світі призводить до глибокої самотності особи і обмеження її в живій комунікації. Це, знов-таки, порушує її душевну рівновагу, зменшує потяг до самостійного мислення.

Для боротьби з маніпуляцією в інтернеті необхідно, перш за все, проводити освітню роботу, акцентуючи увагу на цифровій гігієні та медіаграмотності. Не можливо не йти у ногу з часом, і без інформаційних технологій людське суспільство вже не може існувати. Заборони використання гаджетів не викорінить проблеми (хоча методи такої протидії негативному впливу технологічного процесу вже відомі у світі). Проте мінімізація використання інтернет-ресурсу та онлайн-тестування в освітньому процесі явно є бажаною і корисною, особливо для дітей шкільного віку. Вбачається доцільною пропозиція впровадити теми, присвячені цифровій гігієні у шкільні підручники, не обмежуючись основами медіаграмотності (можливо, з предмету «Громадянська освіта», «Здоров'я, безпека і добробут», ін.), а також у робочі програми навчальних дисциплін закладів фахової вищої і передвищої освіти. Особливої актуальності такі теми набувають при викладанні дисциплін спеціальностей «Право», «Міжнародне право», «Правоохоронна діяльність» тощо, де цифрову безпеку можна розглянути в освітніх компонентах «Інформаційне право», «Медіа-право», «Кібербезпека» та ін.

Література:

1. Афоризми: Велика книга мудрості / упоряд. О. О. Мінько. К.: КМ Publishing, 2012. 768 с.

Скриль С. А.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ДЕКОНСТРУКЦІЇ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Існує певна взаємозалежність між функціонуванням політичних систем держав різних соціокультурних спільнот та станом світового правопорядку. З одного боку, соціально-економічні та політичні кризи у державах Західної цивілізації впливають на фундаментальні засади мирного співіснування націй і народів. З іншого боку, політичні та економічні кризи в країнах третього світу, що нерідко носять військовий характер, призводять до світової ізоляції цих держав та формування самостійного міжнародного локального квазіпорядку у відносинах спільнот незахідного світу.

Взаємовідносини (у тому числі правовідносини) між світовим правопорядком (його первинними та вторинними суб'єктами) як політичною надсистемою та політичними системами сучасних держав характеризуються постійним відставанням розвитку національних політичних інститутів від викликів розвитку світового співтовариства. Крім того, незмінність фундаментальних засад співіснування націй та народів (jus cogens), а також принципів функціонування універсальних міжнародних організацій породжує неефективність рішень та дій світових акторів у сфері попередження та розв'язання глобальних та локальних конфліктів. Таку тенденцію слід визначити перманентною кризою, а її наслідком – нездатність групи домінуючих у міжнародних відносинах держав своєчасно адаптуватись до глобальних змін, що призводить до некерованості світових політичних процесів.

З. Бжезінський наголошує: «По-перше, - сучасна міжнародна система більше не зможе запобігати конфліктам, якщо Америка не захоче чи не зможе захистити держави, які вона колись підтримувала через національні інтереси і/чи з доктринальних міркувань. Коли увесь світ усвідомить суть нових реалій, спалахнуть регіональні сутички, де сильніші держави самовільно триматимуться супроти слабших країн. Якщо могутність Америки ослабне, з'явиться вільний простір для утвердження сили, що не надто дорого коштуватиме ініціатору цих дій. Занепад США зробить регіональні конфлікти частішими, потужнішими та напруженішими»[1, с.138]. Таким чином виклики міжнародній та регіональній

безпеці вимагають певних спільних кроків держав Західного світу у військово-політичній сфері. У свою чергу це передбачає спільність цінностей та інтересів усіх держав Західної цивілізації. Однак, така єдність відсутня.

Аналізуючи тенденції глобальних світових змін у другому десятилітті XXI століття В. Горбулін зазначає: «західний світ вже не так об'єднаний, як в період «холодної війни». Сьогодні США не зацікавлені, щоби об'єднана Європа стала самостійним військово-політичним гравцем світового рівня. При цьому популярність самих Сполучених Штатів у міжнародному співтоваристві безпрецедентно впала. Європа, у свою чергу все більше намагається стати самодостатньою. І все це відбувається на фоні латентного протистояння між США з однієї сторони, та Франції і Німеччини – з іншої, а також між США та Туреччиною. Можна зробити певний висновок, що процес деконструкції світової системи виходить на фінішну пряму. За наявності спільних цінностей, все частіше лунають голоси, що країни Заходу втратили себе, а тому і втрачений сенс союзів, сформованих у XX сторіччі» [2, с.211,].

У 20-ті роки XXI століття міжнародне співтовариство перетворилося на самоорганізовану систему, яка має наступні ознаки.

По-перше, міжнародний правопорядок характеризується нестабільністю та збільшенням чисельності міжнародних збройних конфліктів.

По-друге, загальні імперативні норми міжнародного права (jus cogens) охоплюють все меншу сферу регулювання та коло суб'єктів – держав. Міжнародний правопорядок розділяється на дві системи: легальну – засновану на принципах міжнародного права, та нелегальну – засновану на силовому впливі та звичаях міжетнічного та міжрелігійного спілкування.

По-третє, універсальні міжнародні організації (в першу чергу – Організація Об'єднаних Націй) втрачають вплив на міжнародні політичні процеси. Міжнародна відповідальність, не маючи легітимних механізмів настання, перетворюється у фіктивний правовий інститут.

По-четверте, публічна влада у периферійних державах втрачає здатність забезпечувати сталий політичний розвиток без застосування збройних сил. Військові конфлікти неміжнародного характеру все частіше стають невід'ємною складовою політичної боротьби.

Сучасний світовий порядок являє собою багаторівневу структуру, елементи якої (суб'єкти міжнародних відносин) формально діють у межах універсальних юридичних приписів, але фактично кожен міжнародний правопорядок/квазіпорядок існує за своїми самостійними правилами. Такий стан співіснування держав, різних за глибиною сприйняття jus cogens та здатністю їх дотримуватись, є міжнародною політичною кризою та

передумовою перманентних конфліктів геоекономічного та військового характеру .

Література

1. Збігнев Бжезинський. Стратегічне бачення. Америка і криза світової влади. Пер. з англ. Ганна Лелів.Львів.2012. 168 с.

2. Горбулін В. Мій шлях у задзеркалля. К. Брайт Букс.2019. 280 с.

Тафінцева С. І.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Мотозюк Л. М.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна

ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО МАНІПУЛЯТИВНИХ ВПЛИВІВ

В умовах глобальних трансформацій та триваючої гібридної агресії інформаційний простір стає полем битви за свідомість особистості, де об’єктом атаки виступає не лише територія, а передусім когнітивна модель світу людини [5]. Студентська молодь, як найбільш активна та сензитивна до цифрових змін соціальна група, опиняється в епіцентрі маніпулятивних впливів, спрямованих на дестабілізацію емоційного стану та руйнування ціннісних орієнтирів. У цьому контексті освітній компонент «Психологія спілкування» набуває стратегічного значення, перетворюючись із теоретичного курсу на інструмент формування інформаційно-психологічної безпеки майбутніх фахівців, що потребує високого рівня критичного мислення та здатності деконструювати ворожі наративи [2]. Гібридна війна використовує специфічні комунікативні технології, що базуються на вразливостях людської психіки, апелюючи до базових потреб у безпеці та ідентичності, тому маніпуляція тут визначається як прихований психологічний вплив, спрямований на зміну поведінки об’єкта в інтересах маніпулятора через системне використання ІПсО [4].

У процесі викладання «Психології спілкування» ми виділяємо три ключові компоненти формування когнітивної стійкості у студентської молоді:

1. Когнітивно-аналітичний компонент. Процес формування когнітивної стійкості у студентів у межах вивчення психології спілкування охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів, першим з яких є когнітивно-аналітичний компонент. Він передбачає розвиток здатності ідентифікувати маніпулятивні прийоми, такі як «напівправда», «емоційне зараження» та «бомбардування фейками», що вимагає формування «когнітивного імунітету» [3]. Адже розвиток інтелектуальної активності є надійним бар'єром проти деструктивних сугестивних впливів, оскільки дозволяє особистості виявляти логічні пастки ще на етапі сприйняття інформації [1; 3; 5]. Студенти мають опанувати навички ідентифікації маніпулятивних прийомів, таких як «напівправда», «емоційне зараження», «перекладання відповідальності», «бомбардування фейками» тощо. Важливим є розуміння концепції «когнітивного імунітету», що базується на критичному аналізі джерел інформації та виявленні логічних пасток у повідомленнях.

2. Емоційно-вольовий компонент. Не менш важливим є емоційно-вольовий аспект стійкості, адже маніпуляції в гібридній війні найчастіше апелюють до сильних емоцій (страху, гніву чи паніки). Навчання студентів технікам саморегуляції та збереження «холодного розуму» дозволяє мінімізувати ефект емоційного зараження, який масово використовується для дестабілізації суспільних настроїв [6]. Таким чином, формування когнітивної стійкості передбачає розвиток емоційного інтелекту, здатності до саморегуляції та збереження «холодного розуму» в стресових комунікативних ситуаціях. А навчання студентів технікам психологічної декомпресії та управління власним станом дозволяє мінімізувати ефект емоційного зараження, який масово транслюється через соціальні мереж, інформаційні канали різних месенджерів тощо.

3. Комунікативно-поведінковий компонент. Це практичне відпрацювання навичок асертивної поведінки та стратегій «психологічного айкідо» у відповідь на маніпулятивні вкиди. Студенти вчаться не просто виявляти маніпуляцію, а й вибудовувати безпечні комунікативні кордони. Формування медіаграмотності як складової психології спілкування дозволяє студентам критично оцінювати не лише вербальний зміст повідомлень, а й приховані невербальні сигнали та контекст.

Отже, практична реалізація формування стійкості до маніпуляцій реалізується через комунікативно-поведінковий компонент, що включає відпрацювання навичок асертивності та стратегій захисту від психологічного

тиску. У межах курсу ефективним є метод аналізу реальних кейсів гібридних атак, де студенти вчаться розрізняти не лише вербальний зміст повідомлень, а й приховані невербальні сигнали та контекст поширення інформації. Така підготовка дозволяє молоді не просто виявляти маніпуляцію, а й вибудовувати безпечні комунікативні кордони, зберігаючи автономність суджень під тиском агресивного медіасередовища.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що психологія спілкування в сучасних реаліях трансформується у дисципліну інформаційного самозахисту. Формування когнітивної стійкості студентів є ключовим фактором забезпечення національної безпеки, оскільки стійка до маніпуляцій особистість є менш вразливою до зовнішніх загроз та здатна приймати відповідальні рішення у критичних ситуаціях глобальних трансформацій.

Література:

1. Безчотнікова С., Зражевська Н. Український медіаландшафт під час війни (2022-2024 рр.): трансформація, реакція на війну, динаміка медіаспоживання. *Інтегровані комунікації.* 2024. № 2 (18). С. 6-14.

2. Магда Є. В. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ : Каламар, 2017. 268 с.

3. Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив. Навчальний посібник / укл. Довженко О., Єгорова А., Іванова Т., Міський В., Потапова В., Юричко А. / за загал. ред. О. Волошенюк, В. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 68 с.

4. Петрик В., Канарський Ю. Методи гібридної війни Росії проти України. Напрями протидії. *Information Technology and Security*. 2015. Т. 3. Вип. 1 (4). С. 30-37.

5. Почепцов Г. Г. Інформаційні фактори посилення і послаблення військової дії. Національна безпека в умовах інформаційних та гібридних війн : монографія / за заг. ред. В. Куйбіди, В. Бебика. Київ : НАДУ, 2019. С. 295-310.

6. Сенченко О. Новітні війни з використанням інформаційно-психологічної зброї. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 8. С. 1-6.

Чернецький О.В.,
аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ЦИФРОВЕ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Умови стрімкої цифровізації публічного управління зумовлюють необхідність переосмислення підходів до управління кадровим потенціалом, зокрема з урахуванням зростаючих кіберзагроз і ризиків порушення захисту персональних даних. Розширення використання цифрових інструментів у HR-процесах органів публічної влади підвищує ефективність управлінських рішень, однак одночасно актуалізує потребу у впровадженні надійних механізмів кібербезпеки, розвитку цифрових компетентностей персоналу та формуванні комплексних стратегій цифровізації. Відсутність системного підходу до інтеграції технологічних рішень із заходами інформаційного захисту може призвести до втрати довіри до публічних інституцій та зниження ефективності державного управління. Саме тому забезпечення балансу між інноваційністю та безпекою виступає ключовою умовою формування сучасної, стійкої та орієнтованої на громадян системи публічного управління.

До ключових викликів цифровізації слід віднести загрози у сфері кібербезпеки та захисту персональних даних. Розширення цифрових практик у публічному управлінні супроводжується ризиками несанкціонованого доступу до інформації, кібератак і можливих зловживань під час обробки персональних даних. У зв’язку з цим забезпечення належного рівня захисту інформаційних систем набуває стратегічного значення для держави, яка прагне сформувати безпечне цифрове середовище [1, с. 147].

Розвиток інформаційних технологій у діяльності органів публічної влади неможливий без посилення механізмів кіберзахисту. Оскільки ці органи оперують значними обсягами конфіденційної інформації, впровадження сучасних інструментів безпеки є критично важливим. Захист персональних даних як працівників, так і кандидатів на посади виступає не лише правовим обов’язком, але й важливим чинником зміцнення довіри до публічних інституцій. У цьому контексті особливого значення набувають такі інструменти,

як багатофакторна автентифікація, шифрування даних і постійний моніторинг потенційних кіберзагроз [2, с. 126].

Попри наявні ризики, інноваційні підходи до стратегічного управління у публічному секторі мають значний потенціал для підвищення якості управлінських процесів. Їх ефективне впровадження потребує подолання інституційної інертності, розвитку цифрових компетентностей персоналу, залучення інвестицій у технологічну модернізацію та забезпечення належного рівня кібербезпеки. Лише за умови комплексного підходу до цифровізації управління кадровим потенціалом можливо сформувати сучасну, ефективну систему публічного управління, орієнтовану на потреби громадян і сталий розвиток.

Важливим практичним інструментом реалізації цифрових змін є розроблення чітких рекомендацій для органів публічної влади. Серед ключових напрямів доцільно виокремити такі:

- інтеграція цифрових інструментів у HR-процеси з метою підвищення ефективності управління персоналом та зниження адміністративних витрат;

- формування комплексної стратегії цифровізації, що передбачає визначення цілей, пріоритетів і поетапного плану впровадження цифрових рішень;

- забезпечення кібербезпеки через розроблення відповідної політики, застосування надійних механізмів автентифікації та авторизації, а також регулярне проведення аудитів безпеки [3].

Отже, поєднання технологічних рішень із належним рівнем захисту інформації та стратегічним підходом до цифровізації створює передумови для ефективного розвитку системи управління кадровим потенціалом у публічному секторі.

Узагальнюючи викладене, доцільно зазначити, що цифровізація управління кадровим потенціалом у публічному секторі має подвійний ефект: з одного боку, вона підвищує ефективність, прозорість і швидкість управлінських процесів, а з іншого – актуалізує нові ризики, пов’язані з кібербезпекою та захистом персональних даних. Доведено, що ефективність цифрових трансформацій безпосередньо залежить від рівня інтеграції механізмів кіберзахисту, розвитку цифрових компетентностей персоналу та наявності стратегічного бачення цифровізації. Обґрунтовано, що ключовими пріоритетами мають стати впровадження комплексних стратегій цифрового розвитку, використання сучасних інструментів захисту інформації, а також міжсекторальна взаємодія держави, бізнесу та освітнього середовища. Таким чином, формування безпечного цифрового середовища є не лише технічною, а й

управлінською та інституційною задачею, від вирішення якої залежить стійкість і довіра до публічного управління.

Література:

1. Богуславська С. І., Голуб Ю. В. Інноваційні підходи до стратегічного управління в публічному управлінні. *Економічний простір.* 2025. № 199. С. 144-148.

2. Шишпанова Н. О. Інформаційні технології в управлінні трудовими ресурсами публічної сфери: можливості та виклики. *Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 7 (277). С. 123-129.

3. Гарбуз М. О., Соколов А. В., Солодкий І. С., Максимів І. Д., Скворцов М. Е. Вплив діджиталізації на організацію та ефективність управлінської діяльності у сфері менеджменту людських ресурсів. *Академічні візії.* 2023. Вип. 25. С. 1-9.

Шишкін О. Л.,
аспірант кафедри політології, соціології і культурології
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

МОВА ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

Сучасні глобальні трансформації ускладнюють природу національної безпеки. Сьогодні саме когнітивні та лінгвокультурні ресурси, поруч із традиційними кінетичними, економічними та енергетичними інструментами, набувають статусу стратегічних активів у системі захисту державного суверенітету. В умовах гібридної агресії мова трансформується з об’єкта гуманітарної галузі у фундаментальний ресурс державної стійкості та аксіологічну домінанту ідентичності. Актуальність дослідження зумовлена агресивною інструменталізацією лінгвістичних маркерів як засобів ірредентизму та ідеологічної окупації, що потребує негайного переосмислення ролі мови не лише як засобу комунікації, а як когнітивного щита, механізму верифікації політичної лояльності та консолідації громадянського суспільства.

Тривала практика інструменталізації мови в межах колоніальних наративів сформувала феномен «розмитої ідентичності», що в умовах воєнного конфлікту

стає зоною високого ризику для національної безпеки. Проблема полягає у необхідності інституційного подолання наслідків лінгвістичної асиміляції, яка десятиліттями використовувалася як засіб ерозії державної суб'єктності та підготовки підґрунтя для екзогенної інтервенції під приводом «захисту споріднених груп». Українська мова як політичний символ суверенітету та ключовий запобіжник когнітивним загрозам у системі національних інтересів є фундаментальним елементом державної архітектури, без якого інституційна спроможність залишається вразливою до деструктивних впливів гібридної війни.

Теоретико-методологічний фундамент дослідження політичного інструментарію мови у конструюванні національної ідентичності сформовано завдяки працям широкого кола дослідників, які розглядають лінгвістичну царину як арену боротьби за державний суверенітет у когнітивному вимірі. У західному науковому дискурсі архітектоніку цього питання розкривають Б. Андерсон, Р. Брубейкер, Ю. Габермас, С. Гантінгтон, Е. Ґеллнер, Л. Грінфельд, Дж. Джозеф, В. Кімліка, Г. Майлонас, Е. Сміт та ін. В українській політичній думці концептуалізація мови як стратегічного ресурсу та маркера суб'єктності представлена у доробках Т. Бевз, Я. Верменич, Я. Грицака, Г. Касьянова, В. Крисаченка, Л. Масенко, Л. Нагорної, О. Резніка, М. Степика та ін. Окрему аналітичну вагу мають розвідки, присвячені трансформації мовних лояльностей у детермінованих умовах сучасної гібридної російсько-української війни, серед яких ключовими є праці Г. Богданович, Я. Верменич, В. В'ятровича, Є. Головахи, С. Дембіцького, В. Коцура, М. Рябчука та ін.

В умовах гібридної російсько-української війни українська мова стає базисом, що дозволяє індивіду інтегрувати суб'єктивний досвід у цілісний національний метанаратив, виступаючи запобіжником проти екзогенних ідеологічних інтервенцій. Бенедикт Андерсон обґрунтовує, що «найважливішою річчю в мові є її здатність генерувати уявлені спільноти, будучи, по суті, джерелом особливої солідарності» [3, p. 133]. Проте в сучасному контексті ця солідарність стає об'єктом прямої атаки через агресивну доктрину РФ «чия мова – того й держава». Кремль де-факто поклав лінгвістичний фактор в основу територіальних претензій, використовуючи категорію «співвітчизників» для політичної легітимізації агресії під приводом захисту російськомовного населення. Цю деструктивну політику доповнює аналіз Джона Е. Джозефа, який наголошує, що відсутність уніфікованої національної мови є «однією з найсерйозніших перешкод, яку необхідно подолати під час формування національної ідентичності» [5]. Джозеф деконструює «міф національної держави» як продукт Модерну, проте в умовах гібридної війни цей «структурний дефіцит» мовної єдності свідомо експлуатується ворогом. Російська мова стає

інструментом ідеологічної обробки та «психологічної окупації» ще до появи регулярних військ. Кремль інвестує в поширення своєї мови та культури з метою руйнації критичного мислення населення та створення ілюзорної «лояльності», що має мінімізувати спротив під час фактичного захоплення територій. Таким чином, лінгвістична асиміляція виступає не як культурний процес, а як етап стратегічного розгортання військової операції.

Сучасна мовна трансформація в Україні є маніфестацією ізотимії (за Ф. Фукуяма) – глибокої потреби у визнанні рівної гідності нації, яка тривалий час перебувала під тиском колоніальної маргіналізації. За Ф. Фукуямою, процеси, активовані Революцією Гідності, перетворили мовний вибір на форму публічного твердження політичної суб'єктності [4]. У цьому дискурсі деколонізація топоніміки та дерусифікація інформаційного простору виступають не просто культурними заходами, а механізмами подолання «інституційної липкості» імперських наративів. Очищення публічного простору від латентних каналів просування «русского мира» є актом відновлення національної самосвідомості та легітимації права на власний когнітивний простір.

Аналіз даних КМІС за період 1997–2024 рр. фіксує тектонічні зсуви у суспільній свідомості, що позначають крах російської концепції «єдиного народу». Якщо у 1997 р. 39% респондентів підтримували надання російській мові статусу державної, то у 2024 р. цей показник впав до історичного мінімуму – 3%, тоді як частка прихильників повного усунення мови агресора з офіційного спілкування зросла до 66% [1]. Ці цифри свідчать про нівелювання традиційного поділу на «схід/захід»: повномасштабна агресія 2022 р. перетворила мову на «лінію оборони» та інструмент подолання суб'єктивної невизначеності. В межах гібридної війни Росія намагалася використати лінгвістичну близькість для насадження викривлених історичних наративів, проте соціологічна динаміка доводить: українське суспільство здійснило радикальне відмежування, ідентифікуючи мову агресора як канал трансляції екзистенційної загрози, а не ознаку «спільності».

Політичний вимір використання мови ворогом включає тотальну маніпуляцію термінами для конструювання альтернативної реальності, де «агресія» маркується як «захист», а «окупація» – як «визволення». Така семантична диверсія спрямована на руйнацію критичного сприйняття та підготовку ґрунту для культурної асиміляції. На тимчасово окупованих територіях цей процес переходить у стадію відкритого лінгвоциду: системне знищення української літератури та примусова заміна топоніміки на російські відповідники є свідомою тактикою ліквідації української ідентичності. Окупаційна влада впроваджує російську мову як безальтернативний інструмент

інтеграції захоплених земель у свою систему, намагаючись через знищення мовних маркерів суб'єктності послабити потенціал спротиву та остаточно стерти межі суверенного політичного простору.

Тектонічні зсуви у суспільній свідомості свідчать про масштабну переоцінку лінгвістичних лояльностей: повномасштабна агресія 2022 р. остаточно перетворила українську мову на інструмент подолання суб'єктивної невизначеності. Попри збереження певних регіональних особливостей у мовній практиці, ключовим трендом стало домінування сприйняття російської мови як інструменту окупації та агресії. Така реконфігурація ідентичності зміцнює внутрішню солідарність через радикальне відмежування від дискурсів агресора, де українська мова виконує функцію когнітивного бар'єра та символу політичної приналежності. За таких умов ефективність «націоналізаційної держави» прямо залежить від інституційного дизайну, де ухвалення Закону № 2704-VIII Про забезпечення функціонування української мови як державної (2019 р.) постає актом утвердження когнітивного суверенітету. Сучасний етап державної політики знаменує перехід від концепції «лагідної українізації» до наступального захисту національних інтересів. Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремінь чітко артикулює цю зміну парадигми: «Двомовність в Україні – це не про культуру, це про політику роз'єднання... сьогодні мова – це питання національної безпеки, питання виживання нації» [2].

У політичному вимірі українська мова остаточно трансформувалася в стратегічний актив, що виконує функцію «культурного імунітету» (за С. Гантінгтоном) і виступає фундаментальною гарантією національної безпеки. Реконфігурація лояльностей маркує вихід із імперського поля та перетворення мови на стратегічний форпост творення національної ідентичності. В умовах гібридної війни зміцнення статусу державної мови є критичною потребою для нейтралізації загроз лінгвоциду та семантичних диверсій, які століттями підважували наш державний суверенітет. Подальша державна мовна політика має бути послідовною та позбавленою будь-яких поступок агресору, адже утвердження єдиного лінгвокультурного простору – це той шлях, який Україна мала безкомпромісно пройти ще з моменту відновлення незалежності у 1991 році. Таким чином, саме мова як маркер національної ідентичності в умовах гібридної війни визначає життєздатність політичної системи та є безальтернативною умовою збереження суб'єктності України у глобальному геополітичному протистоянні.

Література:

1. Динаміка ставлення до статусу російської мови в Україні : пресреліз / Київський міжнародний інститут соціології ; підгот. А. Грушецький. 2024. 23 лют. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1385&page=1
2. Чому двомовність – небезпечна, а лагідна українізація більше неактуальна? Інтерв'ю з мовним омбудсменом / К. Хорощак, Д. Кречетова // Українська правда. Життя. 2024. 24 жовт. URL: https://life.pravda.com.ua/society/chi-ye-shche-misce-lagidniy-ukrajinizaciji-poyasnyuye-movniy-ombudsmen-interv-yu-304453/
3. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London : Verso, 1983. 160 p.
4. Fukuyama F. Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2018. 218 p.
5. Joseph J. E. Language and Identity: Ethnolinguistic Conflict in Historical Perspective. Palgrave Macmillan, 2004. 232 p.

Шпаківська К. О.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
студентка 4 курсу
спеціальності «Право»
Поліського національного університету,
м. Житомир, Україна

ПРАВО НА ЦИФРОВЕ ЗАБУТТЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ГІДНОСТІ ОСОБИ

Сучасна епоха тотальної цифровізації позбавила людину природної можливості забувати, перетворивши мережу на вічне сховище персональної історії, яке функціонує незалежно від волі суб'єкта. Ця властивість цифрового простору формує явище репутаційної зумовленості, коли застаріла або неактуальна інформація продовжує впливати на соціальне та професійне життя індивіда. У цьому контексті концепція права на цифрове забуття переростає технічну площину захисту даних, трансформуючись у базову вимогу повернути особистості контроль над власним віртуальним образом. Фактично, йдеться про зародження нового покоління прав людини, де право бути «автором власної історії» стає основним складником людської гідності. Таким чином, перед

юридичною наукою постає важливе завдання вийти за межі класичних механізмів приватності та розробити повноцінний правовий інститут, здатний захистити приватний простір людини від упереджень цифрового минулого та забезпечити їй право на інформаційне самовизначення.

Хартія фундаментальних прав Європейського Союзу передбачає цілісну систему захисту особистого простору особи. Зокрема, стаття 7 Хартії утверджує право на повагу до приватного та сімейного життя, формуючи захисний контур навколо найбільш чутливих сфер людського буття, від таємниці комунікацій до недоторканності житла. Цей захист суттєво посилюється статтею 8, яка виокремлює право на захист персональних даних як самостійну гарантію інформаційної автономії. Вона наділяє особу інструментами контролю, зокрема правом на доступ до відомостей про себе та можливістю вимагати їхнього коригування у разі виявлення невідповідностей. У такий спосіб Хартія конструює правову систему, де індивідуальна свобода надійно захищена від несанкціонованого втручання, що є важливим для збереження гідності особи в епоху домінування цифрових даних [1].

Вагомим етапом у становленні сучасних стандартів права на забуття стало прийняття Конвенції «Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних» (1981 року), яка вперше на міжнародному рівні закріпила механізми захисту особи в умовах автоматизованої обробки даних. Цей документ надав людині правовий інструментарій для вимоги щодо коригування або повного видалення відомостей про себе, якщо це якимось чином порушує встановлені законодавчі норми. Таким чином, Конвенція заклала першооснови для переходу від пасивного захисту приватності до активного контролю особи над власною інформаційною траєкторією, що стало важливим принципом для подальшого розвитку цифрових прав у світі [2].

Наступним значущим кроком у юридичному закріпленні можливості видалення персональних відомостей стала Директива 95/46/ЄС. Протягом тривалого часу саме цей документ відігравав роль ключового регулятора у європейському правовому полі, встановлюючи стандарти захисту приватності та інформаційної безпеки. Завдяки цій Директиві право на контроль за власними даними трансформувалося з теоретичного концепту в реальний інструмент правового захисту, що дозволило гармонізувати підходи до обробки інформації в межах усього Європейського Союзу та створити надійний фундамент для сучасної системи цифрових прав людини [3].

У сучасному правовому дискурсі право «бути забутим» розглядається як фундаментальний інструмент інформаційного самовизначення, що дозволяє особистості зберігати суверенітет над власною цифровою біографією. Це право

є логічним продовженням принципів людської гідності та недоторканності приватного життя, які закладені в основу європейської правничої традиції. Фактично, воно надає індивіду можливість розірвати зв'язок із застарілими аспектами свого минулого, запобігаючи ситуації, коли цифрові сліди десятилітньої давнини безстроково визначають його нинішній соціальний статус. Водночас конфлікт між «цифровою вічністю» мережевих баз даних та потребою в забутті створює серйозний виклик для правозастосовної практики. Зростання кількості запитів на деіндексацію інформації в пошукових системах підкреслює необхідність додаткового посиленого захисту персональної репутації в епоху цифровізації. Це ставить перед юридичною наукою складне завдання сформувати чіткі критерії балансу, де право на приватність не перетворювалося б на цензуру, а свобода слова та суспільний інтерес до інформації не ставали б інструментом довічної стигматизації особи.

Центральним елементом сучасного праворозуміння є право особи на контроль за власними персональними даними. В умовах цифрової реальності, де інформація перетворилася на потужний важіль впливу на всі сфери людського буття, можливість індивіда керувати своїм «цифровим слідом» набуває все більшої ваги. Це передбачає право вимагати виправлення або повного видалення застарілих чи недостовірних відомостей, що зберігаються в електронних архівах і можуть спотворювати реальний образ особи. Водночас важливо усвідомлювати, що право на забуття не є абсолютним. Його реалізація завжди вимагає пошуку складного балансу з іншими засадничими правами, насамперед - зі свободою слова та доступом до суспільно значущої інформації. Конфлікт між приватним інтересом особи щодо захисту репутації та правом громади знати правду про події минулого створює ситуацію «конкуруючих інтересів», яка потребує філігранного правового регулювання.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що право на забуття є багатовимірним концептом, який відображає виклики цифрової епохи. Для України, в контексті її євроінтеграційного поступу, адаптація цього інституту до національного законодавства є не просто технічним завданням, а необхідною умовою побудови сучасної правової держави, здатної захистити людину в умовах глобальної трансформації інформаційного простору.

Література:

1. Хартія основних прав Європейського Союзу / Центр Громадянських Свобод. 2021. URL: https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/ (дата звернення: 19.04.2026).

2. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільне переміщення таких даних» від 24 жовт. 1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text (дата звернення: 19.04.2026).

3. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січ. 1981 р. (Рада Європи). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 19.04.2026).

4. Донченко А. Я. Право на забуття в Україні та країнах Європи: загальнотеоретичні підходи та судова практика. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. № 2 (48). С. 72–84. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/947/906 (дата звернення: 19.04.2026).

Яковлев Д. В.,
доктор політичних наук, професор,
декан факультету психології, політології та соціології,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

«ЧОРНИЙ» PR ЯК РЕМАНЕНТ ДЕСТРУКЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ДОВІРИ

Чорний PR є однією із найсуперечливіших технологій політичної боротьби. У чорного PR погана слава, політики та технологи публічно заперечують його використання з метою дискредитації опонентів, відхрещуються від нього, натомість звинувачуючи конкурентів.

У політичній науці чорний PR традиційно трактується як форма негативної політичної комунікації, спрямована на створення негативного образу політичного конкурента через маніпуляцію інформацією, використання компромату, фейків, емоційно забарвлених повідомлень та психологічного впливу на виборця. Дж. Наполітан розглядав негативні політичні кампанії як технологію послаблення суперника шляхом формування асоціацій із корупцією, некомпетентністю або політичною небезпекою [5]. Б. Ньюмен визначав чорний PR як інструмент руйнування політичного бренду через маніпулятивний вплив медіа на емоційне сприйняття виборця [6]. Дж. Стріт підкреслював, що негативна політична реклама у сучасних демократіях спрямована не стільки на критику

політичної програми, скільки на делегітимацію самого політичного актора [7].

Водночас, це ефективна та сучасна технологія, яка дозволяє мінімізувати ресурси задля перемоги на виборах.

В умовах пострадянської кризи публічного управління, коли найняті державою менеджери впевнено та публічно демонструють неспроможність знайти раціональне рішення соціально-економічних проблем, чорний PR стає чи не єдиним ефективними засобом політичної боротьби.

З одного боку, чорний PR містить найсучасніші технології передачі інформації та впливу на масову аудиторію, з іншого – брехню та маніпуляції, які були властиві радянській (тоталітарно-злочинній) політичній традиції та визначають кримінальну поведінку.

Можливо настав час для української політичної науки перевести такі режими, як тоталітаризм та авторитаризм із дискурсу щодо «політичних режимів» до розділу дій «злочинної влади». Адже, у їх основі – кримінальна поведінка влади та громадян.

Принагідно зазначимо, що термін «цифрове суспільство» також не слід застосовувати до авторитарних режимів навіть якщо вони швидко впроваджують сучасні технології зв'язку та комунікацій. Адже, їх мета – інформаційний тоталітаризм, гноблення громадян та підміна шляхом інформаційних маніпуляцій суспільного (національного) інтересу власним бажанням влади (та власності).

Використання у чорному PR новітніх комунікативних засобів інтернет-комунікацій та мобільного зв'язку не сприяє вільному та раціональному вибору громадян. Це (лише) застосування сучасних технологій злочинцями від політики з кримінальною метою – приховати власну політичну безпорадність та обмеження прав громадян на вибір за очорненням опонентів.

Перехід від радянського тоталітаризму до демократії (ініційований у 1985 році М. Горбачовим) починався зі свободи слова, а повернення до злочинних традицій Леніна-Сталіна у XXI столітті – з чорного PR та, зрештою, вбивств політичних опонентів влади. Здавалось би, небезпека застосування чорного PR щодо окремих політичних діячів, конкурентів у політиці та економіці є очевидною.

Натомість, необхідність переосмислення ролі чорного PR на сучасному етапі обумовлена його «апгрейдом», тобто переходом з рівня індивідуальної боротьби на рівень деструкції інституційної довіри. Чорний PR вдосконалюється: це вже не просто окремий інструмент політичної боротьби, а набір інструментів – усіх технологій, що залишаються в арсеналі злочинних авторитарних політиків та їх держав після відмови від свободи та раціональної

аргументації. Саме у цьому сенсі у назві міститься термін «реманент», який означає не один інструмент, знаряддя чи інвентар а їх сукупність. Походження цього терміну від лат. Remanens (залишок) відсилає нас також до чорного PR як залишку комунікативних технологій (як частині зв'язків із громадськістю) демократій у авторитарних чи тоталітарних режимах та, водночас, залишку злочинної поведінки (брехні, маніпуляцій) авторитарних лідерів у демократичних суспільствах. Чорний PR є реманентом політичних технологій у авторитарних країнах. Насправді, злочинна брехня та маніпуляції, це усе, що залишається від інструментів політики за відсутності свободи слова, свободи медіа, раціональних дебатів, виборчих та парламентських.

Чорний PR атакує осердя демократії – довіру між виборцями та обранцями, між громадянами та публічної владою; унеможливлює свободу вибору та раціональні (аргументативні) дебати.

Легітимність інститутів демократичної держави ґрунтується на інституційній довірі. Саме тому авторитарні країни, їх альянси і прихильники у демократіях зробили чорний PR глобальною технологію деструкції (руйнування) довіри: вже не особистісної (внаслідок медіа скандалів лідери демократичного світу завше йдуть у відставку), а інституційної.

Якщо у класичному розумінні чорний PR переважно розглядався як технологія руйнування іміджу конкретного політичного актора, то в сучасних умовах його вплив виходить далеко за межі персональної дискредитації та поступово трансформується у чинник руйнування інституційної довіри. Постійне акцентування уваги на політичних скандалах, конфліктах, корупційних справах та неефективності влади формує у суспільстві атмосферу політичного цинізму та скепсису. Саме у цьому контексті чорний PR починає безпосередньо впливати на інституційну довіру. Інституційна довіра у сучасній соціології визначається як переконання громадян у компетентності, чесності, надійності та легітимності політичних інститутів. Д. Істон розглядав довіру як основу стабільності політичної системи та підтримки демократичної легітимності [1]. М. Леві та Л. Стокер визначають інституційну довіру як очікування громадян, що державні інститути діятимуть відповідально та відповідно до суспільних інтересів [4]. Е. Гідденс підкреслював, що довіра до інститутів є необхідною умовою функціонування сучасного суспільства, оскільки громадяни змушені покладатися на складні політичні та адміністративні системи [3].

Слід звернути увагу на конкретні кейси застосування чорного PR з метою деструкції інституційної довіри. Передусім, у контексті російсько-української війни акцентуємо на практиках руйнування репутації у російському чорному PR. А. Фоксолл пов'язує чорний із російською політичною практикою та її

експансією на Сполучене Королівство: «Чорний PR» – російська практика використання нечесної та маніпулятивної тактики зв'язків з громадськістю для очорнення ділових чи політичних конкурентів… за останні роки вона розширилася від тактики, що переважно використовувалася в Російській Федерації проти політичних суперників Володимира Путіна, до явища, яке використовується на Заході проти бізнесу та бізнесменів… Провина за руйнівний вплив чорного піару повністю покладається на клептократичну державу, створену Володимиром Путіним та його клікою поплічників, і на його користь» [2].

«Чорний» PR як реманент деструкції інституційної довіри включає наступні етапи: 1) дискредитація демократично обраних лідерів, формування у суспільства стійкого негативного образу ключових осіб, що уособлюють відповідний політичний інститут, з метою автоматичного перенесення цього негативу на всю організацію; 2) генерація та відтворення недовіри, тобто поширення скоординованих фейкових новин, що ставлять під сумнів компетентність та доброчесність інституцій; 3) ерозія легітимності, коли тривалий інформаційний тиск призводить до втрати віри громадян у здатність інституту захищати суспільні інтереси; 4) соціальна поляризація, адже використання технології «шкарпеткових ляльок», блогерів та цільової аудиторії у цифрових платформах посилює розкол суспільства та радикалізує оцінки діяльності влади.

Відтак, чорний PR слід розглядати не лише як інструмент дискредитації окремих політичних акторів, але й як чинник системного руйнування інституційної довіри. Його використання у виборчий та міжвиборчий періоди сприяє поширенню політичного цинізму, делегітимації парламенту та інших державних інститутів, а також формуванню атмосфери загальної недовіри до політичної системи.

Література:

1. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. New York : Wiley, 1965. 507 p.

2. Foxall A. Russian ‘Black PR’: Examining the Practice of Ruining Reputations. The Henry Jackson Society. 2020. URL: https://henryjacksonsociety.org/publications/blackpr/

3. Giddens A. The Consequences of Modernity. Stanford : Stanford University Press, 1990. 186 p.

4. Levi M., Stoker L. Political Trust and Trustworthiness. Annual Review of Political Science. 2000. Vol. 3. P. 475–507.

5. Napolitan J. The Election Game and How to Win It. Echo Point Books & Media, 2019. 314 p.

6. Newman B. The Marketing of the President. Thousand Oaks : Sage Publications, 1994.

7. Street J. Mass media, politics and democracy. Houndmills : Palgrave Macmillan, 2011. 386 p.

Цимбал С. Ю.,
аспірант кафедри політичних наук і права
спеціальності «Політологія»
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ФАКТОР ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства цифровізація виступає одним із ключових чинників трансформації політичних процесів та інституцій, оскільки, як підкреслюється у сучасних дослідженнях у сфері публічного управління [1], впровадження цифрових технологій змінює традиційні підходи до функціонування державних інститутів, підвищує ефективність управлінських рішень і сприяє формуванню нових моделей взаємодії між владою та громадянами. Зокрема, цифрові інструменти забезпечують оперативність комунікації, прозорість діяльності органів влади та розширюють можливості участі громадян у політичних процесах.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє формуванню нових підходів до організації державного управління, що базуються на швидкому обміні даними, автоматизації процесів та інтеграції різних інформаційних систем. Це дозволяє органам влади більш ефективно реагувати на суспільні запити, підвищувати якість надання публічних послуг та забезпечувати більш високий рівень відкритості у своїй діяльності. У таких умовах змінюється не лише технічна сторона управління, але й його змістовні характеристики.

Важливим наслідком цих процесів є трансформація взаємодії між державою та громадянами, яка набуває більш динамічного та інтерактивного

характеру. Громадяни отримують можливість не лише споживати інформацію, а й брати активну участь у формуванні політичного порядку денного, використовуючи цифрові платформи, електронні сервіси та інші інструменти сучасної комунікації. Це сприяє розвитку громадянського суспільства та підвищенню рівня довіри до державних інститутів.

Крім того, впровадження цифрових технологій впливає на структуру політичної системи, зумовлюючи зміни у функціонуванні її основних елементів. Зростає значення інформаційних ресурсів, посилюється роль аналітичних інструментів, а також змінюються підходи до прийняття управлінських рішень. У результаті формується нова модель публічного управління, що поєднує технологічні можливості з потребами суспільства та визначає подальші напрями інституційного розвитку.

Водночас цифровізація не лише оптимізує існуючі механізми управління, а й призводить до глибинних інституційних змін, які проявляються у трансформації ролі держави та зростанні значення інформаційних ресурсів, що, як зазначає І. Андрушко [2], обумовлює необхідність ефективного управління інформаційним простором як стратегічним ресурсом розвитку держави. У сучасних умовах інформація стає не лише засобом комунікації, а й важливим фактором політичного впливу, що визначає характер функціонування державних інститутів.

Управління інформаційним простором передбачає не лише технічне забезпечення доступу до інформації, а й формування ефективної державної політики у сфері інформаційної безпеки, комунікації та стратегічного планування. У цьому контексті держава виступає активним суб’єктом, який регулює інформаційні потоки, забезпечує їхню достовірність та протидіє деструктивним впливам. Такий підхід є необхідним для збереження стабільності політичної системи та підтримання довіри громадян.

Зміни у функціонуванні інформаційного простору безпосередньо впливають на трансформацію політичних інститутів, оскільки визначають нові умови їх діяльності. Зокрема, зростає роль відкритості, прозорості та оперативності у роботі органів влади, що змінює традиційні управлінські підходи та вимагає впровадження нових форм організації діяльності. Це також сприяє посиленню відповідальності державних інституцій перед суспільством.

У результаті інформаційний простір стає ключовим середовищем функціонування політичної системи, у якому відбуваються основні процеси формування суспільної думки та прийняття політичних рішень. Це визначає необхідність подальшого вдосконалення механізмів державного управління у

ції сфері та формування ефективної стратегії розвитку, що враховує сучасні виклики та тенденції.

Суттєві зміни відбуваються і у структурі політичної влади, що пов'язано з активним розвитком мережевих технологій та зростанням ролі інформації у сучасному суспільстві. Традиційні ієрархічні моделі управління поступово трансформуються, поступаючись місцем більш гнучким і децентралізованим формам організації політичних процесів. Це зумовлює зміну характеру взаємодії між суб'єктами політики та формує нові підходи до реалізації владних повноважень.

У цьому контексті особливої уваги набуває феномен «нетократизації», який, як зазначає Л. Стороженко [4], відображає процес зміщення центрів впливу у бік тих суб'єктів, які володіють інформаційними ресурсами та здатні ефективно їх використовувати. Такий підхід свідчить про формування нової моделі влади, у якій ключову роль відіграє доступ до інформації та можливість її контролю.

Зростання значення мережевих структур сприяє посиленню горизонтальних зв'язків у політичній системі, що, за висновками досліджень у сфері цифрового суспільства [4], змінює традиційні механізми прийняття рішень. Політичні процеси стають більш відкритими, динамічними та інтерактивними, що створює умови для залучення ширшого кола учасників до політичної діяльності. Це також впливає на характер політичної комунікації, яка все більше переміщується у цифрове середовище.

У результаті відбувається трансформація самої природи політичної влади, яка вже не обмежується формальними інституційними рамками, а формується у взаємодії різних акторів у мережевому середовищі. Це визначає нові виклики для держави, пов'язані з необхідністю адаптації до змін та забезпечення ефективного функціонування політичних інститутів в умовах цифрової реальності.

Разом із позитивними змінами, пов'язаними з розвитком цифрових технологій, зростає і кількість викликів, що стосуються інформаційної безпеки держави. Розширення цифрового середовища створює нові можливості для обміну інформацією, але водночас підвищує вразливість політичних інститутів до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Зокрема, активне використання цифрових платформ, соціальних мереж та онлайн-комунікацій сприяє поширенню дезінформації, маніпулятивних наративів і кіберзагроз, що можуть впливати на суспільну свідомість і політичні процеси, що, як зазначають В. Редзюк та Н. Редзюк [3], потребує формування комплексної системи захисту інформаційного простору. У таких умовах

інформаційна безпека стає невід'ємною складовою національної безпеки та важливим фактором стабільності держави.

Особливого значення набуває здатність держави протидіяти інформаційним загрозам, забезпечувати достовірність інформації та формувати ефективну комунікаційну політику. Це передбачає не лише використання технічних засобів захисту, але й розвиток медіаграмотності населення, підвищення рівня критичного мислення та формування стійкості суспільства до маніпулятивних впливів.

У результаті питання інформаційної безпеки виходить за межі вузькотехнічної проблематики та набуває комплексного характеру, охоплюючи політичні, соціальні та культурні аспекти функціонування держави. Це зумовлює необхідність інтегрованого підходу до управління інформаційними процесами та формування ефективної стратегії захисту в умовах цифрових трансформацій.

У підсумку цифровізація політичних процесів виступає одним із визначальних чинників трансформації сучасної держави, оскільки впливає як на механізми функціонування політичних інститутів, так і на характер взаємодії між владою та суспільством. Вона сприяє підвищенню ефективності державного управління, розширенню можливостей політичної участі громадян та формуванню нових моделей комунікації, що відповідають вимогам інформаційного суспільства.

Поряд із цим ці процеси супроводжуються виникненням нових викликів, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки, захистом інформаційного простору та необхідністю адаптації політичних інститутів до умов цифрового середовища. У таких умовах особливого значення набуває здатність держави забезпечувати баланс між технологічним розвитком і безпекою, а також формувати ефективну політику у сфері цифрового управління.

З огляду на викладене, цифровізація визначає нові вектори інституційних трансформацій, що потребують комплексного наукового осмислення та практичної реалізації, спрямованої на підвищення стійкості та ефективності сучасної держави.

Література:

1. Kryvoruchko I. Key trends of digitalization of public administration in the context of European integration of Ukraine // *Theory and Practice of Public Administration*. 2024. № 2. DOI: 10.26565/1727-6667-2024-2-06.

2. Андрушко І. Публічне управління розвитком інформаційного простору України: вектори розвитку, стратегічні пріоритети // *Публічно-управлінські та цифрові практики*. 2025. DOI: 10.31673/2786-7412.2025.022138.

3. Редзюк В., Редзюк Н. Сучасні проблеми інформаційної безпеки України та напрями їх вирішення // *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2023. № 3. С. 59–65. DOI: 10.31470/2786-6246-2023-3-59-65.

4. Стороженко Л. Нетократизація публічного управління: тренди інформаційного суспільства // *Публічно-управлінські та цифрові практики*. 2025. Вип. 1(4). С. 100–110. DOI: 10.31673/2786-7412.2025.015423.

DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10-365-367

Pronoza I. I.,
Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Political Science and Law
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky
Odesa, Ukraine,
ORCID ID: 0000-0002-2683-0630

MECHANISMS OF INFORMATION INFLUENCE ON POLITICAL DECISION-MAKING IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION AND HYBRID THREATS

Contemporary political space is undergoing a profound transformation associated with the transition to a digital model of societal functioning, within which information becomes a key resource of political interaction. If in classical models of political science the central place was occupied by institutions, formal procedures, and legal-normative mechanisms, today increasing importance is attributed to information environments that shape the contexts of decision-making. Political processes are becoming less determined by linear causal relationships and increasingly dependent on complex information flows operating within digital networks. In this context, a new quality of political reality is emerging, in which the boundary between information, interpretation, and influence becomes increasingly blurred.

In the context of such transformation, the concept of soft power, proposed by Joseph Nye, acquires particular importance, as he views modern political power as the ability to shape the preferences of other actors through the attractiveness of ideas, values, and narratives rather than through direct coercion [2]. Within the digital environment, this concept gains a new meaning, as mechanisms of influence are increasingly mediated by platforms, algorithms, and network communication

structures. Thus, political influence shifts from the sphere of institutional coercion to the sphere of cognitive and informational construction of reality.

Further digitalization of the political sphere leads to a radical transformation of communication processes, within which information flows become fragmented, personalized, and algorithmically governed. As Thomas Rid emphasizes, contemporary information and cyber conflicts cannot be considered traditional forms of war, as they lack clear temporal or spatial structure and function as a permanent state of strategic interaction in the digital environment [3]. In such conditions, political reality ceases to be unified and instead breaks down into multiple informational contours, each forming its own interpretation of events and political processes.

In this context, the development of artificial intelligence technologies, particularly generative language models capable of producing high-quality political content at a scale previously unattainable for traditional actors, becomes especially significant [1]. Such technologies not only accelerate information production processes but also change the very nature of political communication, as they enable targeted influence on different social groups through adaptive narratives. As a result, information influence acquires the characteristics of an automated, scalable, and cognitively targeted process.

A separate dimension of contemporary transformations is the growing role of algorithmically driven digital platforms that function as mediators in shaping political reality [4]. They not only transmit information but actively structure it by determining visibility, prioritization, and dissemination of content. This means that political processes increasingly depend on the logic of digital platforms, which effectively become new centers of information power distribution.

In such conditions, information influence becomes a systemic factor in the transformation of political decision-making, affecting both state and supranational levels. Political decision-making increasingly depends on the ability of actors to navigate information overload, algorithmic content selection, and cognitive competition of meanings. At the same time, new challenges emerge related to disinformation, manipulative information campaigns, and asymmetries in access to informational resources.

In conclusion, information influences under conditions of digitalization and hybrid threats become one of the key factors transforming modern political systems. They change not only communication mechanisms between state and society but also the very logic of political governance, in which the informational component acquires strategic significance. Under these conditions, the ability of the state to ensure information security, counter algorithmic influences, and maintain a resilient

information environment becomes a critically important prerequisite for political stability and effective governance.

References:

1. Goldstein J. A., et al. Generative Language Models and Automated Influence Operations: Emerging Threats and Potential Mitigations. arXiv, 2023. URL: https://arxiv.org/abs/2301.04246

2. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs, 2004. URL: https://www.publicaffairsbooks.com/titles/joseph-s-nye-jr/soft-power/9781586483067/

3. Rid T. Cyber War Will Not Take Place. *Oxford University Press*, 2013. URL: https://global.oup.com/academic/product/cyber-war-will-not-take-place-9780199339718

4. Romanishyn A., et al. AI-driven disinformation: policy recommendations for democratic resilience. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 2025. URL: https://doi.org/10.3389/frai.2025.1569115

СЕКЦІЯ 4. ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ, СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10-368-370

Атаманюк З. М.,
доктор філософських наук,
професор, професор кафедри
філософських та соціологічних студій та
соціокультурних апрактик
Державного закладу «Південноукраїнський національний
Педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна
ORCID ID: 0000-0001-7299-409X

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Проблема формування здорового способу життя особистості як проєкту соціокультурного розвитку суспільства у сучасному світі стоїть на рівні з глобальними проблемами людства, як складова охорони здоров'я. Сучасний світ прагне здорового довголіття, що є ключовим елементом соціального й економічного добробуту суспільства. Здоровий спосіб життя є визначальним фактором сприяння фізичному та психологічному здоров'ю, є методом збільшення тривалості активного життя особистості. Базою для розвитку здорового способу життя є власне прагнення і бажання людини бути здоровою, активною, вільною від згубних звичок. Відношення до здоров'я формується з дитинства, з моменту усвідомлення людиною власної особистості з правилами, позицією, соціальним статусом. Тому, важливим є сприяння на соціокультурному рівні заохочення ведення здорового способу життя особистістю в період її становлення та діяльності, для покращення умов життєдіяльності та продовження активного довголіття.

Таким чином, здоровий спосіб життя постає не лише як біологічна необхідність чи медична рекомендація, а як соціокультурна стратегія, спрямована на збереження людського потенціалу, формування гармонійної особистості та стійкого суспільного розвитку.

Здоровий спосіб життя у сучасному суспільстві є не лише індивідуальною нормою, а й показником рівня культурного розвитку нації. Він виявляє себе як

форма соціального капіталу, що об'єднує цінності спільного блага, відповідальності й гармонійного співіснування.

У соціокультурному сенсі поняття «здоров'я» втілює ідею єдності людини і світу, тілесності й духовності, що має глибокі корені у традиційних культурах. У сучасному контексті ця єдність актуалізується через потребу подолати фрагментарність, технократичність і споживацьку модель культури.

Здоровий спосіб життя формує нову етичну парадигму, у якій фізичне, психологічне й духовне здоров'я постають взаємопов'язаними вимірами людського буття. Він сприяє становленню культури самопізнання, самодисципліни й соціальної відповідальності [1, с. 1025-1036].

Культура здорового життя передбачає не лише індивідуальну турботу про себе, але й створення соціальних умов, що підтримують здорові практики: безпечне середовище, естетично організований простір, культурну політику, орієнтовану на якість життя. Таким чином, здоровий спосіб життя можна трактувати як індикатор соціокультурної зрілості суспільства.

На наш погляд, важливо оцінити шляхи популяризації ЗСЖ завдяки соціокультурним проєктах та роль у них особистості.

Проєктування соціокультурної діяльності з питання формування здорового способу життя створює умови для розвитку особистості (суспільства), її самореалізації у сферах життєдіяльності шляхом укріплення здоров'я, допомога з соціалізацією, налагодження контактів, в процесі спільної діяльності над покращення оздоровчого фону в спільноті. Тут розвивається не лише особистість й суспільство, а і соціокультурне життя складовою якого є охорона здоров'я. Стимулюючи механізми самоорганізації людей, підтримка науково-освітніх напрацювань у галузі ведення ЗСЖ, розвиток спортивного сектору, розробка нових технологій, елементів спонукання суспільства до дій.

Як результат роботи соціокультурного проєкту організатори отримують програму з аналізом проблеми здорового способу життя опрацьованої в певному масштабі (регіоні). Даний аналіз здійснений шляхом оптимізації елементів культури, тобто процесів створення, збереження та відтворення цінностей, норм, технологій здорового способу життя. Програма містить пріоритети розвитку питання, організаційну структуру, опис управління, функціонально-змістовні моделі установ, характеристика ресурсного забезпечення (фінанси, матеріально-технічна база, команда, інформаційне забезпечення), оцінка реалізації запланованих проєктних заходів (акції, марафони, курси тощо).

На нашу думку, у межах сучасної філософії культури здоров'я набуває значення ціннісного проекту, спрямованого на формування нової гуманістичної

парадигми розвитку. Йдеться про перехід від утилітарного ставлення до тіла й природи – до етичного та естетичного усвідомлення буття як простору турботи.

Культура здоров'я – це не лише система норм і звичок, **а** мова культури**,** що відображає рівень рефлексії над людським існуванням. Вона проявляється у формах художньої творчості, освітніх практиках, екологічних ініціативах і громадських рухах, які відтворюють у соціумі ідею цілісності людини.

Важливу роль у цьому процесі відіграють інститути культури і мистецтва**,** які формують символічні образи здоров'я, краси, гармонії та духовного балансу. Через них суспільство не лише популяризує здоровий спосіб життя, а й надає йому ціннісного змісту, перетворюючи його на елемент культурної ідентичності.

Таким чином, культура здоров'я стає не просто сукупністю соціальних практик, а нормативним горизонтом культури**,** у межах якого формується нова етика співбуття людини з природою, технологією і суспільством.

Література

1. Балан О. Формування здорового способу життя молоді. Психологія. 2023. № 2 (18). С. 33-37. https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2(18).5

2. Янг Юе. Феномен культури здоров'я як наукова проблема. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки.* 2024. Вип.216. С. 312-315. https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-312-315

Громико О. Є.,
здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Чернобук В. В.,**
старший викладач
кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ВІДМІННОСТІ ВИСТУПІВ АДВОКАТА І ПРОКУРОРА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА СУДОВОГО ПЕРЕКОНАННЯ

Судова риторика є невід'ємною складовою здійснення правосуддя, адже саме через публічні виступи учасників процесу реалізується принцип змагальності сторін як одна з фундаментальних засад демократичної правової

держави. У цьому контексті судове переконання постає не лише процесуальним інструментом, а й особливою соціокультурною практикою, що відображає цінності правової культури та рівень розвитку державотворчих інститутів. Особливого значення набуває порівняння виступів адвоката і прокурора, які, маючи спільну мету переконати суд, водночас виконують різні процесуальні функції та репрезентують протилежні суспільно значущі інтереси. Відмінності їхніх промов проявляються не лише у змісті та спрямованості аргументації, а й у стилі, емоційній насиченості та способах комунікативного впливу на суд. Аналіз цих аспектів дозволяє глибше осмислити природу судового переконання як елементу правової культури та підвищити ефективність професійної юридичної комунікації.

Природа судового переконання не є універсальною чи нейтральною категорією; вона безпосередньо детермінована процесуальним статусом промовця, у межах якого прокурор і адвокат виступають своєрідними полюсами правосуддя. Через їхні промови в суді відтворюється баланс між публічними інтересами держави та правами конкретної особи, що є сутнісною ознакою демократичного державотворення.

Виступ прокурора має характер промови «від імені Закону», де риторика ґрунтується на принципі об'єктивності, хоча її домінуючим вектором залишається підтримання обвинувачення. Прокурор, будучи уповноваженим підтримувати державне обвинувачення, змінювати його або відмовлятися від нього [1], формує переконання шляхом логічної реконструкції події злочину, прагнучи довести, що запропонована версія є найбільш обґрунтованою з позиції закону. Його риторичний ідеал полягає у стриманості, точності юридичної мови та послідовності доказів, оскільки кожне висловлювання покликане підтримувати авторитет держави та довіру до правосуддя [2, с. 168]. У цьому сенсі прокурорська аргументація має переважно дедуктивний характер – від загальної норми до конкретного факту, формуючи у суду відчуття логічної неминучості правових наслідків.

Натомість виступ адвоката характеризується іншою природою судового переконання. Якщо прокурор прагне вибудувати цілісну та стійку конструкцію обвинувачення, то завдання захисника полягає у виявленні її внутрішніх суперечностей. Адвокатська риторика є мистецтвом критичного аналізу та багатоваріантної інтерпретації, де переконання досягається не стільки шляхом нав'язування альтернативної версії подій, скільки через формування у суду розумного сумніву. Значущість соціальної ролі адвокатури зумовлює необхідність дотримання високих етичних стандартів, адже адвокат одночасно служить інтересам клієнта і суспільства загалом, дотримуючись принципів

законності та верховенства права [3]. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплює обов'язок дотримання Правил адвокатської етики як одну з ключових професійних вимог [4]. У цьому контексті судове переконання зміщується з площини формальної логіки у площину людського виміру правосуддя, де вагоме значення мають мотиви, обставини та гуманізація образу підзахисного.

Відмінності між риторичними стратегіями сторін яскраво проявляються і в лексичному наповненні їхніх промов. Прокурор апелює до категорій соціальної небезпеки, вини та покарання, виконуючи функцію охорони публічного порядку. Адвокат, своєю чергою, звертається до понять справедливості, помилки та індивідуальних прав, використовуючи ширший спектр риторичних засобів для підкреслення складності та неоднозначності справи. Водночас ці відмінні підходи не є взаємовиключними, а функціонують у межах єдиної системи кримінальної юстиції, забезпечуючи її збалансованість і життєздатність [5]. Саме у взаємодії формально-правового та гуманітарного наративів формується соціальна легітимність судової влади.

Зрештою, вплив на внутрішнє переконання судді здійснюється через різні канали сприйняття. Прокурор апелює до раціонального мислення та професійного обов'язку, вимагаючи суворої відповідності між діянням і правовими наслідками. Захисник же звертається до правосвідомості та моральної відповідальності, намагаючись запобігти однобічному сприйняттю обставин справи. Таким чином, судова риторика постає не як просте змагання аргументів, а як складний соціокультурний діалог, у межах якого формується уявлення про справедливість. Саме у поєднанні «холодної» логіки закону та живого контексту людського життя народжується справедливе судове рішення, що відповідає цілям сучасного демократичного державотворення.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Пелешок Т. С. Відмінності в підготовці адвоката та прокурора до участі в судовому процесі / Т. С. Пелешок // Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.) / редкол.:Н. М. Бакаянова (гол.) ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. С. 168-170. DOI: https://hdl.handle.net/11300/23249

3. Правила адвокатської етики: затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017. URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f131a31304.pdf

4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17

5. Chepik-Trehubenko O. Innovative methods of training lawyers: theoretical and legal aspects. Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2022. Special Issue № 1. 347 p. P. 330-336.

6. Чепік-Трегубенко О.С., Чернобук В.В., Петриченко К.С. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). Аналітично-порівняльне правознавство. №3, 2025. с. 61-66. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/10.pdf

Копитко В.В.
здобувач 1 курсу, ЮЛ-101
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана,
Науковий керівник: **Мордзинська Н. А.,**
к. політ н., доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНЕ ЗНАЧЕННЯ

Політична думка західноукраїнських діячів відіграла надзвичайно важливу роль у становленні української національної ідеї. У другій половині XIX – на початку XX століття саме в Галичині, Буковині та Закарпатті формувалися погляди, які поєднували культурне відродження, соціальні вимоги та прагнення до політичного самовизначення [2, с. 115].

Умови перебування українських земель у складі Австро-Угорської та Російської імперій змушували інтелігенцію шукати способи захисту національних інтересів, мови, освіти та історичної пам’яті українського народу. Важливо зазначити, що західноукраїнські діячі розглядали націю не лише як спільноту спільної культури, а й як політичний організм, який має право на

власний розвиток і самоуправління. Саме тому у їхніх працях і громадській діяльності простежується перехід від суто просвітницьких завдань до чітко сформульованих політичних вимог [5, с. 245]. Вони наголошували, що без національної освіти, політичної організації та активної громадської позиції українці не зможуть досягти реального поступу.

Одним із найяскравіших представників західноукраїнської політичної думки був Іван Франко. У своїх працях він неодноразово підкреслював значення соціальної справедливості, громадянської активності та політичної свідомості народу. Франко вважав, що національне відродження неможливе без участі широких мас у суспільному житті [6, с. 82]. Його ідеї виходили за межі літератури або культурництва, адже він прагнув поєднати національне питання із соціальним і політичним визволенням українців.

Не менш значущою постаттю був Юліан Бачинський, який у праці «Україна irredenta» одним із перших чітко сформулював потребу створення незалежної української держави [1, с. 34]. Його погляди були особливо важливими, оскільки вони переводили українську політичну думку на новий рівень — від вимог автономії до ідеї повної самостійності. Бачинський доводив, що без власної держави український народ не зможе повноцінно розвиватися як нація. Таким чином, його праця стала одним із теоретичних підґрунть українського державницького руху.

Кость Левицький, Євген Левицький та інші політичні діячі Західної України також зробили вагомий внесок у розвиток національної думки. Вони виступали за розширення політичних прав українців, представництво в парламентських органах, створення організованого партійного життя та захист інтересів української громади [4, с. 112]. Їхня діяльність засвідчувала, що національна ідея повинна реалізовуватися не лише на рівні гасел, а й через конкретні політичні механізми, організації та інституції.

Особливістю західноукраїнської політичної думки була її тісна пов’язаність із практикою. Діячі не обмежувалися теоретичними міркуваннями, а створювали освітні товариства, кооперативи, політичні партії, видавництва та інші інституції, що сприяли самоорганізації суспільства. Саме така діяльність формувала серед українців почуття відповідальності за власну долю та привчала до колективних форм боротьби за права. У цьому виявлялася стратегічна роль західноукраїнської інтелігенції, яка закладала основи майбутнього державотворення.

Окремо слід наголосити, що політична думка західноукраїнських діячів мала не лише національне, а й європейське значення. Вона розвивалася в контексті поширення ідей лібералізму, парламентаризму, націоналізму та

демократизації суспільного життя [3, с. 156]. Українські інтелектуали адаптували ці ідеї до власних історичних умов і створили оригінальну модель політичного мислення, в якій поєднувалися національні, соціальні та правові аспекти. Завдяки цьому західноукраїнська політична традиція стала важливою частиною загальноєвропейського інтелектуального простору.

Отже, політична думка західноукраїнських діячів стала одним із головних чинників формування української національної ідеї. Вона сприяла розвитку політичної культури, національної свідомості та прагнення до державної незалежності. Ідеї Франка, Бачинського, Левицького та інших діячів заклали інтелектуальні основи для майбутніх державотворчих процесів в Україні. Саме тому їхній внесок має не лише історичне, а й сучасне значення, адже він демонструє, як сила думки та громадянської позиції може впливати на долю нації.

Література:

1. Бачинський Ю. Україна irredenta. Київ : Основи, 1991. 254 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ : Генеза, 2000. 356 с.
3. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ : Либідь, 1999. 352 с.
4. Левицький К. Історія політичної думки українського народу. Львів : Світ, 1994. 368 с.
5. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 512 с.
6. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986.

Коткова А. А.,
здобувачка 2 курсу кафедри режисури естради і шоу
Київського національного університету культури і мистецтв
Науковий керівник: **Мельник М.М.,**
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри режисури естради і шоу
Київського національного університету культури і мистецтв
Київ, Україна

КОСТЮМ ЯК МЕТАЗНАК У ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АРТИСТА (НА ПРИКЛАДІ НОМЕРА ГУРТУ ZIFERBLAT «BIRD OF PRAY» ДЛЯ ПІСЕННОГО КОНКУРСУ «ЄВРОБАЧЕННЯ»)

У сучасному сценічному мистецтві костюм дедалі активніше функціонує як повноцінний елемент художньої мови. Він не зводиться до зовнішнього оформлення виконавця, а бере участь у створенні образу, побудові сценічного

наративу, організації візуальної драматургії та формуванні емоційного сприйняття перформансу. Особливо важливою ця функція стає в музичних телевізійних форматах, де художній зміст має бути зчитаний глядачем упродовж кількох хвилин. У таких умовах костюм набуває значення метазнака – складної візуально-смислової структури, яка об'єднує окремі символи, культурні коди, жанрові ознаки, пласти пам'яті й авторську концепцію номера.

Поняття метазнака дає змогу розглядати костюм як складну візуально-смислову систему, що організовує прочитання сценічного образу артиста. Якщо знак передає певне значення, то метазнак поєднує кілька рівнів значень і визначає спосіб їхнього сприйняття в межах цілісного перформансу. Такий підхід узгоджується з положеннями театральної семіотики, у якій сценічне мистецтво трактується як система знакової комунікації. К. Елам розглядає театральний перформанс як одну з найбагатших і найскладніших форм комунікації [5]. У цьому контексті сценічний костюм функціонує як елемент сценічного коду, що взаємодіє з тілом виконавця, кольором, світлом, музикою, рухом і режисерською концепцією, формуючи додатковий рівень художнього змісту. Саме тому костюм у сучасному перформансі можна розглядати як візуальний код, через який глядач сприймає загальну ідею номера.

Показовим прикладом такого підходу є виступ гурту Ziferblat із композицією «Bird of Pray» на пісенному конкурсі «Євробачення-2025». Конкурсний формат «Євробачення» потребує максимально концентрованої сценічної мови: музика, вокал, режисура, світло, хореографія, відеографіка й костюм мають працювати як єдина художня система. У цьому номері костюм стає одним із ключових засобів смислової концентрації. Він не просто доповнює пісню, а переводить її образи у видиму форму, робить емоційний зміст композиції доступним через колір, силует, блиск, символічні деталі й динаміку сценічного руху.

Центральним образом композиції є птах. У тексті пісні він пов'язаний із мотивами звернення, очікування, повернення, а також дому, весни, турботи й надії. У ширшому культурному прочитанні птах часто постає посередником між різними просторами: близьким і далеким, земним і духовним, минулим і майбутнім. Режисерка номера Марія Коростельова пояснювала, що її надихав образ солов'я, який «як символ, як метафора» щодня співає і пробуджує новий день. Вона також наголошувала: «І все одно він співав», пов'язуючи цей образ із безперервністю української пісні та життя [1]. У номері Ziferblat образ птаха набуває додаткового значення: птах стає знаком зв'язку з домом, знаком прохання про захист і водночас знаком внутрішньої сили.

Важливим є і сам заголовок «Bird of Pray». Він побудований на грі значень: англійське pray відсилає до молитви, прохання, духовного звернення, тоді як звучання назви викликає асоціацію з bird of prey – хижим птахом. Така подвійність формує напругу між вразливістю і силою, між молитвою і здатністю до опору, між проханням про збереження життя і внутрішньою готовністю вистояти. Саме ця смислова подвійність важлива для розуміння костюмів: вони

не створюють буквальний образ птаха, а передають стан між крихкістю, пам'яттю, захистом і незламністю.

Сценічні образи для гурту створив Іван Фролов – український дизайнер, засновник і креативний директор бренду FROLOV. У костюмах Ziferblat поєднуються риси glam rock, панк-естетики, стилістики 1970-х років і сучасної сценічної моди. Сам Іван Фролов пояснював, що головним джерелом натхнення стала пісня, а також характери учасників гурту; водночас дизайнер прагнув показати Україну «вільну, світлу та сучасну» [3]. Яскраві монокольори, штани-кльош, декоративні пояси, блиск металевих деталей, корсетні елементи, кристали та виразний силует створюють ефект театралізованості. Проте ця театралізованість не зводиться до зовнішньої видовищності. Вона працює як спосіб підкреслити емоційну напругу номера, його піднесеність, майже ритуальний характер звернення до птаха як до носія надії.

Особливу роль у сценічній системі виконує колір. Кожен учасник гурту має власний моноколір, завдяки чому образи зберігають індивідуальність і водночас існують у межах спільної концепції. Іван Фролов зазначав, що кольори добиралися з урахуванням сценографії, кольорів плейбеку та власних уподобань музикантів, а кожен артист мав «мати моноколір як власний символ» [1]. Такий прийом дає змогу розглядати колір як персональний знак виконавця. Він вирізняє артиста на сцені, допомагає вибудувати візуальну ієрархію номеру та посилює телевізійне сприйняття образу.

Спільним символічним елементом костюмів є серце. Воно з'являється в різних формах: у вигині коміра, декоративних деталях, шлейфі, корсетах бек-вокалісток і дзеркальних елементах. Серце в цьому номері не можна зводити до романтичного знака. Воно набуває ширшого значення – стає образом емоційного центру людини, знаком пам'яті, любові, болю, витривалості та духовної сили. Іван Фролов пояснював символіку дзеркальних сердець так: «Наші серця відображають все, що відбувається у світі, але їх неможливо розбити» [1]. Через це серце в костюмах постає метафорою людини, яка відчуває травматичний досвід, але не втрачає внутрішньої цілісності.

Дзеркальність у костюмах має окреме семантичне навантаження. Дзеркало зазвичай пов'язане з відображенням, самопізнанням, поверненням погляду до себе. У сценічному просторі дзеркальний елемент працює ще активніше: він взаємодіє зі світлом, камерою, залом і рухом артиста. Важливо, що дзеркальні серця виконані не зі скла, а з відполірованого металу. За поясненням дизайнера, вони зроблені за принципом давніх дзеркал: це метал, «відполірований до блиску дзеркального» [1]. Тому дзеркальне серце можна прочитати як знак колективної рефлексії: воно повертає глядачеві образ пережитого досвіду, але не в буквальній, а в художньо-образній формі.

Не менш важливою є символіка мальви. У костюмах Ziferblat ця квітка з'являється у вишивці, декоративному оздобленні та ювелірних прикрасах. Мальва в українському культурному просторі асоціюється з домом, родинною пам'яттю, красою подвір'я, життєвою силою, надією та відродженням. Іван Фролов підкреслював: «Мальва є дуже особливою квіткою для українців – вона

уособлює тему переродження» [1]. Її поява в номері має особливе значення, оскільки композиція «Bird of Pray» звернена до тем дому, повернення й збереження зв'язку.

Перенесення квіткового мотиву зі сценографії на костюм є важливим режисерсько-дизайнерським рішенням. Якщо квіткове поле в постановці на національному відборі було просторовим образом, то в євровізійній версії мальва стає мобільним знаком. Іван Фролов пояснював це рішення прагненням зберегти тему українського ландшафту через костюм: квіти мали «проростати» не зі сцени, а через самі костюми [2]. Завдяки цьому мальва рухається разом з артистом, змінюється під дією світла, входить у взаємодію з камерою і стає частиною сценічного образу. У цьому проявляється метазнакова природа костюма: він поєднує національний символ, дизайнерське рішення, виконавську присутність і загальну концепцію номера.

Важливо, що мальва в костюмах Ziferblat не виглядає як пряме етнографічне цитування. За словами Івана Фролова, поєднання локального й глобального зробило мальву «ідеальною метафорою України» [2]. Вона впізнавана для українського глядача, але водночас зрозуміла міжнародній аудиторії як образ життя, краси, пам'яті й відновлення. Отже, мальва в номері працює як сучасний культурний символ, що переносить образ українського простору на тіло артиста.

Символіка мальви продовжується в прикрасах, створених ювелірним домом SOVA у співпраці з Іваном Фроловим. Каблучка та підвіска у формі мальви не дублюють вишивку механічно, а завершують візуальну лінію костюма. Представниця SOVA Анна Коваль зазначала: «Ми віримо, що прикраси можуть промовляти» [4]. Це висловлювання є важливим для аналізу костюма як метазнака, адже прикраса тут також стає носієм повідомлення. Вона не просто доповнює образ, а входить до системи візуальних кодів, де костюм, ювелірний елемент, колір, світло й рух утворюють єдиний художній образ.

Окремого значення набувають костюми бек-вокалісток. Їхні образи стриманіші за костюми учасників гурту, однак саме ця стриманість підкреслює їхню сценічну функцію. Іван Фролов описував ці образи як «птахи надії», підкреслюючи їхню ефемерність і майже неземну присутність у сценічному просторі [2]. Корсетні елементи забезпечують виразність силуету, але не порушують вокальної свободи. Через це костюм бек-вокалісток поєднує декоративність і функціональність: він підтримує загальну символіку номера, водночас враховуючи специфіку вокального виконання.

У цьому контексті костюм виступає також засобом взаємодії артиста зі сценічним простором. Шлейфи, блискучі поверхні, корсети, розширені силуети, вишиті деталі та металеві елементи по-різному реагують на рух. Вони змінюють пластику виконавця, підсилюють жести, акцентують повороти корпусу, створюють додатковий візуальний ритм. Тому костюм у номері Ziferblat є активним учасником перформансу. Він не просто супроводжує дію, а впливає на те, як ця дія сприймається глядачем. Показовим у цьому сенсі є коротке спостереження Івана Фролова після технічного дубля: «Костюми працюють» [1].

Отже, костюм у номері Ziferblat «Bird of Pray» можна розглядати як метазнак, що поєднує кілька рівнів художнього змісту. На першому рівні він створює яскравий сценічний образ, придатний для телевізійного формату. На другому – передає символіку птаха, серця, мальви, світла, дзеркальності й кольору. На третьому – формує культурне повідомлення про пам'ять, надію, дім, незламність і відродження. Саме завдяки цьому костюм перетворюється на засіб художньої комунікації між артистом і глядачем.

Таким чином, у сучасному музичному перформансі костюм виконує естетичну, символічну, комунікативну та драматургічну функції. У виступі Ziferblat костюм функціонує як спосіб візуального прочитання пісні. Серце, мальва, дзеркальний метал, монокольори, glam rock-стилістика й корсетні форми утворюють складну знакову систему, через яку композиція «Bird of Pray» набуває більшої емоційної та культурної виразності. Костюм у цьому номері виступає метазнаком, що організовує сценічний образ артиста, поглиблює зміст пісні та переводить індивідуальне виконання у простір колективного переживання.

Література:

1. Горлач П. Серця, які не розбити: символізм у костюмах та номері Ziferblat на «Євробаченні-2025». *Суспільне Культура.* URL: https://surl.lu/guafgf (дата звернення: 18.03.2026).
2. Євробачення-2025: що символізують костюми гурту Ziferblat від FROLOV. *VOGUE.* URL: https://surl.li/uubvdb (дата звернення: 13.03.2026).
3. Єрмоленко А. Євробачення-2025: як створювалися костюми гурту Ziferblat від FROLOV і що вони символізують. *Harper`s Bazaar*. URL: https://surli.cc/ayboer (дата звернення: 18.03.2026).
4. SOVA створили прикраси-мальви для образів гурту Ziferblat на «Євробаченні-2025». *VOGUE.* URL: https://surl.li/corvkv
5. Elam K. *The Semiotics of Theatre and Drama*. 2nd ed. London; New York : Routledge, 2002. 248 p.

Лісеєнко О. В.,
доктор соціологічних наук, професорка, професорка кафедри
філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК У КУЛЬТУРНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах війни зростає значення культури не лише як сфери виробництва культурного продукту, символічної репрезентації національної ідентичності, духовних цінностей, але й як стратегічного простору соціальної консолідації,

комунікації та смислотворення. У цьому контексті менеджмент соціокультурних практик у межах державної культурної політики прияє забезпеченню розвитку культурного життя, підтримки культурних проєктів та налагодженню взаємодії між державними, громадськими і культурними інституціями. Саме через соціальні та культурні практики — зокрема у сфері дозвілля та культурного споживання — відбуваються процеси самоідентифікації індивідів, формуються моделі самовираження у приватному та публічному просторах суспільного життя.

Одним із ключових напрямів реалізації державної культурної політики під час війни став процес деколонізації культурного простору. Деколонізація розглядається не лише як символічне очищення публічного простору від імперських і радянських маркерів та наративів, що протягом століть формували культурний простір українських міст, але й як глибинна трансформація культурного середовища. Саме у цьому контексті практики деколонізації набувають важливого значення, виступаючи складовою державної культурної політики та водночас інструментом активної участі громадянського суспільства у переосмисленні минулого й конструюванні сучасної української національної ідентичності.

Важливим нормативно-правовим механізмом інституалізації практик деколонізації стали законодавчі ініціативи, серед яких найбільш знаковим став Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (№8201 від 21 березня 2023 року) [1]. Значущість цього документу не лише у процедурних інструментах перейменування топонімів, демонтажу пам'ятників чи ревізії публічної символіки, але у семіотичній трансформації культурного середовища, у межах якого конструюються нові смисли та форми колективної пам'яті. У цьому контексті інтерес викликає проєкт «Odesa Decolonization», який проведено в 2024 році за підтримки державних та громадських організацій, зокрема Odesa Business Club та ГО «Суспільство та історична спадщина». Цей проєкт постає як спроба реалізації локалізованої культурної політики, спрямованої на критичне переосмислення символічного ландшафту міста, дослідження наявних міфів про Одесу, формування альтернативного бачення його ідентичності та ментальну деколонізацію з подальшим публічним обговоренням [2]. Подібні ініціативи демонструють перехід від декларативної культурної політики до практик участі, де ключову роль відіграють горизонтальні комунікації між владою, громадянським суспільством, експертним середовищем і локальними спільнотами.

Говорячи про нові форми соціокультурних практик в сучасних умовах, треба звернути увагу на зростання загального впливу трендів віртуалізації та індивідуалізації. Цифрові технології, соціальні мережі, онлайн-платформи та імерсивні форми культурного споживання трансформують традиційні соціальні практики людини в сфері культури. Віртуалізація соціокультурного простору створює нові можливості для залучення населення до культурних практик навіть в умовах війни, коли частина культурної інфраструктури є обмеженою або зруйнованою. Водночас індивідуалізація культурного споживання сприяє формуванню нових типів культурного досвіду, орієнтованих на емоційне переживання, інтерактивність та персоніфіковану участь. Людина сьогодні прагне не лише споживати культурний продукт, але й бути співучасником культурного творення. Саме тому сучасні культурні практики дедалі більше орієнтуються на інтерактивні та імерсивні форми взаємодії, що забезпечують ефект глибинного занурення у мистецький чи історичний контекст.

Важливою тенденцією сучасного соціокультурного простору є також розвиток культури участі (participatory culture) [3]. У європейському науковому та культурному дискурсі культура участі розглядається як форма активного залучення громадян до культурних та соціальних процесів. Йдеться про можливість людини бути не лише споживачем культурного продукту, але й суб’єктом його створення. В умовах війни роль таких практик суттєво посилилась. Волонтерські культурні ініціативи, благодійні мистецькі проєкти, локальні меморіальні практики, цифрові платформи підтримки культури стали важливими елементами соціальної мобілізації та суспільної солідарності. Тому завдання сучасного менеджменту соціокультурної діяльності враховувати специфіку новітніх культурних практик, а також соціальні, політичні та економічні контексти їх функціонування. Однією з ключових проблем залишається недостатній рівень фінансування культурних проєктів, складність комунікації між суб’єктами культурної політики, а також нерівномірний доступ різних соціальних груп до культурних ресурсів. Водночас саме війна стимулювала розвиток інноваційних форм культурного менеджменту, заснованих на принципах партнерства, горизонтальної взаємодії та цифрової комунікації.

Література:

1. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 65, ст.221). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text
2. Проєкт Odesa Decolonization. URL: https://www.odesadecolonization.org/

3. Liseienko O., Petinova O., Poplavska T., Wright H. Concept of Cultural Practices in the Context of Social and Cultural Activities Management *Socio-Cultural Management Journal.* Volume 8 (2025), Number 1, pp. 46-58.

Малімон В. І.,
кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління,
адміністрування та національної безпеки
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

ДЕРЖАВНА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНОГО КАПІТАЛУ СУСПІЛЬСТВА: ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ

У сучасних умовах українського державотворення культурна політика дедалі переконливіше утверджується не як периферійний або суто галузевий напрям публічного управління, а як один із ключових інституційних механізмів відтворення культурного капіталу суспільства. Її значення особливо посилюється в умовах воєнної агресії, руйнування культурної інфраструктури, втрат культурної спадщини, міграційних зрушень, інформаційно-ціннісного тиску та загроз національній ідентичності. За таких обставин культура перестає бути лише простором мистецького самовираження чи дозвіллєвої активності; вона набуває статусу стратегічного ресурсу суспільної стійкості, національної самоідентифікації, смислової консолідації та довготривалого державного розвитку.

У цьому контексті державна культурна політика виконує не тільки естетичну, освітню або просвітницьку функцію, а й безпекову, інтеграційну, ідентифікаційну та смислотворчу. Через систему інституцій, норм, програм, фінансових інструментів і культурних практик вона забезпечує не лише збереження спадщини, а й підтримання живої тяглості культурного досвіду, його передавання, оновлення та включення у сучасні суспільні процеси. Культурний капітал суспільства доцільно розглядати як складну сукупність матеріальних і нематеріальних культурних ресурсів, символів, знань, компетентностей, норм, практик, моделей поведінки та ціннісних уявлень, що забезпечують спадкоємність суспільного розвитку й здатність спільноти до самовідтворення.

Йдеться не лише про культурну спадщину як сукупність збережених об'єктів минулого, а про ширшу систему культурних надбань, які передаються між поколіннями, засвоюються через освіту й соціалізацію, актуалізуються у творчій діяльності та перетворюються на ресурс ідентичності, соціальної згуртованості й людського розвитку. У цьому аспекті показовою є позиція дослідника О. Попика, який визначає культурний капітал як об'єктивований та інкорпорований культурний ресурс, залучений до економічного обігу у формі матеріальних і нематеріальних культурних активів із високим потенціалом до самовідтворення, акумуляції та конвертації в інші форми капіталу [2, с. 10]. Таке трактування дає підстави розуміти культурний капітал не як статичний запас культурних цінностей, а як динамічний ресурс, що може накопичуватися, оновлюватися, передаватися, інституційно підтримуватися й перетворюватися на соціальний, людський, економічний та символічний потенціал суспільства.

Державна культурна політика у цьому процесі виконує інституційно-організуючу функцію. Вона визначає нормативні рамки, стратегічні пріоритети, фінансові інструменти, організаційні механізми та ціннісні орієнтири розвитку культурної сфери. Важливим кроком у цьому напрямі стало схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року [5], у якій культура розглядається як основа національної ідентичності, соціальної згуртованості, людського капіталу та міжнародної впізнаваності України. Такий підхід засвідчує поступовий перехід від фрагментарного адміністрування культурної сфери до стратегічного бачення культури як ресурсу державотворення.

Інституційні механізми відтворення культурного капіталу охоплюють кілька взаємопов'язаних рівнів.

Перший рівень становить нормативно-правове регулювання, яке визначає засади культурної політики, гарантує культурні права громадян і встановлює обов'язки держави та органів місцевого самоврядування у сфері культури. Закон України щодо загальних засад надання населенню культурних послуг [4] уточнює підходи до базової мережі закладів культури та базового набору культурних послуг, що має безпосереднє значення для забезпечення доступності культурних благ. У цьому сенсі культурна політика набуває соціального змісту, оскільки йдеться не лише про підтримку окремих закладів, а про право громадян на участь у культурному житті.

Другий рівень пов'язаний зі стратегічним плануванням і програмно-цільовим управлінням. Держава має не просто декларувати значення культури, а визначати конкретні цілі, завдання, індикатори, відповідальних суб'єктів і ресурси для їх реалізації. Саме через стратегічне планування культурний капітал може бути переведений із площини абстрактної цінності у площину

управлінської дії. Це передбачає розвиток культурної інфраструктури, підтримку культурної спадщини, модернізацію бібліотек, музеїв, театрів, мистецьких шкіл, культурних центрів, а також формування цифрового доступу до культурних ресурсів.

Третій рівень становить культурно-мистецька освіта, яка забезпечує передавання культурних кодів, формування творчих компетентностей і підготовку фахівців для культурної сфери. Дослідниця Т. Поснова [3, с. 59–60] обґрунтовує культурно-мистецьку освіту як чинник формування творчого людського капіталу, пов'язуючи її з розвитком інноваційних навичок, соціальної згуртованості та економічного зростання.

Четвертий рівень охоплює підтримку культурного виробництва та творчої діяльності. Дослідниця О. Олійник [1] розглядає культурне виробництво як складний процес, у якому поєднуються суб'єкти творчості, інституційні умови, ринок праці, культурне споживання й соціальні контроверсії. Це положення є важливим для публічного управління, оскільки дає підстави трактувати культуру не як пасивну сферу споживання, а як простір створення смислів, зайнятості, соціалізації, безпеки й суспільної взаємодії. Відповідно, державна культурна політика має підтримувати не лише охорону спадщини, а й сучасні форми культурної творчості, зокрема культурні та креативні індустрії.

П'ятий рівень стосується участі територіальних громад у відтворенні культурного капіталу. Саме громади є простором щоденного функціонування культурних практик, локальної пам'яті, символічної спадкоємності та культурної взаємодії. У цьому аспекті державна культурна політика має поєднувати загальнонаціональні пріоритети з місцевою специфікою. Відтворення культурного капіталу неможливе без підтримки місцевих культурних ініціатив, збереження нематеріальної спадщини, розвитку культурних послуг, залучення громадян до культурного життя та посилення ролі культури у формуванні локальної ідентичності.

Структурно вплив державної культурної політики на відтворення культурного капіталу реалізується на кількох взаємопов'язаних рівнях. На макрорівні він охоплює формування стратегічних орієнтирів, нормативно-правових засад і загальнонаціональних пріоритетів культурного розвитку. На мезорівні забезпечується інституційна координація діяльності закладів культури, освітніх установ, культурних індустрій та органів публічного управління. На мікрорівні відбувається безпосереднє відтворення культурних практик у повсякденному житті громадян, формування ціннісних установок, моделей поведінки та культурної участі. Саме узгодженість цих рівнів визначає здатність

культурної політики переходити від декларативних заяв до реального впливу на соціокультурну динаміку.

Відтак ефективність державної культурної політики має оцінюватися не лише за показниками функціонування інституцій чи обсягами фінансування, а за її здатністю забезпечувати стійке відтворення культурного капіталу, підтримувати культурну тяглість, зміцнювати ідентичність, розвивати творчий потенціал і підвищувати рівень соціальної згуртованості. Це зумовлює необхідність переходу до системного підходу в оцінюванні її результативності.

У зв'язку з цим перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення науково обґрунтованої системи показників оцінювання впливу державної культурної політики на відтворення культурного капіталу. Така система має охоплювати кількісні та якісні індикатори, що відображають стан культурної інфраструктури, рівень культурної участі населення, доступність культурних послуг, розвиток культурних індустрій, динаміку культурно-освітніх процесів, а також зміни у сфері ціннісних орієнтацій і соціальної довіри. Важливим є також врахування регіональних і локальних особливостей, що дозволить оцінювати ефективність культурної політики з урахуванням територіальної диференціації.

Література:

1. Олійник О. С. Культурне виробництво : суб'єкти, особливості процесу і контроверсії : монографія. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2023. 288 с. URL: https://icr.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/Book-2023_Oliinyk.pdf.

2. Попик О. Культурний капітал : сутність і механізми реалізації в умовах помаранчевої економіки. *Економіка України*. 2024. Т. 67, № 5 (750). С. 3–29. DOI: https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.05.003. URL: https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economyukr/article/view/2024-05-1/2024-05-1.

3. Поснова Т. В. Культурно-мистецька освіта як фактор формування креативного людського капіталу. *Освітня аналітика України.* 2024. № 4 (30). С. 59–75. DOI: https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-4-59-75. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/6_Posnova_430_2024_59-75.pdf.

4. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг : Закон України від 29 квітня 2021 р. № 1432-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1432-20.

5. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 293-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/293-2025-%D1%80.

Мельник М.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри режисури естради і шоу
Київського національного університету культури і мистецтв
Київ, Україн

ВУЛИЧНИЙ ПЕРФОРМАНС ЯК СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА ПУБЛІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

У XXI столітті вуличний перформанс набуває значення мистецької форми й соціальної практики, спрямованої на організацію публічної взаємодії, актуалізацію суспільно значущих проблем і залучення громадян до спільного осмислення соціальної реальності. Його особливість полягає в тому, що художня дія розгортається безпосередньо у відкритому міському просторі, де мистецтво вступає в контакт із повсякденним життям, випадковою аудиторією, різними соціальними групами та актуальними формами громадянської комунікації. Це узгоджується з позицією М. Мельник і Н. Ковпак, які розглядають перформанс як «публічне дійство з символічним реквізитом, конкретними, іноді не підготовленими діями, із застосуванням візуальних засобів. Саме таке дійство демонструється перед глядачами у реальному часі» [2, с. 89], а його імпровізаційний характер дає змогу адаптувати тематику до нових обставин. Публічний простір міста стає середовищем неформального вироблення соціальних смислів, а перформативна дія допомагає зробити видимими проблеми, що потребують суспільної уваги. Показовою є думка М. Грищенка, який наголошує, що під час аналізу публічного простору «розгляд саме просторової складової є дещо вторинним, в центрі уваги лежить саме та взаємодія, що відбувається в цьому просторі» [1, с. 34]. У такому контексті вуличний перформанс доцільно розглядати як дієвий інструмент соціокультурного розвитку, що поєднує художнє висловлювання, комунікативну взаємодію та формування громадянської свідомості.

Вуличний перформанс вирізняється тим, що не ізолює мистецьку подію в межах спеціально підготовленого сценічного майданчика. Його простором стає міське середовище, відкрите для різних типів соціальної присутності. Саме тому така дія не передбачає наперед визначеної аудиторії, яка цілеспрямовано приходить на виставу, а звертається до людини в ситуації її повсякденного перебування у місті. Це змінює характер сприйняття: глядач стикається з мистецькою подією несподівано, у просторі звичних маршрутів, дій і

комунікацій. Унаслідок цього виникає особлива форма соціального контакту, у якій мистецький жест перетворюється на привід для зупинки, реакції, осмислення або обговорення. О. Тімашова, аналізуючи соціальний перформанс у публічному просторі, зазначає: «Оскільки городяни в сучасних містах загалом перевантажені соціальними контактами та намагаються уникнути або сегрегуватися від більшості з них, головним фактором, що усе-таки спонукає до контакту, дедалі частіше стає дія, здатна привернути увагу, захопити її та утримати» [4, с. 34].

Як соціальна практика вуличний перформанс активізує публічний простір і надає йому нового комунікативного значення. Місто в такому разі постає не просто місцем проведення дії, а живим середовищем соціальної взаємодії. Художній жест втручається у звичний порядок міського життя, порушує автоматизм сприйняття й відкриває можливість для публічного діалогу. Через це вуличний перформанс може бути пов’язаний із питаннями соціальної видимості, громадянської активності, суспільної відповідальності, емоційної підтримки та взаємного розуміння в громаді.

Важливою ознакою вуличного перформансу є участь випадкового глядача. Такий глядач не є пасивним споживачем мистецького продукту, оскільки сама ситуація відкритої дії передбачає можливість різних реакцій. В. Романюк підкреслює зміну статусу глядача в перформансі: «Автор, Глядач, Спостерігач у сучасному мистецькому просторі починають об’єднуватись, перетворюючи мистецтво на певну соціальну спільноту – живу і рухому» [3, с. 225]. Людина може зупинитися, спостерігати, долучитися до обговорення, зафіксувати подію, поширити її в цифровому середовищі або вступити у безпосередній контакт із виконавцями. Тому вуличний перформанс формує не одностороннє повідомлення, а ситуацію взаємодії, у якій соціальний зміст виникає через контакт між дією, простором і реакцією аудиторії.

У системі соціокультурного розвитку вуличний перформанс виконує комунікативну, просвітницьку, інтегративну та мобілізаційну функції. Його дієвість значною мірою зумовлена тим, що така дія розгортається саме в публічному просторі, відкритому для різних форм соціальної присутності та культурного вираження. У документах UN-Habitat публічні простори визначаються як багатофункціональні середовища соціальної взаємодії, економічного обміну та культурного вираження різних груп населення [7, с. 5]. У такому середовищі вуличний перформанс звертається до аудиторії через слово, образ, рух, тілесну присутність, ритм, просторову композицію та емоційне залучення. Завдяки цьому перформативна дія може доносити складні соціальні смисли в доступній, виразній і чуттєво переконливій формі. Вона не зводиться

до інформування, а створює умови для переживання проблеми як частини спільного досвіду.

Особливого значення вуличний перформанс набуває в контексті менеджменту соціокультурного розвитку. Він може розглядатися як інструмент організації культурної комунікації між митцями, громадою, культурними інституціями, громадськими ініціативами та міським середовищем. Це узгоджується з підходом OHCHR, де наголошено на потребі гарантувати колективний і партисипативний характер публічних просторів як умову реалізації культурних прав [5]. Для ефективності такої практики важливими є чітке розуміння соціальної мети, етична виваженість, урахування особливостей аудиторії, доречність просторового рішення та здатність дії викликати змістовну реакцію. У цьому сенсі вуличний перформанс потребує не спонтанного жесту заради ефекту, а продуманої організації, у якій художня форма узгоджується із соціальним завданням.

У цифрову добу соціокультурний вплив вуличного перформансу посилюється в умовах медіатизації, коли подія, що відбулася в конкретному міському просторі, продовжує існування у фотографіях, відеозаписах, коментарях, публікаціях і репостах. Спираючись на концепцію медіатизації С. Г'ярварда, можна зазначити, що медіа дедалі більше функціонують як інтегрована частина соціальних і культурних інституцій, змінюючи способи поширення подій, образів і суспільних смислів [6]. Унаслідок цього перформативна дія, що відбулася в конкретному міському просторі, може продовжити існування у фотографіях, відеозаписах, коментарях, публікаціях і репостах. Це розширює межі первинної аудиторії та переводить локальну дію у ширший соціально-комунікативний простір. У результаті перформанс функціонує як жива подія та як медійний образ, що продовжує впливати на сприйняття суспільної проблеми після завершення самої дії.

Водночас вуличний перформанс пов'язаний із ризиком відкритої публічної присутності. Він відбувається в непередбачуваному середовищі, де реакція аудиторії, соціальний контекст і просторові умови не можуть бути повністю контрольованими. Саме тому така форма потребує відповідальності виконавців, точності режисерського задуму й уважного ставлення до меж допустимого впливу на глядача. Ризик у цьому випадку не є випадковою ознакою, а частиною соціальної природи перформансу, оскільки дія відбувається у відкритому просторі спільного життя.

Отже, вуличний перформанс у контексті соціокультурного розвитку можна визначити як соціальну практику публічної взаємодії, що поєднує мистецьку дію, громадянську комунікацію, емоційне залучення та актуалізацію

суспільно значущих питань. Його специфіка полягає у здатності активізувати міський простір, формувати колективний досвід, посилювати соціальну видимість проблем і створювати умови для діалогу між людиною, громадою та культурним середовищем. У цьому сенсі вуличний перформанс постає важливим інструментом соціальної взаємодії та чинником управління культурними процесами в системі сучасного соціокультурного розвитку.

Література:

1. Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія.* 2016. 1(7). С. 31-38.

2. Мельник М.М., Ковпак Н.К. Перформанс як форма акціонізму в контексті сучасних мистецьких дійств. *Культура і сучасність*. 2018. № 1. С. 87-92.

3. Романюк В. С. «Автор – глядач» у перформансі: проблеми взаємодії. *Мультиверсум. Філософський альманах.* 2008. Вип. 67. С. 225-233.

4. Тімашова О. С. Соціальний перформанс як спосіб комунікації незнайомців у публічному просторі. *Габітус.* 2019. Вип. 10. С. 34-37. https://doi.org/10.32843/2663-5208.2019.10.6

5. Bennoune K. A/74/255: Report on the importance of public spaces for the exercise of cultural rights. OHCHR, 30 July 2019. URL: https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/a74255-report-importance-public-spaces-exercise-cultural-rights

6. Hjarvard S. The Mediatization of Society: A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change. *Nordicom Review*. 2008. Vol. 29, № 2. P. 105-134. https://doi.org/10.1515/nor-2017-0181. URL: https://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/kapitel-pdf/269_hjarvard.pdf

7. UN-Habitat. Habitat III Issue Papers 11 – Public Space. New York, 31 May 2015. 9 p. URL: https://habitat3.org/wp-content/uploads/Habitat-III-Issue-Paper-11_Public-Space-2.0.compressed.pdf (дата звернення: 10.04.2026).

Сухорукова А. Л.,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту, бізнесу та адміністрування
Миколаївський національний аграрний університет
Мальченко А.І.,
здобувач вищої освіти спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа»
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах розвитку людства культура відіграє важливу роль у формуванні соціальних цінностей, світогляду та суспільної свідомості. Саме тому культурна політика держави є одним із ключових чинників соціокультурного розвитку суспільства. Вона визначає основні напрями збереження культурної спадщини, розвитку мистецтва, формування національної ідентичності та забезпечення культурних потреб громадян.

Культурна політика розглядається як система принципів, заходів і механізмів, за допомогою яких держава та суспільні інституції регулюють культурні процеси. Її головною метою є створення умов для розвитку культури, підтримки культурного різноманіття та формування духовних цінностей суспільства. Держава здійснює культурну політику через систему законодавства, фінансування культурних програм, діяльність культурних інституцій, а також через освіту та засоби масової комунікації [3, с. 2].

Культура є важливим фактором соціального розвитку, оскільки вона формує систему цінностей, норм і традицій, що визначають поведінку людей у суспільстві. Без урахування культурного чинника неможливо повноцінно зрозуміти процеси суспільних трансформацій. Дослідники зазначають, що культура виступає основою соціальної взаємодії, забезпечує передачу історичного досвіду та сприяє формуванню громадянської ідентичності [4, с. 1].

Одним із важливих напрямів культурної політики є збереження та популяризація культурної спадщини. Історико-культурні пам’ятки, традиції та культурні практики є важливими елементами національної ідентичності. Вони сприяють духовному розвитку особистості, формуванню почуття належності до певної спільноти та розвитку культурної самосвідомості суспільства [5, с. 37].

Культурна політика також має значний вплив на розвиток освіти, науки та творчості. Через систему освіти формуються культурні компетентності,

моральні цінності та світоглядні орієнтири молодого покоління. У цьому контексті культура виступає не лише сферою духовного життя, але й важливим чинником розвитку людського потенціалу, інноваційної діяльності та соціального прогресу.

У сучасному світі культурна політика набуває особливого значення в умовах глобалізації. Глобалізаційні процеси сприяють активному обміну культурними цінностями між різними країнами, що, з одного боку, відкриває нові можливості для культурного розвитку, а з іншого - створює ризики втрати національної культурної самобутності. Саме тому важливим завданням державної культурної політики є забезпечення балансу між інтеграцією у світовий культурний простір та збереженням національної культурної ідентичності [2, с. 3].

Особливого значення культурна політика набуває у періоди соціальних та політичних трансформацій. У такі періоди культура виступає фактором суспільної консолідації, сприяє зміцненню національної єдності та формуванню громадянського суспільства. Дослідники наголошують, що культура може виконувати функцію соціальної інтеграції, формуючи спільні цінності, норми та ідеали розвитку суспільства [1, с. 2].

Важливим аспектом сучасної культурної політики є розвиток культурної демократії. Це передбачає забезпечення рівного доступу громадян до культурних ресурсів, підтримку культурної різноманітності та залучення громадськості до культурної діяльності. Демократизація культурної політики сприяє активізації творчого потенціалу суспільства та формуванню культурно активного громадянина.

Крім того, культурна політика відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки. У сучасних умовах інформаційних та ідеологічних протистоянь культура виступає одним із інструментів захисту національних інтересів, зміцнення духовної стійкості суспільства та формування позитивного міжнародного іміджу держави [6, с. 44].

Таким чином, культурна політика є важливим механізмом регулювання культурного життя суспільства та одним із ключових факторів його соціокультурного розвитку. Вона сприяє збереженню культурної спадщини, формуванню національної ідентичності, розвитку творчого потенціалу суспільства та забезпеченню культурної різноманітності. Ефективна культурна політика дозволяє не лише підтримувати культурний розвиток суспільства, але й сприяє зміцненню соціальної стабільності, національної єдності та духовного розвитку особистості.

Література:

1. Іваненко В., Курепін В. Розвиток інформаційної культури і компетентності у випускників закладів вищої освіти, сучасні виклики. Сучасні освітні методики та технології в умовах викликів сьогодення : матеріали II всеукраїнської науково-методичної конференції в online форматі (м. Харків, 1-2 травня 2025 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С 44-50. URL:https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22155.
2. Мерзлікіна М., Сухорукова А. Інструменти електронної демократії та їх вплив на розвиток громадянського суспільства : матеріали XII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 29-31 жовтня 2025 р.). Миколаїв : МНАУ, 2025. С. 155-158. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22981
3. Burklin W. Public Opinion and Direct Democracy. Journal of Democracy. 2021. №4, Vol. 12. P.141-153.
4. Dalton R. Citizen Attitudes and Political Behavior. Comparative Political Studies. 2020. №33. P. 912-940.
5. Flanagan Sc. The New Politics, Culture Wars, and The Authoritarian-Libertarian Value Change in Advanced Industrial Democracies. Comparative Political Studies. 2023. № 36. P. 235-270.

Мацука В.М.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та фінансів
Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна

КУЛЬТУРНІ ХАБИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ГРОМАДИ В СИСТЕМІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Сучасні трансформації суспільства, процеси децентралізації та розвиток креативної економіки зумовлюють зростання ролі локальних ініціатив у соціокультурному розвитку територіальних громад. У цьому контексті культурні хаби виступають одним із найефективніших інструментів оновлення міського та громадського середовища, поєднуючи культурну, освітню, соціальну та економічну функції.

Культурний хаб можна визначити як багатофункціональний відкритий простір, що створює умови для взаємодії митців, громадян, освітніх ініціатив,

бізнесу та місцевої влади. На відміну від традиційних культурних установ, таких як будинки культури чи музеї, хаби орієнтовані не лише на споживання культурного продукту, а й на його створення, співтворчість та розвиток локальних спільнот [1; 2].

У системі соціокультурного менеджменту культурні хаби виконують низку ключових функцій: культурну (організація подій, виставок, концертів), соціальну (інтеграція різних груп населення, зокрема молоді, переселенців, людей з інвалідністю), освітню (неформальна освіта, тренінги, лекції), економічну (підтримка креативних індустрій, стартапів) та урбаністичну (ревіталізація занедбаних міських просторів) [8].

Ефективність культурних хабів значною мірою залежить від моделі управління. У практиці можна виділити державну, приватну, змішану та громадську моделі. Найбільш життєздатною вважається змішана модель, яка поєднує фінансову підтримку держави, гнучкість приватного сектору та ініціативність громадських організацій [3].

Важливим аспектом дослідження є аналіз реальних практик функціонування культурних хабів.

Одним із показових прикладів є Impact Hub Odessa, який є частиною міжнародної мережі Impact Hub [9]. Цей простір функціонує як центр соціального підприємництва та креативних ініціатив. Його діяльність спрямована на підтримку стартапів, освітні програми для підприємців, а також розвиток соціальних інновацій. У межах менеджменту особливу роль відіграє проєктний підхід, коли хаб не лише надає простір, але й формує екосистему підтримки через менторство, партнерства та грантові програми. Це дозволяє розглядати його як приклад ефективного креативного менеджменту, орієнтованого на сталий розвиток громади [7].

Іншим важливим кейсом є Port Creative Hub у Києві, який розташований у реконструйованому промисловому просторі. Його розвиток демонструє модель урбаністичної ревіталізації через культуру. Простір об’єднує виставкові зали, освітні програми, події та коворкінг. Управлінська модель базується на приватній ініціативі з орієнтацією на самоокупність та партнерства з культурними організаціями. Особливістю менеджменту є активне використання подієвого маркетингу та колаборацій з мистецькими спільнотами, що формує стійкий потік відвідувачів і підсилює економічну життєздатність простору [6].

Ще одним прикладом є Izone (Київ) – культурний та медіа-арт хаб, який став платформою для розвитку сучасного мистецтва та цифрових технологій. Його діяльність демонструє інтеграцію культури та технологій у межах одного простору. Менеджмент Izone орієнтований на міждисциплінарність, міжнародну

співпрацю та освітні програми. Це дозволяє формувати нові професійні спільноти та інтегрувати українських митців у глобальний культурний контекст [10].

У європейській практиці показовим є приклад Zollverein Coal Mine Industrial Complex у Німеччині, який перетворено з індустріального об'єкта на культурний хаб та об'єкт ЮНЕСКО. Його управління здійснюється через поєднання державного фінансування та культурних програм. Простір включає музеї, виставкові центри, освітні програми та креативні індустрії. Цей кейс демонструє довгострокову стратегію культурної трансформації індустріальних територій та їх інтеграції в економіку регіону.

Аналіз зазначених кейсів дозволяє зробити висновок, що культурні хаби стають не лише культурними просторами, а й складними управлінськими системами, які поєднують фінансові, соціальні та креативні механізми. Їх успішність визначається здатністю менеджменту формувати партнерські мережі, залучати громаду та забезпечувати сталу фінансову модель [4].

Водночас існують і системні проблеми функціонування культурних хабів. Серед них – нестабільне фінансування, залежність від грантів, відсутність довгострокового стратегічного планування та дефіцит професійних менеджерів у сфері культури. Це знижує потенціал таких просторів у деяких громадах, особливо поза великими містами [5].

Отже, культурні хаби є важливим інструментом соціокультурного менеджменту, який здатний впливати на розвиток громад через інтеграцію культурних, соціальних та економічних процесів. Їх ефективність залежить від якості управління, рівня залучення громади та здатності до міжсекторальної взаємодії. Подальший розвиток цієї сфери потребує впровадження сталих управлінських моделей, посилення ролі місцевих громад та розвитку професійного культурного менеджменту.

Література:

1. Бачинська Н., Гоян І., Кичкирюк Т. Діалог культур: бібліотека як міжкультурний хаб. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. №2. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2019.177429

2. Гуменна О., Чала Н. Створення креативних хабів при університетах: світовий досвід та чинники успіху. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2019. №4(1). С. 27–33. DOI: https://doi.org/10.18523/2519-4739.20194.1.27-33

3. Дослідницька лабораторія, джерело соціального капіталу та інструмент боротьби зі стереотипами: хто і навіщо створює креативні хаби в Україні. Culture & Creativity (аналітичний матеріал). URL:

https://www.culturepartnership.eu/ua/article/khto-%D1%96-nav%D1%96scho-stvoryue-kreatyvn%D1%96-haby-v-ukrain%D1%96

4. Мацука В.М. Інвестиції як ефективні механізми реалізації культурної політики держави. *Наукові записки*. Збараж. Національний заповідник «Замки Тернопілля». 2023. №13. Ч.2. с.420-425.

5. Мацука Вікторія. КУЛЬТУРНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД. *Litteris et Artibus: Нові горизонти*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Випуск X. Частина 1. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2025. С. 86-89.

6. Резиденція Port creative hub. URL: https://mitec.ua/category/institutes/port-creative-hub/

7. Сенько Т.В. Хаби як інноваційна складова соціокультурного простору. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2022. №4. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2022.269426

8. Синиця В. Креативні хаби та кластери: нові центри економічного розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. №70. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-6

9. Impact Hub Odessa. URL: https://impacthub.odessa.ua/ IZ*ONE. URL: https://kpop.fandom.com/ru/wiki/IZ*ONE

Nykyporets S. S.,
senior lecturer
Foreign Languages Department
Vinnytsia National Technical University
Vinnytsia, Ukraine

MEDIA LITERACY AND CRITICAL THINKING IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES AS A TOOL FOR COUNTERING RUSSIAN DISINFORMATION

The proliferation of disinformation as a deliberate instrument of hybrid warfare has fundamentally altered the information landscape in which modern education operates. In Ukraine, where russian information aggression constitutes an integral dimension of full-scale military conflict, the ability to critically evaluate media content has ceased to be merely an academic skill – it has become a civic necessity and a matter

of national security. Despite growing scholarly attention to disinformation and its societal consequences, however, the potential of foreign language education as a vehicle for counter-disinformation literacy remains considerably underexplored [2; 6]. This paper addresses that gap by examining how English language classes at Ukrainian technical universities can be purposefully designed to foster critical engagement with media content, equipping students not only with communicative proficiency but with the analytical tools required to identify, deconstruct, and counter disinformation narratives circulating in both domestic and international information spaces. Drawing on classroom practice during the period of russia's full-scale invasion, it contends that the integration of media literacy into EFL instruction represents [5] not merely a pedagogical innovation, but a meaningful contribution to national information resilience.

Disinformation as a weapon of hybrid warfare: the Ukrainian context

russia's full-scale invasion of Ukraine, launched in February 2022, has been accompanied by an unprecedented campaign of information warfare targeting both domestic and international audiences. Disinformation in this context is not incidental but systemic: it functions as a strategic instrument designed to obscure the nature of the conflict, delegitimise Ukrainian statehood, undermine Western support, and erode social cohesion within Ukraine itself. Research has documented the accelerated viral spread of fabricated content across social media platforms as a defining feature of the contemporary information environment [8]. Manipulated narratives, fabricated visual content, and coordinated inauthentic behaviour have become the weapons through which students live, study, and form their worldviews. For educators, this reality presents both an urgent challenge and a pedagogical imperative: to prepare students not merely to consume information, but to interrogate it [3].

Media literacy and critical thinking: a theoretical framework

Media literacy, broadly understood, encompasses the capacity to access, analyse, evaluate, and create media content across a variety of formats and contexts. When integrated with critical thinking – defined here as the disciplined application of reasoned judgement to assess the credibility, coherence, and intent of information – it constitutes a powerful cognitive toolkit for navigating complex information environments. Scholars have consistently argued that media literacy education must move beyond technical decoding skills towards fostering what Potter terms *active engagement* with media texts: an ability to question sources, recognise rhetorical strategies, and situate content within broader sociopolitical frameworks [7]. In the context of hybrid warfare, these competencies acquire an additional dimension – they become instruments of epistemic self-defence. Contemporary approaches further emphasise that media literacy interventions must be re-imagined as intentionally civic

– oriented towards the common good rather than mere individual skill acquisition [9;2].

The EFL classroom as a counter-disinformation space

The English language classroom at a technical university may not appear, at first glance, to be an obvious site for counter-disinformation education. Yet it possesses several characteristics that render it particularly well suited to this purpose. First, the use of authentic anglophone media materials – news articles, opinion pieces, broadcast transcripts, social media posts – is already standard practice in communicative language teaching, providing a natural entry point for critical media analysis. Second, the focus on discourse and language structure in EFL instruction aligns productively with the analysis of rhetorical manipulation: students trained to identify lexical choice, syntactic framing, and pragmatic implication are simultaneously developing the tools to deconstruct propagandistic language. Third, engagement with international English-language sources exposes students to the global information space in which narratives about the war in Ukraine are contested and negotiated, fostering an awareness of how the conflict is framed – and, at times, misrepresented – for foreign audiences.

Drawing on classroom practice at a Ukrainian technical university during the period of active hostilities, this paper identifies several pedagogical approaches that have proven effective in integrating media literacy into EFL instruction.

Source verification tasks require students to evaluate the credibility of English-language online sources using established fact-checking frameworks such as the SIFT method (*Stop*, *Investigate the source*, *Find better coverage*, *Trace claims*) [1]. Applied to materials relating to the war in Ukraine, these tasks develop both digital literacy skills and an understanding of how disinformation operates at a structural level.

Comparative discourse analysis involves presenting students with two or more accounts of the same event drawn from sources with demonstrably different editorial positions – for instance, a report from a reputable Western outlet alongside content originating from russian state-affiliated media operating in English. Students are guided to identify divergences in lexical framing, the selection and omission of factual detail, and the use of emotionally loaded or euphemistic language. This activity not only sharpens analytical reading skills but renders visible the mechanisms through which language is weaponised in information warfare.

Multimodal fact-checking projects invite students to investigate viral visual content – images, videos, and infographics – that has circulated in connection with the conflict, using open-source investigative tools such as reverse image search and geolocation techniques. The integration of such tools into language learning tasks bridges the gap between academic literacy and real-world digital competence, while simultaneously reinforcing the habit of evidential reasoning.

Collaborative production of counter-narratives constitutes a further dimension

of this approach: students are tasked with composing accurate, well-sourced English-language responses to specific disinformation claims, intended for hypothetical world-wide audiences. This activity develops productive language skills – argumentation, coherent exposition, appropriate register – whilst positioning students as active participants in the broader information ecosystem rather than passive recipients of it.

The implementation of media literacy education [4] within the EFL curriculum is not without its difficulties. The psychological weight of engaging with disinformation content related to an ongoing war – including graphic imagery, atrocity denial, and dehumanising rhetoric – demands careful pedagogical management and a sustained attention to student wellbeing. Educators must balance the imperative of critical engagement with the ethical responsibility of not re-traumatising students who are themselves living through the realities that disinformation seeks to distort. Furthermore, the integration of media literacy tasks into already demanding technical curricula requires institutional support and a willingness to reconceive the boundaries of language instruction. Time constraints, varying levels of digital literacy among students, and the rapid evolution of disinformation tactics present ongoing practical challenges that no single pedagogical approach can fully resolve.

Conclusions and practical implications

The evidence and classroom experience presented in this paper suggest that the integration of media literacy and critical thinking into English language instruction at Ukrainian technical universities is not a peripheral pedagogical concern but a matter of considerable educational and civic significance. Several practical implications follow from this analysis.

At the curricular level, institutions are encouraged to formally incorporate media literacy objectives into EFL syllabi, recognising counter-disinformation competence as a legitimate and measurable learning outcome alongside communicative proficiency. The systematic selection of authentic media materials, the adoption of source-verification frameworks, and the inclusion of comparative discourse tasks can be achieved within existing instructional structures.

At the methodological level, English language educators – particularly those working in technical higher education, where students possess strong analytical capacities readily transferable to media analysis – are well positioned to lead this work. Professional development initiatives, peer collaboration, and the sharing of classroom resources across institutions would significantly enhance the consistency and quality of counter-disinformation education across the sector.

At the institutional and policy level, universities, ministries of education, and civil society organisations are urged to recognise language education as a strategic component of national information resilience – one that deserves dedicated support,

research funding, and integration into broader frameworks of democratic civic education.

Yet beyond syllabi, frameworks, and policy recommendations lies a reality that no academic paper can fully contain. Ukraine's educators are not working in conditions of comfortable theoretical abstraction. They are teaching in a country under bombardment, in classrooms sometimes without electricity, to students who have lost family members, who have served on the front lines, and who nonetheless return to their studies with a determination that is, by any measure, extraordinary. The teaching of critical thinking and media literacy in this context is not merely an intellectual exercise – it is an act of resistance. Every student who learns to identify a fabricated source, to deconstruct a manipulative narrative, to articulate the truth of Ukraine's experience in the language of international discourse, becomes a participant in the defence of something far greater than a grade or a curriculum objective.

Ukraine is fighting – on the battlefield, in the information space, and in its universities – for the foundational values of democratic society: truth, sovereignty, and the right of a people to determine their own future. History has shown, repeatedly and without exception, that these values ultimately prevail over imperial aggression and organised deception. This paper is offered in that conviction. We shall not surrender – not on the front lines, not in the information space, and not in our classrooms. Glory to Ukraine!

References:

1. Caulfield M. Web Literacy for Student Fact-Checkers. Pressbooks, 2019. URL: https://pressbooks.pub/webliteracy.

2. Hobbs R. Propaganda in an Age of Algorithmic Personalization: Expanding Literacy Research and Practice. *Reading Research Quarterly.* 2020. Vol. 55. No. 3. P. 521-533. DOI: https://doi.org/10.1002/rrq.301.

3. Ibrahimova L. V., Nykyporets, S. S. Information security in the global context: linguistic perspectives and the role of English. *International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects.* International collective monograph. Volume II. ISAP, Research and Education. 2025. 436 p., P. 321-345. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15356365.

4. Kot S. O., Nykyporets S. S. Activating students' cognitive engagement in technical English learning with AI tools. *Science and education in the third millennium: information technology, education, law, psychology, social security and work, management. International collective monograph.* Volume I. Institute of Public Administration Affairs. Lublin, Polska, 2025. 532 p., Pp. 295-332. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.16942267.

5. Kravchenko K., Ketsyk-Zinchenko U., Suduk I., Nykyporets S.,

Cherednychenko V. Effectiveness of online platforms in developing language skills of higher education students. *Revista Eduweb*. 2025. No. 19(3). P. 303-314. DOI: https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2025.19.03.19.

6. Mihailidis P. Civic Media Literacies: Re-Imagining Engagement for Civic Intentionality. *Learning, Media and Technology*. 2018. Vol. 43. No. 2. P. 152-164. DOI: https://doi.org/10.1080/17439884.2018.1428623.

7. Potter W. J. *Theory of Media Literacy: A Cognitive Approach.* Thousand Oaks, CA: SAGE, 2004. 318 p.

8. Stepanova I. S., Nykyporets S. S., Kukharchuk H. V. Integrating artificial intelligence tools into project-based English language instruction for technical students: a framework for fostering critical and creative thinking. In: *Innovation-driven development in education, digital economy, and applied technologies. Monograph.* Editors: Aleksander Ostenda, Dominika Kalita. The University of Technology in Katowice Press, 2025. P. 208-215. DOI: https://doi.org/10.54264/M055.

9. Vosoughi S., Roy D., Aral S. The Spread of True and False News Online. *Science.* 2018. Vol. 359. No. 6380. P. 1146-1151. DOI: https://doi.org/10.1126/science.aap9559.

Піскун К. С.,
здобувачка першого року навчання
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності «Політологія»,
Науковий керівник : **Проноза І. І.,**
кандидат політичних,
доцент, доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Національна ідентичність у воєнну добу формується не як абстрактна ідея, не як риторична формула з підручника політичної теорії, а як щоденна практика внутрішнього самовизначення, що проходить через тіло, мову, пам’ять, страх, втрату, досвід взаємної підтримки та відчуття історичної тяглості. Російсько

українська війна радикально змінила сам механізм цього формування: те, що раніше могло сприйматися як культурний вибір, регіональна належність або символічна самоідентифікація, тепер набуло екзистенційної щільності. Людина починає усвідомлювати себе частиною нації не лише через освіту, державні ритуали чи медійні наративи, а через пряме зіткнення з насильством, спрямованим на знищення її права називати себе українцем, говорити українською, пам'ятати власну історію та жити у власному політичному часі. Саме в такій ситуації ідентичність перестає бути декоративною ознакою й переходить у стан глибинної психологічної та соціальної мобілізації. Вона виявляється у найменших побутових жестах: у переході на українську мову в родині, у переосмисленні шкільних знань, у зміні емоційного ставлення до державних символів, у новому переживанні пісні, прапора, карти, топоніма, могили, фотографії. Соціологічно цей процес можна описати як прискорену консолідацію уявленої спільноти, але такого означення вже замало, бо українське суспільство переживає не лише консолідацію, а й масштабне зростання здатності до самоопису [5, с. 40].

Воно починає точніше називати себе, відрізняти власне від нав'язаного, своє від колоніального, живе від фальшивого. На рівні колективної свідомості відбувається інтенсивне очищення смислів: зникають напівтони там, де агресор десятиліттями вибудовував зони розмитості, нав'язував міф про «спільну історичну долю», розчиняв українську суб'єктність у схемах імперської «старшості». Війна розірвала цю штучну плівку. Ідентичність стала не просто відповіддю на питання «хто ми», а способом встояти перед системним запереченням самого факту нашого існування. Тому її формування сьогодні має характер не плавного культурного дозрівання, а напруженого цивілізаційного збирання, коли кожне особисте рішення, кожне слово, кожен вибір джерела пам'яті входить у широку тканину національного самотворення, де біографія окремої людини починає звучати як частина великого історичного речення.

Умови війни змінюють не лише інтенсивність ідентифікаційних процесів, а й їхню внутрішню архітектоніку. Якщо у мирний час національна ідентичність часто розгортається через інституції довгого циклу – школу, університет, культурну політику, музейний простір, літературу, кінематограф, ритуали державного календаря, – то під час війни в цей процес різко входять механізми афективної пам'яті, травматичного кодування досвіду та морального вибору. Ідентичність починає збиратися навколо подій, які не можна нейтралізувати або винести за межі особистого життя: окупація, депортація, ракетний удар, вимушене переселення, звістка про загибель, життя в укритті, повернення в деокуповане місто, волонтерська праця, прощання на вокзалі, довгі списки імен.

Саме тут виникає новий тип емоційно насиченої належності, де нація сприймається не як абстрактний колектив, а як мережа співприсутності, пережитої через спільну небезпеку. Психологія масової поведінки показує, що екстремальні обставини різко підвищують значення групової лояльності, однак український випадок вирізняється тим, що ця лояльність не зводиться до інстинкту самозбереження.

Вона набуває етичного виміру. Людина ідентифікує себе з нацією тому, що бачить у ній поле гідності, опору, взаємної відповідальності та історичної правди. Саме через це війна стала середовищем, у якому моральна категорія «свій» наповнилася новим змістом. «Свій» – це вже не лише носій певної мови чи мешканець певного регіону. Це той, хто приймає спільну долю, визнає ціну свободи, не погоджується на насильницьке стирання українського імені. Така трансформація має глибокі наслідки для політичної нації. Вона зміцнює горизонтальні зв'язки між людьми, які до війни могли не мати спільного середовища, стилю життя чи досвіду, але тепер входять у єдиний символічний простір через волю до спротиву. Національна ідентичність таким чином перестає бути лише спадщиною. Вона стає дією. Вона вибудовується не тільки через спадковість, а й через участь. І саме участь – у захисті, допомозі, пам'ятанні, свідомому виборі мови, в осмисленні історії – переводить ідентичність із рівня декларації на рівень живої суспільної енергії, яка цементує спільноту там, де ворог розраховував побачити розпад, втому та дезорієнтацію [2, с. 74].

Окремий вимір цього процесу пов'язаний з мовою, історичною пам'яттю та символічним простором, бо війна завжди ведеться не лише за територію, а й за право називати речі своїми іменами. Російська агресія від самого початку мала виразний лінгвоцидний і меморіоцидний характер: руйнування бібліотек, знищення музеїв, спотворення шкільних програм на окупованих територіях, підміна топонімів, переслідування української мови, нав'язування фальшивого образу минулого. Через це мовний вибір в Україні за останні роки перестав бути суто комунікативною справою. Він набув характеру історичного самозахисту. Перехід на українську для мільйонів людей став не модною тенденцією й не поверховим актом солідарності, а способом вийти з довгої тіні імперського впливу, відновити власну внутрішню узгодженість, повернути голосу його справжню інтонацію.

Мова почала діяти як нервова система нації: через неї передаються пам'ять, емоція, образ майбутнього, інтимна близькість і політична воля. Поряд із мовою кардинально змінюється і пам'яттєвий ландшафт. Постаті, події, тексти, що раніше були маргіналізовані або подавалися фрагментарно, увійшли до центру суспільної уваги. Історія визвольних змагань, досвід репресій, Голодомор,

дисидентський рух, культура шістдесятників, локальні історії міст і сіл, долі розстріляних, депортованих, закатованих – усе це перестає бути «архівом для фахівців» і стає частиною повсякденного самоусвідомлення. Такий процес можна описати як реконфігурацію колективної пам'яті, коли суспільство змінює не лише набір знань про минуле, а сам спосіб його переживання. Минуле входить у теперішнє не в академічно холодній формі, а як жива матриця розуміння того, що відбувається зараз. Саме тому деокуповані простори, зруйновані храми, спалені архіви, розриті братські могили, знищені пам'ятки архітектури діють на суспільство так сильно: вони роблять очевидною просту, болісну річ – війна спрямована на стирання не лише людей, а й самої можливості українського історичного буття. І коли суспільство відповідає на це відновленням назв, демонтажем імперських символів, поверненням власних героїв у шкільний та публічний простір, воно здійснює не декоративну реформу пам'яті, а глибоке збирання національного «я», яке вже не погоджується жити в чужих категоріях.

Не менш інтенсивно національна ідентичність формується через тілесний, просторовий і комунікативний досвід війни. Людина, яка проживає повітряні тривоги, евакуацію, темряву блекауту, довгі години в метро, фронтові збори, черги на вокзалі, волонтерські центри, поховання, донати, нічні повідомлення від близьких, перебудовує власне сприйняття спільноти буквально на рівні нервової системи. Нація входить у повсякдення не як великий плакатний образ, а як структура присутності: хтось плете сітки, хтось ремонтує авто для підрозділу, хтось приймає переселенців, хтось везе медикаменти, хтось проводить урок під звуки сирени, хтось працює у лікарні без сну. Через множинність таких дій формується новий громадянський етос, у якому приналежність до нації закріплюється через включеність у спільну справу. Соціальна антропологія давно показала, що спільнота стає стійкою тоді, коли люди не просто поділяють символи, а й виконують повторювані дії взаємної підтримки. Український досвід війни дав цьому положенню винятково концентровану форму. Національна ідентичність більше не тримається лише на урочистому словнику. Вона живе у способі організації побуту, у новій культурі довіри, у різкому зростанні горизонтальної самоорганізації [7, с. 47].

Саме ця самоорганізація зруйнувала багато застарілих уявлень про пасивність суспільства. Виявилося, що нація здатна не чекати команди згори, а діяти як розподілена система відповідальності. Така модель має глибокий культурний наслідок: людина починає відчувати, що держава – це не віддалений апарат, а продовження колективної волі громадян. Через це посилюється зв'язок між національною ідентичністю та громадянською суб'єктністю. Належність до України означає не лише емоційну прив'язаність до землі чи історії, а готовність

брати участь у відновленні, захисті, підтримці, пам'ятанні. Навіть простір міста змінює свою семантику. Площі, стіни будинків, меморіали, мурали, зупинки, укриття, кладовища, шкільні коридори – усе починає говорити мовою спільної травми й спільної витривалості. Через це формується особлива топографія національної присутності, де карта країни читається вже не лише географічно, а й емоційно: кожен регіон, кожне місто, кожне село входить у загальний наратив через пережиту ціну, спротив, втрату, незламність і прагнення продовжувати життя попри постійне сусідство смерті [6, с. 13].

Саме тому сучасна українська ідентичність набуває виразної суб'єктної форми. Вона більше не потребує зовнішнього підтвердження своєї легітимності. Вона артикулює себе самостійно – через культуру, армію, дипломатію, волонтерство, літературу свідчення, музику війни, документальне кіно, цифрову комунікацію, щоденну мову спротиву. Молоде покоління входить у цю ідентичність уже не через пострадянську інерцію, а через відчуття прямої належності до країни, яка платить надзвичайну ціну за свободу. Для дітей і підлітків слово «Україна» формується не як абстракція з карти, а як пережитий простір дому, який обороняють конкретні люди; як мова, якою говорять у хвилину небезпеки; як прапор на похованні; як пісня, що звучить у темряві; як фото зруйнованої школи, до якої хочеться повернутися відбудованою. Через це ідентичність набуває виразної міжпоколінної передачі, але вже в оновленій формі: не через офіційне повчання, а через спільно прожитий досвід. Після 2022 року українська нація дедалі менше схожа на спільноту, яку можна описати формальними дефініціями. Вона звучить як багатоголосся, що пройшло крізь вогонь і не втратило здатності говорити своїм голосом.

Література:

1. Бех І. Д. Докукіна О. М. Федоренко С. Д. Шкільна І. М. Журба К. О. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в умовах полікультурних впливів. Київ. 2019. С. 28.

2. Вонсович С. Г. Поняття національної ідентичності: український дискурс. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія Політичні науки*. 2020. Вип. 29. С. 74–81.

3. Казакевич О. Роль мови у формуванні національної ідентичності. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія Культурологія*. 2017. Вип. 18. С. 77–79.

4. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет. Київ. ДУХ І ЛІТЕРА. 2018. С. 52.

5. Пісоцька К. Бурмистрова Є. Особливості національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спецвипуск № 2 (127). С. 40–44.

6. Руденко Ю. Ю. Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації. Київ. Видавництво Людмила. 2020. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.12/Rydenko_monografia1904.pdf

7. Трощинський В. П. Скуратівський В. А. Ярош Н. П. Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти. Київ. НАДУ. 2018. С. 47.

Полонка І. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних юридичних дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна

ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Стійкість сучасної держави традиційно пов’язують із дієздатністю інституцій, ефективністю публічного управління, наявністю матеріальних ресурсів, оборонною спроможністю та здатністю забезпечувати безперервність виконання основних функцій. Проте такий підхід не охоплює повною мірою всіх підстав державної стійкості. За межами суто інституційного бачення нерідко залишається те, що право діє не саме по собі, а через конкретні вчинки, рішення, моделі реагування, дотримання заборон, виконання обов’язків і реальне ставлення суб’єктів до юридично значущих вимог. Саме тому проблема правової поведінки заслуговує на розгляд не як другорядне питання загальної теорії права, а як одна з важливих умов збереження внутрішньої упорядкованості держави.

Правова поведінка є тією площиною, у якій право виявляє свою реальну дієвість. Нормативний припис набуває соціального значення лише тоді, коли він стає орієнтиром поведінки, впливає на вибір дій, визначає межі дозволеного, формує ставлення до обов’язку, відповідальності, прав інших осіб і самого

правового порядку. У цьому розумінні право не можна зводити лише до системи норм, так само як правову поведінку не слід трактувати лише як зовнішній наслідок дії закону. Вона є формою, через яку право переходить із текстуального стану у практику суспільного життя, а отже, виявляє свою справжню регулятивну цінність.

Саме через правову поведінку можна оцінити, наскільки міцно право вкорінене в суспільстві. Якщо норми формально існують, але не визначають фактичної поведінки суб'єктів, якщо правові приписи систематично ігноруються або витісняються ситуативною доцільністю, то навіть за наявності розвинутого законодавства правова система втрачає значну частину своєї стабілізаційної сили. І навпаки, коли право сприймається як соціальна цінність, а правомірна поведінка стає усталеною формою взаємодії, саме це створює реальну основу для правопорядку, суспільної довіри та передбачуваності публічного життя.

Для сучасної України ця проблематика має особливу вагу. Воєнний стан, безпекові загрози, внутрішні соціальні зміни, потреба швидкого прийняття рішень і водночас необхідність зберігати демократичні орієнтири вимагають підвищеної уваги до поведінкового виміру права. У кризові періоди саме поведінка суб'єктів найкраще виявляє, чи здатна правова система утримувати належний баланс між публічним інтересом, захистом держави, повагою до прав людини та межами допустимого втручання. За таких умов стійкість держави залежить не лише від юридичних конструкцій чи владних повноважень, а й від того, наскільки право реально утримує соціальну поведінку в межах правомірності.

Правомірна поведінка в цьому контексті виконує значно ширшу функцію, ніж проста відповідність припису. Вона підтримує щоденне відтворення правового порядку, забезпечує сталість юридичних зв'язків, зменшує ризики хаотизації суспільних відносин, зміцнює авторитет права і водночас формує необхідний рівень суспільної довіри. У сучасних умовах саме правомірна поведінка особи обґрунтовано розглядається як одна з гарантій безпеки та цілісності держави [1, с. 429–434]. Держава є стійкою не тільки тому, що має інститути примусу, а й тому, що значна частина суб'єктів добровільно співвідносить свою поведінку з вимогами права. Саме це забезпечує внутрішню стабільність правового життя, без якої жоден інституційний механізм не може бути по-справжньому ефективним.

Водночас неправомірна поведінка має значно глибший ефект, ніж порушення окремої норми. Вона дестабілізує правовий порядок, підриває передбачуваність правового регулювання, послаблює довіру до держави та створює передумови для поширення правового нігілізму. Особливо

небезпечними є ті форми неправомірної поведінки, які виникають у публічно-владній сфері, оскільки вони руйнують саме відчуття справедливості права. Коли суб'єкт бачить, що право застосовується вибірково, що владне рішення не узгоджується з вимогами законності або що правовий припис поступається свавільній доцільності, це впливає не лише на окрему ситуацію, а й на загальний стан правової культури.

Отже, правова поведінка повинна розглядатися у взаємозв'язку з правосвідомістю, правовою культурою, правовим вихованням, характером правозастосування та якістю самої норми. Її не можна пояснити виключно наявністю санкції чи зовнішнім контролем. Поведінка у сфері права формується під впливом складної системи чинників: рівня довіри до держави, переконаності у справедливості правового регулювання, ступеня правової визначеності, авторитету суду, професійної доброчесності публічної влади, а також загального стану соціального середовища. Саме тому забезпечення стійкості держави вимагає не лише належної нормотворчості, а й послідовної роботи над формуванням такого правового середовища, у якому правомірна поведінка є не випадковою, а очікуваною і внутрішньо вмотивованою.

Особливе місце в цьому процесі належить правничій освіті. Вона не повинна обмежуватися передачею інформації про норми та інститути. Її завданням є формування правового мислення, у межах якого право усвідомлюється не як сукупність формальних приписів, а як ціннісна основа суспільної взаємодії, межа влади та гарантія людської гідності. Це узгоджується з науковими підходами, відповідно до яких формування правової культури безпосередньо пов'язане з правовим вихованням, правосвідомістю та свідомим сприйняттям правових цінностей [2, с. 83–87].

Не можна оминути і євроінтеграційний вимір цієї проблеми. Реальне входження до європейського правового простору означає не тільки адаптацію законодавства до відповідних стандартів, а й закріплення у правовій практиці таких моделей поведінки, які ґрунтуються на повазі до прав людини, верховенстві права, доброчесності, правовій визначеності та недопустимості свавілля. У цьому аспекті правова поведінка постає своєрідним індикатором того, наскільки глибокими є правові зміни в державі. Саме у поведінкових практиках перевіряється реальна цінність проголошених реформ і справжній рівень правової зрілості суспільства.

Таким чином, правова поведінка є однією з ключових категорій, через які виявляється реальний стан функціонування права в суспільстві. Охоплюючи як правомірні, так і неправомірні вияви, вона відображає ступінь укоріненості правових приписів у соціальній практиці, рівень правової культури, стан

правопорядку та характер взаємодії між правом і суспільством. У площині забезпечення стійкості сучасної української держави визначального значення набуває правомірна поведінка, оскільки саме вона створює поведінкову основу стабільності правового порядку, довіри до права, легітимності публічної влади та передбачуваності суспільного розвитку. За сучасних умов ця проблематика набуває особливої ваги, що зумовлює необхідність її подальшого наукового осмислення у контексті внутрішніх ресурсів української державності.

Література:

1. Головчак Р. Ю. Обґрунтування правомірної поведінки особи як гарантії безпеки та цілісності держави. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86, ч. 5. С. 429–434. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.63.

2. Атаманова Н. В., Дяченко О. В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави. *Нове українське право*. 2022. Вип. 1. С. 83–87. DOI: https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/201/182

Роговенко А. В.,
магістрантка 1 курсу спеціальності «Соціологія»
факультет психології, політології та соціології
НУ «Одеська юридична академія»
Науковий керівник**: Каретна О. О.,**
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
НУ «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ В МЕДІА ТА ДИСКУРС СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

З огляду на стан війни в Україні та післявоєнну реконструкцію, мобілізація ресурсів (людських, фінансових, символічних та культурних) є важливим питанням, особливо для збереження державності та сталого розвитку [4].

Соціокультурні практики через медіа та дискурс у соціальних мережах є одним із корисних способів мобілізації в цьому процесі. Більше ніж передача інформації, вони колективно формують колективні ідентичності, цінності та норми поведінки, допомагаючи організувати суспільство на підтримку спільних цілей державотворення [2, с. 38-44].

Дискурс-аналіз є теоретичною основою для дослідження. Мішель Фуко стверджував, що дискурс як влада конструює соціальну реальність, визначаючи, що вважається «істинним» і прийнятним у суспільстві. Таким чином, дискурс не є дзеркалом реальності, але здатний її конструювати в цілому; він формує суб'єкти та практики [8, с. 352]. Теун ван Дейк розвиває це в термінах критичного дискурс-аналізу, досліджуючи, як тексти та мовні стратегії в медіа відтворюють ідеологічні структури та відносини влади [9, с. 308]. Норман Фейрклоу розвиває цю ж точку зору, розглядаючи дискурс як соціальну діяльність, пов'язану з більшими соціальними, політичними та культурними умовами [10, с. 608].

У сфері української медіа соціології роботи сучасних дослідників, особливо О. Суської (яка зосереджується на персоніфікації та тому, як обмін інформацією стає медіатизованим), та на реорганізації соціокультурних практик в епоху цифровізації та війни, є актуальними [6, с. 272]. Ці стратегії дозволяють розуміти дискурс соціальних мереж не просто як канал нейтральної комунікації, а як активну силу управління їх соціокультурним розвитком [7, с. 41]. Це формування та розповсюдження наративів, які разом формують «ми» українського суспільства, відображають соціокультурні практики в медіа. Найбільш показовими були наративи про єдність та реконструкцію у 2022–2026 роках [5, с. 45-52].

Наратив єдності розповідає про спільну долю, допомогу та взаємодопомогу і опір агресору. У соціальних мережах (Telegram, Facebook, Instagram) це досягається через хештеги (Єдині, РазомДоПеремоги, StandWithUkraine), культуру мемів та особисті історії тих, хто волонтерив і на передовій, хто знає, буквально і фігурально. Ці дії служать для консолідації емоційної солідарності спільноти та перетворення особистого на щось більш конкретне та колективне. Але не менш важливим є наратив реконструкції. Як державні, так і громадські кампанії («еРеконструкція», «АрміяІнформ», проекти відновлення інфраструктури) активно використовують соціальні мережі для демонстрації конкретних результатів: відновлені будинки, школи, дороги [3].

Візуальний матеріал («до» і «після» фото, відеозвіти) разом з емоційними закликами до участі складають практику активного громадянства. Волонтерські та громадські дискурси працюють у злагоді з державними наративами: організація та управління кампаніями з безпілотного забезпечення, гуманітарної

допомоги, військової реабілітації зазвичай відбуваються в тематичних Telegram-каналах або групах у Facebook. Тут мова переходить від пасивного отримання інформації до активної дії — надання, поширення, організація офлайн-заходів [1, с. 78-95].

Критичний дискурс-аналіз цих практик (згідно з ван Дейком і Фейрклоу) демонструє, як використання мовних стратегій (займенник ми, позитивна самоідентифікація, негативне представлення ворога) конструюють легітимність держави та залучають ресурси [9, с. 308] Дискурс як влада (Фуко) діє, по-перше, в тому сенсі, що успішні наративи визначають, яка участь є «правильною» та «патріотичною» практикою [8, с. 352]. Одночасно волонтерські дискурси є прикладом горизонтальної мобілізації: громадяни стають суб'єктами та агентами державотворення, а не лише об'єктами. Ці практики виконують кілька ролей у контексті управління соціокультурним розвитком:

- інтегративна — формування національної ідентичності [2, с. 38-44].
- мотиваційна — мотивація групи до участі у спільній справі;
- адаптивна — підтримка суспільства в умовах невизначеності війни та реконструкції. [5, с. 45-52]

Таким чином, дискурс соціальних мереж та пов'язані соціокультурні заходи стають корисним методом мобілізації ресурсів сучасної української держави. Вони сприяють інтеграції вертикальних (державних) та горизонтальних (громадських) дій, генеруючи нову модель соціокультурного розвитку, орієнтовану на стійкість та узгодженість [6; 1]. Майбутні напрями досліджень зосередяться на емпіричному огляді окремих Telegram-каналів та спільнот у Facebook, кількісному контент-аналізі наративів та дослідженні впливу цих практик у різних регіонах України. [5, с. 45-52]

Література

:

1. Городенко Л., Цимбаленко Є. Українські теоретики масової комунікації: огляд основних праць // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2023. № 2. С. 78–95.

2. Каретна О.О. Молодь як соціальна група у сучасному суспільстві // Трансформація українського суспільства в цифрову еру: матеріали конференції. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 38–44.

3. Каретна О.О. Проблеми соціальних комунікацій у сучасному суспільстві (роботи 2020–2024 рр.).

4. Матеріали офіційних ресурсів: єВідновлення, АрміяInform (аналіз публікацій у Telegram та Facebook за 2022–2025 рр.).

5. Рябчук А. Застосування дискурс-аналізу в сучасних соціальних дослідженнях // Наукові записки НаУКМА. Соціологія. 2023. Т. 6. С. 45–52.

6. Сусська О.О. Медіадискурс в мультикультурному інформаційному просторі. Київ: СІК ГРУП, 2018. 272 с.

7. Сусська О.О. Соціопатерни війни: як медіапростір впливає на суспільство // Габітус. 2022. Вип. 41.

8. Фуко М. Археологія знання / Пер. з фр. В. Бурггардт. Київ: Основи, 2001. 352 с.

9. Van Dijk T.A. Discourse and Power. New York: Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.

Ромма Ю. І.,
здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Чернобук В. В.,
Старший викладач
кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНІЙ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Проблематика протидії гендерній дискримінації є одним із ключових показників рівня демократичної зрілості та ціннісної орієнтації сучасної держави. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків розглядається не лише як юридичний обов’язок держави, а й як важлива соціокультурна практика, що формує суспільну довіру до публічних інституцій та визначає характер державотворчих процесів. Попри наявність розгалуженої системи міжнародно-правових актів у цій сфері, фактичне утвердження принципу гендерної рівності залишається складним викликом для багатьох національних правопорядків.

Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті європейського вибору України, адже дотримання стандартів недискримінації є складовою

ціннісної основи правового простору Європейського Союзу. У цьому зв'язку об'єктом дослідження є міжнародно-правові стандарти протидії гендерній дискримінації як інструмент формування демократичної моделі держави, а метою – аналіз їх змісту та особливостей реалізації в національній правовій системі України.

Система міжнародних стандартів у сфері гендерної рівності має багаторівневий характер. Її нормативним підґрунтям стала Загальна декларація прав людини 1948 року, яка закріпила ідею рівності всіх людей та заборону дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою статі [1]. Хоча Декларація має декларативний характер, саме вона започаткувала формування універсальної ціннісної парадигми прав людини, що згодом знайшла розвиток у спеціалізованих міжнародних договорах.

Ключове місце серед них посідає Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року (CEDAW). У статті 1 цього документа дискримінація визначається як будь-яке розрізнення чи обмеження за ознакою статі, наслідком якого є порушення або заперечення реалізації прав і свобод жінок [2]. Важливість цього підходу полягає в тому, що він охоплює не лише формальну нерівність, а й фактичні прояви дискримінації у соціальній, економічній та політичній сферах, що має принципове значення для державотворчої практики.

На європейському регіональному рівні особливу роль відіграє Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами 2011 року (Стамбульська конвенція), яка набула чинності для України у 2022 році [3]. Її значення виходить за межі кримінально-правового регулювання, оскільки документ закріплює обов'язок держави формувати культуру нульової толерантності до гендерно зумовленого насильства як елементу соціальної політики та публічної відповідальності.

У міжнародному праві розрізняють пряму та непряму дискримінацію. Якщо пряма дискримінація полягає у відкритому менш сприятливому ставленні до особи, то непряма виникає внаслідок дії формально нейтральних норм або практик, які фактично призводять до нерівних наслідків. Саме непряма дискримінація становить найбільшу складність для правозастосування, оскільки вона часто маскується під усталені соціальні практики та стереотипи, що впливають на управлінські рішення.

Процес імплементації міжнародних стандартів в Україні супроводжувався переглядом нормативних актів, які містили ознаки дискримінаційного підходу. Показовим прикладом є скасування наказу Міністерства охорони здоров'я України № 256, яким встановлювався перелік професій, заборонених для жінок

[4]. Такий підхід, обґрунтований міркуваннями охорони репродуктивного здоров'я, суперечив міжнародним стандартам та закріплював гендерні стереотипи у сфері праці. Його скасування стало важливим кроком у напрямі формування нової соціокультурної моделі рівності.

Окрему групу міжнародних стандартів становлять так звані позитивні дії – тимчасові спеціальні заходи, спрямовані на подолання фактичної нерівності між жінками і чоловіками. Міжнародне право визнає такі заходи правомірними, оскільки їх метою є досягнення реальної, а не формальної рівності, що відповідає ідеї соціальної справедливості як складової державотворення.

Разом із тим, попри нормативну гармонізацію, в Україні зберігається розрив між правовим закріпленням принципу гендерної рівності та його практичним втіленням. Особливо це проявляється у сфері безпеки та оборони, де, незважаючи на формальне розширення доступу жінок до військових посад, на практиці простежуються елементи прихованої дискримінації. Такі явища суперечать положенням Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» [5] та негативно впливають на формування інклюзивної моделі державної служби.

Не менш проблемною залишається і сфера трудових відносин. Гендерний розрив в оплаті праці свідчить про недостатню ефективність механізмів судового захисту, складність доведення дискримінації та відсутність сталої практики відшкодування шкоди. У результаті формальні правові гарантії не завжди трансформуються у реальні соціальні можливості.

Отже, міжнародно-правові стандарти протидії гендерній дискримінації сформували важливу ціннісну та нормативну основу сучасного державотворення. Водночас їх ефективність залежить не лише від формального закріплення у законодавстві, а й від здатності держави забезпечити їх практичну реалізацію через правозастосування, судову практику та зміну соціальних установок. Подолання розриву між юридичними деклараціями та повсякденною практикою залишається ключовою умовою досягнення реальної гендерної рівності як елемента демократичного розвитку суспільства.

Література:

1.Загальна декларація прав людини : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

2.Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 груд. 1979 р. : ратифікована Законом УРСР від 24 груд. 1980 р. № 1133-X.

3.Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) : від 11 трав. 2011 р. : ратифікована Законом України від 20 черв. 2022 р. № 2319-IX.

4.Про скасування Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 року № 256 : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13 груд. 2017 р. № 1583.

5.Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2000) «Жінки, мир, безпека» : прийнята Радою Безпеки ООН на 4213-му засіданні 31 жовт. 2000 р. URL: https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-oon-1325

6.Чепік-Трегубенко О.С., Чернобук В.В., Петриченко К.С. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). *Аналітично-порівняльне правознавство.* №3, 2025. с. 61-66. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/10.pdf

Храбан Т.Є.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м. Київ, Україна

ЖІНОЧИЙ ГЕРОЇЗМ ЯК РЕСУРС ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ДИСКУРСИВНИЙ ВИМІР

У сучасних умовах війни та глибоких соціальних трансформацій публічний дискурс дедалі більше насичується героїчними наративами, в яких концепти «герой» і «героїзм» виконують не лише описову, а й смислотворчу функцію. Герої та героїні постають як надихаючі та життєстверджуючі образи, що допомагають людям долати труднощі, знаходити внутрішні ресурси та рухатися вперед [4]. У цьому сенсі героїзм стає важливим елементом символічної організації соціальної реальності, через який суспільство осмислює власний досвід кризи, втрат і боротьби. Розуміння героїзму як «окремого стану втіленої в повсякденності свідомості» [2] дозволяє побачити його не як виняткове явище, а як потенціал, притаманний кожній людині. У періоди загострення соціальних суперечностей цей потенціал актуалізується, адже, як

зазначається, кожна людина здатна бути героєм у біологічному, психологічному та соціальному вимірах. Саме тому війна не лише продукує нові героїчні образи, а й змінює сам спосіб їхнього сприйняття, відкриваючи простір для перегляду усталених уявлень.

Українське суспільство, перебуваючи в стані тривалої воєнної напруги, активно переосмислює концепт героїзму, адаптуючи його до актуальних потреб. Ідея про те, що героїзм формується відповідно до суспільного запиту, знаходить тут особливо виразне підтвердження. У кризових умовах героїзм починає виконувати роль культурного маркера, що сприяє консолідації нації, формуванню спільного ціннісного поля та підтриманню віри у можливість подолання випробувань. Через героїчні наративи суспільство не лише інтерпретує події, а й конструює уявлення про бажане майбутнє. Традиційне визначення героїзму як дій, що виходять за межі звичайного [1], у сучасних умовах доповнюється акцентом на моральній відповідальності та готовності діяти в інтересах інших. Прототипові риси героя – хоробрість, мужність, моральна цілісність, самопожертва – набувають нового звучання, оскільки вони пов’язуються не лише з індивідуальним подвигом, а й із колективними очікуваннями. Героїзм усе більше осмислюється як діяльність, спрямована на досягнення суспільного блага, навіть ціною особистого комфорту чи статусу.

У цьому процесі особливого значення набуває гендерний вимір. Зростання участі жінок у військових і суспільно значущих сферах сприяє розширенню меж героїзму та переосмисленню його змісту. Дослідження засвідчують, що героїчна поведінка може поєднувати як традиційно «чоловічі» агентурні риси, так і соціально орієнтовані характеристики, що дозволяє говорити про її андрогінний характер. Це відкриває можливість для формування більш гнучких моделей соціальної поведінки, у яких гендер перестає бути визначальним критерієм оцінки героїзму. Аналіз мовного матеріалу показує, що в українському суспільстві жіночий героїзм дедалі частіше пов’язується з такими рисами, як мужність, рішучість, відповідальність, енергійність. Водночас особливе місце посідає самовідданість, яка вказує на орієнтацію на колективні інтереси та готовність діяти в інтересах спільноти. Така інтерпретація відповідає культурній логіці, в якій герой – це той, хто жертвує собою заради інших. Героїзм у цьому випадку постає не лише як індивідуальний вибір, а як форма соціальної відповідальності [3]. З огляду на це героїзм можна розглядати як важливий ресурс соціокультурного розвитку. Він здатний мобілізувати суспільство, посилювати відчуття єдності та формувати довіру до інституцій. Через героїчні образи відбувається символічне закріплення цінностей, які визначають напрям розвитку держави. Особливо це помітно у формуванні нових моделей лідерства,

де на перший план виходять не лише професійні якості, а й моральна авторитетність [3]. У сучасному українському дискурсі найбільш значущими виявляються образи жінок, які діють у ситуаціях високого ризику або беруть на себе відповідальність за інших. Йдеться про військовослужбовиць, політичних і громадських лідерок, жінок, які демонструють стійкість перед труднощами, а також тих, хто викриває несправедливість. Ці образи формують нове уявлення про героїзм як про активну позицію, що передбачає не лише самопожертву, а й здатність впливати на соціальні процеси. Водночас помітним є певне звуження уявлень про героїзм, пов'язане з меншою увагою до його повсякденних і просоціальних форм. Емпатія, турбота, повсякденна праця залишаються важливими, але менш видимими складниками героїчного дискурсу. Це свідчить про зміщення акцентів у бік більш драматичних і публічно значущих проявів героїчної поведінки, що цілком зрозуміло в умовах війни, але водночас потребує осмислення з погляду довгострокового соціального розвитку [3].

Дискурсивний аналіз показує, що суспільство тяжіє до двох основних моделей осмислення героїзму. З одного боку, це прототипний герой, який визначається через внутрішні характеристики – мужність, рішучість, моральну цілісність. З іншого боку, це архетипний герой, чия постать пов'язана з ідеєю подвигу, самопожертви та боротьби. Саме ці моделі дозволяють структурувати колективні уявлення та створювати образи, здатні виконувати об'єднавчу функцію. Разом із тим інтеграція жіночого героїзму в архетипні моделі не є безконфліктною. Вона може сприйматися як виклик традиційним уявленням про гендерні ролі, що пояснює появу суперечливих реакцій у дискурсі. Це підтверджує, що героїзм є не лише культурною, а й соціально-політичною категорією, яка відображає боротьбу за символічну владу та право визначати норми. Зміни у концептуалізації героїзму свідчать про його гнучкість і залежність від історичного контексту. У періоди криз послаблюється значення гендерних обмежень, що відкриває можливості для більш рівноправного визнання різних форм героїчної поведінки. Водночас існує ризик, що зосередження на лідерських і силових аспектах героїзму призведе до витіснення його гуманістичних складників [3].

Отже, трансформація уявлень про жіночий героїзм в українському суспільстві відображає глибші процеси, пов'язані з переосмисленням ролей, цінностей і моделей соціальної взаємодії. Вона демонструє, як у кризових умовах змінюється не лише структура соціальних практик, а й сама логіка осмислення людської поведінки. Героїзм у цьому контексті постає не лише як реакція на виклики, а як ресурс, що визначає напрям розвитку суспільства, формує нові

уявлення про лідерство та відкриває можливості для більш інклюзивного й стійкого державотворення.

Література:

1. Aupitak T. Feminist quest heroine: female superheroines and deconstruction of male heroism. REDEN. *Revista Española de Estudios Norteamericanos*. 2023. Vol. 5, no. 1. P. 109–127. https://doi.org/10.37536/reden.2023.5.2153.

2. Efthimiou O. The hero organism: advancing the embodiment of heroism thesis in the twenty-first century. Handbook of Heroism and Heroic Leadership. 2016. 24 p.

3. Khraban T. Developing a well-balanced military identity among female military personnel. *Polish Sociological Review*. 2024. Vol. 225, no. 1. P. 69–82. https://doi.org/10.26412/psr225.04.

4. Khraban T., Khraban M. The conceptualisation of female heroism in Ukrainian society during periods of armed conflict and crisis. *Gender a výzkum / Gender and Research*. 2025. https://doi.org/10.13060/gav.2025.003.

Цвєткова А. О.,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: КРОС-КУЛЬТУРНІ РИЗИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Глобалізація стала не лише економічним чи технологічним явищем, а й цивілізаційним викликом, що змінює саму природу громадянського суспільства. У світі, де кордони стираються, а культури взаємодіють у безпрецедентному масштабі, громадянське суспільство постає як арена боротьби між ризиками фрагментації та можливостями інтеграції. Саме тут крос-культурний вимір набуває вирішального значення: він визначає, чи стане глобалізація джерелом конфліктів, чи платформою для нової солідарності.

Громадянське суспільство вивчають як у класичних працях політологів (А. Токвіль, Дж. Кін), так і в сучасних дослідженнях, що акцентують на його трансформації в умовах глобалізації (Р. Патнем, М. Вальзер).

Крос-культурна проблематика є фокусом наукового інтересу соціологів і культурологів, які аналізують міжкультурну комунікацію та її вплив на політичну участь (Г. Хофстеде, С. Хантінгтон, Ю. Хабермас).

Культурна мобільність досліджена в працях, присвячених міграційним процесам і глобальним освітнім обмінам. З. Бауман підкреслює, що мобільність є ключовим маркером сучасної ідентичності, тоді як У. Бек розглядає її як ресурс для формування «космополітичного громадянства».

У новітніх компаративних дослідженнях (Hu, Wu, Li & Chen, 2022) культурна мобільність постає як альтернатива культурній репродукції, що відкриває можливості для освітньої та соціальної інтеграції.

Дослідник М. Еммісон (2003) трактує її як здатність переходити між культурними сферами, пов'язуючи з класовими відмінностями у культурному споживанні.

А сучасні роботи (Richards, Boros, Bogdán & Durst, 2024) показують, що культурна мобільність етнічних меншин має власні траєкторії, які формуються через освіту та глобальні комунікації. Таким чином, культурна мобільність у науковій літературі розглядається як багатовимірний феномен, що поєднує ризики маргіналізації з можливостями демократичної інклюзії.

Таким чином, сучасна наукова література окреслює багатовимірний контекст, у якому громадянське суспільство постає як простір взаємодії культурних потоків, ризиків і можливостей.

Масові переміщення людей створюють багатокультурні спільноти, які потребують інтеграції у політичні та соціальні структури. Міграція збагачує громадянське суспільство новими практиками, але водночас породжує виклики – від культурних бар'єрів до політичної радикалізації.

Інтернет і соціальні мережі відкрили простір для транскультурного діалогу. Вони дозволяють громадянам різних країн взаємодіяти, формувати глобальні рухи та мобілізувати ресурси. Проте цифрова сфера несе й ризики: інформаційна поляризація, поширення фейків, маніпуляції з громадською думкою.

Освіта, туризм, професійні обміни формують нові моделі ідентичності. Людина стає носієм кількох культурних кодів, що впливає на її політичну соціалізацію. Це відкриває можливості для формування громадянського суспільства, яке базується на принципах інклюзії та діалогу.

Маємо акцентувати й на негативних моментах, що наразі актуалізуються у сучасному суспільстві. По-перше, мова йде про крос-культурні ризики. З-поміж них виділяємо: конфлікти ідентичностей у багатокультурних суспільствах; загроза маргіналізації мігрантів та меншин; використання культурних відмінностей як інструменту політичної маніпуляції.

Не менш важливим є висвітлення потенціалу крос-культурної феноменології. Насамперед мова йде про: розвиток міжкультурної

компетентності як ресурсу демократії; формування нових моделей громадянської активності через глобальні мережі; збагачення політичної культури завдяки культурному різноманіттю.

Підсумовуючи можемо зазначити, що громадянське суспільство в умовах глобалізації не є статичною структурою, а динамічним багатошаровим конструктом, що постійно змінюється під впливом культурних потоків. Крос-культурний вимір є одночасно викликом і шансом: він може стати джерелом конфліктів, але водночас відкриває шлях до нової якості демократії. Майбутнє громадянського суспільства залежить від здатності інтегрувати різноманітність, перетворюючи її на ресурс солідарності, діалогу та політичної участі.

Література:

1. Бауман З. *Глобалізація: Наслідки для людини і суспільства*. Київ: Основи. 2002.

2. Бек У. *Що таке глобалізація? Помилки глобалізму – відповіді на глобалізацію*. Київ: Критика. 2001.

3. Хабермас Ю. *Між фактом і нормою: внесок до дискурсивної теорії права і демократії*. Київ: Либідь. 1996.

4. Хантінгтон С. *Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку*. Київ: Основи. 1996.

Чернишева С. В.,
здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Чернобук В. В.,**
старший викладач
кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

РОЗВИТОК І ЗАКРІПЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРИНЦИПІВ СУДДІВСЬКОЇ ЕТИКИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ПРАКТИКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Актуальність проблематики розвитку та закріплення міжнародних принципів суддівської етики зумовлена зростанням ролі судової влади не лише як елементу механізму державної влади, а і як важливої соціокультурної

інституції, що впливає на формування довіри до держави та утвердження цінностей верховенства права і прав людини в умовах глобалізації. Уніфікація етичних стандартів суддівської діяльності на міжнародному рівні сприяє формуванню спільного ціннісного простору правосуддя, підвищенню суспільної легітимності судових систем та зміцненню демократичних засад державотворення. Водночас сучасні виклики, зокрема корупційні ризики та політичний вплив на судову владу, актуалізують потребу у чітких і дієвих етичних орієнтирах як складовій соціальної відповідальності суддівського корпусу. Розвиток міжнародних принципів суддівської етики також виступає важливим чинником гармонізації національних правових систем із загальновизнаними демократичними стандартами та правовою культурою сучасних держав.

Розвиток міжнародних принципів суддівської етики є складним нормативно-правовим і доктринальним процесом, що відображає еволюцію уявлень про роль судової влади в демократичному суспільстві та її місце у системі державотворення. Його становлення зумовлене необхідністю забезпечення єдиних стандартів незалежності, неупередженості та доброчесності суддів як основи суспільної довіри до правосуддя у глобальному правовому просторі. Вагому роль у цьому процесі відіграли міжнародні організації, зокрема Організація Об’єднаних Націй, Рада Європи та Міжнародна асоціація суддів. Особливе значення має кодифікація Бангалорських принципів поведінки суддів, які закріпили універсальні етичні засади суддівської діяльності та стали результатом узагальнення найкращих практик різних правових систем. Ці принципи набули статусу міжнародних етичних орієнтирів soft law [4] і засвідчили перехід від фрагментарних норм до системної міжнародної стандартизації суддівської поведінки.

Закріплення міжнародних стандартів суддівської етики здійснюється переважно шляхом їх імплементації у національні правові системи та через розвиток рекомендаційних актів наднаціонального рівня. У державах – членах Ради Європи такі стандарти інтегруються шляхом ухвалення законодавства про судоустрій, кодексів суддівської етики та процедур дисциплінарної відповідальності. Характерною ознакою цього процесу є його багаторівневість, що поєднує міжнародні, регіональні та внутрішньодержавні нормативні підходи. Центральними елементами закріплених принципів залишаються незалежність суддів, їх інституційна та індивідуальна неупередженість, а також доброчесність як етична і соціальна цінність. Окрему увагу приділено запобіганню конфлікту інтересів і забезпеченню прозорості судової діяльності.

Сучасний етап розвитку міжнародних принципів суддівської етики характеризується їх адаптацією до трансформацій соціально-правового середовища. Зокрема, цифровізація правосуддя, впровадження електронних судових процедур і використання новітніх технологій зумовлюють появу нових етичних викликів. Це актуалізує необхідність переосмислення таких принципів, як конфіденційність, публічність судового процесу та межі суддівської комунікації. У відповідь на ці зміни міжнародні інституції поступово формують додаткові рекомендації щодо поведінки суддів у цифровому просторі [3, 5]. Водночас зберігається орієнтація на базові етичні категорії, які мають універсальний характер і не втрачають актуальності незалежно від технологічного розвитку.

Однією з ключових проблем сучасного етапу є неоднакова імплементація міжнародних принципів суддівської етики в національні правові системи. Попри формальне визнання універсальних стандартів незалежності, неупередженості та доброчесності суддів, рівень їх практичного застосування суттєво відрізняється між державами. У ряді правових систем етичні кодекси мають декларативний характер і не супроводжуються ефективними механізмами реалізації. Додатковим чинником, що негативно впливає на дотримання етичних стандартів, залишається політичний тиск на судову владу, який підриває її незалежність та суспільну довіру. Проблемними є також питання ефективності дисциплінарних процедур у разі порушення етичних норм.

Актуальною залишається і проблема адаптації міжнародних принципів суддівської етики до нових соціальних та комунікативних реалій. Зростання ролі публічної комунікації суддів, зокрема у цифровому середовищі та соціальних мережах, ускладнює дотримання принципів стриманості та неупередженості [1]. Водночас виникає необхідність пошуку балансу між відкритістю судової влади як соціальної інституції та збереженням її авторитету і професійної автономії.

Важливу роль у розвитку та конкретизації міжнародних стандартів суддівської етики відіграє практика міжнародних судових інституцій, насамперед Європейського суду з прав людини. Його рішення формують прецедентні підходи до тлумачення стандартів справедливого суду, що безпосередньо впливають на етичні вимоги до поведінки суддів. Значний внесок здійснюють і консультативні органи Ради Європи, зокрема Консультативна рада європейських суддів, яка розробляє висновки щодо стандартів суддівської поведінки та мінімізації ризиків зовнішнього впливу на судову владу [2]. У результаті формується узгоджена європейська модель етичних стандартів суддівської діяльності.

Отже, розвиток і закріплення міжнародних принципів суддівської етики становить системний процес формування універсальних нормативно-ціннісних орієнтирів суддівської діяльності як важливої соціокультурної практики сучасного державотворення. Його основою є поєднання міжнародних рекомендаційних актів, регіональних стандартів та національного правового регулювання. Реалізація цих принципів спрямована не лише на забезпечення незалежності та неупередженості судової влади, а й на підвищення рівня суспільної довіри до правосуддя як ключового інституту демократичної держави. Подальша еволюція міжнародних етичних стандартів зумовлюється впливом технологічних інновацій і трансформацією соціально-правових практик.

Література:

1. Висновки «Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та дотримання»: міжнародний документ Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів від 04.11.2004 (м. Валль де Браво, 31.10.–04.11.2004). URL: https://old.vkksu. gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/prav-et-p-s.doc

2. Городовенко В. Право судді на вільне вираження своїх поглядів у контексті утвердження авторитету судової влади в суспільстві. *Слово національної школи суддів України.* 2023. № 1 (42). С. 6-21. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/gorodovenko_stattya_2023.pdf

3. Коментар до Кодексу суддівської етики / упоряд. Є. Краснов, О. Хотинська-Нор. Київ: ВАІТЕ, 2026. 268 с. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar2603061320pbkce-af35f4321b.pdf

4. Тренчук Л.К. Етичні стандарти поведінки судді. Запоріжжя, 2020. 101 с. URL: https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/3546/%D0%A2%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9B.%D0%9A..docx?sequence=1&isAllowed=y

5. Chepik-Trehubenko O. Innovative methods of training lawyers: theoretical and legal aspects. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs.* 2022. Special Issue № 1. 347 p. P. 330-336.

6. Чепік-Трегубенко О.С., Чернобук В.В., Петриченко К.С. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). *Аналітично-порівняльне правознавство.* №3, 2025. с. 61-66. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/10.pdf

Шувар Н. М.,
кандидат біологічних наук,
старший викладач кафедри загальної та медичної психології
Закалик Г. М.,
магістр психології,
ВПНЗ «Львівський медичний університет»
м. Львів, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ УВАГИ РЕАБІЛІТОЛОГІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Здобувачі вищої освіти обраного профілю системи «людина-людина» мають володіти уміннями професійного спрямування, зокрема, лікувати та відновлювати фізичне здоров'я [4], а для їх успішної реалізації необхідно розвивати м'які навички, зокрема, уміння уважно стежити за змінами у фізичному та емоційному станах пацієнтів. Відповідно, майбутні реабілітологи мають набути здібності до розподілу уваги одночасно між кількома видами діяльності, зокрема, на високому рівні – уважністю та вибірковістю перцептивної уваги, а також концентрацією, стійкістю та переключення уваги [7].

Відомо, що префронтальна кора забезпечує гнучкість регулювання поведінки для правильного реагування на зміни у зовнішньому навколишньому середовищі, насамперед, визначає здатність перемикати фокус уваги з об'єкта на об'єкт. При цьому, хронічний стрес значною мірою чинить негативний вплив на когнітивні здібності, зокрема спричинює зниження концентрації та стійкості уваги [8 ; 9 ; 10].

З огляду на це для забезпечення повноцінного формування конкурентноздатних випускників спеціальності «Терапія та реабілітація» вважаємо за доцільне сприяти моніторингу їхніх когнітивних здібностей. Тому метою нашого дослідження було вивчення властивостей уваги здобувачів вищої медичної освіти в умовах російсько-української війни.

У дослідженні брали участь 25 здобувачів вищої освіти 1 курсу спеціальності «Терапія та реабілітація» одного із закладів вищої освіти, віком 17-18 років, з них 76% жіночої статі та 24% – чоловічої. Використано стандартизовані психодіагностичні методики: «Коректурна проба» (за Б. Бурбоном з таблицею Анфімова українською мовою) [6, с. 27], «Діагностика концентрації уваги, уважності, вибіркового сприймання, самоконтролю» (тест Мюнстерберга) [6, с. 26], «Таблиця Шульте», «Вивчення концентрації та

стійкості уваги» (модифікація методу Пьєрона-Рузера) [2] та запропоновано «Вправу диктора Левітана» [1], обраний текст для якої містив 103 слова і був уривком з «Аліса в Країні Чудес» (Льюїс Керрол). Безпосередньо опитування відбувалося анонімно задля чистоти дослідження.

Згідно результатів за методикою «Коректурна проба» більшість респондентів (80%) проявили високий рівень показника швидкості (продуктивності) роботи, але решта – середній (12%) та низький (8%) рівні. Розрахунок коефіцієнту точності показав дуже високий рівень концентрації уваги у майже половини респондентів (44%), високий – у третини (32%), а середній, низький і дуже низький – по 8%. Рівень стійкості уваги у перерахунку на стени (за 10-бальною шкалою) був надзвичайно високим у 36%, високим – у 16%, середнім – у 32% та нижчим за норму – у 16% опитаних. При цьому дуже низького рівня нами не відзначено. На нашу думку, це доволі добрий результат, враховуючи обставини, за яких формувалися ці когнітивні здібності впродовж здебільшого останніх 6 років.

Тест Мюнстерберга діагностував різке зниження концентрації уваги, уважності, вибіркового сприймання та самоконтролю у досліджуваній групі. Так, зберегти впродовж 15 хв. випробувань дуже високий і високий рівні вибірковості уваги здатними були лише 7 респондентів (відповідно, 12% і 16% від опитаних). Середній і низький рівні показника простежувалися у більшості опитаних (по 36% відповідно). Тобто 72% здатні сконцентровуватися лише на 5 хв., а далі їх увага починає розсіюватися.

Здатність до переключення уваги на дуже високому, високому та хорошому (середньому) рівнях виявлено, відповідно, у 16, 8 і 28%, а нижче норми, тобто низькому та дуже низькому рівнях, – у 20 і 28% респондентів.

Результати по стійкості уваги за методу Пьєрона-Рузера відповідали вимогам до психологічних особливостей працівників сфери реабілітації. Так дуже високий, високий і середній рівні продемонстрували, відповідно 32%, 36% і 20% опитаних. Тобто сумарно це 88% від групи. У решти респондентів стійкість уваги була низькою та дуже низькою.

На завершальній стадії для дослідження рівня концентрації уваги студентам також було запропоновано «Вправу диктора Левітана», яка передбачає прочитати дзеркально перевернутий текст (тобто розгорнутий на 180 градусів), в одному темпі, спокійним голосом, уникаючи помилок та виправлень. Вправа передбачає час читання (від першого до останнього слова), врахування кількості помилок (пропуск літери, неправильне прочитання дзеркальної літери та пропускання рядків).

Так відмінну концентрацію та швидку адаптації (високий рівень) здатні були проявляти 44% учасників досліджуваної групи, стабільну роботу та нормальну швидкість (середній рівень) – 44%, а нижче норми, тобто низький і дуже низький рівень – відповідно 8 і 4%.

З одного боку, студенти, які навчаються у м. Львові, менш піддаються стресу від сигналів «Повітряна тривога». Та, з іншого боку, постійне перебування у соцмережах на фоні інформаційно-психологічного тиску медіа-простору могло у значної частини студентської молоді спричинити розвиток тривожності [3], що і спровокувало зниження якісних характеристик уваги (стійкості, переключення та здатності до концентрації), виявлених цим дослідженням. Тому доцільно буде провести моніторинг стресостійкості та резильєнтності студентської молоді.

Також нами беруться до уваги і дослідження В. Клепач, В. Шуліги та Д. Книша, здійснені за наукового керівництва Н. Шувар, які показали у більшості першокурсників-реабілітологів середній рівень розвитку невербальної комунікативної компетентності, зокрема, здатності «читати» емоційний стан інших, чуттєво реагувати на їхні невербальні сигнали [5]. Такі результати можемо пояснити, зокрема, і наслідком зниження властивостей уваги у цих студентів.

Теперішній стан уваги значної частини майбутніх фахівців може стати вагомою перепоною на шляху до професійної самореалізації. Тому нами рекомендовано залучати студентів-реабілітологів до участі у тренінгах з фокусування та контролю уваги.

Таким чином, проведені дослідження показали значний вплив російсько-української війни на психологічні особливості прояву уваги здобувачів вищої медичної освіти, що може мати подальші негативні наслідки для професійної діяльності у системі «людина-людина». Також окреслено перспективу подальших наукових пошуків.

Література:

1. 10 технік для розвитку уваги школярів. *Освіта Нова* : *провідний український освітній портал.* 15.01.2019. https://osvitanova.com.ua/posts/1941-10-tekhnik-dlia-rozvytku-uvahy-shkoliariv

2. Дослідження концентрації уваги : Тест. 2006. № 10. URL: http://personal.in.ua/article.php?ida=385

3. Закалик Г. М., Шувар Н. М., Коропатов С. О. Психологічний вплив медіа-засобів на емоційну сферу молоді в умовах сьогодення.

Південноукраїнський правничий часопис: науковий журнал. 2023. № 2. С 173-177. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/2/2_2023.pdf#page=173

4. Зміни до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78 «Охорона здоров'я». Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 2331 від 13.12.2018. URL: https://moz.gov.ua/uploads/1/9223-dn_20181213_2331.pdf

5. Клепач В., Шуліга В., Книш Д. Аналіз структури невербальної комунікації першокурсників. *Актуальні проблеми сучасної науки, освіти та практики : Матеріали XIX Загальноуніверситетської студентської науково-практичної конференції*, Львів, 21 квітня 2026 року. Львів. 2026. С. 18-19.

6. Кравченко К.О., Мась Н.М., Насєдкін Д.Б., Скрябін О.Л., Соколіна О.В. Тимчасові методичні рекомендації «з вивчення психічних станів, процесів та властивостей військовослужбовців із застосуванням програмного забезпечення PSY-D». 2021. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/2_%D0%A2%D0%9A%D0%9F-1-0016003.01-%D0%A2%D0%98%D0%9C-%D0%9C%D0%A0-%D0%97-%D0%92%D0%98%D0%92-%D0%9F%D0%A1-%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9F%D0%A0%D0%92%D0%9B-%D0%97%D0%90%D0%A1-%D0%9F%D0%A0-%D0%97%D0%90%D0%91-PSY-D.pdf

7. Примачок Л. Л. Структура професійної компетентності фахівця з фізичної реабілітації. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості*. 2024. Вип. 16. С. 237–245.

8. Шулякова М., Рациборинська-Полякова Н. Вплив хронічного стресу на організм людини та роль психоедукації у редукції його психічних проявів. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2024. Том 9. № 1. DOI: 10.26766/pmgp.v9i1.490

9. Arnsten AF. Stress signalling pathways that impair prefrontal cortex structure and function. *Nat Rev Neurosci*. 2009. Vol. 6. P. 410-22. DOI: 10.1038/nrn2648

10. Liu Q, Liu Y, Leng X, Han J, Xia F, Chen H. Impact of Chronic Stress on Attention Control : Evidence from Behavioral and Event-Related Potential Analyses. Neurosci Bull. 2020. Vol. 36(11). P. 1395-1410. DOI: 10.1007/s12264-020-00549-9

Янківська А. А.,
здобувач вищої освіти, 1 курсу, ЮЛ-101
Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник: **Мордзинська Н. А.,**
кандидат політичних наук
доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
Університету імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ІСТОРИЧНА КОНЦЕПЦІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ІДЕОЛОГІЧНИЙ ФУНДАМЕНТ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У контексті концепції державотворення Михайло Грушевський наголошував на нерозривному зв'язку між історичною тяглістю та сучасною інституційною легітимністю. Він розглядав майбутню українську державу не як штучне утворення, а як логічне відновлення демократичних традицій вічового права та козацької республіки. Для вченого процес державотворення мав глибоко соціальний характер: державні інститути вважалися легітимними лише тоді, коли вони виростали з потреб самого народу («народна держава»), а не нав'язувалися ззовні. Цей підхід дозволив Грушевському обґрунтувати право українців на власну державну модель, яка базувалася на засадах демократичного федералізму та широкого самоврядування, що стало ідейним стрижнем діяльності Української Центральної Ради.

У передмові до першого тому «Історії України-Руси» (1898) Михайло Грушевський пояснює, чому українське минуле має бути предметом окремого наукового дослідження [2, с. 5]. Автор окреслює свою працю як спробу створити цілісну історію українського народу, а не як додаток до чужих державних наративів. Таким чином, ця передмова має програмний характер: у ній сформульовано засади модерної української історіографії й обґрунтовано, що українці мають право на власну історію.

Джерело було створене у Львові, який наприкінці XIX ст., багато в чому завдяки діяльності Наукового товариства імені Шевченка, став одним із головних центрів українського культурного й наукового життя. В умовах, коли в Російській імперії українську окремішність заперечували, а історію Русі трактували як частину «загальноросійського» минулого, М. Грушевський зміг

сформулювати власну концепцію історії як доказ історичної суб'єктності українців.

Найважливішою політичною ідеєю мислителя є теза про український народ як окрему історичну спільноту. Грушевський свідомо відкидає схему «общерусской» історії, оскільки вона розчиняє український досвід у чужій державній традиції. Він доводить безперервність української лінії історичного розвитку — від Русі через наступні етапи державного й суспільного життя до новітнього національного руху. У центрі його підходу стоїть ідея «народоправства»: історію творять не лише князі, царі чи еліти, а передусім народ як жива спільнота, що є головним носієм історичної пам'яті.

З цієї історичної концепції органічно випливає політичний висновок: історична окремішність народу є моральною та політичною підставою для його права на самовизначення. Хоча наприкінці XIX століття вчений не формулював прямого заклику до державної незалежності в її сучасному розумінні, він створив потужний інтелектуальний фундамент для майбутньої державницької програми. Логіка Грушевського була беззаперечною: якщо народ має власну мову, культуру, пам'ять і безперервний історичний шлях, то він має і природне право на політичне життя у тій формі, яку сам обере.

Таким чином, передмова до фундаментальної праці М. Грушевського набула статусу документа, значення якого вийшло далеко за межі історіографії. Вона утвердила погляд на українців як на окрему націю з власною історичною тяглістю. У добу революційних подій 1917–1921 років ці ідеї про історичне право народу на власний шлях і пріоритет народної волі стали визначальним аргументом на користь розбудови української державності. Без усвідомлення історичної окремішності, обґрунтованої М. Грушевським та його школою [4, p. 240], було б неможливо сформувати повноцінну національну політичну програму. Його спадщина залишається надзвичайно актуальною і в контексті сучасних викликів, доводячи, що право на власну історію є невід'ємною складовою права на державність.

Література:

1. Гирич І. Б. Михайло Грушевський: конструктор української модерної нації. Київ : Смолоскип, 2016. 712 с.

2. Грушевський М. С. На порозі Нової України: гадки і мрії. Київ : Друкарня Української Центральної Ради, 1918. 120 с.

3. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 1 : До початку XI віку. Львів, 1898. URL: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3799/file.pdf (дата звернення: 17.04.2026).

4. Telvak V., Pedych V., Telvak V. Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum*. 2021. Vol. 20. P. 239–261. DOI: 10.4467/2543702XSHS.21.009.14040.

Chaban N. A.,
Ph.D. candidate (educational and scientific level)
in the field of «Philosophy»,
Educational and Scientific Institute of Musical and
Performing Arts and Socio-Cultural Practices,
Ushynsky University,
Odesa, Ukraine

BIOECONOMY AND BIOTECHNOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP: THEORETICAL APPROACHES AND CONTEMPORARY INTERPRETATIONS

In contemporary Ukrainian academic literature, the bioeconomy is viewed as an integrative, interdisciplinary field that combines economic, technological, and environmental approaches to the use of biological resources and the development of sustainable development models. In this context, researchers emphasize its role as a system focused on the effective integration of biomass, industrial waste, and biotechnologies into various sectors of the economy (I. Dulska [2], O. Makarchuk [4], O. Litvak [3]). Within the study of the interconnection between the bioeconomy and biotechnological entrepreneurship, the work by V. Bugaychuk and I. Grabchuk holds a significant place, in which the bioeconomy is viewed as a qualitatively new stage in the development of the economic system, shaped by global challenges and scientific and technological progress. The authors argue that its emergence is a natural response to the intensification of resource, environmental, and socio-economic problems, and its essence lies in the transition from a linear economic model to a circular one, based on the rational use of bioresources, recycling, and waste minimization. In this context, the bioeconomy emerges as a comprehensive system that integrates economic, environmental, and biotechnological components, where biomass serves as the basic resource and biotechnology as the tool for its transformation into high-value-added products. This interaction lays the groundwork for the development of biotechnology entrepreneurship as a practical mechanism for implementing the bioeconomic model,

which facilitates the commercialization of scientific research, the introduction of innovations into production, and the creation of new markets for bioproducts [1].

Further conceptual clarification of these approaches is presented in the works of M. Talaviri and co-authors, where the bioeconomy is interpreted as a systemic approach to managing natural resource use and the rational utilization of biological resources, with the simultaneous implementation of innovations, primarily in the agricultural sector. It is emphasized that the formation of a bioeconomic model of economic management is linked to the need to ensure a balance between economic growth and environmental conservation by reducing environmental risks and increasing the efficiency of natural resource use [5]. Expanding on these points, M. Talavira emphasizes the integration of bio-, nano-, and information technologies as the foundation for the emergence of a new type of economic system focused on renewable resources and innovative biotechnologies. In this context, biotechnology entrepreneurship is viewed as a key mechanism for transforming scientific knowledge into practical innovations and their subsequent commercialization in the agricultural sector, energy, and industry. At the same time, the paper emphasizes the decisive role of science as the driving force behind bioeconomic transformations, as well as the importance of institutional support – the legislative framework, state support, and the development of innovative infrastructure, including bioclusters. Separate emphasis is placed on the structural problems of bioeconomy development in Ukraine, in particular insufficient funding for science and the low level of innovation commercialization, which limits its potential as a systemic model of sustainable development [6].

Most Ukrainian researchers view the bioeconomy as a strategic direction for transforming the economic system, based on the principles of circularity, resource efficiency, and technological innovation; its importance for the development of the agricultural sector and the management of natural resource use in the context of globalization challenges is emphasized, where the bioeconomy emerges as a tool for combining economic development with environmental security and the sustainable use of natural resources. In contemporary international scientific discourse, the bioeconomy is increasingly interpreted as a complex innovation-institutional system that integrates scientific knowledge, public policy, and entrepreneurial activity. In this context, it emerges not merely as an economic sector, but as a strategic mechanism for transitioning to sustainable development models, underpinned by the widespread integration of biotechnologies into production, social, and environmental practices. Thus, in their article «The Bioeconomy for Sustainable Development», A. Aguilar, T. Twardowski, and R. Wolgemut argue for an understanding of the bioeconomy as a new global development paradigm based on the sustainable use of renewable biological resources and integrating science, the economy, and society [8].

The issue of building a bioeconomy and the importance of innovation networks and knowledge in this process are discussed in detail in the works of B. Golembiewski, N. Zika, and S. Bröring [12]. Bio-technological entrepreneurship emerges as a key mechanism for realizing the potential of the bioeconomy, ensuring the transformation of scientific knowledge into commercially significant products and services while simultaneously serving as a tool for commercializing scientific developments and forming innovation ecosystems that integrate the interaction of science, the market, and policy; it is based primarily on knowledge, innovation networks, and interdisciplinary cooperation, rather than solely on production activities.

In a number of scientific studies, researchers shift their focus to the institutional and global-economic dimensions of the bioeconomy. In particular, D. Wild views it as a component of the global economic system, emphasizing the decisive role of industrial policy and regulatory mechanisms in stimulating bio-innovation. In this approach, biotechnology entrepreneurship emerges as the result of the interaction between science, the market, the state, and society, and its effectiveness directly depends on the quality of the institutional environment and the sociocultural conditions that determine the spatial organization of biotechnology industries [15].

A conceptual understanding of the nature of the bioeconomy is presented in the work of M. Bugge, T. Hansen, and A. Kletkow, where it is defined as a multidimensional phenomenon that combines biotechnological, bioresource, and bioecological visions of development. Within this approach, biotechnological entrepreneurship emerges at the intersection of these dimensions, integrating innovative technologies, resource capabilities, and principles of sustainable development, which requires a comprehensive socio-economic analysis [11]. An important area of contemporary research is the analysis of the bioeconomy as a factor in the transformation of the entrepreneurial environment. Thus, S. Hinderer and A. Kukertz view bioeconomic transformation as an external driver of sustainable entrepreneurship, creating new opportunities for business while simultaneously placing increased demands on knowledge, competencies, and the ability to work with bioresources and bioproducts. In this context, biotechnology entrepreneurship emerges as a key element of an innovation-driven economy focused on sustainable development [13].

Significant attention is also paid to the strategic dimension of bioeconomy development. Research by M. Urbaniec and co-authors demonstrates that the choice of business strategies in this field is determined primarily by economic and market factors, which simultaneously incorporate environmental and social aspects. This contributes to the formation of more sustainable business models and strengthens the role of biotechnology entrepreneurship as an element of sustainable innovation

ecosystems [14]. A separate line of research is related to the typology of innovations in the bioeconomy. S. Bröhring, N. Laibach, and M. Wustmans propose a classification that encompasses substitute products, new bio-based processes, new bio-based products, and behavioral innovations. This approach allows for a deeper understanding of the specifics of innovation processes in the bioeconomy, their differences in terms of commercialization and implementation, and emphasizes the need for differentiated management of innovation activities [10].

From a socio-philosophical perspective, K. Birch's approach is of great significance, as it views the bioeconomy as a multilevel space of interaction between knowledge, place, and power. From this perspective, biotechnological entrepreneurship emerges as the central mechanism for transforming scientific knowledge into economic value, achieved through complex processes that combine local practices and global economic structures. In general, the bioeconomy integrates renewable resources and biological processes into production systems, ensuring economic growth, the creation of new jobs, and environmental improvement. It offers an alternative to traditional resource-intensive development models and addresses contemporary global challenges, including climate change, biodiversity conservation, and energy security [9].

Conclusion. In summary, it can be stated that contemporary research on the bioeconomy and biotechnology entrepreneurship demonstrates a gradual shift from a narrowly economic understanding of these phenomena to their interpretation as complex socio-technical systems. In this context, biotechnological entrepreneurship emerges not only as a form of innovative activity but as a key mechanism for integrating science, the market, and policy, ensuring the transformation of knowledge into socially significant and economically valuable outcomes. At the same time, attention is growing to the sociocultural, institutional, and ethical aspects of its functioning, which opens up prospects for further philosophical reflection on the bioeconomy as a holistic civilizational phenomenon.

Bibliography:

1. Бугайчук В. В., Грабчук І. Ф. Біоекономіка та її роль у розвитку сучасного суспільства. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 110–116. URL: https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/eapk_2018_05_p_5_122-110-116.pdf?utm

2. Дульська І. В. Чи поїде Україна швидкісним потягом НТП? (маніфест технологічного розвитку країни). *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1 (5), т. 1. С. 80–92. URL: https://econforum.duan.edu.ua/images/PDF/2012/1/9.pdf

3. Літвак О. А. Розвиток аграрного сектору економіки на біоекономічних засадах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03. Миколаїв, 2016. 26 с.

4. Макарчук О. Г., Савчук В. К. *Біоенергетичний потенціал сільськогосподарського виробництва: економічний вимір, прогноз використання* : монографія. Київ : Аграр Медіа Груп, 2011. 177 с.

5. Розвиток біоекономіки та управління природокористуванням в умовах глобалізації : монографія. Талавиря М. П., Клименко А. М., Жебка В. В. та ін. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2012. 340 с.

6. Талавиря М. П. Нозвиток біоорієнтованої економіки на науковій основі. *Науковий вісник Ужгородського університету*. *Серія «Економіка».* 2015. Випуск 1 (45). Т.2. С. 225-229.

7. Талавиря М. П. Розвиток біоорієнтованої економіки на науковій основі. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка. 2015. № 1 (45). Т. 2. С. 225–229. URL: http://www.visnyk-ekon-old.uzhnu.edu.ua/images/pubs/45/2/45_2_225-229_%D0%A2%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%8F.pdf

8. Aguilar A, Twardowski T, Wohlgemuth R. Bioeconomy for Sustainable Development. Biotechnol J. 2019 Aug;14(8):e1800638. doi: 10.1002/biot.201800638. Epub 2019 Jul 2. PMID: 31106982.

9. Birch K. Knowledge, place, and power: geographies of value in the bioeconomy. *New Genetics and Society*, 2012. № 31(2), pp. 183–201. https://doi.org/10.1080/14636778.2012.662051

10. Bröring S., Laibach N., Wustmans M. Innovation types in the bioeconomy. *Journal of Cleaner Production*. 2021. Vol. 278. 123–139. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121939

11. Bugge M. M., Hansen T., Klitkou A. What Is the Bioeconomy? A Review of the Literature. *Sustainability*. 2016, № *8*, 691. https://doi.org/10.3390/su8070691

12. Golembiewski B., Sick N., Bröring S. The emerging research landscape on bioeconomy: What has been done so far and what is essential from a technology and innovation management perspective? *Innovative Food Science & Emerging Technologies*. 2015. DOI: 10.1016/j.ifset.2015.03.006.

13. Hinderer S., Kuckertz A. The bioeconomy transformation as an external enabler of sustainable entrepreneurship. *Business Strategy and the Environment*. 2022. Vol. 31, No. 7. P. 2947–2963. DOI: 10.1002/bse.3056

14. Urbaniec M., Sołtysik M., Prusak A. et al. Fostering sustainable entrepreneurship by business strategies: An explorative approach in the bioeconomy.

Business Strategy and the Environment. 2022. Vol. 31(1). P. 251–267. DOI: https://doi.org/10.1002/bse.2885

15. Wield D. Bioeconomy and the global economy: industrial policies and bio-innovation. *Technology Analysis & Strategic Management*, 2013. № 25(10), 1209–1221. https://doi.org/10.1080/09537325.2013.843664

Krokhmal O.,
graduate student of the Department of Philosophical
and Sociological Studies and Sociocultural Practices
South Ukrainian National Pedagogical University
Named after K. D. Ushynsky
Odesa, Ukraine

UKRAINIAN MENTALITY BETWEEN TRADITION AND MODERNIZATION: A PHILOSOPHICAL ANALYSIS

The philosophical understanding of transformational changes in the Ukrainian mentality within the context of contemporary integration processes of Ukrainian society into the European socio-cultural space, as well as the dramatic events of the Russian-Ukrainian war, is highly important and relevant. In defining Ukrainian mentality, it should be noted that the phenomenon of national mentality reflects a certain spiritual and axiological condition of a people, formed as a result of the historically prolonged and relatively stable influence of various factors and circumstances, including social, cultural, socio-economic, ethnic, and religious ones [1]. At the same time, socio-cultural transformations undoubtedly influence the fundamental perceptions and value priorities embedded in the structure of national mentality; however, archetypes and traditions largely remain unchanged.

Significantly influenced by socio-political changes in Ukrainian society, which has undergone a path of evolution from a Soviet authoritarian system to a democratic state. However, changes in the cultural sphere and national mentality occur much more slowly than transformations in the political and economic spheres of society. Therefore, during the first years of Ukraine's independence, national mentality was characterized by value ambivalence and the preservation of Soviet values and attitudes in public consciousness. The social transformations that have taken place in contemporary Ukrainian society throughout the years of independence have contributed to strengthening the value of individualism within Ukrainian national mentality. Ukrainian history vividly demonstrates that individualism is not an obstacle

to self-organization and effective state-building activity among Ukrainians. Numerous Cossack uprisings, revolutions, and protest movements have proven the ability of Ukrainian society to resist the arbitrariness of power, even when that power was democratically elected. Furthermore, repeated acts of external aggression, particularly the contemporary Russian-Ukrainian war, have demonstrated a high level of social cohesion, solidarity, and readiness for collective resistance against the Russian aggressor. The phenomenon of Ukrainian mentality should also be analyzed through the prism of the philosophical dialectic between tradition and modernization. Modernization processes inevitably create tensions between inherited cultural patterns and new social realities. In the Ukrainian case, this contradiction has become especially visible in the conditions of globalization and European integration. On the one hand, Ukrainian society seeks to preserve its historical memory, language, religious traditions, and cultural identity. On the other hand, the logic of modernization requires openness to innovation, democratic reforms, technological development, and the formation of a civic political nation based on the principles of freedom, equality, and human dignity.

An important feature of Ukrainian mentality is the coexistence of strong individualistic tendencies with a deep collective consciousness. This paradoxical combination has historical roots. The traditions of Cossack self-government cultivated ideals of personal freedom, dignity, and independence, while at the same time emphasizing collective responsibility and solidarity within the community. Contemporary Ukrainian society demonstrates a similar synthesis. The volunteer movement, civic activism, and broad public support for the armed forces during the war reveal the emergence of a new form of civic solidarity that is not imposed by the state but arises voluntarily from shared moral values and national consciousness.

The Russian-Ukrainian war has become not only a geopolitical confrontation but also an existential challenge that profoundly transformed the collective consciousness of Ukrainians. Under conditions of war, questions of identity, freedom, justice, and historical memory acquire particular philosophical significance. War has intensified the processes of national self-identification and accelerated the rejection of imperial and post-Soviet narratives.

The Ukrainian mentality increasingly gravitates toward European democratic values, while simultaneously preserving its unique cultural authenticity. In this context, Ukrainian identity appears not as a static phenomenon but as a dynamic and evolving socio-cultural construct. At the same time, the modernization of Ukrainian mentality should not be interpreted as the complete destruction of traditional value systems. Philosophically, modernization is more accurately understood as a reinterpretation of tradition in accordance with contemporary historical conditions. Traditions do not

disappear; rather, they acquire new meanings. For example, patriotism in contemporary Ukraine is no longer reduced solely to ethnic or cultural dimensions but increasingly includes civic responsibility, social participation, and active defense of democratic principles. Thus, Ukrainian mentality reflects a synthesis of historical continuity and innovative social transformation. Another important aspect is the growing role of personal responsibility in the structure of Ukrainian national consciousness. Modern Ukrainian society increasingly values initiative, self-realization, critical thinking, and active civic participation. These qualities gradually replace the paternalistic expectations inherited from the Soviet era. The development of civil society institutions, volunteer initiatives, independent media, and educational reforms contributes to the formation of a mature democratic culture. In philosophical terms, this process may be interpreted as the transition from a subject-object model of social existence toward a subject-subject model based on dialogue, participation, and personal autonomy.

Therefore, contemporary Ukrainian mentality is formed at the intersection of historical tradition, traumatic collective experience, and the challenges of modernization. It reflects the difficult but irreversible process of transforming Ukrainian society into a democratic European nation while preserving its unique cultural and spiritual identity. Ukrainian mentality today embodies resilience, dignity, freedom, and solidarity — values that have become not only philosophical categories but also existential principles of national survival.

References:

1. Lisieienko O. V. (2022) Ukrainian National Mentality: Value Shifts in the Conditions of Modernity. *Perspektyvy. Socio-Political Journal*. No. 2. P. 140–145.

Severynchyk O.,
Senior Lecturer, Department of Sociology,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

EVERYDAY LIFE PRACTICES OF UKRAINIAN MIGRANTS ABROAD AS A FOCUS OF SOCIOLOGICAL RESEARCH: ADAPTATION, INTEGRATION AND CONFLICTS

Ukrainian migration abroad after the start of the full-scale war requires analysis at the level of everyday life, rather than only through statistics on displacement, temporary protection status or the number of registered persons in host countries. To

address urgent social problems, it is important to understand how people arrange housing, search for work, learn the language, enrol children in school, support relatives in Ukraine, cope with legal uncertainty, transform family roles, build new social ties and, at the same time, remain included in Ukrainian informational, emotional and civic space. At present, the everyday life practices of Ukrainian migrants are formed between two poles: the need to act within a new social environment and the preservation of links with communities of origin, where family, property, memory, obligations, professional contacts and plans for return remain.

Migration statistics show the scale of displacement, yet they do not explain how Ukrainian migrants build their everyday lives between the host country and Ukraine. Formal indicators of integration – employment, housing, documents, children's education and access to healthcare – are important, but they do not exhaust the meaning of migratory experience. The conceptual framework proposed by A. Ager and A. Strang makes it possible to understand integration through the combination of access to employment, housing, education, healthcare, social connections, language, security, stability, rights and civic belonging (Ager & Strang, 2008). For Ukrainian forced migrants, these dimensions become particularly complex, since residence abroad is often perceived as temporary, even though domestic, educational, employment-related and family decisions gradually root people in the new environment.

The purpose of this study is to substantiate the sociological study of the everyday life practices of Ukrainian migrants abroad as an instrument for analysing adaptation, integration, conflicts and transnational ties with communities of origin. This approach makes it possible to shift attention from the image of the migrant as an administrative category to the analysis of a person acting within a specific social field: renting housing, retraining, making decisions about children's schooling, supporting a partner or relatives at a distance, entering diaspora networks, choosing between return and a longer stay, experiencing a change in status and redefining their own role.

Everyday life practices are a productive subject of sociological analysis because they show how structure and agency meet in daily actions. Ukrainian migrants abroad do not constitute a homogeneous group: their strategies depend on the country of stay, legal regime, class position, linguistic capital, professional resources, family situation, age, gender, wartime experience, the presence of children, access to support and the strength of transnational ties. The study by F. Farajzadeh and co-authors on humanitarian parole for Ukrainians in the United States demonstrates the importance of taking into account the preferences of displaced persons themselves regarding place of residence, social ties, needs and support opportunities (Farajzadeh et al., 2023). The study by I. Ots offers another perspective: it examines marriages between women of post-Soviet origin and Mexican men living in Mexico, drawing on in-depth interviews

with couples and women, as well as ethnography of virtual communities (Ots, 2021). I. Ots analyses a distinctive locus of migration, since Mexico is not among the usual centres of post-Soviet marriage migration, such as the United States or Canada; however, less complex legal barriers, the accessibility of crossing the border and possibilities for legalisation make it a significant destination for some mobile groups (Ots, 2021). In the Mexican context, the status of a foreign wife, a "European" appearance, education, cultural practices, command of languages and other symbolic resources may acquire prestige in middle- and upper-middle-class milieus, yet their possession does not guarantee economic autonomy, equality in family relations or successful conversion into professional status (Ots, 2021). The study by I. Ots convincingly shows that transnational experience requires analysis not merely as movement between countries, but as a process of redefining capitals, gender expectations, family roles, emotional ties, digital support and ideas about the future (Ots, 2021).

Adaptation in the host country begins with a series of practical tasks and practices: searching for housing, arranging documents, accessing healthcare, choosing a school, finding work, learning the language and understanding local rules and services. Yet each of these actions has a social dimension. Housing may be a place of security or a source of dependence on the host family; work may be a way to restore autonomy or an experience of downward professional status; school may be a space for children's integration or a field of linguistic and cultural tension. Reports on the experience of displaced Ukrainians in the European Union record the importance of housing, employment, education, healthcare, legal awareness and non-discrimination for the everyday lives of people who have left Ukraine (European Union Agency for Fundamental Rights, 2023). The gender dimension is also significant: Ukrainian forced migration is closely connected with women's experience, childcare, the redistribution of family responsibilities and difficulties in entering the labour market (OECD, 2023).

The integration of Ukrainian migrants does not mean the loss of connection with Ukraine. P. Levitt and N. Glick Schiller propose considering migrants within transnational social fields, where people can simultaneously be included in the host country and maintain stable links with the country of origin (Levitt & Glick Schiller, 2004). This approach is particularly suitable for the Ukrainian case: migrants participate in fundraising, support relatives, follow the news, work remotely and interact with Ukrainian schools, communities, volunteer initiatives and local chats. The concept of social remittances makes it possible to describe not only monetary transfers, but also the transmission of ideas, norms, skills, civic practices, experiences of service interaction and organisational models to communities of origin (Levitt, 1998). For this reason, the link with Ukraine is not a remnant of the past, but an active part of present

life.

Conflicts in the experience of Ukrainian migrants should be understood more broadly than open confrontations. They include conflicts of expectations between migrants and the receiving society, tensions within families due to changing roles, the contradiction between the plan to return and the need to integrate, competition for housing, work and assistance, differences within Ukrainian diaspora groups, linguistic and political misunderstandings, and experiences of stigmatisation or hidden discrimination. The transnational approach shows that migrants are simultaneously influenced by several normative environments, legal regimes, family expectations, labour-market requirements and the symbolic pressure of war (Vertovec, 2004). Therefore, the conflict between "staying" and "returning" often has not only economic, but also moral, family and civic meaning.

The digital dimension strengthens the simultaneous presence of Ukrainian migrants in several social spaces. Messengers, social networks, mutual-aid groups, Ukrainian news channels, diaspora communities and professional platforms maintain everyday connection with the country of origin and help migrants orient themselves in the host country. The study by U. Minora and co-authors shows that diaspora and friendship networks may be important for predicting the directions of Ukrainian displacement within the European Union, and that the Facebook Social Connectedness Index can complement official statistics under conditions of rapid mobility (Minora et al., 2022). Such digital data do not replace qualitative research, but they make it possible to see the network infrastructure of migration: where people go, where they expect support, and which ties make particular countries or regions more attractive.

Ethical sensitivity is a necessary condition in such studies. Legal status, traumatic experience, dependence on assistance, housing instability, family conflicts, children, discrimination, uncertainty about the future and experiences of loss cannot be reduced to convenient variables without protection of privacy and an explanation of the purpose of the research. Work with digital communities requires particular caution, since the boundary between open information and private experience is often blurred. Informed consent, confidentiality, safe wording of questions, refusal of stigmatising categories and attentiveness to unequal positions of researcher and respondent should define the design of such research.

Conclusions. The everyday life practices of Ukrainian migrants abroad require analysis at the level of everyday routines, networks, family roles, digital communication and transnational ties. Adaptation and integration should be studied together with conflicts, inequalities, changes in status, gender expectations and experiences of uncertainty. The link with communities of origin remains an important part of migratory experience, since through it families are supported, resources,

knowledge and practices of participation are transmitted, and plans for recovery are maintained. Qualitative methods, biographical interviews and digital ethnography make it possible to see those aspects that statistics on migration flows do not capture. The results of such studies are important for social policy, civil society organisations, diaspora initiatives and Ukrainian communities planning post-war recovery with regard to the experience of those who live abroad temporarily or for a longer period.

References:

1. Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies, 21*(2), 166–191. https://doi.org/10.1093/jrs/fen016

2. European Union Agency for Fundamental Rights. (2023). *Fleeing Ukraine: Displaced people's experiences in the EU*. https://fra.europa.eu/en/publication/2023/fleeing-ukraine-displaced-peoples-experiences-eu

3. Farajzadeh, F., Killea, R. B., Teytelboym, A., & Trapp, A. C. (2023). *Optimizing sponsored humanitarian parole*. arXiv. https://arxiv.org/abs/2310.05983

4. Levitt, P. (1998). Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion. *International Migration Review, 32*(4), 926–948. https://doi.org/10.1177/019791839803200404

5. Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review, 38*(3), 1002–1039. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x

6. Minora, U., Belmonte, M., Bosco, C., Johnston, D., Giraudy, E., Iacus, S. M., & Sermi, F. (2022). *Migration patterns, friendship networks, and the diaspora: The potential of Facebook's Social Connectedness Index to anticipate displacement patterns induced by Russia's invasion of Ukraine in the European Union*. arXiv. https://arxiv.org/abs/2209.01833

7. OECD. (2023). *What are the integration challenges of Ukrainian refugee women?* https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/what-are-the-integration-challenges-of-ukrainian-refugee-women-bb17dc64/

8. Ots, I. (2021). *Resignificación, reacomodo e intercambio de capitales en parejas globales: El caso de matrimonios de mujeres postsoviéticas y mexicanos* [Doctoral dissertation, Universidad Autónoma Metropolitana, Unidad Azcapotzalco]. https://doi.org/10.24275/uama.4390.7665

9. Ots, I. (2022). Políticas de género en la URSS y la Ucrania independiente: Del control estatal hacia discursos neoliberales. In O. Palko & M. Férez Gil (Eds.), *Descubriendo Ucrania: Su pueblo, su historia y su cultura* (pp. 152–159). Poliedro

Editorial de la Universidad de San Isidro. https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e57ab4bd-44b5-4387-85d3-6130628f4f6b/content

10. Ots, I. (2024). Feminismo estatal en Ucrania soviética y la educación de mujeres en México posrevolucionario. *Revista Mexicana de Historia de la Educación*, *12*(23), 41–57. https://doi.org/10.29351/rmhe.v12i23.547

11. Vertovec, S. (2004). Migrant transnationalism and modes of transformation. *International Migration Review*, *38*(3), 970–1001. https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00226.x

СЕКЦІЯ 5. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ТРАНСКОРДОННА СПІВПРАЦЯ ТА МІЖНАРОДНІ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ

Андрусик В. В.,
аспірант кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЯ WINWIN ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ ВІДБУДОВИ НАПІВПРОВІДНИКОВОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Сучасний етап трансформації світового господарства характеризується перетворенням мікроелектронної продукції на стратегічний ресурс, наявність якого визначає рівень обороноздатності держав, стабільність промислового виробництва та надійність функціонування цифрової інфраструктури. У відповідь на масштабні збої міжнародних ланцюгів постачання, спричинені пандемією COVID-19 та загостренням торговельних суперечностей між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою, Європейський Союз ухвалив у 2023 році Регламент 2023/1781 (European Chips Act), орієнтований на подвоєння частки європейських виробників у глобальному обсязі мікроелектронної продукції до 20 % за підсумками 2030 року [1]. Запровадження зазначеного нормативного інструменту відкрило для країн, що інтегруються у європейський економічний простір, нові інституційні можливості участі у відновленні власних високотехнологічних потужностей.

Україна, яка набула статусу країни-кандидата у члени Європейського Союзу, отримала автоматичну участь у програмі Horizon Europe та опосередкований доступ до інструментів фінансування досліджень і розробок у напівпровідниковій галузі [1]. Ухвалення урядом у січні 2025 року Стратегії цифрового розвитку інновацій до 2030 року під назвою WINWIN сформувало національну рамку відновлення мікроелектронної індустрії, у межах якої напівпровідникові технології віднесено до чотирнадцяти пріоритетних напрямів інноваційного розвитку держави [2]. Метою проведеного дослідження є обґрунтування ролі Стратегії WINWIN як інституційної платформи інтеграції України до європейської напівпровідникової екосистеми та виявлення основних механізмів синхронізації національної політики з положеннями European Chips Act.

Аналіз положень Стратегії WINWIN показує, що документ закладає підґрунтя для побудови вітчизняної мікроелектронної екосистеми через поєднання нормативно-правових, фінансових та кадрових інструментів. У травні 2025 року Міністерство цифрової трансформації України та Національна напівпровідникова асоціація уклали меморандум про співробітництво, який передбачає підтримку наукових розробок у сфері мікроелектроніки, формування навчальних програм для підготовки відповідних фахівців і поступовий вихід вітчизняних компаній на світові ринки [3]. Постановою Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2025 року № 386 повноваження Міністерства цифрової трансформації розширено за рахунок включення відповідальності за формування державної політики у сферах робототехніки, штучного інтелекту, безпілотних систем і напівпровідникових технологій, що відображає інституційне зміцнення галузевого регулювання.

Принципово важливим напрямом євроінтеграції є розроблення національного законопроєкту про чіпи, узгодженого з європейськими нормативними стандартами. За інформацією, оприлюдненою у грудні 2025 року, відповідний проєкт закону пройшов стадію аналітичного та регуляторного опрацювання, а також рамковий етап консультацій з Європейською Комісією щодо імплементації положень European Chips Act у національне законодавство [4]. Розроблено Дорожню карту напівпровідникової євроінтеграції, що визначає послідовність гармонізації регуляторного середовища, формування пілотних виробничих ліній і створення центрів компетенцій у відповідних сегментах галузі.

Підвищеної уваги потребує визначення сегментів, у яких Україна спроможна забезпечити реальну участь у європейських виробничих ланцюгах. З огляду на надзвичайно високу капітальну інтенсивність побудови сучасних напівпровідникових виробничих майданчиків, орієнтовна вартість яких сягає 15-20 млрд. дол. США за один підприємницький об’єкт, перспективною є концентрація на тих ланках ланцюга створення вартості, що не вимагають надзвичайних капіталовкладень. До таких ланок належать проєктування мікросхем, функціональна верифікація, тестування, корпусування та постачання спеціалізованих газів і матеріалів. Зокрема, європейські партнери виявляють зацікавленість у залученні українських дизайнерських центрів до спільних проєктів, прикладом чого виступає взаємодія з компанією Silvaco у напрямі формування стартового інструментарію для розробників мікросхем (process design kit) і запровадження стажувальних програм для студентів вітчизняних технічних університетів [4].

Окремої уваги заслуговує переоцінка інституційної моделі Європейського Союзу у сфері мікроелектроніки. У вересні 2025 року двадцять сім країн-членів підписали Декларацію про необхідність ухвалення нового Регламенту, умовно іменованого Chips Act 2.0, спрямованого на усунення виявлених недоліків попереднього інструменту, посилення фінансування досліджень і розробок та залучення додаткових інвестицій до європейської напівпровідникової екосистеми [5]. Європейська Комісія розпочала публічні консультації стосовно змісту нового регламенту 5 вересня 2025 року, а внесення відповідного законопроєкту заплановано на перший квартал 2026 року. Така кон'юнктура формує сприятливе вікно можливостей для України, оскільки участь у формуванні європейської галузевої політики на ранніх стадіях підвищує ймовірність врахування національних інтересів у підсумкових нормативних рішеннях.

Доцільно зазначити, що згідно зі Спеціальним звітом Європейської рахункової палати № 12/2025 реалізація European Chips Act просувається нерівномірно: за першим напрямом політики спостерігаються певні затримки, тоді як темпи освоєння інвестицій у виробничі майданчики типу First-of-a-Kind не дозволяють очікувати досягнення двадцятивідсоткової частки європейських виробників на світовому ринку до 2030 року [6]. Така оцінка підтверджує необхідність поглибленого діалогу між Україною та Європейським Союзом не лише у форматі реципієнта допомоги, а і у форматі партнера, спроможного запропонувати власні людські та науково-технічні ресурси для зміцнення європейської мікроелектронної автономії.

Ключовими викликами реалізації європейської інтеграції напівпровідникової галузі України виступають: обмежена капіталовкладувальна спроможність бюджету в умовах воєнного часу; стійка міграція висококваліфікованих фахівців за кордон; технологічне старіння залишків виробничої бази; відсутність повноцінних центрів верифікації та сертифікації мікроелектронної продукції. Подолання зазначених обмежень потребує системного поєднання внутрішніх інституційних реформ із залученням європейських інструментів підтримки, серед яких Horizon Europe, Chips Joint Undertaking, Important Projects of Common European Interest у сфері мікроелектроніки та комунікаційних технологій.

Узагальнюючи проведене дослідження, доцільно сформулювати такі висновки. По-перше, Стратегія WINWIN формує необхідну інституційну рамку для синхронізації національної політики розвитку напівпровідникової галузі з положеннями European Chips Act. По-друге, оптимальною моделлю участі України у європейських виробничих ланцюгах виступає селективна

спеціалізація на ланках із меншою капіталоємністю, що відповідають наявному науково-технічному потенціалу країни. По-третє, формування Chips Act 2.0 створює стратегічне вікно можливостей для просування інтересів України у європейському нормативному середовищі. По-четверте, успішна реалізація євроінтеграційного вектора відбудови мікроелектронної галузі потребує консолідованих зусиль Міністерства цифрової трансформації України, Національної напівпровідникової асоціації, академічної спільноти та приватного сектору, узгоджених із пріоритетами Європейської Комісії.

Література:

1. Regulation (EU) 2023/1781 of the European Parliament and of the Council of 13 September 2023 establishing a framework of measures for strengthening Europe's semiconductor ecosystem and amending Regulation (EU) 2021/694. *Official Journal of the European Union*. 2023. L 229. P. 1–53. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1781/oj

2. Уряд затвердив Стратегію цифрового розвитку інновацій України (WINWIN) до 2030 року : офіційне повідомлення Міністерства цифрової трансформації України від 14 січня 2025 р. URL: https://thedigital.gov.ua/news/winwin-ukraina-zatverdila-strategiyu-tsifrovogo-rozvitku-innovatsiy-do-2030-roku

3. Розвиваємо напівпровідникові технології: підписано меморандум про співпрацю : офіційне повідомлення Міністерства цифрової трансформації України від 26 травня 2025 р. URL: https://thedigital.gov.ua/news/technologies/rozvivaemo-napivprovidnikovi-tekhnologii-pidpisano-memorandum-pro-spivpratsyu

4. Вишневський І. Виробництво чипів в Україні: чи не забула влада про свою амбітну мету і на якому етапі її реалізація. *dev.ua*. 2025. 8 грудня. URL: https://dev.ua/news/vyrobnytstvo-chypiv-v-ukraini-1765171743

5. European Chips Act : official webpage. *Shaping Europe's digital future. European Commission*. 2025. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-chips-act

6. The EU's strategy for microchips : Special Report 12/2025. *European Court of Auditors*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. 64 p. URL: https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2025-12/SR-2025-12_EN.pdf

Бабіна В.О.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Регіональні системи міжнародних відносин доцільно розглядати як динамічні простори взаємодії держав, у межах яких глобальні процеси набувають конкретного політичного та безпекового змісту. Вони не є ізольованими від світового порядку, однак мають власну логіку розвитку, інституційні механізми та специфічну конфігурацію акторів. Саме в цих регіональних вимірах відбувається практична реалізація зовнішньої політики держав, формується баланс інтересів і визначаються інструменти дипломатичного впливу. Для України значення таких систем особливо зростає в умовах повномасштабної війни, коли регіональне середовище безпосередньо впливає не лише на зовнішньополітичні пріоритети, але й на функціонування державних інституцій [3].

Європейський напрям залишається ключовим для України, проте сьогодні він наповнюється значно конкретнішим змістом, ніж це було ще кілька років тому. Після отримання статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році дипломатична служба фактично працює в режимі постійного переговорного процесу. Це проявляється не лише у формальних консультаціях із Брюсселем, але й у щоденній роботі з державами-членами, де вирішуються питання відкриття переговорних кластерів, адаптації законодавства та оцінки реформ. Показовим прикладом є активна дипломатична діяльність України у 2023–2025 роках щодо виконання рекомендацій Європейської Комісії, коли кожен етап внутрішніх змін супроводжувався інтенсивною комунікацією з європейськими партнерами. Таким чином, дипломатія тут виступає не лише каналом представництва, а й інструментом інтеграційної трансформації держави [2].

Євроатлантичний вимір, у свою чергу, демонструє, наскільки швидко дипломатія може змінювати свої функції під впливом безпекових викликів. Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році фактично перетворило зовнішньополітичну діяльність України на безперервний процес мобілізації

міжнародної підтримки. Регулярні засідання у форматі «Рамштайн», що об'єднують десятки держав-партнерів, стали прикладом нової моделі коаліційної дипломатії, де ключову роль відіграє здатність швидко узгоджувати рішення щодо військової допомоги. У цьому контексті українська дипломатія працює не лише як класичний переговорний механізм, а як складова системи національної безпеки, що безпосередньо впливає на ситуацію на фронті. Додатково варто згадати переговори щодо гарантій безпеки та двосторонні безпекові угоди, укладені Україною з низкою держав у 2024–2025 роках, які стали результатом інтенсивної дипломатичної роботи [1].

Чорноморський регіон останніми роками перетворився на один із ключових вузлів геополітичного протистояння, що безпосередньо впливає на економічну та безпекову ситуацію в Україні. Прикладом може слугувати функціонування «зернового коридору» у 2022–2023 роках, коли дипломатичні зусилля за участі міжнародних партнерів дозволили частково відновити експорт української аграрної продукції. Після виходу Росії з цієї ініціативи Україна змушена була шукати нові формати забезпечення морської логістики, що знову ж таки вимагало активної дипломатичної взаємодії з прибережними державами та міжнародними організаціями. У цьому випадку дипломатія безпосередньо впливала на економічну стабільність держави, демонструючи тісний зв'язок між регіональними процесами та національними інтересами.

Суттєвих змін зазнала й інформаційна складова дипломатії. Україна активно використовує соціальні мережі, публічні виступи та міжнародні медіа для формування власного наративу про війну. Виступи Президента України у парламентах різних країн, участь у глобальних форумах, а також системна присутність українських дипломатів у медіапросторі стали прикладом того, як публічна дипломатія може впливати на рішення іноземних урядів. Водночас це підкреслює, що сучасна дипломатична служба повинна поєднувати класичні навички переговорів із компетенціями у сфері комунікацій та стратегічного впливу [4].

Консульська служба також трансформувалася під впливом воєнних обставин. Масовий виїзд громадян України за кордон у 2022 році створив безпрецедентне навантаження на консульські установи, які були змушені оперативно адаптуватися до нових умов. Видача документів, організація допомоги громадянам, координація з урядами інших держав щодо статусу українців за кордоном — усе це стало щоденною практикою, що значно розширила традиційні функції консульської служби. Фактично вона перетворилася на один із ключових каналів взаємодії держави зі своїми громадянами в умовах кризи.

Усі ці приклади свідчать про те, що дипломатична служба України змушена функціонувати в умовах постійної адаптації до змін регіонального середовища. Гнучкість рішень, здатність швидко реагувати на нові виклики та ефективно використовувати різні інструменти впливу стають визначальними характеристиками сучасної дипломатії. Водночас зростає роль аналітичної роботи, оскільки саме вона дозволяє прогнозувати розвиток подій і формувати довгострокову стратегію зовнішньої політики.

Не менш важливим залишається внутрішній вимір, адже ефективність дипломатичної діяльності значною мірою залежить від узгодженості політичного курсу та інституційної спроможності держави. Успіхи України на міжнародній арені впродовж останніх років значною мірою пояснюються тим, що зовнішньополітичні пріоритети залишаються відносно стабільними, а дипломатична служба діє у тісній координації з іншими органами влади.

Отже, регіональні системи міжнародних відносин для України є не лише зовнішнім середовищем, але й чинником, що безпосередньо визначає зміст і напрями трансформації дипломатичної служби. Сучасна українська дипломатія дедалі більше набуває комплексного характеру, поєднуючи класичні підходи з новими формами діяльності, що дозволяє ефективно реагувати на виклики війни та водночас зберігати стратегічний курс на інтеграцію у європейський і євроатлантичний простір.

Узагальнюючи викладене, слід наголосити, що регіональні системи міжнародних відносин для України виступають не лише зовнішнім середовищем реалізації дипломатичної діяльності, а й простором, у якому формується її сучасна функціональна модель. Події після 2022 року продемонстрували, що ефективність дипломатичної служби безпосередньо залежить від здатності швидко інтегруватися у регіональні формати взаємодії та використовувати їх як інструмент досягнення конкретних політичних і безпекових результатів.

Практика взаємодії з європейськими інституціями, участь у коаліційних безпекових механізмах, а також дипломатичний супровід функціонування морських коридорів у Чорноморському регіоні засвідчують, що українська дипломатія дедалі більше набуває прикладного, результатоорієнтованого характеру. Вона вже не обмежується представницькими функціями, а безпосередньо впливає на питання оборони, економічної стабільності та міжнародної підтримки держави.

Водночас трансформація дипломатичної та консульської служби відбувається під впливом нових викликів, серед яких ключовими є війна, інформаційне протистояння та необхідність одночасної роботи у кількох регіональних вимірах. Це зумовлює посилення ролі стратегічних комунікацій,

аналітичного забезпечення та міжінституційної координації як базових елементів сучасної дипломатичної практики.

Перспективи подальшого розвитку пов'язані з переходом до більш гнучкої моделі дипломатії, здатної поєднувати традиційні інструменти з інноваційними підходами. Йдеться насамперед про розширення можливостей публічної дипломатії, активніше використання цифрових технологій у зовнішньополітичній діяльності та посилення присутності України у регіональних і багатосторонніх форматах співпраці. У цьому контексті саме дипломатична служба стає одним із ключових інструментів не лише адаптації держави до змін міжнародного середовища, але й активного впливу на його трансформацію.

Література:

1. Безклуба А. Дипломатія в умовах війни: досвід України 2023–2024 років// Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини. 2024. URL: https://jts.donnu.edu.ua/article/view/16008
2. Войтюк О., Литвинчук О., Шевчук А. Роль дипломатичної стратегії України в умовах глобальних трансформацій: пошук ефективних інструментів взаємодії // Геополітика України: історія і сучасність. 2024. № 2(33). С. 101–112. URL: https://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/317250
3. Волоснікова Н. М., Яцина В. В., Климова С. О. Дипломатія та безпека України в системі міжнародних відносин: виклики глобальної нестабільності // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2025. № 1. С. 18–30. URL: https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/406
4. Піпченко Н., Дарницький А. Публічна дипломатія України в умовах воєнного стану // Actual Problems of International Relations. 2024. № 160(1). С. 25–31. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/11300

Беньковський С. Ю.,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри психології та соціально-гуманітарних дисциплін,
Інститут Військово-Морських Сил НУ «Одеська морська академія»
м. Одеса, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ РЕФОРМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ

Євроінтеграційний шлях України є одним із ключових напрямів її зовнішньої та внутрішньої політики, що визначає стратегічні пріоритети

розвитку держави. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році стало знаковою подією, яка відкрила нові можливості для модернізації політичної, економічної та соціальної сфер країни. Однією з найважливіших сфер впливу є трансформація громадянського суспільства: формування прозорих інститутів, розвиток соціальної активності та підвищення ролі громадських організацій у процесах прийняття рішень.

Сучасна Україна стикається з численними викликами: корупція, недостатній рівень прозорості державного управління, обмежена участь громадян у прийнятті рішень. Євроінтеграційні реформи спрямовані на усунення цих проблем шляхом гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами та впровадження міжнародних практик прозорості і підзвітності.

Вплив цих реформ на громадянське суспільство проявляється у: підвищенні активності громадян та їхньої участі в суспільних процесах, посиленні ролі громадських організацій у моніторингу діяльності державних інститутів, формуванні нових механізмів комунікації між владою та суспільством.

Основними напрямками євроінтеграційних реформ можуть бути наступні:

1. Реформа державного управління та адміністративна децентралізація. Впровадження прозорих процедур державного управління, цифровізація адміністративних послуг та підвищення ефективності місцевого самоврядування. Децентралізація дає можливість громадам брати активну участь у прийнятті рішень щодо місцевого розвитку, що зміцнює довіру до органів влади.

2. Антикорупційні реформи та судова система. Створення інституцій, таких як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Вищий антикорупційний суд та система електронного декларування, відповідає європейським стандартам прозорості. Це стимулює активність громадських організацій та медіа у моніторингу діяльності влади, формуючи культуру підзвітності.

3. Реформа освіти та підтримка громадських ініціатив. Освітні програми та гранти ЄС сприяють підвищенню обізнаності громадян щодо європейських цінностей і демократичних процедур. Підтримка молодіжних та волонтерських організацій розвиває соціальну відповідальність і активну позицію у громадському житті.

4. Цифровізація та відкриті дані. Створення платформ для електронного урядування (e-governance), електронних петицій та відкритих бюджетів забезпечує прозорість та залучення громадян до процесу прийняття рішень.

Вплив реформ на громадянське суспільство:

1. Розвиток активної громадянської позиції. Громадяни отримують реальні механізми впливу на політичні та соціальні процеси через участь у місцевих радах, волонтерських програмах, громадських платформах.

2. Зміцнення демократичних інститутів. Завдяки євроінтеграційним реформам підвищується ефективність контролю за діяльністю влади, що дозволяє громадському суспільству бути частиною процесу ухвалення рішень.

3. Підвищення соціальної відповідальності та довіри. Відкриті дані, електронні сервіси та участь у моніторингових програмах зміцнюють довіру до державних структур та заохочують відповідальну громадську поведінку.

Європейські країни, які пройшли шлях інтеграції в ЄС, демонструють, що ключовими чинниками успішного розвитку громадянського суспільства є: сильне законодавче підґрунтя для діяльності НУО; фінансова підтримка соціальних і громадських ініціатив; прозорі механізми контролю та підзвітності державних органів.

Україна адаптує ці практики через програми технічної допомоги та гранти від ЄС, партнерство з міжнародними НУО, а також обмін досвідом із країнами Східної Європи.

Євроінтеграційні реформи суттєво впливають на зміцнення громадянського суспільства, сприяючи підвищенню прозорості, участі громадян і відповідальності державних структур.

Необхідно продовжувати інтеграцію європейських практик у сфері освіти, правосуддя, антикорупційних механізмів та електронного урядування.

Важливим є розвиток місцевих громадських ініціатив, підтримка волонтерських та молодіжних програм як ключового ресурсу формування активної громадянської позиції.

Подальша адаптація міжнародного досвіду та співпраця з партнерами ЄС зміцнить демократичні інститути та дозволить громадянському суспільству України стати повноцінним учасником державних процесів.

Література:

1. Гончарук М. Реформи децентралізації та розвиток громадянського суспільства в Україні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2021. № 2(45). С. 34 – 48.

2. Європейська Комісія. EU-Ukraine Association Agreement: Implementation Report. Brussels: European Commission. 2023. URL: https://eur-lex.europa.eu

Галіцан О. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри педагогіки
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

ПРОГРОМАДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ВИМІРАХ ІННОВАТИЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЕДУКАЦІЙНОГО СТРАТЕГУВАННЯ

Актуальність проблеми функціювання прогромадських університетів детермінована начасними викликами методологування, що продукуються європейськими партнерськими колаборацією між закладами вищої освіти України та ЄС. Сучасний дискурс про повоєнну відбудову України, інтеграцію у європейський освітній простір та розвиток інноваційних екосистем наразі є одним із пріоритетних. Прогромадські університети стають ключовими агентами відновлення громад, інноваційної політики та європейських альянсів, що відповідає надсучасним векторам вітчизняного едукаційного стратегування.

Сам термін «прогромадський університет» походить від англійськомовного відповідника «Civic University» та маркує модель функціювання університету, що виходить за межі освіти й науки, ставлячи у центр взаємодію з місцевими громадами, розвиток регіонів та соціальну відповідальність[6]. Провідними характеристиками, що вирізняють про громадський університет можна назвати: суспільну центрованість, локальність та стратегічну варіативність розвитку.

Суспільна центрованість (або public-centred orientation) фіксує партнерство закладу і місцевих громад, які залучаються до розроблення візії розвитку і місії університету як повноправні партнери.

Локальність, як характеристика про громадського університету (або «truly localy» фіксує міру орієнтованості на потреби місцевих громад та поступову відмову від центрованості на географічний центр – столицю, профільні міністерства, глобальні інтеграційні центри[1].

Стратегічна варіативність (або strategic priority) фіксує варіабельність структури управління, розподілене лідерство в ухваленні спільних рішень щодо розвитку університету з боку громади, задоволення амбіцій членів громади.

Компаративний аналіз провідних засадничих характеристик так званого «традиційного» університету та університету «прогромадського» можна

провести відштовхуючись від провідної місії закладу освіти, специфіки взаємодії із суспільством, результатом діяльності. Аналіз подано таблично.

Порівняння прогромадського університету (Civic University) та традиційного університету

Засаднича характеристика	Традиційний університет	Прогромадський університет (Civic University)
Центральна місія	Освіта (навчання) + наукові дослідження	Освіта (навчання) + наукові дослідження + соціальна відповідальність
Взаємодія із соціумом	Академічна спільнота інтеріоцентрична	Екстеріоцентрична спільнота + місцеві громади + бізнес
Провідна мета	Підготовка кваліфікованих фахівців	Підготовка кваліфікованих фахівців з метою розвитку конкретних регіонів, підтримка громад, інновації у розвитку регіону
Приклади реалізації стратегії	«Red brick» університети у 19ст., класичні Magna Charta Universitatum	Дослідницькі університети, Civic University Agreements, MIT, ETH Zürich

Отже, можемо говорити про те, що прогромадський університет насамперед є закладом третьої місії, який поєднує освітню й наукову діяльність із активною соціальною роллю[5]. Для України ця модель є особливо актуальною в умовах післявоєнної відбудови та євроінтеграції, адже університети стають центрами громадської згуртованості, інновацій та культурної ідентичності. Водночас, прогромадський університет розглядається як інституція, що поєднує академічну спільноту, місцеве самоврядування та міжнародні донорські організації для стратегування розвитку громад[2].

Університет третьої місії є наразі інноваційним підходом, що збагачує традиційну для України систему функціювання закладу вищої освіти, що виходить за межі класичних функцій − навчання та наукових досліджень і зосереджується на соціальній відповідальності, партнерстві з громадами та впливі на суспільний розвиток[1]. Університет третьої місії стає інституцією, що активно формує громадянську культуру, підтримує інновації та сприяє сталому розвитку регіонів.

Пріоритетами третьої місії університету можна назвати: соціальну та громадянську відповідальність: університети стають партнерами місцевих громад, підтримують внутрішньо переміщених осіб, формують цінності солідарності та національної ідентичності; інноваційні та освітні практики: розвиток медіаграмотності, психологічної стійкості, міжкультурного діалогу; європейський контекст: участь у програмах Erasmus+ (наприклад, проєкт UNICOM – Universities–Communities: strengthening cooperation, 2023–2026)[2], що спрямований на посилення соціальної ролі університетів через партнерство з громадами.

Європейське едукаційне стратегування детермінує актуалізацію участі України у програмі Erasmus+: у 2024 році відібрано 14 нових альянсів європейських університетів, до яких долучилися близько 40 українських університетів[4]. Альянси створюють європейські міжуніверситетські кампуси, розробляють довгострокові стратегії освіти та інновацій, формують команди для вирішення суспільних викликів[3]. Це відповідає меті ЄС — до середини 2024 року створити щонайменше 60 альянсів університетів[7].

Підсумовуючи вищезазначене можемо стверджувати, що розуміння необхідності перетворення традиційних університетів у сучасні прогромадські університети третьої місії здатні відтворити модель інтеграції освіти, науки та суспільного орієнтування, яка особливо актуальна для України в умовах відновлення та євроінтеграції. Прогромадський університет третьої місії у межах едукаційного стратегування стає центром громадської згуртованості, інновацій та культурної ідентичності, поєднуючи локальні потреби з європейськими стратегічними орієнтирами.

Література:

1. Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. The Triple Helix: University–Industry–Government Innovation in Action. London : Routledge, 2000. 164 p.

2. OECD. Universities and Innovation Ecosystems: Policy Perspectives. Paris : OECD Publishing, 2023. 88 p.

3. UNESCO. Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education. Paris : UNESCO Publishing, 2021. – 197 p.

4. Європейська Комісія. Європейський освітній простір: стратегія розвитку до 2030 року // Official EU Report. – Brussels : European Union, 2020. 45 с.

5. Згуровський М. З. Університети як драйвери інноваційного розвитку суспільства. *Вища освіта України.* 2022. № 3. С. 15–27.

6. Кремень В. Г., Ткаченко В. М. Європейська інтеграція та стратегування освітнього простору України. *Освітологічний дискурс*. 2024. Т. 3, № 1. С. 5–18.
7. Міністерство освіти і науки України. Національна стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки. Київ : МОН України, 2021. 72 с.

DOI: https://doi.org/10.24195/UkrainianState2026-10-455-458

Гедікова Н. П.,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна
ORCID ID: 0000-0001-9730-8527

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДИНАМІЧНИХ ЗМІН МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Сучасна система міжнародних відносин характеризується високим рівнем динамічності, зумовленим процесами глобалізації, мультиполярності, регіоналізації, технологізації, зростанням ролі недержавних акторів, появою та зміцненням нових центів сили. У таких умовах дипломатія як ключовий елемент зовнішньої політики зазнає суттєвої трансформації. Ефективність дипломатії визначається не лише здатністю досягати зовнішньополітичних цілей, а й адаптивністю до нових викликів, серед яких: особливості технологічного розвитку і змін, переструктуризація світової економіки, новітні демографічні процеси, гібридні конфлікти, локальні війни та глобальні кризи.

У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України (2021) зазначено, що пріоритетними напрямами зовнішньополітичної діяльності є «забезпечення незалежності і державного суверенітету України, відновлення її територіальної цілісності, протидія агресії Російської Федерації, курс на набуття повноправного членства в ЄС та в НАТО, просування українського експорту і залучення іноземних інвестицій, захист прав та інтересів громадян України за кордоном, утвердження позитивного іміджу України у світі» [1].

У цьому контексті питання ефективної дипломатії України потребує комплексного наукового осмислення.

Дипломатична діяльність України базується на національному і міжнародному праві. Основними нормативно-правовими актами, які формують інституційні і правові основи функціонування дипломатії України є: Конституція України, яка визначає характер і принципи зовнішньополітичної діяльності держави [2], Закон України «Про дипломатичну службу» (2018), у якому зазначено, що її діяльність спрямована на реалізацією зовнішньої політики України, забезпечення захисту національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном [3], Віденська конвенція про дипломатичні зносини (1961), яка регламентує принципи забезпечення ефективного здійснення функцій дипломатичних представництв як органів, що представляють держави [4], Статут Організації Об'єднаних Націй [5].

Однією з основний цілей Організації Об'єднаних Націй, як зазначено у її Статуті, є «підтримання міжнародного миру та безпеки» [5], досягнення якої вбачається на основі міжнародної взаємодії держав. У цьому контексті дипломатія виступає ключовим механізмом її здійснення, однак в сучасних умовах динамічних змін міжнародних відносин вона усе частіше виявляється недостатньо ефективною.

Так, повномасштабна збройна агресія Російської Федерації (РФ) проти України ускладнила дипломатичну діяльність нашої держави. Це виявилось в тому, що вона набула критичного значення як інструмент забезпечення національної безпеки і незалежності, збереження територіальної цілісності, відстоювання суверенітету держави та отримання міжнародної підтримки.

Крім того, ці тенденції обумовили низьку проблем ефективності дипломатії України, зокрема, обмеженість ресурсів (фінансових, кадрового потенціалу, інституційних можливостей) у порівнянні з провідними державами, що впливає на масштаби дипломатичної присутності; недостатню адаптацію до нових форм дипломатії, що потребує модернізації інструментів цієї діяльності; інституційні виклики, серед яких неналежна координація між органами влади, залежність від зовнішніх партнерів.

Водночас агресія РФ активізувала міжнародну підтримку Україні, що стало важливим досягненням вітчизняної дипломатії.

Перспективними напрямками підвищення ефективності української дипломатії, які сприятимуть зміцненню суб'єктності України на міжнародній арені, більш активній її участі у глобальних процесах, можемо розглядати:

По-перше, здійснювати реформування дипломатичної служби України відповідно до європейських стандартів, яке є одним із ключових напрямів державного розвитку та інтеграції до європейського простору. Цей процес

передбачає модернізацію інституційної структури дипломатичної служби, удосконалення кадрової політики, професійну освітню підготовку дипломатів, постійне підвищення їх професійної зрілості та прозорий кадровий відбір. Зауважимо, що реформування дипломатичної служби України відповідно до європейських стандартів є не тільки необхідною умовою для євроінтеграції, але й пріоритетним напрямком у процесі побудови та розвитку ефективної і професійної системи зовнішньополітичної діяльності держави.

По-друге, продовжувати розвиток публічної дипломатії, яка «сприятиме формуванню позитивного іміджу держави для налагодження нових політичних зв'язків, розвитку торговельно-економічного партнерства, поширення достовірної інформації про розвиток та досягнення України» [1]. Акцентуємо увагу на тому, що саме концепція «м'якої сили» відіграє важливу роль у цьому процесі.

По-третє, активно використовувати можливості цифрової дипломатії, зокрема, такі сучасні технології як соціальні мережі, big data, штучний інтелект. Цей інструмент забезпечить системну роботу в соціальних мережах і цифрових платформах державних та недержавних акторів, дипломатичного представництва, через які вони матимуть можливість протидіяти дезінформації, фейкам і маніпулятивним впливам, поширювати достовірну інформацію, формувати позитивний імідж України та розвивати міжнародні зв’язки з іноземними партнерами.

По-четверте, створити умови для інтеграції інноваційних підходів, зміцнення міжнародної співпраці, а також посилити аналітичну складову у визначенні та реалізації зовнішньої політики держави.

Отже, ефективність дипломатії України в сучасних умовах динамічних змін міжнародних відносин визначається її здатністю адаптуватися до глобальних трансформацій та можливістю реагувати на новітні виклики.

Література:

1. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України : Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про дипломатичну службу : Закон України від 07.06.2018 р. № 2449-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text

4. Vienna Convention on Diplomatic Relations. Done at Vienna on 18 April 1961. Entered into force on 24 April 1964. United Nations, Treaty Series, vol. 500, p. 95. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf

5. United Nations Charter (full text). URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text

Громико О. Є.,
здобувачка вищої освіти 2 курсу
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Чалик В. Р.,**
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ

Актуальність теми зумовлена триваючим процесом реформування правової системи України в напрямі її гармонізації з європейськими стандартами правосуддя. В умовах інтеграції до європейського правового простору практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) трансформувалася з факультативного джерела інтерпретації правових норм у фундаментальний інструмент правозастосування. Оскільки згідно із законодавством України рішення ЄСПЛ є джерелом права, їх вплив на адміністративне судочинство проявляється не лише у зміні процедурних аспектів розгляду справ, а й у докорінному перегляді філософії взаємовідносин між особою та державою.

Вплив практики ЄСПЛ на національну судову систему є визначальним не тільки у контексті виконання окремих рішень щодо України, а й тому, що вона має загальний (erga omnes) характер, що, у свою чергу, детермінований нормативним (прецедентним) характером рішень Європейського суду. Ці рішення загального характеру не тільки впливають на зміну позитивістської парадигми праворозуміння у сфері захисту прав людини на природно-правову, а й обов’язково потребують урахування усталеної (прецедентної) практики суду у

правотворчій та правозастосовній діяльності органів державної влади України [1, с. 333].

Нормативне підґрунтя для такої трансформації закладено безпосередньо у положеннях КАС України, де принцип верховенства права визначено як одну з ключових засад адміністративного судочинства. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 6 КАС України [2], суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини. Це корелюється з обов'язком суду при вирішенні справи керуватися не лише текстом закону, а й духом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що фактично зобов'язує адміністративні суди перевіряти рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень на відповідність критеріям, випрацьованим у практиці ЄСПЛ. Таким чином, через механізм ст. 7 КАС України [2], яка визначає ієрархію джерел права, практика Страсбурзького суду інтегрується в національний судовий процес, стаючи дієвим фільтром проти свавілля державних органів та гарантом реалізації права на справедливий суд.

Водночас необхідно зазначити, що в рішеннях судів загальної юрисдикції інколи викладається власна правова позиція щодо значення ЄКПЛ та необхідності застосування практики ЄСПЛ [3, с. 11]. І на сьогодні варто констатувати, що в законодавстві, відсутні норми, які б зобов'язували враховувати чи застосовувати практику ЄСПЛ у своїй діяльності [3, с. 12].

Такий стан правового регулювання створює системну суперечність між обов'язком суду застосовувати Конвенцію та відсутністю аналогічного чіткого обов'язку для органів виконавчої влади, чиї рішення є об'єктом оскарження в адміністративному судочинстві. Ігнорування правових позицій ЄСПЛ на етапі прийняття адміністративного акта неминуче призводить до порушення принципу «належного урядування» та збільшує кількість завідомо програшних для держави судових спорів. Аргументом на користь необхідності уніфікації цього обов'язку є те, що правозастосовна діяльність не обмежується лише судовою гілкою влади, а охоплює весь механізм державного управління. Таким чином, відсутність у профільному законодавстві (зокрема в законах, що регулюють діяльність окремих міністерств та відомств) імперативної вимоги щодо врахування практики ЄСПЛ нівелює превентивну функцію адміністративного права, змушуючи суд виконувати роль єдиного інституційного фільтра у забезпеченні конвенційних гарантій.

Незважаючи на певні недоліки та прогалини у вітчизняному законодавстві, все ж варто зробити висновок про позитивний вплив прецедентної практики Європейського суду з прав людини на захист прав та свобод людини в адміністративному судочинстві України. На сьогодні напрямки вдосконалення

адміністративного судочинства є: 1) побудова та реалізація адміністративно-правових відносин на основі поваги, довіри та законності; 2) здійснення адміністративного судочинства на засадах демократичних принципів; 3) застосування Європейської конвенції та використання прецедентної практики Європейського суду з прав людини при вирішенні публічно-правових спорів [4, с. 244-245].

Узагальнення практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві України є ключовим інструментом утвердження принципу верховенства права, що дозволяє трансформувати судовий процес із формального розгляду справи на реальний механізм захисту особи від свавілля влади. Водночас для підвищення ефективності правосуддя необхідна імплементація конвенційних стандартів не лише у судову практику, а й у діяльність органів виконавчої влади, що забезпечить превентивний захист прав людини на досудовому етапі.

Література:

1. Цуркан М. І. Вплив практики Європейського суду з прав людини на дотримання адміністративними судами України принципу верховенства права. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 1. С. 325–342. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e78aff6c-714d-42ad-8113-c9a73838e69c/content

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

3. Завгородній В. А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосовну діяльність в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 5. С. 10-15. URL: https://lsej.org.ua/5_2017/3.pdf

4. Бондаренко А. В. Особливості застосування рішень ЄСПЛ в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 242–245. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/55.

Даник В. В.,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри навігації та управління судном
Херсонська державна морська академія
м. Одеса, Україна

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З НАВІГАЦІЙНОЇ ВАХТИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Наразі морська освіта та підготовка в Україні переживає цифрову трансформацію, що передбачає поступову інтеграцію хмарних сервісів із VR та AR симуляторами [1]. Херсонська державна морська академія (ХДМА), як найстаріший морський заклад вищої освіти в Україні, використовує у своїй діяльності хмарні сервіси, симулятори, LMS Moodle, відео конференції на платформі Zoom та інші новітні технології навчання [2].

Ключовим напрямом відновлення морської галузі України може стати підготовка фахівців з навігаційної вахти, що відповідає вимогам ПДНВ 78/95 з Манільськими поправками 2010 р. Здобувачі вищої освіти повинні отримати теоретичні та практичні знання з головних принципів несення ходової навігаційної вахти згідно Розділу A-II/1 та 2 ПДНВ 78/95 [3]. Заходи для забезпечення безпеки судноплавства – основний комплекс дій, які спрямовані на запобігання аваріям суден, захист людського життя на морі, збереження вантажів та захист навколишнього середовища [4].

Викладаючи дисципліну «Несення Безпечної Навігаційної Вахти», науково-педагогічні та педагогічні працівники ХДМА, використовують електронні курси LMS Moodle, які містять всі необхідні матеріали (наприклад, відео, завдання, додаткові текстові матеріали, інтерактивні вправи, тести, тощо). На початку курсу здобувачів зустрічає силабус дисципліни, який ознайомлює їх з загальною інформацією про дисципліну «Несення Безпечної Навігаційної Вахти», результатами навчання (компетентностями) та методами їх вимірювання.

Силабус містить також план вивчення навчальної дисципліни, графік самостійної роботи та список рекомендованої літератури. Окрім силабусу дисципліни, електронний курс «Несення Безпечної Навігаційної Вахти» на платформі Moodle містить посилання на автентичні матеріали, які стосуються вищезазначеної теми (наприклад, Bridge Procedures Guide, Sixth Edition).

Лекційні матеріали подані в інтерактивній формі за допомогою діяльності Moodle «Урок», яка дозволяє створити набір веб сторінок, що містить текстові

матеріали, відео або аудіо, ілюстрації, таблиці, тестові питання типу «Множинний вибір», «На зіставлення», «Есе» тощо. Така система подачі лекційних матеріалів дозволяє створити індивідуальну освітню траєкторію і поглиблювати лише ті знання, де здобувач надав невірну або частково невірну відповідь.

Практичні роботи на курсі подані у вигляді інтерактивних вправ діяльностей SCORM, Wiki або H5P. Дані діяльності направлені на цікаву для здобувачів подачу та відпрацювання вивченого (у вигляді ігор, таблиць з відкритим доступом, квізів та ін.)

Курс містить також діяльності типу «Завдання» для збору від здобувачів матеріалів самостійної роботи (наприклад, рефератів). Діяльність «Завдання» дозволяє викладачу оцінювати, коментувати та відправляти назад роботи, ставити позначки. Здавати такі завдання здобувачі можуть як індивідуально, так і в парах, або об`єднуючись у групи.

Таким чином, підготовка фахівців навігаційної вахти в Україні наразі відбувається у дистанційному форматі і містить всі необхідні для її опанування умови. Вважаємо, що комплексна модернізація системи морської освіти та підготовки, її цифровізації та адаптації до міжнародних стандартів ПДНВ, сприятиме відновленню морської галузі в Україні у майбутньому.

Література:

1. Дощенко Г. Цифрова трансформація морської освіти: від хмарних сервісів до VR-симуляторів. 2026. С. 366.

2. Дягилева О. С., Юрженко А. Ю., Кононова О. Ю. Проектні технології під час дистанційного навчання моряків // Сучасні тенденції розвитку морської освіти та науки : матеріали наук. праць. Запоріжжя, 2020. С. 236. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0060265.pdf (дата звернення: 12.03.2026).

3. Про впровадження в україні вимог міжнародної конвенції (1978 р.) про підготовку і дипломування моряків та несення вахти. / М. І. Голубятников та ін. 2018. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.2533109 (дата звернення: 27.04.2026).

4. Шелухін О. М. Нормативне забезпечення безпеки судноплавства під час здійснення перевезень морським транспортом. 4/2021. С. 664-666. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/164 (дата звернення: 27.04.2026).

Дерев'янко І. П.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
відносин та стратегічних студій
Державний університет «КАІ»
м. Київ, Україна

ІНСТИТУЦІЙНА ТА БЕЗПЕКОВА АСИМЕТРІЯ У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ З НАТО

Сьогодні міжнародне безпекове середовище характеризується зростанням геополітичної конкуренції, фрагментацією інституційних механізмів та появою гібридних форм взаємодії, що виходять за межі традиційних категорій союзництва та інтеграції. У цьому контексті відносини України з НАТО становлять особливий науковий інтерес, оскільки поєднують високий рівень практичної взаємодії з відсутністю формального членства. Така конфігурація не лише ускладнює їхнє теоретичне осмислення, але й вимагає перегляду усталених підходів до аналізу міжнародної безпеки.

Актуальність дослідження зумовлена кількома взаємопов'язаними чинниками. Насамперед, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 р. співпраця України з Альянсом набула безпрецедентної інтенсивності, що фактично трансформувало характер партнерства [4; 5]. Водночас існуючі теоретичні моделі міжнародних відносин не дають вичерпного пояснення цієї взаємодії, оскільки вона не відповідає ані класичній логіці союзництва, ані моделі інституційної інтеграції. Україна, займаючи динамічну позицію в євроатлантичній системі безпеки, не є ні повноцінним союзником, ні звичайним партнером, що свідчить про формування нових, гібридних типів взаємодії.

У цьому контексті дослідження інституційної та безпекової асиметрії дозволяє глибше осмислити механізми функціонування партнерства Україна–НАТО, розглядаючи асиметрію не лише як структурну нерівність, а як реляційний та функціональний феномен, що визначає характер взаємодії, ухвалення рішень і стратегічну поведінку сторін.

Традиційно асиметрія в міжнародних відносинах розглядається як похідна від нерівності матеріальних ресурсів і можливостей держав. У межах структурного реалізму вона інтерпретується як різниця у розподілі сили, що визначає поведінку акторів у міжнародній системі [7; 3].

Однак такий підхід має суттєві обмеження, оскільки не враховує того, що нерівність набуває політичного значення лише у процесі взаємодії. У цьому

контексті реляційний підхід, розроблений Б. Вомаком, дозволяє переосмислити асиметрію як динамічну умову, що формується через співвіднесення стратегій, очікувань і рішень акторів [8]. Така перспектива відкриває можливість аналізувати асиметрію не лише як структуру, а як процес.

Виходячи з цього, доцільно розрізняти інституційну та безпекову асиметрію як два взаємопов'язані виміри міжнародної взаємодії. Інституційна асиметрія проявляється у нерівному доступі до механізмів ухвалення рішень та формування правил, тоді як безпекова асиметрія стосується нерівного розподілу ризиків, відповідальності та гарантій безпеки.. Саме поєднання цих двох вимірів дозволяє адекватно описати специфіку відносин між Україною та НАТО.

Інституційна асиметрія є однією з ключових характеристик відносин між Україною та НАТО. Починаючи з 1990-х років, Україна поступово інтегрується у різні формати співпраці з Альянсом, включаючи програму «Партнерство заради миру», Комісію Україна–НАТО та Раду Україна–НАТО [5].

Водночас Україна не бере участі у ключових процесах ухвалення рішень в Альянсі. Рішення в НАТО приймаються державами-членами на основі консенсусу, що означає відсутність в України формалізованого впливу на стратегічні рішення. Отже, формується ситуація, за якої держава глибоко залучена до інституційної взаємодії, але позбавлена можливості визначати її параметри.

Паралельно Україна активно адаптує власні інституції до стандартів НАТО, що охоплює військову сферу, систему управління, логістику та стратегічне планування. Цей процес передбачає інтеграцію без повноправної участі, що є характерною ознакою інституційної асиметрії.

Безпековий вимір відносин Україна–НАТО демонструє ще більш виражену асиметрію. Після 2022 р. Україна отримує масштабну військову підтримку від держав-членів Альянсу, включаючи постачання озброєнь, обмін розвідувальною інформацією, підготовку військових та логістичну допомогу [1; 6].

Однак Україна не є об'єктом колективних гарантій безпеки, передбачених ст. 5 Вашингтонського договору. Відсутність таких гарантій означає, що підтримка не супроводжується автоматичними зобов'язаннями щодо оборони.

У результаті формується специфічна конфігурація, в якій Україна несе основний тягар війни та пов'язані з нею ризики, тоді як Альянс забезпечує ресурсну та політичну підтримку, зберігаючи контроль над рівнем власної залученості. Така модель не вписується у класичні теорії союзництва і відображає новий тип безпекової асиметрії, що поєднує елементи підтримки та обмеження.

Важливо підкреслити, що інституційна та безпекова асиметрія у цьому випадку не існують ізольовано, а формують взаємопов'язану систему. Обмежений доступ до ухвалення рішень зумовлює залежність України від зовнішніх стратегічних рішень, тоді як безпекова залежність підсилює готовність приймати ці обмеження. Отже, виникає своєрідний механізм відтворення асиметрії, у якому кожен із вимірів підсилює інший.

Такий тип взаємодії можна інтерпретувати через концепцію ієрархії в міжнародних відносинах, де влада реалізується через прийняття обмежень, а не через примус [2].

Асиметрія у відносинах Україна–НАТО має динамічний характер. Вона постійно змінюється під впливом військових, політичних та міжнародних чинників. Це відрізняє її від класичних союзницьких моделей, які є більш стабільними та формалізованими. Відповідно до реляційного підходу, асиметрія формується і відтворюється у процесі взаємодії, що робить її процесуальним, а не статичним явищем [8].

Попри очевидну нерівність, асиметрія виконує важливі функції. Вона забезпечує гнучкість взаємодії, дозволяючи адаптувати рівень співпраці без формального членства. Водночас вона знижує ризики прямої ескалації між НАТО та Росія, що є критично важливим у сучасних умовах. Крім того, вона створює передумови для поступової інтеграції України у євроатлантичний безпековий простір. Тож асиметрія виступає не лише як обмеження, але й як механізм організації співпраці.

У підсумку, партнерство України з НАТО репрезентує складну модель інституційної та безпекової асиметрії, яка не може бути пояснена в рамках традиційних теоретичних підходів. У цій моделі нерівність виступає не лише відображенням різниці потенціалів, а й результатом інституційного оформлення та практичної взаємодії.

Такий підхід дозволяє розглядати асиметрію як динамічний механізм організації міжнародної взаємодії, що поєднує обмеження і можливості. Відповідно, подальше дослідження подібних гібридних форм взаємодії відкриває перспективи для переосмислення сучасних міжнародних відносин, у яких ключову роль відіграє не лише розподіл ресурсів, а й способи їх інституціоналізації та використання у процесі взаємодії

Література:

1. Freedman L. The Russo-Ukrainian War and the Durability of Deterrence. *Survival*. 2023. Vol. 65, No. 6. P. 7–36. DOI: 10.1080/00396338.2023.2285598

2. Lake D. A. *Hierarchy in International Relations*. Cornell University Press. 2009. 232 p.

3. Mearsheimer J. J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton, 2001. 555 p.

4. NATO. *Madrid Summit Declaration*. 2022. URL: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2022/06/29/madrid-summit-declaration

5. NATO. *Vilnius Summit Communiqué*. 2023. URL: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2023/07/11/vilnius-summit-communique

6. Sloan S. R. *Defense of the West: NATO, the European Union and the Transatlantic Bargain*. Manchester: Manchester University Press, 2023. 360 p.

7. Waltz K. N. *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley, 1979. 251 p.

8. Womack B. *Asymmetry and International Relationships*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. 262 p.

Дидик О. В.,
аспірант кафедри політології, соціології і культурології
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: МІЖ ЗОВНІШНЬОЮ ОБУМОВЛЕНІСТЮ ЄС ТА ВНУТРІШНІМИ БЕЗПЕКОВИМИ ІМПЕРАТИВАМИ

Сучасна антикорупційна стратегія України трансформувалася з переліку суто правових трансформацій у фундаментальний елемент національної стійкості, де подолання внутрішніх зловживань виступає фактором національної безпеки. Ця еволюція спирається на тривалу ціннісну стабілізацію українського суспільства, для якого антикорупційна повістка залишається пріоритетною навіть у період глобальної турбулентності та воєнного стану. Історичне значення українського протестного руху, зокрема останніх виявів громадянської непокори проти обмеження повноважень НАБУ та САП, полягає у функціонуванні суспільства як «щита», що не дає країні звернути з європейського шляху

розвитку та захищає інституційну незалежність антикорупційної архітектури від політичного втручання [6]. Таким чином, внутрішньополітичні трансформації стають не просто вимогою часу, а технологією виживання держави, здатною конвертувати громадянську згуртованість у геополітичну суб'єктність.

Емпіричним відображенням цієї напруженої боротьби між реформаторським поривом та інерцією системи є результати Індексу сприйняття корупції (CPI) за 2025 рік, де Україна отримала 36 балів зі 100, посівши 104 місце серед 182 країн [2]. Попри значний прогрес останнього десятиліття, наразі ми спостерігаємо небезпечну стагнацію, адже якіснішому прориву завадило суттєве гальмування євроінтеграційних реформ та виконання міжнародних зобов'язань, які залишаються основними драйверами змін у країні. У координатах професійної політологічної дискусії це доводить, що наявний антикорупційний поступ забезпечується виключно через синергію «зовнішньої обумовленості» з боку західних партнерів та нетерпимості українського суспільства, яке почало сприймати системну корупцію як форму стратегічного саботажу національних зусиль з оборони. Відтак, незворотність антикорупційної політики є ядерною умовою не лише членства в ЄС, а й довгострокової безпекової спроможності України в сучасній архітектурі глобального протистояння.

У нинішніх координатах державного будівництва подолання корупції в Україні трансформувалося у фундаментальний чинник оборонної спроможності. В умовах воєнного стану корупційні практики розглядаються вже не як адміністративні правопорушення, а як пряма загроза цілісності ресурсів оборони та стійкості зовнішніх політичних альянсів. Суспільство почало сприймати внутрішню корупцію як форму стратегічного саботажу національних зусиль з оборони, що безпосередньо впливає на стійкість державних інституцій. Про це свідчить той факт, що на тлі 92% довіри до Збройних Сил України [1], запит на доброчесність цивільного апарату став базовим елементом солідарності фронту та тилу.

Емпіричний зріз громадської думки 2024–2025 років виявляє специфічну дихотомію суспільної свідомості: при критично високому рівні тривожності щодо поширеності зловживань (91,4%), частка громадян із безпосереднім корупційним досвідом скоротилася до 18,7%. У лонгітюдній ретроспективі цей прогрес виглядає ще радикальнішим: якщо у 2015 році з корупційними практиками стикалися 70,7% населення, то за останнє десятиліття цей показник впав майже вчетверо [3; 4]. Формування «нової норми» підтверджується тим, що 68% громадян, які все ж зіткнулися з корупційною вимогою у 2025 році, категорично відмовилися брати у ній участь. Крім того, рівень схвалення

діяльності викривачів серед населення зріс до 74,3%, що маркує перехід від пасивної незгоди до активного громадянського опору [3; 4].

Яскравим індикатором незворотності цих змін стали події довкола законопроєкту №12414, які вже увійшли у новітню історію українського державотворення як «Картонна революція» [5; 6]. Криза, спровокована загрозою обмеження процесуальної автономії НАБУ та САП, виявила високий ступінь зрілості громадянського суспільства: за даними Gradus Research, рівень схвалення протестних дій сягнув 69%, причому 43% опитаних заявили про готовність долучитися до акцій особисто [1]. Ключовим мотивом виступав захист інституційного дизайну: 46% респондентів ідентифікували як головну загрозу саме ризик політичного впливу на антикорупційні органи [1]. Це доводить, що антикорупційна повістка залишається пріоритетною для українців навіть у період глобальної військової турбулентності.

Політико-інституційний ефект цих подій підтверджує дієвість моделі «подвійної детермінації»: поєднання потужного внутрішнього громадянського тиску із принципом європейської обумовленості (EU conditionality). Попри складну динаміку в загальному рейтингу CPI (36 балів у 2025 р.), діяльність антикорупційної вертикалі отримала високу верифікацію: Індекс трансформації Фонду Бертельсманна додав Україні 5 балів [2] саме за активне притягнення до відповідальності посадовців, які зловживають становищем. Таким чином, збереження автономії НАБУ, САП та ВАКС постає не лише як юридичний запобіжник регресу, а як фундаментальна умова реалізації плану Ukraine Facility та стратегічної інтеграції України в європейську архітектуру безпеки.

Позиція інституцій Європейського Союзу щодо антикорупційної траєкторії України еволюціонувала до жорсткої моделі «об'єктивної обумовленості» (EU conditionality), де внутрішні трансформації розглядаються як безальтернативний фундамент інтеграційного процесу. Європейський Парламент у своїй резолюції від 9 вересня 2025 року чітко артикулює, що «всеосяжна реформа державного управління, боротьба з корупцією, просування основоположних прав та ефективне функціонування демократичних інституцій є основними умовами для вступу до ЄС» [7]. Брюссель акцентує на тому, що вступ залишається виключно «процесом, заснованим на заслугах» (merit-based process), де прогрес реформ має оцінюватися «ретельно та обережно», що виключає можливість політичних поступок в обмін на імітацію антикорупційної діяльності. Такий підхід трансформує боротьбу з корупцією з переліку технічних вимог у ядерну умову Cluster 1 («Fundamentals»), без верифікації якої подальший рух до членства є інституційно неможливим.

Водночас Європейська Комісія у звіті «Ukraine 2025 Report» фіксує перехід від стратегії «реактивного» моніторингу до вимог системної інституційної стійкості, висловлюючи гостру критику спроб законодавчого регресу. Ключовим індикатором напруженості став законопроєкт №12414, який Комісія охарактеризувала як такий, що «демонтував важливі гарантії незалежності НАБУ та САП, підпорядковуючи їхню оперативну роботу політично призначеному Генеральному прокурору» [8]. Попри подальше відновлення незалежності органів під впливом «масштабного внутрішнього та зовнішнього тиску», офіційний Брюссель прямо заявляє, що подібні інциденти «сіють сумніви щодо відданості України антикорупційному порядку денному». Відтак, ЄС очікує від Києва відмови від фрагментарних кроків на користь «системної, поступової та проактивної антикорупційної політики», яка відтепер є жорстко імплементованою в механізм виплат за програмою Ukraine Facility, де кожен транш прямо залежить від виконання конкретних антикорупційних індикаторів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що незворотність антикорупційного поступу України забезпечується унікальною конфігурацією сил, де жорстка обумовленість ЄС та програма Ukraine Facility виконують роль «зовнішнього якоря», що стабілізує стратегічний курс реформ, тоді як зріле громадянське суспільство постає як нездоланний «внутрішній щит», який у моменти політичних криз надійно захищає інституційну автономію антикорупційної архітектури від ризиків регресу.

Література:

1. 69% опитаних українців підтримують протести : вебсайт / Gradus Research. 2025. Лип. URL: https://gradus.app/uk/open-reports/69-surveyed-ukrainians-support-protests/ (дата звернення: 04.04.2026).

2. Індекс сприйняття корупції – 2025 : вебсайт / Transparency International Ukraine. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/en/ (дата звернення: 07.04.2026).

3. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність : аналіт. звіт за результатами опитування населення та бізнесу : вебсайт / Нац. агентство з питань запобігання корупції ; Info Sapiens. 2024. 146 с. URL: https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf (дата звернення: 04.04.2026).

4. Реальний корупційний досвід українців у понад чотири рази менший за оцінку поширеності корупції: результати досліджень : вебсайт / Нац. агентство з питань запобігання корупції. 2025. 13 берез. URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/realnyy-koruptsiynyy-dosvid-ukraintsiv-u-ponad-

chotyry-razy-menshyy-za-otsinku-poshyrenosti-koruptsii-rezultaty-doslidzhen/ (дата звернення: 04.04.2026).

5. Стадник А. У 2025 році в Україні зменшився рівень сприйняття поширеності корупції – опитування : вебсайт / Дзеркало тижня. 2026. 1 квіт. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/u-2025-rotsi-v-ukrajini-zmenshivsja-riven-sprijnjattja-poshirenosti-koruptsiji-opituvannja.html (дата звернення: 05.04.2026).

6. Хотин Р. Усі чотири українські Революції досягли мети : вебсайт / Радіо Свобода. 2025. 2 жовт. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-chotyry-revolyutsiyi-istorychne-znachennya/33546254.html (дата звернення: 09.04.2026).

7. European Parliament. European Parliament resolution of 9 September 2025 on the 2023 and 2024 Commission reports on Ukraine (2025/2026(INI)) : вебсайт. Brussels, 2025. 9 Sept. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0175_EN.html (дата звернення: 08.04.2026).

8. Ukraine 2025 Report : Commission Staff Working Document : вебсайт / European Commission. Brussels, 2025. 4 Nov. 146 p. (SWD(2025) 759 final). URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecde7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

Іванова Н. Г.,
к. філол. н., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
Національний університет «Острозька академія»
Федосова О. О.,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Національний університет «Острозька академія»,
м. Острог, Україна

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ПАРТНЕРСТВ У ФРАНКОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ (*ANNUAIRE FRANÇAIS DE RELATIONS INTERNATIONALES*)

У XXI столітті наука дедалі більше виходить за межі традиційних бібліотек, переміщуючись у цифровий простір. Одним із яскравих прикладів такої трансформації є платформа *CAIRN.INFO* [4], яка відкриває світ франкомовної наукової думки для дослідників з усього світу. Портал є великою франкомовною

електронною науковою базою даних, де зібрані різноманітні академічні роботи: книги, статті, збірники, наукові журнали, дослідницькі монографії, інтерв'ю з науковцями, есе та навіть кишенькові енциклопедії. Тематики робіт на платформі ґрунтуються на гуманітарній та соціальній науках, наприклад соціології, історії, психології, філософії, антропології, економіці, політології тощо. Окрім цього, є матеріали з права, управління, а також технічних та медичних наук.

Ідея створення проєкту сформувалася на основі дослідження Марка Мінона з Льєзького університету, присвячених впливу цифрових технологій на трансформацію видавничої справи. Прагнучи застосувати результати цих напрацювань у практичній площині, дослідник ініціював створення електронного порталу для наукових журналів у галузі гуманітарних і соціальних наук. Унаслідок цього у 2005 році було засновано платформу *CAIRN.INFO* зі статутним капіталом 542 000 євро. Проєкт реалізували Марк Мінон і Жан-Батист де Ватер у партнерстві з провідними франкомовними видавництвами *BELIN, DE BOECK, LA DÉCOUVERTE* та *ÉRÈS*. Первинно платформа об'єднувала каталоги видавництв-засновників, однак згодом її ресурсна база істотно розширилася й охопила каталоги понад 150 видавництв (приватних, державних і некомерційних). У 2006 році до проєкту долучилася *НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА ФРАНЦІЇ*, а в подальші роки інші впливові видавничі структури, зокрема *PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE* у 2014 році та група *MADRIGALL* у 2020 році. Важливим етапом розвитку платформи став 2010 рік, коли *CAIRN.INFO* розширила формат представлених матеріалів, надавши можливість публікувати не лише журнальні статті, а й колективні збірники, книги, монографії та інші типи академічних видань. У 2022 році було запущено *CAIRN SCIENCES*, каталог якої охопив публікації з технічних і природничих наук. Вказана платформа, що є одним із провідних ресурсів франкомовної наукової комунікації, водночас пропонує матеріали англійською та іспанською мовами. Її функціонування поєднує відкритий доступ і модель передплати, що забезпечує широку доступність академічного контенту та ефективну інтеграцію цифрових технологій у сферу наукового знання.

Слід зазначити, що на платформі *CAIRN.INFO* представлений *ANNUAIRE FRANÇAIS DE RELATIONS INTERNATIONALES* [2], який є авторитетним франкомовним науковим щорічником, матеріали якого становлять важливе джерело для дослідження міжнародних відносин, безпекової політики та сучасних геополітичних процесів. Заснований у 1999 році Центром Фукідіда при Університеті Пантеон-Ассас, щорічник у 2008 році був відзначений премією Фонду Едуара Боннефу, яку присуджує Інститут Франції. Видання має

унікальний характер у франкомовному академічному просторі, оскільки не має прямих аналогів за тематичним охопленням і науковим рівнем. Підготовка *ANNUAIRE FRANÇAIS DE RELATIONS INTERNATIONALES* здійснюється редакційним комітетом під керівництвом професорів Жуліана Фернандеса та Жана-Венсана Олендра. Видання виходить щороку в червні, а всі матеріали проходять процедуру анонімного рецензування. У межах щорічника міжнародні відносини розглядаються в економічному, військовому, політичному та інших вимірах. Видання об'єднує міждисциплінарне коло авторів: науковців, дослідників, дипломатів, фахівців-практиків та експертів як французьких, так й іноземних. Структурно щорічник складається з двох основних частин: розділу *LES ÉTUDES*, присвяченого актуальним проблемам звітного року, та *LES RUBRIQUES*, що охоплюють тематичні й географічні напрями під керівництвом профільних фахівців.

Щорічник також містить хронологію подій попереднього року та вибіркову бібліографію, що посилює його довідково-аналітичну цінність. Станом на 2026 рік серія *ANNUAIRE FRANÇAIS DE RELATIONS INTERNATIONALES* налічує 26 томів. Останній випуск (Volume XXVI) опубліковано під дещо оновленою назвою *L'ANNÉE DES RELATIONS INTERNATIONALES 2025–2026: LE TEMPS DES PUISSANCES DÉSINHIBÉES*, однак він зберігає наступність із попередніми випусками. Говорячи про згадки України в *ANNUAIRE FRANÇAIS DE RELATIONS INTERNATIONALES* варто зазначити, що у перших його випусках українська проблематика не виступала самостійним об'єктом дослідження, а розглядалася переважно опосередковано у межах пострадянського простору, ініціатив ЄС (Східне партнерство) та окремих кризових ситуацій (Газові кризи чи Помаранчева революція). Війна Росії проти України, що розпочалася у 2014 році та набула форми повномасштабної агресії у 2022 році, істотно змінила характер наукового інтересу до української тематики. Унаслідок цього Україна стала одним із важливих об'єктів франкомовного аналізу міжнародної політики сьогодення.

Наприклад, у статті Патріка Алларда «*Les sanctions européennes à l'encontre de la Russie. La poursuite de la paix par d'autres moyens*» 2015 року проаналізовано санкційну політику Європейського Союзу щодо Росії [1]. Автор розглядає санкції як інструмент політичного тиску, спрямований на послаблення потенціалу держави-агресора, стримування подальшої ескалації та стимулювання пошуку дипломатичного врегулювання. Санкційний механізм ЄС у цьому контексті постає як багатовимірний інструмент, що поєднує кілька стратегічних функцій: сигналізування, стримування, примус і послаблення. Окрему увагу Патрік Аллард приділяє перспективам санкційної політики ЄС,

позиціям держав-членів та впливу обмежувальних заходів на європейські країни. Водночас автор фіксує наявні в експертному середовищі застереження щодо можливих ризиків надмірного економічного тиску, зокрема його потенційної здатності («груба економічна сила») спричинити подальшу агресивну реакцію Росії або дестабілізацію її економіки.

У новішому випуску щорічника стаття Жозіан Овре-Фінк *«La guerre en Ukraine au secours de la politique de sécurité et de défense commune?»* 2023 року присвячена аналізу повномасштабної війни Росії проти України як чинника актуалізації та потенційного перезапуску Спільної політики безпеки та оборони ЄС [3]. Авторка розглядає російську агресію як критичний виклик, що виявив недостатню готовність Європейського Союзу до війни високої інтенсивності на континенті. У статті виокремлено ключові проблеми європейської безпеки: слабкість стратегічного прогнозування, хронічне недофінансування оборонного сектору, нестачу озброєння, боєприпасів, резервів і сучасних військових технологій. Водночас авторка аналізує реакцію держав-членів ЄС, зокрема перегляд ними зовнішньої та оборонної політики, а також збільшення фінансування військової сфери. Як приклади наведено проголошення Німеччиною політики Zeitenwende, створення спеціального оборонного фонду обсягом 100 млрд євро та намір досягти показника 2 % ВВП на оборону; перегляд Францією закону про військове програмування з акцентом на підготовку до конфліктів високої інтенсивності; скасування Данією тридцятирічного винятку щодо участі у СПБО; а також вступ Фінляндії та Швеції до НАТО, що посилило координацію між ЄС і Північноатлантичним альянсом. Авторка доходить висновку, що, попри початкову непідготовленість Європи до масштабної війни, криза безпекового порядку може стати імпульсом для реанімації Спільної політики безпеки та оборони. Водночас ефективність цього процесу залежить від здатності ЄС подолати структурні прогалини у власній системі безпеки, зміцнити стратегічну автономію та консолідувати підтримку України як одного з ключових чинників формування нового європейського геополітичного порядку.

Підсумовуючи, слід зазначити, що війна в Україні трансформувалася в один із провідних об’єктів франкомовних наукових досліджень, що яскраво ілюструють матеріали *ANNUAIRE FRANÇAIS DE RELATIONS INTERNATIONALES*. Її осмислення відбувається у широкому міждисциплінарному контексті, охоплюючи політичні, безпекові та економічні аспекти.

Література:

1. Allard P. Les sanctions européennes à l'encontre de la Russie : La poursuite de la paix par d'autres moyens. *Annuaire français de relations internationales*. Paris : Éditions Panthéon-Assas, 2015. P. 167–190. URL: https://surl.li/tlixsx.
2. Annuaire français de relations internationales. *CAIRN.INFO*. URL: https://surl.li/cniufv.
3. Auvret-Finck J. La guerre en Ukraine au secours de la politique de sécurité et de défense commune ? *Annuaire français de relations internationales*. Paris: Éditions Panthéon-Assas, 2023. P. 649–669. URL: https://surl.li/ixtglh.
4. *CAIRN.INFO* : portail de publications en sciences humaines et sociales. URL: https://surl.lu/yoftsg.

Іванова Н. Г.,
к. філол. н., доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
Національний університет «Острозька академія» ,
Василега С. Є.,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
Національний університет «Острозька академія»,
м. Острог, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕСЬКОЇ МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ В ДЗЕРКАЛІ ФРАНКОМОВНОЇ АНАЛІТИКИ (СІЧЕНЬ 2026 РОКУ)

У сучасній науці міжнародних відносин дедалі більшого значення набуває дискурс-аналіз медійних джерел як інструмент виявлення трансформацій зовнішньої політики держав. Метою даного дослідження є комплексний аналіз франкомовних газетних матеріалів, опублікованих протягом січня 2026 року щодо Чехії за уряду Андрея Бабіша, зокрема в аспекті інституційного конфлікту між президентом і урядом. Звернення саме до франкомовного сегмента є принциповим, оскільки він відображає рецепцію чеського політичного курсу у ширший європейський дискурс, орієнтований передусім на аудиторію Європейського Союзу. Початок 2026 року став для Чеської Республіки періодом глибокої зовнішньополітичної турбулентності та інституційної кризи; центральною дослідницькою проблемою, що об’єднує аналізовані матеріали,

виступає інституційний розрив між президентом Чехії Петром Павелом та урядом Андрея Бабіша як фактор, що визначає нову конфігурацію підтримки України. У результаті сформований феномен «поділеної зовнішньої політики», коли держава втрачає цілісність позиціонування на міжнародній арені. Такий підхід дозволяє не лише реконструювати події, але й виявити механізми їх інтерпретації у європейському політичному дискурсі.

Матеріал дослідження системно охоплює різні виміри висвітлення чеської зовнішньої політики: *EURACTIV FRANCE* забезпечує експертно-політичний погляд на рівні ЄС, *RADIO PRAGUE INTERNATIONAL* подає позицію зсередини офіційно наближеного чеського медійного простору, ***LE TAURILLON*** репрезентує аналітичний громадсько-європейський дискурс [3; 2; 1]. Зазначене дозволяє уникнути однобічності та зіставити інституційний, національний і ціннісно-європейський підходи і дає змогу комплексно дослідити трансформацію позиції Чехії щодо підтримки України саме на початковому етапі 2026 року.

Франкомовний характер публікацій є принципово важливим. Багатогранною політичною метафорою («чеський Трамп») Жан Живодан характеризує Андрея Бабіша, що фокусує увагу на його внутрішніх мотивах: пріоритет «купівельної спроможності чехів» над геополітичною стабільністю регіону [1]. Підкреслимо, що з лінгвістичного погляду вказаний вираз є антономазією, стилістичним прийомом, де власне ім’я (Дональд Трамп) використовується як загальна назва для позначення певного типу політичного діяча. Ця метафора підкреслює перехід Чехії від ідеологічної підтримки союзників до суто прагматичного, трансакційного виживання на міжнародній арені.

Як відомо, січень 2026 року став переломним моментом для чеської дипломатії. Після парламентських виборів жовтня 2025 року, на яких партія ANO Андрея Бабіша здобула 35% голосів, країна увійшла у фазу глибокої ревізії своїх міжнародних зобов'язань. Представлені статті демонструють динаміку цієї ревізії: від прагматичного маневрування до відкритої конфронтації з інститутами ЄС та внутрішньополітичного конфлікту між урядом і президентом.

У матеріалі Анети Зачової фіксується феномен, яке в політології визначається як «тактичний розворот» [3]. Йдеться про зміну позиції Андрея Бабіша, котрий у межах передвиборчої кампанії активно експлуатував риторику, спрямовану проти надання допомоги Україні, однак у постелекторальний період змушений був коригувати політичний курс відповідно до зовнішньополітичних реалій. З погляду міжнародних відносин, це рішення є класичним прикладом трансакційної політики: рішення ухвалюються на основі співвідношення витрат і вигод у конкретній конфігурації сил. Відмова від Чеської ініціативи (понад 4

млн снарядів за два роки), яка є головним дипломатичним активом Праги в НАТО, означала б повну дипломатичну ізоляцію Праги серед західних союзників. Водночас реалізується модель «обмеженої участі»: збереження логістичної та експертної ролі без прямого бюджетного фінансування, що поєднує зовнішньополітичну лояльність із внутрішньополітичними обмеженнями, зокрема необхідністю відповідати обіцянкам щодо захисту економічних інтересів виборців (захист «купівельної спроможності чехів»). Особливої уваги заслуговує контекст «коаліції охочих» у Парижі, згаданий у статті: рішення Чехії не є ізольованим, а вписується у ширший процес координації європейських держав щодо підтримки України. Отже, навіть популістський уряд змушений діяти в межах колективних механізмів, що обмежує його автономію.

Стаття Жана Живодана аналізує відмову Чехії від участі в кредитному механізмі ЄС обсягом 90 млрд євро для України (2026–2027 рр.), що інтерпретується як сигнал відходу від проактивної підтримки до більш обережної, а подекуди й скептичної позиції [1]. Політику Чехії розглянуто як фактор потенційного розколу в Європейському Союзі, що ставить Прагу в один ряд із Будапештом Віктора Орбана та Братиславою Роберта Фіцо: акцент зміщується з окремого рішення на системну трансформацію зовнішньої політики держави. Цей крок знаменує собою радикальний розрив із політикою попереднього уряду Петра Фіали, який дотримувався концепції «непохитної підтримки». Політика Андрея Бабіша демонструє чіткий розрив із попередньою лінією, що відображає його стратегію «Чехія насамперед». У цьому матеріалі особливо чітко простежується логіка неокласичного реалізму, де зовнішня політика держави визначається не лише міжнародним середовищем, але й внутрішніми політичними факторами. Повернення Бабіша до влади, формування коаліції з проросійськими та євроскептичними силами, а також внутрішній соціально-економічний дискурс (захист купівельної спроможності громадян) створюють нову конфігурацію політичних пріоритетів. Важливим елементом аналізу є порівняння Чехії з Угорщиною та Словаччиною: автор вписує чеський кейс у ширший регіональний тренд «східноєвропейського скептицизму» щодо підтримки України. Вказано на формування нового «євроскептичного блоку» всередині Вишеградської групи (Чехія, Угорщина, Словаччина), уможливлює потенційну трансформацію регіонального балансу в межах ЄС, де формується група держав із більш обережним або навіть критичним ставленням до політики допомоги Україні. Окремої уваги заслуговує аналіз ролі коаліційних партнерів Бабіша, зокрема ультраправої партії SPD, яка створює додатковий тиск на уряд.

Таким чином, зовнішня політика Чехії постає як результат складного балансу між різними політичними центрами впливу.

Стаття, що була опублікована 27 січня 2026 р., фокусується на інституційному вимірі зовнішньої політики Чехії, зокрема на гострому конфлікті між президентом Петром Павелом та урядом Бабіша [2]. З точки зору інституціоналізму, ситуація в Чехії демонструє класичний приклад «поділеної зовнішньої політики», коли різні державні інституції просувають альтернативні бачення міжнародної ролі країни: президент Павел виступає як гарант проєвропейського та проукраїнського курсу, тоді як уряд Бабіша тяжіє до обмежено-прагматичної участі. Особливо показовим є перегляд оборонної політики: скасування зобов'язань щодо збільшення військових витрат до 3% ВВП і повернення до «достатнього» рівня у 2% свідчить про зміну пріоритетів безпеки. Водночас позиція президента відображає більш традиційний підхід, орієнтований на зміцнення союзницьких зобов'язань. У той час як адміністрація президента кваліфікує російську агресію як «найбільшу загрозу для Європи», лідери коаліції (зокрема Окамура) викреслюють це формулювання з офіційних документів, вважаючи основною загрозою нелегальну міграцію. Цікавою є також реакція Праги на зміну риторики у Вашингтоні після повернення Дональда Трампа: питання суверенітету Гренландії та реакції на політику США стали ще одним полем битви між Павелом та урядом. Скасування призначення посла на Тайвані ймовірно приховує підготовку уряду Бабіша до відновлення тісніших економічних зв'язків із Китаєм, що різко контрастує з ціннісною політикою президента Павела.

Таким чином, у франкомовній аналітиці першого місяця 2026 року ситуація в Чехії розглядається як частина ширшої системної кризи європейської солідарності (з дистанціюванням від внутрішньочеської полеміки), з інтерпретацією іміджу Чехії як «нестабільного» партнера, що має значення для позицій країни у європейських структурах.

Література:

1. Givodan J. Nouvelle fracture au sein de l'UE : la République tchèque de Babiš réduit son soutien à l'Ukraine. *Le Taurillon*. 2026. 19 janv. URL: https://surl.li/qelrsa

2. Kubišta A. La politique étrangère tchèque tiraillée entre les positions du gouvernement et du président. *Radio Prague International*. 2026. 27 janv. URL: https://surl.li/hwzvhm

Zachová A. Andrej Babiš fait volte-face : la République tchèque maintient son programme d'approvisionnement en munitions pour l'Ukraine. *Euractiv France*. 2026. 8 janv. URL: https://surl.li/iubhnk

Канюс І. Ю., Дьякова А. С.,
здобувачки 3 курсу ОП «Менеджмент бізнес-організацій»
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник: **Королюк Т. О.,**
к.е.н., доцент, доц. кафедри національної економіки та публічного
управління КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У сучасних умовах повномасштабної війни та прискореного курсу на європейську інтеграцію цифровізація публічних послуг набуває стратегічного значення як інструмент підвищення ефективності державного управління, зміцнення інституційної спроможності та забезпечення прозорості взаємодії влади й громадян.

Відповідно до критеріїв Копенгагенської ради та вимог acquis communautaire, зокрема розділів щодо функціонування цифрового ринку, електронного урядування та захисту даних, Україна зобов'язана гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами [1].

Цифрова трансформація дозволяє не лише оптимізувати адміністративні процеси та мінімізувати корупційні ризики, а й створити техніко-організаційні передумови для транскордонної взаємодії, безпечного обміну даними з інституціями ЄС та інтеграції до єдиного цифрового простору Європи. У контексті мобілізації внутрішніх ресурсів, залучення міжнародної технічної допомоги та формування довіри партнерів, розвиток цифрових сервісів стає одним із ключових індикаторів прогресу України на шляху до набуття повноправного членства в ЄС.

Цифровізація публічних послуг – це системний процес трансформації традиційних адміністративних процедур у електронний формат, що забезпечує надання державних сервісів через цифрові канали з мінімальною участю людини-оператора та максимальною орієнтацією на потреби користувача. Її ключовими особливостями є: реалізація принципу «життєвих ситуацій» замість відомчої розрізненості, автоматизація прийняття рішень на основі верифікованих даних, забезпечення інтероперабельності державних інформаційних систем, використання кваліфікованих електронних підписів та цифрових ідентифікаторів, а також суворе дотримання стандартів кібербезпеки й захисту персональних даних відповідно до регламентів ЄС, зокрема GDPR [5].

В українському контексті реалізація цієї концепції втілюється через екосистему «Дія», державну систему обміну даними «Трембіта», централізовані реєстри фізичних та юридичних осіб, а також цифрові сервіси у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та бізнес-адміністрування.

Важливою характеристикою сучасної цифровізації є перехід від простого перенесення паперових форм у електронний вигляд для переосмислення самих управлінських процесів, що передбачає проактивне надання послуг без ініціативної заяви громадянина, застосування інструментів аналітики даних для прийняття рішень та відкритість державних даних для громадського контролю й інноваційного бізнесу.

Цифровізація публічних послуг в Україні здійснюється у межах системи стратегічних документів, що гармонізуються з правом ЄС та відповідають євроінтеграційному курсу держави. Подальший розвиток цих підходів відображено у стратегіях цифрової трансформації та інноваційного розвитку до 2030 року, які пов'язують цифровізацію державних послуг із підвищенням конкурентоспроможності країни та її інтеграцією до Єдиного цифрового ринку ЄС [3].

Ключовим напрямом гармонізації є адаптація нормативно-правової бази у сфері електронної ідентифікації та довірчих послуг. Ухвалення Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» спрямоване на наближення до вимог Регламенту ЄС eIDAS і створює передумови для взаємного визнання електронних підписів та розвитку транскордонних цифрових сервісів [2;5]. Водночас цифровізація публічних послуг в Україні здійснюється з урахуванням європейських принципів публічного управління, закріплених у Європейській рамці взаємодії, зокрема інтероперабельності інформаційних систем, відкритості даних, безпечності та орієнтації на потреби користувачів [6].

Важливим аспектом є участь України у європейських цифрових ініціативах, зокрема у програмі ЄС «Цифрова Європа». Крім того, Україна розвиває систему електронної ідентифікації відповідно до європейських підходів, зокрема у контексті впровадження Європейського цифрового гаманця, що створює можливості для подальшої інтеграції до спільного цифрового простору. Окрему увагу приділено питанням кібербезпеки: здійснюється адаптація законодавства до вимог Директиви ЄС NIS2, що є важливою умовою забезпечення стійкості інформаційних систем та довіри громадян до електронних послуг [4].

Попри досягнутий прогрес, на шляху до повноцінної інтеграції до цифрового простору ЄС зберігається низка проблем правового, інституційного, технічного та інфраструктурного характеру. Подальші кроки мають бути спрямовані на адаптацію законодавства до вимог Регламенту eIDAS 2.0 та Директиви NIS2, а

також збільшення покриття швидкісним інтернетом та відновлення телеком-інфраструктури [4; 5]. Водночас обмежене фінансове та кадрове забезпечення стримує реалізацію цифрових реформ та розвиток відповідних інституцій.

Суттєвим викликом є нерівномірність цифрового розвитку територій. Зберігається цифровий розрив між міськими та сільськими районами, що зумовлено недостатнім покриттям якісним інтернет-зв'язком та наслідками руйнування інфраструктури в умовах воєнного стану. Додатковою проблемою є недостатній рівень цифрової грамотності окремих соціальних груп, що ускладнює повноцінне користування цифровими сервісами.

З огляду на це, першочерговими завданнями є подальша адаптація законодавства до вимог ЄС у сфері електронної ідентифікації та кібербезпеки, а також забезпечення взаємного визнання електронних довірчих послуг [4; 5]. Важливим напрямом є досягнення реальної сумісності національних реєстрів та цифрових платформ (зокрема системи «Трембіта») із європейськими стандартами та принципами, включаючи підходи Single Digital Gateway та European Interoperability Framework [6]. Не менш значущими є розвиток і відновлення цифрової інфраструктури, особливо в постраждалих регіонах, а також підвищення рівня цифрової грамотності населення.

Отже, цифровізація публічних послуг виступає не лише технологічним інструментом модернізації державного управління, а й стратегічним чинником євроінтеграції України, що безпосередньо впливає на гармонізацію національного законодавства з європейським, зміцнення інституційної спроможності та інтеграцію до Єдиного цифрового ринку ЄС.

Попри суттєві досягнення – функціонування екосистеми «Дія», розгортання системи «Трембіта», ухвалення базових законів у сфері електронної ідентифікації та активну участь у європейських цифрових ініціативах – повноцінна інтеграція до європейського цифрового простору потребує подолання системних викликів: цифрового розриву між регіонами, наслідків воєнного руйнування телекомунікаційної інфраструктури, обмеженого фінансово-кадрового забезпечення та необхідності остаточного узгодження нормативної бази з оновленими регламентами ЄС (eIDAS 2.0, NIS2).

Послідовна реалізація цих заходів стане не лише ключовою умовою виконання євроінтеграційних зобов'язань, а й фундаментом для побудови прозорої, ефективної та орієнтованої на громадянина держави, здатної на рівних взаємодіяти в межах спільного цифрового простору ЄС.

Література:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України Редакція від 04.11.2018 № 1629-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text

2. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 18 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text

3. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядження КМУ від 31.12.2024 № 1351-р : станом на 14 лип. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text

4. Директива (ЄС) 2022/2555 Європейського Парламенту і Ради від 14 грудня 2022 р. про заходи для забезпечення високого спільного рівня кібербезпеки в Союзі, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 910/2014 та Директиви (ЄС) 2018/1972 і скасовує Директиву (ЄС) 2016/1148. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj

5. Регламент (ЄС) № 910/2014 Європейського Парламенту і Ради від 23 липня 2014 р. про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0910

6. The New European Interoperability Framework - ISA² - European Commission. ISA² - European Commission. URL: https://ec.europa.eu/isa2/eif_en/

Климова С. О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної економічної теорії
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Волоснікова Н.М.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної економічної теорії
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Яцина В.В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної економічної теорії
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

УКРАЇНА І ЄС: НОВІ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗИ

Після Другої світової війни європейські країни усвідомили, що лише через співпрацю та інтеграцію можливе досягнення стабільності, економічного розвитку й запобігання новим конфліктам. Так з'явилася ідея Європейського Союзу - спільноти держав, об'єднаних не лише економічними інтересами, а й спільними цінностями демократії, верховенства права та поваги до прав людини. Для України, що з часу відновлення незалежності у 1991 році декларувала курс на європейську інтеграцію, вступ до ЄС став не просто зовнішньополітичним пріоритетом, а питанням національної безпеки та виживання в умовах російської агресії.

Повномасштабна війна, розв'язана Росією у 2022 році, докорінно змінила геополітичний контекст. Україна постає не лише як країна, що прагне до Європи, але й як форпост захисту європейських цінностей від авторитаризму [1]. Сучасний етап розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом характеризується глибокими трансформаціями, що зумовлені одночасним впливом безпекових, економічних та політичних криз. Енергетична нестабільність, посилення глобальної конкуренції, міграційні виклики та внутрішні суперечності в самому ЄС формують нову реальність, у якій традиційні підходи до європейської інтеграції потребують перегляду. За цих умов інтеграція України до Європейського Союзу вже не може розглядатися

виключно як довготривалий класичний процес поступового наближення до стандартів ЄС. Вона набуває рис прискореної, багаторівневої та функціональної моделі входження до європейського простору. Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС у 2022 році, а у 2024 році офіційно стартували переговори щодо членства [2]. Це стало історичним рішенням, яке засвідчило зміну стратегічного бачення Євросоюзу.

Однією з нових моделей інтеграції є поетапна секторальна інтеграція, коли держава-кандидат поступово включається до окремих політик та ринків Європейського Союзу ще до формального набуття членства. Україна вже має практичний досвід такого формату. Зокрема, відбулося поглиблення торговельної співпраці в межах Угоди про асоціацію, розширення транспортного «безвізу», інтеграція до енергетичної системи Європи ENTSO-E, а також посилення цифрової співпраці. Такий підхід дозволяє Україні отримувати конкретні економічні переваги вже зараз, а ЄС — поступово адаптувати внутрішні механізми до майбутнього розширення.

Другою важливою моделлю стає інтеграція через безпекове партнерство. Російська агресія продемонструвала, що безпека Європи є неподільною, а Україна відіграє ключову роль у стримуванні зовнішніх загроз. Саме тому співпраця між Україною та ЄС дедалі більше виходить за межі суто економічного порядку денного. Розвиток оборонної промисловості, координація санкційної політики, участь України в європейських безпекових ініціативах і спільні програми відновлення формують новий вимір інтеграції, де Україна виступає не лише отримувачем підтримки, а й донором безпеки для Європи.

Третьою моделлю можна вважати інтеграцію через відбудову та модернізацію. Післявоєнне відновлення України об’єктивно пов’язане з фінансовими ресурсами, технологіями та стандартами Європейського Союзу. Це означає, що процес реконструкції держави водночас стає процесом європеїзації економіки, інституцій та інфраструктури. Відбудова транспортної системи, енергетики, житлового сектору, цифрового управління та промисловості може здійснюватися на основі норм ЄС, що значно прискорить інтеграцію України до спільного ринку.

Окрему роль відіграє інтеграція через людський капітал. Мільйони українських громадян отримали досвід життя, навчання та роботи в країнах Європейського Союзу. Це створює безпрецедентний рівень соціальної та культурної взаємодії між Україною та ЄС. Українці вже інтегровані у європейський освітній, трудовий та гуманітарний простір, що в перспективі стане важливим чинником інституційного зближення. Людський вимір інтеграції нерідко виявляється не менш значущим, ніж формальні переговорні процедури.

Водночас нові моделі інтеграції супроводжуються і суттєвими викликами. Серед них — втома частини європейських суспільств від війни, зростання популізму, бюджетні суперечки всередині ЄС, побоювання щодо конкуренції на аграрному ринку, а також складність одночасного проведення реформ в умовах воєнного стану [3]. Крім того, Європейський Союз змушений шукати баланс між підтримкою України та збереженням внутрішньої єдності. Саме тому майбутня інтеграція, ймовірно, матиме більш гнучкий і багаторівневий характер, ніж попередні хвилі розширення.

Україна, зі свого боку, повинна продовжувати системні реформи у сфері правосуддя, боротьби з корупцією, державного управління, захисту конкуренції та економічної прозорості. Війна не скасовує необхідності реформ, а навпаки — робить їх критично важливими для довіри з боку європейських партнерів. Ефективність внутрішніх перетворень значною мірою визначатиме темпи просування до членства.

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасна інтеграція України до Європейського Союзу відбувається в умовах глибокої кризи, яка одночасно створює нові ризики та нові можливості. Класична модель розширення поступово доповнюється секторальною, безпековою, інфраструктурною та соціальною інтеграцією. Україна вже сьогодні стає частиною європейського простору в багатьох сферах, навіть до формального вступу. Це означає, що нинішня криза не зупинила євроінтеграцію України, а навпаки — стала каталізатором появи нових моделей зближення між Україною та ЄС.

Література:

1. Залужний В. Старий світовий порядок зруйновано. Нова архітектура Європейської безпеки без України неможлива. Виступ на безпековій конференції у Chatham House, 6.03.2025. *LB.ua.* 2025, 6 березня. URL: https://lb.ua/blog/valeriy_zaluzhnyi/664272_stariy_svitoviy_poryadok_zruynovano.html

2. European Council (2024). European Council conclusions, 21-22 March 2024. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine

3. Klymova S. O. Ukraine and the EU: Integration in the Context of Geopolitical Transformations. Monograph. Kharkiv: National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, 2026. 128 p.

Корогодова О. О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Черненко Н. О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Глущенко Я. І.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

ВПЛИВ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ У ЄВРОПІ НА ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У МЕЖАХ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна архітектура європейської безпеки зазнає фундаментальних змін, що безпосередньо трансформує підходи до викладання економічних дисциплін. Європейська безпека та економічні процеси тісно взаємопов'язані. Стабільність та захист як основні елементи європейської безпеки слугують фундаментальними передумовами економічного процвітання та зростання. Безпечне середовище сприяє інвестиціям, розвитку торгівлі та покращенню загальній економічній активності. І навпаки, економічна стабільність може зміцнити європейську безпеку, зменшуючи рівень соціальної напруженості та сприяючи налагодженню співпраці [1].

Розуміння європейської безпеки є важливим для вивчення міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин. Безпека є важливим фактором, з позицій якого можна аналізувати економічні тенденції, торговельні потоки, інвестиційні рішення та оцінювати рівні загального функціонування як європейської, так і світової економік. Оцінювання геополітичних ризиків все частіше включається в економічне прогнозування та розробку бізнес-стратегії суб'єктів економічних відносин. Економічні рішення і політики в таких сферах, як торгівля, енергетика та технології, все більше формуються під впливом міркувань безпеки. Виклики сьогодення для європейської безпеки, такі як геополітична нестабільність, кіберзагрози та конкуренція за ресурси, матимуть значні економічні наслідки, які майбутні фахівці з міжнародної економіки повинні бути готові аналізувати та розв'язувати проблемні ситуації, пов'язані з цим [2].

Інтеграція геополітики та геоекономіки у вищу освіту стає важливою для формування здатності майбутніх фахівців аналізувати взаємозв'язки між національними економіками та оцінювати рівень міжнародних відносин урядів країн. Так, Salvaudon виокремлює три ключові шляхи для зміцнення ролі європейської геополітики у вищій освіті: по-перше, підтримка європейських досліджень, де стимулюються міждисциплінарні програми, присвячені сучасним геополітичним трансформаціям; по-друге, розробка трансдисциплінарних курсів, завдяки яким геополітику слід ширше інтегрувати у дисципліни, пов'язані з економікою, технологіями чи екологією; по-третє, сприяння європейському стратегічному мисленню через заохочення університетів до розробки освітніх програм, здатних краще інтегрувати специфічні геополітичні особливості континенту [3].

У межах освітньої програми «Міжнародна економіка» питання безпеки поступово перетворюються на визначальний фактор формування навчального контенту. Так, у рамках авторського курсу «Національна економіка та міжнародна безпека» питання європейської безпеки розглядається крізь призму теоретичних основ, що пов’язують національні економіки з міжнародною безпекою, зокрема концепції економічної безпеки та впливу воєн, збройних конфліктів на економічний розвиток. Спеціальний модуль з міжнародної безпеки досліджує, як політика безпеки впливає на ключові макроекономічні показники, такі як ВВП, зайнятість та інфляція [4].

Ця логіка знаходить своє продовження у дисципліні «Економічна політика та стандарти ЄС», де безпека розглядається через призму концепції стратегічної автономії Європейського Союзу. В зазначеному освітньому компоненті безпека представлена як один з важливих факторів формування економічної політики Європейського Союзу. Ми акцентуємо увагу на прагненні ЄС забезпечити стійкість у критичних секторах, від енергетики до цифрової економіки, що є прямою відповіддю на сучасні геополітичні загрози. Курс розглядає довгострокові стратегічні пріоритети ЄС, зокрема прагнення до автономії в критично важливих секторах, таких як енергетика, транспорт, цифрова економіка та оборона [5].

Трансформація безпекового ландшафту також кардинально змінює стратегії суб’єктів господарювання, а саме підприємницьких структур транснаціонального типу, що відображено у курсі «Транснаціональні корпорації». Зазначена навчальна дисципліна розглядає тему європейської безпеки фрагментарно, в рамках аналізу зовнішніх викликів для діяльності ТНК. Особлива увага приділяється можливостям прямих іноземних інвестицій, а саме офшорингу, ніаршорингу, френдшорингу та решорингу, залежно від

переважаючого безпекового ландшафту. У курсі також частково розглядається питання корпоративної соціальної відповідальності у зонах конфліктів. У цьому контексті безпека розглядається як вагомий фактор у прийнятті рішень щодо інвестицій, логістики та управління ризиками на рівні окремих великих корпорацій [6].

Базові принципи трансформацій закладаються у навчальній дисципліні «Міжнародні економічні відносини». У відповідь на збільшення криз та посилення актуальності безпекових аспектів фокус освітнього компонента зосереджується на аналізі торговельних конфліктів, інструментах просування національних інтересів, інституційних і поведінкових аспектах міжнародних економічних переговорів. Студенти досліджують, як геополітичні чинники змінюють глобальну економічну архітектуру, зокрема через інструменти цифрового протекціонізму та механізми френдшорингу.

Курс «Логістика в організації міжнародних перевезень» досліджує, зокрема, як європейська безпека впливає на міжнародні транспортні коридори, ланцюги постачання та безпеку перевезень вантажів [7].

У межах навчальної дисципліни «Міжнародне страхування» особлива увага приділяється аналізу сучасної системи глобальних ризиків як складової безпекового середовища. Студенти набувають практичних навичок оцінювання спроможності світового страхового ринку та механізмів перестрахування забезпечувати захист міжнародного бізнесу від новітніх безпекових викликів. Окремий акцент зроблено на дослідженні особливостей страхування відповідальності в умовах динамічних змін геополітичного та фінансового середовища.

Варто зазначити, що цей короткий огляд має певні обмеження, так як він базується виключно на власному педагогічному досвіді авторів та охоплює лише вибірку дисциплін, які вони особисто викладають. Відповідно, ці тези не претендують на всеохопний аналіз змісту всієї освітньої програми «Міжнародна економіка». Інші навчальні дисципліни, які також формують компетентності майбутніх економістів-міжнародників, залишилися поза межами цього огляду. Проте, такий цілеспрямований фокус на авторському портфелі дисциплін дозволяє забезпечити аналіз конкретних навчальних практик, демонструючи, як безпекові виклики можуть бути інтегровані у навчальний процес.

Література:

1.Steinberg F., Wolff G. Dealing with Europe’s Economic (in-)security. *Real Instituto Elcano.* 2023. 30 Nov. URL: https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/dealing-with-europes-economic-in-security/

2. Szép V. Strengthening EU Economic Security: Strategic Autonomy and the Geopolitics of Trade and Industry. *European Law Blog*. 2025. March. https://doi.org/10.21428/9885764c.9167b925

3. Salvaudon C. Thinking about and teaching European geopolitics. *Jacques Delors Institute*. 2026. March. URL: https://institutdelors.eu/en/publications/thinking-about-and-teaching-european-geopolitics/

4. Корогодова О. О. *Національна економіка та міжнародна безпека: практикум*: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025. 91 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/73625

5. Корогодова О. О., Глущенко Я. І., Черненко Н. О. *Економічна політика та стандарти ЄС: розрахункова робота*: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025. 51 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/73558

6. Корогодова О. О., Моісеєнко Т. Є. *Транснаціональні корпорації: практикум* : навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. 119 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/72426

7. Войтко С. В., Корогодова О. О. *Логістика в організації міжнародних перевезень.* Навчально-методичний комплекс. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 138 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/47946

Лазорчик В. Ю.,
здобувач вищої освіти
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

ТРАНСКОРДОННІ ЕКОНОМІЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ ЯК ВИКЛИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Після відкриття переговорів про вступ України до Європейського Союзу 25 червня 2024 р. євроінтеграція України остаточно перестала бути політичним гаслом. Вона перейшла у площину практичних рішень: доступу до ринку, правил торгівлі, перевезень, конкуренції та роботи прикордонної інфраструктури. Саме на українсько-польському напрямі це видно найкраще, бо Польща є для України і найближчим сусідом, і одним із головних сухопутних маршрутів до ринку ЄС. Тому суперечності тут вже не виглядають локальною двосторонньою проблемою. Вони прямо зачіпають темп входження України до спільного ринку та здатність проходити вступний етап без постійних торговельних і логістичних криз [4].

Головна проблема полягає в тому, що економічне відкриття між Україною та ЄС почало розвиватися швидше, ніж були налаштовані сталі процедури погодження інтересів прикордонних держав, насамперед Польщі. Через це суперечності в чутливих секторах вирішувалися не через заздалегідь зрозумілий порядок, а через політичний тиск, протести, тимчасові обмеження і ситуативні домовленості. В цьому і полягає реальний виклик для євроінтеграції України: не факт конфліктів, а те, що перехідний етап інтеграції поки що не забезпечив достатньо передбачуваного механізму їх врегулювання [3; 8].

Найгостріше це проявилося в аграрній сфері. Тимчасові автономні торговельні заходи ЄС, які діяли до 5 червня 2025 р., підтримали українських виробників і дали змогу зберегти експорт у воєнних умовах. Водночас аграрний імпорт став для частини польського ринку точкою найбільшої напруги. Європейська комісія була змушена поєднати підтримку України із запобіжниками для чутливих товарів: спочатку через запобіжник, а потім через переглянуту зону вільної торгівлі, що набрав чинності 29 жовтня 2025 р. і містить захисне застереження, яке дозволяє реагувати на серйозні труднощі навіть на рівні однієї або кількох держав-членів [3]. Те, що протести фермерів дійшли до блокування пунктів пропуску, показало: без зрозумілого перехідного режиму ринкова напруга швидко переходить у політичний конфлікт [5]. Для України це означає абстрактну суперечку та цілком конкретні втрати — дорожчу логістику, нестабільність експортного маршруту і додатковий ризик для виробників, прив’язаних до західного напряму. Тому аграрну проблему слід вирішувати не разовими компромісами, а через постійний порядок раннього попередження, моніторингу чутливих товарів і заздалегідь визначеного застосування захисних інструментів [3; 8].

Не менш показовою є транспортно-логістична суперечність. Угода між ЄС та Україною про автомобільні вантажні перевезення, продовжена до 31 березня 2027 р., справді дала Україні критично важливий канал доступу до ринку, прибрала дозвільні бар’єри і різко збільшила обсяги дорожньої торгівлі. За даними Європейської комісії, у 2024 р. польський дорожній експорт до України був на 85 % вищим, ніж у 2021 р. [2]. Але та сама модель загострила питання умов конкуренції. Комісія прямо вказує, що подальший розвиток угоди потребує поступового зближення українського законодавства з правом ЄС для забезпечення рівних умов конкуренції [2]. Тому протест польських перевізників на кордоні не був випадковим локальним епізодом: він показав, що ринкове відкриття випередило повне нормативне вирівнювання умов діяльності [6]. Для української економіки це обертається зривом строків поставок, подорожчанням перевезень і залежністю від нестійких маршрутів.

Аграрні й транспортні суперечності б'ють по євроінтеграції України щонайменше у трьох вимірах. По-перше, вони дають додаткові аргументи тим середовищам у ЄС, які подають розширення як джерело ринкових ризиків. По-друге, вони виштовхують частину інтеграційного процесу з правової площини у режим кризового реагування, а це послаблює передбачуваність вступного етапу. По-третє, вони безпосередньо б'ють по українській економіці, бо кожне блокування кордону або перегляд доступу до ринку означає втрати часу, доходів і стабільності зовнішньої торгівлі. Отже, ці конфлікти не можна зводити до емоційного спору між сусідами: вони зачіпають і темп адаптації України до правил ЄС, і її здатність проходити інтеграційний шлях без постійних зовнішньоекономічних збоїв [2; 3; 6].

Щоб перевести ці суперечності з режиму постійних криз у режим керованого врегулювання, Україні потрібні конкретні інституційні рішення. В аграрній сфері таким рішенням має стати постійний формат консультацій у межах торговельних інституцій Угоди про асоціацію — передусім Комітету асоціації у торговельному складі та технічних комітетів, де можна завчасно відслідковувати чутливі товари, узгоджувати транзит і, за потреби, вмикати safeguard clause [3]. У транспортній сфері опора вже існує у вигляді Спільного комітету, створеного Угодою про вантажні перевезення автомобільним транспортом, та робочих груп при ньому. Через ці механізми доцільно вирішувати питання цифрового контролю, впровадження розумних тахографів, узгодження правил доступу до ринку та зменшення перевантаження прикордонної інфраструктури [1; 2; 7]. Такий підхід важливий і для Польщі, і для України: він зменшує простір для односторонніх заборон і блокувань та повертає спірні питання у правову та інституційну площину.

Отже, транскордонні економічні суперечності між Україною та Польщею є викликом для євроінтеграції України не тому, що вони взагалі існують, а тому, що досі не мають достатньо передбачуваного механізму врегулювання на перехідному етапі. Для України принципово важливо не лише зберігати політичну підтримку ЄС, а й пропонувати партнерам зрозумілі правові та економічні інструменти, які поєднуватимуть відкриття ринку із захистом чутливих секторів. Без цього кожна нова криза на кордоні ризикує знову перетворюватися з локальної суперечності на ширший аргумент проти швидкого просування України до членства в ЄС.

Література:

1. Decision No 1/2023 of the Joint Committee established by the Agreement between the European Union and Ukraine on the carriage of freight by road of 16

March 2023 as regards the adoption of its Rules of Procedure [2023/928]. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2023/928/oj/eng (дата звернення: 24.04.2026).

2. EU and Ukraine extend road transport agreement until 31 March 2027. Mobility and Transport – European Commission. URL: https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/eu-and-ukraine-extend-road-transport-agreement-until-31-march-2027-2025-09-25_en (дата звернення: 24.04.2026).

3. EU trade relations with Ukraine. European Commission. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en (дата звернення: 24.04.2026).

4. First Accession Conference with Ukraine, 25 June 2024. Council of the European Union. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2024/06/25/ukraine/ (дата звернення: 24.04.2026).

5. Protest rolników na granicy w Medyce zawieszony! Gov.pl. URL: https://www.gov.pl/web/uw-podkarpacki/protest-rolnikow-na-granicy-w-medyce-zawieszony (дата звернення: 24.04.2026).

6. Protest przewoźników na granicy polsko-ukraińskiej zawieszony. Gov.pl. URL: https://www.gov.pl/web/uw-podkarpacki/protest-przewoznikow-na-granicy-polsko-ukrainskiej-zawieszony (дата звернення: 24.04.2026).

7. Road transport: EU and Ukraine sign decision to extend smart tachograph to Ukrainian hauliers. Mobility and Transport – European Commission. URL: https://transport.ec.europa.eu/news-events/news/road-transport-eu-and-ukraine-sign-decision-extend-smart-tachograph-ukrainian-hauliers-2025-01-17_en (дата звернення: 24.04.2026).

8. Why the EU-Ukraine DCFTA review matters. CEPS. URL: https://www.ceps.eu/why-the-eu-ukraine-dcfta-review-matters/ (дата звернення: 24.04.2026).

Маршаєв Вадим
здобувач вищої освіти
кафедри політології, соціології і культурології
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна

ГОЛОВУВАННЯ ДАНІЇ В РАДІ ЄС (ЛИПЕНЬ – ГРУДЕНЬ 2025 Р.): ВНЕСОК У ПРИСКОРЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Головування Данії в Раді Європейського Союзу у другій половині 2025 року стало одним із найпродуктивніших періодів для просування євроінтеграційних прагнень України. Під гаслом «A strong Europe in a changing world» Копенгаген зробив підтримку України та питання розширення центральними елементами європейської політичної повістки [4]. У контексті теорії «малих держав» (small states) у міжнародних відносинах, Данія продемонструвала, що ефективне головування не обов'язково залежить від розміру держави, а від чіткої стратегії, політичної волі та вміння будувати консенсус, виконуючи роль впливового «інституційного брокера».

Данія зосередилася на трьох ключових напрямах: прискорення переговорів про вступ України, посилення оборонної співпраці та забезпечення довгострокового фінансування. Уже на початку головування данська сторона активно просувала merit-based підхід до розширення, наголошуючи, що Україна має виконувати реформи, але ЄС також повинен готуватися до нового членства внутрішньо. Це дозволило зберегти динаміку переговорного процесу навіть за умов певних розбіжностей всередині Союзу. Водночас Копенгаген зіткнувся з викликом пошуку компромісу між прискореною інтеграцією України та побоюваннями окремих держав-членів щодо реформування спільної аграрної політики та бюджетних диспропорцій.

Важливим практичним кроком стала організація неформальної зустрічі міністрів європейських справ у Львові 10–11 грудня 2025 року. Ця подія стала майданчиком для обговорення секторальної інтеграції України в європейський ринок, реформ у сфері верховенства права, антикорупційної політики та цифрової трансформації [3]. Такі зустрічі на території України значно підвищили видимість євроінтеграційного процесу та продемонстрували солідарність ЄС.

Особливої уваги заслуговує оборонний вимір співпраці. Данія ініціювала глибшу інтеграцію українського оборонно-промислового комплексу в європейський. Це включало спільні закупівлі озброєння, використання коштів European Peace Facility, а також створення умов для розміщення виробництва

української техніки на території Данії [5]. Такі ініціативи не лише посилювали безпосередню військову підтримку, але й формували довгострокові економічні партнерства, сприяючи транскордонній промисловій співпраці та технологічному обміну.

Значним успіхом данського головування стало ухвалення на Європейській раді 18 грудня 2025 року висновків щодо надання Україні 90 млрд євро комплексної фінансової та військової допомоги на найближчі два роки [1]. Цей пакет став одним із найбільших проявів довгострокової солідарності ЄС з Україною та забезпечив передбачуваність підтримки в умовах продовження російської агресії. Крім того, Данія активно просувала збереження жорстких санкцій проти росії та боротьбу з їх обходом (зокрема shadow fleet) [2].

У контексті транскордонної співпраці варто відзначити розвиток муніципальних партнерств і регіональних ініціатив. Данія продовжила та розширила програми twinning між данськими та українськими громадами, що сприяло обміну досвідом у сфері місцевого самоврядування, енергоефективності та зеленої трансформації. Такі проєкти є дієвим інструментом мобілізації внутрішніх ресурсів територіальних громад, перетворюючи муніципальне партнерство на фундамент для повоєнної відбудови та «європейської інтеграції знизу».

Таким чином, період головування Данії в Раді ЄС у 2025 році продемонстрував, що навіть невелика держава може відігравати роль ефективного каталізатора євроінтеграційних процесів. Досвід цього головування підтверджує важливість міжнародних партнерств і транскордонної співпраці для прискорення шляху України до повноправного членства в Європейському Союзі. Він також показує, що поєднання політичної волі, конкретних ініціатив та стратегічного бачення дозволяє досягати відчутних результатів навіть у складних геополітичних умовах.

Література:

1. European Council adopts conclusions to provide €90 billion to Ukraine over the next two years: news. 19 December 2025 / Danish Presidency of the Council of the EU. URL: https://danish-presidency.consilium.europa.eu/en/news/european-council-adopts-conclusions-to-provide-90-billion-to-ukraine-over-the-next-two-years/
2. Heart of the matter: How Denmark’s focus on Ukraine and enlargement will define its EU Presidency / ECFR. 1 July 2025. URL: https://ecfr.eu/article/heart-of-the-matter-how-denmarks-focus-on-ukraine-and-enlargement-will-define-its-eu-presidency/

3. Informal meeting of ministers for European Affairs: events. December 2025 / Danish Presidency of the Council of the EU. URL: https://danish-presidency.consilium.europa.eu/en/events/informal-meeting-of-ministers-for-european-affairs/

4. Programme of the Danish EU Presidency 2025 / Danish Presidency of the Council of the European Union. Copenhagen, 2025. URL: https://danish-presidency.consilium.europa.eu/media/xv5jn5nx/programme-of-the-danish-eu-presidency-2025.pdf

5. Ukraine as a Catalyst: Denmark's EU Presidency Puts Defence at the Top of the Agenda: brief / Think Europa. 16 July 2025. URL: https://thinkeuropa.dk/en/brief/2025-07-ukraine-as-a-catalyst-denmarks-eu-presidency-puts-defence-at-the-top-of-the-agenda

Мілова М. І.,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМНА ЄВРОПА: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Зростання уваги до проблем післявоєнного майбутнього України обумовлюється низкою чинників, які позначилися в останній роки і пов'язані з динамікою світових та європейських процесів, новими викликами економічного, політичного, безпекового та оборонного характеру, значною мірою спричиненими російсько-українською війною. Надважливим завданням для інтелектуальної, наукової та політичної еліти України залишається аналіз цих процесів, нових кризових тенденцій, які переживає сама Європа, та готовність і спроможність політичної еліти обирати відповідну стратегію на шляху інтеграції і членства України в ЄС. Як відомо, зміни до Конституції України про курс на членство в ЄС та НАТО були прийняті Верховною Радою 07.02. 2019 р. і набули чинності 21.02. 2019 року. Це було закріплено в Преамбулі та статтях 85, 102 та 116 Основного закону.

До числа найбільш ґрунтовних досліджень цього складного та важливого процесу належать наукові праці таких вітчизняних дослідників як Д.

Дворніченко, М. Дуткевич, М. Іванов, Д. Міхель, О. Радишевська О. Рудік, А. Семенович, О. Тарнавський та інші.

Європа для нашої держави залишається головною ареною зовнішньої політики як джерело фінансової допомоги, розв'язання оборонних та безпекових проблем, можливості впливати на агресора через санкції, перспективи майбутнього членства і т. ін..

Спробуємо осмислити, до якої саме Європи прагне доєднатися Україна.

По-перше, це європейська інтеграція та її досягнення. Дійсно, друга половина XX ст. продемонструвала привабливу модель економічного розвитку та соціального життя європейських держав в цілому. Серед здобутків – це поширення масштабів інтеграційного простору (27 держав ЄС, 29 – Шенгенська зона, єдина валюта – євро, єдина цивілізаційна основа); по- друге, формування єдиного економічного, фінансового, освітнього, інформаційного простору; затвердження загальних принципів та норм життя, заснованого на загальних цивілізаційних цінностях; висока якість життя; створення європейської соціальної моделі, яка стала привабливою для всього світу; по-третє, формування загальної зовнішньої політики та політики безпеки; потужна роль геополітичного гравця;

Разом із тим, динамічні процеси початку XXI ст. сприяли проявам кризових ознак розвитку ЄС, пов'язаних значною мірою із масштабним п'ятим розширенням ЄС (2004-2013), коли приєдналося 8 постсоціалістичних держав, Кіпр та Мальта, а згодом Болгарія та Румунія, Хорватія, що значно вплинуло на гетерогенність складу ЄС, зробивші його більш громіздким, суперечливим та менш популярним (різні території, населення, ресурси, культурна та історична пам'ять, які дедалі ставали предметом політичних дискусій). Крім структурних змін виявилося ряд управлінських проблем, зокрема, накопичення фінансово-економічних дисбалансів, несвоєчасна реакція інституцій ЄС на негативні тенденції, ускладнення вироблення спільної позиції у кризових питаннях. Спільні рішення ухвалюються дедалі повільніше, а «середнє європейське рішення» дається дорожче політично. Криза почала проявлятися не лише в економіці, але й в довірі, політичній волі та спроможності діяти одночасно.

Серед основних внутрішніх викликів для ЄС можна виокремити наступні: незбалансованість економічного розвитку та повільне зростання, енергетична криза, безробіття і соціальна напруга в частині держав-членів, конфлікти між різними рівнями влади й інституцій, Брексит як прецедент дезінтеграції, зниження солідарності, євроскептицизм, зростання впливу популістських і радикальних партій.

Безпрецедентним стрес-тестом для ЄС стала пандемія COVID-19, яка занурила економіку в глибоку кризу та стала випробуванням для базових принципів функціонування Союзу: консенсусу, взаємодопомоги та відкритості кордонів. Європа опинилася в системному шоковому стані різного характеру - *психологічного (* страх та невизначеність); *медичного* (перевантаження системі охорони здоров'я, відсутності ефективних ліків, вакцин, недостатніх можливостей лікарень); економічного (спричинені запровадженням карантину, обмеження ділової та соціальної діяльності, що привело до скорочення виробництва товарів і послуг, рецесії економіки); фінансового (надзвичайні витрати на протидію коронавірусу, підтримання бізнесу та зайнятості, соціальні витрати); соціального (безробіття, закриття підприємств, перехід на дистанційну зайнятість та дистанційне навчання в закладах освіти) і т.п.

Ще одним випробуванням стала міграція та її наслідки. Дослідники визнають, що європейська міграційна криза 2015 року – це гуманітарна катастрофа, яка викликана масовим напливом мігрантів з країн Близького Сходу та Африки до Європи (14 млн. іммігрантів – 43% загального світового потоку). Відомий болгарський та європейський дослідник І. Крастев визначив міграцію як «революцію XXI століття», яка може призвести до некерованих наслідків, навіть розвалу ЄС [1, с.14]

Криза стала комплексною: по-перше, це криза гуманітарна, бо позначилася загибеллю тисяч людей; по-друге, це криза управління і кордоном, і наданням притулку; по-третє, це «криза солідарності», як підкреслив один з колишніх керівників ЄС М. Шульц, оскільки віднайти спільне для ЄС рішення щодо врегулювання проблеми біженців, яке б дало змогу більш рівномірно розподілити навантаження на окремі країни, виявилося вкрай складно . Серед наслідків та загроз слід виокремити їх декілька груп – соціокультурного, економічного та політичного характеру, хоча, як підкреслюють дослідники, найбільшу загрозу несе сьогодні неконтрольована нелегальна міграція.

Серед загроз соціокультурно-ціннісного характеру – розмивання етнічного складу та ідентичності, процеси культурно-релігійного характеру (іслам), конфлікти на ґрунті релігійних відмінностей, ксенофобія (страх, ворожість, нетерпимість до всього чужого) та т.п. Економічні загрози пов’язані із розширення тіньової економіки (це великі податкові втрати для держав ЄС, підвищення рівня контрабанди, негативних тіньових практик). В політичному плані – це виникнення анклавів емігрантів, загроза сепаратистських тенденцій (вимоги за право жити окремою групою), що використовується ультраправими

популістськими силами. Крім того, зростає криміналізація суспільства, наростання та поширення тероризму.

Які наслідки для України несе сучасна «проблемна» Європа? Як підкреслюють українські аналітики УСП, ЄС вступив у 2026 рік з такими основними тенденціями: уповільнене економічне зростання або стагнація в окремих країнах-членах; значні оборонні видатки, які створюють тиск на державні бюджети; посилення впливу правоцентристських та євроскептичних політичних сил; зростаюча політична розпорошеність усередині самого ЄС; стратегічна невизначеність щодо майбутньої ролі США у забезпеченні безпеки Європи [2].

У такій Європі Україна вже не розглядається у винятковому статусі «постраждалої від агресії», а все частіше сприймається як довготерміновий фактор, що вимагає значних ресурсів, ухвалення рішень та прийняття політичної відповідальності. Зміна політичного ландшафту в країнах – членах ЄС, зокрема парламентські вибори в Угорщині та Болгарії може значно вплинути на рівень підтримки України, який може стати менш передбачуваним; процес ухвалення рішень щодо допомоги може затягуватися; питання України дедалі частіше використовуватиметься як інструмент у внутрішньополітичних баталіях.

Євроінтеграція України дедалі більше переходить від «романтики рішень» до чіткого прагматизму. Цей рік може стати вирішальним для формування нової системи безпеки в Європі – і вона навряд чи буде повною без участі України.

Але є ризики, зокрема, спроби конструювати «європейську безпеку без формального вступу України до НАТО»; посилення значення двосторонніх угод замість механізмів колективних гарантій; обережність низки держав щодо довгострокових зобов'язань; санкційна політика Євросоюзу проти РФ входитиме у фазу перевірки її дієвості та готовності до того, щоб посилювати радикальні кроки (20 пакет санкцій).

2026 рік буде критичним для фінансового забезпечення нашої держави. Європейська підтримка поступово переходить від надання екстрених траншів до впровадження структурованих багаторічних планів, що передбачає суворіші умови, посилений моніторинг та підвищені вимоги до реформ. Європа очікуватиме не просто декларацій про наміри, а реальних результатів. Будь-які внутрішні негаразди - корупційні інциденти, політичні кризи, проблеми із забезпеченням верховенства права матимуть набагато сильніший зовнішньополітичний резонанс.

У підсумку, слід підкреслити, що Європа одночасно нарощує оборону і шукає нову модель стримування в умовах довгої війни. Без України нова система безпеки Європи буде неповною – як у воєнному, так і в політичному

сенсі. Головним завданням України є перетворити свою роль із «об'єкта допомоги» на належного співтворця європейської безпеки.

Література

1. Krastev I. (2017). After Europe. University of Pennsylvania Press, 144 p.
2. Головні виклики України 2026: Європа: новий зовнішній контекст для України.URL:file:///C:/Users/user/Downloads/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%2

Naumkina S. M.
Doctor of Political Sciences, Professor
Head of the Department of Political Sciences and Law
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky"
Odesa, Ukraine
Khevtsuriani A.
Doctor of Sciences in the Field of International Relations,
Professor of the Faculty of Law and International Relations,
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia

TRANSBORDER COOPERATION AS AN INSTRUMENT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION: THE INSTITUTIONAL AND COMMUNICATIVE DIMENSION

Ukraine's European integration course, especially after obtaining the status of a candidate for EU membership in 2022, has actualized cross-border cooperation as one of the basic instruments for approaching European governance standards. This concerns a form of "practical integration" implemented at the regional and local self-government levels [2]. In wartime conditions, cross-border cooperation acquires an additional dimension – security and humanitarian – transforming into a channel of resilience for border regions and a mechanism for Ukraine's integration into the political and institutional space of the EU.

The institutional architecture of Ukraine's cross-border cooperation is based on the EU programmes ENI CBC and Interreg NEXT, which finance joint projects in the fields of infrastructure, ecology, healthcare, and regional development [3]. An important principle is multilevel governance, which presupposes interaction between

the EU, national governments, and regional administrations. Ukraine participates in several key cross-border programmes: Poland–Ukraine; Romania–Ukraine; Hungary–Slovakia–Romania–Ukraine.

Cross-border cooperation is an “infrastructure of European integration” because it enables Ukraine to implement European governance standards at the regional level without formal membership. The OECD emphasizes that such mechanisms contribute to institutional convergence, the development of local self-government, and integration into European political networks.

The communicative component of cross-border cooperation includes intergovernmental coordination, project communication, public diplomacy, and interaction between communities and regions. The effectiveness of cooperation depends on the consistency of administrative procedures, terminology, and digital communication platforms, which is critically important in Interreg programmes [1].

The most developed direction is cooperation between Ukraine and Poland, especially between Lviv Oblast and the Podkarpackie Voivodeship. Within the framework of the Interreg NEXT programme, projects are being implemented in the modernization of border checkpoints, development of transport infrastructure, and joint medical and humanitarian initiatives. After 2022, the Polish-Ukrainian border effectively became one of the key humanitarian corridors of the EU for Ukraine, through which the evacuation of the population and the supply of aid were carried out [2]. Of particular importance was the development of the “Lviv–Przemyśl” logistics hub, which functions as a transit hub between Ukraine and the EU.

Zakarpattia Oblast actively cooperates with Eastern Slovakia within the framework of cross-border development programmes. The main directions include modernization of border infrastructure, development of railway connections, energy projects, and diversification of supplies. After 2022, Slovakia became one of Ukraine’s key partners in issues of energy stability and resource transit, which strengthens the strategic nature of cooperation [3].

Odesa Oblast and the southern regions of Ukraine actively interact with Romania within the framework of the EU Strategy for the Danube Region. The key directions include environmental monitoring of the Danube, development of port infrastructure, and joint environmental protection projects. After the blockage of part of the Black Sea logistics routes in 2022–2023, Ukraine’s Danube ports became critically important for exports, which significantly increased the role of the Romanian direction of cooperation [2].

The full-scale war became a factor in the intensification of cross-border processes: increased EU funding, expansion of humanitarian programmes, and activation of regional partnerships. At the same time, the war created challenges:

security risks, destruction of infrastructure, and uneven development of border regions. The further development of Ukraine's cross-border cooperation is connected with integration into the EU cohesion policy, strengthening the role of regions in European integration, digitalization of cross-border project management, and expansion of macro-regional strategies (Danube and Carpathian).

Therefore, cross-border cooperation is a key practical instrument of Ukraine's European integration. It combines institutional and communicative dimensions, ensuring gradual integration into the European administrative and economic space. Empirical cases (Poland, Slovakia, Romania) demonstrate that the regional level has become a critically important platform for implementing the European integration course under wartime conditions.

References

1. European Commission. Interreg NEXT Programme Guidance 2021–2027. Interreg Europe 2021-2027. Programme Manual Version 1. March 2022.

2. OECD. Ukraine: Regional Development Policy Review. Paris: OECD Publishing, 2023.

3. European Commission. European Neighbourhood Instrument Cross-Border Cooperation (ENI CBC). Brussels, 12.8.2022

Павленко А. В.,
здобувач вищої освіти,
кафедри економіки та підприємництва
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Тимошенко Н. Ю.,
кандидат економічних наук
доцент кафедри міжнародної економіки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

КОНЦЕНТРАЦІЯ КАПІТАЛУ ТА СТРУКТУРА ПОПИТУ ЯК ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

У міжнародній економіці концентрація капіталу визначають декілька показників, зокрема інвестиційна активність та характер споживчого попиту останній з яких безпосередньо вливає на модель функціонування готельно-

ресторанного бізнесу, якщо розглядати Україну з позиції даного контексту, то можна помітити, що національна економічна система демонструє відносну рівність при обмеженій кількості доходів. Це демонструє специфічну модель соціально-економічної структури та формує принципово інший соціально-економічне середовище розвитку індустрії гостинності порівняно з економіками високої концентрації капіталу.

Для порівняння використаємо індикатор нерівності доходів - індекс Джині, який вимірює нерівність розподілення доходів у певній країні, де 0 – повна рівність, а 1 – всі доходи зосереджені в однієї людини. Опираючись на дані світового банку помітно, що в Україні цей показник становить до 28%, що свідчить про порівняно не значне майнове розшарування суспільства, водночас даний рівень є одним з найнижчих у Європі. Як приклад для порівняння можна використати США, де індекс Джині показує 41%, виходячи зі значення якого можна стверджувати, що розшарування суспільства є значно вищим [1].

В Україні структура доходів населення формує модель попиту, де домінують масові та середньоцінові туристичні продукти, як наслідок – відсутність надбагатого прошарку суспільства (High-Net-Worth Individuals) та сегменту (High-Net-Worth Individuals).

Варто додати, що за даними Forbes станом на 2025 рік у США налічується понад 800 мільярдерів сукупний статок яких перевищує 5,7 трлн доларів, що створює місткий ринок High-Net-Worth Individuals. В умовах глобальної економіки така різниця у концентрації капіталу безпосередньо впливає на стратегічний менеджмент підприємств індустрії гостинності. У країнах із високим рівнем концентрації багатства підприємства орієнтуються на створення дорогих готельних комплексів, приватних курортів, преміальних туристичних послуг і персоналізованого сервісу. В Україні ж підприємства частіше формують гнучкі бізнес-моделі [2].

Розглянемо статистику розвитку туристичної галузі, щоб підтвердити вищезазначену думку. За даними Державного агентства розвитку туризму України у 2024 році туристична індустрія забезпечила 2,938 млрд грн податкових надходжень до державного бюджету, що на 45 млн грн більше, ніж у 2023 році. Подалі розвиток галузі демонструє позитивну динаміку, як приклад 2025 році податкові надходження від туристичної індустрії зросли до 4,426 млрд грн, що на понад 50% більше, ніж у попередньому році [3]. Зростання відбулося, перш за все, завдяки розвитку внутрішнього туризму та малого підприємництва, зокрема збільшенню кількості фізичних осіб-підприємців у сфері розміщення та туристичних послуг на понад 20% порівняно з минулими роками

З точки зору міжнародної економіки, вітчизняний ринок гостинності функціонує переважно як ринок доступних туристичних послуг, а не як ринок преміального туризму, оскільки характеризується значною кількістю мікро- та малих підприємств, що формує іншу модель менеджменту порівняно з великими міжнародними готельними корпораціями. Така структура зумовлює орієнтацію на гнучкість управління, оптимізацію витрат та швидку адаптацію до змін попиту в умовах обмежених інвестиційних ресурсів.

У контексті міжнародної економіки це також визначає особливості інтеграції у глобальний туристичний ринок: замість участі у великих готельних мережах підприємства активніше використовують міжнародні цифрові платформи, що забезпечує доступ до іноземних споживачів без значних капіталовкладень.

Також розглянемо загальний рівень економічного розвитку. За оцінками Міжнародного валютного фонду, номінальний ВВП України у 2025 році становив близько 209,7 млрд доларів, а ВВП на душу населення - приблизно 6382 долари США. Порівнюючи з країнами у яких більш розвинена туристична економіка цей показник перевищує 40-60 тис. доларів, що вказує формування значно більшого внутрішнього попиту на дорогі туристичні послуги [4].

У результаті, маркетингові стратегії українських підприємств гостинності формуються на основі принципу ціннісної пропозиції (value-based pricing), коли ключовий фактором конкурентоспроможності стає співвідношення ціни та якості послуг.

За результатами галузевих досліджень туристичного ринку, більшість українських туристів орієнтуються насамперед на цінову доступність, відгуки клієнтів у цифрових сервісах та базовий рівень комфорту, що стимулює підприємства інвестувати не у наддорогі інтер'єри, а у цифрові технології, автоматизацію бронювання та онлайн-маркетинг. У сучасних умовах частина рішень про вибір готелю або іншого засобу розміщення на основі інформації з онлайн-платформ, зокрема Booking.com, Google Maps та TripAdvisor [5].

Аналізуючи дану проблему у розрізі міжнародної економічної діяльності, слід додатик, що важливою залишається географічна структура туристичного попиту. Після 2022 року значна частина туристичної активності змістилася до західних регіонів України. Зокрема, найбільші надходження туристичного податку у 2025 році отримали Київ, Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська області, які стали основними центрами внутрішнього туризму [6].

Отже, низька концентрація надлишкового капіталу в Україні формує специфічну модель розвитку індустрії гостинності, яка відрізняється від моделей розвинених туристичних економік. Відсутність широкого прошарку надбагатих

споживачів обмежує розвиток сегменту ультра-люкс, проте стимулює формування масового, демократичного та гнучкого туристичного ринку. З точки зору менеджменту підприємств це означає необхідність орієнтації на операційну ефективність, цифровізацію бізнес-процесів, розвиток онлайн-маркетингу та створення доступних туристичних продуктів. У міжнародному економічному середовищі така модель може стати конкурентною перевагою, оскільки вона забезпечує вищу стійкість галузі до економічних криз і коливань доходів населення.

Література:

1. Gini Index: Ukrainian Scorecard. World Scorecard. 2024. URL: https://worldscorecard.com/scorecards/ukrainian-scorecard/gini-index/ (дата звернення: 12.03.2026)

2. Revenues from tourism increased by 50%, local budgets received UAH 359 mln in taxes. Open4Business. 2024. URL: https://open4business.com.ua/en/revenues-from-tourism-increased-by-50-local-budgets-received-uah-359-mln-in-taxes/ (дата звернення: 08.03.2026).

4. Ukraine GDP. Worldometer. 2024. URL: https://www.worldometers.info/gdp/ukraine-gdp/ (дата звернення: 11.03.2026).

5. Ukraine’s Tourism Resilience: Tourist Tax Revenues Surge by 35% in 2025 Despite War Challenges. Travel And Tour World. 2025. URL: https://www.travelandtourworld.com/news/article/ukraines-tourism-resilience-tourist-tax-revenues-surge-by-35-in-2025-despite-war-challenges/ (дата звернення: 10.03.2026).

6. Туристична сфера України у 2024 році: понад 3 млрд грн надходжень до бюджету. Welcome Ukraine. 2024. URL: https://welcomeukraine.today/article/473-turystychna-sfera-ukrainy-u-2024-rotsi-ponad-3-mlrd-hrn-nadkhodzhen-do-budzhetu (дата звернення: 11.03.2026).

Павлік В. І.,
студентка 4 курсу бакалаврату,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Соколовський М. В.,
кандидат, юридичних наук, доцент
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму в сучасних умовах набуває особливої актуальності у зв'язку з транснаціональним характером терористичних загроз та їх здатністю впливати на безпеку як окремих держав, так і міжнародного співтовариства загалом. Тероризм сьогодні розглядається не лише як кримінальне правопорушення, а як комплексне явище, що посягає на основи національної безпеки, демократичний устрій, права і свободи людини та стабільність міжнародних відносин. Для України ця проблема має особливе значення, що обумовлено як внутрішніми викликами, так і зовнішніми загрозами, пов'язаними зі збройною агресією та активізацією терористичної діяльності на її території.

Аналіз статистичних даних свідчить про різке зростання терористичних проявів у державі, особливо починаючи з 2014 року, що підтверджує високий рівень загроз національній безпеці [1]. Водночас сучасні терористичні організації діють у глобальному масштабі, використовуючи відкритість кордонів, розвиток інформаційних технологій та недосконаліть міжнародних механізмів контролю. Це зумовлює необхідність формування ефективної системи міжнародної взаємодії, яка б дозволяла своєчасно виявляти, запобігати та припиняти терористичну діяльність.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму базується на широкій системі універсальних і регіональних міжнародних договорів. Україна є учасницею значної кількості таких актів, зокрема конвенцій, що регулюють боротьбу із захопленням літальних апаратів, фінансуванням тероризму, захопленням заручників, актами ядерного тероризму та іншими формами злочинної діяльності. Участь у цих міжнародних інструментах покладає на

державу обов'язок імплементації відповідних стандартів у національне законодавство та забезпечення їх практичної реалізації [2].

Разом із тим, міжнародне співробітництво не обмежується лише договірною базою, а реалізується через різноманітні форми взаємодії. До таких форм належать обмін інформацією між правоохоронними органами різних держав, спільне проведення розслідувань, екстрадиція осіб, які підозрюються у вчиненні терористичних злочинів, створення спільних міжнародних організацій та баз даних, а також проведення спільних оперативних заходів. Особливе значення має обмін аналітичною інформацією щодо діяльності терористичних організацій, їх фінансування, маршрутів переміщення та використання новітніх технологій.

Важливу роль у координації міжнародних зусиль відіграють організації різних рівнів. На нормативному рівні ключову роль відіграє Організація Об'єднаних Націй, яка формує міжнародно-правову базу протидії тероризму, ухвалює резолюції Ради Безпеки та розробляє обов'язкові для держав стандарти у сфері боротьби з тероризмом. На оперативному рівні функціонують Європол та Інтерпол, які забезпечують реальний обмін розвідувальними даними, координацію спільних операцій та оперативне реагування на загрози "тут і зараз". Європол [3] виступає ключовим інструментом взаємодії правоохоронних органів держав-членів Європейського Союзу у боротьбі з тероризмом та іншими видами тяжкої злочинності. Інтерпол [4], у свою чергу, забезпечує міжнародний розшук осіб, обмін інформацією та координацію дій на глобальному рівні. Співпраця з цими організаціями дозволяє підвищити ефективність національних заходів протидії тероризму.

Незважаючи на наявність розвиненої міжнародно-правової бази, ефективність протидії тероризму значною мірою залежить від стану національного законодавства та його відповідності сучасним викликам. В Україні спостерігається певне відставання нормативно-правового регулювання від реальних потреб практики. Зокрема, чинні концептуальні документи та законодавчі акти у сфері боротьби з тероризмом потребують оновлення з урахуванням новітніх форм терористичної діяльності, включаючи кібертероризм, інформаційні впливи та використання фінансових інструментів для підтримки терористичних організацій.

Серед ключових проблем міжнародного співробітництва слід виокремити недостатній рівень обміну інформацією між державами, складність процедур надання міжнародної правової допомоги, відсутність уніфікованих стандартів доказування, а також обмежену інтеграцію національних баз даних із міжнародними системами. Окремою проблемою є протидія фінансуванню

тероризму, що ускладнюється використанням готівкових коштів, діяльністю неприбуткових організацій та недосконалістю механізмів фінансового моніторингу [5].

Водночас перспективи розвитку міжнародного співробітництва у сфері протидії тероризму пов'язані з поглибленням інтеграції України у світову систему безпеки, гармонізацією національного законодавства з міжнародними стандартами та активізацією участі у діяльності міжнародних організацій. Особливого значення набуває розвиток інформаційних технологій, що дозволяють створювати ефективні системи обміну даними та аналітичної обробки інформації про терористичні загрози.

Крім того, важливим напрямом є удосконалення системи підготовки кадрів, здатних ефективно діяти в умовах сучасних викликів, а також проведення спільних міжнародних навчань і тренінгів. Це сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів та їх здатності до взаємодії з іноземними партнерами.

Отже, міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму є необхідною умовою забезпечення національної та міжнародної безпеки. Особливістю сучасного етапу є асиметрія між нормативним і оперативним рівнями: тоді як міжнародно-правова база є розвиненою, реальний обмін розвідувальними даними залишається обмеженим через бар'єри суверенітету та різний рівень цифровізації правоохоронних систем держав. З огляду на це, конкретною пропозицією є запровадження в Україні єдиної цифрової платформи міжвідомчого обміну даними про терористичні загрози, сумісної зі стандартами Європолу та Інтерполу, що дозволить скоротити часовий розрив між виявленням загрози та реагуванням на неї.

Література

1. Жаровська Г. П. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю. *Альманах міжнародного права.* 2014. Вип. 6. С. 90–100. URL: http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v6/13.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

2. Веремієнко С. В., Пророченко В. В. Напрями та форми міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю. *Право і суспільство.* 2019. Вип. 2, ч. 2. С. 229–233. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/2_2019/part_2/42.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

3. Europol : офіційний сайт. URL: https://www.europol.europa.eu/ (дата звернення: 25.04.2026).

4. Interpol : офіційний сайт. URL: https://www.interpol.int/ (дата звернення: 25.04.2026).

5. Institute for Economics and Peace. Global Terrorism Index Reports. URL: http://economicsandpeace.org/reports/ (дата звернення: 25.04.2026).

Павлович А. Є.,
здобувачка вищої освіти, 3-го курсу
кафедри бізнес-економіки та підприємництва,
НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Тимошенко Н. Ю.,
кандидат економічних наук
доцент кафедри міжнародної економіки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ТА ПАРТНЕРСТВ У МАКРОЕКОНОМІЧНІЙ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Безпрецедентні масштаби руйнувань, завдані економіці України внаслідок повномасштабного вторгнення, поставили перед державою подвійний виклик: забезпечення макроекономічної стабільності в умовах тривалої війни та формування надійного фінансового базису для повоєнного відновлення. Оскільки внутрішні фінансові резерви країни об'єктивно виснажені, ключовим фактором економічного виживання та базою для подальшого розвитку стала масштабна підтримка з боку міжнародних фінансових інституцій (МФІ) та стратегічних партнерів.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що зовнішнє фінансування сьогодні виконує не просто функцію перекриття критичного дефіциту державного бюджету. Воно виступає життєво необхідним "якорем" для стримування інфляційних процесів, підтримки золотовалютних резервів та уникнення неконтрольованої девальвації національної валюти [1, с. 18]. Водночас, поступовий перехід від етапу екстреного реагування до підготовки повноцінного аналога «Плану Маршалла» вимагає розбудови нової інституційної архітектури співпраці. Сучасні програми підтримки, зокрема ініціатива Ukraine Facility від ЄС або механізм розширеного фінансування (EFF) від МВФ, передбачають не лише виділення коштів, а чітку синхронізацію фінансової допомоги із проведенням структурних макроекономічних реформ в Україні [2, с. 25].

Тому аналіз ролі міжнародних партнерств у цьому процесі набуває особливої актуальності. Важливо не обмежуватися лише оцінкою обсягів залученого капіталу, а також досліджувати механізми його акумулювання, умови надання фінансових ресурсів і їхній вплив на довгострокову конкурентоспроможність національної економіки у післявоєнний період.

Ключовим інструментом забезпечення макроекономічної стабільності в умовах безпрецедентного шоку стала консолідована підтримка країн G7 та міжнародних фінансових організацій. Зокрема, ухвалення чотирирічної програми розширеного фінансування (Extended Fund Facility — EFF) від Міжнародного валютного фонду обсягом 15,6 млрд дол. США стало своєрідним "маркером довіри", який відкрив шлях до ширшого пакету фінансової допомоги [3, с. 42]. Завдяки регулярним траншам від МВФ та безповоротній грантовій підтримці від уряду США, Національному банку України вдалося абсорбувати девальваційні очікування, наростити міжнародні резерви та суттєво знизити темпи інфляції у порівнянні з першим роком повномасштабного вторгнення.

Проте, якщо на початковому етапі війни пріоритетом було виживання економіки та покриття соціальних видатків, то сьогодні фокус зміщується на довгострокову стратегію відбудови. У цьому контексті визначальним кроком стало запровадження Європейським Союзом програми *Ukraine Facility* обсягом 50 млрд євро на період 2024–2027 років [4, с. 115]. Цей інструмент є концептуально новим, оскільки він поєднує пряму бюджетну підтримку з інвестиційним компонентом та технічною допомогою. Головна особливість механізму полягає у тому, що фінансування жорстко прив'язане до виконання Україною Плану реформ (Ukraine Plan), який охоплює антикорупційні заходи, реформу правосуддя, дерегуляцію бізнесу та перехід до "зеленої" економіки [5, с. 12]. Таким чином, європейські партнери не лише надають фінансовий ресурс, але й виступають каталізатором інституційної модернізації держави відповідно до стандартів ЄС.

Водночас, виключно суверенного фінансування (кредитів та грантів уряду) буде недостатньо для повноцінного економічного відновлення. Критичним елементом післявоєнної відбудови є залучення приватного іноземного капіталу. Враховуючи високі безпекові ризики, які залишатимуться актуальними навіть після завершення активних бойових дій, провідну роль тут відіграють міжнародні інституції розвитку, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (MIGA) з групи Світового банку. Запроваджені ними механізми страхування воєнних та політичних ризиків є фундаментальною передумовою для повернення транснаціональних компаній в український реальний сектор економіки [6, с. 54].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що долаючи подвійний виклик військової агресії та економічного виснаження, Україна змогла не лише втримати макроекономічний "якір", але й розпочати формування міцного фундаменту для повоєнного відновлення. Як зазначалося на початку дослідження, архітектура міжнародної фінансової підтримки зазнала якісної еволюції: від інструментів екстреного порятунку та покриття дефіциту бюджету

до реалізації концепції сучасного "Плану Маршалла", яскравим прикладом якого є програма Ukraine Facility.

Сьогодні міжнародне фінансування є не просто ресурсом для виживання, а потужним важелем інституційної модернізації, оскільки воно жорстко синхронізоване з проведенням євроінтеграційних реформ. Водночас, державні гранти та кредити мають слугувати лише стартовим майданчиком. Подальший успіх відбудови критично залежатиме від залучення приватного іноземного капіталу, що неможливо без ефективної роботи механізмів страхування воєнних ризиків від ЄБРР та MIGA. Таким чином, перетворення міжнародної допомоги на рушійну силу українського економічного дива вимагає від нашої держави абсолютної прозорості, ефективного менеджменту залучених коштів та неухильного дотримання євроінтеграційного курсу.

Література:

1. Богдан Т. П. Макроекономічні ефекти зовнішнього фінансування економіки України в умовах війни. *Фінанси України*. 2023. № 2. С. 15–32.

2. Козюк В. В. Міжнародна фінансова допомога як інструмент повоєнної відбудови: європейський вектор. *Економічний часопис-XXI*. 2023. № 3-4. С. 22–30.

3. Звіряка О. Роль МВФ у підтримці макрофінансової стабільності України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 52. С. 40–46.

4. Мартинюк В. Інструмент Ukraine Facility: європейський підхід до фінансування відбудови. *Міжнародна економічна політика*. 2025. № 1. С. 112–128.

5. Власюк О. Інституційні передумови повоєнного відновлення економіки України. *Стратегічна панорама*. 2025. № 2. С. 5–15.

6. Коваленко М. Механізми страхування ризиків для залучення іноземних інвестицій в Україну. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 3. С. 50–57.

Соколовська О.М.
аспірантка кафедри політології
Одеського національного
університету ім. І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

УКРАЇНА У НОВОМУ СВІТОПОРЯДКУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІД ОБ'ЄКТА ДО СУБ'ЄКТА

Повномасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року кардинально змінило не лише безпекову ситуацію на європейському континенті, а й структуру глобального політичного процесу. Україна, яка протягом

десятиліть перебувала у стані цивілізаційної невизначеності, балансуючи між євроатлантичним та євразійським векторами, здійснила остаточний геополітичний вибір ціною десятків тисяч людських життів. Цей вибір вимагає переосмислення місця України в архітектурі сучасного світопорядку та аналізу тих процесів - глобалізації, регіоналізації та трансрегіоналізації, які визначають контури нового міжнародного середовища.

Динаміка подій 2022–2026 років вимагає суттєвого оновлення наукових підходів, оскільки попередні концептуальні рамки, сформовані до початку повномасштабної агресії, не повною мірою відповідають реаліям, що склалися.

Специфіка зовнішньополітичної діяльності держави нерозривно пов’язана з особливостями системи міжнародних відносин, у яких ця діяльність здійснюється. Зовнішня політика держави є похідною від національних інтересів та повною мірою відображає ступінь усвідомлення державою власної суб’єктності на міжнародній арені. На сучасному етапі на ці процеси впливають чинники глобалізму та регіоналізму, що вимагає комплексної оцінки стратегічної ситуації навколо України.

Як свідчить історична практика, усі постсоціалістичні країни, які обрали євроатлантичний шлях розвитку, зокрема із зорієнтованістю на безпекові гарантії НАТО, досягли визнаних успіхів у державотворенні. Жодна з колишніх республік СРСР, що обрала проросійську орієнтацію або так званий нейтральний статус, не змогла хоча б наблизитися до рівня першої групи. Більше того, їхня підпорядкованість імперським інтересам зростала, а агресія щодо їхньої територіальної цілісності стала системним явищем: Грузія (2008), Молдова (з 1992), Україна (з 2014).

Глобалізація як процес трансформації просторової організації суспільних відносин безпосередньо впливає на інститут держави. Територіальна організація, що змінюється під впливом глобалізації, насамперед відбивається на інституті держави як способі устрою політичного простору. Водночас, зв’язок між глобалізацією і регіоналізацією є діалектичним: не можна абсолютизувати їхній взаємовплив, оскільки кожен процес має власні причини та динаміку.

Регіоналізація як процес об’єднання країн або регіонів у рамках єдиного співтовариства тягне за собою зміни організації просторово-територіального та політичного устрою. У межах створеного регіонального співтовариства адміністративні кордони втрачають бар’єрну функцію, тоді як зовнішні межі об’єднання - посилюють її. Європейський Союз залишається найбільш розвиненим прикладом інтеграційного процесу, тоді як інші регіональні формати базуються переважно на співпраці через слабкість інституційної структури.

Особливого значення набуває феномен трансрегіоналізму, який передбачає створення функціональних об'єднань між різними регіональними кластерами, не прив'язаними до географічного фактору. Трансрегіоналізм виступає адаптивним варіантом глобалізації «за інтересами» та «за можливостями». Інтенсифікація міжрегіональних зв'язків призводить до поглиблення глобалізації, поширення інтеграції на вищих рівнях міжнародної взаємодії та підвищення активності як державних, так і недержавних акторів у глобальному управлінні.

У цьому контексті місце України визначається кількома принципово новими характеристиками, що з'явилися після 24 лютого 2022 року:

По-перше, Україна здійснила незворотний цивілізаційний вибір. Отримання статусу кандидата на вступ до ЄС зафіксувало євроатлантичний вектор як безальтернативний. Це принципово змінює систему координат: якщо раніше ключовим питанням була інтеграція в готові структури, то сьогодні Україна виступає співтворцем нової архітектури безпеки.

По-друге, відбувається трансформація від «країни-споживача безпеки» до «країни-донора безпеки». Збройні сили України фактично виконують функцію передового рубежу оборони Європи, що зміщує акценти з регіональної периферійності на глобальну стратегічну значущість. Як справедливо зазначає Д. Шкурко, саме Україна «закриває мир та спокій в Європі».

По-третє, Україна розвиває мінілатеральні формати співпраці, зокрема Люблінський трикутник (Україна–Литва–Польща), що демонструє здатність формувати функціональні регіональні кластери, які виявляються ефективнішими за традиційні багатосторонні інститути в умовах кризи глобальних міжнародних організацій.

По-четверте, через реалізацію глобальних гуманітарних ініціатив, зокрема зернової «Чорноморської ініціативи» та продовольчих програм, Україна ініціює діалог із країнами Глобального Півдня, претендуючи на роль одного з лідерів у захисті міжнародного права та продовольчої безпеки.

По-п'яте, зростає економічна значущість України як глобального гравця на ринках аграрних та продовольчих товарів. Від стабільності українського експорту залежить продовольча безпека та соціально-економічна стійкість десятків країн світу.

Водночас Україна стикається зі значними викликами: необхідність примноження інституційних зусиль для виконання вимог кандидатства до ЄС, запровадження заходів збереження економічної стійкості в умовах воєнних дій, зміцнення людського та гуманітарного капіталу. Критично важливим

залишається питання збереження трансатлантичної єдності та недопущення руйнування глобальних виробничих, торговельних та гуманітарних мереж.

Особливого значення набуває позиціонування України щодо двох глобальних лідерів США та Китаю і Україна може виявитися лакмусовим папірцем цивілізаційного вибору, поєднання чи розмежування інтересів, що асоціюються з кожною країною-лідером.

Таким чином, сучасна динаміка світового політичного процесу (2022–2026 рр.) вносить фундаментальні корективи у стратегічне бачення місця України в архітектурі світопорядку. Діалектична взаємодія глобалізації та регіоналізації, доповнена феноменом трансрегіоналізму, формує нові можливості для зовнішньополітичного позиціонування нашої держави.

По-перше, Україна здійснила незворотний перехід від стану цивілізаційної невизначеності до чіткого євроатлантичного позиціонування, зафіксованого не лише політичними деклараціями, а й кров'ю десятків тисяч захисників. По-друге, трансформація від об'єкта до суб'єкта міжнародної безпеки — від «країни-споживача» до «країни-донора безпеки» — є безпрецедентною для пострадянського простору та має далекосяжні наслідки для всієї архітектури європейської безпеки. По-третє, розвиток мінілатеральних та трансрегіональних форматів співпраці свідчить про здатність України формувати нові конфігурації міжнародної взаємодії, не обмежуючись пасивним очікуванням інтеграції в існуючі структури.

Ключовим завданням для України на найближчі роки залишається поєднання державної та суспільної активності, спрямованої на підтримку глобалізаційного потенціалу країни, забезпечення інституційної спроможності для виконання вимог європейської інтеграції та формування прагматичних регіональних альянсів, які убезпечать нашу державу від втягування у глобальні протистояння між великими державами та забезпечать чітке позиціонування на міжнародній арені.

Література:

1. Наталіна Н. О. Формування нового світопорядку як об'єкт політологічного дослідження. *Політичне життя*. 2022. № 1. С. 73–80. DOI: 10.31558/2519-2949.2022.1.10.

2. Прийдун С. В. Особливості та проблеми становлення України як суб'єкта нової системи міжнародних відносин. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету.* 2018. Т. 1, № 51. С. 87–95. DOI: 10.26661/swfh-2018-51-005.

Столяренко О. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Вінницький національний технічний університет
Столяренко О. В.,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і освітнього менеджменту,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця. Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ВИКЛИКИ

Сучасний стан системи вищої освіти України характеризується глибокими трансформаційними процесами, що зумовлені необхідністю адаптації до стандартів Європейського простору вищої освіти. Інтеграція є не лише вимогою Болонського процесу, а й стратегічним вектором виживання та розвитку держави в умовах глобалізації та воєнного стану. Проте шлях до повної сумісності з європейськими нормами супроводжується низкою системних суперечностей між застарілими управлінськими моделями та новими вимогами до якості, автономії та академічної мобільності.

Питання реформування вищої освіти досліджували такі вчені, як В. Кремень [4] та О. Столяренко [8], які акцентують увагу на людиноцентризмі в освіті, С. Квіт [3], який аналізує аспекти університетської автономії. Питаннями забезпечення якості освіти в контексті європейських стандартів займаються фахівці НАЗЯВО (М. Винницький [1], С. Калашнікова [2], О. Співаковський [7] та інші). Попри значну кількість напрацювань, потребує додаткового вивчення динаміка стратегічних пріоритетів в умовах повномасштабного вторгнення та цифрової трансформації.

Актуальність теми зумовлена отриманням Україною статусу кандидата на членство в ЄС, що висуває жорсткі вимоги до гармонізації законодавства в освітній сфері. Крім того, масове переміщення студентів і викладачів за кордон актуалізує проблему визнання кваліфікацій та збереження конкурентоспроможності українських дипломів, що потребує перегляду стратегічних орієнтирів розвитку галузі.

Метою дослідження є аналіз ключових стратегічних пріоритетів трансформації вищої освіти України, ідентифікація бар'єрів на шляху до інтеграції в Європейський простір вищої освіти та обґрунтування шляхів подолання сучасних викликів.

Трансформація вищої освіти України базується на кількох фундаментальних пріоритетах, що корелюють із комюніке Болонського процесу, створюючи єдиний вектор розвитку вітчизняної академічної спільноти.

Ключовим аспектом цього процесу є забезпечення якості (Quality Assurance), у межах якого Україна перейшла від застарілого адміністративного контролю до сучасної системи зовнішнього та внутрішнього моніторингу, що координується Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Впровадження ESG (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the EHEA) стало основою для акредитаційних процедур, що дозволяє українським університетам синхронізувати свої освітні програми із загальноєвропейськими вимогами [12]. Така переорієнтація сприяє формуванню культури якості всередині закладів, де головним фокусом стає не кількісний показник, а відповідність результатів навчання потребам стейкхолдерів. Крім того, активне залучення міжнародних експертів до оцінювання освітніх програм зміцнює довіру до українських дипломів на світовому ринку праці [9].

Паралельно з цим розвивається академічна автономія, проте реальна самостійність у фінансовій, кадровій та академічній сферах все ще залишається проблемною зоною для багатьох університетів. Незважаючи на законодавчі зміни, заклади вищої освіти все ще відчувають надмірну централізацію бюджетних процесів та обмеженість у вільному розпорядженні власними ресурсами [5, с. 12]. Для подолання цього бар'єру необхідно впроваджувати дієві механізми фінансового менеджменту, які дозволять ЗВО оперативно реагувати на запити наукового середовища. Лише за умови повноцінної суб'єктності університети зможуть стати справжніми центрами інновацій, що здатні самостійно визначати стратегії свого розвитку.

Важливу роль у сучасних умовах відіграють цифровізація та гнучкість, які стали фундаментом стійкості освітньої системи під час кризових періодів. В умовах війни дистанційне навчання перетворилося з допоміжної технології на єдиний засіб збереження освітнього процесу та доступу до знань для тисяч здобувачів. Інтеграція в європейські цифрові платформи дозволяє забезпечити безперервність навчання, відкриваючи доступ до курсів провідних закордонних університетів та спільних дослідницьких проектів. Це спонукає до швидкого опанування викладачами інструментів штучного інтелекту та віртуальної реальності, що значно підвищує інтерактивність та адаптивність вищої школи.

Такий перехід до змішаних моделей навчання не лише мінімізує безпекові ризики, а й закладає основу для подальшої розбудови цифрового університету майбутнього [10].

Проте процес стикається з серйозними викликами. По-перше, це «відтік мізків» та інтеграція української молоді до іноземних освітніх систем без подальшого повернення. По-друге, невідповідність ринку праці та компетенцій випускників, що вимагає впровадження дуальної освіти та мікрокваліфікацій. По-третє, необхідність відбудови зруйнованої інфраструктури, що вимагає залучення міжнародних грантів та інвестицій [6, с. 88].

Інтеграція України до Європейського освітнього простору є незворотним процесом, що вимагає не формального копіювання західних структур, а глибокої інституційної трансформації. Стратегічними пріоритетами мають стати посилення академічної доброчесності, розвиток дослідницького потенціалу університетів та розширення міжнародної співпраці через програми типу Erasmus+ [11]. Подальші дослідження мають зосереджуватися на механізмах фінансової автономії ЗВО як головного чинника їхньої конкурентоспроможності.

Література

1. Винницький М. І. Український університет: трансформація крізь призму європейських стандартів. Київ : Дух і Літера, 2019. 210 с.

2. Калашнікова С. А. Розвиток університетської автономії в умовах євроінтеграції: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2021. 280 с.

3. Квіт С. М. Реформа вищої освіти в Україні: від пострадянського до сучасного університету. Освітня політика. 2021. № 4. С. 10–18.

4. Кремень В. Г. Вища освіта України в контексті глобалізаційних процесів: монографія. Київ : Знання України, 2017. 430 с.

5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004.

6. Сбруєва А. А. Трансформація вищої освіти в умовах глобалізації: тенденції та перспективи. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 215 с.

7. Співаковський О. В. Управління якістю вищої освіти в умовах євроінтеграції: стратегії та механізми. Херсон : ХДУ, 2020. 195 с.

8. Столяренко О. В., Столяренко О. В., Московчук О. С. Студентоцентроване навчання в умовах особистісно орієнтованого підходу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені

Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2022. Випуск 71. 138 с. С. 29–37. DOI https://doi.org/10.31652/2415-7872-2022-71-29-36

9. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Взаємозв'язок зі школами у розв'язанні проблем формування особистості: погляд стейкхолдерів. Діалог зі стейкхолдерами: виклики сьогодення : монографія. / Упорядники: Акімова О.В., Фрицюк В.А. Вінниця, Нілан-ЛТД, 2025. С. 210-252. DOI https://doi.org/10.31652/978-617-558-238-1-1-279

10. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Використання цифрових технологій в освіті та впровадження зарубіжного досвіду у підготовці фахівців. Цифровізація як інструмент забезпечення якості надання освітніх послуг з урахуванням європейського досвіду: колективна монографія/ за ред. А. В. Череп, І. М. Дашко, Ю. О. Огренич,, О. Г. Череп. Запоріжжя: видавець ФОП Мокшанов В. В. 2024. 300 с. С. 7–27. DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.14258696

11. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти і виклики нашого часу. Нові горизонти освіти: досвід, реалії та перспективи: збірник матеріалів І Всеукраїнських педагогічних читань за міжнародної участі пам'яті професорки Євгенії Коваленко. 12 березня 2025 року. м. Ніжин. / за ред. Ю. Г. Новгородської, О. В. Самойленко. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя. 2025. 262 с. С. 105–108.

12. European Standards and Guidelines (ESG). [Електронний ресурс] URL: https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/ (дата звернення: 27.04.2026).

Тодоров І. Я.,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій,
Ужгородський національний університет,
Ужгород, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ТА КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ (2022-2026 рр.)

Широкомасштабне вторгнення Росії у 2022 році стало каталізатором прискорення європейської інтеграції України. Уже в червні 2022 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, а у 2024 р. були офіційно заявлено про можливість початку переговорів про членство в Унії.

Водночас процес інтеграції супроводжується не лише підтримкою, але й елементами гальмування, зокрема з боку окремих країн Центрально-Східної Європи, які у більшості традиційно вважалися адвокатами України в ЄС [3].

Розширення ЄС є політично чутливим процесом, що залежить від консенсусу держав-членів. Згідно з інституційною логікою ЄС, кожна країна має право впливати на процес через механізми блокування (вето), що особливо актуально для питань відкриття переговорних кластерів. Дослідження показують, що розширення може змінювати баланс сил у ЄС, що викликає занепокоєння окремих держав щодо втрати політичного впливу .

На початковому етапі широкомасштабної війни країни ЦСЄ виступили активними лобістами вступу України до ЄС. Польща та країни Балтії підтримували пришвидшену процедуру вступу, а Словаччина та Чехія також демонстрували солідарність.

Зокрема, у 2022 році лідери кількох держав ЄС закликали до прискореної інтеграції України. Цей період характеризувався високим рівнем політичної солідарності, безпековим консенсусом щодо протидії Росії, підтримкою громадської думки (наприклад, у Польщі понад 90% підтримували вступ України до ЄС) .

З переходом процесу у практичну площину позиції країн ЦСЄ стали більш прагматичними. Основні причини цього - це економічна конкуренція (аграрний сектор, транспорт), інституційна втома від розширення, внутрішньополітичні фактори.

У цей період виникли конфлікти, зокрема щодо експорту українського зерна, що призвело до односторонніх обмежень з боку Польщі та Словаччини. Найбільш яскравим прикладом гальмування стала позиція Угорщини, яка блокувала окремі рішення щодо просування переговорів [1].

Станом на початок 2026 року Угорщина затримувала відкриття переговорних кластерів через питання прав національних меншин, зберігалися політичні розбіжності всередині Вишеградської групи, у частині країн (Угорщина, Словаччина) рівень суспільної підтримки вступу України залишався відносно низьким .

Основними чинниками гальмування європейської інтеграції України є зростання євроскептицизму, використання українського питання у внутрішній політиці. інструменталізація права вето, конкуренція у сільському господарстві, страх перерозподілу фондів ЄС, побоювання щодо міграційних потоків, різні підходи до відносин з Росією, асиметрія сприйняття загроз, побоювання імпорту нестабільності.

Політика країн Центрально-Східної Європи щодо України має подвійний характер. З одного боку, є підтримка, а саме військова та гуманітарна допомога, політичне лобіювання на початковому етапі, стратегічна зацікавленість у безпечній Україні. З іншого - присутнє гальмування: блокування окремих рішень, економічний протекціонізм, занадта політизація переговорного процесу [2].

Отже, країни ЦСЄ виступають одночасно як «адвокати» і «фільтри» європейської інтеграції України.

Гальмування з боку країн ЦСЄ має такі наслідки як уповільнення переговорного процесу, зростання ролі двосторонньої дипломатії, необхідність адаптації української стратегії до внутрішньої політики держав-членів.

Водночас, незважаючи на труднощі, процес європейської інтеграції України залишається незворотним.

Таким чином, країни Центрально-Східної Європи відіграють ключову, але суперечливу роль у процесі інтеграції України до ЄС. Початкова підтримка після 2022 року трансформувалася у більш прагматичну та умовну позицію. Основними джерелами гальмування є внутрішньополітичні інтереси, економічна конкуренція та інституційні обмеження ЄС. Найбільший вплив на уповільнення процесу має позиція окремих держав (насамперед Угорщини), що використовують механізм вето. Подальший прогрес України залежатиме від здатності балансувати між реформами та ефективною дипломатією з країнами ЦСЄ.

Література:

1. Вишеградський гамбіт або про жертовність країн V4 задля перемоги України. URL: https://iaseed.eu/obzor-9-2025-v4/?utm

2. Дяченко Е. Внутрішні розбіжності ЄС впливають на перспективи вступу України: що обговорювали на дебатах Eur.activ Poland. URL: https://gwaramedia.com/vnutrishni-rozbizhnosti-ies-vplivayut-na-perspektivi-vstupu-ukraini-shho-obgovoryuvali-na-debatah-euractiv-poland

3. Україна на шляху вступу до ЄС. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/ukraines-path-towards-eu-accession_uk

Харламов М. І.,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Національний університет цивільного захисту України
Чиркіна-Харламова М. А.,
кандидат технічних наук, доцент,
заступник начальника кафедри радіаційного і
хімічного захисту
Національний університет цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ТРАНСКОРДОННУ ВЗАЄМОДІЮ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЗІ СЛУЖБАМИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ЗАХІДНИХ ПРИКОРДОННИХ ДЕРЖАВ

Транскордонна взаємодія органів цивільного захисту є ключовим елементом сучасної системи безпеки в умовах зростання кількості природних і техногенних загроз, а також у контексті європейської інтеграції України. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України) відіграє провідну роль у формуванні ефективних механізмів співпраці з відповідними службами західних прикордонних держав, зокрема Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії [1, с. 218]. Така взаємодія набуває особливого значення в умовах спільних викликів, пов’язаних із паводками, лісовими пожежами, промисловими аваріями, а також гуманітарними кризами.

Однією з основ транскордонної співпраці є нормативно-правова база, яка визначає принципи, форми та інструменти взаємодії. Україна уклала низку двосторонніх та багатосторонніх угод, що регламентують порядок надання взаємної допомоги у разі надзвичайних ситуацій. Важливу роль відіграють також міжнародні механізми, зокрема участь у програмах Європейського Союзу, спрямованих на підвищення рівня цивільного захисту та управління ризиками. Це сприяє гармонізації стандартів, процедур реагування та підготовки персоналу [2, с. 63].

Практична реалізація транскордонної взаємодії проявляється у проведенні спільних навчань і тренувань, які дозволяють відпрацьовувати алгоритми дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру. Такі заходи сприяють підвищенню рівня оперативної сумісності підрозділів, вдосконаленню комунікації та координації дій. Особливе значення має розвиток систем раннього

оповіщення та обміну інформацією, що дозволяє своєчасно реагувати на загрози, які можуть мати транскордонний характер.

Окремим напрямом співпраці є взаємодія у сфері реагування на природні катастрофи, зокрема паводки в басейнах транскордонних річок. Західні регіони України регулярно стикаються з ризиком підтоплень, що вимагає скоординованих дій із сусідніми державами. У цьому контексті важливим є обмін гідрометеорологічною інформацією, спільне планування заходів із запобігання надзвичайним ситуаціям, а також координація дій під час ліквідації їх наслідків [3, с. 163].

Не менш важливою є співпраця у сфері техногенної безпеки, зокрема у випадках аварій на промислових об'єктах, які можуть мати транскордонний вплив. Взаємодія служб включає обмін досвідом, впровадження сучасних технологій моніторингу та реагування, а також розвиток спільних підходів до оцінки ризиків. Це дозволяє підвищити рівень готовності до реагування на складні надзвичайні ситуації.

Гуманітарний аспект транскордонної взаємодії також має значне значення, особливо в умовах масового переміщення населення. Співпраця між службами надзвичайних ситуацій передбачає координацію дій щодо евакуації, розміщення постраждалих, надання першої допомоги та забезпечення базових потреб населення. Така взаємодія сприяє більш ефективному реагуванню на кризові ситуації та зменшенню їх негативних наслідків. Водночас існують певні виклики, що ускладнюють транскордонну співпрацю. Серед них можна виокремити відмінності в законодавстві, мовні бар'єри, різний рівень технічного забезпечення та організаційної структури служб. Подолання цих перешкод потребує системного підходу, включаючи удосконалення нормативно-правової бази, розвиток спільних освітніх програм та підвищення рівня фінансування відповідних ініціатив [4, с. 166].

Перспективи розвитку транскордонної взаємодії ДСНС України зі службами надзвичайних ситуацій західних прикордонних держав пов'язані з подальшою інтеграцією до європейського безпекового простору, впровадженням інноваційних технологій та розширенням форм співпраці. Зокрема, актуальним є створення спільних координаційних центрів, розвиток цифрових платформ для обміну інформацією та впровадження сучасних систем управління кризами.

Таким чином, транскордонна взаємодія у сфері цивільного захисту є важливим інструментом забезпечення безпеки населення та територій. Ефективна співпраця ДСНС України з відповідними службами сусідніх держав сприяє підвищенню рівня готовності до реагування на надзвичайні ситуації,

зменшенню їх наслідків та зміцненню міжнародного партнерства у сфері безпеки.

Література:

1. Клименко Н. Особливості забезпечення цивільного захисту в умовах воєнного стану // Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 2 (12). С. 218–233. URL: https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2(12)-218-233
(дата звернення: 20.04.2026).

2. Костенко В. О., Журбинський Д. А. Напрями реалізації державної політики України у сфері цивільного захисту на шляху до європейської інтеграції // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2024. № 1. URL: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.1.15 (дата звернення: 20.04.2026).

3. Тесленко О. Проблеми державного управління цивільним захистом щодо забезпечення контролінгу загроз та виникнення надзвичайних ситуацій у зоні відчуження // Науковий вісник: Державне управління. 2023. № 1 (13). С. 163–177. URL: https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1(13)-163-177 (дата звернення: 20.04.2026).

4. Яковчук Р., Лоїк В., Синельніков О., Ковальчук В., Поліщук В. Обґрунтування моделі механізму цивільного захисту Організації Північноатлантичного договору та його активації в умовах особливого періоду в Україні // Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 2 (12). С. 165–181. URL: https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-2(12)-165-181.

Хачик Є.В.,
здобувач вищої освіти, військовослужбовець,
Миколаївський національний аграрний університет України
м. Миколаїв, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ТРАНСКОРДОННА СПІВПРАЦЯ ТА МІЖНАРОДНІ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ

Після Революції Гідності 2014 року курс на європейську інтеграцію набув незворотного характеру, а підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом стало фундаментом для глибоких внутрішніх реформ. У цьому контексті важливу роль відіграють транскордонна співпраця та міжнародні партнерства, які забезпечують практичну реалізацію інтеграційних процесів, сприяють регіональному розвитку та зміцнюють позиції України на міжнародній арені.

Євроінтеграція є стратегічним курсом зовнішньої політики України, що визначає її місце у сучасному світі. Вона спрямована на набуття членства в Європейському Союзі та інтеграцію у європейський політичний, економічний і правовий простір. У цьому контексті важливу роль відіграють транскордонна співпраця та міжнародні партнерства, які забезпечують практичну реалізацію інтеграційних процесів і сприяють розвитку держави.[2, с.464].

Євроінтеграція передбачає адаптацію українського законодавства до стандартів ЄС, реформування економіки та політичних інститутів відповідно до європейських норм. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС стало ключовим етапом цього процесу, відкривши доступ до поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі.[4, с.45-52].

Євроінтеграція сприяє модернізації економіки, розвитку інфраструктури, підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств та зміцненню демократичних інститутів. Водночас вона вимагає проведення глибоких реформ у сферах правосуддя, боротьби з корупцією, захисту прав людини та забезпечення верховенства права.

Транскордонна співпраця є важливим інструментом інтеграції України у європейський простір.[1. с. 312] Вона реалізується через партнерство прикордонних регіонів України з країнами-членами ЄС - Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією.

Програми ЄС, такі як INTERREG та ENI CBC, підтримують розвиток інфраструктури, екологічні та культурні проєкти, сприяють покращенню транспортної доступності та вирішенню спільних проблем. Транскордонна співпраця також формує позитивний імідж України як надійного партнера та зміцнює міжлюдські контакти, що є важливим чинником європейської інтеграції.

Україна активно розширює стратегічні партнерства з країнами ЄС, США, Канадою, Великою Британією та іншими демократичними державами. Такі партнерства охоплюють сфери безпеки, економіки, науки та освіти.

Особливе значення має співпраця з міжнародними організаціями - ООН, НАТО, Світовим банком, МВФ. Вона забезпечує політичну та економічну підтримку України, сприяє інтеграції у глобальні процеси та посилює її позиції на міжнародній арені. Міжнародні партнерства є важливим чинником у протидії зовнішнім викликам, зокрема у сфері безпеки, та створюють умови для сталого розвитку держави.

Євроінтеграція, транскордонна співпраця та міжнародні партнерства є взаємопов’язаними складовими зовнішньої політики України. Вони забезпечують модернізацію економіки, розвиток інфраструктури, зміцнення демократичних інститутів та посилення позицій України на міжнародній арені.

Успішна реалізація цих напрямів є запорукою інтеграції України у європейський та світовий простір, а також гарантією її сталого розвитку та безпеки.

Література:

1. Артьомов І. В. (ред.). Транскордонне співробітництво України: стан, проблеми, перспективи. Ужгород: Закарпатський державний університет, 2012.

2. Грицяк І. А., Дзвінчук Д. І. (ред.). Європейська інтеграція: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013.

3. Зайцева З. І. Стратегічне партнерство України Вісник КНЕУ. Київ, 2020. №5.

4. Приходько А. А. Євроінтеграційні процеси в Україні: становлення та розвиток Наукові праці. 2019. №3.

5. Химинець В. В., Головка А. А., Мірус О. І. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2021.

6. Центр Разумкова. Стратегічні партнери України (реалії та пріоритети в умовах війни) Національна безпека і оборона. 2023. №3–4.

Юрженко А.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови в судновій енергетиці
Херсонська державна морська академія
Дягилева О.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови у судноводінні
Херсонська державна морська академія
Кононова О.Ю.,
викладач, ВСП «Морський фаховий коледж
Херсонської державної морської академії»
м. Херсон, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ПІДГОТОВКИ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМ ПОДВІЙНИХ ДИПЛОМІВ У ХЕРСОНСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ МОРСЬКІЙ АКАДЕМІЇ

Сучасний етап розвитку вищої освіти України характеризується активізацією євроінтеграційних процесів, що передбачають поступове наближення національної системи освіти до європейського освітнього простору. Особливої актуальності ці процеси набувають у галузі морської освіти, яка має

виразний міжнародний характер та орієнтується на глобальні стандарти підготовки фахівців для світової морської індустрії. У цьому контексті важливим завданням закладів морської освіти є забезпечення відповідності освітніх програм сучасним вимогам міжнародного професійного середовища.

Одним із ключових напрямів модернізації морської освіти є гармонізація підготовки морських фахівців із європейськими освітніми стандартами та професійними вимогами. Це передбачає оновлення змісту освітніх програм, упровадження сучасних підходів до навчання, посилення практичної підготовки та інтеграцію національних програм із міжнародними нормативними документами морської галузі. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні освітні програми, зокрема програми подвійних дипломів і академічна мобільність, які сприяють здобуттю міжнародного освітнього досвіду, формуванню професійних і міжкультурних компетентностей та підготовці конкурентоспроможних суднових механіків для роботи в глобалізованому морському середовищі.

Європейський вимір підготовки морських фахівців передбачає орієнтацію освітнього процесу на міжнародні стандарти та вимоги сучасної морської індустрії. Підготовка майбутніх суднових механіків здійснюється з урахуванням положень Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (STCW), що визначає базові вимоги до професійних компетентностей, практичної підготовки та безпеки мореплавства. Відповідність цим стандартам забезпечує визнання кваліфікації українських морських фахівців на міжнародному рівні та сприяє їхній успішній професійній діяльності у світовому морському секторі [1].

Важливою складовою модернізації морської освіти є інтернаціоналізація освітнього процесу, яка передбачає впровадження міжнародних освітніх практик, використання англійської мови як мови професійного спілкування, залучення іноземних партнерів до освітніх програм, а також участь здобувачів освіти у міжнародних академічних обмінах. Такий підхід сприяє формуванню професійної мобільності майбутніх судномеханіків, розвитку міжкультурної комунікації та розширенню їхнього професійного світогляду.

Водночас важливу роль у реалізації європейського виміру морської освіти відіграє розвиток міжуніверситетської співпраці та міжнародних партнерств. Співпраця закладів вищої освіти з іноземними університетами, навчальними центрами та представниками морської індустрії створює умови для обміну освітнім досвідом, узгодження навчальних програм та реалізації спільних освітніх проєктів. Такі партнерства сприяють підвищенню якості підготовки

майбутніх морських фахівців і інтеграції української морської освіти до європейського та світового освітнього простору.

Однією з ефективних форм міжнародної співпраці у сфері вищої освіти є програми подвійних дипломів, які передбачають реалізацію спільних освітніх програм двома або більше закладами освіти різних країн. У межах таких програм здобувачі освіти мають можливість проходити навчання відповідно до узгоджених навчальних планів та після завершення освітньої програми отримувати дипломи обох закладів. Це сприяє підвищенню академічної мобільності студентів, розширенню освітніх можливостей і забезпечує міжнародне визнання отриманої кваліфікації [2].

Програми подвійних дипломів відіграють важливу роль у розвитку транскордонної освітньої співпраці, сприяючи зміцненню партнерських відносин між університетами, гармонізації освітніх стандартів та обміну педагогічним досвідом. Водночас вони відкривають для здобувачів освіти можливості отримання дипломів двох закладів освіти, розширення академічної мобільності, ознайомлення з міжнародними підходами до професійної підготовки та вдосконалення мовних навичок. У результаті це сприяє розвитку професійних компетентностей і підвищує конкурентоспроможність випускників на міжнародному ринку праці.

Важливим напрямом розвитку сучасної морської освіти є розширення міжнародної співпраці закладів вищої освіти. Херсонська державна морська академія активно розвиває партнерські зв’язки з іноземними навчальними закладами, що сприяє інтеграції української морської освіти до міжнародного освітнього простору. У межах такої співпраці реалізуються спільні освітні ініціативи, зокрема програми подвійних дипломів, які передбачають узгодження освітніх програм, координацію навчальних планів та взаємне визнання результатів навчання. Такий формат підготовки дає змогу поєднати освітні ресурси університетів-партнерів, посилити практичну складову навчання та забезпечити високий рівень професійної підготовки майбутніх морських фахівців.

Програми подвійних дипломів мають важливе значення для підготовки курсантів спеціальності «Управління судновими технічними системами і комплексами», оскільки сприяють поглибленню професійних знань, ознайомленню з міжнародними підходами до експлуатації суднового обладнання та розвитку професійної комунікації англійською мовою. Їх упровадження також сприяє підвищенню якості підготовки майбутніх суднових механіків завдяки поєднанню освітніх підходів різних країн, використанню сучасних методик навчання та розширенню міжнародного освітнього досвіду

здобувачів освіти, що відкриває додаткові можливості для професійної діяльності у світовій морській індустрії [3].

Крім того, отримання подвійного диплома значно підвищує конкурентоспроможність випускників на світовому ринку праці. Наявність дипломів двох закладів освіти, міжнародний досвід навчання та високий рівень професійної підготовки створюють додаткові переваги для працевлаштування у провідних морських компаніях.

Реалізація програм подвійних дипломів також сприяє посиленню інтеграції української морської освіти до Європейського освітнього простору. Вона забезпечує зближення освітніх стандартів, розвиток академічної мобільності та формування ефективної системи міжнародного освітнього співробітництва.

Таким чином, програми подвійних дипломів є ефективним інструментом інтернаціоналізації морської освіти та важливим механізмом розвитку міжнародного академічного співробітництва. Їх упровадження сприяє підвищенню якості підготовки майбутніх суднових механіків, розширенню освітніх можливостей здобувачів освіти та формуванню їхніх професійних компетентностей відповідно до міжнародних стандартів [1].

Реалізація таких програм також відіграє важливу роль у розвитку міжнародних партнерств закладів морської освіти та сприяє інтеграції України до європейського освітнього і професійного простору.

Подальше розширення програм подвійних дипломів є перспективним напрямом модернізації морської освіти України, оскільки воно забезпечує підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно працювати в умовах глобалізованої морської індустрії.

Література:

1. Demirel E. Organizing international cooperation for maritime education and training to improve the quality. URL: https://www.tojqih.net/journals/tojqih/articles/v01i04/v01i04-03.pdf (дата звернення: 12.03.2026).

2. Türkistanli T. T. Advanced learning methods in maritime education and training: A bibliometric analysis on the digitalization of education and modern trends. DOI: https://doi.org/10.1002/cae.22690

3. Дягилева О. С., Юрженко А. Ю., Кононова О. Ю. Проектні технології під час дистанційного навчання моряків // Сучасні тенденції розвитку морської освіти та науки : матеріали наук. праць. Запоріжжя, 2020. С. 236. URL:

https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0060265.pdf (дата звернення: 12.03.2026).

Юрченко М. М.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
Ніцевич А. С.,
старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
Інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Відповідно до положень Конституції України (преамбула, ст. 85, 102, 116) нашою державою був закріплений стратегічний курс на євроінтеграцію, що передбачає та закріплює ідентичність Українського народу, незворотність європейського та євроатлантичного курсу щодо набуття повноправного членства в Європейському Союзі та НАТО [1].

Курс на європейську інтеграцію став свідомим вибором, який обрав український народ та органи державної влади багато років тому задля розвитку і процвітання країни, укріплення національної безпеки, захисту суверенітету та територіальної цілісності тощо. Цивілізаційний вибір України підкреслив чіткі зовнішньополітичні орієнтири, що на сучасному етапі розвитку державності є надзвичайно важливими і мають мобілізувати, укріпити та консолідувати українське суспільство й державу в цілому [5, с. 80].

23 червня 2022 року стало визначною подією для України, адже голосуванням країн-членів Європейського Союзу, нашій державі був наданий новий статус – країни-кандидата на вступ до ЄС, що поклало на неї певні зобов’язання щодо проведення низки реформ та адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

Для України це своєрідний виклик, адже в подальшому потрібно буде брати до уваги не лише особливості своєї національної правової системи, а й враховувати збройний конфлікт та воєнний стан в нашій державі.

Що ж таке «міжнародний стандарт»? Поняття «міжнародні стандарти прав людини» (МСПЛ) є комплексним і багатоаспектним. У науковій літературі воно розглядається як система принципів, норм і правил, закріплених у міжнародних договорах, звичаях та загальних принципах права, що визначають зміст, обсяг та гарантії основних прав і свобод особистості, обов'язкові для дотримання всіма державами. Сутність міжнародних стандартів підкреслює легітимність держави та її правової системи, адже систематичне порушення МСПЛ призводить до втрати її авторитету на міжнародній арені та застосування до неї міжнародно-правових санкцій. МСПЛ встановлюють мінімальний рівень прав і свобод людини, яких повинна дотримуватися кожна держава, незалежно від її розвитку, соціального, економічного та політичного стану. Також вони мають універсальний характер, що відображає принцип універсальності прав людини [3, с. 421]. Тобто впровадження МСПЛ є певним орієнтиром на шляху утвердження демократії та становлення правової держави.

Навіть в умовах повномасштабної війни Україна здійснює послідовні кроки щодо імплементації міжнародних стандартів, зокрема із забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, закріплених Конвенцією ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Цьогоріч Уряд схвалив Національну стратегію подолання ґендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердив операційний план заходів з її реалізації на 2023-2025 роки. Крім того, затверджено План заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності. Питання популяризації серед різних цільових аудиторій жінок і чоловіків нетерпимості до усіх форм дискримінації, подолання стереотипів стосовно ґендерних ролей є важливим і актуальним за будь-яких обставин [6].

Не можемо не відмітити імплементацію МСПЛ у сфері гуманітарного права. Це стосується, передусім ефективного застосування норм міжнародного права у Збройних Силах України, враховуючи збройний конфлікт на території України. Впровадження міжнародних норм у військовій сфері включає в себе безпосередню імплементацію норм міжнародного гуманітарного права (далі МГП) у військове законодавство, тлумачення та роз'яснення норм МГП, забезпечення неухильного виконання норм МГП у Збройних Силах України, здійснення контролю за їх дотриманням тощо. Тому ефективна імплементація норм і принципів МГП всіма сторонами конфлікту є запорукою зменшення жертв та руйнувань, що вимагає постійних зусиль світового співтовариства щодо поширення знань про МГП, інтеграції його положень у національне законодавство й військові статути [2, с. 162].

Ще однією важливою сферою застосування та імплементації міжнародних стандартів є інклюзія та побудова безбар'єрного суспільства. Наразі це є досить нагальним, особливо в умовах зростання в українському суспільстві числа осіб з інвалідністю, зумовленого бойовими діями, спричиненими вторгненням РФ, і актуальності проблеми залучення до соціального життя ветеранів з інвалідністю та інших осіб з інвалідністю внаслідок війни, їх успішної реабілітації та інтеграції в суспільство. Тому досвід інших країн у цій сфері, стане в нагоді при впровадженні певних стандартів задля побудови справжнього інклюзивного середовища [4, с. 598].

Поряд із цим варто торкнутися проблем, що виникають на шляху впровадження МСПЛ в національне законодавство. Актуальним залишається неузгодженість між різними органами державної влади в питаннях імплементації міжнародних стандартів. Досить часто ми можемо спостерігати за неузгодженістю і різними підходами до тлумачення та застосування міжнародно-правових норм. Тому тут, доречним, було б створення певного єдиного механізму, щодо розробки методики тлумачення та застосування норм міжнародного права.

Актуальною проблемою залишається низький рівень обізнаності та недостатність правових знань у сфері саме міжнародного права професійних суддів та працівників правоохоронних органів. Тому підвищення кваліфікації, обмін досвідом стане запорукою ефективного подолання зазначених проблем.

І не менш важливим є створення спеціалізованого міжвідомчого органу з моніторингу імплементації міжнародних стандартів прав людини, який би слідкував за зазначеними процесами та виявляв проблеми, що виникають на шляху впровадження міжнародно-правових норм [3, с. 423].

Таким чином, процес впровадження європейських стандартів в національне законодавство є динамічним та незавершеним. Незважаючи на значний прогрес, який зумовлений інтеграційним курсом нашої держави, є ряд проблем, що потребують найшвидшого вирішення. Подолання існуючих викликів є не лише вимогою виконання міжнародних зобов'язань, а й необхідністю на шляху побудови дійсно демократичного та правового суспільства. Та, попри, наявність невирішеного збройного конфлікту, воєнного стану, Україна, впевненими кроками крокує до великої мети – вступу до Європейського Союзу та НАТО.

Література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січня 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 29.03.2026).

2. Камінська Н.В., Бойко В.І. Імплементація міжнародного права: концептуальні підходи і необхідність модернізації. *Вісник Національної Академії правових наук України*, том 32, № 4, 2025, С. 154-164.

3. Красько М.І., Омельченко М.Л. Реалізація міжнародних стандартів прав людини на національному рівні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»,* випуск № 06, 2025, частина 3, С. 419-428.

4. Нівня Г.О., Ніцевич А.С. Інклюзивна взаємодія як важлива складова демократичного суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 12. С. 596-600.

5. Основні напрями модернізації Конституції України в умовах вступу України до Європейського Союзу : монографія / за заг. Ред. В.І. Розвадовського. Івано-Франківськ, 2023. 419 с.

6. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/navit-v-umovah-vijni-ukrayina-implementuye-mizhnarodni-standarti-iz-zabezpechennya-rivnih-prav-ta-mozhlivostej-zhinok-i-cholovikiv

Ярмолинська Я. В.
здобувачка вищої освіти
за спеціальністю D9 Міжнародне право,
Хмельницький університет управління та права
ім. Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ: ВІД ПОЛІТИЧНОГО ВИБОРУ ДО ОНТОЛОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Геополітичне та культурне самовизначення України належить до найбільш актуальних і проблемних аспектів буття української нації. Європейська інтеграція сьогодні розглядається не просто як зміна законодавства чи технічне приєднання до атлантичних структур, а як фундаментальний онтологічний зсув - «повернення» України до своєї справжньої національної ідентичності [1]. Цей процес передбачає глибоку трансформацію суспільної свідомості, де європейський вибір виступає запорукою національно-культурного відродження та подолання системної «кризи ідентичності» [2]. Справжня європеїзація вимагає засвоєння не лише зовнішніх форм життя, а й вічної інтелектуальної спадщини, духу творчості та громадянської відповідальності, що робить цей процес зміною

самого способу існування українського суспільства [1]. В умовах глобалізації та жорсткої конкуренції європейська ідентичність України стає єдиною гарантією збереження та захисту її національної самобутності. Під «онтологічною саморефлексією» в контексті національної ідентичності ми розуміємо процес глибокого усвідомлення нацією свого «національного буття» як фундаменту для самоствердження у світовій цивілізації. Це свідоме зусилля суб'єктів історичної дії, спрямоване на переосмислення ролі держави та пошук власного «Я» у мінливому глобалізованому світі.

Європейська інтеграція України традиційно розглядалася як засіб подолання негативної спадщини радянського минулого та уникнення небажаних асоціацій із пострадянським простором. [1] Проте сьогодні цей вибір трансформувався з пасивної «втечі від минулого» у проактивний акт ствердження власного майбутнього, що вимагає від нації глибокого самопізнання. Для України повернення до Європи означає не просто зміну геополітичного вектора, а передусім реалізацію місії остаточного самоствердження як суверенної держави. Цей процес зумовлює перехід українського суб'єкта від стану об'єкта зовнішніх впливів до ролі активної інституції, здатної самостійно визначати свій шлях розвитку. Вибір європейського вектору став тим імпульсом, який змусив суспільство вийти за межі «багатовекторної» риторики та перейти до системної стратегії національного поступу. Таким чином, політичний вибір стає інструментом самоокреслення України для самої себе та світу, перетворюючи зовнішньополітичну ціль на внутрішню програму модернізації. Аналіз європейських цінностей, таких як свобода, гідність та верховенство права, свідчить, що вони є не просто формальними вимогами ЄС для вступу, а внутрішніми потребами українського суспільства [2]. Справжня європеїзація полягає не у зовнішньому копіюванні форм життя, а у засвоєнні інтелектуальної спадщини, духу творчості та громадянської відповідальності. Для України ці цінності є органічними, оскільки вони корелюються з її історичним шляхом від часів хрещення Русі-України, що робить європейський вибір поверненням до власної національної ідентичності. Впровадження демократичних стандартів та захист прав людини розглядаються як запорука політичної стабільності та національно-культурного відродження. Саме розвиток культури та громадянського суспільства виступає головною магістраллю національної ідентифікації, де європейські цінності стають фундаментом для збереження національної самобутності в умовах глобалізації. Таким чином, європейська ідентичність України не нівелює національну, а навпаки стає гарантією її захисту, трансформуючи внутрішнє самосприйняття українця з

«посткомуністичного суб'єкта» на повноправного творця спільного європейського майбутнього.

Інституційне оформлення європейського вибору України розпочалося ще на зорі незалежності, коли Постанова Верховної Ради 1990 року «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин» [3] вперше офіційно доручила уряду забезпечити участь держави у загальноєвропейському процесі. Згодом цей курс був підкріплений «Основними напрямами зовнішньої політики України» (1993 р.)[4], де європейське регіональне співробітництво було визначено як інструмент зміцнення державної незалежності. Важливою віхою стало підписання у 1994 році «Угоди про партнерство і співробітництво» [5], яка заклала фундамент для політичного діалогу та гармонійних економічних відносин, перетворюючи інтеграційні прагнення з декларацій на конкретні міжнародно-правові зобов'язання.

Якісно новий етап самопізнання та державної модернізації розпочався з розробки «Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» [6], переговори щодо якої завершилися у 2011 році. Цей документ, парафований у 2012 році, став не просто політичним договором, а стратегічним орієнтиром для проведення системних реформ та масштабної адаптації національного законодавства до норм Європейського Союзу. Створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, передбачене Угодою, ознаменувало перехід від простого партнерства до глибокої економічної інтеграції та політичної асоціації. Таким чином, прийняття цих актів створило необхідний інституційний механізм, який змусив державний апарат та суспільство переходити до реальних стандартів європейського правового і соціального простору.

Європейський вибір України у своїй суті є актом онтологічного повернення до власної національної ідентичності, яка корінням сягає понад тисячолітнього історичного шляху. Тривалий час українське суспільство перебувало в стані штучної відірваності від європейського цивілізаційного простору, що призвело до глибокої «кризи ідентичності» та системної кризи суспільства. Процес європеїзації сьогодні постає не як зовнішнє запозичення, а як відродження культурного архетипу, що був пригнічений у радянську добу. Філософське осмислення цього шляху передбачає перехід від «іншування», коли Європа сприймалася як щось далеке або вороже, до усвідомлення її як рідного, під яким Україна реалізує свою суверенність. Таким чином, інтеграція стає засобом подолання ментальної ізоляції та відновлення органічності національної історії, де європейськість та українськість є взаємодоповнювальними категоріями.

Наша держава збагачує європейську ідентичність унікальним досвідом боротьби за свободу, демонструючи те, що можна назвати екзистенційною мужністю у відстоюванні демократичних цінностей. Україна прагне бути не просто об'єктом євроінтеграції, а активною інституцією, здатною чинити супротив експансії та виступати стратегічним мостом між Сходом і Заходом.

Онтологічна різниця між європейським вектором та тоталітарним минулим полягає у переході від культури примусу до простору індивідуальної відповідальності[1]. Європейська перспектива - це передусім новий рівень відповідальності не лише за себе, а й за спільне майбутнє всієї спільноти. Вибір на користь простору свободи означає свідому відмову від «транзитної території» та перехід до створення сучасних інституцій, які базуються на демократичній відповідальності. Таким чином, європеїзація стає інструментом подолання посткомуністичної інерції та утвердження нового типу українського суб'єкта - вільного, відповідального та інтегрованого у світову цивілізацію.

Сучасний етап розвитку української держави характеризується не лише інтенсивними політичними трансформаціями, а й глибинними процесами переосмислення національного буття. Мова йде про перехід від ситуативного політичного вибору до фундаментальної онтологічної саморефлексії, під час якої нація заново винаходить себе, визначаючи свої сутнісні межі та ціннісні орієнтири. Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що без розуміння філософського фундаменту європейської ідентичності будь-які інституційні зміни залишатимуться лише формальними надбудовами. Онтологічна саморефлексія в даному контексті - це акт самопізнання суб'єкта, який усвідомлює своє місце в історії та світовій культурі не через зовнішній примус, а через внутрішню потребу в істині власного існування.

Важливим аспектом є онтологія «повернення до себе». Філософське осмислення української історії дозволяє стверджувати, що євроінтеграція це не рух у невідоме, а відновлення перерваної тяглості буття у лоні європейської цивілізації. Протягом століть українська інтелектуальна традиція була невід'ємною частиною західного світу, і сьогоднішній процес є актом подолання культурної та онтологічної розірваності.

Література:

1. Козловець, М. Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії* 35 (2008): 148-160.

2. Юрковський Д. Ю. Європейська інтеграція – стратегічний пріоритет зовнішньополітичної діяльності України / Д. Ю. Юрковський. *Державне*

управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_10_11

3. Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України в сфері зовнішніх зносин. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-12#Text

4. Про Основні напрями зовнішньої політики України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text

5. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Antonova Toneva A.,
Doctoral Student in Political Science
Faculty of Philosophy
Sofia University St. Kliment Ohridski
Sofia, Bulgaria

DEMOCRATIC TRANSFORMATION AND EUROPEAN GOVERNANCE STANDARDS IN CONDITIONS OF CONTEMPORARY SECURITY CHALLENGES

Contemporary democratic transformations within the European political space are increasingly shaped by multidimensional security, institutional and governance-related challenges. Under conditions of geopolitical instability, hybrid threats and large-scale crises, the issue of implementing European democratic standards acquires particular significance for states undergoing processes of political modernization and institutional adaptation. In this context, the European model of governance functions not only as a normative framework, but also as a strategic mechanism for strengthening democratic resilience, institutional legitimacy and the rule of law.

The implementation of European democratic standards is closely connected with the development of effective governance mechanisms, judicial independence, political

accountability and participatory democratic practices. European integration processes stimulate institutional modernization through legal harmonization, anti-corruption reforms and the introduction of transparent public administration instruments [1]. At the same time, democratic transformation should not be interpreted exclusively as a formal adaptation of legislation to European norms. Its effectiveness depends on the capacity of political institutions to ensure practical implementation of democratic principles and maintain a balance between security imperatives and civil liberties under conditions of contemporary crises [2].

Particular attention within contemporary political studies is devoted to the concept of democratic resilience, which reflects the ability of political systems to preserve democratic governance under conditions of external pressure and internal instability. In this regard, European governance standards increasingly emphasize institutional sustainability, transparency of decision-making processes, judicial accountability and protection of fundamental rights and freedoms. As noted by Grimm, Shyrokykh and Solander, contemporary European democracy promotion mechanisms in the Eastern neighbourhood have evolved from normative conditionality toward broader institutional and governance-oriented approaches [2]. Such transformations demonstrate that democratic consolidation today requires not only institutional reforms, but also the strengthening of governance capacity and public trust in state institutions.

An important dimension of democratic transformation concerns the modernization of judicial systems and the establishment of effective rule-of-law mechanisms. Judicial reforms remain among the central indicators of democratic adaptation to European governance standards. Ensuring judicial independence, transparent appointment procedures and anti-corruption safeguards contributes to strengthening institutional legitimacy and increasing citizens' trust in public authority [3]. Furthermore, the implementation of international monitoring mechanisms and the involvement of independent experts in judicial evaluation procedures correspond to broader European approaches aimed at safeguarding democratic accountability and legal transparency.

Equally important is the development of participatory governance and civil society institutions. Democratic transformation becomes sustainable only when supported by active civic engagement, political pluralism and independent media environments. The strengthening of civil society organizations and public oversight mechanisms significantly contributes to democratic consolidation and institutional transparency. In this context, digital governance instruments and e-governance practices play an increasingly important role in improving policy effectiveness,

reducing corruption risks and enhancing communication between state institutions and society [1].

At the same time, contemporary democratic systems face substantial challenges associated with information manipulation, disinformation campaigns and hybrid influence strategies. Such threats affect political pluralism, electoral legitimacy and the quality of democratic discourse. Consequently, democratic resilience increasingly depends on the development of media literacy, institutional safeguards against external interference and the formation of stable democratic political culture. Under these conditions, the European governance model serves as an important framework for strengthening institutional adaptability and preserving democratic stability during periods of political turbulence.

The experience of contemporary European integration processes demonstrates that democratic transformation is a long-term and multidimensional phenomenon requiring consistency of reforms, institutional continuity and broad societal support. The implementation of European governance standards contributes not only to external political convergence with the European Union, but also to the internal modernization of political systems, strengthening of democratic institutions and development of sustainable governance mechanisms. In this regard, democratic transformation should be understood as a comprehensive process encompassing legal adaptation, institutional reform, civic participation and the consolidation of democratic political culture.

Therefore, contemporary security challenges significantly influence the trajectories of democratic development and institutional modernization within the European political space. Nevertheless, the implementation of European democratic standards remains a fundamental prerequisite for ensuring political stability, institutional legitimacy and sustainable democratic governance. The effectiveness of these processes largely depends on the ability of states to combine security priorities with democratic accountability, preserve political pluralism and strengthen rule-of-law mechanisms under conditions of contemporary geopolitical transformations.

References:

1. Sologoub I. Ukraine’s EU integration: A long way home. *Intereconomics.* 2022. Vol. 57, No. 4. P. 218–224. DOI: https://doi.org/10.1007/s10272-022-1066-1

2. Grimm S., Shyrokykh K., Solander N. EU democracy promotion in the Eastern neighbourhood: evolution and challenges. *Comparative European Politics.* 2025. Vol. 23. P. 987–1007. DOI: https://doi.org/10.1057/s41295-025-00430-x

3. Schimmelfennig F. The Europeanization of Ukraine: democratic conditionality and political transformation in the context of war. *Journal of European*

Public Policy. 2023. Vol. 30, No. 8. P. 1456–1474. DOI: https://doi.org/10.1080/13501763.2023.2187456

Tașcu-Stavre M.,
Doctor in Political Science
As.Professor at the Department of Cultural Studies
University of Bucharest
Bucharest, Romania

UKRAINIAN–ROMANIAN CROSS-BORDER COOPERATION AS AN INSTRUMENT OF EUROPEAN INTEGRATION

In the current conditions of European geopolitical transformation, cross-border cooperation is becoming one of the key instruments for shaping a common political and institutional space between the European Union and neighbouring states that are in the process of approximation to EU standards. Ukraine acts as a strategic partner of the EU, actively using mechanisms of regional interaction for institutional convergence and modernization of public governance. In this context, the Ukrainian–Romanian direction is of particular importance, functioning as one of the most stable and structured channels of integration interaction in the Black Sea–Danube region.

The European cohesion policy considers cross-border cooperation as an instrument for reducing regional disparities, strengthening socio-economic integration, and developing the institutional capacity of border regions. In this regard, the implementation of cross-border programmes in the Carpathian region and adjacent areas contributes to the formation of long-term sustainable development strategies and improves the effectiveness of regional governance [1]. Thus, cross-border cooperation serves not only as a financial support mechanism but also as an instrument of institutional learning and adaptation to European Union norms.

Ukrainian–Romanian cross-border cooperation within European development programmes has a clearly defined institutional structure based on the implementation of joint projects in infrastructure, ecology, digital transformation, and human capital development. The effectiveness of this cooperation largely depends on the institutional capacity of regions and the ability of local authorities to attract and manage European financial instruments [2]. In this context, Ukrainian border regions are gradually strengthening their role as active participants in European integration processes.

From an empirical perspective, Ukrainian–Romanian cross-border cooperation has a multidimensional nature, combining economic, social, and institutional components. It is based both on formal EU programme mechanisms and on established interregional practices of interaction that form networks of cooperation between local actors. These networks contribute to the development of "bottom-up Europeanisation," where regional structures are directly involved in integration processes and the implementation of European governance standards [3].

Additionally, it is important to emphasize that cross-border interaction between Ukraine and Romania forms not only an economic but also an institutional-trust dimension of cooperation. The implementation of joint projects in infrastructure, resource management, and social development strengthens horizontal links between regions and increases the level of mutual trust. This creates a foundation for long-term integrative interaction and the formation of a stable cross-border space [4].

In strategic terms, Ukrainian–Romanian cross-border cooperation should be considered as part of the broader European integration policy, combining regional development, multi-level governance, and institutional adaptation. Its importance is further reinforced by contemporary security challenges in the Black Sea region, where cross-border interaction also performs a stabilizing function.

Thus, Ukrainian–Romanian cross-border cooperation is an important instrument of Ukraine's European integration, ensuring gradual institutional modernization, regional development, and integration into the political and economic space of the European Union. Its further development will depend on the ability of both sides to deepen coordination within EU programmes and improve the efficiency of joint project implementation. In the long term, this cooperation may evolve into a more integrated model of regional partnership, strengthening Ukraine's position in the European integration process and contributing to the formation of a stable cross-border space of security, development, and mutual trust.

References:

1. Logvinov P., Buriachenko A., Gaponiuk M., Petrukha S. EU Cohesion Policy and Cross-border Cooperation: Strategies for Sustainable Development of the Carpathian Region. International Journal of Organizational Leadership. 2025. Vol. 14 (Special Issue). P. 170–189. DOI: 10.33844/ijol.2025.60471. URL: https://www.researchgate.net/publication/390395146

2. Nidelchu V. Increasing the Efficiency of Cross-Border Cooperation of Regions of Ukraine (Case Study: The Odessa Region). ACROSS. Journal of Interdisciplinary Cross-Border Studies. – Galați: Dunărea de Jos University of Galați, 2025. No. 7(6). DOI: 10.35219/across.2023.6.05. URL: https://www.gup.ugal.ro/ugaljournals/index.php/across/article/view/7400

3. Panfil P. Cross-Border Cooperation Elements Along Romanian-Ukrainian Border – Empirical Evidences. EURINT Proceedings. Iași: Alexandru Ioan Cuza University of Iași. 2019. Vol. 6(1). P. 311–334. URL: https://eurint.uaic.ro/proceedings/index.htm

4. Șlusarciuc M. Cross-Border Cooperation Elements Along Romanian-Ukrainian Border: Empirical Evidence. EURINT Proceedings. Iași: Alexandru Ioan Cuza University of Iași. 2019. Vol. 6(1). P. 311–334. URL: https://ideas.repec.org/a/jes/eurint/y2019v6p311-334.html

СЕКЦІЯ 6. РЕГІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Бондар В. О.,
старший викладач кафедри менеджменту
та публічного управління
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
м. Вінниця, Україна
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ: РОЛЬ ГРОМАД У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ВІДБУДОВИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації змінило не лише географічний, а й інституційний ландшафт України. В умовах, коли центральні органи влади вимушені одночасно вирішувати завдання оборони, гуманітарного реагування та стратегічного планування, саме територіальні громади перебрали на себе значну частину управлінських функцій у сфері відновлення. Це актуалізує питання: яким є реальний потенціал громад як суб'єктів регіональних стратегій відбудови та які інституційні умови уможливлюють його реалізацію?

Реформа з децентралізації, що розгорнулася в Україні з 2014-2015 років та набула подальшого нормативно-правового розвитку в умовах воєнного стану, сформувала якісно новий профіль територіальних громад. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1], територіальні громади здобули розширену фінансову автономію, повноваження у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та місцевої інфраструктури, а також право на формування власних стратегій розвитку. Цей інституційний фундамент набуває критичного значення в умовах воєнного стану: громади, що мали досвід стратегічного планування до 2022 року, демонстрували значно вищу операційну спроможність у кризових умовах.

Правову основу участі громад у відновленні складають Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1], Закон України «Про засади державної регіональної політики» [2], а також низка ухвалених після 24 лютого 2022 року підзаконних актів, що визначили механізми фінансування та координації відновлення. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України [3] визначено функції Агентства відновлення як центрального координатора

відбудови інфраструктури, що взаємодіє з регіональними та місцевими суб'єктами через систему DREAM (єдина екосистема відновлення) [4]. Ця цифрова платформа забезпечує моніторинг проєктів відновлення від рівня громади до рівня донора та є інструментом міжрівневої координації. Водночас ефективність її використання залежить від рівня цифрової спроможності громад та повноти внесення даних, що потребує окремої уваги в державній політиці.

На основі аналізу регіональних стратегій відновлення, сформованих у контексті вимог Закону «Про засади державної регіональної політики» [2], за критерієм ступеня інтеграції локального та регіонального рівнів планування, за авторською класифікацією виокремлено три моделі участі громад. Перша: інтегративна – передбачає включення планів відновлення територіальних громад як складових регіональної стратегії за принципом «знизу вгору»; характерна для регіонів із розвиненою практикою стратегічного планування на місцевому рівні. Друга – паралельна, яка відзначається роздробленістю: регіональна стратегія та стратегії територіальних громад співіснують, але слабко узгоджені між собою. Третя: патерналістська – зберігається в регіонах з високим рівнем руйнувань, де центральні органи влади фактично перебирають на себе функції місцевого планування, що суттєво обмежує участь громад.

Аналіз наявних підходів до реалізації регіональних стратегій відбудови дозволяє виокремити низку системних викликів [6]. По-перше, асиметрія спроможності: різниця між громадами-лідерами, що вже реалізують відновлювальні проєкти із залученням міжнародних донорів, та громадами без достатнього кадрового ресурсу чи цифрової інфраструктури є критично великою. По-друге, фінансова залежність: значна частина видатків фінансується через державні субвенції та міжнародну допомогу, що знижує самостійність громад у визначенні пріоритетів. По-третє, нормативна невизначеність: відсутність уніфікованих методологічних підходів до планування відновлення ускладнює узгодження із регіональними стратегіями та фінансовими механізмами Ukraine Facility [5]. Зазначені виклики мають системний характер і свідчать про незавершеність інституціоналізації багаторівневого врядування у сфері відновлення.

Водночас фіксуються й позитивні тенденції. Запровадження цифрової платформи DREAM [4] зменшує транзакційні витрати на комунікацію між рівнями управління та підвищує прозорість розподілу ресурсів. Реалізація програм технічної допомоги у сфері місцевого самоврядування за підтримки ЄС та ПРООН сприяє нарощуванню управлінської спроможності громад [6]. Залучення громад до конкурсних процедур розподілу коштів через регіональні

координаційні ради формує середовище, яке стимулює підвищення якості проєктних заявок і відповідальність за результати відновлення.

З огляду на викладене, ефективна реалізація регіональних стратегій відбудови потребує: по-перше, нормативного закріплення обов'язкового узгодження планів відновлення територіальних громад із регіональними стратегіями через платформу DREAM [4]; по-друге, запровадження диференційованих механізмів підтримки громад з різним рівнем спроможності – зокрема, шляхом методологічного та кадрового сприяння з боку регіональних військових адміністрацій відповідно до положень Закону «Про засади державної регіональної політики» [2]; по-третє, забезпечення участі представників громад у розробці та перегляді регіональних стратегій на засадах партисипативного врядування в межах фінансових механізмів Ukraine Facility [5]. Зазначені заходи відповідають принципам багаторівневого врядування та партисипативності як концептуальним засадам сучасної публічно-управлінської науки.

Таким чином, децентралізація виступає не лише передумовою, а й активним чинником відновлення: громади, наділені реальною інституційною спроможністю, здатні стати драйверами регіонального розвитку в умовах відбудови. Однак реалізація цього потенціалу потребує цілеспрямованої державної політики, спрямованої на вирівнювання спроможності громад, вдосконалення нормативно-правового середовища та посилення вертикальної й горизонтальної координації суб'єктів відновлення. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка критеріїв оцінювання спроможності територіальних громад до участі у реалізації регіональних стратегій відбудови, що дозволить сформувати науково обґрунтовану модель диференційованої державної політики відновлення.

Література:

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр

2. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19

3. Про затвердження Положення про Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 439. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2014-п

4. Єдина екосистема відновлення (DREAM). URL: https://dream.gov.ua

5. Ukraine Facility: Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R0792

6. Програма DESPRO: підтримка децентралізації в Україні / Швейцарсько-українська програма. URL: https://despro.org.ua

Вареник С. С.,
здобувачка вищої освіти
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна
Тимошенко Н. Ю.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ЯПОНІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

Геополітична нестабільність та волатильність енергетичних ринків має суттєвий вплив на архітектуру світової економіки. Зокрема для Японії як однієї з високорозвинених держав, що мають значний ступінь інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості, трансформація торговельної стратегії є ключовим елементом у забезпеченні національної економічної стійкості.

Дослідження динаміки зовнішньої торгівлі (табл. 1) показало перехід від збалансованих до дефіцитних показників, що набуває хронічного характеру у зв'язку зі зростанням вартості імпорту на 10,3 % у 2024 році відносно початку аналізованого періоду (2020 р.) та на 16,9% відносно 2023 року.

Таблиця 1 – Динаміка основних зовнішньоторгівельних показників протягом 2020-2024 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Обсяг експорту товарів, млрд. дол	641,00	757,00	746,00	717,00	707,00
Темпи зростання експорту за базисним методом, %	100,0	118,1	116,4	111,9	110,3
Темпи зростання експорту за ланцюговим методом, %	-	118,1	98,5	96,1	98,6
Обсяг імпорту товарів, млрд. дол	635,40	772,28	898,59	751,75	742,67
Темпи зростання імпорту за базисним методом, %	100,0	121,5	141,4	118,3	116,9
Темпи зростання імпорту за ланцюговим методом, %	-	121,5	116,4	83,7	98,8

Сальдо торгівельного балансу, млрд дол.	5,60	-15,28	-152,59	-34,75	-35,67
ВВП, млрд дол.	5054,07	5039,15	4262,46	4213,17	4027,60
Експортна квота, %	12,7	15,0	17,5	17,0	17,6
Імпортна квота, %	12,6	15,3	21,1	17,8	18,4
Індекс покриття імпорту експортом	1,009	0,980	0,830	0,954	0,952

Джерело: розроблено автором на основі [5]

На початку аналізованого періоду сальдо торгівельного балансу було профіцитним, проте починаючи з наступного періоду (2021 р.) показник набуває від'ємних значень, досягаючи пікового від'ємного значення у 2022 р. (-152,59 млрд дол.), що свідчить про значний розрив між експортом та імпортом з переважанням імпорту (імпорт набув пікового значення у 898,59 млрд дол.). У 2023-2024 рр. від'ємне сальдо стабілізувалося на рівні -35 млрд, що може сигналізувати про вирівнювання обсягів споживання та експортних можливостей. Важливо зазначити, що попри фізичне зменшення експорту, його частка у ВВП зросла з 12,7 % до 17,6 %, що вказує на більші темпи скорочення внутрішнього ринку, порівняно із зовнішніми продажами, що робить економіку країни залежною від валютних надходжень.

Аналізуючи імпорт, потрібно відмітити волатильність показника. У 2022 році спостерігався стрибок на 126,31 млрд дол. (+16,4 %) порівняно з попереднім 2021 р., проте різке зростання змінилося стрімким падінням у 2023 р. (-146,84 млрд дол., -16,3 %). Імпортна квота у 2022 р. (21,1 %) свідчить про період високої залежності від іноземних товарів, проте залежність знизилася до 2024 р. до 18,4 %, проте все ще перевищує обсяги експорту.

Завдяки аналізу індексу покриття імпорту експортом, визначаємо покращення на кінець аналізованого періоду порівняно з 2022 р., проте країна затрачає на імпорт більше, ніж отримує прибутків від продажу товарів власного виробництва, що створює постійний тиск на валютний курс.

Трансформація стратегії Японії базується на двох ключових показниках.

По-перше, країна зберігає технологічне лідерство (рис. 1). Аналізуючи зовнішню структуру зовнішньої торгівлі Японії зазначаємо, що найбільшою статею експорту є транспортні засоби, частка яких зросла з 19,0 % до 21,4 % протягом аналізованого періоду. Це єдина категорія, яка продемонструвала стійке відносне зростання. Обладнання для промисловості (машини, ядерні реактори та електричне обладнання) разом формують понад третину обсягу експорту (станом на 2024 р.), проте продемонстрували незначне просідання, порівняно з часткою на початок аналізованого періоду.

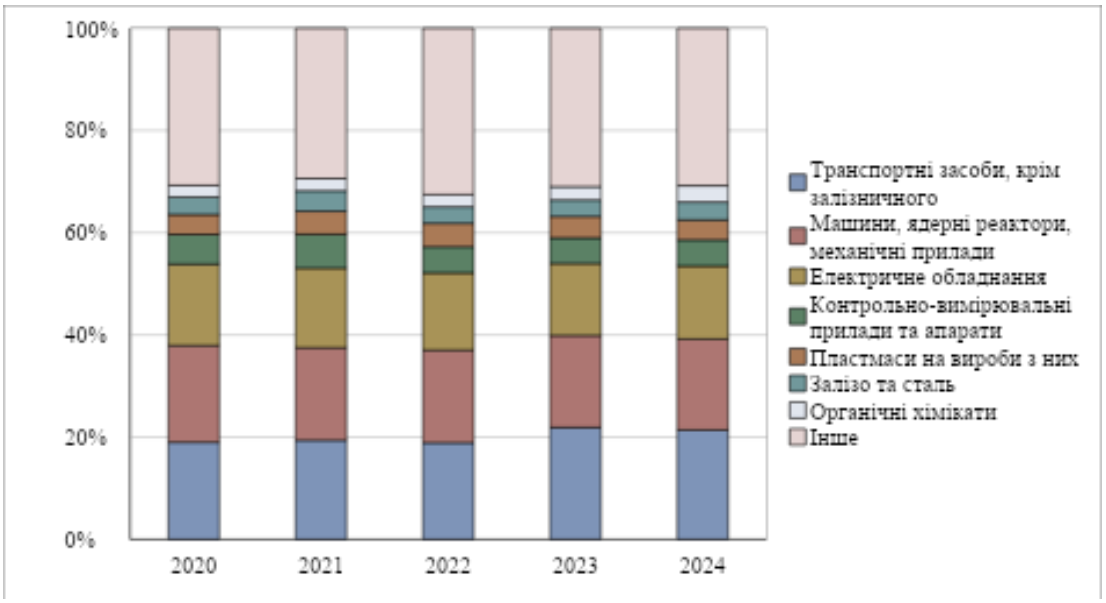

Рисунок 1 – Структура експорту Японії протягом 2020-2024 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [2]

По-друге, здійснюється мінімізація вразливості економіки Японії до критичної залежності від енергоносіїв (рис. 2).

Енергетична залежність країни (категорія «мінеральні палива, олії, воски» залишається найбільшою, витрати на неї зросли до 45 %, ймовірно, через зростання цін на енергоносії у 2022 р., а у 2024 р. стабілізувалися на рівні 37,1 %) є фактором вразливості держави до волатильності на світовому ринку енергоносіїв. Історичний аналіз підтверджує наявність такої залежності: у 1970-х рр. під час форсування цін на нафту з країн Близького Сходу, період тривалого економічного зростання, відомий під назвою японського економічного дива, завершився уповільненням темпів росту економіки [1, с. 10].

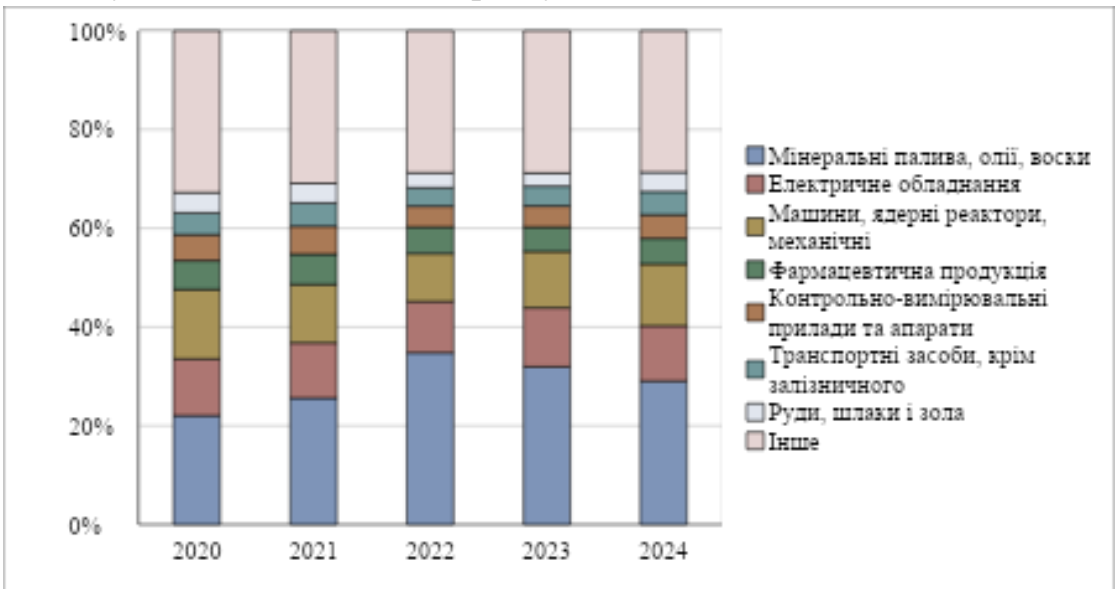

Рисунок 2 – Структура імпорту Японії протягом 2020-2024 рр.

Джерело: розроблено авторами на основі [3]

Важливим елементом стратегії досягнення стійкості є географічна диверсифікація, у межах якої уряд знижує частку Китаю у торгівлі країни.

На початок аналізованого періоду Китай був найбільшим імпортером японських товарів [4], проте до 2024 року його частка суттєво скоротилися й досягла значення 17,6 %. Причиною можуть бути політичні суперечки між країнами та стратегія Японії, яка базується на уникнення економічної залежності від Китаю. Аналіз географічної структури імпорту Японії [4], дозволив визначити, що Китай залишається найбільшим експортером своєї продукції до Японії, проте спостерігається зниження частки країни у структурі зовнішньої торгівлі країни Сонця, що сходить. У 2022 р. його частка знизилася з 25,8 % до 21,0 %. Просідання показника можна пояснити жорсткими політичними обмеженнями під час пандемії Covid-19 2024 р. частка Китаю у структурі японського імпорту відновилася й стабілізувалася на рівні 22,5 %.

Постійними ключовими партнерами Японії також залишаються Тайвань, Південна Корея, В'єтнам та Тайланд, стабільність показників для яких підкреслили регіональний вплив. Також зросла частка Індонезії в японському імпорті з 2,4 % до 3,1 %, що можна пов'язати зі зростанням обсягів закупівлі природних ресурсів, зокрема металів.

Отже, трансформація зовнішньоторговельної стратегії Японії спрямована на перехід від профіциту кількісних показників до якісних показників економічної безпеки. Інструментом стійкості є зміцнення позицій на світовому ринку високих технологій, географічна диверсифікація та адаптація до високих цін на енергоносії.

Література:

1. Нараєвський С. В., Вареник С. С. Перебіг та занепад японського економічного дива як основа сучасного економічного устрою країни. *Ефективна економіка*. 2026. № 1. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.1.99 (дата звернення: 26.04.2026).

2. Japan Exports by Category. Trading Economics. URL: https://tradingeconomics.com/japan/exports-by-category (дата звернення: 25.04.2026).

3. Japan Imports by Category. Trading Economics. URL: https://tradingeconomics.com/japan/imports-by-category (дата звернення: 25.04.2026).

4. List of importing markets for a product exported by Japan (Product: TOTAL All products). Trade Map : International Trade Centre. URL:

https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c392%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c%7c1 (дата звернення: 25.04.2026).

5. World Development Indicators. DataBank : World Bank Group. URL: https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators (дата звернення: 25.04.2026).

Гавриленко А. Ф.,
Здобувач вищої освіти, гр. 102-МКТ-Д24
Український державний університет залізничного транспорту
Науковий керівник: **Гринько В. М.**
викладач каф. ф/в та спорту,
Український державний університет залізничного транспорту
м Харків, Україна

ВПЛИВ ХУДОЖНЬОЇ ГІМНАСТИКИ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН СТУДЕНТІВ

Художня гімнастика позитивно впливає на фізичний стан студентів, сприяючи всебічному розвитку їхнього тіла та здоров’я.

Фізична форма та витривалість (регулярні заняття розвивають силу, гнучкість, координацію та витривалість). Вправи з предметами (стрічка, обруч, м’яч) зміцнюють м’язи, особливо корпусу, ніг і рук.

Покращення постави (художня гімнастика сприяє формуванню правильної постави завдяки акценту на розтяжку, баланс і контроль рухів).

Координація та баланс (складні комбінації рухів розвивають точність, ритмічність і здатність зберігати рівновагу, що корисно для загальної моторики).

Серцево-судинна система (інтенсивні тренування покращують роботу серця та легенів, підвищуючи загальну витривалість організму).

Гнучкість і рухливість суглобів (регулярна розтяжка зменшує ризик травм і сприяє розвитку еластичності м’язів і зв’язок).

Психоемоційний стан (заняття сприяють зниженню стресу, підвищенню впевненості в собі та покращенню концентрації, що особливо важливо для студентів під час навчання).

Дисципліна та тайм-менеджмент (тренування вчать студентів організованості, відповідальності та вміння поєднувати спорт із навчанням) [1] .

Художня гімнастика сприяє гармонійному фізичному розвитку, зміцненню здоров'я та формуванню корисних навичок, що позитивно впливає на якість життя студентів.

Література:

1. Круцевич Т. Ю., Пангелова Н. Є. Сучасні тенденції щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Спортивний вісник Придніпров'я. 2023. № 1. С. 12-18.

Гранін Д.В.
аспірант кафедри політичних теорій
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ МЕДІА ДО СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Однією із головних політичних характеристик першої третини XXI століття є розвиток специфічної форми соціально-політичної інтеракції – гібридної війни.

Трендом політики стали глобалізація та інституціоналізація гібридної війни. По-перше, глобалізація означає перехід від застосування гібридної війни у внутрішній політиці (електоральні скандали чи дискредитація у публічній політиці та управлінні) до гібридних війн як інструменту реалізації зовнішньо-політичних стратегій держав. По-друге, інституціоналізація гібридних війн потребувала створення окремих «інститутів війни» (від окремих блогерів до фабрик ботів («шкарпеткових ляльок»), які впроваджували нові правила інформаційних маніпуляцій, медіа-скандалів, диверсій та хакерських атак, а також розробляли нові технології гібридних війн.

Солідаризуємось із наступною думкою: «Гібридна війна, як тип соціально-політичного конфлікту міждержавного рівня, розвивається як поступова ескалація з використанням різних форм і методів психологічного тиску та інформаційних технологій маніпуляції масовою свідомістю, розпалювання громадянської ненависті, погіршення стану функціонування економіки, спотворення демократичних процедур реалізації народного права, занурення у хаос системи публічної влади, дипломатичні технології. Невійськові форми

боротьби передбачають використання тактики «керованого хаосу», активізацію антинаціональної, антисоціальної мобілізації в різних формах: сепаратистські рухи, використання тактики терористичних дій, масові заворушення, силове захоплення адміністративних будівель. Військова фаза гібридної війни розгортається на піку соціально-політичного конфлікту з метою примушення країни-жертви до миру на умовах країни-агресора» [2, с. 111].

Інституціоналізацію гібридної війни у першій третині XXI століття слід визначити як перехід від ситуативного використання дезінформації до систематичного маніпулювання суспільством у внутрішній політиці й здійснення інформаційний інвазій у зовнішній політиці. Протидія гібридній агресії є одним із завдань для України під час російсько-української війни.

Погодимось: «Сьогодні для України, під час інформаційного протистояння з РФ, захист власного інформаційного простору та національної інформаційної безпеки є однією з найважливіших цілей державного управління, а також першим кроком на шляху до формування позитивного іміджу держави на світовій арені, успішної європейської інтеграції та розвитку самодостатньої національної самоідентифікації» [1, с. 64].

Еволюція від централізованих медіа (традиційних медіа XX століття – телебачення, радіомовлення, преси) до децентралізованих соціальних мереж, які ґрунтуються на інтернет-комунікаціях дозволяє агресору здійснювати мікротаргетинговий вплив, руйнувати критичне мислення населення та поляризувати суспільство.

Серед основних етапів інституціоналізації гібридних війн виокремлюються наступні:

1) етап інформаційних війн у традиційних медіа, коли інструментами впливу стали телебачення, радіомовлення, друковані медіа, кінематограф тощо. На цьому етапі головним завдання стало формування порядку денного влади та суспільства, створення ключових повідомлень під час виборів. Поступово відбувалось становлення віртуальної реальності, у якій традиційні медіа створювали простори інформаційних війн та віртуальних (проте цілком реальних за своїми наслідками) конфліктів;

2) класичний етап гібридних війн. На цьому етапі інструментарій медіа щодо гібридних війн значно розширився та ускладнився, фактично зникла державна цензура у діяльності медіа. З’явились сторінки традиційних медіа у мережі інтернет, а також окремі мережеві медіа (з інтерактивністю та можливістю вибору контенту й коментування). У гібридних війнах починають широко використовуватись комунікативні технології (політична реклама, пропаганда, зв’язки із громадськістю тощо), а також технологія медіа-скандалів;

3) на сучасному етапі основною ареною гібридної війни стають соціальні мережі. Повною мірою у гібридних війнах використовують можливості інтерактивності – коментування та просування інформації у соціальних мережах. На зміну журналістам першої хвилі, як суб'єктам інформаційних війн приходять блогери та інфлюєнсери. Погодимось із тим, що «Порівняно із епохою пропаганди на телебаченні, цифрова дезінформація потребує анонімних пропагандистів – «шкарпеткових ляльок», які керуються власниками «фабрик ботів» та/або «невидимою рукою» алгоритмів штучного інтелекту. На зміну професійним журналістам і не менш професійним пропагандистам «галактики МакЛюена» приходять «зграї «наноінфлюенсерів» [3, с. 39].

На цифрових платформах (Facebook, Instagram, Telegram, TikTok, X) методи ведення гібридної війни стали мережевими та горизонтальними. Активно застосовуються наступні технології гібридної війни: - мікротаргетинг; - ехо-камери; - децентралізація дезінформації (створення мереж ботів, «тролів» та фальшивих акаунтів; - вірусний контент (замість раціональної аргументації акцент робиться на емоційно заряджені фейки); - кібербулінг (атаки на політиків, представників публічної політики, лідерів думок та активістів). Окремо слід відзначити нову технологію гібридних війн у соціальних мережах – інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО). Їх небезпека полягає у використанні емоційно зарядженого контенту, а також у раптовості та швидкості розповсюдження.

Отже, наприкінці XX – у першій третині XXI століття відбувається інституціоналізація гібридних війн. Слід виокремити три етапи інституціоналізації гібридних війн: 1) інформаційні війни у традиційних медіа; 2) класичний етап (адаптація комунікативних технологій до інтернет-комунікацій); 3) етап мережевих гібридних війн, коли ІПСО поєднуються із хакерськими атаками та руйнуванням критичної інфраструктури.

У цілому, у процесі інституціоналізації гібридний війн поєднуються глобалізація та створення «інститутів війни» (мережі блогерів та інфлюєнсерів, «ботоферм» та технологій «шкарпеткових ляльок»).

Література:

1. *Данько Ю. А.* Соціальні мережі як інструмент інформаційної війни рф проти України: особливості та механізми протидії. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2023. Том 2, № 27. С. 53-66. URL: https://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/14247

2. Єнін М. Н., Мельниченко А. А., Мельник Л. І. Гібридна війна як різновид соціально-політичних конфліктів: сутність, технології, домінуючі

дискурси. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2019. Вип. 25. С. 102-112. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/453a0e92-b228-4717-8ced-b3c7c70afdb3

3. Яковлев Д. В. Цифрова дезінформація: технології пропаганди соціальних мережах. *Трансформація українського суспільства в цифрову еру* : матеріали IV Всеукр. наук.-практич. конф. (м. Одеса, 21 берез.2025 р.). Одеса, 2025. С. 36-40. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/78402330-3b8d-4d85-ac84-a00336807746

Гринько В. М.,
викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Український державний університет залізничного транспорту,
м. Харків, Україна

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНИХ ПОСЛУГ В ГРОМАДІ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН (РЕГІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ)

Актуальність проблеми. Розвиток фізичної культури і спорту є важливим чинником формування здоров’я населення та соціального добробуту. В Україні одним із ключових показників ефективності цієї сфери є рівень залучення населення до рухової активності та стан фізичного здоров’я різних соціальних груп .

В умовах децентралізації суттєво зростає роль територіальних громад, які отримують повноваження щодо організації та надання фізкультурно-спортивних послуг. Водночас відсутність системного підходу до управління їх якістю обмежує ефективність розвитку галузі. Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що навіть за стабільного фінансування рівень залучення населення до спорту може залишатися недостатнім, що вимагає впровадження нових управлінських механізмів [1, с. 54].

Основні результати дослідження. Необхідність впровадження системи управління якістю. Встановлено, що сучасні умови розвитку громад потребують переходу від фрагментарного управління до системного підходу. Якість фізкультурно-спортивних послуг має забезпечуватись не лише контролем результатів, а управлінням усіма процесами їх надання [2, с. 38].

Система управління якістю дозволяє:

- забезпечити стабільність надання послуг незалежно від кадрових чи зовнішніх змін;

- підвищити рівень задоволеності населення;

- створити умови для безперервного вдосконалення діяльності.

2. Використання міжнародних стандартів ISO. Запропонований стандарт базується на принципах ISO 9000 та ISO 9001, які передбачають [3, с. 14]: процесний підхід; цикл PDCA (Plan–Do–Check–Act); ризик-орієнтоване мислення; орієнтацію на споживача послуг.

Застосування цих стандартів дозволяє адаптувати найкращі міжнародні практики до умов розвитку спорту в громадах України.

3. Структура стандарту системи управління якістю. Розроблений стандарт включає: визначення сфери застосування; основні терміни та принципи; цілі та політику у сфері якості; систему показників оцінювання; механізми впровадження та контролю.

Ключовим положенням є зміна управлінської парадигми: від підходу «громада як виробник послуг» до «громадянин як споживач».

4. Індикатори оцінювання розвитку спорту в громаді. Запропоновано систему індикаторів, що охоплює: фінансове забезпечення; матеріально-технічну базу; кадровий потенціал; організаційні заходи; рівень масової участі населення; результати спортивної діяльності.

Ці показники дозволяють: оцінити поточний стан розвитку; визначити пріоритети; формувати програми розвитку спорту.

5. Орієнтація на потреби населення. Важливою складовою стандарту є врахування думки мешканців громади. Визначення їх потреб здійснюється шляхом анкетування, що дозволяє: виявити бар’єри участі у фізичній активності; встановити пріоритетні види спорту; підвищити ефективність управлінських рішень.

6. Організаційні механізми впровадження. Для реалізації стандарту передбачено: навчання персоналу органів місцевого самоврядування; розробку програм розвитку спорту; впровадження електронного документообігу; залучення громадськості та партнерів; розвиток державно-приватного партнерства.

Доведено, що впровадження стандартів управління якістю є необхідною умовою ефективного розвитку фізичної культури і спорту. Водночас існуюча практика в Україні недостатньо враховує потреби населення, що знижує результативність програм розвитку.

Запропонований підхід дозволяє подолати ці недоліки за рахунок: системності управління; орієнтації на споживача; використання міжнародних стандартів.

Висновки. Науково обґрунтовано доцільність розробки стандарту системи управління якістю фізкультурно-спортивних послуг у громадах.

Запропонований стандарт базується на принципах ISO серії 9000 та адаптований до умов України. Визначено систему індикаторів оцінювання розвитку спорту в громаді. Обґрунтовано необхідність врахування потреб населення як ключового чинника підвищення якості послуг.

Впровадження стандарту сприятиме підвищенню ефективності управління та розвитку фізичної культури і спорту на місцевому рівні.

Література

1. Дорофєєва Т. І. Застосування стандартів державними і громадськими організаціями в умовах публічного управління розвитком фізичної культури і спорту // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць / за ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 2 (130). С. 54–59.

2. Дорофєєва Т. І. Стандарти управління в розвитку фізичної культури і спорту : навч. посіб. Харків : ХДАФК, 2021. 100 с. URL: http://repo.khdafk.kh.ua/jspui/bitstream/123456789/1943/1/посібник%20Стандарти%20ФКіС.pdf

3. ISO 18091:2019 Quality management systems – Guidelines for the application of ISO 9001 in local government. URL: https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:18091:ed-2:v1:en

Козловська Л. В.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Чернишов О. І.,
студент 1 курсу спеціальності «Політологія»,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

РОЛЬ МІГРАНТІВ-БІЖЕНЦІВ ВІД ВІЙНИ В УКРАЇНІ 2022-2026 РР. В ЛОКАЛЬНИХ СТРАТЕГІЯХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЄС

Локальні стратегії сталого розвитку ЄС на початку 3-го тисячоліття є показником глобалізації та трансформації сучасних світових політичних процесів, ключовим індикатором переходу від централізованого управління до багаторівневого врядування, де роль міст і регіонів стрімко зростає.

В умовах агресії рф в Україні вони зазнали змін. Приплив українських біженців від війни з 2022 року змусив Європейський Союз (ЄС) адаптувати локальні стратегії сталого розвитку, переходячи від тимчасових екстрених заходів до довгострокових планів інтеграції.[5] Ці зміни спрямовані на посилення соціальної згуртованості, ринків праці та інфраструктури, що ґрунтується на концепції «стійкої інтеграції». За підрахунками Євростату, відносно цієї концієпції, населення всіх країн ЄС в 2025 складало 450 млн, тоді як кількість мігрантів — 64 млн., тобто 14% всього населення ЄС складають мігранти.[5] За останній рік в Європу переїхало ще 2,1 млн іммігрантів. Сама критична ситуація в Німеччині — там 22% всього населення — мігранти (17,7 млн людей). 8-му частину загальної кількості мігрантів в Європі складають українці-біженці від війни.[5] В таких умовах замість короткострокових витрат інтеграція українців розглядається як стратегічна інвестиція в розвиток громад, які передбачають витрати на різньосторонню соціально-гуманітарну допомогу українців-біженців від війни та їх адаптацію до нових умов життя в приймаючих країнах ЄС.В першу чергу інвестиції йдуть на мовну підготовку українських мігрантів, так як без знання мови приймаючої країни не можливо інтегруватись та соціалізуватись в нових умовах.[6, с.61] Цілеспрамоване виділення коштів йде на освіту дорослих українських мігрантів в умовах війни – це заходи з визнання професійних кваліфікацій та надання професійної підготовки, щоб українці

могли швидше інтегруватися в ринок праці, включаючи підтвердження дипломів вищих навчальних закладів України європейського зразка.

Локальні стратегії сталого розвитку ЄС передбачають фінансування освіти українських дітей з параграфом біженства в місцевих школах приймаючих громад (тобто, інвестують у навчання дітей-біженців з перспективою мати варіанти поповнення браку найманої робочої сили в майбутньому).[6, с.62] Досить велика частина місцевих бюджетів приймаючих країн ЄС йде на забезпечення українців-біженців житлом за кошти місцевих громад, але через перевантаження соціальних систем локальні стратегії акцентують увагу на довгострокових рішеннях у житловій сфері, а не лише на тимчасових притулках. Значна частина інвестицій в локальних стратегіях сталого розвитку ЄС приймаючих країн ЄС вкладується в стійкі соціальні послуги та цифровізацію адміністративних процедур для кращого обліку та надання послуг муніципалітетами шодо впровадження цифрових рішень для реєстрації та підтримки українців, які включають покращення доступу до медичних та інших соціально-гуманітарних послуг.

Економічна та політична стратегії стримування рф в поширенні війни на територію ЄС, не можливість радикально вплинути на політичні процеси прискорення перемоги України в несправедливій агресії рф спонукають приймаючі країни ЄС щорічно продовжувати тимчасовий захист українських мігранів-біженців, що дозволяє муніципалітетам планувати стратегії на довший період.[3] Разом з тим місцеві громади на локальному рівні співпрацюють з партнерами в питаннях щодо інвестування проектів відновлення української економіки і інфраструктури, знищеної рашистами під час постійних обстрілів території України, на що націлені спільні проекти (у рамках ініціативи SUN4Ukraine), спрямовані на стале відновлення. Ці напрямки є необхідними для сталого функціонування громад в локальних стратегіях сталого розвитку ЄС. Вони змусили приймаючі країни ЄС здійснити перехід до довгострокових програм та інвестицій, щоб українські біженці, які залишилися в ЄС, стали частиною місцевого економічного та соціального розвитку.

В локальних стратегіях сталого розвитку ЄС 2022-2026 рр.особливим є ракурс позитивних наслідків від міграції українців-біженців від війни до приймаючих країн. Міграція українців до ЄС, спричинена повномасштабною війною, мала значний позитивний вплив на економіки приймаючих країн, часто перевершуючи початкові очікування. Хаотичний і непердбачуваний наплив українців, які врятовували своє життя від агресії рф, позитивно сприйнявся місцевим населенням і з точки зору співчуття, допомоги, гуманізму, і з точки зору сприйняття українців як ресурсу проти депопуляції (систематичного

зменшення абсолютної чисельності населення країни або регіону, спричиненого звуженим відтворенням, коли смертність перевищує народжуваність, а наступні покоління менші за попередні).[4, с.168]

Основні позитивні наслідки включають стимулювання економічного зростання, заповнення дефіциту робочої сили та збільшення податкових надходжень. Українські біженці суттєво стимулюють економічну активність через споживчий попит, орендну плату та банківські операції. Згідно з прогнозами, внесок українців забезпечить зростання ВВП у деяких країнах (наприклад, Чехія, Польща) на 2,2-2,3% до 2026 року.[1] У 2024 році українці забезпечили 2,7% ВВП Польщі.[1] Тобто, позитивними наслідками від міграції українців-біженців від війни в локальних стратегіях сталого розвитку ЄС є зростання ВВП приймаючих країн та економічна активність українців в нових умовах виживання і самозбереження на європейській території, що теж збільшує надходження до державних та місцевих бюджетів цих країн. Ще одним важливим показником позитивних наслідків від міграції українців-біженців від війни в локальних стратегіях сталого розвитку ЄС є заповнення дефіциту робочої сили, особливо в сферах охорони здоров'я, догляду за людьми похилого віку, будівництва, сільського господарства, послуг, муніципальних установах та IT [4, с.166].

Українські біженці швидко інтегрувалися у сферу догляду за літніми людьми та соціальних послуг, що є вкрай важливим для старіючого населення ЄС.В аграрній сфері та сфері харчової промисловості мігранти-біженці від війни з України заповнили сезонні та постійні вакансій. Відбувається залучення українців-біженців від війни(особливо чоловіків 18-60 р.) як некваліфікованої найманої робочої сили на об'єкти будівництва та виробництва, що потребують фізичних сил. [4, 165] Відбувається використання мігрантів-біженці від війни з України як кваліфікованих кадрів у сферах, де українці мають високий рівень освіти (IT та сфера послуг). За даними на 2024–2025 роки, українські біженці інтегруються в ринок праці ЄС швидше, ніж інші групи, завдяки спрощеному доступу до працевлаштування.Тобто, українці стали важливим джерелом нової робочої сили, допомагаючи вирішувати проблеми старіння населення та дефіциту працівників у ЄС [4, с.170]

У 2024 році рівень зайнятості українців у деяких країнах (Польща, Чехія) наближався до 60-70%. Важливим показником позитивних наслідків від міграції українців-біженців від війни в локальних стратегіях сталого розвитку ЄС є податкові та страхові внески. Вони не тільки поповнюють державний та місцеві бюджети приймаючих країн ЄС, а й перевищують витрати на прийом українських біженців. В багатьох сферах, де зайняті сьогодні українці-біженці

фактом є відсутність витіснення місцевих працівників і позитивний вплив на зайнятість, особливо в секторах послуг, логістики, охорони здоров'я та промисловості.[6, с.63] У країнах з найбільшою кількістю біженців (Польща, Німеччина, Нідерланди) відбуваються зміни до зменшення соціальних виплат і стимулювання виходу на роботу. Працевлаштовані українці платять податки та страхові внески, які в багатьох випадках перевищують суми наданої їм державної допомоги. Наприклад, у Польщі українці заплатили податків на суму, що перевищує витрати на їх підтримку.[4, с.164] Показником позитивних наслідків від міграції українців-біженців від війни в локальних стратегіях сталого розвитку ЄС є демографічний профіль українських біженців, що виступає чинником локального розвитку і фактором відновлення трудового потенціалу та демографічної стабільності приймаючих країн ЄС. .[2, с.40] Приплив переважно працездатного українського населення (включаючи жінок) допомагає зменшити демографічний тиск у країнах ЄС. Доповнює цей показник український бізнес в приймаючих країнах Європи - українці активно відкривають власні компанії, особливо в Польщі, де було створено понад 120 тисяч компаній з 2022 року, що сприяє створенню нових робочих місць [4, с.166].

Інтеграція українців сприяє розвитку культурного плюралізму та різноманітності в європейських громадах, що передбачає культурне збагачення і має соціально-культурний та організаційний ефект.

Отже,позитивні наслідки від міграції українців-біженців від війни в локальних стратегіях сталого розвитку ЄС є вагомими. Це стимулювало країни Європи покращити соціальні, освітні та медичні послуги, що підвищило їхню готовність до майбутніх викликів. Станом на 2026 рік, незважаючи на бюджетні обмеження, українські біженці залишаються самою інтегрованою частиною економічної системи багатьох європейських країн. А локальні влади посилюють соціальну згуртованість через спільні заходи, волонтерство та партнерства з діаспорою, підвищуючи стійкість громад.

Література:

1. Балакир А. Українці платять більше податків у Польщі, ніж країна витрачає на біженців. URL: https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183830,29091034,1059-1082-1088-1072-1111-1085-1094-1110-1087-1083-1072-1090-1103-1090-1100.html (дата звернення: 24.04.2026)

2. Лібанова Е.,Позняк О., Цимбал О. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Демографія та соціальна економіка. 2022. № 2(48). С. 37-57. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001339377

3. Директива Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у випадку масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийняття таких осіб та розподілу наслідків такого прийому. Рада Європейського Союзу. URL: https://eur_lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF (дата звернення: 23.04.2026)

4. Duschyk, M., Kaczmarchyk, P. Wojna na Ukrainie i migracja do Polski: Outkook and Challenges. Intereconomics.- 2022. 57(3), p. 164-170 URL: https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war- in-ukraine-and-migration-to-poland-outlook-and-challenges.html

5. 11 мільйонів 400 тис. українців покинули свої домівки через війну – ООН. РБК-Україна. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/voyny-svoi-doma-pokinuli-11-4mln-ukraintsev-1649511897.html (дата звернення: 24.04.2026)

6.Сімахова А., Церковний І. Міграційні процеси в Україні в роки війни: соціальний аспект. Економіка, управління та адміністрування, 2022. №4(102), С. 61-64. URL: https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102)

Петришина Д.А.,
здобувачка вищої освіти
Бурковська А.І.,
доктор філософії (економіка), доцент кафедри менеджменту,
бізнесу та адміністрування,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна

СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сучасні умови розвитку України характеризуються поєднанням процесів децентралізації, структурних економічних змін та впливом воєнних факторів, що суттєво трансформують систему публічного управління на місцевому рівні. Передача фінансових ресурсів і управлінських повноважень територіальним громадам сформувала нову модель взаємодії між державою та органами місцевого самоврядування, в межах якої саме громади виступають ключовими суб’єктами забезпечення соціально-економічного розвитку. За таких умов

особливої ваги набуває стратегічний менеджмент як інструмент узгодження ресурсних можливостей із довгостроковими цілями розвитку.

Реформа децентралізації в Україні сприяла зміцненню фінансової основи місцевого самоврядування, що проявляється у зростанні частки власних доходів місцевих бюджетів, розширенні повноважень щодо розподілу ресурсів та підвищенні відповідальності за прийняття управлінських рішень. Формування фінансово спроможних громад створює передумови для переходу від реактивного управління до стратегічного, яке базується на системному плануванні, прогнозуванні та оцінці результатів діяльності [3]. Водночас така трансформація супроводжується низкою викликів.

Серед ключових проблем розвитку територіальних громад доцільно виокремити обмеженість ресурсної бази, нерівномірність соціально-економічного розвитку, а також недостатній рівень управлінської спроможності органів місцевого самоврядування. Саме ці чинники знижують ефективність реалізації стратегічних документів та ускладнюють досягнення довгострокових цілей розвитку.

У цьому контексті стратегічний менеджмент виступає не лише інструментом визначення пріоритетів розвитку, а й механізмом забезпечення ефективного управління фінансовими потоками. Його впровадження у бюджетний процес дозволяє підвищити обґрунтованість прийняття управлінських рішень, забезпечити узгодженість між доходною та видатковою частинами бюджету, а також сприяти досягненню стратегічних цілей розвитку громад. Застосування стратегічного підходу до управління фінансами підвищує результативність використання бюджетних коштів та сприяє формуванню фінансової стабільності територій [2].

Особливої уваги набуває використання обліково-аналітичного забезпечення як основи стратегічного управління. Значну роль у забезпеченні стратегічного розвитку територіальних громад відіграє проєктний підхід, який дозволяє трансформувати стратегічні орієнтири у конкретні управлінські рішення та практичні заходи. Реалізація проєктів сприяє концентрації ресурсів на пріоритетних напрямах розвитку, залученню інвестицій та грантового фінансування, а також формуванню партнерських відносин між органами місцевого самоврядування, бізнесом та громадськістю. В умовах воєнного стану та необхідності відновлення територій проєктний менеджмент набуває особливого значення як інструмент забезпечення гнучкості та адаптивності управлінських систем [4].

Поряд із цим, ефективність стратегічного менеджменту значною мірою визначається якістю інформаційно-аналітичного забезпечення. Використання

сучасних підходів до аналізу бюджетних показників, оцінювання фінансової спроможності та прогнозування дозволяє органам місцевого самоврядування більш обґрунтовано формувати стратегії розвитку та своєчасно реагувати на ризики [1].

Стратегічний менеджмент розвитку територіальних громад у сучасних умовах постає як багаторівневий процес, що поєднує стратегічне планування, фінансове управління та проєктну діяльність. Його результативність визначається здатністю органів місцевого самоврядування інтегрувати аналітичні інструменти у практику управління, забезпечувати збалансованість бюджетної політики та ефективно використовувати наявні ресурси.

Ключовою проблемою залишається розрив між стратегічними цілями та їх практичною реалізацією, що зумовлює необхідність удосконалення механізмів управління, підвищення рівня фінансової дисципліни та впровадження системи моніторингу результатів. Посилення ролі обліково-аналітичного забезпечення, орієнтація на результативність бюджетних рішень та активне використання проєктного підходу створюють передумови для формування фінансово стійких і конкурентоспроможних територіальних громад, здатних ефективно функціонувати в умовах невизначеності та забезпечувати довгостроковий розвиток.

Література

1. Ukraine Public finance review. *World Bank*.URL: https://surl.li/vzhpac (дата звернення: 31.03.2026).

2. Даудова Г., Ковальчук В., Курносов О. Стратегічний менеджмент як інструмент підвищення управління фінансами в україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 2(56). С. 65–73. URL: https://doi.org/10.34213/ap.19.02.08 (дата звернення: 03.04.2026).

3. Децентралізація в україні. *Децентралізація в Україні*. URL: https://decentralization.gov.ua/ (дата звернення: 09.04.2026).

Семенюк І., Іванченко Г., Веслова Я. Стратегічний розвиток громад в умовах подолання воєнних викликів: проєктний підхід. *Економіка та суспільство*. 2022. № 55. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-5 (дата звернення: 01.04.2026).

Попазогло А. С.,
аспірант кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м Одеса, Україна

ПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Відбудова України після завершення активної фази бойових дій стане одним із найбільших інфраструктурних, економічних та політичних проєктів у новітній історії Європи. За оцінками Світового банку, Уряду України та Європейської Комісії, загальна вартість відновлення та відбудови оцінюється у понад 486 мільярдів доларів. Масштаб завдання є безпрецедентним: йдеться не лише про ремонт зруйнованої інфраструктури, а й про модернізацію всієї системи регіонального управління, переосмислення просторової організації країни та інтеграцію стандартів ЄС.

Водночас процес відбудови несе в собі значні політичні ризики, які можуть не лише знизити ефективність відновлення, а й загострити внутрішньополітичні конфлікти, підірвати довіру громадян до влади та дискредитувати Україну перед міжнародними партнерами. Ці ризики мають яскраво виражений регіональний вимір, оскільки руйнування розподілені нерівномірно, а інституційна спроможність місцевих органів влади суттєво різниться від регіону до регіону. Саме тому політологічний аналіз ризиків відбудови у регіональному розрізі є актуальним та своєчасним.

Процес відбудови України відбувається в унікальних умовах: країна одночасно перебуває у стані війни, проводить реформи, необхідні для вступу до ЄС, та планує масштабне відновлення зруйнованої інфраструктури. Ця тріада — війна, реформи, відбудова — створює безпрецедентне навантаження на політичну систему та систему регіонального управління.

Регіональний вимір відбудови є критичним з кількох причин. По-перше, руйнування розподілені вкрай нерівномірно: східні та південні області (Донецька, Луганська, Запорізька, Херсонська, Харківська, Миколаївська) зазнали масштабних руйнувань інфраструктури, тоді як західні області постраждали значно менше, але зіткнулися з наслідками масової внутрішньої міграції. По-друге, інституційна спроможність місцевих органів влади суттєво відрізняється: великі міста (Київ, Харків, Одеса, Львів) мають розвинений адміністративний апарат, тоді як малі громади, утворені внаслідок реформи

децентралізації, часто не мають достатнього кадрового та управлінського потенціалу для освоєння масштабних ресурсів відбудови. По-третє, деокуповані території потребують не лише фізичного відновлення, а й реінтеграції населення, відновлення довіри до державних інституцій, розмінування та детравматизації.

На підставі проведеного аналізу можна ідентифікувати шість основних типів політичних ризиків, що виникають у процесі відбудови на регіональному рівні.

Перший ризик: корупція у розподілі ресурсів відбудови. Це найбільш очевидний та найбільш руйнівний ризик. Масштабні фінансові потоки (сотні мільярдів доларів з міжнародних та національних джерел) створюють безпрецедентні спокуси для корупційних зловживань на всіх рівнях — від центральних органів, що розподіляють ресурси, до місцевих підрядників, що виконують роботи. Історичний досвід повоєнної відбудови в інших країнах (Афганістан, Ірак, Боснія) свідчить: без ефективних антикорупційних механізмів значна частина ресурсів втрачається або перенаправляється. За оцінками Transparency International, в Афганістані до 40% коштів міжнародної допомоги було втрачено через корупцію. Для України, яка прагне членства в ЄС, подібний сценарій стане не лише економічною, а й політичною катастрофою.

На регіональному рівні цей ризик набуває специфічних форм: фаворитизм при розподілі контрактів між «своїми» та «чужими» підрядниками; маніпуляції з кошторисами відновлювальних робіт; використання ресурсів відбудови для зміцнення позицій місцевих політичних еліт; конфлікти інтересів між посадовцями, які одночасно є бенефіціарами підрядних організацій.

Другий ризик: конкуренція регіонів за ресурси відбудови. Обмеженість ресурсів при масштабності потреб неминуче породжує конкуренцію між регіонами за пріоритетність фінансування. Це створює ризик політизації процесу: регіони, чиї представники мають сильніші позиції у центральній владі або кращі лобістські можливості, можуть отримати непропорційно більше ресурсів. Виникає дилема: чи відновлювати спершу найбільш зруйновані території (Донбас, Херсонщина), чи інвестувати в регіони з найвищим потенціалом повернення (Харків, Одеса)? Це не лише економічне, а й глибоко політичне питання, яке стосується уявлення про справедливість та солідарність всередині нації.

Третій ризик: конфлікт між централізацією та децентралізацією управління відбудовою. Україна з 2014 року проводить реформу децентралізації, яка передала значні повноваження та ресурси на рівень громад. Водночас масштаб відбудови вимагає координації на центральному рівні: стандартизація проєктів, узгодження з міжнародними донорами, забезпечення єдиних

стандартів якості. Виникає протиріччя: центральна влада прагне контролювати процес (задля ефективності та звітності перед донорами), а місцева — мати автономію у визначенні пріоритетів та управлінні ресурсами (задля відповідності реальним потребам).

Це протиріччя має глибокий політичний вимір. Надмірна централізація підриває реформу децентралізації — одне з ключових досягнень останнього десятиліття — і створює ризик авторитарного дрейфу під прикриттям «ефективного управління». Надмірна децентралізація — розпорошує ресурси, знижує контроль та створює умови для корупції на місцевому рівні.

Четвертий ризик: використання відбудови як інструменту електоральної мобілізації. Відбудова створює колосальний ресурс для політичного впливу: той, хто «привів» кошти у регіон, хто «побудував школу» чи «відремонтував дорогу», отримує символічний капітал, який легко конвертується в електоральну підтримку. Це створює ризик перетворення відбудови на інструмент передвиборчих кампаній, де пріоритети визначаються не реальними потребами, а електоральною доцільністю.

На регіональному рівні цей ризик проявляється у кількох формах: прискорення «видимих» проєктів (нові фасади, парки, монументи) на шкоду «невидимим», але критично важливим (водогони, каналізація, електромережі); концентрація ресурсів у «своїх» округах; використання церемоній відкриття відбудованих об’єктів як політичних заходів.

П’ятий ризик: проблема реінтеграції деокупованих територій. Деокуповані та майбутні деокуповані території Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей становлять окрему категорію ризиків. Населення, яке перебувало під окупацією, має специфічний досвід: частина отримала російські паспорти, частина працювала в окупаційних адміністраціях, частина була вимушена співпрацювати під тиском. Процес реінтеграції потребує тонкої політики, яка поєднує два принципи: невідворотність відповідальності за колабораціонізм та надання можливості для мирної реінтеграції тим, хто не скоїв злочинів.

На регіональному рівні цей ризик проявляється у напрузі між «старими» та «новими» мешканцями деокупованих територій, у проблемі повернення внутрішньо переміщених осіб (чи будуть вони повертатися?), у конфліктах навколо власності, у необхідності відновлення довіри до державних інституцій.

Шостий ризик: розрив між очікуваннями громадян та реальними темпами відбудови. Після завершення активних бойових дій суспільство очікуватиме швидких результатів: відремонтованих будинків, відновлених шкіл і лікарень, нових доріг. Реальність буде значно повільнішою: масштаб руйнувань,

складність логістики, бюрократичні процедури, необхідність розмінування, обмеженість підрядних потужностей — усе це означає, що між очікуваннями та реальністю виникне розрив. Цей розрив — благодатний ґрунт для популізму: політики, які обіцятимуть «все і відразу», матимуть електоральну перевагу перед тими, хто чесно говоритиме про реальні терміни.

На регіональному рівні цей ризик посилюється нерівномірністю відбудови: якщо один регіон відновлюється швидко (наприклад, Київська область), а інший — повільно (наприклад, Донеччина), це створює відчуття несправедливості та підживлює регіональні образи.

Окремо слід зазначити, що всі ці ризики не є ізольованими. Вони взаємопосилюють один одного. Корупція підживлює недовіру, недовіра посилює популізм, популізм дестабілізує інституції, ослаблені інституції не здатні ефективно координувати відбудову, неефективна відбудова створює розрив між очікуваннями та реальністю — і коло замикається. Тому стратегія мінімізації ризиків має бути комплексною, а не точковою.

З політологічної точки зору, відбудова України є не лише інфраструктурним проєктом, а й тестом на якість демократичних інституцій. Історія показує, що повоєнна відбудова може стати як каталізатором демократизації (План Маршалла для Західної Європи), так і джерелом авторитарного відкату (Ірак після 2003 року). Результат залежить від того, чи зможе Україна створити інституційну архітектуру, яка забезпечить одночасно ефективність (швидкість та якість відновлення) та підзвітність (прозорість, антикорупційний контроль, участь громадян).

В цілому, слід зазначити, що саме регіональний вимір є критичним тестом для цієї архітектури. Саме на місцевому рівні відбувається зіткнення між бюрократичною логікою центру та реальними потребами громад, між стандартизацією та адаптацією, між контролем та автономією. Успішне проходження цього тесту вимагає нового типу регіональної політики — не патерналістської (центр «дає», регіон «отримує»), а партнерської (центр координує, регіон реалізує, громадянське суспільство контролює, міжнародні партнери підтримують).

Література

1. Горбатюк М. Т. Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи. *Політичні дослідження.* 2021. № 1. С. 22–39. DOI: 10.53317/2786-4774-2021-1-2.

2. Козир С. В. Децентралізація та регіональна політика відновлення України в умовах воєнного стану: проблеми і рекомендації. *Empirio*. 2025. Т. 2, № 1. С. 15–26. DOI: 10.18523/3041-1718.2025.2.1.15-26.

Постернак С. О.,
кандидат технічних наук, доцент,
енергетичний аудитор будівель та процесів
Постернак І. М.,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри організації будівництва та охорони праці,
Одеська державна академія будівництва та архітектури
Постернак О. С.,
здобувач вищої освіти "Магістр" ОПП "Промислове і цивільне будівництво",
Одеська державна академія будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНА СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОДЕСИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА ВИКЛИКІВ

Сучасний етап розвитку енергетичного сектору Одеси характеризується глибокою трансформацією, зумовленою поєднанням глобальних кліматичних зобов'язань та екстремальних викликів національній безпеці. Протягом останнього п’ятиріччя муніципальна енергетична стратегія міста еволюціонувала від стандартних заходів з термомодернізації до побудови комплексної системи енергетичної стійкості (resilience), заснованої на принципах децентралізації, когенерації та впровадження відновлюваних джерел енергії. Одеська агломерація, будучи стратегічним морським вузлом та великим промисловим центром, зіткнулася з необхідністю радикального переосмислення підходів до енергозабезпечення критичної інфраструктури та житлового сектору в умовах системного дефіциту потужності в об'єднаній енергосистемі України.

Фундаментальною основою енергетичної політики міста залишається Національний план з енергетики та клімату на період до 2030 року [3]. Цей документ був розроблений у межах європейської ініціативи «Угода мерів», до якої місто приєдналося для синхронізації локальної політики з цілями Європейського зеленого курсу [4]. Ключовим стратегічним завданням, задекларованим у Плані дій сталого енергетичного розвитку та клімату

(ПДСЕРК), є скорочення викидів діоксиду вуглецю CO_2 на території громади щонайменше на 30% до 2030 року. Досягнення цього показника передбачає трирівневий підхід: підвищення енергоефективності кінцевого споживання, модернізацію систем генерації та транспортування енергії, а також заміщення викопного палива відновлюваними джерелами.

Протягом 2022 - 2024 років стратегічний фокус був вимушено зміщений у бік забезпечення живучості міських систем. Прийнята «Концепція енергетичної безпеки Одеси на 2023–2028 роки» стала відповіддю на загрози руйнування централізованої енергосистеми [2]. Вона інтегрує заходи ПДСЕРК у контекст воєнного стану, роблячи акцент на створенні «островів» автономного енергозабезпечення. Стратегічні напрямки розвитку Одеської області до 2030 року підкріплюють ці муніципальні ініціативи, визначаючи збереження соціально-економічної стабільності через поступове покращення життєвих умов та впровадження енергоощадних технологій як пріоритетний сценарій [5].

Житловий сектор Одеси споживає близько 40% усіх енергоресурсів міста, причому питоме споживання енергії в багатоквартирних будинках на 30-50% перевищує середні показники країн Європейського Союзу [1]. Велика кількість будівель була зведена за радянськими нормативами без урахування вимог енергозбереження, що призводить до значних тепловтрат через огороджувальні конструкції та нерегульовані системи опалення.

Протягом 2020-2025 років ключовим інструментом модернізації житла став державний Фонд енергоефективності, що працює за підтримки ЄС та уряду Німеччини. Програма «ЕНЕРГОДІМ» надає ОСББ гранти на часткове відшкодування витрат на комплексну термомодернізацію.

Одеса активно використовує механізми Фонду, доповнюючи їх муніципальними стимулами. Міська влада продовжує частково компенсувати учасникам програм Фонду відсотки за кредитами та частину витрат на впровадження енергоефективних заходів. Це дозволяє ОСББ реалізовувати такі заходи, як встановлення індивідуальних теплових пунктів (ІТП) з погодним регулюванням, утеплення фасадів та модернізація внутрішньобудинкових мереж.

В умовах воєнного стану енергоефективна стратегія Одеси стала невіддільною від міжнародної гуманітарної та технічної допомоги. Основними партнерами міста виступають USAID, ПРООН, GIZ та NEFCO. Пріоритетом допомоги у 2023…2025 роках стало обладнання, що дозволяє підтримувати роботу систем водопостачання та теплопостачання під час тривалих відключень світла.

Вагомим технологічним компонентом сучасної енергетичної стратегії Одеси є розвиток розподіленої когенерації. Традиційна модель теплопостачання міста, заснована на великих районних котельнях, продемонструвала свою вразливість перед системними аваріями в електромережі. Відсутність електричного живлення для насосного обладнання унеможливлює подачу тепла, навіть якщо сама котельня фізично не пошкоджена. Вирішенням цієї проблеми став перехід до когенерації – технології комбінованого виробництва тепла та електрики.

Проекти корпорації NEFCO в Одесі, хоча й дещо сповільнилися через воєнні ризики, залишаються орієнтованими на глибоку термомодернізацію освітніх закладів. Заміна вікон, встановлення ІТП та переведення шкільних котельнь на альтернативні види палива (деревні відходи, торфобрикети) дозволяють не лише економити бюджетні кошти, а й підвищувати комфорт навчання.

Розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в Одесі розглядається не лише як кліматична вимога, а як елемент стратегії фізичного захисту енергосистеми. Розподілена генерація на основі сонячної енергії є менш вразливою до ракетних атак порівняно з централізованими ТЕЦ, оскільки локальні об'єкти (наприклад, дахові сонячні панелі) важче виявити та знищити масово.

Одеса володіє значним природним потенціалом для розвитку сонячної енергетики завдяки високому рівню інсоляції. У 2023-2025 роках спостерігається зростання кількості проектів з встановлення СЕС на об'єктах критичної інфраструктури та бізнесу.

Однак розвиток ВДЕ стикається з низкою регуляторних бар’єрів: трудності з отриманням технічних умов на приєднання до мереж, відсутність чіткої системи стимулювання для муніципальних проектів ВДЕ, які не орієнтовані на продаж енергії, а на власне споживання (self-consumption), необхідність нарощування компетенцій місцевих громад для управління складними гібридними системами енергопостачання.

Перспективним напрямком для Одеси є також використання теплового потенціалу морської води та лиманів. Хоча проекти з використання теплових насосів великої потужності наразі перебувають на стадії концептуальних обговорень.

Для подолання виявлених проблем та досягнення цілей сталого розвитку до 2030 року Одеса має вжити низку рішучих кроків:

Радикальне прискорення проектів децентралізації. Встановлення та запуск когенераційних установок має стати пріоритетом №1 для муніципалітету.

Розширення доступу до фінансування для житлового сектору. Муніципалітет має виступити гарантом для залучення кредитів на термомодернізацію будинків без ОСББ, використовуючи механізми сервісних контрактів (ЕСКО) або пілотні проекти міжнародних агенцій.

Створення міського «револьверного фонду» енергоефективності. Використання прибутків від реалізації електроенергії новими когенераційними установками для фінансування заходів з утеплення житла та модернізації мереж створить сталий фінансовий цикл.

Стимулювання розподіленої генерації на ВДЕ. Спрощення процедур для встановлення сонячних панелей на дахах багатоквартирних будинків та муніципальних об'єктів.

Прозорість та антикорупційний контроль. Перехід до відкритих торгів на платформі Prozorro для всіх робіт, пов'язаних з енергетичною безпекою, та публічна звітність про використання міжнародної допомоги через платформу DREAM.

Інтеграція системи енергоменеджменту в реальний сектор. Поширення моніторингу на промислові підприємства міста з наданням пільг за досягнення показників енергоефективності.

Література:

1. Henriette Weser, Dinara Saparova, Pavel Bilek. Financial instruments to catalyse energy efficiency investments in residential buildings: *analytical report*. Rouven Stubbe Berlin/Kyiv, October 2024. 39p. URL: https://www.lowcarbonukraine.com/wp-content/uploads/LCU_PP_03_2024_Energy_Efficiency.pdf

2. Концепція енергетичної безпеки міста Одеси на 2023–2028 роки: схвалено рішенням Одеської міської ради № 1158-VIII від 03.05.2023. *Офіційний сайт міста Одеси.* URL: https://www.omr.gov.ua/ua/acts/council/197682/

3. Національний план з енергетики та клімату на період до 2030 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 червня 2024 р. № 587-р. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України.* URL: https://me.gov.ua/download/82162352-5d98-428a-8079-24b31b93fb03/file.pdf

4. Оксана Кисіль, Олександр Кабан. Розробка Плану дій сталого енергетичного розвитку та клімату: презентація. *Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад.* URL: https://hromady.org/wp-content/uploads/2019/09/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf

5. Філіппов В.Ю., Нейков С.О., Янгулов Е.П. Стратегічні напрями сталого розвитку Одеської області до 2030 року. *Науковий журнал Економіка: реалії часу*. 2024. №2(72). С. 97–108. URL: https://economics.net.ua/files/archive/2024/No2/97.pdf

Проноза І. І.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Ляшенко С. Е.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності «Політологія»
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Регіональна політика Європейського Союзу є важливим інструментом забезпечення збалансованого розвитку територій, зменшення соціально-економічних диспропорцій та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Її реалізація ґрунтується на принципах солідарності, субсидіарності [3] та партнерства, що дозволяє ефективно поєднувати наднаціональні та національні інтереси у сфері розвитку територій.

У сучасних умовах європейської інтеграції України питання адаптації регіональної політики до стандартів ЄС набуває особливої актуальності. Зокрема, важливим є врахування досвіду функціонування політики згуртованості ЄС, яка спрямована на підтримку менш розвинених регіонів та стимулювання економічного зростання [4], що відкриває нові можливості для трансформації українських регіонів.

Водночас трансформаційні процеси в Україні супроводжуються значними викликами, зокрема наслідками воєнних дій, нерівномірністю регіонального розвитку та необхідністю ефективного використання ресурсного потенціалу територій. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження

сучасних підходів до формування державної регіональної політики, які враховують європейські практики управління [2] та сприяють підвищенню ефективності регіонального розвитку.

Важливою складовою регіональної політики ЄС є інтеграція економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку, що забезпечує її комплексний характер. Саме такий підхід дозволяє досягти сталого розвитку територій, підвищити рівень життя населення та забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів [1], що є надзвичайно актуальним для України в умовах відновлення та модернізації економіки.

Дослідження особливостей регіональної політики Європейського Союзу та можливостей її імплементації в Україні має важливе наукове та практичне значення. Вивчення європейського досвіду дозволяє визначити ефективні механізми розвитку територій, адаптувати їх до українських умов та сприяти формуванню сучасної моделі регіональної політики.

Регіональна політика Європейського Союзу є однією з ключових складових інтеграційної моделі ЄС, спрямованої на забезпечення економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Її головною метою є зменшення диспропорцій у розвитку регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності та створення умов для сталого розвитку. У цьому контексті важливе місце посідає політика згуртованості, яка виступає фінансовим та інституційним інструментом підтримки менш розвинених територій. Вона передбачає реалізацію комплексних програм розвитку, спрямованих на модернізацію інфраструктури, підтримку підприємництва та розвиток людського капіталу. Значну роль у цьому відіграє ефективне планування та управління ресурсами, що здійснюється на основі стратегічного підходу. Саме завдяки цьому забезпечується узгодженість між різними рівнями управління. Використання відповідних механізмів регіональної політики [3] сприяє досягненню збалансованого розвитку та підвищенню економічної стабільності.

Одним із ключових інструментів реалізації регіональної політики ЄС є структурні та інвестиційні фонди, зокрема Європейський фонд регіонального розвитку та Фонд згуртованості. Вони спрямовані на підтримку інновацій, розвиток транспортної та соціальної інфраструктури, а також стимулювання економічної активності в регіонах. Значна увага приділяється також підтримці малого та середнього бізнесу як важливого чинника економічного зростання. Ефективність використання цих фондів залежить від прозорості управління та чіткого визначення пріоритетів розвитку. У процесі реалізації програм важливим є дотримання принципів ефективності та результативності використання коштів. Водночас значення має і координація дій між різними інституціями.

Застосування таких фінансових інструментів [4] дозволяє забезпечити довгостроковий розвиток регіонів та підвищити рівень життя населення.

Важливим принципом функціонування регіональної політики ЄС є субсидіарність, яка передбачає передачу значної частини повноважень на місцевий рівень. Це забезпечує врахування специфіки кожного регіону та дозволяє більш ефективно реалізовувати політику розвитку. Завдяки цьому органи місцевого самоврядування отримують можливість самостійно визначати пріоритети розвитку та реалізовувати відповідні програми. Такий підхід сприяє підвищенню відповідальності місцевої влади та залученню громадян до процесу прийняття рішень. Важливою складовою є також ефективна взаємодія між центральними та місцевими органами влади. Це забезпечує узгодженість політики та її відповідність стратегічним цілям розвитку. Реалізація принципу субсидіарності [2] сприяє підвищенню ефективності регіонального управління.

Крім того, значну роль відіграє принцип партнерства, який передбачає активну участь різних суб'єктів у процесі формування та реалізації регіональної політики. До таких суб'єктів належать органи влади, бізнес-структури, громадські організації та наукові установи. Залучення широкого кола учасників дозволяє врахувати різні інтереси та забезпечити комплексний підхід до розвитку територій. Це сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень та забезпечує їх соціальну підтримку.

Важливою є також роль громадянського суспільства у здійсненні контролю за реалізацією політики. Такий підхід дозволяє підвищити прозорість та підзвітність влади. Використання принципу партнерства [1] є важливою умовою ефективного розвитку регіонів.

Регіональна політика Європейського Союзу також характеризується орієнтацією на інноваційний розвиток, що передбачає підтримку науково-дослідної діяльності, впровадження новітніх технологій та стимулювання інноваційної активності у регіонах. Одним із ключових підходів у цьому напрямі є концепція смарт-спеціалізації, яка дозволяє визначити унікальні конкурентні переваги кожного регіону та спрямувати ресурси на їх розвиток. Це сприяє більш ефективному використанню потенціалу територій та підвищенню їх конкурентоспроможності на європейському рівні. Важливим є також розвиток інноваційної інфраструктури, включаючи технопарки, бізнес-інкубатори та наукові центри. Значну роль відіграє співпраця між наукою, бізнесом і владою. Упровадження інноваційних підходів [3] дозволяє забезпечити сталий розвиток регіонів та їх адаптацію до сучасних викликів.

У контексті європейської інтеграції України особливого значення набуває адаптація європейського досвіду регіональної політики до національних умов.

Україна вже здійснює низку реформ, спрямованих на модернізацію системи управління регіональним розвитком, зокрема через впровадження децентралізації. Передача повноважень на місцевий рівень дозволяє громадам самостійно визначати пріоритети розвитку та ефективніше використовувати ресурси. Водночас важливо забезпечити належний рівень інституційної спроможності органів місцевого самоврядування. Це включає підвищення кваліфікації кадрів, розвиток управлінських компетенцій та вдосконалення механізмів стратегічного планування. У цьому контексті використання європейського досвіду [2] сприяє підвищенню ефективності реформ.

Разом із тим, реалізація регіональної політики в Україні стикається з низкою проблем, які потребують системного вирішення. Серед них - значна диференціація рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, обмеженість фінансових ресурсів та недостатня ефективність механізмів управління. Важливим викликом є також недостатній рівень координації між різними органами влади. Це призводить до дублювання функцій та зниження ефективності реалізації програм розвитку. Крім того, актуальною є проблема корупції та непрозорості використання коштів. Подолання цих проблем потребує впровадження сучасних підходів до управління [1] та посилення контролю за використанням ресурсів.

Особливу увагу слід приділити ефективному використанню фінансових ресурсів, у тому числі міжнародної допомоги та інвестицій. У цьому контексті важливо забезпечити прозорість, підзвітність та ефективний моніторинг реалізації програм. Використання сучасних цифрових інструментів управління дозволяє підвищити ефективність розподілу ресурсів та зменшити ризики зловживань. Значну роль відіграє також стратегічне планування розвитку територій. Це дозволяє визначити пріоритетні напрями та забезпечити їх фінансування. Використання європейських підходів до управління ресурсами [4] сприяє підвищенню ефективності регіональної політики.

Важливим напрямом розвитку є транскордонне співробітництво, яке сприяє інтеграції прикордонних регіонів та розвитку економічних зв’язків між країнами. Участь України у програмах Європейського Союзу відкриває нові можливості для залучення інвестицій, розвитку інфраструктури та реалізації спільних проєктів. Такі ініціативи сприяють підвищенню конкурентоспроможності регіонів та зміцненню їх економічного потенціалу. Важливою є також роль місцевих органів влади у реалізації таких програм. Вони забезпечують координацію діяльності та ефективне використання ресурсів. Розвиток транскордонного співробітництва [3] є важливим чинником інтеграції України до європейського простору.

Не менш важливою складовою регіональної політики є врахування екологічних аспектів розвитку, що відповідає концепції сталого розвитку. У цьому контексті важливим є впровадження «зелених» технологій, розвиток відновлюваної енергетики та раціональне використання природних ресурсів. Це дозволяє не лише зменшити негативний вплив на довкілля, але й створити нові можливості для економічного зростання. Значну роль відіграє також екологічна модернізація промисловості. Вона сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів. Упровадження екологічних підходів [1] забезпечує довгострокову стабільність розвитку регіонів.

В умовах воєнних викликів особливої актуальності набуває питання відновлення регіонів, що зазнали значних руйнувань. Європейський досвід може бути використаний для розроблення ефективних стратегій відбудови, які передбачають комплексний підхід до розвитку територій. Це включає відновлення інфраструктури, підтримку бізнесу та соціальну інтеграцію населення. Важливим є також залучення міжнародної допомоги та інвестицій. Ефективне використання таких ресурсів потребує чіткої координації та стратегічного планування. Використання європейських підходів [4] сприяє підвищенню ефективності процесів відновлення.

Важливим чинником успішної реалізації регіональної політики є розвиток людського капіталу, який включає підвищення рівня освіти, професійної підготовки та соціальної активності населення. Саме людський потенціал є основою інноваційного розвитку регіонів та їх конкурентоспроможності. Інвестиції у розвиток людського капіталу сприяють формуванню сучасної економіки знань. Важливим є також забезпечення рівного доступу до освітніх і соціальних послуг. Це сприяє зменшенню соціальної нерівності. Урахування цього аспекту [2] є необхідною умовою ефективного регіонального розвитку.

Регіональна політика Європейського Союзу є ефективним інструментом забезпечення збалансованого розвитку територій, зменшення соціально-економічних диспропорцій та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Її реалізація ґрунтується на поєднанні фінансових механізмів, інституційних підходів та стратегічного планування, що забезпечує комплексний характер розвитку.

Для України вивчення та адаптація європейського досвіду має важливе значення в умовах трансформаційних змін та інтеграції до європейського простору. Запровадження принципів субсидіарності, партнерства та ефективного управління ресурсами сприяє підвищенню результативності державної регіональної політики. Водночас важливим є врахування національних

особливостей розвитку та адаптація європейських моделей до українських реалій.

Подальший розвиток регіональної політики в Україні потребує послідовного впровадження реформ, спрямованих на зміцнення інституційної спроможності, підвищення прозорості управління та ефективне використання фінансових ресурсів. Особливого значення набуває розвиток місцевого самоврядування, підтримка інноваційної діяльності та формування людського капіталу. У сучасних умовах воєнних викликів актуальним є також формування ефективних стратегій відновлення регіонів, що передбачають комплексний підхід до їх розвитку. Використання європейського досвіду дозволить забезпечити сталий розвиток територій, підвищити рівень життя населення та сприяти інтеграції України до європейського економічного і політичного простору.

Література:

1. Качмарський Є. І. Регіональна політика України: європейський досвід та вітчизняні реалії // *Modern Economics*. 2024. № 44.
DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V44(2024)-11
2. Кудінов О. В. Особливості формування регіональної економічної політики в умовах європейської інтеграції. *Економіка і регіон*. 2024. № 2. DOI: https://doi.org/10.26906/EiR.2024.2(93).3384
3. Діденко О. В. Регіональна політика Європейського Союзу як інституційна передумова сталого розвитку територій. *Економіка і регіон*. 2025. № 4. DOI: https://doi.org/10.26906/EiR.2025.4(99).4174
4. Mogiła Z., Bradley J., Zaleski J. Regional Policy in Ukraine – Importance for Post-War Reconstruction. *Europa XXI*. 2023. DOI: https://doi.org/10.7163/Eu21.2023.45.3

Хлистун Є. М.,
здобувач вищої освіти
2 курсу ФПФПКП НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Бодирєв Д. М.,**
старший викладач
кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ПЕРЕДОВІ ПІДХОДИ У ВОГНЕВІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАВООХОРОНЦІВ: ПОТОЧНИЙ СТАН І МАЙБУТНІЙ РОЗВИТОК

Актуальні умови виконання службових обов'язків, особливо з огляду на період воєнного стану, зумовлюють посилення вимог до рівня фахової компетентності поліцейських. Вогнева підготовка відіграє ключову роль у формуванні готовності правоохоронців до виконання професійних завдань в екстремальних ситуаціях. Використання сучасних методик у зазначеному процесі дає змогу підвищити його ефективність та, що не менш важливо, забезпечити максимальну відповідність умов навчання реальній оперативній обстановці. Метою даної роботи є аналіз сучасного стану впровадження передових технологій у процес вогневої підготовки правоохоронців, а також визначення напрямів і подальших кроків їх удосконалення в майбутньому.

Одним із пріоритетних напрямів модернізації вогневої підготовки є впровадження сучасних мультимедійних стрілецьких комплексів. Як зазначає О. М. Лопаєва, використання бойового мультимедійного стрілецького комплексу істотно підвищує рівень вогневої майстерності курсантів. Цей ефект досягається за рахунок моделювання різноманітних тактичних ситуацій, відпрацювання навичок в умовах, максимально наближених до реальних, а також оперативного аналізу та корекції виявлених помилок [1, с. 112]. Застосування таких комплексів сприяє не лише набуттю практичних навичок ведення вогню, а й розвитку тактичного мислення, що передбачає здатність швидко оцінювати обстановку та приймати адекватні рішення.

Важливим елементом сучасної вогневої підготовки є тренажерні комплекси, які дозволяють відпрацьовувати стрільбу в русі, зокрема з транспортного засобу. В. П. Тимофєєв, А. Д. Наточій наголошують на ефективності використання спеціалізованого тренажера для імітації стрільби з автомобіля на ходу. Такий підхід дає змогу моделювати ситуації переслідування

правопорушників або відбиття нападу в умовах міської забудови [2, с. 85]. Це дозволяє майбутнім фахівцям набути навичок, засвоєння яких у типових умовах стрільбища є ускладненим, але які мають критичне значення в реальних оперативних умовах.

У сучасній методиці викладання вогневої підготовки значну увагу приділяють інтеграції різноманітних освітніх стратегій. О. М. Лопаєва, К. А. Завальнюк та Р. В. Сташейко досліджують можливості впровадження елементів методу кругового тренування у практичні заняття з вогневої підготовки. Такий підхід забезпечує підвищення щільності тренувального процесу, сприяє всебічному формуванню фізичних і стрілецьких навичок, а також розвитку психологічної витривалості до діяльності в умовах інтенсивного навантаження [3, с. 211].

Запровадження передових методик суттєво впливає на психологічну складову вогневої підготовки. У навчальному посібнику «Вогнева підготовка правоохоронця» за редакцією І. Т. Скрипченка, О. Т. Скрипченка та К. А. Маркечко акцентується увага на можливостях використання страйкболу та пейнтболу, як засобів психологічного тренінгу. Вони можуть застосовуватися для моделювання стресових ситуацій, максимально наближених до реальних, а також для відпрацювання тактичних навичок у складі малих груп [4, с. 97]. Зазначена методика сприяє зниженню страху перед пострілом, подоланню негативних реакцій на звукові подразники, а також стимулює розвиток навичок взаємодії та взаємодопомоги.

На базі Дніпровського державного університету внутрішніх справ функціонують сучасні навчальні полігони, які дозволяють ефективно впроваджувати прогресивні методики вогневої підготовки. Мультимедійний тир оснащено електронними тренажерами безкульової стрільби «SKATT» та інтерактивним пневматичним тиром «Інгул». Це дає змогу здійснювати цілеспрямовану підготовку з розвитку точності прицілювання та плавного натискання на спусковий гачок без використання бойових набоїв [5]. П'ятдесятиметровий стрілецький тир обладнано мобільними макетами житлових приміщень, акустичною та світловою сигналізацією, що дозволяє моделювати сценарії, максимально наближені до реальних оперативних умов.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває підготовка поліцейських до реагування на надзвичайні обставини, спричинені збройною агресією. В. Тимофєєв та М. Куций звертають увагу на особливості навчання правоохоронців для відвернення воєнної агресії. У дослідженні висвітлюється значущість удосконалення тактичних навичок у складі зведених загонів, налагодження ефективної взаємодії з військовими структурами, а також

опанування специфіки застосування зброї під час бойових операцій [6, с. 33]. Використання передових технологій створює умови для моделювання складних ситуацій, мінімізуючи ризики для фізичного та психічного здоров'я майбутніх фахівців.

З огляду на викладене, доцільно виокремити такі перспективні напрями розвитку передових технологій у сфері вогневої підготовки:

Розширення застосування інтерактивних стрілецьких комплексів для моделювання оперативних ситуацій різного ступеня складності, зокрема сценаріїв в умовах міської забудови, обмеженої видимості та високого психологічного навантаження [1, с. 114].

Інтеграція технологій віртуальної реальності для відпрацювання навичок у складних, небезпечних або рідкісних ситуаціях, які неможливо успішно змоделювати в реальних умовах [4, с. 102].

Поєднання вогневої, тактико-спеціальної та фізичної підготовки на основі використання інтерактивних тренажерних комплексів, що дозволяє відпрацьовувати комплексні завдання [3, с. 214].

Створення та впровадження платформ дистанційного навчання з елементами віртуальних симуляторів для забезпечення безперервності освітнього процесу в умовах воєнного стану [2, с. 88].

Організація міжвідомчих навчальних центрів із використанням уніфікованих тренажерних комплексів для спільної підготовки поліцейських, військовослужбовців та інших представників сектору безпеки й оборони [6, с. 36].

Таким чином, упровадження передових технологій у вогневу підготовку поліцейських є ключовим фактором забезпечення їхньої готовності до виконання службових завдань у сучасних умовах. Подальші наукові дослідження в цьому напрямі, зокрема в межах Дніпровського державного університету внутрішніх справ, сприятимуть підвищенню рівня професійної підготовки молодих фахівців та зміцненню обороноздатності держави.

Література:

1. Лопаєва О. М. Використання бойового мультимедійного стрілецького комплексу для підвищення якості вогневої підготовки курсантів. *Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в сучасних умовах* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 19 трав. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 112–115.

2. Тимофєєв В. П., Наточій А. Д., Волков Ю. М., Великий Ю. М. Використання тренажера для імітації стрільби з автомобіля на ходу під час

викладання вогневої підготовки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 84–89.

3. Лопаєва О. М., Завальнюк К. А., Сташейко Р. В. Інтегрування елементів методу кругового тренування у методику проведення практичних занять з вогневої підготовки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 210–215.

4. Скрипченко І. Т., Скрипченко О. Т., Маркечко К. А. Вогнева підготовка правоохоронця : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2022. 168 с.

5. Кафедра вогневої підготовки : офіційний вебсайт Дніпровського державного університету внутрішніх справ. URL: https://dduvs.edu.ua/struktura-universitetu/kafedri/kvp/ (дата звернення: 09.03.2026).

6. Тимофєєв В., Куций М. Деякі аспекти підготовки поліцейських для відвернення збройної агресії в критичних ситуаціях. *Актуальні проблеми вогневої, тактико-спеціальної та фізичної підготовки* : зб. наук. пр. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 32–38.

Shkurov Yevhen
PhD in Philology, PhD in Sociology,
Associate Professor, Doctoral Candidate,
Associate Professor at the Department of Journalism and Advertising,
State University of Trade and Economics

BRANDING IN THE CONTEXT OF FORMING THE CITY'S VALUE PROPOSITION

In contemporary place branding, the city brand is increasingly less often viewed as merely a set of visual signs, tourist messages, or advertising campaigns. It is methodologically more appropriate to interpret it as a system for forming the competitive identity of a territory, one that transmits symbolic, economic, managerial, social, and infrastructural dimensions (Anholt, 2007; Govers & Go, 2009; Kavaratzis, 2004). This approach is particularly relevant for Ukrainian cities, which operate under conditions of war, spatially uneven destruction, business relocation, demographic losses, the need for rapid recovery, and the simultaneous need to attract private capital (World Bank Group et al., 2026).

In classical approaches, city branding is considered a component of the broader paradigm of place branding, which encompasses countries, regions, cities, and other

territorial entities. Simon Anholt proposed the approach of competitive identity, within which the territorial brand is linked to communication and to the coherence of policy, culture, the economy, tourism, investment attractiveness, and international reputation (Anholt, 2007). At the urban level, this means that a brand is the outcome of the city's holistic behaviour as a socio-economic system (Anholt, 2006, 2007). Kavaratzis substantiates the transition from city marketing to city branding, emphasising that a city communicates not only through official messages but also through its physical environment, infrastructure, institutional behaviour, everyday practices of residents, and the experience of external audiences (Kavaratzis, 2004). Ashworth and Kavaratzis further stress that a logo and slogan are only elements of branding and cannot replace the system of city brand management (Ashworth & Kavaratzis, 2009; Braun, 2012). Also important is the approach to the brand as a dynamic dialogue between the internal identity of a place and its external perception, which entails continuous stakeholder engagement (Kavaratzis & Hatch, 2013; Klijn et al., 2012).

A considerable share of urban branding practices within territorial marketing is still reduced to image-oriented actions: the development of a logo, a slogan, tourist positioning, public relations events, or fragmented digital communication. Such reduction contradicts contemporary approaches, according to which city branding is a complex process of managing a city's identity, reputation, communication, and development (Kavaratzis, 2004; Kavaratzis & Ashworth, 2005). For Ukrainian cities, this problem has an additional complexity: under conditions of war, a positive image of a territory cannot be a sufficient argument for an investor unless it is accompanied by evidence of operational resilience, institutional capacity, and the city's ability to maintain economic functions during shocks. For business and investors, what matters is not only how the city names or promotes itself, but the extent to which its declared identity is confirmed by economic specialisation, the availability of labour resources, the quality of urban governance, the state of infrastructure, digital openness, partnership capacity, and resilience. Therefore, research on city branding in wartime and post-war Ukraine requires extending classical city branding models by including the dimensions of urban resilience, recovery, and investment attractiveness (Meerow et al., 2016; OECD, 2023, 2025; World Bank Group et al., 2026).

For business, such an understanding of the city brand performs an analytical and applied function, because it makes it possible to use the brand as an instrument of preliminary territorial screening (OECD, 2023; World Bank Group, 2015). In this context, the city brand is not a set of visual symbols, advertising messages, or image declarations, but rather a structured system of information about the real opportunities of the territory, its economic specialisation, institutional capacity, infrastructural readiness, and ability to ensure the continuity of economic activity. For a company

considering entry into a particular territory, expansion of production, relocation, opening a representative office, or participation in recovery projects, this approach allows the city to be assessed not at the level of a general impression, but through specific parameters of its suitability for a certain type of business activity.

This implies a transition from the model of territorial promotion to the model of managing the city's value proposition. Through its brand, the city should clearly demonstrate for which types of business it is attractive, on the basis of which resources, in which sectors, with which risks, and with which instruments for their mitigation. For example, one city may have a strong position for logistics due to its border location, transport corridors, and warehouse infrastructure, another for IT and creative industries due to universities, digital infrastructure, and young human capital a third for processing industries due to industrial sites, the availability of labour, and lower operating costs, and a fourth for construction, energy, or engineering businesses due to large-scale recovery needs. Thus, an effective city brand should not universalise the territory but should reveal its sectoral relevance.

Conclusions. Today, city branding emerges as a strategic mechanism for managing the identity, reputation, resources, and development of a territory. For Ukrainian cities under conditions of war, resilience becomes a key element of the brand, because it determines the city's ability to maintain vital and economic functions under conditions of shock. An effective city brand should be evaluated not only integrally but also sectorally, because different types of business require different territorial conditions and different risk profiles. The marketing value of a city brand lies in the formation of territorial brand equity – a set of intangible assets that increase the city's recognisability, consolidate desired associations, strengthen trust, create an advantage over other territories, and influence the choices of target audiences (Aaker, 1991, 1996; Keller, 1993). In the classical logic of branding, this involves awareness, differentiation, perceived quality, reputation, emotional attachment, loyalty, and the ability of the brand to reduce the risk of choice. In the case of a city, these characteristics are transformed into the confidence of businesses, investors, residents, tourists, students, and partners that the territory has a clear identity, predictable institutional behaviour, confirmed advantages, and the capacity to fulfil its declared value proposition. Therefore, effective city branding should demonstrate the specific business suitability of a territory rather than create a universalised positive image. Accordingly, branding Ukrainian cities should be interpreted as a system for managing the investment value proposition of a territory. Its practical significance lies in the fact that it helps businesses conduct preliminary territorial screening, local self-government bodies structure investment policy, and communities articulate their own competitive advantages more clearly.

References

1. Aaker, D. A. (1991). *Managing brand equity: Capitalizing on the value of a brand name*. Free Press.

2. Aaker, D. A. (1996). Measuring brand equity across products and markets. *California Management Review, 38*(3), 102–120.

3. Anholt, S. (2006). The Anholt-GMI City Brands Index: How the world sees the world's cities. *Place Branding and Public Diplomacy, 2*(1), 18–31.

4. Anholt, S. (2007). *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230627727

5. Ashworth, G., & Kavaratzis, M. (2009). Beyond the logo: Brand management for cities. *Journal of Brand Management, 16*(8), 520–531. https://doi.org/10.1057/palgrave.bm.2550133

6. Braun, E. (2012). Putting city branding into practice. *Journal of Brand Management, 19*(4), 257–267. https://doi.org/10.1057/bm.2011.55

7. Govers, R., & Go, F. (2009). *Place branding: Glocal, virtual and physical identities, constructed, imagined and experienced*. Palgrave Macmillan.

8. Kavaratzis, M. (2004). From city marketing to city branding: Towards a theoretical framework for developing city brands. *Place Branding and Public Diplomacy, 1*(1), 58–73. https://doi.org/10.1057/palgrave.pb.5990005

9. Kavaratzis, M., & Ashworth, G. J. (2005). City branding: An effective assertion of identity or a transitory marketing trick? *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, *96*(5), 506–514. https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2005.00482.x

10. Kavaratzis, M., & Hatch, M. J. (2013). The dynamics of place brands: An identity-based approach to place branding theory. *Marketing Theory, 13*(1), 69–86. https://doi.org/10.1177/1470593112467268

11. Keller, K. L. (1993). Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity. *Journal of Marketing*, *57*(1), 1–22.

12. Klijn, E.-H., Eshuis, J., & Braun, E. (2012). The influence of stakeholder involvement on the effectiveness of place branding. *Public Management Review, 14*(4), 499–519. https://doi.org/10.1080/14719037.2011.649972

13. Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and Urban Planning, 147*, 38–49.

14. OECD. (2023). *Rethinking regional attractiveness in the new global environment*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/a9448db4-en

15. OECD. (2025). *Strengthening regional policy for resilient places: Key issues and policy considerations* (OECD Regional Development Papers No. 148). OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/ea24eab5-en

16. World Bank Group. (2015). *Competitive cities for jobs and growth: What, who, and how*. World Bank. https://doi.org/10.1596/23227

17. World Bank Group, Government of Ukraine, European Commission, & United Nations. (2026). *Ukraine fifth rapid damage and needs assessment (RDNA5), February 2022–December 2025*. World Bank. https://doi.org/10.1596/44369

Наукове видання

Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів : матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Одеса, 30 квітня 2026 року. Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2026. 583 с.

Опубліковано в авторській редакції